T.C.
KIRIKKALE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANA BİLİM DALI

ALİ MÜNŞÎ'NİN TERCÜME-İ EBÛBEKİR ER-RÂZÎ ADLI ESERİ (SÖZ DİZİMİ VE ANLAMBİLİM ÇALIŞMASI)

DOKTORA TEZİ

Hazırlayan
MÜCAHİT AKKUŞ

DANIŞMAN
PROF.DR. BİLGEHAN ATSIZ GÖKDAĞ

TEMMUZ-2018
KIRIKKALE

KABUL-ONAY

Prof. Dr. Bilgehan Atsız GÖKDAĞ danışmanlığında *Mücahit AKKUŞ tarafından hazırlanan "Ali Münşi'nin Tercüme-i Ebubekir Er-Razi Adlı Eseri (Sözdizimi ve Anlambilimi Çalışması)" adlı bu çalışma jürimiz tarafından Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalında Doktora tezi olarak kabul edilmiştir.*

04/07/2018

Prof. Dr. Bilgehan Atsız GÖKDAĞ
(Başkan)

Prof. Dr. Ahmet KARATOĞAN

Doç. Dr. Paki KÜÇÜKER

Doç. Dr. Talip DOĞAN

Dr. Öğr. Üyesi Seyfullah YALIN

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

.../.../20..
Prof. Dr. İsmail AYDOĞAN
Enstitü Müdürü

KİŞİSEL KABUL

Doktora Tezi olarak sunduğum "Ali Münşî'nin Tercüme-i Ebûbekir er-Râzî Adlı Eseri (Söz Dizimi ve Anlam Bilim Çalışması) adlı çalışmanın, tarafımdan bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve faydalandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak faydalanılmış olduğunu beyan ederim.

01.08.2018

Mücahit AKKUŞ

ÖN SÖZ

Sağlık konusu insanlık var oldu olalı her zaman önemini korumuştur. İnsanın sağlığı iyi ise yaşamına kaliteli bir şekilde devam edebilir. Bunun aksi bir durumda yaşam kalitesi düşer. Bu durumdan dolayı insanoğlu yüzyıllar boyunca sağlığını koruma anlamında birçok çalışma yapmıştır. Gerek fizyolojik gerekse de psikolojik alanlarda daha iyi bir yaşam sürmek için yapılan araştırmalar çok eski çağlara dayanmaktadır. Bu araştırmalar tıp biliminin çağlar ötesinden günümüze hiç durmadan ilerlemesine vesile olmuştur. Her yeni teknik gelecek kuşaklara doğru ve emin adımlar atılması için yol gösterici durumundadır. Bu anlamda her çağda adını duyurmuş nice hekimler ihtisasları dâhilinde insanlara hizmet etmişlerdir. Elbette ki günümüz teknolojisini eski dönemlerle karşılaştırıp bir değerlendirme yapamayız. Ancak eski çağların da kendi dönemleri için bilhassa tıp alanında önemli atılımlar yaptığı ortadadır. O dönemlerin tıp anlayışını özellikle hekimlerin yazmış oldukları eserlerde görmek mümkündür. Hastalıkların tedavi yöntemi, kullanılan ilaçlar ve buna benzer durumlar eserlerde gözler önüne serilmektedir.

Tıp tarihi incelemeleri açısından son derece önemli olan bu eserler, günümüzde araştırmacılar tarafından incelenmekte ve o günlerin sağlık anlayışı ortaya konmaktadır. Tıp metinlerinin incelenmesinde bir diğer önemli husus da tarihi tıp terimlerinin söz varlığını tek tek ortaya koyma imkânı bulmaktır. İncelenen her ayrı eser kendi içerisinde bir hazine saklamaktadır. Özellikle tıp bilimi açısından Türkçenin kelime dağarcığını görebilmek bu incelemelerde mümkün olacaktır. Yani bir tıp eseri incelendiğinde hem geniş tıp tarihini incelemiş olacağız hem de tıp metinlerinin dilini görmüş olacağız. Bu bizi tıp tarihi araştırmalarına iten en büyük sebep olmuştur. O dönemlerde kullanılan yüzlerce bitki ismi, organ isimleri, çok farklı karışımlar ve ilaçlar, hekimlerin birbiriyle olan diyaloğu, hastalıklar karşısındaki tecrübeleri vs. bu konunun diğer önemli başlıkları olacaktır. Bu başlıkları inceleme ihtiyacı da bizleri tıp tarihi çalışmalarına sevk eden önemli vesilelerdendir.

Yukarıda zikredilen durumlar doğrultusunda önemli bir çeviri eser olan Tercüme-i Ebubekir er-Râzî'yi inceleme imkânı bulduk. Bir tercüme eser olması sebebiyle Arapça ifadelerin çok olması metni okumamızı zorlaştırsa da elimizden geleni yapmaya gayret ettik. Bu eser, söz varlığı açısından çok büyük bir yere sahiptir. Söz varlığının bu kadar geniş olması eserin

müellifi Râzī'nin ve mütercimi olan Ali Münşî'nin alanında ne kadar uzman olduklarının bir kanıtıdır.

Bu çalışmada Ali Münşî'nin Tercüme-i Ebubekir er-Râzī adlı eseri incelenmiştir. Giriş bölümünde Türklerde tıp konusu ele alındıktan sonra, eser hakkında bilgi verilmiştir. Eserin müellifi ve mütercimi tanıtılmaya çalışılmıştır. Eser, transkripsiyon işaretleri kullanılarak Latin alfabesine aktarılmıştır. İçerisindeki kelime grupları ve cümle yapıları incelenmiştir. Aynı zamanda metnin anlam yönü de ele alınarak ve anlambilim unsurları gösterilmeye çalışılmıştır. Daha sonra da eserin içerisinde geçen tıp terimleri de sözlük kısmında anlamlarıyla beraber verilmiştir.

Yapmış olduğumuz bu tez çalışmasında elbette ki birçok eksiğimiz olacaktır. Bu konuda araştırıcıların engin hoşgörüsüne sığınıyoruz. Biliyoruz ki çalışma üzerine yapılan eleştiriler, yeni çalışmalar için bir yol gösterici olacaktır.

Bu çalışma esnasında öncelikle aileme her zaman yanımda oldukları için teşekkür ederim. Rahmetli babama bu yaşıma kadar öğrettiği her şey için tekrar tekrar hayır dua ediyorum. Tez izleme komitesinde olan hocalarım sayın Prof. Dr. Ahmet Karadoğan ve Yrd. Doç. Dr. Meryem Arslan'a tereddüt etmeden benimle paylaştıkları bilgi ve tecrübeleri için teşekkür ederim. Bu vesileyle tezimin ortaya çıkmasında büyük katkısı olan danışman hocam Prof. Dr. Bilgehan Atsız Gökdağ'a da özellikle teşekkür ederim.

Bilim dünyasına bir nebze katkımız olduysa ne mutlu bize...

ÖZ

Akkuş, Mücahit, Ali Münşî'nin Tercüme-i Ebubekir er-Râzî Adlı Eseri (Söz Dizimi Ve Anlambilim Çalışması), Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Temmuz 2018

Bu çalışmada Ali Münşî'nin 18. yüzyılda Osmanlı Türkçesine çevirdiği Tercüme-i Ebubekir Er-Râzì adlı eser incelenmiştir. Eser, nesir olarak yazılmış bir tıp kitabıdır. Çalışma; Giriş, Sözdizimi İncelemesi, Anlambilim İncelemesi, Metin ve Tıp Terimleri Sözlüğü bölümlerinden oluşmaktadır.

Giriş bölümünde; çalışmanın konusu, amaç ve yöntemler ortaya konulmuştur. Daha sonra eski çağlardan 18. yüzyıla kadar tıp tarihi hakkında genel bilgiler verilmiştir. Müellif ve mütercimin yaşadığı devirler, hayatları, ortaya koydukları eserler incelenmiştir. Bilhassa Osmanlı döneminde yazılmış tıp metinlerinin dili hakkında tespitler yapılmıştır.

Söz dizimi bölümünde, eserde bulunan kelime gruplarının yanında cümle yapıları da ele alınmıştır. 152 varaklı metin baştan sona incelenmiş, tüm cümlelerin yapısı, içerisinde bulunan tamlama unsurları, farklı kelime grupları, cümlenin ögeleri gibi kısımlar tek tek işlenmeye çalışılmıştır.

Anlam bilim bölümünde, anlambilimin alt başlığı olan unsurlar sıralanmış, bunlar hakkında bilgi verilmiş ve bu tıp metni içerisinde geçen anlambilim ögeleri incelenmiştir. Yine söz dizimi bölümünde yapılan çalışma gibi tüm metin incelenerek anlambilimi ilgilendiren unsurlar tespit edilmiştir.

Metin bölümünde, Arap harfleriyle yazılan 152 varaklı eserin tamamı Latin harflerine aktarılmıştır. Kurallı cümleler halinde yazılan eserde yoğun olarak bağlı cümlelerin varlığı göze çarpmaktadır. Latin alfabesine aktarırken gerekli olan yerlere noktalama işaretleri konulmuştur. Metnin yazıldığı çerçevenin dışında da eklemelerin yapıldığı tespit edilmiştir. Ancak bu eklemeler metin kısmına dâhil edilmemiştir. Giriş bölümünde eser tanıtılırken bu eklemeler hakkında bilgi verilmiştir.

Tıp Terimleri Sözlüğü başlığında ise, eserde geçen Türkçe, Arapça ve diğer dillerde verilen tıp terimleri örnekleri ele alınmıştır. Sadece tıp terimi ile ilgili kelime ve tamlamaların incelendiği bu bölümde terimlerin hangi dilden geldiği parantez içinde gösterilmiştir. Sonuç ve öneriler bölümünde tüm çalışmada elde edilen veriler değerlendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Tıp, Sözdizimi, Anlambilim, Ebûbekir er-Râzî, Ali Münşî

ABSTRACT

Ali Münşî's Work Named Tercüme-i Ebubekir er-Râzî
(SYNTAX AND SEMANTIC STUDY)

In this study, the work of Ali Munşi translated as Tercüme-i Ebubekir er-Râzî which was translated into Ottoman Turkic in the 18th century has been examined. The work is a medical book written in prose. This work consists of Introduction, Syntax Analysis, Meaning Science Review, Text and Medical Terms Glossary.

In the introduction section; The subject of study, aims and methods have been presented. Then general information about the history of medicine until the 18th century has been given. The periods and lives of the author and the translator, the works they exhibited have been examined. Especially the texts of medical texts written in the Ottoman period have been made about language.

In the section of syntax, sentence structures have been discussed beside the phrases and groups found in the work. 152 the poetry text has been examined from the beginning, to the end, the structure of all the cues, the elements of the proof, the different word groups, the elements of sentences have been tried to be processed one by one.

In the section of semantics, all elements that are subcategories of semantics have been listed information has been given about them, and semantic science elements in this medical text have been examined. Again, the entire text, like the work done in the lexicon section, has been examined and elements of semantic awareness have been identified.

In the text section, all of the 152 poems written in Arabic letters are transferred to Latin letters. In the work written in the regular sentences, the presence of the intensely connected sentences has been striking. Apart from the frame in which the text will be written, it was also found that the joints will be made. However, these joints have not included in the text part. When introducing the work in the introduction section, information about these joints is given.

In the title of Medical Terms, examples of medical terms given in Turkish, Arabic and other languages have been dealt. In this section, where only the medical words and phrases are examined, it has been shown in parentheses from which languages come from.

In the conclusion and suggestions section, the evaluation of the data obtained in the whole study has been mentioned.

Key Words: Medical, seyntax, semantics, Ebubekir er-Râzî, Ali Münşî

KISALTMALAR

Ar. : Arapça

b. : bin (oğlu)

C. : Cilt

Far. : Farsça

haz. : Hazırlayan

Lat. : Latince

s. : Sayfa

T. : Türkçe

TDK : Türk Dil Kurumu

vb. : ve benzeri

vd. : ve diğerleri

Yun. : Yunanca

TRANSKRİPSİYON TABLOSU

ا (أ)	a, ā	ص	ṣ
ا (أ)	a, e, ı, i, u, ü	ض	ż, ḍ
ب	b, p	ط	ṭ
پ	p	ظ	ẓ
ت	t	ع	ʿ
ث	ṣ	غ	ġ
ج	c, ç	ف	f
چ	ç	ق	ḳ
ح	ḥ	ك	k, g, (ñ)
خ	ḫ	ل	l
د	d	م	m
ذ	ẕ	ن	n
ر	r	و	v, u, ū, o
ز	z	ه	h, a, e
س	s	لا	la, lā
ش	ş	ى	y, ı, i, ī
		ء	ʾ

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....I
ÖZET.....III
ABSTRACT.....IV
KISALTMALAR.....V
TRANSKRİPSİYON TABLOSU.....VI
İÇİNDEKİLER.....VII
GİRİŞ.....1
Çalışmanın Konusu.....1
Çalışmanın Amacı.....1
Çalışmanın Malzemesi.....1
Türk Tıp Tarihi.....2
Eski Türklerde Tıp.....3
Anadolu Selçuklu ve Osmanlı Döneminde Tıp.....5
Tercüme-i Ebubekir er-Râzî Adlı Eser Hakkında.....11
Eserin Müellifi: Ebubekir er-Râzî (Hayatı ve Eserleri).....37
Eserin Mütercimi: Ali Münşî (Hayatı ve Eserleri).....39

BİRİNCİ BÖLÜM
SÖZ DİZİMİ

1.1. Kelime Grupları.....42
1.1.1. İsim Tamlaması.....42
1.1.1.1. Belirtili İsim Tamlaması.....42
1.1.1.2. Belirtisiz İsim Tamlaması.....47
1.1.1.2.1.Tamlayanı ve Tamlananı Birer İsim Olan Belirtisiz İsim Tamlaması.....47
1.1.1.2.2.Tamlayanı Bağlama Grubu Olan Belirtisiz İsim Tamlaması.50

1.1.1.2.3.Birden Fazla Tamlayanı Olan Belirtisiz İsim Tamlaması.....50

1.1.1.2.4. Tamlayanı Arapça ya da Farsça olan Belirtisiz İsim Tamlaması.....51

1.1.1.3.Zincirleme İsim Tamlaması.....51

1.1.2.Sıfat Tamlaması.....52

1.1.2.1.Basit Kelime Hükmünde Olanlar.....52

1.1.2.2.Türetme Yoluyla Oluşanlar.....53

1.1.2.2.1. " -lU" Ekiyle Oluşanlar.....53

1.1.2.2.2. "-sIz" Ekiyle Oluşanlar.....54

1.1.2.2.3. "-cAk" Ekiyle Oluşanlar..... 54

1.1.2.2.4. "-cA" Ekiyle Oluşanlar.....54

1.1.2.2.5. "-IcI" Ekiyle Oluşanlar.....54

1.1.2.2.6. "-An" Ekiyle Oluşanlar.....55

1.1.2.2.7. "-mIş, -mUş" Ekiyle Oluşanlar.....55

1.1.2.2.8. "-Ar" Ekiyle Oluşanlar..... 55

1.1.2.2.9. "AcAk" Ekiyle Oluşanlar.....56

1.1.2.2.10. "-dIk, -dUk" Ekiyle Oluşanlar.....56

1.1.2.3.Sıfat Unsuru Belirtme Sıfatı Olanlar.....56

1.1.2.3.1. Sıfat Unsuru İşaret Sıfatı Olanlar.....56

1.1.2.3.2. Sıfat Unsuru Sayı Sıfatı Olanlar.....57

1.1.2.3.3.Sıfat Unsuru Soru Sıfatı Olanlar 57

1.1.2.3.4.Sıfat Unsuru Belirsizlik Sıfatı Olanlar.....57

1.1.2.4.Sıfat Unsuru Bağlama Grubu Olanlar.....58

1.1.2.5. Sıfat Unsuru Edat Grubu Olanlar 58

1.1.2.6.Sıfat Unsuru Birden Fazla Olanlar.....58

1.1.3.Bağlama Grubu.....60
1.1.3.1. “ve” ile Yapılan Bağlama Grubu.....60
1.1.3.2. “yahud” ile Yapılan Bağlama Grubu.....62
1.1.3.3. “ile” ile Yapılan Bağlama Grubu.....62
1.1.3.4. “gāhi, gāh” ile Yapılan Bağlama Grubu.....62
1.1.4.Tekrar Grubu.....62
1.1.4.1.Aynen Tekrarlar.....63
1.1.4.2.İsimlerden Oluşan Tekrarlar..... ..63
1.1.4.3. Sıfatlardan Oluşan Tekrarlar.....63
1.1.4.4.Zarflardan Oluşan Tekrarlar.....63
1.1.6.Edat Grubu.....64
1.1.6.1. Edat Grubu Örnekleri.....64
1.1.6.1.1. “gibi” ile Yapılan Edat Grubu.....64
1.1.6.1.2. “ile” ile Yapılan Edat Grubu.....65
1.1.6.1.3. “kadar” ile Yapılan Edat Grubu.....66
1.1.6.1.4. “içün” ile Yapılan Edat Grubu.....66
1.1.6.1.5. “üzre” ile Yapılan Edat Grubu.....67
1.1.6.1.6. “dek” ile Yapılan Edat Grubu.....67
1.1.6.1.7. “togrı” ile Yapılan Edat Grubu.....67
1.1.6.1.8. “berü” ile Yapılan Edat Grubu.....68
1.1.6.1.9. “evvel” ile Yapılan Edat Grubu.....68
1.1.6.1.10. “göre” ile Yapılan Edat Grubu.....68
1.1.6.1.11. “nāşī” ile Yapılan Edat Grubu…..……68
1.1.6.1.12. “ötürü” ile Yapılan Edat Grubu.....69

1.1.6.2. Edat Grubunun Farkı Yapılar Oluşturması.....69

1.1.6.2.1.Edat Grubunun Sıfat Olması.....69

1.1.6.2.2.Edat Grubunun Zarf Olması.....69

1.1.6.2.3.Edat Grubunun Yüklem Olması.....70

1.1.7.Birleşik Fiil Grubu.....70

1.1.7.1. "İsim +Yardımcı Fiil" Şeklinde Olanlar.....71

1.1.7.1.1. "eyle-" Fiiliyle Olanlar.....71

1.1.7.1.2. "it-" Fiiliyle Olanlar.....71

1.1.7.1.3. "ol-, olun-" Fiiliyle Olanlar.....72

1.1.7.2.Karmaşık Yapılı Fiiller.....73

1.1.7.2.1. "-mIş, -mUş + ol" Şeklinde Olanlar.....73

1.1.7.2.2. "-mAz + ol" Şeklinde Olanlar.....74

1.1.7.3.Anlamca Kaynaşmış Birleşik Fiiller (Deyim Anlamlı).....74

1.1.5.Zarf-fiil Grubu.....74

1.1.5.1. "-Up" ile Yapılan Zarf-Fiil Grubu.....75

1.1.5.2. "-dIkdA, -dUkdA" ile Yapılan Zarf-Fiil Grubu.....75

1.1.5.3. "-IncA, -UncA" ile Yapılan Zarf-Fiil Grubu.....76

1.1.5.4. "-U" ile Yapılan Zarf-Fiil Grubu.....76

1.1.5.5. "-dIkçA, dUķçA" ile Yapılan Zarf-Fiil Grubu.....76

1.1.5.6. "-mAdAn" ile Yapılan Zarf-Fiil Grubu.....67

1.1.5.7. "-AlI" ile Yapılan Zarf-Fiil Grubu.....77

1.1.5.8. "-ArAk" ile Yapılan Zarf-Fiil Grubu.....77

1.1.5.9. "-mAksIzIn" ile Yapılan Zarf-Fiil Grubu.....77

1.1.5.10. "-mAzdAn evvel (mukaddem)" ile Yapılan Zarf-Fiil Grubu.....78

1.1.5.11. “-ken” ile Yapılan Zarf-Fiil Grubu.....78
1.1.8.Sıfat Fiil Grubu.....78
1.1.8.1. “-mIş, -mUş” ile Oluşan Sıfat-Fiil Grubu.....78
1.1.8.2. “-An” ile Oluşan Sıfat-Fiil Grubu.....79
1.1.8.3. “-dIk, dUk” ile Oluşan Sıfat-Fiil Grubu.....79
1.1.8.4. “-Ar” ile Oluşan Sıfat-Fiil Grubu.....80
1.1.8.5. “-AcAk” ile Oluşan Sıfat-Fiil Grubu.....80
1.1.9.İsim Fiil Grubu.....80
1.1.9.1. “-mAk” ile Oluşan İsim Fiil Grubu.....80
1.1.10.Unvan Grubu.....81
1.1.11.Birleşik İsim Grubu.....82
1.1.12.Ünlem Grubu.....82
1.1.13.Sayı Grubu.....82
1.1.14. Kısaltma Grubu.....83
1.1.14.1. İsnat Grubu.....83
1.1.14.2. Belirtme grubu.....83
1.1.14.3. Yönelme grubu.....84
1.1.14.4. Bulunma grubu.....84
1.1.14.5. Ayrılma grubu.....85
1.1.14.6. Vasıta Grubu.....85
1.2.Cümle.....85
1.2.1.Cümle Unsurları.....85
1.2.1.1.Yüklem.....86
1.2.1.1.1.Fiil Cümlelerinde Yüklem.....86
1.2.1.1.1.1.Çekimli Tek fiilden Yüklem.....86
1.2.1.1.1.2.Birleşik Fiilden Yüklem.....86

1.2.1.1.2.İsim Cümlelerinde Yüklem 87

1.2.1.1.2.1.İsimden Yüklem Olanlar.....87

1.2.1.1.2.2.Sıfattan Yüklem Olanlar.....87

1.2.1.1.2.3.Zamirden Yüklem Olanlar.....88

1.2.1.1.2.4.Edattan Yüklem Olanlar.....88

1.2.1.1.3.Kelime Gruplarından Yüklem.....88

1.2.1.1.3.1.İsim Tamlamasından Yüklem Olanlar 88

1.2.1.1.3.2.Sıfat Tamlamasından Yüklem Olanlar 88

1.2.1.1.2.3.Arapça ya da Farsça Tamlamalarda Yüklem Olanlar.....89

1.2.1.2.Özne.....89

1.2.1.2.1. Herhangi Bir Ek Almamış Özne.....89

1.2.1.2.2.İyelik Ekli Özne.....90

1.2.1.2.3.Çoğul Ekli Özne.....90

1.2.1.2.4.Bağlaçlı Özne.....90

1.2.1.2.5.İsim-Fiilden Özne.....90

1.2.1.2.6.Zamirden Özne.....91

1.2.1.2.7.Sıfat Tamlamasından Özne.....91

1.2.1.2.8.İsim Tamlamasından Özne.....92

1.2.1.2.9.Gizli Özne ile Oluşan Cümle 92

1.2.1.2.10.Arapça ve Farsça Tamlamalardan Özne.....92

1.2.1.3.Nesne.....93

1.2.1.3.1.Belirtili Nesne.....93

1.2.1.3.1.1.Tek İsim Unsurundan Belirtili Nesne.....93

1.2.1.3.1.2.İsim Fiil Unsurundan Belirtili Nesne.....93

1.2.1.3.1.3.Sıfat Tamlamasından Belirtili Nesne.....94
1.2.1.3.1.4.Zamir Unsurundan Belirtili Nesne.....94
1.2.1.3.1.5.Birleşik Fiilin Belirtili Nesne Olması.....94
1.2.1.3.2.Belirtisiz Nesne.....94
1.2.1.3.2.1.Kelime ya da Kelime Grubu Olarak Belirtili Nesne95
1.2.1.3.2.2.Cümle Halinde Belirtisiz Nesne.....96
1.2.1.4.Dolaylı Tümleç / Yer Tamlayıcısı.....96
1.2.1.4.1.İsmin "-A" Hâline Göre 97
1.2.1.4.2.İsmin "-dA" Hâline Göre 98
1.2.1.4.3.İsmin "-dAn" Hâline Göre 100
1.2.1.4.Zarf Tümleci /Zarf.....101
1.2.1.4.1.Zaman Anlamı Verenler.....101
1.2.1.4.2.Durum Anlamı Verenler.....104
1.2.1.4.3.Miktar Anlamı Verenler.....105
1.2.1.5.Cümle Dışı Unsur.....105
1.2.2.Cümle Çeşitleri.....106
1.2.2.1.Yapılarına Göre Cümleler.....106
1.2.2.1.1.Basit Cümle.....106
1.2.2.1.1.Cümlenin Bağlama Şekilleri.....107
1.2.2.1.1.1. "ki, kim" ile Oluşan Bağlama Cümleleri.....107
1.2.2.1.1.2. "ve" ile Oluşan Bağlama Cümleleri.....108
1.2.2.1.1.3. "lakin" ile Oluşan Bağlama Cümleleri.....109
1.2.2.1.1.4. "amma" ile Oluşan Bağlama Cümleleri.....110
1.2.2.1.1.5. "zīra" ile Oluşan Bağlama Cümleleri.....110

1.2.2.1.1.6. “hālbuki” ile Oluşan Bağlama Cümleleri.....110

1.2.2.1.1.7. “yāhud” ile Oluşan Bağlama Cümleleri.....110

1.2.2.1.1.8. “çünki” ile Oluşan Bağlama Cümleleri.....111

1.2.2.1.1.9. “eger” ile Oluşan Bağlama Cümleleri.....111

1.2.2.1.1.10. “hatta” ile Oluşan Bağlama Cümleleri.....111

1.2.2.1.1.11.Ortak Cümle Ögeleriyle Bağlanan Cümleler 111

1.2.2.1.1.11.1. Özne Ortaklığı İle Yapılanlar.....112

1.2.2.1.1.11.2. Yüklem Ortaklığı İle Yapılanlar.....112

1.2.2.1.1.11.3. Ek-fiil Ortaklığı İle Yapılanlar.....114

1.2.2.1.2.Girişik Cümle.....114

1.2.2.1.2.1.Zarf-fiil ile Oluşan Girişik Cümle.....114

1.2.2.1.2.1.1. “-Up” ile Oluşan Birleşik Cümle.....114

1.2.2.1.2.1.2. “-dIkda, -dUkdA” ile Oluşan Birleşik Cümle.....114

1.2.2.1.2.1.3. “-IncA, -UncA” ile Oluşan Birleşik Cümle.....115

1.2.2.1.2.1.4. “-U” ile Oluşan Birleşik Cümle...115

1.2.2.1.2.1.5. “-dIkçA, -dUkçA” ile Oluşan Girişik Birleşik Cümle 116

1.2.2.1.2.1.6. “-AlI” ile Oluşan Birleşik Cümle.....115

1.2.2.1.2.1.7. “-ArAk ile Oluşan Birleşik Cümle.....116

1.2.2.1.2.1.8. “-mAksIzIn” ile Oluşan Birleşik Cümle.....116

1.2.2.1.2.1.9. “-dIğıIndA” ile Oluşan Birleşik Cümle.....116

1.2.2.1.2.1.10. “-ken” ile Oluşan Birleşik Cümle.....117

1.2.2.1.2.2.Sıfat-fiil ile Oluşan Birleşik Cümle.....117

1.2.2.1.2.2.1. “-mIş, mUş” ile Oluşan Birleşik 7Cümle.....117

1.2.2.1.2.2.2.“-An” ile Oluşan Girişik Cümle.....117

1.2.2.1.2.2.3. “-dIk, -dUk” ile Oluşan Birleşik Cümle.....117

1.2.2.1.2.2.4. “-Ar” ile Oluşan Birleşik Cümle.....118

1.2.2.1.2.2.5. “-AcAk” ile Oluşan Birleşik Cümle.....118

1.2.2.1.2.3.İsim-fiil ile Oluşan Birleşik Cümle.....118

1.2.2.1.2.3.1.“-mAk” ile Oluşan Birleşik Cümle.....118

1.2.2.1.3.Şartlı Birleşik Cümle.....118

1.2.2.1.4.İç İçe Birleşik Cümle.....119

1.2.2.1.5. Eksiltili Cümle.....120

1.2.2.2.Yüklemin Türüne Göre Cümleler.....120

1.2.2.2.1.Fiil Cümlesi.....120

1.2.2.2.1.1.Basit Kipli Fiil Cümlesi.....120

1.2.2.2.1.1.1.Geniş Zaman.....121

1.2.2.2.1.1.2.Gelecek Zaman.....121

1.2.2.2.1.1.3.Şimdiki Zaman.....121

1.2.2.2.1.1.4.Görülen Geçmiş Zaman.....121

1.2.2.2.1.1.5.Öğrenilen Geçmiş Zaman.....122

1.2.2.2.1.1.6.Emir Kipi.....122

1.2.2.2.1.1.7.İstek Kipi.....122

1.2.2.2.1.2.Birleşik Kipli Fiil Cümlesi.....123

1.2.2.2.1.2.1.Öğrenilen Geçmiş Zamanın Hikayesi.....123

1.2.2.2.1.2.1. Öğrenilen Geçmiş Zamanın Şartı.....123

1.2.2.2.1.2.2.Geniş Zamanın Hikayesi.....123

1.2.2.2.1.2.3.Geniş Zamanın Rivayeti..……123

1.2.2.2.1.2.4.Geniş Zamanın Şartı.....…….……124

1.2.2.2.1.2.5. Şartın Hikayesi……..……123

1.2.2.2.2.İsim Cümlesi.....124

1.2.2.2.2.1.Geniş Zamanlı İsim Cümlesi.....125

1.2.2.2.2.2.Görülen Geçmiş Zamanlı İsim Cümlesi.....126

1.2.2.2.2.3.Öğrenilen Geçmiş Zamanlı İsim Cümlesi.....127

1.2.2.2.2.4.Şartlı İsim Cümlesi…….……127

1.2.2.3.Yüklemin Yerine Göre Cümleler.....127

1.2.2.3.1.Kurallı Cümle.....127

1.2.2.3.1.1.Kurallı İsim Cümlesi.....127

1.2.2.3.1.2.Kurallı Fiil Cümlesi.....128

1.2.2.3.2.Devrik Cümle.....128

1.2.2.4.Cümlelerin Anlam Özellikleri.....129

1.2.2.4.1.Olumlu Cümle.....129

1.2.2.4.1.1.Olumlu-Fiil Cümlesi.....128

1.2.2.4.1.2.Olumlu-İsim Cümlesi.....130

1.2.2.4.2.Olumsuz Cümle.....130
1.2.2.4.2.1.Olumsuz-Fiil Cümlesi.....130
1.2.2.4.2.2.Olumsuz-İsim Cümlesi.....131
1.2.2.4.3.Soru Cümlesi.....131
1.2.2.4.3.1.Soru Eki ile Yapılanlar.....132
1.2.2.4.3.1.1.İsim Cümlesinde Soru Eki.....132
1.2.2.4.3.1.2.Fiil Cümlesinde Soru Eki.....132
1.2.2.4.3.2.Soru Sıfatı İle Yapılanlar, ...132
1.2.2.4.3.3.Soru Zamiri İle Yapılanlar 132
1.2.2.4.3.4.Soru Zarfı İle Yapılanlar.....132
1.2.2.4.4.Emir Cümlesi.....133
1.2.2.4.4.1. “2.Tekil Şahıs” Emir Cümlesi.....132
1.2.2.4.4.2. “3.Tekil Şahıs” Emir Cümlesi.....133
1.2.2.4.4.3. “2.Çoğul Şahıs” Emir Cümlesi.....133
1.2.2.4.4.4. “3.Çoğul Şahıs” Emir Cümlesi.....134

İKİNCİ BÖLÜM

ANLAMBİLİM

2.1.Anlambilim Nedir.....135
2.1.1.Temel Anlam.....136
2.1.2.Yan Anlam.....137
2.1.3.Eşanlamlılık.....139
2.1.4.Zıt Anlam.....141
2.1.5.Eşadlılık.....142

2.1.6.Benzetme.....143
2.1.6.1. “gibi” ile Kurulan Benzetmeler.....143
2.1.6.2. “kadar” ile Kurulan Benzetmeler.....145
2.1.6.3. “benzer” ile Kurulan Benzetmeler.....145
2.1.6.4. “mail” ile Kurulan Benzetmeler.....145
2.1.6.5 “müşābih” ile Kurulan Benzetmeler.....145
2.1.7.Sözcükbilim (Kelime Anlamı) 145
2.1.8.İkileme.....153
2.1.9.Duygu Değeri.....154
2.1.10.Deyimler (Kalıplaşmış Sözcük Dizileri) 155
2.1.11.Adbilim.....156
2.1.12.İletişimsel Sözler.....157
2.1.13.Duyular Arası Aktarma.....158
2.1.14.Sıklık.....158
2.1.15. Farklı Anlam Yapıları.....161
2.1.16.Neden-Sonuç İlişkisi Kuran İfadeler.....161
2.1.17.Günümüz Türkçesi Çevrilmiş Bazı Metin Örnekleri.....165

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

METİN.....169

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

TIP TERİMLERİ SÖZLÜĞÜ.....421

SONUÇ.....439

KAYNAKÇA.....441

GİRİŞ

Çalışmanın Konusu

Çalışma, tarihi bir tıp metninin transkripsiyon işaretleri kullanılarak Latin alfabesine aktarılmasını konu edinir. Aynı zamanda bu metin üzerinde söz dizimi, anlam bilim ve tıp terimleri sözlüğü başlıkları da çalışmanın diğer konuları içerisinde yer almaktadır.

1. Arap harfli metni Latin alfabesine aktarmak (Tercüme-i Ebûbekir er-Râzî)

2. Latin alfabesine aktarılan metnin üzerinde söz dizimi çalışması yapmak

3. Latin alfabesine aktarılan metnin üzerinde anlam bilim çalışması yapmak

4. Eserdeki tıp terimlerinin söz varlığı açısından incelenmesi ve sözlük hâline getirilmesi

5. Türk tıp tarihinin incelenerek, eserin Türk tıp tarihi içindeki yerinin belirlenmesi

Çalışmanın Amacı

Bu çalışma tarihi bir tıp metninin daha yakından tanınması ve tanıtılması amacıyla yapılmıştır. Bunun yanında bir tıp metninin o dönemin hangi özelliklerini yansıttığını belirlemek ve dilbilgisi açısından kelimelerin dizilişleri, cümlelerin oluşumları ve tüm bu unsurların anlam yönünden ne gibi etkilerinin olduğunu ortaya koymak amacıyla yapılmıştır.

1. Tercüme edilen bir tıp metninin tanıtılması

2. Bir tıp metninde Türkçeye dair hangi özelliklerin olduğunun ortaya konulması

3. Tarihi tıp metinlerinin söz varlığının ne düzeyde ele alındığı konusunun tartışılması amacı vardır.

Çalışmanın Malzemesi

Çalışmanın malzemesi Çorum Yazma Eserler Kütüphanesi'nde kayıtlı olan bir tıp eseridir. Bu eserden yola çıkılarak oluşturulmuş bir tez yapılmaya çalışılmıştır. Aynı zamanda üzerinde çalışılmış diğer tıp metinleri de bu metnin tam manasıyla anlaşılması adına önemli bir malzeme konumundadırlar.

1. Ali Münşî tarafından yazılan Tercüme-i Ebûbekir er-Râzî adlı tıp kitabı

2. Yazılmış diğer eserlerle karşılaştırma

3. Tıp tarihi ile ilgili mimari yapılar, medreseler, tarihi eserler

Türk Tıp Tarihi

İnsanoğlu eski çağlardan beri sağlık konusu üzerine çalışmalar yapmış ve hastalıkların tedavisi için tıp alanında büyük ilerlemeler kat etmiştir. Hastalıkların çeşidine göre tedavi yöntemleri uygulanmış ve bu yöntemler çağlar boyunca nesilden nesle aktarılarak gelişmiş ve değişmiştir. İnsan; sağlıklı olduğu müddetçe hayatına uygun bir şekilde devam edebilir. Bu sebepten sağlığın yerinde olması önem arz etmektedir. Bu sözden hareketle sağlığın korunmasında önemli görevi olan hekimlik anlayışının da özellikle vurgulanması gerekir. İlk çağlarda hekim olarak bilinen kişiler o zamanın sınırlı şartlarıyla başlayan tıp bilimine katkılar sağlamışlardır. Tecrübeye dayalı olarak hastalıklara karşı mücadele etme uğraşında olmuşlardır. Dünya üzerinde ün salmış hekimler, başka coğrafyalarda yaşayan insanlar için de ön plandadır. Bir yerde tıp alanında yazılan ve insanların sağlığı açısından önemli olan bir eser, dünyada birçok bölgedeki dile çevrilmiş, okullarda okutulmuştur. İbni Sina gibi hekimler yalnızca kendi çağlarını değil gelecek yüzyılları da etkilemiştir. Hatta günümüzde de eserleri bilhassa tıp tarihi çalışan araştırmacılar için önemini korumaktadır.

Eski Yunan medeniyeti ve İslam uygarlığı arasındaki çağlarda felsefe bilimi, birçok bilimin çatısı olarak ele alınırdı. Tıp da bunun içinde olmak üzere, bütün bilimlerin toplandığı yer felsefe olarak değerlendirilirdi. Bunun sonucu olarak filozoflar, kendi uğraş alanlarının yanında hekim olarak da tanınmış kişilerdi. İsimleri tıp bilimi içinde de geçmiş durumdaydı. Bu isimlerden bazıları Alkmaion, Empedokles, Râzi, İbni Sina gibi sıralayabileceğimiz kişilerdir. Bu kişiler hakîmlikle ilgili şöhretleri yanında doktorluk unvanları da taşımaktaydılar. İslam kültürü içerisinde Hakîm kelimesi, bilgelik (hikmet) ile uğraşan, bu yönde sevgisini ortaya koyan kişiler için daha çok filozoflar için kullanılırdı. Bu ve buna benzer nedenlerden ötürü filozofun bir diğer ismi olarak hakîm kelimesi tabib için de kullanılmış bir ifadedir (Bayat 2000: 4).

Türk kültüründe bilgelerin önemli bir yeri vardır. Bilgelik vasfıyla ön planda olan ve aynı zamanda hekimliğiyle halk arasında meşhur bir yere sahip olan Lokman, Selçuklu ve Osmanlı dönemlerinin klasik İslam eserlerinde hakîm olarak da zikredilirdi. Halk kültürünün önemli bir ögesi konumundaki Lokman, hekimlerin ya da esnâf-ı ispeniyarînin (eczacıların) pîri olarak da kabul görmüştür. Asırlar boyunca kullanılan atasözlerinde, halk hikâyelerinde, halk şiiri ve divan şiiri örneklerinde bilge kişilik şeklinde görülmektedir. Dertlere derman olan, hastalıklara çare bulan doktor yani hekim olarak kullanılagelmiştir. Edebi unsurlar içinde

önemli bir yeri olan şairlerimiz de Lokman'ın hekim ve hakîmliğini belirten beyitler, mısralar oluşturmuşlardır (Bayat 2000: 5). Buradan da anlaşılıyor ki gerek edebi unsurlar gerekse de halk kültürüne ait birçok konuda Lokman ismini görmek mümkün olacaktır.

Eski Türklerde Tıp

Türklerin Orta Asya coğrafyasında anayurdu olarak kabul edilen bölge, Sibirya'nın güney bölgeleri ile Tanrı dağlarının güney kısımlarıdır. Bu coğrafi alan içerisinde Türk toplulukları, göçebe olarak yani yerleşik bir düzen almadan yaşarlar. Burada bozkır kültürünün etkisiyle yaşamlarına devam ederler. Bu coğrafya içerisinde sadece Uygur Türklerinin yerleşik hayata geçtikleri görülür. Bu dönemde gök tanrı inancıyla beraber atalar kültürünün ve şamanizmin de olduğu bilinmektedir. İşte hastalıklara bu inanç çerçevesinde halk hekimliği ile çare bulunmaya çalışılmıştır (Ceylan 2012: 17).

Orta Asya Türk tıbbı incelendiği vakit hastalıkların tedavisinde uygulanmış olan çeşitli metodlar göze çarpmaktadır. Bu metod ve amaçlara göre bu dönem Türk tıbbını iki bölüme ayırmak mümkün olacaktır:

1. Kam (şaman) ve baksı denilen, Şamanizm'in tedavi yöntemlerini uygulayan büyücü-hekimlerin yürüttüğü hekimlik.

2. Otaçı, emçi ve atasagun denilen, droglarla ve diğer tedavi yöntemleriyle yapılan, dönemin maddi tıbbî anlayışını temsil eden hekimlik (Bayat 2016: 237).

Uygurlar zamanında tıp, çoğunlukla insanların sağlığını korumak amacıyla halk hekimliği olarak kendini göstermektedir. O dönemde halkın inandığı ve güvendiği geleneksel yapı, tıp biliminin ortaya çıkış şeklini belirlemiştir. Orta Asya'da yaşayan Türk boylarının sağlık konusundaki tedavi şekilleri halk hekimliğine bağlı olmaktaydı. Çin ve Hint'teki uygarlıkların ortaya koymuş olduğu tıp bilgileri çeviriler yoluyla Türkler tarafından da kullanılmıştır. Tedavilerde dört ana unsurun temel oluşturduğu bir uygulama vardır. Hılt, kara safra, sarı safra, balgam ve kan olarak ele alınan bu unsurların arasındaki denge bozulduğunda ortaya sağlık sorunları çıkmaktadır. Bu şekilde de hastalıklar meydana gelmektedir (Ceylan 2012: 14). Bilinen şudur ki, insan vücudu bir düzen içinde çalışmaktadır. Bu düzenin bozulması hastalık anlamına gelir. İşte eski Türklerde de bu düzeni yeniden oluşturmak ve hastalığın iyileşmesi amacıyla halk hekimliği müessesinin mevcut olduğu görülmektedir. Bu geleneksel tıp anlayışının günümüze kadar devam edegeldiğini söylemek mümkündür.

Sağlıklı olmak için sayılan bu dört ögenin bir denge üzerinde bulunması şarttır. Denge bozulup hastalık oluştuğunda sağaltım ön plana gelir. Sağaltım, çeşitli ilaçlar ve işlemlerle dengenin yerine getirilmesi durumudur. Eskiden mikrop bilinmediğinden hastalıklar denge bozulmasıyla açıklanırdı. Hastalıktaki teşhis durumu, hangi ögenin eksik oranda ya da fazla olduğunun ortaya konulmasıyla belirlenirdi (Önler 1998: 161).

İnsanoğlu için doğa, hastalıklarla mücadelede, sağlığın korunmasında çok büyük bir yardımcı unsurdur. Türklerin inanç sisteminde bakıldığında akarsuların, göllerin, pınarların doğaüstü bir güçle tıbbi manada insanlara yardımcı olduğu düşünülür. Kısırlığın tedavisi için özellikle bazı ağaçların ruhlarından dilek dileme âdeti vardır. Bununla birlikte insanın sevdiği herhangi bir şeyi, örnek verilecek olursa bir parça bezi kurban etmesi bu adetlerden bir tanesidir. Bilhassa kayın ağacının kökleri tarafına o zamana kadar çocuğu olmamış kadınların tapınması söz konusuydu. Atalar kültürüne özelliklerden biri de hastalıklarda insanların kötü ruhlardan arınacağı inancıdır. Bu nedenle ateş yakmadan fal bakmaya, tütsülemeden kurşun dökmeye kadar birçok yöntem uygulanmıştır. O dönemlerde hekimler otacı olarak bilinirlerdi. Otacılar, Kam'lardan farklı bir şekilde hastaları bitki ve mineralden hazırlanan ilaçlarla tedavi altına alırlardı (Ceylan 2012: 19). Yani o dönem sağlık anlayışında inanç sistemlerinin etkisi olduğu kadar aynı zamanda belirtilen diğer unsurların da hastaların sağlığına kavuşması için kullanıldığı anlaşılmaktadır.

Tıp bilimini terim olarak incelediğimizde, Uygurlardan itibaren tıp anlayışının geçmiş dönemlere göre gelişmiş olduğunu söylemek mümkündür. Bu dönem söz varlığını görebildiğimiz Kutadgu Bilig, Divan-ı Lugat-it Türk, Eski Uygur Türkçesi Sözlüğü içerisindeki tıp terimleri, bu gelişmişliği kanıtlar niteliktedir. Divan-ı Lugat-it Türk'te sağlık alanıyla ilgili 581 kelime tespit edilmiştir. Bunlar anatomi, fizyoloji, hastalıklar vd. ile alakalı kelimelerdir. Bu da şu sonucu çıkarmaktadır ki; Orta Asya Türk toplumlarında hastalıkların bir kısmı tanınmıştır ve bunlarla ilgili bitkilerle tedavi yoluna gidilmiştir. Bu dönemlerde bazı ilaçlar da önemli tıbbi birikimi olan Hindistan'dan getirilmiştir (Bayat 2016: 245).

İlerleyen zamanlarda İslam kültürü çerçevesinde sağlık alanı için açılan mimari yapılar göze çarpmaktadır. Bu dönemde Orta-Asya'da açılan ilk hastane, Karahanlılar zamanındadır. Karahanlı Böri Tigin Tamgaç Buğra Karahan, Semerkand'da bulunan evleriden birini o zamanki adıyla daru'l-merza (hastane) şekline dönüştürmüştür. Burası Karahanlı mimari yapısına uygun olarak inşa edilmiştir. Her yerde rastlanan dört eyvanlı Orta-Asya evi şeklindedir. Mimari yapının bu özelliği Selçuklular zamanında kurulacak olan dârüşşifâlarda da aynı şekilde kullanılmıştır. 1066 yılında vakıf özelliği olarak yoksullar, çaresi olmayan

hastalar ömürleri boyunca bu hastanede kalabilme imkânı bulmuşlardır. Hekimlerle birlikte, hastanede çalışan diğer görevlilerin, yani aşçıların, hizmetçilerin, hacamatçıların aylıkları, hastanedeki ilaç ihtiyacı, ısınma, aydınlanma, mutfak ihtiyaçları, cenaze masrafları gibi birçok ihtiyacı karşılaması için Semerkand'da bulunan bir mahalle ve bir hamamın geliri buraya vakfedilmişti. Osmanlı dönemindeki dârüşşifâlar da bunun gibi olduğundan, bu vakfiye Osmanlıya kadar İslami dönem içindeki vakfiyelerin bir prototipi şeklindedir (Ceylan 2012: 29).

Karahanlı, Selçuklu ve Osmanlı sağlık anlayışı, vakfıye özelliği bakımından birbirinin devamı olarak değerlendirilebilir. Bu da sağlığın korunması ve insana verilen değerin görülebilmesi için önemli bir örnek olacaktır. Anlaşılmaktadır ki, bu dönemlerdeki devlet adamları sağlık konusunu ön planda tutmuş ve bir sonraki devir için yol gösterici olmuşlardır.

Türkler çok geniş bir coğrafyada yaşamış, eski dönemlerde geçici olarak budizm gibi dinleri benimsemiş daha sonraları İslamiyet ile beraber geniş bir kültürel birikime sahip olmuşlardır. Bu birikim tıp anlayışını da etkilemiştir. Bunlar göz önünde tutulduğunda Türk tıbbını 3 dönemde incelemek doğru olacaktır.

1. İslam öncesi dönem (Orta Asya)
2. İslami dönem Orta Asya (Türkistan hanlıkları), Yakındoğu (Büyük Selçuklu, Anadolu Selçuklu, Beylikler, Osmanlı)
3. Batıya yöneliş (çağdaşlaşma) dönemi (Bayat 2016: 236)

Anadolu Selçuklu ve Osmanlı DönemindeTıp

Anadolu Selçuklu döneminde sağlık hizmetleri önemli bir yer tutar. Dârüssıhha ya da bimâristân adı altında hizmet verecek olan dârüşşifâlar açılmıştır. Büyük çoğunluğunun hükümdarın ailesinin yaptırdığı dârüşşifâlar, yukarıda da zikredildiği gibi vakıf unsurlarıyla kendini devam ettirmiş ve bu şekilde devlete maddi anlamda yük olmadan uzun yıllar görevlerini sürdürmüşlerdir. Bu dönem içinde açılan belli başlı dârüşşifâlar aşağıda sıralanmıştır:

1. Amasya, Anber b. Abdullah Dârüşşifâsı (1308)
2. Sivas, İzzeddin Keykavus Dârüssıhası
3. Kayseri, Gevher Nesibe Tıp Medresesi ve Maristanı (1206)
4. Konya ve Aksaray Dârüşşifâları
5. Tokat, Mu'inüddin Süleyman Dârüşşifâsı (1255-1275)

6. Kastamonu, Ali bin Süleyman Maristanı (1272)
7. Çankırı, Cemaleddin Ferruh Dârülafiyesi
8. Mardin, Necmeddin İlgazi Maristanı (1108-1122) (Ceylan 2012: 32)

Kaynaklardan elde edilen bilgilere göre; Anadolu'da kurulan ilk sağlık kurumu Danişmendoğlu Mehmet (ölm. 1084) tarafından 1170'te yaptırılan Niksar Dârüşşifâsı'dır. Kayseri'de 1206 yılında yaptırılan sağlık kuruluşları bunu takip etmektedir. Kayseri'deki bu sağlık kuruluşları arasında dârüşşifâ ve tıp okulu vardır. Bahsedilen bu iki sağlık kuruluşu doğu mimarisinin klasik özelliklerini taşımaktadır ve yan yana bulunmaktadır. Bir geçitle bu iki bina birbirine bağlanmış durumdadır. Selçuk hükümdarı Kılıç Aslan'ın oğlu Sultan Gıyaseddin Keyhusrev ile kızkardeşi Gevher Nesibe Sultan tarafından yaptırılmıştır. Bugün restorasyon çalışmaları yapılan dârüşşifâda portalındaki mermer kitabe kurucuların ismini taşımaktadır. Bu bina Erciyes Üniversitesi Tıp Fakültesi tarafından kullanılmaktadır (Uzel 1999: 485).

Anadolu sahasında 14.yüzyıldan itibaren tıp alanında eserler de verilmeye başlanmıştır. Bilhassa bazı istisnai eserleri bir kenara koyacak olursak 14. yüzyılın ortalarından itibaren tıp kitapları açık ve anlaşılır bir şekilde yazılmıştır. Günümüzde dahi bu eserler rahatça okunup anlaşılır bir özelliğe sahiptir. O dönemlerdeki tıp eserlerinin bir kısmı da Arapçadan Türkçeye çevrilmiştir. Yine eserlerde terimler, Arapça, Farsça, Yunanca gibi dillerin dışında Türkçe tıp terminolojisi açısından da kullanılmaya başlanmıştır. Bu durum gerek İslam dünyasındaki Arapça hakimiyeti gerekse de Hristiyan Avrupa'daki Latince hakimiyetinin yanında Türkçe için çok önemli bir değer ortaya koymaktadır. Bu gurur verici durum Avrupa'daki tıp eserlerinin 16. yüzyıldan itibaren milli dillerle yazılması şeklinde de görülür. Bu milli dille yazma durumu Fransa'da Amproise Paré (1509-1590), Almanya'da Paraselsus'un (1493-1541) ilk adımı atmasıyla başlamıştır. Türkçe tıp kitaplarında sanatsal bir kaygı güdülmemektedir. Halk sağlığına faydalı olmak amacıyla mümkün olduğu ölçüde anlaşılır bir şekilde yazılmışlardır (Ceylan 2012: 38).

Osmanlı tıp anlayışını da kendi içinde şu alt başlıklara ayırmak mümkün olacaktır:

I. Beylikler dönemi

II. Klasik dönem

1. İslam tıbbının devamı olan klasik dönem [1450-1730]

2. Batı tıbbını tanıma ve tercüme dönemi [1730-1827]

III. Batıya açılma ve modernleşme dönemi [1827 sonrası] (Bayat 2016: 296).

Beylikler döneminde de Türk tıbbının ilerlediği görülmektedir. Selçukluklar döneminde açılan tıp medreselerinin bu dönemde de faaliyetinin sürdüğü bilinmektedir. Hatta Anadolu Beylikleri zamanında yeni dârüşşifâlar da yaptırılmıştır. Buralarda da çeşitli hastalılkar için çareler aranmıştır.

Klasik Osmanlı tıbbı içerisinde meyve, sebze ve hayvan ürünlerinin hastalara ilaç olarak verildiği belirtilir. Örnek verecek olursak; elma, balık ve diğer besin türleri tedavi amacıyla reçete edilirdi. Hekimler öncelikle hastalar için yiyecek ve içeceklerle tedavi yoluna giderlerdi. Bununla birlikte meyve, sebze ve içeceklerden oluşan ilaçların hammaddesiyle ya da bunların karışımıyla elde edilmiş ilaçlarla tedavi edilirdi. Hastanın hastalığına göre uygun ilacın verilmesi için eczaların yaş, soğuk, sıcak niteliklerini ve kullanım sonrasını bilmek gerekmekteydi. Hastanelerde görevlendirilen hekimin bu ilaçların hazırlanması noktasında yeterince tecrübe sahibi olması ve alanında uzman olması gerekliydi. Çiçekler, tohumlar vs. unsurlar bazı yöntemler kullanılarak şekillenir ve ilaç olarak kullanılırdı. İlaçlar macun, merhem, toz, yakı ve diğer şekillerde hazırlanır ve hastaya sunulurdu. Tabip olsun cerrah olsun sağlık alanındaki bu uzman kişiler ilaç yapmasını bilen kişilerdi. Ayrıca ilaçlarla ilgilenen farklı meslek grupları da mevcuttu. Yaptıkları işin özelliklerine göre adları olurdu. Örneğin yağ ve kokuyla alakalı olarak attarlık önem arz ederdi. Kaynaklara göre XVII. yüzyıl dolaylarında yaklaşık iki bin attar dükkanı hizmet vermekteydi. XIX. yüzyıla kadar hastalar için çoğunlukla dârüşşifâlarda ilaçlar hazırlanırdı. Dışardan az miktarda şerbet, merhem ve buna benzer ilaçlar alınırdı. İslam dünyasının ilk eczacılık öğretim yeri 1839'da İstanbul'da açılmıştır. Mekteb-i Tıbbiye-i Adliyye-i Şahane'de üç yıl boyunca eczacılık öğretimi yapılmıştır (Sarı 2012: 105-106).

Fatih devrine kadar tıp alanında kendini kanıtlamış önemli âlimler yetişmiştir. Bunlardan bazıları; Murat b. İshak Hacı Paşa adıyla bilinen Celaleddin Hızır, Şeyh Cemaleddin Aksarayî, Taceddin İbrahim (Ahmedi), Hüsameddin Tokadî ve Mehmed Manyas olarak sayılabilir (Yediyıldız 1989: 417).

Fatih zamanına bakıldığında tıp bilimiyle uğraşan âlimlerin sayısının arttığını görebiliriz. Sağlık konusunda önemli çalışmaların yapıldığı bu dönemde hekim ve bilim adamları arasında Fatih'in hocası durumunda olan Muhammed b. Hamza Akşemseddin de vardır. Akşemseddin, Kitâb-ı Tıb ve Maddetü'l-Hayat adlı eserlerin yazarı olup dönemin ünlü şeyhleri arasındadır. Gâyetü'l Emâni Tefsirü's-seb'a'l-mesâni isimli eserin sahibi Molla Gürani de bu dönemde görülen âlimlerdendir. Sabuncuoğlu Şerefeddin Amasya Dârüşşifâsı başhekimliği yapmıştır. (Yediyıldız 1989: 418).

Osmanlı döneminde yetişen bu tıp âlimleri birçok açıdan kendilerini geliştirmiş ve eserleriyle döneminde ve kendinden sonraki çağlarda iz bırakan kişiler olmuşlardır. Yukarıda adı geçen Akşemseddin'in Maddetü'l-Hayat'ı incelendiğinde yazdıklarının son derece önemli olduğu görülecektir. Hastalıkların, bitkilerde ve hayvanlarda da olduğu gibi bunlara sebep olan unsurların gözle görülemeyeceğini belirtmiştir. Çok sonraları Pasteur'un mikroskopla incelediği hastalıklara sebep olan unsurlar, asırlar önce Akşemseddin kendi ağzından dile getirilmiştir. "Pasteur'ün de mikroskopu olmasa idi, daha fazlasını söyleyemezdi" ifadesi son derece önemlidir (Öztuna 1986: 191).

Anadolu sahasında ilk Türkçe tıp kitaplarından bazıları şunlardır; Hekim Bereket tarafından yazılan Tuhfe-i Mubarızi adlı eser, İbni Şerif'in Yâdigâr adlı eseri, İbni Baytar'ın Camiü'l-Müfredaat-ı Edviye ve'l-Agdiye adlı eserinin Türkçe tercümesi, Hacı Paşa'nın Müntehab-ı Şifası, İhtilaçname Makalesi, Teshilü'ş-Şifa eseri ve Bevasır Risalesi, Ahmedi'nin Tervihü'l-Ervah adlı manzum eseri, Şirvanlı Mahmud'un Tuhfe-i Muradi adlı eseri, Eşref bin Muhammed'in Hazain-üs Saadat adlı eseri, Şerefeddin Sabuncuoğlu'nun Cerrahiyye-tül Haniyye ve Mücerrebname adlı eserleri (Uzel 1999: 486-487). Yine Sabuncuoğlu'nun Terceme-i Akrabâdîn adlı eseri de farmakolojik bir tıp metnidir (Küçüker 2010: 5).

Osmanlı devleti döneminde hastanelerin varlığına bakıldığında şu kayıtlar göze çarpmaktadır. Yıldırım Bayezid, Bursa'da bir hastane yaptırmıştır. Ancak XV. yüzyılın ortalarına varıncaya kadar buranın dışında başka bir hastanenin varlığını görmek mümkün olmamıştır. Bu hükümdar ve sonraki hükümdarlar zamanında Anadolu Beyliklerinden alınmış bazı şehirlerde yaptırılmış hastanelerle sağlık işlemleri yürütülüyordu. Edirne'de cüzzamlılarla ilgili 1441-1451 yıllarında yaptırılmış bir tecrithane mevcuttu. Ancak ifade etmek gerekir ki XV. yüzyılın ikinci yarısından itibaren hastanelerin sayısı giderek artmaya başlamıştır. Osmanlı sahasında hekimlik anlayışına baktığımızda bir hekimin kolay yetişmediğini görmekteyiz. Memleket içinde hekimlik, cerrahlık alanıyla meşgul olan Müslüman, Hıristiyan ve Yahudiler mevcuttu. Bu kişiler işlerinde uzman olduklarını kanıtlayan sınavlara tabi tutulurlardı. Sınav, hekimbaşı tarafından gerçekleştirilirdi. Başarılı olanlar tayin edilirdi. Kendilerine ehliyetname verilirdi. Ellerinde belgesi olmayanlara tabiplik ve cerrahlık izni verilmezdi. Sehi Bey ve Latifi tezkirelerinin yazdığına göre; XV. yüzyılda yetişmiş Edirneli Safai sanatında usta birisiydi ve kendisine ait bir dükkanı vardı.

Önemli bir diğer husus da hekimbaşılık müessesesidir. Burada belirtilen hekimbaşılar için kaynaklarda çokça bilgiye rastlamak mümkündür. Hekimbaşılar, hükümdarın ve onun ailesinin sağlığı ile ilgilenen kişilerdi. Bununla beraber padişahın yemeklerinden, kullanılacak

ilaçlara ve macunların hazırlanmasına kadar birçok işle ilgilenirlerdi. Sarayın sağlık anlamındaki ihtiyaçlarıyla meşgul olurlardı. Mum ve sabun onların formülleriyle imal edilirdi. Saraydaki hekimler için düzenli çalışma ortamı hazırlarlardı. İstanbul ve çevresindeki yerli yabancı hekimleri teftiş ederlerdi. Onların sınavını yapar, başarısızlık durumunda meslekten uzaklaştırma yetkileri dahi vardı. Askeri teşkilat içindeki ilaçların yapımı ve gereken yerlere dağıtılması hususunda yetkili olan kişilerdi (Uzel 1999: 491).

Hekimlik anlayışına gelindiğinde; XVIII. yüzyıla kadar klasik İslam tıbbına bağlı kalan Osmanlı hekimleri, derslerinde de bu yönde kitaplar okutmuştur. İbni Sina'nın Kanun fi't-tıb adlı eseri, Ebubekir er-Râzi'nin el-Havi fi't-tıb adlı eseri, İbnü'l-Baytar'ın el Cami'li müfredati'l-edviye ve'l-agziye adlı eseri, okutulan eserlerden bazılarıdır. Bu kitaplardan Türkçeye çeviriler yapılmıştır. İbn-i Sina'dan antik dönem hekimlerine kadar örneğin Galen'in eserlerine varıncaya kadar çeviriler yapılarak bunlar üzerinde tartışmalar yapılmıştır. Hekimler çeviri, şerh ve telif eserlerin üzerine kendi tecrübelerini de katmışlardır. Bilhassa kuruluş devrinde bilgi ve tecrübelerini geliştirmek amacıyla Semerkant, Buhara, Tebriz ve diğer şehirlere gitmişlerdir (Sarı 2012: 101).

1450-1730 yıllarını kapsayan zaman dilimi İslam tıbbının devamı olarak değerlendirilir. Arabistan ve Orta Asya bölgesinden âlimler tıbbın daha da ileriye gitmesine vesile olmuşlardır. Bu dönemde hekimlerin bazıları dârüşşifâlarda usta-çırak ilişkisiyle yetişmiş, hem teorik hem de pratik bilgileri edinmişlerdir. Tıp medreselerinde ise özel hocalardan alınan eğitimle dersler görülmektedir. Osmanlı devleti, Fatih Sultan Mehmet'in İstanbul'u fethetmesiyle beraber XV. yüzyılın ikinci yarısında sanattan bilime, kültürden tıp alanına kadar Türk-İslam dünyasının merkezi konumuna gelmiştir. Kanuni Sultan Süleyman'ın külliyesinin bir bölümünde bağımsız bir şekilde tıp eğitimi verilmiştir. Burası Süleymaniye Tıp Medresesi olarak bilinmektedir. Uygulama hastanesi olarak da Süleymaniye Dârüşşifâsı bulunmaktadır.

Bu hastanelerdeki görevlerinin yanında Osmanlı ordusunun yaptığı seferlerde de cerrahlara büyük görevler düşmekteydi. Yaraların tedavisinde, kırık ve çıkıkların tespitinde önemli rolleri vardı. Yara tedavi edilirken key (dağlama) ve merhemler kullanılmaktaydı (Ceylan 2012: 45).

Osmanlı sahasında açılan belli başlı medreseleri şu şekilde sıralamak mümkün olacaktır.

Başlıca dârüşşifâlar:

1. Bursa, Yıldırım Bayezid Dârüşşifâsı 1400

2. İstanbul, Fatih Dârüşşifâsı 1470
3. Edirne, II. Bayezid Dârüşşifâsı 1488
4. Manisa, Hafsa Sultan Dârüşşifâsı 1539
5. İstanbul, Haseki Dârüşşifâsı 1550
6. İstanbul Süleymaniye Dârüşşifâsı 1557
7. İstanbul, Atik Valide Dârüşşifâsı 1579
8. İstanbul, Sultan I. Ahmet Dârüşşifâsı 1621 (Ceylan 2012: 46)

Edirne'deki Mimar Hayreddin'in inşa ettiği II. Bayezid Dârüşşifâsı, Rönesins devrinde ve hatta hastane tarihinde bir eşi daha bulunmayan bir daha bulunmayan bir âbidedir. Bu hastanenin külliyeye dahil medrese, cami, tabhâne, fırın ve imaretle birlikte Tunca nehrinin kenarında yeşil bir sahaya inşa edilişi, şehircilik bakımından bugünün modern İsveç hastanelerindeki en ileri planlama yönteminin Türkler tarafından 500 yıl önce uygulandığını göstermektedir. Bu hastanenin medreseleri andıran dört eyvanlı ve çift eksenli plan şemalarından farklı şekilde ve ilk defa hastahane fonksiyonlarına ve merkezi sisteme önem verilerek planlanmış olduğu görülmektedir. Avrupa'da akıl hastalarının yakıldığı bir devirde, ruhî ve diğer hastalıklara müptelâ olanların tedavileri için müzik dahil gerekli her şey düşünülerek planlanan Edirne'deki II. Bayezid Dârüşşifâsı'na, gerek ilk defa az personelle yüksek randıman almayı amaçlayan merkezî sistemi ve gerekse o döneme göre çok ileri, hatta XVIII-XIX. yüzyıllardaki hastahane yapılarına ışık tutacak kadar mükemmle olan bir havalandırma sistemini getirmesi açısından Ospedale Maggiore'den daha fazla Rönesans devri hastahane mimarisinde çığır açmış örnek bir yapı olduğu söylenebilir (Terzioğlu 1992: 175-176).

1730-1827 arası bu dönem batı tıbbını yakından tanıma ve eserlerin tercüme edildiği dönemdir. Avrupa'da tıp alanında büyük gelişmeler kaydedilmiştir. Başlangıçta bu gelişmeler uzaktan takip edilmiş, tıbbi eserlerin tercüme edilmesiyle birlikte de batı tıbbına yöneliş meydana gelmiştir (Ceylan 2012: 45).

1827 sonrası, modern tıbbın başlangıcı kabul edilir. Osmanlı döneminde hekime ihtiyaç artmıştır. Avrupa'da yetişmiş hekimlerin ülke içindeki hekimlerin yanında çalışmalarında herhangi bir sakınca görülmemiştir (Ceylan 2012: 45). Bu yeni dönemde Avrupa'da birçok alanda olduğu gibi tıp alanında da yapılan çalışmalar yakından takip edilmiştir. Orada yetişmiş hekimlerle çalışılması da bu durumu geliştiren önemli etkenlerden sayılabilir.

Hastanelerde çok çeşitli hizmet verilmiştir. Edirne hastanelerinde ruh ve akıl hastaları için çiçek, yemek ve musıki ile tedavi altında tutulurlardı. Hekimler hangi hastaya hangi çiçek, yemek ya da musıki türünün iyi geleceğin karar verirdi. Hastanede on kişi profesyonel olarak müzik işiyle uğraşırdı. (Öztuna 1986: 191).

Klasik Osmanlı dönemlerinde hekimler genellikle ilaçla tedavi yoluna başvururlardı. Çok gerekli olmadıkça cerrahi müdahale yapılmazdı. Büyük ameliyatlardan kaçınılırdı. Bu devirlerde anestezi ve antisepti gibi tedbirler bulunmamaktaydı. Ameliyat yapılacaksa hasta ve yakınlarından rızaları alınırdı. En çok yapılan ameliyatlar mesaneden taş çıkarma, fıtık ve sıraca (scrofulo) rahatsızlıkları içindi. Cerrahi uygulamalar genellikle harici tedaviler için yapılırdı (Sarı 2012: 106).

Yine klasik Osmanlı tıbbına bakıldığında bu dönem anlayışının hastalıklardan korunma üzerine yoğunlaşmış olduğu görülecektir. Tedavilerdeki asıl amaç bozulmuş olan mizacın eski hâline gelmesi yani düzelmesiydi. Osmanlıda tıp kitapları sağlıklı yaşama kuralları üzerine yoğunlaşmış ve buna büyük önem verilmişti. Sağlıklı yaşama destek verecek tedbirler arasında yiyecekten içeceğe, spordan uykuya, hamamda yıkanmadan duyguların insan sağlığı üzerindeki etkisine kadar birçok husus vardı ve kitaplarda bunların önemi anlatılmaya çalışılırdı. Sağlıklı bir yaşam nasıl olur ve bu yaşam için neler yapılmalıdır, bunlarla ilgili bilgiler verilirdi. İnsan tabiatına göre hangi mevsimde hangi gıdaların alınması uygun olur, giysilerin sağlık için önemi nedir, yapılan beden hareketlerinin ve dinlenmenin vücut için yarar ve zararları nelerdir, uykunun insan üzerinde ne gibi etkileri vardır, organlar nasıl korunmalıdır ve buna benzer birçok konu bu tıp kitaplarında işlenmiştir (Sarı 2012: 105). Bu kitaplar tecrübeler sonucu yazılmış, hekimlerin bilimsel çalışmaları olarak karşımıza çıkmaktadır.Tıp kitaplarında eski dönem kaynaklarından örnekler verilerek anlatım daha da zenginleştirilirdi.

Tercüme-i Ebubekir er-Râzi Adlı Eser Hakkında

Eser, Ebubekir er-Râzi'nin bir eserinden yola çıkılarak tercüme edilmiştir. Ali Münşî tarafından 18. yüzyılda tercüme edildiği bilinmektedir. Farmakoloji yani ilaç bilimi alanında yazılmıştır. O zamanın tedavi yöntemleri, genellikle bitkilerden elde edilen ilaçların hastalara uygulanması olarak karşımıza çıkmaktadır.

Ali Münşî (Bursavi)nin bu çeviri eseri, geçmiş günlerin sağlık alanındaki durumunu anlatması açısından önemlidir. Çünkü bu eserde hekim-hasta arasındaki iletişimi yakından görmek

mümkün olacaktır. Bir hekimin hastayı karşılaması, hastayı dinleyip gerekli tespitlerde bulunması, bu tespitlerin ardından hastalığa çare olacak ilaçların yapımı konusunda görüşünü belirtmesi, ilaç yapım şeklini anlatması vd. unsurlar eserde yer alan bazı özelliklerdir.

Bu durumu maddeleştirerek ifade etmek gerekirse şu alt başlıklar karşımıza çıkacaktır:

1. Hastanın sorunlarını hekime anlatması
2. Hekimin konuya hâkim olabilmesi için hastaya çeşitli sorular sorması
3. Hekimin tedavi yöntemine karar vermesi
4. Hastaya yararlı olabileceğini düşündüğü ilaçların özelliklerini sayması, hangi ilacın ne kadar kullanılması gerektiği gibi unsurları tek tek anlatması
5. Hastaların kullanacağı karışımlar, yağlar, merhemler, macunlar vd. ilaçların günlük, haftalık ya da aylık olarak nasıl kullanılacağının izahı

Bu eserde göze çarpan en önemli durumlardan bir tanesi de eserin tutulan notlardan oluşturulmuş olmasıdır. Çünkü eser baştan sona bir kişinin ağzından anlatılan hekim-hasta ilişkisini anlatır. Öyle ki anlatan kişi hekime "üstād" olarak seslenmektedir ve hekim nasıl hareket ettiyse onları bir bir not almaktadır. Bunu da bu eserde sırayla izah etmektedir.

Eserin giriş bölümüne baktığımızda şu bilgilere rastlıyoruz. Eser, Şeyhülislam Ebu'l-Hayr Ahmed Enam'ın (Damadzâde Ahmed Efendi'nin emri ile Arapçadan Türkçeye çevrilmiştir. İslam ansiklopedisinde Damadzâde Ahmed Efendi hakkında şu bilgiler yer almaktadır:

(1076/1665-1666; 1154/1741) Anadolu kazaskeri Çankırılı Râsih Efendi'nin oğludur. Babası Şeyhülislâm Minkârîzâde Yahya Efendi'nin damadı olduğundan "Damadzâde" lakabıyla tanınır. Babasından ve devrin tanınmış âlimlerinden tahsilini tamamladı. Çeşitli medreselerde müderrislik yaptıktan sonra kadılık mesleğine geçti. Birçok şehirde kadı olarak bulundu. 27 Şâban 1144'te (24 Şubat 1732) şeyhülislâm oldu.

İlmin yayılması ve gelişmesi için matbaa çalışmalarını teşvik etmiştir. Nitekin özel kütüphanesinde bulunan Kâtib Çelebi'nin Cihannümâ adlı eserinin müellif hattı müsveddelerini İbrahim Müteferrika'ya vererek bu eserin basılmasının ilme büyük hizmet olacağını söylemiştir.İbrahim Müteferrika ilaveler yaparak bastığı bu eserin önsözünde Damadzâde'nin tutumundan sitayişle bahseder. Kaynaklarda herhangi bir eserine rastlanmamakla birlikte İstanbul Şer'iyye Sicilleri Arşivi'nde Damadzâde'nin Rumeli kazaskerliği döneminde tutulmuş bir rûznâmçe bulunmaktadır. Oğlu Feyzullah Efendi 1755-1756 yıllarında şeyhülislâmlık yapmıştır. (İpşirli 1993: 449-450)

Yine eser dönemin padişahı Sultan Mehmed Han oğlu Sultan Mustafa Han oğlu Sultan Mahmud Han'a sunulmuştur. I. Mahmud olarak da geçen Sultan Mahmud hakkında Türk Tarih Kurumu'nun kayıtlarında şu bilgilere rastlanılmaktadır:

Sultan Birinci Mahmud, 2 Ağustos 1699 günü İstanbul'da doğdu. Babası Sultan İkinci Mustafa, annesi Saliha Valide Sultan'dır. Büyükannesi Gülnuş Sultan'ın sevgi ve ilgisiyle büyüdü. Sekiz yaşından beri kafes hayatı yaşadığı hâlde zekası, iyi niyeti ve kuvvetli karakteri sayesinde kendini harap etmekten kurtardı. Küçük yaşlardan itibaren çeşitli hocalardan ders aldı. Tarih, edebiyat ve şiirle meşgul oldu. Özellikle musıki ile meşgul oldu.

Sultan Birinci Mahmud, 1 Ekim 1730 tarihinde otuz beş yaşında iken padişah oldu. Devrindeki en değerli kimseleri seçip iş başına getirdi. Karakter sahibi, azimli, müşfik, merhametli, dikkatli ve sabırlı bir insandı. Kendi zevkinden çok milletin refahını düşünerek hareket etti. Bu sayede babası ve amcasının düştüğü hatalara düşmedi. Hayatının son iki yılını hasta geçiren Sultan Birinci Mahmud, 13 Aralık 1754 tarihinde elli dokuz yaşında vefat etti. Sultan İkinci Mustafa'nın Yeni Cami'deki türbesine defnedildi.

(www.ttk.gov.tr/tarihveegitim/osmanlıpadisahlari)

Tercüme-i Ebubekir er-Râzi'nin bilinen üç nüshası mevcuttur. Bunlardan birisi Süleymaniye Kütüphanesi Hamidiye Koleysiyonu, numara 1013'te kayıtlıdır. İkincisi Beyazıt Devlet Kütüphanesi Veliyüddin Efendi Koleksiyonu numara 2487'de kayıtlıdır. (Kaya 2016: 238)

Bizim üzerinde durduğumuz ve Latin harflerine çevirerek çalıştığımız nüsha ise Çorum Hasan Paşa İl Halk Kütüphanesi'nde 2909 numarada kayıtlı bulunan nüshasıdır. Aşağıda www.yazmalar.gov.tr adresinden aldığımız nüsha özellikleri görülmektedir:

Arşiv no: 19Hk19111

Eser adı: Terceme-i Kitab-ı Tıb

Yazar Adı: Ali Bursavi (öl. 1009/1600)

Konusu: Tıp ilimleri

Dili Türkçe

Bulunduğu Yer: Çorum Hasan Paşa İl Halk Kütüphanesi

Ölçü: 215x115-155x70 mm

Yaprak: 153

Satır 19

Yazı türü: Rika

Kağıt Türü: Saykallı abâdi

Özellikleri: Mıklebli, gömme yaldız salbek şemseli ve zencirekli siyah meşin ciltlidir. Söz başları kırmızı mürekkeple belirlenmiştir ve kırmızı cetvellidir. Çaherkuşe bordo, ebru kağıt kaplı mukavva mahfaza içindedir.

Eserin Süleymaniye Kütüphanesi nüshası üzerine Dr. Elif Kaya doktora tezi çalışması yapmıştır. Biz de bu tezi inceledik ve bilhassa metin bölümündeki benzer ve farklı bölümleri görme imkânını yakaladık.

Metni okuma aşamasında sözlüklerden faydalandık. Kimi zaman da çalışılan metinlerin sözlük kısımları bize yol gösterici olmuştur. Bunları aşağıya not almayı uygun bulduk:

Muzaffer AKKUŞ	: Kitab-ı Gunya
Mücahit AKKUŞ	: Siyahi Karamani Larendevi'nin Mecma-i Tıb Adlı Eseri
Meryem ARSLAN	: Kitâb-ı Tercüme-i Tezkire-i Dâvud fi'ilmi't-Tıbb
A.D ALDERSON vd.	: The Oxford English-Turkish Dictionary
Turhan BAYTOP	: Bitki Adları Sözlüğü
TDK	: Derleme Sözlüğü
TDK	: Türkçe Sözlük
Ferit DEVELLİOĞLU	: Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat
Şaban DOĞAN	: Risâle-i Feyziyye Fî- Lügât'il Müfredâti't-Tıbbiyye
Tuncer GÜLENSOY	: Köken Bilgisi Sözlüğü
Ekmeleddin İHSANOĞLU vd.	: Osmanlıca Tıp Terimleri Sözlüğü
Elif KAYA	: Terceme-i Kitâb-ı Ebûbekir Râzî (İnceleme-Metin-Dizin)
Paki KÜÇÜKER	: Mücerreb-nâme (Şerafeddin Sabuncuoğlu)
M.Yahya OKUTAN vd.	: Tabîb İbn-i Şerîf "Yâdigâr

Saadettin ÖZÇELİK	: Kitabü'l-Mühimmat
Burhan PAÇACIOĞLU	: VIII-XVI. Yüzyıllar Arasında Türkçenin Sözcük Dağarcığı
İsmail PARLATIR	: Osmanlı Türkçesi Sözlüğü
Şemsettin SAMİ	: Kâmûs-ı Türkî
Ahmet Turan SİNAN	: Türkçenin Deyim Varlığı
F, A. STEİNGASS	: Comprehensive Persian-English Dictionary
Ziya ŞÜKÜN	: Farsça-Türkçe Lûgat, (Gencinei Güftar, Ferhengi Ziya)

Burada varak sayısı 153 olarak belirtilse de 152 varak olarak tespit edilmiştir. Aynı çağlarda manzum olarak kaleme alınmış bazı tıp eserleri de mevcut olsa da bu eser, ilk varağın ilk sayfasının yarısı dışında nesir örneğidir. O kısım da başlangıç kısmıdır ve manzum yazılmıştır. Bu incelemede yalnızca Çorum nüshası dikkate alınarak çalışma yapılmıştır.

Eserin adı burada Terceme-i Kitab-ı Tıb olarak verilmiş olsa da kapaktan sonraki sayfalarda Tercüme-i Ebûbekir er-Râzî diye not düşülmüştür. Biz de bu çalışmamızın başlığı olarak Tercüme-i Ebûbekir er-Râzî'yi uygun bulduk.

Her bir yeni durum kırmızı bir işaretle belirtilmiştir. Yani hekime başvuran her hastanın hekimle olan diyaloğu farklı bir başlık gibi gösterilmiştir. Metin içinde çokça geçen tıp terimleri de sözlük bölümünde anlamlandırılmıştır.

Düzgün bir kalıp halinde dışarıya taşırmadan oluşturulmuş Arap harfleriyle yazılmış bir metindir. Metnin kalıbı dışında kenar bölümlerine daha sonrada yan olarak yazılmış yazılarla eklemeler yapılmıştır. Bu eklemelerin ne zaman ve kim tarafından yazıldığı konusunda herhangi bir bilgiye rastlanmamıştır. Aşağıda sayfa yanlarındaki eklemeleri, kaçıncı varakta olduklarını ve günümüz Türkçesiyle ifadelerini gösterdik:

Der-kenār:

3b: żarabān bir vacaʿ dır ki ol vacaʿ ıñ oldığı yirde şiryān ṭamarınıñ żarb ile ḥareketi müşāhede olınur

Günümüz Türkçesi: Zarabān (zonklama), öyle bir ağrıdır ki, o ağrının olduğu yerde atardamarın vurma gibi bir hareketi gözlenmektedir.

3b: ḳarīṣ bir ṭaʿāmdır ki bilic ve oġlaḳ eti emṣāli ʿādetā me'kūl olan otlar ve toḫmlar ile maʿan aḫẕ olınup ve sirke ile muḫkem ḳaynadılup süzilür ve ol ṣuya baʿżı terbiyeler daḫı olınur meṣelā balıḳ şorbāsı gibi bir ṭaʿām olur

Günümüz Türkçesi: Karīṣ bir yiyecektir ki, piliç ve oğlak etine benzer, herkesçe bilinen otlar ve tohumlarla beraber alınır ve sirke ile iyi bir şekilde kaynatılır, süzülür ve o suya bazı terbiye edilmiş yiyecekler konur, örneğin, balık çorbasına benzer bir çorba orta çıkar.

4a: sumāḳıyye sumāḳ ile pişmiş ṭaʿāmlardur

Günümüz Türkçesi: Sumakiye, sumak ile pişmiş yemeklere denir.

4a: ṣıfat-ı sufūf-ı küzbere ki türkīde kişniş dirler bir gice sirkede ışladup baʿdehu ḳurıdalar küzbere bu gune ʿamel olunduḳda küzbere-i müdebbire dirler bundan miḳdār-ı kifāye alınup berāberi şeker ile saḫḳ ve sufūf olına

Günümüz Türkçesi: Sıfat-ı sufūf-ı küzbere, Türkçede kişniş olarak adlandırılır. Bir gece sirkede ıslatılıp sonra kurutulur, kişniş bu şekilde kullanılınca küzbere-i müdebbire (işlem görmüş kişniş) adını alır, bundan yeterli miktarda şekerle beraber toz halinde dövülür.

4a kimād kānıñ kesri ile aña dirler ki bez pāreleri ısıdılup yāḫud ısıcaḳ ṣulara batılup vacaʿ ve riyāḥ olan ʿużvlara vażʿ olınmaġıla ol ʿużvlar tesḫīn olına ḥadīṣ-i şerīfde el-kimādu eḥabbu ileyye mine'l-keyyi vāḳiʿ olmışdur

Günümüz Türkçesi: Kimād (yakı), ka harfi kesreli (harfin devamına ı, i sesi vermesi) odur ki, bez parçalarının ısıtılıp ya da sıcak sulara batırılıp ağrı veya gaz olan yerlere uygulanmasıdır. O yerler bu vesileyle ısıtılır. Hadîs-i Şerif'te: Pansuman (yakı), benim için dağlamaktan daha iyidir, dediği vaki olmuştur.

5a: żımād yaḳu maʿnāsınadur

Günümüz Türkçesi: Zımād, yaraya sarılan sargı, yakı anlamına gelir.

5a: ṣübūrāt büṣreniñ cemʿidür büṣre sivilci dimekdür

Günümüz Türkçesi: Sivilceler ufak çıbanın toplanmış hâlidir, büsre sivilce dimektir.

5b: ḳāḳ (ḳalaḳ?) baʿżı ḥastaya ʿārız olur ıżṭırabdur

Günümüz Türkçesi: Ḳaḳ diye belirtilen rahatsızlık, bazı hastalarda görülür, sıkıntı verir.

6a: māʾ-i bābūnece taʿlīkden murād mā’-i bābūnec ḳaynadılup ve ʿalīliñ başına bir perde örtilüp ol perdeniñ içinde ʿalīliñ başını ol ısıcaḳ ṣuya yaḳın ṭutdırmaḳdur tā ki mezbūr ṣuyuñ buḫārı ʿalīliñ dimāġına teʾṯīr eyleye

Günümüz Türkçesi: Papatya suyunun uygulanması şu şekildedir, papatya suyu kaynatılır, hastanın başına bir örtü örtülür, o örtünün içinde hastanın başı sıcak suya yakın tutulur, bu durum belirtilen suyun buharının hastaya tesir etmesine kadar devam eder.

6b: isfidbāc ḥacı paşa merḥūm şifāsında şūrebāc ve maslūḳa daḫı dirler diyü taḥrīr ider ṣu ile et geregi gibi ṭabḫ olınup etiñ ḳuvveti kemā-yenbaġī ṣuya çıkmış ola ol ṣuya isfidbāc dirler gerekse sādece olsun ve gerekse anda birinc emṯāli ḥubūbāt-ı me’kūle ṭabḫ olınmuş olsun

Günümüz Türkçesi: İsfidbāc: Hacı paşa, (Et suyu) için, şūrebāc ve maslūḳa dahi dendiğini yazmıştır. Su ve et gerektiği gibi pişirilir, etin özü iyice suya çıkmış olmalıdır, o suya isfidbāc denir, Kimi zaman sade olarak kimi zaman da içine pirince benzer tahıllar atılıp pişirilir.

6b: sevīḳ ʿarabıñ meşhūr azıḳlarındandır unı su ile ḳarışdırup bir ṭancirede ḥelvā miyānesi gibi pişürürler baʿdehu ḫıfz idüp ḥīn-i iḳtiżāda ṣu ile ḳarışdırup şorba gibi ekl iderler

Günümüz Türkçesi: Sevīḳ (kavrulmuş un), Arapların meşhur yiyeceklerindendir. Unu su ile karıştırıp bir tencerede helva kıvamı gibi pişirirler, sonra bekletip lazım olduğu vakitte su ile karıştırıp çorba gibi yerler.

7a: şerāyīn şiryānıñ cemʿidür şiryān diyü ḥareket iden ṭamarlara dirler ḥareket itmeyen ṭamarlara verīd dirler

Günümüz Türkçesi: Şerāyīn (Atardamarlar), şiryānıñ (atardamarın) toplamıdır, şiryan, hareket hâlindeki damarlara denir, hareket etmeyen damarlara verīd denir.

7a: maṣūṣ bir ṭaʿāmdır ki ṭurac ve süglin emṣāli baʿżı otlar ile maʿan ṣu ile ṭabḫ olınup baʿdehu ṣudan iḫrāc ve sirkeye ḳonılur yāḫud sirke ile ṭabḫ olınur

Günümüz Türkçesi: Maṣūṣ, turac ve süglin denilen benzeri otlarla birlikte su ile pişirilir, sonra suyu süzülür ve sirkeye konulur ya da sirke ile beraber pişirilir.

8a: ṣudġ türkīde şaḳaḳ dirler

Günümüz Türkçesi: Sudġ, Türkçede şakak anlamına gelir.

8b: semerḳandî dir ki suʿūṭ ol devālara dirler ki dāḫil-i enfe ṭamladurlar

Günümüz Türkçesi: Semerkandî, suutun buruna damlatılan ilaçlar olduğunu söyler.

9a: ṭafşīl ṭānıñ fetḥi ve fānıñ sükūnı ve şın-ı muʿcemeniñ kesri ile bir ṭaʿāmdur ki et ve pazı ve ḳabuġı çıḳmış mercimek ve sirkeden yapılur keẕā fī-ḳāmūsü'l-eṭıbbā

Günümüz Türkçesi: ṭafşīl, (ṭā'nın a, e okunması, fā'nın yarım ses olması ve şın'ın ı, i olarak okunması) bir yemek türüdür, et, pazı, kabuğu çıkmış mercimek ve sirkeden yapılır. Tabiplerin sözlüğünde böyle geçer.

11a: zīrebāce bir nevʿ ṭaʿāmdır ki ḳoyun eti yāḫud ṭavuḳ parça parça olınup bir miḳdār darçın emṣāli ve ḳabuġı çıḳmış noḫud ile maʿan bir ṭancire ṣu ile ḳaynadılup köpügi alınduḳdan ṣoñra sirke meṣelā altmış dirhem ḳadar şeker otuz dirhem ḳadar muḳaşşer bādam on iki dirhem ḳadar ṭarḥ olınur murād olınduḳda zaʿferān ile aşferü'l-levn iderler

Günümüz Türkçesi: Zīrebāce, bir çeşit yemektir ki koyun eti ya da tavuk parça parça edilir, bir miktar tarçına benzer ve kabuğu soğumuş nohut ile beraber bir tencere su ile kaynatılır, köpüğü alındıktan sonra örneğin atmış dirhem miktarı sirke, otuz dirhem miktarı şeker, on iki dirhem miktarı kabuğu soyulmuş badem bir araya getirilip istenirse safran ve sarı renkli ilave edilir.

12a: eftīmūnü'l-cedīdü'l-mübezzir yaʿni yeñi olup seneyi tecāvüz itmemiş ola ve toḫma geldügi vaḳt divşirilmiş ola

Günümüz Türkçesi: Tohumluk hâlde bulunan Eftīmūn (bağbozan), yani yeni, taze olan, bir sene olmadan tohumluk olduğu vakitte toplanmalıdır.

12a: milḥ-i nefṭī bir siyāh ṭuzdur lākin siyāhlıġı milḥ-i esved taʿbir olınan ṭuz gibi degüldür belki aña eczāʾ-ı nefṭī mümtezic oldıġındandur eger ateşe ḳonılup ihmā olınsa eczāʾ-ı nefṭīsi zāʾil ve milḥ-i enderāni gibi beyāż ve berrāḳ olur

Günümüz Türkçesi: milḥ-i nefṭī (koyu renkli tuz), siyah renkteki bir tuzdur fakat siyah rengi milḥ-i esved (kara tuz) diye bilinen tuz gibi değildir. belki ona koyu bir ilaç karışmıştır, eğer ateşe koyulup daha sonra ateş söndürülse koyu rengi ortadan kaybolur ve enderāni tuzu gibi beyaz ve parlak görünür.

13b: şavṣa ẕātü'l-cenb envāʿ ından bir ʿ illetdür farḳı kütüb-i ṭıbbiyyede mesṭūrdur

Günümüz Türkçesi: Şavṣa, ẕātü'l-cenb (akciğer zarı iltihabı) türlerinden bir hastalıktır. Farkı tıp kitaplarında belirtilmiştir.

14a: isfidbāc şūrbāc ve meslūḳa daḫı dirler diyü ṣudāʿ ıñ evāsıṭında taḥrīr olınmış idi

Günümüz Türkçesi: isfidbāc (et suyu), kaynamış çorba olarak da bilinir, baş ağrısının olduğu anda yazılmıştı.

14b: duhnu'l-ḫall aña dirler ki sirke ile zeyt mezc olınup sirkeniñ ruṭūbeti zā'il olınca ṭabḫ olına

Günümüz Türkçesi: Duhnu'l-ḫall (sirke yağı), sirke ile zeytinin karıştırılıp, sirkenin nemi gittiğinde pişirilmesi hâline denir.

14b: senbūse ṣamṣa dimek ile meşhūrdur

Günümüz Türkçesi: Senbuse (tatlı), aynı zamanda samsa demektir. Bu isimle bilinir.

16b: būraḳu'l-ḫubz bir ṣınıf naṭrdandur ki mıṣrda ḫabbāzīn yaʿni ekmekçiler ṣu ile ḫall idüp ekmek pişmezden muḳaddem üzerine sürerler ekmek pişdükde üzerine cilā ve revnāḳ getürür

Günümüz Türkçesi: būraḳu'l-ḫubz, bir çeşit tuzdur ki, Mısır'da ekmekçiler su ile yoğurup ekmek pişmeden önce üzerine sürerler, ekmek piştikten sonra üzerinde güzel ve parlak bir görüntü olur.

16b: mürrī dürdī vezindedür ʿavām taḫfīf idüp żamm-ı mīm ve kesr-i rāʾ ve sükūn-ı yāʾ ile müriy dirler ṭarḫana gibi yapılur ʿarabistanda meşhūr bir azıḳdur

Günümüz Türkçesi: mürrī dürdī ölçüsündedir, halk söyleyişi kolaylaştırarak mim harfini şeddeli (harfin çift okunması), ra harfi kesreli (harfin devamına ı, i sesi vermesi) ya harfi sükunlu (harfin yarım ses ve konsonant olması) neticesinde mürrī kelimesini müriy şeklinde kullanır, yapılışı tarhana gibidir. Arabistan'da herkes tarafından bilinen bir yiyecektir.

18a: ḳarīṣ ṣudāʿıñ evāʾili ṭafşīl devārıñ evāʾili havāṣında zīrebāc ṣarʿıñ evāsıṭı havāṣında taḥrīr ṭafşīl olınmışdur

Günümüz Türkçesi: ḳarīṣ (et ve balık ile yapılan bir tür yemek), baş ağrısının başlarında; ṭafşīl (Et, mercimek vd. yapılmış yemek) baş dönmesinin başlarında; zīrebāc (Koyun eti vd. yapılmış yemek), sara hastalığının ortası dönemleri için yazılan yiyeceklerdir.

18b: muḫḫ-ı sāḳu'l baḳar ṣıġır baldırınıñ iligi dimekdür ḳayrūṭī ḳanıñ fetḥi ve rānıñ żammı ve tānıñ kesri ile baʿżı edhān ile eridilmiş bal mūmı dimekdür ez-cümle bu maḳāmda ḳayrūṭī olına dimek bal mumı ṣıġır iligi ile zevb olına dimekdür

Günümüz Türkçesi: muḫḫ-ı sāḳu'l baḳar, sığır baldırında bulunan ilik anlamına gelir. ḳayrūṭī, kâ harfi üstünlü (harfin devamına a, e sesi vermesi), râ harfini şeddeli (harfin çift okunması)

tâ harfi kesreli (harfin devamına ı, i sesi vermesi) yağlar ile eritilmiş balmumu anlamına gelir. Özet olarak bu durumda ḳayrūṭī (merhem) olunsun demek bal mumunun sığır iliği ile eritilmesi demektir.

19a: nuṭūl ol şulu devālara dirler ki ʿużv-ı me’ūfa ḳalīlen ḳalīlen şabb olınur

Günümüz Türkçesi: Nuṭūl öyle bir ilaçtır ki, hasta olan bölgeye yavaş yavaş dökülür.

19a: żaġṭ ve żaġṭa diyü dīvāra ve yāḫud aña beñzer nesneye şoḳmaḳ

Günümüz Türkçesi: Duvara ya da ona benzer nesneye sıkıştırmak durumuna żaġṭ ve żaġṭa denir.

19b: ishāl-i żerīʿ ol ishāle dirler ki tiz tiz ve şıḳ şıḳ ʿamel iḳtiżā eyleye

Günümüz Türkçesi: ishāl-i żerīʿ, bir ishal türüdür ve çok sık ve tez olarak ortaya çıkar.

20a: illevş sinnevr veznindedür muṣannif devvār ve seder envāʿından ʿadd eylemiş lakin ḳāmūsu’l-eṭıbbā ṣāḥibi şeyḫ medyen et-tuḥmet ve vacaʿü’l-baṭn dimişdür

Günümüz Türkçesi: illevş (karın ağrısı), sinnevr ölçüsündedir. Kitabı yazan, baş dönmesi ve göz kararmasının bir çeşidi olarak kabul etmiş fakat tabipler sözlüğünün sahibi şeyh medyen bu durum için hazımsızlık ve karın ağrısı demiştir.

20b: şıḳlü’l-ecfān göz ḳapaḳlarınıñ aġırlıġı dimekdür

Günümüz Türkçesi: Göz kapaklarının ağırlaşmasına şıḳlü’l-ecfān denir.

20b: ġışāve bunda ṭuman maʿnāsınadur

Günümüz Türkçesi: Gışāve (göze inen perde), aynı zamanda duman anlamına gelir.

20b: ʿanz keçiniñ ve yaban keçisiniñ ve geyigiñ dişisine dirler

Günümüz Türkçesi: Keçinin, yaban keçisinin ve geyiğin dişisine ʿanz derler.

23b: ʿaḫda elifiñ ve dālıñ mühmeleniñ feṭḥi ile ʿunḳdan ḥacāmat mavżıʿında muḫtefī iki ṭamardur ki aḫda ʿayn dirler

Günümüz Türkçesi: ʿaḫda, elif harfinin ve dal harfinin üstünlü hâli ile boyundan kan alma yeri olarak gizli iki damardır, buna aḫda ʿayn denmektedir.

25b: ḫūkāk bir devāyı meṣelā bu maḳāmda ṣaru helīleyi ṣu ile bir ṭaşa sürmek ile ḥāṣıl olan cevhere dirler

Günümüz Türkçesi: Bir ilacı örneğin bu düzeyde sarı helile otunu su ile bir taşa sürme ile oluşan öze ḥūkāk denir.

29b: debīb bir ʿ ārıżadur ki insan ʿ użvında bir böcek yürür gibi ḥiss ider

Günümüz Türkçesi: Debīb, insanın uzuvlarında böcek yürür gibi hissettiren bir rahatsızlıktır.

31a: eṭrāf-ı beden eller ve ayaklar ve başdan ʿ ibaretdür keẕā fī-ḳāmūsü'l-eṭibbā'

Günümüz Türkçesi: Etraf-ı beden; eller, ayaklar ve baştan oluşur. Tabipler sözlüğü...

31b: ḫuşk-rīşe yāreleriñ üzerinde ḥāṣıl olan ḳabuġa dirler

Günümüz Türkçesi: Huşk-rīşe, yaraların üzerinde meydana gelen kabuğa denir.

31b: fārisīden muʿ arrebdür aṣlında mey-puḫte idi pişmiş şerāb maʿ nāsına ıṣṭılāḥ-ı ʿ acemde üzüm suyı ola bir miḳdār ṭabḫ ve ʿ alā ḥālihi terk olınup ṣarāb olduḳda mey-puḫte dirler

Günümüz Türkçesi: Farsçadan alınan Arapça olarak kullanılan bir ifadedir, aslında bu ifade mey- puḫte yani pişmiş şarap anlamındaydı. Acem deyişiyle üsüm suyu anlamındadır. Bir miktar pişirmeden sonra bırakılıp şarap olduğunda mey-puḫte olarak adlandırılır.

32b: cehār-reg cimiñ ve hānıñ feṭḥi ve rāʾ-ı ūlānıñ sükūnı ve rāʾ-ı ṣāniyeniñ feṭḥi ile ism-i fārisīdür dört ṭamar maʿ nāsınadur ammā ıṣṭılāḥ-ı eṭibbāda dudaḳ üzerinde vāḳiʿ dört ṭamardan ʿ ibāretdür ol ṭamarıñ ikisi bir dudaḳda ve ikisi daḫı bir dudaḳdadur

Günümüz Türkçesi: çehār-reg, cim harfinin ve ha harfinin üstünlü (harfin devamına a, e sesi vermesi) ve ilk ra harfinin sükunlu (harfin yarım ses ve konsonant olması), ikinci ra harfinin üstünlü (harfin devamına a, e sesi vermesi) ile Farsça bir isimdir. Dört damar anlamındadır. Ama tabiplerin deyişiyle dudak üzerinde bulunan dört damardan ibarettir. O damarın ikisi bir dudakta bulunurken ikisi ise diğer dudakta bulunmaktadır.

47a: sükk żamm-ı sīn ile ḳudemā ʿ indinde maʿ rūf devālardandur envāʿ ı vardur belec taʿ bir olınan ḫurmā ile ve māzū ile yapılur baʿ żı kerre misk daḫı żamm olınur aña sükü'l-misk taʿ bir iderler ṣanʿ atı kütüb-i mufaṣṣalātda beyān olınmışdur

Günümüz Türkçesi: sükk, sin harfini şeddeli (harfin çift okunması) ile eskiler tarafından çok bilinen ilaçlardandır. Çeşitleri vardır. belece olarak söylenen hurma ile ve mazı ile yapılır. Bazı zamanlar misk de ilave edilir. Ona ise sükü'l-misk olarak söylerler. Bu durum kitapta ayrıntılı olarak açıklanmıştır.

48a: ishāl-i ẕerīʿ ol ishāle dirler ki ṣıḳ ṣıḳ ve tiz tiz ʿ amel ide

Günümüz Türkçesi: İshal-i zeri sık sık ve çabucak ortaya çıkan bir ishal türüdür.

48a: hayża ishāl envāʿ ındandur ṣāḥibine ishāl-i kesīre ile ḳay'-ı keṣīr maʿ an ārız olur

Günümüz Türkçesi: hayża, ishal hastalığının bir çeşididir. Aşırı ishal durumu ve aşırı kusma durumu olarak ortaya çıkar.

50a: ihāl elifiñ kesri bir ṭaʿāmdur ki luḥūm-ı ḫafîfe ile laṭîfedür baʿżı otlar sirke ile ḳaynadılup ṣuyını alup terbiye iderler ve ekmek batırup ekl iderler

Günümüz Türkçesi: ihāl elif harfi kesreli (harfe ı, i sesi vermesi) bir yiyecektir, hafif etler ile güzel olur, bazı otlarla kaynatılıp suyu alınarak terbiye edilir ve ekmek batırılıp yenilir.

50b: ḫallūḳa bi-feṭḥ-i evvelihi nev'un mine't-ṭîb mürekkebun fîhi zaʿferanu ḳālehu el-ḥāfıẓu İbnu Hacer ḳāmūsu'l-eṭıbbā

Çevirisi: Halluka (ilk harfi fetha (a, e) olacak şekilde) İbn Hacer'in Kamusu'l Etibba'sında söylediği gibi içinde safran bulunan bir koku türüdür.

61a: bir nevʿi ḳurı ḥurmadır ki aġza alınduḳda pārelenür ṣaḳızlanmaz ziyāde ḳabızdur

Günümüz Türkçesi: bir çeşit kuru hurmadır ki ağza alınınca parçalanır, sakız hâline gelmez, fazlaca tutulur.

73b: Üstād aña ḥablar ile ḳurṣ-ı ḳulınc istiʿ māli emr eyledi

Günümüz Türkçesi: Üstad, ondan ilaçları ve bağırsak haplarını kullanmasını istedi.

75b: devāʾü'l-ḳulıncü'l-ḫārr ol ṣu ile virilür ṣanʿatı budur

Günümüz Türkçesi: Kulınc-ı ḫarr (bağırsak sancısı) ilacı için o su ile beraber verilir, ilacın kullanma yöntemi budur.

101b: Aña mā'ı sumāḳ ile ḳurṣ-ı kehrübā istiāmāli..

Günümüz Türkçesi: Ona sumak suyu ile kehribar hapını kullanmasını...

120b: ol şürbe beyān..

Günümüz Türkçesi: O içme miktarına beyan...

Eserde kırmızı mürekkeple belirlenen söz başları tarafımızca (*) işaretiyle gösterilmiştir. İlk iki varak Besmele, manzum bölüm ve daha çok Arapça ifadelerin bulunduğu bölümdür.

Burada eserin yazarı, yazılış dönemi eserin kaç bölümden oluştuğu ve bu bölümlerin tek tek isimleri kayıt altına alınmıştır.

ḥekīm-i rāsiḫ Muḥammed bin Zekeriyyā er-Rāzī* Ki ḳalem ü ḥikmetiñ yeñi tāzi* ve ʿarṣa-i ḥaẕāḳatiñ çāpük-i ser efrāzı oldıġı bit-tevātür ve'l-iştihār* ʿale'l ḫuṣūṣ teʾlīfā tenẕir ẓāhir ü āşikārdır (1b)

(Eserin bu satırlarında müellif Muhammed bin Zekeriyya er-Râzi hakkında bilgiler bulunmaktadır.)

Bu iki varağın dışında en son sayfaya kadar hekim ile hastanın arasında geçen diyaloglar ve hekimin teşhis ve tedavi yöntemleri mevcuttur. Son derece okunaklı bir yazıyla yazılmış olan Tercüme-i Ebubekir er-Râzi; hem Arapça hem Türkçe olarak tıp alanında çok büyük bir söz varlığı hazinesine sahiptir. Aşağıda ilk varaktan alınmış bir örnek bulunmaktadır.

Eserin tutulan notların neticesinde yazıldığı yukarıda zikredilmişti. Bu durumu daha iyi açıklamak için bazı bölümleri aşağıya almayı uygun bulduk:

bir yigit baş dönmesinden ve dizlerinde aġrıdan şikāyet idüp suʾal olundı ki aġzında acılıḳ var mıdır belī vardır didi ve ol yigitde ḫafīfçe bir öksürük daḫı var idi üstād buyurdılar ki bu gün ḥimye ile baʿde iki gün ḳurṣ-ı benefşeden miḳdār şerbeti ḳadar istiʿmāl eyle ve uṣāre-i rummānü'l-muzz yaʿni lüffān narı uṣāresi istiʿmāl eyle ki bu ʿillet ṣafrānıñ raʾse-i ṣuʿūdundandır bu eṣnāda ġıdālarıñ eṭʿimeʾ-i ḫāmıża ve tafṣīl olsun didi (9a)

Önce kişinin baş dönmesi ve dizleriyle alakalı sorununu dile getirmesiyle başlayan diyalog daha sonra hekimin bazı sorular yöneltmesiyle devam etmiştir. Bunun üzerine hekim bazı bitki, meyve vd. unsurlar ile elde edilen karışımları kullanmasını tavsiye etmiştir.

bir yigit żīḳ-ı nefesden ve ġam istilāsından şikāyet idüp didi ki ṣaġ ṭarafdan faṣd itdirdim ḳalbime bir ḥareḳet ʿārıż olup bu ġam-ı müstevlī oldı üstād buyurdılar ki henüz ṣoldan faṣd iḳtiżā ider lakin on beş gün arpa ṣuyı ve gülbeşeker ve benefşe ḥamīresine müdāvemet idüp baʿde ṣoldan faṣd itdir ol yigit didi ki nar ṣuyı içmege cevāz var mıdır üstād buyurdılar ki ʿillet żīḳ-i nefesdür nar ṣuyı münāsib degildür (60a-60b)

Kişinin nefes darlığı ve diğer bazı problemlerini anlatması üzerine üstat diye tabir edilen hekimin belli gün aralıklarında neler kullanması gerektiğini anlatması söz konusudur. Bunun yanında kişinin ayrıca kullanmak istediği şeyleri söylemesi ve hekimin bunu uygun bulmaması da farklı bir diyaloğu oluşturmaktadır.

bir yigit istisḳaʾü’l-ḥummaya mübtelā olup ayaḳları o rütbe şişmiş idi ki parmaḳları görünmez olmuş üstād aña ḳurṣ-ı emir bāris virüp ayaḳların żımādü’l-remād ile tażmīd ve ġıdāsın ḥall ve ziyt sipāriş eyledi (86b)

Kişinin ayaklarında sorunlar vardır, bunun üzerine hekimin yapması gerekli yiyecek içecek ve ilaçları sipariş etmesi bu diyaloğun konusunu oluşturmaktadır.

Görüldüğü gibi tamamen hastanın hastalığını hekimle paylaşması ve ona göre hekimin yaptıklarını anlatan bu örnekler, eserin tutulan notlardan ibaret olduğunu göstermektedir. Tamamen karşılıklı konuşma şeklinde geçen bölümler farklı farklı konuları içermektedir.

Tercüme bir eser olduğu için Arapça tıp terimlerinin çokluğu bu gün anlaşılmasını biraz olsun zorlaştırmaktadır. Genel cümle yapısı, eklerin kullanım özelliği, imla özellikleri ve ses bilgisi açısından incelendiğinde Osmanlı Türkçesiyle yazılan, anlaşılır bir yapıya sahip olduğunu göstermektedir. Eldeki bilgilere göre ve yazarın yaşadığı dönem ele alındığında bir 18. yüzyıl metni olan Tercüme-i Ebubekir er-Râzi; içerisinde barındırdığı temel tıp terimleri söz varlığı ile de son derece önemlidir.

Eserin farklı bölümlerinden hareketle söylenebilir ki; bu tarz metinlerde yalnızca bitki isimlerinin varlığı söz konusu değildir. Metin örneklerinde de görüldüğü gibi bitki isimleri, bu bitkilerden üretilen yağlar, çeşitli organ isimleri, hastalık isimleri, çeşitli karışımlar ve bu karışımlara verilen özel isimler, içilen ilaçlar, yenen ilaçlar, vücudun herhangi bir yerine sürülen macunlar ve bunlar gibi farklı unsurlar da metnin söz varlığını zenginleştiren hususlardır.

bir yigit naḳl eylediler ki ḫılṭ-ı kelām ve beyhūde ġażaba gelür imiş ve gāh çoḳ güler imiş üstād buyurdılar ki dimaġında ḳurıluḳ var faṣd idüñ ḳan siyah ise iḫrāc olunsun siyah degül ise iḫrāc olunmayup ṭutulsun ve her on beş günde bir kerre maṭbūḫü’l-eftimūn virilsün ve başına duhnü’l-benefşec ilḳā olsun ve duhnü’l-benefşec istinşāḳ daḫı eylesün kezalik başına devāʾ-yı münevvim döksünler (14b)

Yalnızca fiziksel bir rahatsızlığın tedavi edilmesi süreci anlatılmamakta aynı zamanda psikolojik olarak yaşanan rahatsızlıkların da teşhis ve tedavisi çeşitli açılardan ele alınmaktadır. Yukarıda da görüldüğü gibi kişinin sıkça gülmesi psikolojik bir durum olarak düşünülebilir. Bunun tedavisinin de fiziksel olarak yapılan bazı şeylerde olduğunu yine metinden hareketle görmekteyiz. Tedavi süresi olarak incelendiğinde ise birkaç günlük tedavi süresi olabildiği gibi bazı rahatsızlıkların ise haftalar ve aylar süren tedavileri olabilmektedir.

Bunun için de günlük, haftalık ve aylık hazırlanan ve hastayla paylaşılan ilaç şekilleri mevcuttur. Bu ilaçlar eğer karışımlar yoluyla yapılacaksa dirhem ya da diğer ölçü birimleriyle hesap edilerek hassas bir şekilde kullanılmalıdır.

Eserde yer yer ifade bozukluğu göze çarpmaktadır. Yazarın Türkçeye ve bilhassa Arapçaya iyi bir şekilde hâkim olduğu rahatça söylenebilir. Metinde cümlelerin yerine göre kısa yerine göre uzun olduğu görülmektedir. Bazen ki'li birleşik cümleler bazen şartlı birleşik cümleler bazen de bağlı cümleler kullanıldığı tespit edilmiştir. Kimi zaman da fiilimsi unsurlarıyla cümle genişletilme yoluna gidilmiştir. Türkçenin genel cümle yapısına göre yüklem sonda bulunur. Metinde de bu yapı korunmuştur.

bir kimse ṣıḳlü'l-üẕndan yaʿni ḳulaḳ aġırlıġından şikāyet eyleyüp ṭoklıġı ve açlıġı ḥālinden suʾal olunduḳda açlıḳ ḥālinde semʿama bir miḳdār ḥiddet gelür didi üstād añа naḳīʿ-ı ṣabr istiʿmālini ve ḳadar-ı ḳalīl cünd-i bīdester iżāfe olunmuş acı bādem yaġını ṭamlatmaḳ emr eyledi (30a)

Metinde geçen tamlamaların çokluğu tıp metinlerinin dili hakkında da ipucu vermektedir. Hem sıfat hem isim tamlamalarının yoğun kullanımı anlatımı zenginleştirecek ve okuyucunun kafasında daha anlaşılır bir resim oluşmasını sağlayacaktır.

bu ḫuṣūṣda Cālīnūs ve andan muḳaddem bażı ḳudemā ḫaṭā itmiş lerdir eger faṣd-ı şiryāna imkān olsa fāʿide-i ʿaẕīme olur idi (116a)

Tıp eserlerinde hekimler başka hekimlerin görüşlerinden faydalanırlar ve başka âlimlerin isimlerini kendi eserlerinde sıkça tekrarlarlar. Bu da bize bilimsel bir çalışmanın kaynakça gösterilmek suretiyle nasıl zenginleştirilebileceğini göstermektedir. Burada adı geçen ve İslam dünyasında Calinus adıyla bilinen eski çağların önemli bir hekimi olan Calinus da eserde birkaç kez geçmektedir. Müslüman bilginlerin kaynak olarak kullandığı bu hekimin eserleri tıp dünyası tarafından takip edilmiştir. Ayıca divan edebiyatında da hikmet ve hekimliğin sembolü (Özçelik 2001: 15) olarak birçok şiirde geçmektedir.

Arapça, Farsça ve bazı Grekçe kelimelerin Türkçe karşılığının verilmesi son derece önemlidir. Çünkü bu yolla yabancı dilde verilen sözcüklerin anlamını da bir şekilde yazarın kendisi vermiş olmaktadır. Bu vesileyle birçok tıp terimi rahatça anlaşılmakta ve gelecek kuşaklara taşınmaktadır.

maʿlūm ol ki ẕikr eyledügimiz ʿillet beynü'l-eṭibbāʾ ʿışā dinmek ile maʿrūfdur türkīde ṭavuḳ karaġısı dirler (21a)

Eserde sıkça hekimin hastadan isteği şeylerin “emr eyledi” şeklinde geçmesi bu durumun bir zorunluluk olduğu görüşünü ortaya koyar. Bu zorunluluk hastanın sağlığına kavuşması için gerekli tedaviyi tam olarak yerine getirmesinden kaynaklanan bir zorunluluktur. Metinde bu tarz birleşik fiil yapılı kullanımlar çok sık geçmektedir. Birleşik fiil; bir hareketi karşılamak veya bir hareketi tasvir etmek üzere yan yana gelen kelimeler topluluğu (Karahan 2007: 73) olarak belirtilir. Metinden örnekler vermek konunun açıklanması için faydalı olacaktır:

didi üstād faṣddan menʿ idüp hacāmat emr eyledi (22a)

olsun diyü tenbih eyledi (88a)

ġıdāsı ḥall ziytden ġayrı olmamaḳ ile sipāriş eyledi (89b)

Tercüme-i Ebubekir er-Râzi adlı eserin söz varlığı çok geniştir. Metinde en çok geçen bitki ve meyve isimleri; incir, ṣabr, ḥardal, zanbaḳ, anīsōn, arpa, bādem, benefşe, dār-ı fülfül, eftimūn, ḥaşḥāş, helile, ısfanaḥ, ḳoruḳ, nar, râziyāne, üzüm, zencebil, gül, mersin, nilüfer, besfāyic, kerefes, noḥudāb, zeyt, helile vd. olarak görülebilir. En çok kullanılan tıbbi ifadelere bakıldığında da; ahlāṭ, ayāric, devā, emrāż, faṣd, ġarġara, habb, hacāmat, hażm, matbuh, mażmaża, sevdāvi, şişe urmaḳ, vacaʿ, yaḳı/yaḳu, żīḳ u’n nefes vd. örnekler mevcuttur.

Günümüzde eski dönem tıp metinlerinde geçen tıp terimlerinin belli başlılarının da hâlâ kullanıldığı görülmektedir. Aktarlarda satılan bitkilerin isimlerine bakıldığında metinlerde geçen hemen aynı ifadelerin olduğu tespit edilmiştir. Bu da sağlık terimlerinin halk arasında dilden dile ve nesilden nesle aktarıldığının en önemli kanıtı olsa gerektir.

Tercüme-i Ebûbekir er-Râzi de çağını aydınlatan önemli bir tıp kitabıdır. Söz varlığı bakımından çok değerli kelime hazinesine sahip olan bu kitap bilhassa telif eserlerin yanında tercüme eserlerin varlığının ne derece öneme sahip olduğunun da bir göstergesidir. Aynı zamanda eski çağlarda hekimin hasta ile olan diyaloğunun gösterilmesi bakımından kaynaklık edecek niteliktedir.

Tıp metinlerinin dili genel olarak açık ve anlaşılır niteliktedir. Bunun sebebi hitap ettiği insanların daha iyi bir şekilde konuyu anlamalarını sağlamaktır. Öğretici nitelikte olan eserlerin de genel özelliği budur. Ancak farmakoloji özelliği taşıyan bu ve buna benzer eserler genelde anlaşılır olsa da içerisinde bulundurduğu farklı dillerden alınan kelimeler ve cümle yapılarıyla anlaşılırlığı biraz olsun zorlaşabilmektedir.

Bu zamana kadar yapılmış tıp terimleri sözlükleri, bitki adları sözlükleri, tıp metinleri üzerine yapılan tez çalışmaları sayesinde Osmanlı dönemi genel tıp literatürünü daha yakından tanıma fırsatı bulunmuştur.

Eserin otuz bir bölümden oluştuğu daha önce söylenmişti. Bu bölümlerdeki konular şu şekildedir:

baş ağrısı ve yarım baş ağrısı, baş dönmesi ve beyne buhar çıkması, sara hastalığı, melankoli, yarım inme, uyuşukluk, gevşeklik ve diğer beyin ve sinir hastalıkları, göz ağrısı /iltihabı ve diğer göz hastalıkları, kulak hastalıkları ve ağrıları, burun hastalıkları, nezle, diş hastalıkları ve ağrıları, boğaz, gırtlak, yemek borusu, dil, dudak, damak, küçük dil ve bademcik ağrıları, mide ağrıları ve kusma, akciğer zarı iltihabı, öksürük, nefes darlığı ve diğer akciğer ve göğüs hastalıkları, eklem, böğür, eller, ayaklar ve gut ağrıları, yeller, bağırsak sancısı, şişkinlik ve mizaç kuruluğu, kalp hastalıkları, karaciğer ağrıları, siroz ve vücutta su birikmesi, sarılık hastalığı, dalak ağrıları, böbrek, mesane ve cinsel istekle ilgili durumlar, er bezleri ve erkeklik organı ağrıları, rahim hastalıkları, makat hastalıkları, ishal, bağırsak enfeksiyonu, dizanteri ve kanama, bölüm, şişler, sivilceler, uyuz, kaşıntı ve kurdeşen, sıtma ve benzeri ateşli hastalıklar, kırıklık, ağırlık, ürperme ve hararet, abraşlık, korku, kellik, temriyeler, darp, düşme ve bir binek hayvanından düşme, nadiren görülen, değişik hastalıklar, çiçek hastalığı ve kızamık, Muhammed bin Zekeriyâ er-Râzî'nin yazdığı ilaç terkipleri olan "Akrabadin" kitabı..

Eserde geçen hastalıkların tedavisi şu şekilde ele alınabilir:

bir kimse saġ eline ʿārıż-ı teşennücden şekvā idüp didi ki soġuḳ şu ile ġasl itmiş idim bu ʿillet ʿārıż oldı üstād anıñ tedbīrinde buyurdılar ki boyun mührelerini ve cümle bedeniñi ḳusṭ yaġı ile oġdur ve her gün gülbeşeker istiʿmāl eyle ve ṭaʿāmıñ noḫudāb ve zeyt ile ḳavrulmuş ḳızıl et olsun (13b/16-17-18-19, 14a1-2-3)

Hastanın şikayeti: saġ eline ʿārıż-ı teşennüc gelmesi (Elinde spazm olması)

Kullanılacak ilaçlar, yiyecekler, sargılar: ḳusṭ yaġı, gülbeşeker, noḫudāb ve zeyt ile ḳavrulmuş ḳızıl et

İlaçların ne zaman kullanılacağı: her gün

İlaçların nasıl kullanılacağı: boyun mührelerini ve cümle bedeniñi ḳusṭ yaġı ile oġdur

sekiz yaşında bir maʿṣum getürüp didiler ki güneşde gözlerin açamaz üstād aña devāʾü'l-ḳışmış istiʿmālini emr idüp ġıdāsı ḥall ve zeyt yāḫud şurbāc olsun ġalīẓ ṭaʿāmlardan ṣaḳınuñ ve sıḳca sıḳca ḥammāma idhāl idüñ diyü tenbīh eyledi (26b/13-14-15-16-17)

Hastanın şikayet: güneşde gözlerin açamaz (güneşte gözlerini açamaması)

Kullanılacak ilaçlar, yiyecekler, sargılar: ḳışmış; ḥall ve zeyt yāḫud şurbāc; ġalīẓ ṭaʿāmlardan ṣaḳınuñ (yoğun yiyeceklerden kaçınma)

İlaçların ne zaman kullanılacağı: sıḳca sıḳca ḥammāma idhāl idüñ (Hamama sıkça gidilmesi, ilaç ve yiyecekler için bir zaman belirtilmemiş)

İlaçların nasıl kullanılacağı: ġalīẓ ṭaʿāmlardan ṣaḳınuñ (yoğun yiyeceklerden kaçınma; bunu dışında başka bir husus belirtilmemiş)

bir kimseniñ fem-i miʿdesinde ve ḥicābında azıcıḳ şiş var idi üstād aña ḳurṣü'l-ʿūdü'l-kebīr istiʿmālini ve miʿde üzerine żımādü'l-muḳl vażʿ itmegi emr idüp ṣuṣadıḳça sikencübīn içmegi ve ġıdāsı ḥall-i zeyt yāḫud bilic olmaḳ üzere tenbīh eyledi (47b/8-9-10-11-12-13)

Hastanın şikayeti: fem-i miʿdesinde ve ḥicābında azıcıḳ şiş (Mide girişinde ve zarında şişliğin olması)

Kullanılacak ilaçlar, yiyecekler, sargılar: ḳurṣü'l-ʿūdü'l-kebīr (Öd ağacından elde edilen ilaç), żımādü'l-muḳl, sikencübīn, ḥall-i ziyt yāḫud bilic

İlaçların ne zaman kullanılacağı: ṣuṣadıḳça sikencübīn içmegi (bunun dışında zaman ifadesi belirtilmemiş)

İlaçların nasıl kullanılacağı: miʿde üzerine żımādü'l-muḳl vażʿ itmegi, ṣuṣadıḳça sikencübīn içmegi (Sargı kullanmak ve şerbeti içmek şeklinde)

Metinde geçen bazı kelimeler farklı şekilleriyle kullanılmışlardır. Bunlardan bazıları şu şekildedir:

terle- (Metinde 10 yerde bu şekilde geçmektedir.)

ṣovuḳ ṣovuḳ terlemeden... (8b/13)

lakin az terler idi.. (66b/9)

derle- (Metinde 11 yerde bu şekilde geçmektedir.)

ḥammāma girüp derleyince... (22b/15)

bir sāʿat ṭutsun tā ki yüzi derleye.. (25a/8)

o: (Metinde 9 yerde bu şekilde geçmektedir.)

yaʿni o devālar (10b/16)

ḳalbimde o rütbe... (82b/19)

ol: (Metinde 259 yerde bu şekilde geçmektedir.)

ol yigit belī didi.. (91b/3-4)

ol ḫātun didi ki belī vardır (93a/13)

itmek: (Metinde 14 yerde bu şekilde geçmektedir.)

itmek yutmaġa iḳtidārum yoḳdur (35b/6-7)

ġıdāsını bal ile itmek emr eyledi (44b/2-3)

ekmek: (Metinde 7 yerde bu şekilde geçmektedir.)

ekmek batırılup vireler (11a/11)

bir parça ekmek ḳoruḳ ṣuyı ile (18a/8-9)

Metinde hasta-hekim diyaloğunun yanında tıbbi konularla ilgili bilimsel tespitler de yapılmıştır. Bunlardan bazılarını günümüz Türkçesiyle beraber göstermek istiyoruz:

üstāda suʿāl itdüm ki ṭamarlardan çıḳup cilde munṣabb olan ḳanıñ mecrası nedir buyurdılar ki ʿuruḳ-ı vasiʿadan bir ṭamar yoḳdur illā anıñ ḳıl gibi belki daḫı ince şuʿbeleri vardır ki inceliginden ḳanı iḥāṭa itmeyüp andan ḳan cilde munṣabb olur (143a/11-12-13-14-15)

Günümüz Türkçesi: Üstada sordum, damardan çıkıp ciltle birleşen kanın yolu nasıldır, o da söyledi ki; geniş damardan herhangi biri yoktur, damarın çok ince kıla benzer bölümleri vardır, ince olduğu için kan ciltle birleşmiş gibi olur.

suʿal eyledim ki behāyıma ḳocalıḳ gelmez insāna geldügi gibi bunuñ sebebi nedir buyurdılar ki behāyımıñ ḳanları ziyāde ġalīż ve mizācları yābisdür kezalik ḳıllarında cefāf vardır ve her şeyʾ ki ġalīż ola anıñ ruṭūbetiniñ taḥallüli serʿidür ve müddet-i ʿömri ḳıllarına cefāf gelecek müddetden azdır imdi insāna ḳocaluḳ otuz senede gelürse behāyımıñ ḳocalıġı bu ḳıyās üzre yüz seneye muḥtācdır behāyimda ise bu ḳadar beḳā maʿhūd degildür el-ḥāṣıl ḳıllarıñ aġarması duhniyyetiñ ziyāde oldıġından olmaġla yaz ve ḳış ḥużretde bir ḥāli üzre olur ammā ḳıllarıñ beyaż olması cefāfındandır nitekim otlar ḳurıdıḳda beyaż olur emmā ḳıllarıñ aġarması ruṭūbetdendür diyenler ḫaṭā itmişlerdür zīrā ebyāż ḳıllarun cefāfı arıḳlıġından ve taġayyürinden ẓāhirdür eger ḳıllarıñ aġarması ruṭūbet den olaydı sinn-i şebābda olanlarıñ yigirmi yaşında ḳılları aġarsa eşyā-ı ḥārre istiʿmālinden intifāʿ iderler idi maʿa heẕā şebābları māniʿdür(146b/1-2-3-4-5-6-7-8-9-10-11-12-13-14-15-16-17-18)

şunu sordum: insana gelen yaşlılık durumu dört ayaklı hayvanlarda olmaz, bunun sebebi nedir, söylediler ki; dört ayaklı hayvanların kanları oldukça yoğundur ve tabiatları kurudur aynı zamansa kıllarında kuruluk vardır. Her şey yoğun bir şekildedir. Rutubet hızlı bir şekilde kaybolur, ömür süresi kıllarına kuruluk gelecek süreden azdır, şimdi insana yaşlılık otuz senede gelirse dört ayaklı hayvanlara bu karşılaştırmaya göre yüz senede gelir, dört ayaklı hayvanlarda bu kadar kalıcılık pek alışılmış değildir. Kısacası kılların ağarması yağlılığın fazla olması ile beraber yaz ve kış aynı şekilde olur, ama kılların beyaz olması kuruluğundandır, nasıl ki otlar kuruduğunda beyaz olur ama kılların ağarması rutubettendir diyenler hata etmişlerdir, zira beyaz kılların kuruluğu zayıflığından ve değişmesiyle ilgilidir. Eğer kılların ağarması rutubetten olsaydı genç yaşta olanların yirmi yaşında kılları ağarsa sıcak şeylerden yararlanırlardı. Buna gençlikleri engeldir.

Metinde farklı ağırlık ölçüleri kullanılmıştır. Bunları geçtikleri yerlerle beraber şu şekilde gösteriyoruz:

raṭl: 2564 gramlık ağırlık ölçüsü (24 yerde geçmektedir.)

ṣabaḥlarda yarım raṭl maʾ-ı hindibā.. (85b/12)

dānıḳ: Bir dirhemin altıda biri anlamında bir söz (31 yerde geçmektedir.)

añа cüllāb ile bir dānıḳ saḳmūniya.. (61b/13)

dirhem: Okkanın gört yüzde bir kısmı (415 yerde geçmektedir.)

on dirhem benefşe ḥamīresi (62a/17-18)

deng: Dirhemin dörtte biri, danık (1 yerde geçmektedir.)

bir deng maḥmūde żamm itmegile (17a/3)

miṣḳāl: Yirmi dört kırat değerinde bir ağırlık ölçüsü birimi. (5 yerde geçmektedir.)

gicelerde bir miṣḳāl şebyār istiʿmāline.. (61b/3)

Metin boyunca doktora rahatsızlığını belirtmek amacıyla gelen kişiler aşağıda gösterilmiştir. Bunların yanında hastalığı başkaları tarafından iletilen kimseler de vardır. Çoğunlukla hastaların kim olduğunu belirtmek için "bir kimse" (426 kez) ifadesi kullanılsa da şu örnekler kullanılmaktadır:

sinn-i kühūletde yaʿni yaşı ḳırḳ ile altmış mabeyninde bir kimse, bir kimse, bir ḫātun, bir yigit, aṣferü'l-levn bir ḫātuna, bir genc ḫātun, naḥīfü'l bünye bir ṣābb, üç yaşında bir ṣabi, māliḥülyāya mübtelā bir yigit, mecnūna müşābih bir ġulām, bir müsinne ḫātun, bir ṣābb, on yaşında bir ġulām, vāliʾ-i Ḫorasān, asferü'l-levn bir ṣābb, bir meflūc kimse, bir cesīm yigit, bir ġulām, bir murżiʿa cāriye, sinn-i şeyḫūḫetde bir kimse, süd emer bir ḳızcaġız, bir müsinne ḫātun, on beş yaşında bir ġulām, ḥusyasında verem-i demevī ẓuhūr itmiş bir kimse, yoldan gelmiş bir kimse, bir yaşında bir maʿṣūm, sekiz yaşında bir maʿṣum, nahīfü'l-bünye bir yigit, bir derzi, bir ṣābb, süd emer bir maʿṣūmuñ, bir sabī, aṣferü'l-levn bir ġulām, ʿaskerī ṭāʾifesi ġulāmlarından raḳīḳü'l-beşere bir ġulām, on bir yaşında bir ṣabiyye, miʿdesine süddeʿ ārıż olmuş bir kimse, on beş yaşında bir ġulām, on bir yaşında bir ṣabi, ḳızamıḳ dedikleri ʿilletiñ ʿaḳabinde bir kimseye, ḳarīben vażʿ-ı ḥaml itmiş bir ḫātun, ʿacūze bir ḫātun, bersām ʿilletine mübtelā ṭabiʿatı ınḳıbāż üzre bir kimse, bir ḥāmile ḫātun, on üç yaşında bir ṣabi, henüz bir ʿilletden ḫalāṣ olmuş nāḳih ve müsinn bir kimse, müddet ḥamli dört ay olmuş bir ḫātun, ḳulınca mübtelā bir kimse, on dört yaşında bir ḳızcaġız, cesim ve ḥasenü'l-levn bir yigit, fıtḳ ʿilletine mübtelā bir kimse, sekiz yaşında bir naḥīfe ṣabi, poṣalu ḳana beñzer ḳarüre ṣahibi, maḥrürü'l-mizāc bir kimse, nifās ḥālinde bir ḫātunda, ümerādan bir kimse, bir küçük ṣabi, bir ʿacūze ḫātun, bir naḥīfe ṣabiyye, şerī ʿilletine mübtelā bir kimse, bir yaşında bir maʿṣūm, dört yaşında bir maʿṣum, ṣafraviy ü'd-dem bir ṣab, üç yaşında bir maʿṣūm, sinn-i şebābi tekmīl itmiş bir ḫātun, bir cāriye, bir genç ḫātun, sinn-i şebābda bir kimse, on altı yaşında bir ṣabiyye, süd emer bir maʿṣūm, baraṣ ʿilletine mübtelā bir kimse, baʿżı kimseler, emrāż-ı ḥādde nāḳıhlarından biri, ricāl-i devletden bir kimse,

Metin sonunda aşağıdaki bölüm yazımıştır. O bölümü kaydediyoruz:

(ḳāle el-faḳīrü'l-mütercim temme tercemetü hāze'l kitāb* biʿavni'llah el-Vehhāb* ʿan nüsḫatin seḳıymetin ġāyeti's-saḳmi* fe ercū ʾafve'z-zeleli ve'n-nuksān min ehlil kerem* innallahe ʾafüvvun yuḥibbü'lʾāfīn* ve lehü'l-ḫamd ve'ṣ-ṣalatu ʾalā nebiyyihī ve ālihī ecmaʿīn.* mim

Çevirisi: Bu fakir mütercim dedi ki; Vehhab olan Allah'ın yardımıyla; bu kitabın, hatalarla dolu bir nüsha esas alınarak yapılan, tercümesi bitmiştir. Anlayış sahibi kişilerden noksanlıkların ve hataların hoş görülmesini dilerim. Şüphesiz ki Allah affedicidir ve affedenleri sever. Hamd Allah'a mahsustur. Dua, O'nun peygamberine ve bütün soyunadır.

Eserin üç nüshası olduğu yukarıda belirtilmişti. Nüshalarda okunamayan yerler, üzeri çizilmiş yerler vb. olduğu gözlenmiştir. Bunlar çıkarıldığında bazı nüsha farklılıklarının olduğu görülmektedir. Aşağıda bu farklılıkları bir sıra hâlinde göstermeye çalıştık.

Çorum Hasan Paşa İl Halk Kütüphanesi Kayıt: 2909	Süleymaniye Kütüphanesi Hamidiye Koleysiyonu Kayıt: 1013	Beyazıt Devlet Kütüphanesi Veliyüddin Efendi Koleksiyonu Kayıt: 2487
9b/8 didi	9b/8 ---	9b/8 didi
14a/17 olur imiş	14a/17 olurmış	14a/17 olur imiş
15b/4 naḳl eylediler ki	15b/4 didiler ki	15b/4 didiler ki
18b/7 bir	18b/7 o	18b/8 bir
19a/11 gāliba	19a/11 ----	19a/11 ----
19a/16 itdim ki	19a/16 eyledüm ki	19a/15 eyledüm ki
19b/7 olundıḳda	19b/7 olundı	19b/7 olundıḳda
19b/18 miḳdārı	19b/18 ---	19b/18 ---
22a/2 itdükden	22a/2 itdirdükden	22a/2 itdirdükden
22a/4 dudaklarında	22a/4 ṭudaklarında	22a/4 dudaklarında

23a/8 ---	23a/8 keẕālik	23a/8 ---
24b/5 olduḳça	24b/5 olduḳda	24b/5 olduḳça
29a/6 defʿa	29a/7 kerre	29a/6 kerre
31b/9 ṭarafından	31b/9 ṭarafdan	31b/9 ṭarafından
31b/13 başdan	31b/13 başından	31b/13 başdan
32a/15 havāda	32a/15 havādan	32a/16 havādan
32b/17 itmeye	32b/17 eylemeye	32b/17 itmeye
33b/17 eyledi	33b/17 idüp	33b/17 idüp
35a/11-12 ṣübūr harāret-i femdendir	35a/11-12 ṣübūr-ı fem ḥarāretdendir	35a/11-12 ṣübūr-ı fem ḥarāretdendir
36a/3 ile	36a/3 ---	36a/3 ---
36a/16-17 ---	36a/16-17 nefesine bir ṭarlıḳ ʿārıż olup içdügi	36a/16-17 nefesine bir ṭarlıḳ ʿārıż olup içdügi
38b/1 ---	38b/1 ki	38b/1 ki
41b/12 itdükde	41b/12 itdükce	41b/12 itdükde
42a/12 diyü	42a/12 ---	42a/12 ---
43a/19 ider idi	43a/19 iderdi	43a/19 ider idi
44a/16 diyüp	44a/16 diyü	44a/16 diyüp
45a/12 ṭoġrayup	45a/13 ṭoġranup	45a/13 ṭoġranup
45b/12 ki	45b/12 ---	45b/12 ki
46a/16 eyledi ve	46a/16 idüp	46a/16 eyledi ve
46a/14 ---	46a/14 daḫı	46a/14 daḫı
47a/1 idi	47a/1 emr eyledi	47a/1 emr eyledi
47b/5 idi	47b/5 derler idi	47b/5 derler idi

48a/15 iderdi	48a/15 ider idi	48a/15 iderdi
48b/8 aḳardı	48b/8 aḳar idi	48b/8 aḳar idi
49a/17 ide	49a/17 it	49a/17 ide
49a/18 eyle	49a/18 it	49a/18 eyle
49a/18 daḫı	49a/19 ---	49a/19 ---
50a/18 daḫı	50a/18 ---	50a/18 ---
51a/9 ---	51a/9 hemān	51a/9 ---
52a/6 şu	52a/6 şol	52a/6 şu
52a/9 meyli	52a/9 meyl	52a/9 meyli
52a/15 üzerine	52a/15 üstine	52a/15 üzerine
53a/8 ile	53a/8 ---	53a/8 ile
54b/16 şeker	54b/16 sükker	54b/16 şeker
54b/18 ile emr	54b/18 ---	54b/18 ile emr
57a/5 gāhi	57a/5 gāh	57a/5 gāhi
61b/15 eylemedügi	61b/15 itmedügi	61b/15 itmedügi
61b/19 ḥālet	61b/19 ḥāl	61b/19 ḥālet
62a/8 ki	62a/8 ---	62a/8 ---
62a/8 ---	62a/8 yimek	62a/8 yimek
62b/1 eylemegi	62b/1 itmegi	62b/1 eylemegi
62b/10 çeker idi	62b/9 çekerdi	62b/10 çekerdi
63a/4 ---	63a/4 üzre	63a/4 ---
66b/9 olur idi	66b/9 olurdı	66b/9 olur idi
67a/3 ---	67a/3 idi	67a/3 idi
67b/13 üstād	67b/13 ---	67b/13 ---

67b/17 ve daḫı	67b/17 üstād	67b/17 üstād
68a/10 eylemesi	68a/10 itmesi	68a/10 itmesi
68b/14 ---	68b/14 didi	68b/14 ---
68b/14 daḫı	68b/14 ---	68b/14 ---
69a/11 bir	69a/11 ---	69a/11 ---
69a/13 daḫı	69a/13 anıñ	69a/13 anıñ
69a/17 ---	69a/17 ile	69a/17 ile
69 a/19 ---	69a/19 iki	69a/19 iki
70a/1 miʿde	70a/1 miʿdesine	70a/1 miʿde
70a/7 yine	70a/7 gene	70a/7 gene
71a/13 o	71a/13 ol	71a/13 ol
73b/7 maṭbūḫına	73b/7 maṭbūḫıyıla	73b/7 maṭbūḫına
75a/3 ve	75a/3 bir	75a/3 ve
75a/11 gāh gāh	75a/11 gāh	75a/11 gāh
79a/15 ile	79a/15 ---	79a/15 ---
80b/4 nabżınıñ	80b/4 nabżıñ	80b/4 nabżınıñ
81a/4 ---	81a/4 defʿa	81a/4 ---
82a/11 terler	82a/11 derler	82a/11 terler
83a/1 iştiġālimden	83a/1 eşġālimden	83a/1 iştiġālimden
84b/5 ki	84b/5 ---	84b/5 ---
86b/18 ---	86b/18 ve	86b/18 ve
90a/7 daḫı	90a/8 ---	90a/8 ---
90a/10 meṣellü	90a/11 miṣli	90a/11 miṣli
90a/11 ile	90a/11 ---	90a/11 ---

92b/8 andan	92b/8 anda	92b/8 andan
94a/7 ṣāḥibiniñ	94a/7 ṣāḥibinde	94a/7 ṣāḥibinde
94b/2 noḳṣān	94b/2 noḳṣānı	94b/2 noḳṣān
95b/19 otuz	95b/19 on	95b/19 otuz
96a/6 ṣāfisini	96a/6 ṣāfisi	96a/6 ṣāfisini
96a/15 ḫār	96a/15 ---	96a/15 ---
96a/17 iʿānetden	96a/17 iʿānetinden	96a/17 iʿānetinden
98a/2 ḫıyārşenberi	98a/2 ḫıyārşenber ve	98a/2 ḫıyārşenberi
98a/7 ile	98a/7 ---	98a/7 ---
100a/2 ---	100a/2 emr	100a/2 emr
100a/12 nārı	100a/12 nār	100a/12 nārı
106b/8 ider	106b/8 idüp	106b/8 ider
106b/12 olmazsa	106b/12 olmaz ise	106b/12 olmaz ise
107a/14 ve	107a/14 ile	107a/15 ve
107a/15 ġıdāsı	107a/15 ġıdāsını	107a/15 ġıdāsı
107b/12 Aḳrabādīnde	107b/12 Aḳrabādīniñ	107b/12 Aḳrabādīnde
109a/13 daḫı	109a/13 ---	109a/13 ---
113b/5 bedene	113b/5 bedenine	113b/5 bedenine
114a/6 ṭudaġında	114a/6 dudaġında	114a/6 dudaġında
114a/7 ḳuluncdur	114a/7 ḳuluncdan	114a/7 ḳuluncdan
115a/1 itdirür isem	115a/1 itdirürsem	115a/1 itdirürsem
115a/2 itmegi	115a/2 ekmegi	115a/2 ekmegi
115a/11 ile	115a/11 ---	115a/11 ile
116b/4 ve	116b/4 ol	116b/4 ol

121b/2 ṣaru	121b/2 ṣarı	121b/1 ṣaru
121b/18 kimseye daḫı	121b/18 kimse	121b/18 kimse daḫı
124a/6 ve	124a/6 ---	124a/6 ve
128b/2 ol	128b/2 o	128b/2 ol
129a/1 ḫablar sipāriş itdi	129a/1 ḫubz sipariş eyledi	129a/1 ḫablar sipāriş itdi
129a/17 ḳadar	129a/17 ---	129a/17 ḳadar
129b/9 ol-dem	129b/9 ---	129b/9 ol-dem
130a/1 didi	130a/1 ---	130a/1 didi
130b/18 ---	130b/18 ve	130b/18 ---
131a/3 terler	131a/3 derler	131a/3 terler
132b/2 yüzünde	132b/2 bunda	132b/2 bunda
132b/2 hemān	132b/2 ---	132b/3 ---
132b/17 benden	132b/16 ---	132b/16 ---

Eserin müellifi: Ebubekir er-Râzi (Hayatı ve Eserleri)

Bir hekim olarak adını duyuran Râzi; Tahran'a yakın bir şehir olan Rey'de doğmuştur, 20 yaşına kadar bu şehirde felsefeden matematiğe, astronomiden edebiyata kadar farklı alanlarda tahsil görmüş, ilerleyen zamanlarda da tıp bilimine merak sarmış ve bu alanda kendini geliştirerek tıp tarihinde önemli hekimlerden biri konumuna gelmiştir. 865-925 yılları arasında yaşamıştır. Hastanelerde yöneticilik yapmış aynı zamanda da felsefe ve kimya ile ilgilenmiş ve bu alanlarda önemle eserler ortaya koymuştur. Büyük çoğunluğu tıp metinleri olmak üzere 200'den fazla esere imza attığı bilinmektedir. Batılı bir yazar, onunla ilgili şöyle bir ifade kullanmıştır. *"meslek ve sorumluluk duygusu olan bir hekim, çaresizlerin yardımcısı, öğretmen, iyi yetişmiş hekim jenerasyonunun terbiyecisi, topladığı önceki hekimlerin çok yönlü bilgilerini geliştiren ansiklopedik temkinli bir klinisyen, mütefekkir bir gözlemci, bağımsız bir kimya araştırıcısı, deneyci, nihayet kendi dönemine kadar gelen tıbbi birikimi*

düzenleyip ortaya koyan sistematikçi" idi (Bayat 2016: 216-217). Râzi'nin eser verdiği diğer alanlar arasında matematik, astronomi, kimya, felsefe, tabiat bilimleri de bulunmaktadır.

Râzi, tahsilini tamamlamak için seyahatlerde bulunmuştur. Horasan'da çeşitli merkezlerde Yunan, Hint, İran ve İslam tıbbı ile ilgili araştırmalar yapmıştır. Helenistik dönemin en ünlü hekimi olan Calinus'tan beri tabiplerin ulaşamadığı kadar tıp bilgisine sahip olmuş bir hekimdir. Doğduğu şehir olan Rey'de bimâristanın başhekimliği görevine getirilmiştir. Birçok alandaki derin bilgisi, tıpta gerçekleştirdiği üstün başarılardan ötürü hem sarayda hem de devlet işlerinde önemli görevlerde bulunmuştur (Kaya 2012: 484).

Galen'in ortaya çıkarmış olduğu dağınık bir hâlde olan tıp ilmine Râzi, sistematik bir düzen getirmiştir ve İbn-i Sina'nın eksiklerini de tamamladığı belirtilmektedir. Bu otoritesinden dolayı ona Calinusu'l-Arab (Arapların Galeni) diye isim verilmiştir. Tıbbi yönü daha ağır bastığı için filozof olmaktan ziyade mesleğinde uzman bir doktor olarak görülmüştür. Bahsedilen durumlardan dolayı da tabip-filozoflardan (el-etıbbau'l-felasıfa) sayılmıştır (Karaman 2004: 110).

Kitâbul Hâvî adlı eserinin 25 cilt olduğu tespit edilmiştir. Eseri 15 yılda tamamlamıştır. Orta çağın en önemli ve orijinal eserlerinden biri olarak kabul edilir. 1279'da Latinceye tercüme edilen eser Avrupa tıp fakültelerinde uzun zamanlar ders kitabı mahiyetinde okutulmuştur. Kitâbu'l-Cüderî ve'l-Hasbe adlı eseri çiçek ve kızamık hakkında yazılmıştır. Çiçek hastalığı ile kızamık hastalığı arasındaki farklılardan bahseden eserde bu hastalıkların diyet ve tedavisi de bulunmaktadır. Avrupa'da 40'tan fazla baskısı yapılmış olan eser, Latince, İngilizce, Almanca ve Fransızcaya tercüme edilmiştir. Kitâbu'l-Mansûrî adlı eseri Horasan valisi Mansur bin İshak'a sunulmuştur. 10 bölümlük bir eserdir ve tıp bilgilerinin bir özeti şeklindedir. Latinceye tercüme edilmiştir (Bayat 2016: 216-217).

Havi adlı eserini daha yakından incelemek istersek onun etkinliğini daha geniş manada görmüş oluruz. Eser, hastalıklarla ilgili teşhis ve tedavi üzerine yazılmıştır. Geniş bir ansiklopedi özelliği gösterir. Bu eseri kendi yorumlarını katarak genişletmiştir. Böbrekte ve mesanedeki taşların çıkarılması işlemi, genellikle cerrahi müdahale gerektirebilir ancak Râzi'nin öncelikle ilaçlarla tedaviyi tercih ettiği görülmektedir. Cerrahi müdahale yerine ilaç tedavisini savunmuş bir kişidir. Gözlem yeteneği olan birisidir ve İslam dünyasının Hipokrates'i olarak anılmıştır (Ceylan 2012: 22).

Tıp alanına getirdiği birçok yenilik vardır. Yönetici olduğu hastanenin daha iyi işleyebilmesi için dâhiliye, hariciye, nöroloji, ortopedi ve göz doktorlarından yirmi kişilik bir hekim

kadrosu oluşturmuştur. Hastaların durumunu çok titiz bir şekilde takip etmiştir. Bunları kayıt altına almıştır. Tecrübelerinden faydalanmak isteyen öğrenciler ve doktorlar günlük vizitelerinde onu takip etme imkânı bulmuşlardır. Bundan dolayı Türk-İslam hekimi olarak ilk klinik derslerini Râzi vermiş olmaktadır. Her tereddütte kendisine başvurulan bir otorite durumuna gelmiştir (Karaman 2004: 111).

Kimyevi maddelerle çok uğraşması sonucu çıkan gazlardan ve buharlardan etkilenmiştir. Aynı zamanda hiç durmadan çalışması gibi sebeplerle de hayatının sonlarına doğru görme yeteneğini kaybetmiştir (Karaman 2004: 115).

Filozof Ebubekir er-Râzi'nin tıp sahasındaki otoritesine yakından bakmak için şunları söylemek yeterli olacaktır. Râzi'nin birçok eseri başta Latince olmak üzere batı dillerine tercüme edilmiştir. Uzun yıllar Avrupa'da tıp fakültelerinde eserleri okutulmuştur. Bugün ise Paris Üniversitesi Tıp Fakültesi'nin konferans salonunda bir portresi bulunmaktadır (Karaman 2004:102). Hayatı boyunca iki yüzden fazla eser vermesi onun tanınmışlığını arttıran etkenlerdendir.

Râzi'nin kimya alanında vermiş olduğu eserler de dikkate değerdir. "Fizikî kimya" olarak değerlendirilen maddelerin fiziki ve kimyasal yönlerinin incelenmesi modern kimya anlayışını gösterir niteliktedir. Teorik simyayı bilimsel bir sisteme dönüştürmüş ve modern kimyanın kurucusu olmuştur. Bu alandaki eserleri de diğer eserleri de doğu ve batı dünyasında ilgiyle karşılanmış, ders kitabı olarak okutulmuş ve bilim dünyasında tartışılmıştır (Karaman 2004: 102).

Eserin mütercimi: Ali Münşî (Hayatı ve Eserleri)

Tedavilerindeki başarılarla İstanbul'da kısa bir zaman diliminde üne kavuşmuştur. Filozof mizaçlı, duygusal bir insan olan Ali 1733'te vefat etmiştir. Hekimliğinin yanında Münşî mahlasıyla şiirler de yazmıştır. Hayatı boyunca önemli eserlere imza atmış olan Ali Münşî 9 tane tıbbi esere sahiptir. Bunlar şu şekilde sıralanabilir: İlaç terkiplerini alfabetik sırayla verdiği Bidâatü'l-Mübtedî [1731]; Adrian von Minsicht'ten tercüme ettiği Tercüme-i Akrabâdîn; cerrahiyle ilgili Cerrahnâme; Alman hekim Michael Ettmüller'in ilaçlarla ilgili Chemia Experimentalis Atque Rationalis Curiosa [1684] adlı eserinin tercümesi olan Kurâdatü'l-Kimyâ; zehirlerden korunma yollarıyla ilgili Risâle-i Pâdzehir; tıpta ilaç olarak kullanılan Lodoicea seychellarum (narcîl-i bahrî) hakkındaki Risâle-i Fevâid-i Narcîl-i Bahrî; kınakına'nın (quinaquina) özellikleriyle ilgili Tuhfe-i 'Aliyye ile Tercüme-i Zekeriyyâ-i Râzî

(Bayat 2016: 321-322). Bu eserler Ali Münşî'nin birden fazla dil bildiğini de kanıtlar niteliktedir. Görüldüğü üzere birçok dilden çevirileri mevcuttur.

Ali Münşî hakkında bilgi vermesi açısından, Osmanlı dönemiyle ilgili 3 ciltlik eseri olan Bursalı Mehmed Tahir'in Osmanlı Müellifleri adlı çalışması önemlidir. Eserin tıp ile ilgili bölümünde Ali Münşî'ye de yer verilmiştir. Bu hekimin hayatı hakkında uzunca bilgiler bulunmamaktadır. Günümüzde Prof. Dr. Yekta Saraç tarafından da Latin alfabesine aktarılan bu eserin Ali Münşî bölümünde şu bilgilere rastlamaktayız:

Ali Münşî; kendi zamanı içerisinde hatırı sayılan usta hekimler arasındadır. İstanbul doğumlu olsa da Bursa'da yaşadığı için Bursalı Ali Efendi olarak ün salmıştır. Hicri 1160, miladi 1747 yılları civarında vefat etmiştir. Hekimliğinin yanında şair özelliği de olan Ali Efendi, Münşî mahlasını kullanarak şiirler de yazmıştır. Farklı kaynaklarda hicri 1146, miladi 1733 yılında vefat ettiği de belirtilir. Mezarı İstanbul Üsküdar'dadır. Orada bulunan Mevlevihîhâne karşısındaki künbed (kubbe) arkasında üstadı olan Ömer Şifaî'nin yanına defnedilmiştir.

Eserleri şu şekildedir. Bidâatü'l Mübtedî İstanbul kütüphaneleri arasında Ayasofya ve Hamidiye kütüphanelerinde mevcuttur. Bu eserde ilaçlar harf listesine göre düzenlenmiştir. Cerrâhnâme adı eseri dokuz bölümden oluşmaktadır. Nur-ı Osmaniyye ve Galata Mevlihanesi kütüphanelerinde bulunmaktadır. Saray ağası Beşir Ağa adına yazılmış bir eserdir. Kurâsatü'l Kimya-Terceme-i Akrabadin adlı eseri Fransızcadan tercüme edilmiştir. Bu eser, Michael Ettmüller'in ilaçlara dair Chemia experimentalis atque rationalis curiosa (1684) adlı eserinin tercümesidir. Tuhfe-i Aliyye adlı eseri Sadrazam Hekimoğlu Ali Paşa adına yazılmıştır. Üç bölümden oluşmaktadır. Bir de sonuç bölümü yer alır. Kınakınanın özelliklerinden bahseder. Bu eser Kınakına Risalesi ismiyle de tanınmaktadır. Bir monografi özelliği taşıyan eserde kınakına bitkisinin özellikleri ve sıtma hastalığı tedavisindeki etkinliğinden bahseder. İpekakuana adlı serinde ipekakuana adındaki bitkinin özelliklerinden bahseder. Ali Paşa adına yazılmıştır. Eser, Altınotu Risâlesi olarak da tanınır. Güney Avrupa'dan Türkiye'ye gelmiştir. Türkiye'de yeni yeni tanınmaya başlayan amipli dizanteri hastalığının tedavisinde kullanılan ipecacuanha bitkisini tanıtır. Bu eser 1954 yılında basılmıştır. Risâle-i Fevâid-i Narcil-i Bahrî adlı eserinde narcil-i bahri yani hindistan cevizi hakkında bilgi vermektedir. Küçük bir eserdir. Bunların yanında Risâle-i Pâd-zehir adlı eseri de mevcuttur (Saraç 2016: 1189-1190).

Alî Münşî'nin mezarının İstanbul'da olduğunu ve hocası Ömer Şifaî'nin yanında olduğu belirtilmiştir. Prof.Dr. F. Nafiz Uzluk, Ali Münşî için XVIII. yüzyıl hekimliğimizin yüzünü

ağartan biri de Hekim Ali Münşî Efendi, demektedir. Gerek İstanbul gerekse de Anadolu kütüphanelerinde bulunan değerli kitapları hem kendi zamanında okunmuştur hem de günümüzde bu kitaplardan istifade edilmektedir. Bu eserler, okunup faydalanmaya hak kazanmış telif eserlerdir (Uzluk 1950: 331).

F.N.Uzluk 1954 yılındaki bir kaydında, Müstakimzade'nin Üsküdar'da Himmet Dede tekkesi yakınında olduğu kaydedilen Ali Münşi'nin mezarını tamir ettirdiğini söylemektedir. Bu mezar, Zeynep Kamil Hastanesi karşısındaki küçük bir kabristanda bulunur. Aynı zamanda kitabeli mezar taşı da olan bu mezar önünden geçen yolun genişletilmesi çalışması sebebiyle Karacaahmet Mezarlığı'na taşınmıştır. Mezar taşındaki kitabede ölüm tarihi ve saray hekimliğinden başka filozof mizaçlı ve şair yönünün de olduğu anlaşılmaktadır. Bursa'da hayatını kaybettiği, Mezarının Bursa'da olduğu ve Hekim Şifai'nin kabri civarında bulunduğu kaydı yanlış olmalıdır (Terzioğlu 1989: 421).

BİRİNCİ BÖLÜM

SÖZ DİZİMİ

1.1 Kelime Grupları

Kelime grubu, bir varlığı, bir kavramı, bir niteliği, bir durumu, bir hareketi karşılamak veya belirtmek, pekiştirmek ve nitelemek üzere, belirli kurallar içinde yan yana dizilmiş kelimelerden oluşan yargısız dil birimidir (Karahan 2007: 39). Kelime grupları bazen iki kelimenin bazen de ikiden çok daha fazla kelimenin bir araya gelerek oluşturduğu ifadelerdir. Bu gruplar sadece isimlerden oluşabileceği gibi isim soylu kelimelerin ve fiillerin bir araya gelmesiyle de farklı kalıplar hâlinde cümle içinde yer edinebilirler. Kurallı bir hâlde bir araya gelen kelime grupları kesin bir yargıya varmasalar da kendilerine özgü anlam birlikleri oluştururlar. Bu anlam birlikleri cümlede herhangi bir yerde kendini gösterebilir ve cümlenin bütünü içinde anlama yardımcı olurlar.

1.1.1. İsim Tamlaması

İsim tamlamaları, iki veya daha fazla ismin bir araya gelerek oluşturdukları kelime gruplarıdır. Türkçede isimlerin ilgi hâli ve iyelik eklerinin bir araya gelmesi yoluyla oluşan isim tamlamaları vardır. Eğer iki kelime ek almış ve ilgi – iyelik yönünden bir tamlama oluşturmuşsa buna belirtili isim tamlaması denir. İlgi ekinin olmadığı sadece ikinci unsurun iyelik eki almasıyla oluşan tamlamalara belirtisiz isim tamlaması denir. İkiden fazla ismin bir araya gelerek oluşturduğu tamlama çeşidine zincirleme isim tamlaması adı verilir. Ancak Leylâ Karahan'ın Türkçede Söz Dizimi adlı eserinde zincirleme isim tamlaması ifadesine rastlanılmamaktadır.

1.1.1.1. Belirtili İsim Tamlaması

Ad tamlaması olarak da geçen bu ifade için Zeynep Korkmaz; Türkçede ad tamlaması, ilgi durumu eki almış tamlayan görevindeki bir adın, iyelik eki almış tamlanan görevindeki bir adla tek bir kavrama karşılık olacak şekilde birleşmesi ile kurulur ve belirli ad tamlaması adını alır (Korkmaz 2007: 10), açıklamasında bulunur. Aşağıdaki ifadelere bakıldığında genellikle insan vücudunun belirli yerleri ve ilaçların özellikleri ile alakalı örnekler söz konusudur. Belirtili isim tamlamaları aşağıda olduğu gibi çoğunlukla yan yana kullanılırken yine bazı örneklerde arada isim tamlamasının dışında başka kelimelerin varlığı dikkati

çekmektedir. Bu tamlama türleri cümlenin yine herhangi bir yerinde göze çarpabilir. Bazen de görüldüğü gibi tamlayan unsurunun birden fazla olması söz konusudur. Burada hekim olan kişi bu tarz kullanımları bağlaçlar yoluyla birbirinden ayırma yoluna gitmiştir:

ḥāl bu ki ol kimseniñ başında imtilā müşāhede olunur idi (3b/18-19)

üstād ol ḫātunuñ başını māʾ-i bābūnece taʿlīḳ idüp üstād anıñ baldırlarına şīşe urmaġla ve maṭbūḫ-ı eftimūn içürmegile tedbīr eyledi (8b/15-16)

femniñ ṭaʿāmından suʾal olundı (9b/6)

didügüñ nefḫa-i bārideniñ ʿaḳabinde ḥarāret-i müstevlī olur (10a/2-3)

anıñ tedbīrinde buyurdılar (12a/7)

ḥummānıñ ditretmesi vaḳtinde ısıcak su ve sikenicübīn içmegle (14a/18-19)

istirḫāya mübtelā olanlarıñ ḳarūresi aḥmer olduḳda ʿilācdan menʿ idüp ancaḳ gülbeşeker ve luffan narınınıñ ʿuṣāresi istiʿmāline ḥaṣr iderdi (15a/1-2-3)

bir ḫātunuñ bir eline istirḫāʾ ʿārıż olmuş (15a/16-17)

bir ġulām getürdiler ki eliniñ birinde istirḫā var idi (16a/11-12)

terkībi budur şaḥm-ı ḫaẓal-ı kibere kökiniñ ḳabuġı… (16a/19)

bir ḫātunun bir ayaġında istirḫā ve iki canibinde yaʿni iki yanında vacaʿ olup saçları dökilür idi ve ḥayżı muḥtebes olmuş idi (17a/19, 17b/1-2)

zīrā baldırlara şīşe urulmaḳ dem-i ḥayżıñ cereyānına maʿīn olur (17b/13-14)

alīliñ kuvvetine göre olur yaʿni iki günde bir yāḫud üç dört günde bir olup ʿalīliñ taḥammüli ḳadar iclās olunur (18a/4-5-6)

faṣdıñ ʿaḳabinde baldırlara şīşe urılup şarṭ olunur (18a/7-8)

aġzınıñ dadından suʾal olunduḳda didi ki (10a/15-16)

şerb-i devāya vaḳtıñ ve ṭabiʿatıñ taḥammüli...(19a/19)

üstād buyurdılar ki ʿanzıñ ḳaracigeri iki şaḳḳ olunup (20b/15-16)

murżʿasınıñ ġıdāsı zirebāc olsun (21b/1)

eger kanıñ ġalebesi olur ise ʿillet ṭarafında baş ṭamarından yāḫud ḥabl ü'z-zirāʿdan faṣd ile ḳanıñ kesretini izāle eylesün (21b/6-7-8)

bir ġulāmıñ gözlerinde cereb var idi (22b/16-17)

her aḫşam hindibānıñ uçlarından alub..(25b/1)

ol şişiñ üzerine günde yigirmi kerre ṭılā eylemegi...(26b/11-12)

ḥabb-ı mezbūruñ miḳdār şerbetinde olan...(27b/9-10)

ol şaḫṣıñ şaḳaḳlarında o rütbe-yi vacaʿ var idi (29a/14-15)

bir ḫātunuñ kulaġına vacaʿ ve żarabān ʿārıż olup (29b/2-3)

bir sabīniñ vacaʿ-yı üzni olup ṭabiʿatı mün-ḳabż idi (30a/9-10)

bir ṣabiniñ miʿdesinde vacaʿ var idi (44a/19)

maddeniñ ḫamūżatından dişlerine uyuşuḳluḳ gelür idi (50a/13-14)

vaḳtā ki ol ṭaʿāmıñ aġırlıġı andan zāʾil ola (52a/17)

ʿilletiñ bilinmesine bir ṭarīḳ yoḳ idi (53b/15-16)

üstādıñ ḳurṣ-ı ḫaşḫāş virmeden murādı suʿāl ile...(55b/10-11)

bir ḫātunuñ suʿāl-i şedīdi olup ḳarūresi aṣfer idi (56a/1-2)

şavṣa ṣaçınıñ ḳarūresi bu levnde olduḳda..(57b/16-17-18)

baʿde ol ṣabiniñ faḫzında olan şiş mevżıʿını..(58a/11-12)

Bir ġulamıñ suʿāli var idi (61a/5)

memeleriniñ birinde ḥayāt ḳalmamış ve birisi ṣalābet ḥāṣıl idüb...(61a/16-17)

ṭarafdan faṣd itdirüp aḫer ṭarafıñ memesini ki anda aġırlıḳ ziyadedir (62a/3-4)

eyleyüp buyurdılar ki kebediñ öñünde nefḫa vardır (64a/11)

vacaʿ-ı miʿde ile vacaʿ-ı mafāsılıñ ḥareketi ziyāde olur ise (68b/4-5)

bir ḫātunuñ omuzunda bir vacaʿ olup (69b/19, 70a/1)

uyḫusunuñ ziyādeliginden ve aġırlıġından suʾal eyledi (70b/13-14)

cümle aʿżāsında ol parmaḳlarınun eṭrafında vacaʿ olub... (70b/18-19)

ayaġımuñ derisi ṣoyuldı (71b/8)

ʿilletiñ ʿilacını itmişsiñ (71b/10)

didi ki māʾnıñ ibtidāsıdır (76a/2-3)

ol kimseniñ her ekl eyledügi şeyʾ miʿdesinde ekşiyüb...(78b/6-7)

kurşuñ bedeline bādem yaġı ve ḥām incir... (79b/5)

virilen devānın fāʾidesi olmaz ise bāri żararı olmaya (80a/16-17)

on dört yaşında bir kızcaġızıñ ṭabiʿatında ınḳıbāż...(81a/8-9)

bu tebebbücüñ sebebi ḥarāret-i ġarīziyesi ḳıllet üzre olmaġla..(87b/1-2)

hindbānıñ ṭıhāle fāidesi yoḳdur (89b/11)

bir ṣabiniñ ḳarūresin getürüp didiler ki (93b/16-17)

dem-i bāsurıñ ḫurūcunda ʿilletleriñ çoġına fāʿide vardır (104a/13-14)

mürreniñ miʿdeye inṣıbābındandır diyüb...(109a/12)

maʿṣumuñ ḳan ile muḫteliṭ ishāli var idi (112a/7-8)

bir kimseniñ ṣaġ bazūsında vacaʿ ve verem-i ṣulb ve ḥār var idi (119a/5-6)

mevżıʿıñ ḳızġınlıġından ziyāde olur ise...(120b/17-18)

Not: Tamlayanı düşmüş isim tamlamaları da metinde sıkça geçmektedir.Bu tarz tamlamalar için eksiltili tamlama ifadesi de kullanılır:

1. tekil şahıs iyelik eki ile:

iʿtimād eyledigüm (75a/9)

suʿālim daḫı vardır (127b/8)

bir ṣu aḳup ṣaḳalımı ışladır (10a/17)

2. tekil şahıs iyelik eki ile:

eger suʿāliñ yoḳ ise helīle maṭbūḫına mülāzemet eyle (9a/14-15)

ġıdālarıñ ḳalyalar ve seviḳ yābis olsun (20b/8-9)

iki kerre başıñı pābunec maṭbūḫına taʿlīḳ eyle (27b/5-6)

3. tekil şahıs iyelik eki ile:

virüp ġıdasını noḫudāb ile emr eyledi (10a/18)

tükürüginde cüzʾvi ḳan var idi (13b/7-8)

gözine yumurṭa beyażı ve gül yaġı vażʿ itmegi ışmarladı (20b/5-6)

1. çoğul şahıs iyelik eki ile:

bu ʿillevṣ didügümiz ʿillet (20a/14)

zikr eyledügimiz (144a/7)

zemānemiz eṭıbba (144a/18)

2. çoğul şahıs iyelik eki ile:

bedeniñize her gün defʿatle soġuk ṣu reşş itsünler (83a/7-8)

ḳanḳısına meyliñiz olur ise (83a/4)

3. çoğul şahıs iyelik eki ile:

ayaḳları o rütbe şişmiş idi (86b/13)

parmaḳları görünmez olmuş (86b/14)

Not: İsim tamlamaları içinde farklı bir başlık olarak ele alınan iyelik grupları metnimizde de geçmektedir. İyelik grubu, zamir sözcük türlerinin ilgi hâli eki almasıyla oluşur. Metinde 2. ve 3. tekil şahıs zamirlerinin örnekleri mevcuttur:

seniñ tedbīriñde delk yaʿni oġmaḳ kāfidir (87b/4-5)

seniñ didigiñ tedbīr (145b/14)

anıñ baldırlarına şīşe urmaġla (8b/15)

anıñ baṭnını lems ile tecessüs eyleyüp (64a/10)

1.1.1.2. Belirtisiz İsim Tamlaması

Birinci unsurunda ilgi hâli eki bulunmayan isim tamlaması, belirtisiz isim tamlamasıdır ve belirtisiz isim tamlamasının iki unsurunun arasında daimi bir ilişki mevcuttur (Karahan 2007: 44). Aşağıdaki örneklerde Arapça tamlamalar bir kalıp hâlinde ele alınmıştır ve bu kalıp tamlamanın birinci ya da ikinci unsuru olabilir. Yine belirtili isim tamlamalarında olduğu gibi hekim çoğunlukla ilaçlardan ve insan vücudunun belirli yerlerindeki sorunları daha iyi anlatmak amacıyla belirtisiz isim tamlamasına başvurmuştur. Bazı tamlamalarda birinci ya da ikinci unsurun aslında bir fiil kökünden oluştuğu ancak daha sonra bir fiilimsi yoluyla isimleştiği görülmektedir. Bu metinde çok uzun cümlelerin olduğu bilhassa bağlı cümlelerde ayrıntısıyla ele alınmıştır. Bu uzun cümlelerde birden fazla tamlama unsurunun kullanılığı söylenebilir. Bu tamlamalar birbirine eş tamlamalar olmayabilir. Belirtili ve belirtisiz tamlama çeşidinin ikisinin de aynı cümlede yer aldığı örnekler de görülebilir.

1.1.1.2.1. Tamlayanı ve Tamlananı Birer İsim Olan Belirtisiz İsim Tamlaması

Bu tarz örnekler metnimizde çokça görülmektedir.

ṣudāʿ dan ve burundan midde seyelanından şikāyet eyledi (6a/7-8)

bir kimse buḫardan yaʿ ni aġız ḳokusundan ve ṣudāʿ dan şikāyet idüp (7a/2-3)

cüllaba müdāvemet ile ve benefşe yaġını burun içine ilḳā (7b/18-19)

tobrak rengine māʾil imiş (8a/10)

üstād helīle maṭbūḫına müdāvemet ile emr eyledi (8a/10-11)

ʿādet ḥayżı on seneden berü menḳatʿa imiş (8a/12-13)

eger bunuñla fāʿide olmaz ise ḫardal yaḳısı uralar (10a/11-12)

bir ḫātun ṣarʿa mübtelā olup ibtidā ḥālinde faṣd itdirüp (11a/16-17)

faḳīr didim ki baraṣ ẓuhūrından emīn olunsa (11b/1-2)

dört dirhem aġac ḳavunı iki dirhem bāzerūc toḫmı... (12b/6-7)

sıġır etinden ictināb ide (12b/13-14)

aña ekḫal ṭamarından faṣd itdirmek ile ve eftimūn maṭbūḫı..(12b/17-18-19)

gülbeşeker istiʿmāline müdāvemet oluna (13b/2-3)

üstād anuñ tedbīrinde vacaʿ ṭarafından faṣd itdirüp arpa ṣuyı ile benefşe ḥamīresi istiʿmāl itmegi ve başına gül yaġı ve gül ṣuyı ve sirke vażʿ itmegi emr eyledi (13b/4-5-6-7)

boyın mührelerini ve cümle bedeniñi ḳusṭ yaġı ile oġdur (13b/19, 14a/1)

nar ṣuyı ve arpa ṣuyı içürmegile tedbīr eyledi (14a/15)

ardıc yimişi ile ṭabḫ idüp ṭılā eyledüm (15b/9)

istirḫā ʿārıż olup barmaḳ uçları ṣaru olur idi (17a/11-12)

muʿālacasında ve ruṭūbāt fażlasını iḫrācda müdāre gerekdür (17b/4-5)

ḫardal yaḳısı uralar (10a/12)

dil ṭutulması ʿārıż olmuş idi (16a/15)

üstād didi ki bunlarıñ cümlesi ṣafrā ġalebesindendür (17a/5-6)

gicelerde gözine yumurṭa beyażı ve gül yaġı vażʿ itmegi ısmarladı (20b/5-6)

ıṭırfīl maʿcūnuna müdāvemet ve şiyāf –ı sekbīnec istiʿmāl eyleye (21a/13-14)

üstād baş ṭamarından faṣd itdirüp helīle maṭbūḫı virdi baʿde gözlerine hindibāʾ żımād olunmaḳ yāḫud yumurṭa ṣarusı ve gül yaġı żımād olunmaḳ emr eyledi (22a/13-14-15-16)

her gice gözlerine yumurṭa beyażı ve gül yaġı urup ṣabahlarda ḥammāma girmegi emr eyledi (22b/18-19)

bir kimse misk ḳoḳusundan nāṣī zulmet-i başara mübtelā olub...(24a/5-6)

ḳoyun eti yāḫud oġlaḳ eti ile bişmiş ṣurbāc olunsun (25a/16-17)

uyḫu ḥālinde yüz yaṣduġını mümkün oldıġı..(25a/18-19)

başıñı pābunec maṭbūḫına taʿlīḳ eyle diyü emr eyledi (27b/5-6)

ḳulaḳ aġırlıġından şikāyet eyleyüp ṭoklıġı ve açlıġı ḥālinden suʾal olunduḳda açlıḳ ḥālinde semʿama bir miḳdār ḥiddet gelür didi (30a/4-5-6-7)

benefşe ḥamīresi istiʿmāl idüp baʿde māʾ ü’ş-şaʿīr istiʿmālini emr eyledi (50b/3-4)

bir kimseye ṭaʿām iştihāsı geldikde..(50b/19)

başını yaşdıġa ḳoduḳda buḥar yaʿni aġız ḳoḳısı.. (58a/17)

ḳoyun ḳuyruġı aḫz olunub.. (92a/16)

üstād aña benefşe ḥamīresiyle zūfa maṭbūḫı emr eyledi (55b/5-6)

ḳulaġıña ḳız südi ile şiyāf-ı şaḳīḳa taḳṭīr it (60a/13-14)

aña gül yaġı ve bal mumıdan ḳayruṭı olunub...(62b/5)

üstād anıñ tedbīrinde her gün ısıcaḳ şu içine iclās olunub...(63a/15-16)

sirke dürdisi ve gül suyı ile tebrīd emr idüb...(64b/7-8-9)

bir kimseniñ ṣol cānibinde meme altında bir vacaʿ olup (65b/13-14)

üstād tekrār faṣd olunsun diyüp et ḳısmundan ve şarābdan menʿ eyledi (71b/3-4)

nevbet ḥālinde ayaġı tebrīd ve ishāl-i ṣafradan intifaʿ olunur (72b/1-2)

üstād buyurdılar ki belī müberridāt vaṣfındandır (72b/5)

üstād aña incir maṭbūḫına ḥall olunmuş ʿasel-i ḫıyār şenber...(73b/7-8)

ʿaṭeşi ve aġız ḳurılıġı yoḳ idi (74a/10-11)

ḳulınc balġamı ve rīḥīye acībü’l-fiʿldür (74b/18)

gāh olur ki huruʿ yaġına ḥācet olmaz (75b/17-18)

bir kimse getürdiler ki ḳızamıḳ ʿilleti ʿaḳabinde itmiş (77a/17)

arḳa üstine yatdıḳda...(78a/8)

vaḥşetden ve gönül tarlıġından ve gicelerde sehrden şikāyet idüp (83b/1-2)

fıtḳ ʿilletine mübtelā bir kimseye... (90a/17)

incīr şerbeti ile ḫıyārşenber istiʿmāli emr idüb...(91a/10)

muḳaşşer ḳavun çekirdegi ve güneş ṭarısı her birinden on dirhem (94b/9-10)

baḳla unı ile żımād olmasın emr idüp ġıdāsın noḫūdab sipāriş eyledi (98a/7-8)

ekşi nar kapuġı ve ılġın yemişi her birinden bir raṭl aḫẕ olunup vāfirce ṣu ile ṭabḫ oluna (105b/5-6)

bişmiş sıġır memesi ekl itdirmiş idük (111b/16)

ḳar ṣuyı iç (115a/3)

buyurdılar ki verem balġamıdır (119a/1)

bilegü ṭaşına eyüce sirke ile sürüp ol eṭrāfa ṭılā eyleyüb...(120b/11-12)

üstād suʿāl eyledi ki ol siyāh şeyʿ yir yüzünde ġaleyān ider mi (126a/8-9)

bir şeyʿ ekl itmeyüp yatsu vaḳtinde ṭaʿām itmek (136b/16-17)

beş dirhem marul çiçegi ve hindibā çiçegi ve bezr-i ḳatūna (137a/3-4)

eṭıbbādan baʿżılar māli ḥulyā ẓann idüp mecnūn ʿilaçları virmişler (45b/5-6)

saña faṣd emri ḫaṭādır (64b/19)

1.1.1.2.2. Tamlayanı Bağlama Grubu Olan Belirtisiz İsim Tamlaması

Metinde bağlama grubu örnekleri çoktur. Bağlama grupları cümle içinde birçok görev üstlendiği gibi bazı isim tamlamalarında tamlayan görevini de üstlenmiştir:

ṣu ile cevāriş şehr-i yārān yāḫud cevāriş-i temrī̄ istiʿmāli emr eyledi (80b/17-18)

ḥumma ve istisḳāʾʿalāmetleri yoḳ idi (77a/11-12)

1.1.1.2.3. Birden Fazla Tamlayanı Olan Belirtisiz İsim Tamlaması

İsim tamlamaları birden fazla tamlayandan oluşabilir. Metindeki örnekler:

sikencübīn ile memzūc ṣuyı çoḳça içmek emr idüp buyurdılar (139a/16-17)

pilic ve kuş yavruları tenāvül it (39a/19)

1.1.1.2.4. Tamlayanı Arapça ve Farsça Olan Belirtisiz İsim Tamlaması

ve behaḳ-ı ebyaż maʿcūnuna müdāvemet idüp (11b/6-7)

helīle maṭbūḫı virüp göz ḳapaḳlarını bir keḥāle ḥak itdirmek ve şiyāf-ı ebyaż ve şiyāf-ı aḥmer istiʿmālini emr eyledi (21b/10-11-12-13)

1.1.1.3. Zincirleme İsim Tamlaması

İkiden fazla ismin bir araya gelerek oluşturduğu tamlamaya zincirleme isim tamlaması denir. Belirtili ve belirtisiz isim tamlaması kadar metinde görünmese de aşağıdaki örnekler ilgi çekicidir. Zeynep Korkmaz, bu tamlama için şu ifadeyi kullanır: Tamlayanı, tamlananı veya her ikisi de ad tamlaması biçiminde olan iç içe girmiş yeni bir tamlama türü (Korkmaz 2003: 275). Kimi zaman ilgi hâli ekinin hiç kullanılmadan zincirleme isim tamlaması oluştuğu görülmektedir. Kimi zaman da bir belirtili, bir belirtisiz isim tamlamasının bir araya gelmesiyle bu tamlama oluşmaktadır. Diğer tamlamalarda olduğu gibi bir cümlede birden fazla kullanım söz konusu olabilir. Bu metnin bir tıp metni olması sebebiyle hekimin anlatacaklarını daha ayrıntılı ifade etmesi bakımından zincirleme isim tamlamalarının yeri büyüktür. Yapılacak ilacın eksiksiz olması için bu tür tamlamaların varlığı önemlidir.

İçerisinde ilgi hâli ekinin olduğu zincirleme isim tamlamaları örnekleri aşağıdaki gibidir:

bir ḫātunuñ dişleriniñ cümlesinde aġrı... (34a/4)

bir ḫātunuñ göz ḳapaḳlarında ġılẓat var idi (21b/9)

bir kimseniñ dudaḳlarında ve göz ḳapaḳlarınıñ içinde (22a/4)

göziniñ ḳapaġı içinde yaşla māʾil siyah noḳta müşābihi bir şeyʿ var (26a/9-10)

üstād bu ḳarūre emsāliniñ ṣacı ṣudaʿdan ḥāli olmaz diyüb...(65b/3-4)

üstād aña buyurdılar ki ʿilletiñ ẓuhūrı vaḳtinde faṣdıñ ...(72a/18-19)

bir ḫātunuñ ṣaġ eli parmaḳlarınıñ uçları ḳararmış (114b/10-11)

helīle maṭbūḫınıñ terkībi budur (117a/6-7)

lübni aġacınıñ ince dalları ve kökleri onar dirhem aḫẕ olunup (140b/8-9)

İçerisinde ilgi hâli ekinin olmadığı zincirleme isim tamlamaları örnekleri aşağıdaki gibidir:

bir kimseniñ saġ ḳulaġı altına ḥarāret...(29b/18)

razıyāne köki ve kerefes köki ḳabuḳları onar dirhem aḫẕ olunup (75b/2-3-4-5)

zerdālu çekirdegi yaġı on iki dirhem muḳl-ı aḥmer...(103a/13-14)

reyy şehri ricālinden aṣferü'l-levn bir kimseniñ...(110a/8-9-10)

bir kimseniñ ṣol ḳulaġı ardında bir verem-i ḥār ẓuhūr itmiş (114a/2-3)

meyān köki maṭbūḫıyla benefşe ḥamīresi istiʿmāli emr eyledi (123a/7-8)

1.1.2. Sıfat Tamlaması

Bir isim unsurunun bir sıfat unsuruyla nitelendiği veya belirtildiği kelime grubudur (Karahan 2007: 48). Burada önemli olan bir ismin çeşitli sıfatlar tarafından nitelenmesidir. Bu yolla ismin belirgin özelliği ortaya çıkacaktır. Aşağıdaki örneklerde de görüldüğü gibi isim unsuru daima sondadır. Yine örnekler incelendiğinde görülecektir ki bir ismi birden fazla sıfat niteleyebilir. Aynı cümle içerisinde birden fazla sıfat tamlamasının olduğu örnekler de vardır. Sıfat unsuru temelinde bir isim soylu kelime olabilirken aynı zamanda bir fiilin sıfat-fiil eki alarak da ismi nitelemesi mümkündür. Uzun cümlelerin varlığı nedeniyle bir cümlede 10'a yakın sıfat tamlaması görülebilmektedir. Bu kadar çok sıfat tamlamasının hekim tarafından kullanılmasının doğal bir sebebi vardır. Bilhassa ilacın yapılış şekli, miktarı vb. unsurlar sıfat tamlaması kullanılmasına sebep olmuştur. Aynı zamanda isim tamlamalarıyla sıfat tamlamalarının beraber kullanıldığı örnekler de çoktur.

1.1.2.1. Basit Kelime Hükmünde Olanlar

Aşağıdaki örnekler, kelimenin herhangi bir yapım eki almadan basit şekliyle oluşmuş tamlamalardır:

bir ḳoca ḫātun şaḳīḳaʾ-i bārideden şikāyet eyleyüp (7b/7)

ḳara helīle ve kābili her birinden on dirhem eftimūn (12a/7-8)

çekirdegi çıḳmış beyaż üzüm on dirhem aḫẕ olunup (12a/10)

ḳurı balıkdan ve soġandan ve sığır etinden ictināb ide (12b/13-14)

saġ ḳolundan faṣd olunup bir raṭl miḳdārı ḳan iḫrāc olunsun (19b/17-18)

bir ḫātun siyah ḳan ḳayʾ ider idi (49b/9)

bir kimseniñ żaʿif miʿdesi var idi (52b/2)

bir kimsede ḳurı öksürük ve iltihāb var idi (54a/12-13)

vacaʿ var mıdır diyü suʿal olunduḳda saġ yanımda vardır didi (59b/5-6)

taze zerdālu yemek yāḫud ṣıḳup ṣuyın içmek emr idüb...(62a/7-8-9)

ṣol ökçesi yere mülāṣıḳ olmaḳ mümkün degil idi (64b/17-18)

ol ḫātun ziyāde ʿaṭeşim vardır ve idrārım daḫı ziyādedür didi (71a/2-3)

bir ḫātuna yedi gün baṭn-ı aʿlāsından ṣol cānibine vacaʿ ʿārıż olup (74a/1-2)

bu devāya bir ḳabża ḳurı benefşe ilḥāḳ oluna (75b/9-10)

ol kimse ʿillet ʿarużdan muḳaddem tāze buġday ekl itmiş idi (80b/16-17)

üstādıñ didügi gibi beyāż ṭoprak müşābihi idi (88b/6-7)

üzerinde cüzʾvi zaʿferān ve cüzʾvi afyon ile saḥḳ oluna (106b/3-4)

bir ʿacūze ḫātun on sene ḳadar ishāle mübtelā olup (109b/1-2)

1.1.2.2. Türetme Yoluyla Oluşanlar

Türkçe sondan eklemeli bir dildir. Ekleme yoluyla sözcüğün yapısında değişiklikler olabilir. Aşağıda gösterilen ekler sıfat sözcük türünü oluşturan belli başlı örneklerdir:

1.1.2.2.1. “-lU” Ekiyle Oluşanlar

ḳarabaşlu helīle maṭbūḫı heftede bir defʿa istiʿmāl (16a/5)

surıncanlu helīle maṭbūḫı istiʿmāli ve ḥammāma girmek emr idüp (70a/9-10)

ʿalīl ṭatlu şeylerden ve şarābdan ḥimaye idüp (70a/19)

baʿde ġıdāyyetlü şeyʾler ile iʿāliʾ miʿdeye taḳviyet sipāriş idüb..(76b/15-16)

ṭoṣalu ḳana beñzer ḳarūre ṣahibi ki ḥummāsı daḫı var idi (95a/13-14)

1.1.2.2.2. “-sIz” Ekiyle Oluşanlar

Metinde –sız ekiyle kullanım yoktur.

üstād aña ḳurṣü’l-ās ve şekersiz arpa ṣuyı istiʿmālini emr eyledi (54a/7-8)

üstād aña bezr-i bencsiz yapılmış ḳurṣ-ı ḫaşḫāş ve sükkerlü arpa ṣuyı istiʿmāli emr idüp (63a/4-5)

1.1.2.2.3. “-cAk” Ekiyle Oluşanlar

bu tedbīre müdāvemet ile baʿde ısıcaḳ devālar ile ʿilac olunur (13b/15-16)

bu maʿcūndan her gün büyücek cevz ḳadar vireler (13a/15-16)

ılıcaḳ sevda ḳadar-ı ḳalīl badem yaġı ḳoyup ġarġara eylesün (60b/10-11)

1.1.2.2.4. “-cA” Ekiyle Oluşanlar

başına tazece kefe kemmūnı.. (13a/13)

ġıdāsı yaġluca malūḥıyya ve ḳarʿiyye olmaḳ sipāriş eyledi (119b/13-14)

ḥummāsı ve ḫafīfçe suʿāli ve vacaʿ ü’z-ẓahri var idi (11a/7-8)

müshileden niçe şeyler içdüm (145b/12)

1.1.2.2.5. “-IcI, ” Ekiyle Oluşanlar

üstād buyurdılar ki ol mevżıʿa mülāyemet virici yaḳular urulsun (12a/2-3)

kalbi tebrīd idici şeyler ile emr eyledi (17a/14)

irāṣ idici ġıdālardan ictināb emr idüp şarāb ṣırf içmek sipāriş eyledi (82a/1-2)

ḥuḳne-i mümesseki yaʿni tutıcı ḥuḳne (86b/11)

1.1.2.2.6. "-An" Ekiyle Oluşanlar

uyuşan yirleri ol şu ile oġalar (13a/18)

ol kebābdan ṭamlayan şuyı gözlerine çeküp kebābı ekl eyleye (20b/17-18)

ḫāsıl olan maḥlūl göz ḳapaḳlarına ṭılā oluna (26b/5)

bu taḥrīr olunan devālarda tereddüdden (28a/5-6)

terkīb olunan żımmādü'l-miʿde vażʿ eylemegi emr eyledi (50b/14-15)

meflūcına virilen ṭaʿāmlar olmak üzre emr eyledi (20a/8)

ve ol kebābdan ṭamlayan şuyı gözlerine çeküp (20b/17)

1.1.2.2.7. "-mIş, -mUş" Ekiyle Oluşanlar

ʿamel olınmış nuḳūʿdan bir şerbet virdi (3b/15)

ġıdāsı daʿimā zirebāc ve piliç şuyı ile bişmiş noḫudāb ola (18a/10-11)

zeyt ile ḳavrulmuş ḳalyeler olsa ġıdāsı ve şarāb-ı şırfdan ictināb ide (19b/2-3)

ḳoyun eti yāḫud oġlaḳ eti ile bişmiş şurbāc olunsun (25a/16-17)

taʿāmıñ pek bişmiş yumurṭa şarusı (47a/7-8)

ġıdāsın bādem yaġı ile bişmiş ısfanaḫ emr eyledi (35a/18)

ḳar ile şoġumuş gül şuyı ve sirke ile mevuf olan (67a/8-9)

bunuñ emṣāli baʿżı ʿalilden baḳıye ḳalmış feżalāt-ı ḫārredür (70b/4-5)

on dane ḳabuġı ḳazınmış meyān köki on dirhem bezr-i ḫaṭmī (148a/10-11-)

1.1.2.2.8. "-Ar" Ekiyle Oluşanlar

Metinde –er ekinin dışında diğer ünlülerle kullanım gözlenmemiştir.

süd emer bir maʿṣūmuñ ḳulaḳları şişüp (29a/16-17)

süd emer bir ṣabiyiniñ iki yanında vacaʿ var idi (65a/12-13)

1.1.2.2.9. “AcAk” Ekiyle Oluşanlar

żaʿif virmeyecek ḳadar ısıcaḳ ṣuya iclās olunub...(133a/14-15-16)

hażm olacak müddet mekṣ itmez (133b/11)

muḥtāc olacak rütbe henüz vāṣıl olmamış imdi (95a/5)

teneffüse żīḳ getürecek mevāżuʿa vāḳıʿ ise (142a/18)

dimaġa ḳuvvet virecek eşyāʾ-ı ṭayyibe istiʿmāl ide (144a/10)

1.1.2.2.10. –dIk, -dUk Ekiyle Oluşanlar

şebyār didigimiz ṣabr ile masṭakīden yapılur (50b/11)

her ekl eyledügi şeyʾ derḥāl ḳayʾ iderdi (44a/8)

bir kimse her ekl eyledügi taʿāmı ḥatta içdügi ṣuyı daḫı ḳayʾ ider idi (49b/1-2)

gāhi ḳayʿ eyledigim ṣafra siyāha māʾil olup ṣabr gibi ḫurūc ider (78a/18-19)

..olmadıġı ṣūretde noḫūdab olmaḳ ile emr eyledi (79a/14-15)

istiʿmāl eyledügüñ devāʾ-ı ḫār olmaġla (108a/16)

1.1.2.3.Sıfat Unsuru Belirtme Sıfatı Olanlar

Sıfatlar, farklı alt dallara ayrılmaktadır. İşaret sıfatı, sayı sıfatı, belirsizlik sıfatı ve soru sıfatı örnekleri aşağıda belirtilmiştir.

1.1.2.3.1. Sıfat Unsuru İşaret Sıfatı Olanlar

bu sufūfdan üç dirhem istiʿmāl it (130a/13-14)

o devālar ile ol mevżıʿda yara ḥāṣıl itmek gerekdir (10b/16-17)

o ḫātunda berd ile miʿā ḥumma vardır (71a/13-14)

bu ʿillet bende ẓuhūr ideli bir senedir (71b/7)

1.1.2.3.2. Sıfat Unsuru Sayı Sıfatı Olanlar

didiler ki beş gündür ki ṭabiʿatı ḳabż olup bu ḥāl ʿārıż oldı (13a/3-4)

günde bir kerre yāḫud üç kerre ḳulaġına süd ṣaġılup (29b/14-15)

her gün beş dirhem ʿasel-i ḫıyār şenberi incir ṣuyı (52a/18-19)

baʿde otuz ʿaded ıccāṣ yigirmi dirhem şeker ile gicelerde (53a/18-19)

birer ḳabża razıyāne köki ve kerefes köki (75b/3)

iki dirhem acı bādem yaġı ve iki dirhem ṭatlu bādem yaġı ilḥāḳ..(86a/10-11)

altışar dirhem ve ātiyü'z-zikr olan maraḳadan toḳuz dirhem aḫẕ olunup her abde on gice iḥtiḳān oluna (92a/10-11-12)

üçer dirhem istiʿmāl itmek emr eyledi (142b/6)

ikişer dirhem zencebīl ve nuşādır yarımşar dirhem (150a/6-7)

1.1.2.3.3. Sıfat Unsuru Soru Sıfatı Olanlar

muʿālece ne güne olmaḳ gerekdir (19a/16)

şerbet ḳaç ʿamel eyledi (57b/11)

1.1.2.3.4. Sıfat Unsuru Belirsizlik Sıfatı Olanlar

bunuñ emṣāli baʿżı ʿalilden baḳıye ḳalmış fażalāt-ı ḥārredür (70b/4-5)

baʿż eṭibbā aña ayāric virüp faṣddan menʿ ve taḫvīf itmişler (3b/11-12)

üstād buyurdılar ki her ayda bir kerre faṣd eylesün (23b/1)

birḳaç kerre sikencübīn istiʿmāli ile ḳayʾ idüp baʿde her ṣabah..(50a/1-2)

suʾāl itdikde birḳaç veled getürdikden ṣoñra menḳaṭıʿ oldı didi (62a/1-2)

baʿżı ʿalāmet delālet eyledigi rīḥü'l-ḳulunc ola (64a/15-16)

1.1.2.4.Sıfat Unsuru Bağlama Grubu Olanlar

tükürdükde ġalīż ve beyaż vāfir ḳan ile muḥallaṭ-ı balġam ḫurūc ider idi (55b/7-8)

bir bellü ve ẓāhir ṭaʿamı yoḳdur didi (9b/6-7)

iki yāḫud üç günden ṣoñra maṣṭakī ile gülbeşeker istiʿmāl it (54a/3-4-5)

1.1.2.5.Sıfat Unsuru Edat Grubu Olanlar

taḫta bitine benzer bir şey görinür (28b/4)

iki ḥabbe ḳadar kündüseyi burnuna idhāl idüp (30b/10-11)

böcek yürür gibi bir ḥālet müşāhede olunur (61b/19, 62a/1)

ve andan büzāḳ gibi bir şey ḫurūc ider idi (102a/19)

1.1.2.6. Sıfat Unsuru Birden Fazla Olanlar

ṣadrından şulı ve beyaż köpüklü bir madde ḫurūc ider imiş (63b/6-7)

bir genc ḫātun ṣol ṣadaġında vāḳıʿ-ı vacaʿdan...(8a/16-17-18-19)

keskin ve eski şarābdan ictināb it (28b/11-12)

ʿacūze bir ḫātunda suʿāl ve ziyādece nefeṣ...(56b/14-15)

üç gün muḳaddem aġzından köpüklü bir ḳan gelmiş (59b/2-3)

ṣabaḥlarda ṣadrından şulı ve beyaż köpüklü bir madde ḫurūc ider imiş (63b/6-7)

Türkçe tamlamaların dışındaki tamlama örnekleri (Arapça-Farsça Tamlamalar)

Farsça tamlamalar nitelenenin niteleyenden önce getirilmesi ve kendisine bir "i" sesi ilavesiyle oluşur. Arapça tamlamalarda ise sıfatın cins ve sayı bakımından nitelenene uymasına dikkat edilir (Bilgegil 1984: 140-142). Aşağıda bu örnekler ve günümüz Türkçesine çevirisi verilmişir:

kütüb-i ṭıbbīyye-i tertībi (1b/13) : Sıralanan tıbbi bilgiler kitabı

taʿbīrāt-ı türkiye (2a/5) : Türk dilindeki açıklaması

ḳurṣ-ı ḫaşḫāş (4a/7) : Haşhaştan elde edilen hap

ḥabb-ı suʿāl (4a/8) : Öksürük ilacı

maḥall-i vacaʿa (6b/11) : Ağrının olduğu yer

iḫrāc-ı demde (7a/7) : Kanın dışarı çıkarılması

inḳıbāż-ı ṭabiʿat (7b/11) : İnsan tabiatının durgunlaşması

māʾ-i bābūnec (8b/3) : Papatya suyu

buḫār-ı ġalīż (20b/10) : Yoğun buhar

sinn-i şeyḫūḫet (20b/13) : Yaşlılık zamanı

suʿāl-i yābis (52b/9-10) : Kuru öksürük

ʿalāmāt-ı ḥarāret (53b/13) : Hararet belirtisi

żīḳ-ı nefes (57b/7-8) : Nefes darlığı

mevżıʿ-ı vacaʿa (74a/7) : Yara olan bölge

muḳl-ı aḥmer (103a/14) : Kırmızı günlük ağacı

ʿasel-i ḫıyār şenber (125b/10) : Hint hıyarı bitkisinin balı

ḥabb ü'r-rummān (41a/19) : Nar meyvesinin ilacı

duhnü'l-ḥurūʿ (42a/6-7) : Hint yağı

devāʾü'l-misk-i meybih (45b/16) : Ayva şarabı kokusunun ilacı

żımādü'l-muḳl (47b/11) : Günlük ağacının ilacı

aḥmerü'l-levn (49b/19) : Kırmızı renk

ḳadarü'l-kifāye (92a/16) : Yeterince, yeteri kadar

baʿd ü't-taṣfiye (92a/17) : Temizlikten sonra

lüʿābü'l-ḫatmī (122a/17) : Hatmi bitkisinin öz suyu

ḳurṣü'l ās (126a/5) : Mersin ağacından elde edilen hap

bezrü'l-kerefes (144a/1) : Kereviz tohumu

1.1.3.Bağlama Grubu

Bağlama edatları ile birbirine bağlanmış iki veya daha fazla isim unsurunun meydana getirdiği kelime grubudur (Karahan 2007: 65). Günümüzde noktalama işaretleriyle de birbirinden ayırabildiğimiz isim unsurlarının bu metinde şu bağlama edatlarıyla ayrıldığını görmekteyiz: ve, yahud**,** ile, gâhi vd. En sık kullanılan bitki türleri ve diğer ögeler bu tarz bağlaçlarla ayrılmıştır. Bazen üst üste defalarca bağlama edatlarının aynı cümle içerisinde kullanımı söz konusudur. Bunun yanında farklı bağlama edatlarının da aynı cümlede kullanıldığını görmekteyiz. Bağlama grupları bu sebepten dolayı birkaç satırda uzayıp giden ifadeler zinciri hâline gelmektedir. Genellikle de bir ilacın yapımı aşamasında kullanılacak olan malzemeyi saymak için hekimin böyle uzun bağlama gruplarını bir arada kullandığını görmekteyiz. Grup içindeki isimlerin bazen Arapça tamlamalardan oluştuğu da görülmektedir.

1.1.3.1. "ve" ile Yapılan Bağlama Grubu

bir kimse iki ay ṣadāʿ ve darabāne mübtelā olup gözlerinde ġışāve yaʿni perde ve ḥumret yaʿni ḳırmızılıḳ var idi (3b/8-9-10)

Üstād kurs-ı ḫaşḫāş ve māʾ üş-şaīr ve ḥabb-ı suʿāl virüb.. (4a/7-8-9)

bir kimse çoḳ şarāb içüp aña sudāʿ ve ḥarāret ʿārıż olmuş idi (4b/13-14)

yubs-ı ṭabiʿatı olmaġla üstād ıccāṣ ve sükker istiʿmāl itdirdi (4b/14-15)

māʾü'l-verd ve māʾ-ı sumāḳ ile mażmaża itmegi emr eyledi (5a/19, 5b/1)

acılıḳ ve gāhī ṭatluluḳ ve yapışuḳluḳ olmasından...(5b/16-17-18)

aña sudāʿ-ı ṣedīd ve ḳayʾ-ı keṣīr ve ishāl ʿārıż olmuş idi (5b/18-19)

bir ḫātun ṣudāʿ ve saderden ve aġzında acılıḳdan ve ḥayżını (6a/12-13)

bir ḫātuna sudāʿ ve remed ve ınḳıbāż-ı ṭabiʿat ʿārıż olmuş (8a/11-12)

ṣaḳīḳadan ve iḫtibās-ı ḥayżdan ve ınḳıbāż-ı ṭabiʿat ve baṭnında (8b/16-17-18)

bu eṣnāda ġıdāların eṭʿimeʾ-i ḫāmıża ve tafṣīl olsun didi (9a/11-12)

eger ḳalbden olsa başa ve gözlere ṣuʿūd ide muradı (9a/18-19)

bir bellü ve ẓāhir ṭaʿamı yoḳdur didi (9b/6-7)

baʿde duhn-i ḳuṣt-ül-kebīr ki anda ferfiyūn ve cündbīdester ola (10a/-9-10)

envaʿ süddden ve ġalīẓ taʿāmlardan ṣaḳınalar (11a/15)

maʿcūnü'ṣ-ṣarʿ ve ḥabbü's-sarʿ virilmek münāsib degil idi (11b/7-8-10)

başına gül yaġı ve gül ṣuyı ve sirke vaż' itmegi emr eyledi (13b/6-7)

gāh bir kerre ve gāh iki kerre iġma yaʿni bir bayġınlıḳ gelüb.. (10b/5)

ḳara helīle ve kābili her birinden on dirhem ḳarabaş (11a/4-5)

bir kimseye māli ḥulyā ve fikret ve vaḥşet ve fezaʿ ʿārıż olmuş idi (12a/5-6)

istiʿmālini ve soġuḳ ṣuya girüp bir miḳdār oṭurmaġı ve ġıdāsı sirke ve zeyt olmaġı (13b/11-12-13)

ḳoruḳ ṣuyı ile bişmiş pilic ve fevākihden emrūd (17a/15)

vaḳtıñ ve ṭabiʿatıñ taḥammüli (19a/19)

bir kimseniñ gözinde iltihāb ve ḥumret var idi (20a/5-6)

bir ḫātunuñ ṣudāʿıyı ve cerebü'lʿaynı var idi (22a/1)

bir kimseniñ kulaġına sıḳl ve debīb ʿārıż olup (29b/16-17)

bu ġaz içinde ḥarāret ve ḥuşūnet (28b/5)

suʿāl ve ishāl ve ziyāde tükürmek ve ḥarāret-i zaʾide var idi (54a/5-6)

bir ḫātunuñ memesinde şiş olup iltihāb ve ḥarāreti var idi (54a/8-9)

bir kimsede suʿāl ve ınḳıbāż-ı ṭabiʿat ve ḥumma ve iltihāb var idi (54a/16-17)

ḳurṣ-ı ḥaşḫāş ve şekersiz arpa ṣuyı istiʿmāl emr eyledi (55b/9-10)

ḫāricden ve dāḫilden istisḳāya mażarratı olmayan devālar (72b/16-17)

iḫtiḳān itmek ve bir dānıḳ saḳmuniyā i-hāḳ olunmuş devāʾü'l-ḳulıncü'l-bārid istiʿmāl itmek ve miʿdesini ṭoldurınca cüllāb istiʿmāl idüb... (78b/1-2-3-4)

ḫafaḳān ve levninde ṣaruluḳ ve dizlerde żaʿiflik ve iştihā...(104a/15-16-17)

1.1.3.2. “yahud” ile Yapılan Bağlama Grubu

ḫardal yāhud cünd-bīdester yāḫud ʿasel-i belādır ile...(10b/12-13)

yāḫud zirbāca yāḫud luḥūm-ı ḫafīfe vireler (11a/11-12)

ġıdāsı ḫall ve zeyt yāḫud şurbāc olsun (26b/15)

iki yāḫud üç günden ṣoñra maṣṭakī ile gülbeşeker istiʿmāl it (54a/3-4-5)

cevāriş şehr-i yārān yāḫud cevāriş-i temrī istiʿmāli emr eyledi (80b/17-18)

aḳabinde bunlar yāḫud bunlardan birisi ʿārıż olursa (104a/18-19)

ġıdāsın sumāḳıya yāḫud narenciyye yāḫud ḥısrmıya yāḫud zirişkiyye yāḫud tuffāḥḥiyya olmaḳ sipāriş eyledi (108b/12-13-14)

ayda bir kerre yāḫud bi-ḥasebü’l-iḳtiżā iki kerre faṣd itdüre (119b/2-3)

1.1.3.3. “ile” ile Yapılan Bağlama Grubu

üstād aña evvelā ısıcaḳ ṣu ile gülencibīn istiʿmālini emr idüb..(50a/18-19)

üstād aña maʾ-ı anīsōn ile ḳurṣü’l-verdü’l-kebīr emr idüb...(52b/2-3-4)

sikencübīn ile memzūc ṣuyı çoḳça içmek emr idüp buyurdılar (139a/16-17)

1.1.3.4. “gāhi, gāh” ile Yapılan Bağlama Grubu

ol ḥumma gāhi rıbʿ ile ve gāhi niẓāmsız gelür imiş (129a/10-11)

yanlarında vacaʿ olup gāhi yüzine ve başına bir ḥarāret mürtefıʿ olur idi (69a/19, 69b/1)

üç kerre gāh dört kerre amel ider idi (80a/8-9)

aġzına çıḳup gāhi aḳlı zāʾil olup ve gāh zāʾil olmazdı (89a/17-18)

1.1.4.Tekrar grubu

Bir nesneyi, bir oluş ve kılışı karşılamak üzere; aynı yakın ya da zıt anlamlı ve eşit görevli iki kelimenin oluşturduğu kelime grubu (Korkmaz 2007: 211). Burada ifadeyi daha da

belirgenleştirmek için bir vurgu söz konusudur. Tekrar grubu bir ismi niteleyip sıfat olabileceği gibi zarf ya da diğer sözcük türleri içerisinde de görülebilir. Aşağıdaki örneklerde genellikle zarf sözcük türü göze çarpar. Yine görüldüğü üzre metinde aynı kelimelerin iki defa tekrarlanmasıyla oluşturulan tekrar grubu ögeleri söz konusudur. Aynı tarz örneklerin sıkça kullanımı göze çarpmaktadır.

1.1.4.1.Aynen Tekrarlar

bir ḫātun ṣudāʿdan ve ṣovuḳ ṣovuḳ terlemeden (8b/12-13)

başımıñ baʿżı yerlerinde ṣac bölük bölük dökilür (139a/1-2)

Not: Metinde arka arkaya sıralanan rakamlar da söz konusudur.

yaʿni iki günde bir yāḫud üç dört günde bir olup (18a/5-6)

tekrār bir defʿa yāḫud iki üç defʿa daḫı istiʿmāl it (47a/6-7)

1.1.4.2. İsimlerden oluşan Tekrarlar

Metinde bir örnekte görülmektedir. Bir yansıma isim olarak ele alınabilir:

lisānında aġırlıḳ vardır söyledikde faʾ faʾ gibi (37a/14)

1.1.4.3. Sıfatlardan Oluşan Tekrarlar

Metinde bir örnekte görülmektedir:

bir ḫātun ṣudāʿdan ve ṣovuḳ ṣovuḳ terlemeden ...(8b/12)

1.1.4.4. Zarflardan Oluşan Tekrarlar

ḳalīlen ḳalīlen ısıcaḳ arpa ṣuyı içsün (42b/9)

yesiren yesiren yuḳaru ḳalḳup ḥareketden ḳalmış idi (66b/12-13)

bir ġulām iḫżār olunup didiler ki gāh gāh bunuñ bedenine bir teşvīş (16a/1-2)

ṭaʿām istiʿmālinden menʿ idüp kalīle kalīle defʿāt ile istiʿmāl it (48a/16-17-18)

başımuñ baʿżı yerlerinde ṣac bölük bölük dökilür (139a/1-2)

vaḳten vaḳten ḳulaġı içinde verem ẓuhūr idüp müteḳayyiḥ olur imiş (142a/3-4)

batırup az az birḳaç defʿada istiʿmāl ide diyü tenbīh eyledi (137b/3)

1.1.6.Edat Grubu

Bir ad veya ad soylu kelimeden sonra gelen edatın, eklendiği kelime ile birlikte oluşturduğu grup (Korkmaz 2007: 79). Metinde geçen edat örnekleri şu şekildedir: gibi, ile, kadar, içün, üzre, dek, togrı vd. Metinde edat grupları incelendiğinde iki kelimeden oluşan edat grubu olduğu gibi ikiden fazla kelimenin bir araya getirerek oluşan edat grupları da görülmektedir. Edat grupları cümle içerisinde bir şart, durum, sebep, benzetme gibi anlamlar içererek görev yaparlar. Aşağıda da görüleceği gibi çok farklı benzetme ögeleri dikkat çekmektedir. Edatlar kendi başlarına bir anlam ifade etmezler. Ancak birlikte kullanıldığı kelime ya da kelimelerle cümle içinde farklı bir öge durumuna gelirler.

1.1.6.1. Edat Grubu Örnekleri

1.1.6.1.1. “gibi” ile Yapılan Edat Grubu

merhem gibi olunca daḳḳ olunup (73b/1)

güya ki ol mevżıʿda bir ḫıyār ṭurur gibi elem virir (74a/19)

siyāha māʾil olup ṣabr gibi ḫurūc ider (78a/18-19)

didügim gibi vāḳıʿ oldı (80b/10-11)

ḳarınca yürür gibi bir ḥālet müşāhede olunup (82b/10-11)

beyāż ṭoprak gibi ola (88b/4)

üstādıñ didügi gibi beyāż ṭopraḳ müşābihi idi (88b/6-7)

1.1.6.1.2. “ile” ile Yapılan Edat Grubu

sirkeden yapılmış ḳarīs ile taġdiye emr eyledi (3b/17)

mākülātı semākıyya olup sāʿir ḫumūżāta müdāvemet ile emr eyledi (4a/3-4)

bir miḳdār şeker ile māʾüʿl-ıccāṣ ve irtesi māʾüʿş- şaʿīr virüp maḥall vacaʿa sirke ve gül ṣuyı ve gül yaġı ile ışlanmış bezler vażʿ itmegile ve ġıdāsını bādem yaġı ile pişmiş ısfanāḥ emr itmegile tedbīr eyledi (4b/4-5-6-7)

bir şerbet ḳocaya virmegile tedbīr eyledi (5a/8-9)

üstād aña māʾü’l-hindbāʾ ile ʿamel olunmuş..(8a/5-6)

żamm itmegile ḳuvvet vire (17a/4)

üstād aña ḥabb-ı ayāric virüp ġıdāsını noḫudāb ile emr eyledi (10a/17-18)

müdāvemetle emr baʿde baldırlarına şīşe urmaġla emr eyledi (10b/9-10-11)

ġıdāsı zeyt ile yāḫud duhn-i levz ile ʿamel olunmuş ḳalyeler ola (11b/4-5)

ḳadarü’l-kifāye ṣu ile ġamr idüp bir gün bir gice ışladalar (12a/12-13)

eger bu miḳdār ile bedenine süḫūnet gelmez ise..(13a/16)

bu tedbīre müdāvemet ile baʿde ısıcaḳ devālar ile ʿilac olunur (13b/15-16)

üstād aña faṣd ile ve günde iki kerre ṣoġuḳ ṣuya girüp oturmaġla ve nar ṣuyı ve arpa ṣuyı içürmegile tedbīr eyledi (14a/13-14-15)

ġıdāsını zeyt ile ḳalye olunmuş luḥūm ısmarladı (16a/14)

bir sene cimāʿı terk ile ve her gün ṣovuḳ ṣuya girüp bir miḳdār cülūs eyle ve miʿde ki sandaleyn ile ṭılā eyle(18b/14-15-16-17)

aña luffan narı ʿuṣāresiyle iki dirhem ṭebāşir istiʿmāline müdāvemet eylemek ve ġıdāsı ḥall ve zeyt olmaḳ ile emr eyledi (22a/9-10-11)

eger gözleriñde ḥumret olur ise ḳıfāldan ḳaṣd ile muʿālece it (28b/15-16)

bundan ṣoñra gözine edviyeʾ-i ḥārre ile ʿilāc it diyü emr eyledi (29a/8-9)

faṣd itdirüp helīle maṭbūḫı ile ishāl ve ol ḳulaġa...(30a/1-2-3)

ilḥāḳ olunmuş sikencübīn ile ġarġara idüp (36a/17-18)

ısıcaḳ şu ile cüllāb istiʿmāl idüp (49b/13)

maṭbūḫ-ı eftimūn ile tenḳıye sipāriş eyledi (49b/17)

ġıdāsını bādem yaġı ile bişmiş ısfanaḥ sipāriş eyledi (56a/4-5)

aḳciger cirmine müşābih idi ve sühūlet ile ḫurūc itmiş idi (59b/4-5)

ḳayʾ ile tenḳıye olunsun (60a/1)

baʿde baṭnı ve ḥāṣıraları bu żımād ile tażmīd olunmak emr eyledi (73a/17-18)

üstad aña daḫı bu tedbīr ile tedbīr eylemiş idi (83b/14-15)

ṣoġuḳ yerlere başmamaḳ ile tenbīh eyledi (91b/8-9)

1.1.6.1.3. “kadar” ile Yapılan Edat Grubu

her gün fındıḳ kadar virilüp iki sāʿat yāḫud üç sāʿat..(11a/8-9)

iki sene ḳadar raʿşe ile maʿā-yı ishāl ʿārıż olmuş (14a/4)

māʾü’ş-şaʿīriñ rubʿı ḳadar nar ʿuṣāresi istiʿmāl eylesün (15a/14-15)

bir ḫātuna bir sene ḳadar ruʿāf ʿārıż olub...(30b/14-15)

aḫż olunup mecmūʿ-ı eczāʾ ḳadar (43b/18)

dişlere uyuşma getürmiyecek ḳadar olduḳda (44b/7-8)

bu ḥāl bir ay ḳadar mütemādi olup ṭabiʿatı ḳabż üzre idi (55b/4-5)

tā ki yürimege ḳadar olunca baʿde ḳurs-ı ḳulunc ḥār virüp (64a/17)

kimseniñ birḳaç ay ḳadar ṭopuġında bir vacaʿ ẓuhūr idüp (70a/11-12)

bir kimseye beş gün ḳadar yübūset-i ṭabiʿat ʿārıż olmuş idi (76a/5-6)

miʿde mümtelī olacaḳ ḳadar ve tuḫme getürecek ḳadar...(144a/8-9)

1.1.6.1.4. “içün” ile Yapılan Edat Grubu

nezle ve zükkām içün gāyet ṣoġuḳ ṣuyı (32a/17)

diş aġrısını teskīn içün ṭarḥun çiynemek emr eyledi (36a/10-11)

miʿdeye ḳuvvet virmek içün bize bir ḫafifçe bir cevāriş-i taḥrīr buyuruñ (43a/9-10)

telyīn içün ḳurṣ-ı benefşe taʿyīn eyledi (60b/13-14)

baʿde ʿillet maḳʿad içün her gice bir miṣḳāl (79a/2)

demi ḳatʿ içün istiʿmāl olunur (148b/13-14)

1.1.6.1.5. "üzre" ile Yapılan Edat Grubu

minvāl-i muḥarrer üzre üç defʿa faṣd oluna (17b/9)

vacaʿ bir ḥāl üzre gibi idi (35b/3)

ṭabiʿatı iʿtidāl üzre ve ḳarūresi aḥmer idi (54b/4)

mevżıʿ-ı vaca ḥārü'l-melmes olmaḳ üzre naḳl eyledi (74a/14-15)

baṭnı līnet üzre olduḳda vacaʿ-ı şedīd olur idi (74b/7-8)

ṭabiʿatım ḳabż üzre olduḳda ʿusr-ı tebevvül şedīd olur (93a/2)

1.1.6.1.6. "dek" ile Yapılan Edat Grubu

iki sāʿate dek şiş ve aġrı maḫal oldı (28a/18)

eger bu tedbīr ile bir aya dek menfaʿat görülmez ise..(8a/2-3)

zāʿil oluncaya dek gülbeşeker tenāvül itmekdür (19a/18)

baʿżı safralarımda bir gün aḫşama dek ḥabs-ı bevl ʿārıż olub..(92b/17-18-19)

ol kimse on güne dek fevt oldı (94a/6-7)

uyuduḳda bevli ṣabaḥa dek seyelān ider (94b/3-4)

1.1.6.1.7. "togrı" ile Yapılan Edat Grubu

Metinde iki yerde bu örneğe rastlanmaktadır:

ayaġımdan başıma ṭoġrı ḳarınca yürür gibi bir ḥālet müşāhede olunup (82b/9-10-11)

bir kimseniñ iki yüzünde gözi uçlarına ṭoġrı bir şiş var idi...(113b/17-18)

1.1.6.1.8. "berü" ile Yapılan Edat Grubu

ḥayżı on seneden berü menḳaṭʿa imiş (8a/9)

bu ʿārıża ṣabīlikden berü mevcūddur (22b/2)

bir ḫātun üç seneden berü siyah ḳana müşābih (45a/4-5)

sekiz günden berü suʿāl ve żīḳ-ı nefes ve ṣadaʿa mübtelā olmuş (63a/7-8)

1.1.6.1.9. "evvel" ile Yapılan Edat Grubu

Metinde bir örnek bulunmaktadır:

ḳalīle ḳalīle bādem yaġı içmezden evvel... (118b/2)

1.1.6.1.10. "göre" ile Yapılan Edat Grubu

alīliñ kuvvetine göre olur (18a/4-5)

ṣıbyāna göre bu vezn üzre ʿamel olunur (121b/1)

yaʿni ḫāl-i ʿalīle göre olur (135b/5-6)

muḳteżā-yı ḥāline göre tedbīrinde taṣarruf oluna (141a/19, 141b/1)

1.1.6.1.11. "nāşī" (sebebiyle) ile Yapılan Edat Grubu

bir kimsede ḥarāretden nāşī ṣudāʿ ve suʿāl var idi (4a/5)

bir kimseye imtilādan nāşī ġışāve-i ʿayn ʿārıż (14) olmuş (23b/13-14)

bir ṣabide balġam-ı maʿlıḥdan nāşī ḳūbā var (139a/19)

buḫār-ı ġalīżden nāşī bir sene ḳadar şıḳl-ı ecfān (11) ʿārıż olmuş idi (20b/11)

1.1.6.12. "ötürü" ile Yapılan Edat Grubu

bir ḫātuna ḥarāretden ötürü (34b/17)

bir ʿārıżadan ötüri ʿırḳ-ı ıbṭiden faṣd itdirüp (144b/10-11)

1.1.6.2. Edat Grubunun Farkı Yapılar Oluşturması

1.1.6.2.1. Edat Grubunun Sıfat Olması

gāhi böcek yürür gibi bir ḫālet ḥiss ider idi (67a/6-7)

ve tekrār didiler ki ḥayālarında aġırşaḳ gibi degir mi şeylerdir (12a/1-2)

bir ḫātunuñ ḳarūresi ḳar suyı gibi ṣāfi idi (53b/12)

bir kimse suʿāle mübtelā olup tükürügi muḫāṭ gibi ġalīẓ idi (60a/14-15)

ḫançer ile urılur gibi burucuḳ var (78b/16-17)

başıma ṭoġrı ḳarınca yürür gibi bir ḫālet müşāhade olunup (82b/10-11)

bir kimseniñ ḳarūresi renkde ve incelikde şu gibi beyāż idi (90b/12-13)

anıñ ḳıl gibi belki daḫı ince şuʿ beleri vardır (143a/13-14)

1.1.6.2.3. Edat Grubunun Zarf Olması

arḳası ṭarafından başına çıḳup gözine dünyā zulmetde ḳalmış gibi görünürmiş (9b/12-13)

bir kimseniñ başında riyāḥ olup degirmen gibi gürler imiş (10a/14-15)

başımı döner gibi müşāhade iderüm (26b/19)

sekiz günden berü suʿāl ve żīḳ-ı nefes ve ṣadaʿa mübtelā olmuş (63a/7-8)

eger bu tedbīr ile bir aya dek menfaʿat görülmez ise..(8a/2-3)

1.1.6.2.4. Edat Grubunun Yüklem Olması

Bir kimse ṣudāʿa mübtelā olup ḳarūresi zeyt-i aḥżar gibi idi (4a/16-17)

ḳarūresi nar ṣuyı gibi idi (40a/18)

bir ḫātun getürdiler ki vücūdı raʿşe üzre idi (78a/15-16)

ʿādet ḥayżı beş senedür nokṣān üzre imiş (88b/17-18)

ḳarūresi leben-i cāsur gibi idi (74a/13-14)

miḳdār-ı istiʿmāli cevz ḳadardır (150b/8)

devānıñ ġāyet ḳuṣvāde ʿamelinden nāṣ̄idür (144b/4-5)

şiddet ve meşaḳḳat iledür (36a/12-13)

1.1.7.Birleşik Fiil Grubu

Ad soylu bir kelimeyle; etmek, eylemek, olmak yardımcı fiillerinin birleşmesinden veya birer sıfat fiil ya da zarf-fiil ekleriyle birbirine bağlanmış iki ayrı fiil şeklinin anlamca kaynaşmasından oluşmuş fiil türü. Birleşik fiillerin kalıplaşma yoluyla anlam değiştirerek deyimleşmiş olan türleri de vardır (Korkmaz 2007: 46).

Zeynep Korkmaz, birleşik fiilleri yapı, işlev ve anlam özellkleri bakımından kendi içlerinde şu alt başlıklara ayırır:

I. Esas anlamını korumuş veya esas veya esas anlamını korumakla birlikte birtakım işlev inceliklerini kazanmış olan birleşik fiiller,
II. Esas anlamını kaybederek deyimleşmiş olan birleşik fiiller, olmak üzere iki ana grubu ayırmak mümkündür. Her grubun kendi içinde alt grupları da vardır (Korkmaz 2003: 791).

Metnimizde bu tanımlara uygun birleşik fiil yapıları bolca mevcuttur. Gerek yüklem unsuru olarak gerekse de yüklem dışında cümlenin başka ögeleriyle birlikte kullanılarak oluşmuştur. Birleşik fiil ögeleri kalıplaşmış durumdadırlar. Belirli fiilllerle isimlerin ya da belirli fiillerle fiillerin anlamca kaynaşması sonucu oluşurlar. Bu kalıp hâlindeki unsurların fiilleri yerine başkalarını getirmek ya anlamı değiştirir ya da ortaya tamamen anlamsız bir ifade çıkarır. O sebepten dolayı gerek isim+fiil gerekse de fiil+fiil oluşumunda anlam bütünlüğünü sağlamak

ve cümleyi iyi bir şekilde oluşturmak adına doğru kalıpların kullanılması esastır. Metnin yazılış zamanı 3-4 asır evvel olsa da kullanım özelliği bakımında hemen hemen aynı sonuçları ortaya koymaktadır.

1.1.7.1. "İsim +Yardımcı Fiil" Şeklinde Olanlar

1.1.7.1.1. "eyle-" Fiiliyle Olanlar

üç yüz dirhem miḳdārı ḳan iḫrāc eyledi (3b/13)

…bol eyle (4b/2)

üstād māʾü'ş-şaʿīr emr eyledi (5b/7)

üstād maṭbūḫ helīle isḳā eyledi (5b/9)

el-ān ṣudāʿ ʿārıż oldı diyü naḳl eylediler (6a/3-4)

üstād aña naḳıʿu'ṣ-ṣabr istiʿmāl eyle didi (6a/8)

ḫurūc itmesinden şekvā eyledi (6a/18-19, 6b/1)

noḫūdāb emr itmegile tedbīr eyledi (6b/12-13)

üstād aña helīle maṭbūḫı emr eyledikde ḫātun (10b/8)

ṭabiʿatından suʿal eyledi (14b/5)

başını tırāş idüp tepesine bu żımādı vaż' eylesün (16a/6-7)

bir ḥużret zuhūr eylemiş idi (21b/17-18)

bu maṭbūḫa müdāvemetden ġaflet eyleme diyü tenbih eyledi (22b/4-5)

ekl itmekden menʿ eyledi (51b/8)

1.1.7.1.2. "it-" Fiiliyle Olanlar

bir büyücek şīşe urdırup vāfirce şart itdirdi (5a/6)

üstād aña maṭbūḫ helīle virüp ve faṣd itdirdikden ṣoñra...(5a/14-15)

ve ḥayżı cereyān itmezdi (5b/3)

bir ḫātun ṣudāʿ-ı şedīdden ve saclarınıñ dökülmesinden şikāyet idüb.. (8b/7-8)

mertebe tebrīd itmegile ve mākulāt-ı ḫāmıża emr itmekle.. (8b/11)

ve taʿām itmezden muḳaddem ḫareket itdüreler (11a/14)

teşennücden şekvā idüp didi ki soġuḳ ṣu ile ġasl itmiş idim...(13b/17-18)

vaḳtā ki ḳarūresi ḥālet-i aṣliyyesine ʿavret ide ʿilāca şüruʿ iderdi (15a/4-5)

ḫusyasında verem-i demevī zuhūr itmiş (23a/8-9)

üstād anıñ gözine naẓar itdikde (27a/7)

faṣd ve ḥacāmatdan menʿ itdi (30a/19, 30b/1)

ḫarāretden bir sāʿat rāḫat iderseñ baʿde ʿilleriniñ ziyāde olur (31a/1-2)

benefşe ḫamīresini arpa ṣuyı ile istiʿmāl idüp ısıcaḳ ṣu ile ġarġara itmesin ve bıttīḫ-i hindi ṣuyı tenāvül itmesin sipāriş eyledi (53b/8-9-10-11)

üstād aña faṣd itdirdiñmi ve on dirhem fulūs ḫıyār şenbe benefşe şerbeti ile istiʿmāl itmegi emr idüp bu şiş ḥicābdadır diyü ḥükm eyledi (56a/8-9-10-11)

ne güzel eylemedügi ṣūretde faṣdı tekrār it (61b/14-15)

başını tırāş idüp ḫardal ve ḫardal maḳāmına ḳāʾim olur (63b/15-16)

başını tebrīd ve terṭīb idüp buḫārı menʿ ider (76a/14-15)

üstād aña evvelā şeyāfāt ḥārreye mürācaʿat it fāʾide ider ise (76b/12-13)

mübtelā olup faṣd itdirmek ile ḫaṭā itmiş idi (107a/13-14)

ishāl olup baʿde andan siyāh ḳan gibi bir şeyʿ seylān ider olmuş (126a/7-8)

bir kimse semīn olmaḳ murād iderse ṣu içmesün (145a/7-8)

1.1.7.1.3. “ol-, olun-“ Fiilleriyle Olanlar

olmadıġından māʿada ḳalaḳ ʿārıż olmuş (5b/11-12)

ṭaʿām itdigümde sākin olur (6b/14)

ṣudāʿ ʿārıż olup başarı zāʿil olmuş yaʿni gözi görmez olmuş (7b/13-14)

tehebbücüñ rengi su ʾal olundı (8a/9-10)

ve żaʿīf olup bedeninde beyaż behaḳ peydā olmuş (11a/17-18)

baraş ẓuhūrından emīn olunsa (11b/2)

levni ḳırmızı olunca iḫrāc olunsun (11b/16)

bir yigit henüz felce mübtelā olmuş idi (14b/1)

faṣd idüñ ḳan siyah ise iḫrāc olunsun (14b/11)

üç defʿa faṣd oluna eger tekrār ġarzān ve vacaʿ gene gelür ise tekrār faṣd olunur eger iki ḳaṣdıñ mābeyni ancaḳ üç gün olup ġarzān ve vacaʿ sākin olmaz ise baldırlar üzerine ṣīṣe urulsun (17b/9-10-11-12)

bunlara üç hefta müdāvemet oluna (17b/19)

zikr olunan helīle nuḳuʿı ile (24b/18)

meyl itmiş ola bilinmeyüp ḫılāf –ı ṭabiʿat munżıcāta meşġūl oluna (52a/7-8)

bir kimse şavṣa ʿilletine mübtelā olub..(52b/6)

ṣadrıñda bir madde cemʿ olmuş (59b/19)

bundan ṣoñra maʿlumuñ olsun /72a/11)

bağlanmaḳ ile mümkün olur diyüp (78a/11)

1.1.7.2.Karmaşık Yapılı Fiiller

1.1.7.2.1. "-mIş, -mUş+ol" Şeklinde Olanlar

ki eger ḳan çoḳ aḳmış olaydı (84b/5-6)

tebrīd olunmış ola (6b/17)

taḥlīle meyl itmiş ola (52a/7)

ḳan aldırdığından olmuş ola (15a/18)

1.1.7.2.2. “-mAz + ol” Şeklinde Olanlar

ayaḳları o rütbe şişmiş idi ki parmaḳları görünmez olmuş (86b/13-14)

ayaḳlarına istirḫā gelmiş ve bevlini tutamaz olmuş (93a/16-17)

müşāhede itmez ola (133a/14)

gözi görmez olmuş (7b/14)

1.1.7.3.Anlamca Kaynaşmış Birleşik Fiiller (Deyim Anlamlı)

beyhūde ġażaba gelür imiş (14b/9)

faṣdıñ ʿaḳabinde baldırlara şīşe urılup (18a/7)

māʾ-ı razyāne ile ḥall olunup gözine çekilsün (23a/4)

insān içün böyle umurda aḳlını kullanmak lazımdır (84b/12-13)

Not: Birleşik fiiler içerisinde kurallı birleşik fiil olarak bilinen alt başlık da mevcuttur. Metinde yeterlilik fiilinin olumsuz şekline örnekler vardır:

devāʿ-ı ḥār istiʿmāline cesāret idemem (96b/3-4)

yürümege mübāşeret daḫı idemezdi (9b/4-5)

1.1.5.Zarf-Fiil Grubu

Bir zarf-fiil ile bu zarf-fiile bağlı tamlayıcı veya tamlayıcılardan kurulan kelime grubudur (Karahan 2007: 57). Metinde geçen zarf-fiil örnekleri şu şekildedir: -Up, üp, -dukda, -ince, -u,ü, -dıkça, -madan, -alı, eli, -arak, -meksizin, -mezden evvel gibi. Zarf-fiil grupları incelendiğinde cümle içinde zaman, durum, şart gibi anlamlarla görev yapmaktadır. Metin örneklerine baktığımızda zarf-fiil gruplarının kimisinin kelime sayısı sınırlıyken kimi grubun içinde de oldukça fazla kelime sayısı olduğu görülmektedir. Kimi uzun cümlelerde farklı zarf-fiil gruplarının bir arada olduğu görülmektedir.

1.1.5.1. “–Up” ile Yapılan Zarf-Fiil Grubu

bir ḫātun sudāʿdan şikāyet idüp gözinde cereb var idi (5a/13-14)

cübne yaʿni sürtuḳāya sükker ile iżāfe idüp istiʿmāl eylemegi emr eyledi (7a/1-2)

merzencūş ʿuṣārelerini burnuna çeküp baʿde evvelā ẕikr olunan.. (8b/4-5)

baʿżı ġarġara ve muaʿṭṭisāt ile tedbīr olunub...(10a/5-6)

yaʿni başda aġırluḳ olmayup ve ol bürūdetden ṣoñra ḥarāret (10a/7-8)

ḳarabaş ve üzüm ve eftimūn iżāfe olunup bir defʿa daḫı ḳaynadıḳda nardan tenzīl idüp ve eczāyı muḥkem oġup süzeler (12a/14-15-16)

ḳaynadup uyuşan yirleri ol ṣu ile oġalar baʿde o ṣunuñ bir miḳdārına ferfiyūn ve cünd-i bīdester ilḥāḳ idüb...(13a/18-19, 13b/1)

üç yüz altmış dirhem ṣu ile ḳaynadılup içine (16b/2)

ve ayda iki kerre maṭbūḫü’l-eftimūn virilüp başına...(11b/17-18-19, 12a/1)

ve günde iki kerre ṣoġuḳ ṣuya girüp oturmaġla (14a/14)

baʿd ü’d-daḳḳ üç yüz altmış dirhem ṣu ile ḳaynadılup (16b/2)

ḥall olunup ve ḳadarü’l-kifāyete zerdālü çekirdeginiñ yaġı ḳonulub.. (16b/6-7))

üstād nabżına yapışup (18b/9)

küdūret bulup ḥacāmatdan menʿ (27a/7-8)

ve hindibāyı dögüp bir beze yayup gözlerine żımād eyledi (29a/13-14)

ḳadar aġzıñda ṭut ve ṭuzı ḳızdırup ḫāricden (33b/11)

her ne ekl eylese miʿdesinde ekşiyüp ḳayʾ ile ḫurūç ider (11) idi (49b/9-10-11)

1.1.5.2. “-dIkdA, -dUkdA” ile Yapılan Zarf-Fiil Grubu

ṣaġ ḳulaġında vacaʿ olup tabiʿatı telyīn olunduḳda...(4a/10-11-12)

nabżına yapışup mümtelī bulduḳda buyurdılar ki bu ʿillet...(7a/4-5-6-7)

aġzınuñ dadından suʾal olunduḳda didi ki nevm ḥālinde aġzımdan bir ṣu aḳub..(10a/15-16-17)

ol daḫı kabżım vardır didikde buzū-ır keşīre ile ʿamel olunmuş (14b/6)

yāḫud üç defʿa olunup iki gün mürūr itdikde (16b/8)

serḫoş olunca şarāb içün sükkeri geçdikde ṣol ṭarafına felc ʿārıż olup yüzinde...(19b/14-15-16-17)

üstād faṣd ile emr eyledikde ol kimse ṭabiʿatımda...(22a/5-6-7)

başıñ ḳızdıḳda ol mādde münaṣṣıb ve zāʾil (24a/13)

baʿde uyuyup uyandıḳda miʿdemde ṭaʿām (51a/9)

1.1.5.3. "-IncA, -UncA" ile Yapılan Zarf-Fiil Grubu

ishāl zuhūr idince ıccāṣ ile sükkere müdāvemet eyle (4b/18-19)

ḫaşīn bezler ile ḳızarınca oġalar (10a/9)

eger ḳanı siyah çıkar ise levni ḳırmızı olunca iḫrāc olunsun (11b/15-16)

saḫūnata fütūr gelince sükkeri gülbeşeker istiʿmāline müdāvemet oluna (13b/2-3)

beyān eyledi ki üç loḳma tamām olunca gözlerimden (20b/18-19, 21a/1)

1.1.5.4. "-U" ile Yapılan Zarf-Fiil Grubu

Metinde –ü şekli dışında başka örneğe rastlanmamıştır.

bütün aʿżāsına sirāyet itmiş diyü faḳīr üstāda naḳl eyledim (19a/10-11)

ḫacāmatdan ġaflet itme diyü tenbīh eyledi (21b/13-14)

ʿilāc it diyü emr eyledi (29a/9)

1.1.5.5. "dIkçA, dUḳçA" ile Yapılan Zarf-Fiil Grubu

tabiʿatı ḳabż oldukça ṣudāʿı ziyāde olur idi (4a/17-18)

ol şeyʾ ḫāmıżā ḳayʾ itmedikçe ṣabr idemezdi (92b/19)

bir kimse her ne zaman ṭaʿāmdan şibʿ geldikçe aña bir kesel ʿārıża olup anı ḥareketden menʿ ider (124a/6-7)

ḫumma aḫz itdükçe sikencübīn ve māʾ-ı ḥār ile ḳayʾ itmek emr idüp (131a/15-16)

1.1.5.6. "-madan" ile Yapılan Zarf-Fiil Grubu

Bu örnek metinde bir kez karşımaıza çıkmaktadır:

üzerine edviye-i bāride vażʿ olunmadan iḫtirāz lazımdır (53a/13-14)

1.1.5.7. "-AlI" ile Yapılan Zarf-Fiil Grubu

bu ʿillet bende ẓuhūr ideli bir senedir (71b/7)

bu ʿillet ḥādiṯ olalı birkaç sene imiş (79b/17-18)

didiler ki veled getüreli iki aydır (84b/2)

1.1.5.8. "-ArAk" ile Yapılan Zarf-Fiil Grubu

alīli delk-i şedīd ile oġarak ḫumret ḥāṣıl itdikde (115b/10-11)

ḳalīle ḳalīle tecerruʿ iderek ṣabaḥdan nıṣf-ı nehāre dek tamam ide (80a/18-19)

terṭīb ve dakk iderek merhem olunup (103a/10-11)

ṣaḥīfe üzerine sürilerek lüʿāb-ı meẕkūre bir miḳdār eczāʾ-ı üsrubıyya muḫteliṭ olup (120a/4-5)

1.1.5.9. "-mAksIzIn" ile Yapılan Zarf-Fiil Grubu

marul ile sezāb iżāfe olunmaḳsızın maṣūṣ olunup ṣufārü'l-beyaż terbīye olunsun (7a/13-14-15)

ekl eyledügi eşyāyı müteġayyir olmaḳsızın ḳayʾ ider idi (51a/14-15)

ol ḳanı żaʿif virmeksizin ḳatʿ eylemek münāsib degildür (104a/14-15)

bedeninde bisre ẓuhūr itmeksizn ḥikke olup ḳarūresi aṣfer idi (114b/6-7-8)

1.1.5.10. -mAzdAn evvel (mukaddem) ile Yapılan Zarf-Fiil Grubu

taʿām itmezden muḳaddem ḥareket itdüreler (11a/14)

uyandıḳda meme virilmezden muḳaddem ısıcaḳ ṣuya iclās olunsun (65a/16-17)

bādem yaġı içmezden evvel belʿ itmek (118b/2)

eyyām-ı ṣayf dāḫil olmazdan muḳaddem yigirmi dirhem helīleyi (143a/2-3)

1.1.5.11.-ken ile Yapılan Zarf-Fiil Grubu

ḥummāsı mevcūd iken ġıdāsı māʾ-ı ısfanaḥ ve māʾü's-silḳ olup (67b/7-8)

bir yigit ṣabi iken depesi üzre düşüp (142a/2-3)

suʿāl eyledim ki ḳarūre bu güne iken böyle tedbīr cāʿiz olur mı (136b/3-4)

1.1.8. Sıfat Fiil Grubu

Bir sıfat-fiil ile bu sıfat-fiile bağlı tamlayıcı veya tamlayıcılardan kurulan kelime grubudur (Karahan 2007: 53). Bu tarz kullanımlarda cümle tam olarak tamamlanmadığı için sıfat-fiil eki almış fiil yargı bildirmez. Ancak temel yargıyı cümlenin farklı ögeleri olarak etkileyen bir yapıya sahiptir. Metinde karşılaşılan sıfat fiil örnekleri şunlardır: -mış, An, en, -dık, dik, -Ar, er, -acak, ecek gibi. Bunlar içerisinde en yoğun kullanım mış, miş sıfat-fiiline aittir. Sıfat-fiil grubu aşağıda da gösterildiği gibi yan yana gelen iki kelimeden de oluşabileceği gibi aynı zaman da ikiden çok daha fazla kelimenin bir araya gelerek oluşturduğu örnekler de söz konusudur. Bu grup örneği cümle içinde herhangi bir yerde olabilir. Kendi içinde bir anlam bütünlüğü oluşturabilir ancak yukarıda da söylediğimiz gibi kesin yargıya varamaz.

1.1.8.1. "-mIş, -mUş" İle Oluşan Sıfat-Fiil Grubu

şekerden ʿamel olınmış nuḳuʿdan bir şerbet virdi (3b/14-15)

ṭaʿāmıñ noḫudāb ve zeyt ile ḳavrulmuş ḳızıl et olsun (14a/2-3)

istiʿ mālini ve uyuşan yerlere kust-ı ṭabḫ olunmuş zeyt emr eyledi (14a/10-11)

ġıdāsı duhnü'l-ḫall ile bişmiş senbüse olsun (14b/18)

sikencübīne on iki dirhem dögülmiş ḫardal ḳatılub.. (15a/10-11)

terbiye olunmuş nohūdāb ola yāḫud zeyt ile ḳavrulmuş...(16b/13-14-15-16)

ġıdāsı zeyt ile terbiye olunmuş nohūdāb ola (16b/13-14)

müberrid olup şuyı sikencübīn ile taġyīr olunmuş ola (18a/11-12-13-14)

baʿde üzerine ḳar şuyı ile tebrīd olunmuş bezler vażʿ oluna (26b/2-3)

ḫardal iżāfe olunmuş sikencübīn ile ġarġara olunup (27b/12-13)

ḳar ile şoġudulmuş yoġurtdan vāfirce içürüp başını ḳar ile tebrīd ve cebhesine kar şuyı ile ıslanmış bezler vażʿ olunmaġı (30a/16-17-18)

ġıdāsı şu ile memzūc sirkeye batırılmış itmek olsun (48b/5)

müddet ḫamli dört ay olmuş bir ḫātunuñ gāhi baṭnına (77a/9-10)

üstād şişe içinde teshīn olunmuş duhn-i ḫall ile...(78b/13-14)

1.1.8.2. "-An" İle Oluşan Sıfat-Fiil Grubu

üstād aña bilā şabrı ʿamel olunan ḳurṣü'l-kevkeb istiʿmālini emr eyledi (6a/1-2)

şarāb içen kimse sükker ḥālinde felc ve raʿşeden rāḥat olup (15b/16-17)

baʾde ʿavārız ḫasebyle iḳtiżā iden felc tedbīrleri ile tedbīr olunsun (20a/3-4)

meflūcına virilen ṭaʿāmlar olmak üzre emr eyledi (20a/8)

ve ol kebābdan ṭamlayan şuyı gözlerine çeküp (20b/17)

bilā benc ʿamel olunan ḳurṣ-ı ḫaşḫāş istiʿmāl olunmasın...(54a/15)

1.1.8.3. "-dIk, -dUk" İle Oluşan Sıfat-Fiil Grubu

her ekl eyledügi ṭaʿām miʿdesinde ekşiyüp (6a/18-19)

ḫarāreti olmadıġı ṣūretde bilā efāviye ʿamel olunmuş (18a/14)

müsteriḥ olmaġla ḥads olundıġı ḥicāb-ı esfelde şiş vardır (53b/17-18)

1.1.8.4. "-Ar" İle Oluşan Sıfat-Fiil Grubu

Metinde sadece bu örnek mevcuttur:

süd emer bir ḳızcaġızuñ gözünde (21a/17)

1.1.8.5. "-AcAk" İle Oluşan Sıfat-Fiil Grubu

aḳarbādinde tahrīr olunacaḳ devaʾ-yı (33a/3)

bişreler içün aġızda ṭutacaḳ bir devā sipāriş eyledi (124b/11-12)

ṣıbyānda iʿtimād olunacak devalardandır (122b/9-10)

ʿalīlün mizācı taḥammül idecek miḳdārı muḥaddirāt ile olur (104b/4-5)

eger teneffüse żīḳ getürecek mevāżuʿa vāḳıʿ ise (142a/18)

dimaġa ḳuvvet virecek eşyāʾ-ı ṭayyibe istiʿmāl ide (144a/10)

1.1.9.İsim Fiil Grubu

-mAk, -mA, Iş/-Uş ekleriyle kurulmuş ve grup sonunda yüklem görevi almış bir ad-fiil ile bunun anlamını tamamlayan özne, nesne, zarf ve yer tamlayıcısı ögelerinden oluşan kelime grubu (Korkmaz 2007: 9). Metinde –mak isim fiilinin yoğun bir şekilde kullanıldığı görülmektedir. İsim-fiiler de diğer kelime gruplarında olduğu gibi kendi içlerinde bir anlam bütünlüğü oluşturmaktadır. Ancak yine de kesin yargı bildirmemektedir. Metin örneklerine bakıldığında bu tarz grupların kurallı bir şekilde dizildiği görülmektedir. İsim-fiil eklerinin bazı örneklerde çekim eki aldıkları gözlemlenmiştir.

1.1.9.1. "-mAk" İle Oluşan İsim Fiil Grubu

üstād aña ekḥel ṭamarından faṣd itdirmek ile ve eftimūn..(12b/17-18)

soġuḳ ṣuya girüp bir miḳdār oṭurmaġı (13b/12)

ḳablü't-ṭaʿām ḥammāma girmegi emr eyledi (14a/7-8)

māʾü’l-kesīr ile memzūc-ı şarāb dökmek daḫı münāsibdür (14b/16)

ḫıyār şenber ile telyīn-i ṭabiʿat olunmaḳ ve boyın mühreleri üzerine ısıcaḳ şu ve duhnü’l-benefşe nuṭūl olunmaḳ ve māʾü’ş-şaʿīre müdāvemet ile (19a/4-5-6)

benefşe ve ḫıyār şenber ile telyīn-i ṭabiʿat olunmaḳ (19a/4)

gözine māʾü’l-verd ile sumāḳ taḳṭīr eylemek emr eyledi (22a/3)

gözine süd ṣaġdırmaġı emr eyledi (22b/5-6)

ṣoñra andan tereşşuḥ iden ṣuyı göze çekmek (27b/19)

gözleri baġlamaḳ ve baʿdü’l-kay üzerine soġuḳ şu reşş itmek lāzımdır (28a/4-5)

iżāfe olunmuş acı bādem yaġını ṭamlatmaḳ emr eyledi (30a/8-9)

emr idüp ġıdāsı ṭafsīl ve saʿir eṭʿimeʾ-i bāride olmaḳ tenbīh eyledi (30a/12-13)

diş aġrısını teskīn içün ṭarḫun çiynemek emr eyledi (36a/10-11)

eşyaʾ-ı ḫārreden bir şeyʾ toḳundırmamaḳ emr eyledi (37b/10)

üzerine arpa ṣuyı içmek emr idüp (52b/11-12)

şişe ve şavṣa üzerine żımādü’l-şavṣa urulmaḳ sipāriş eyledi (58b/9-10)

ḫıyārşenber istiʿmāl eylemek ve ṣabaḥlarda arpa ṣuyı (66a/10-11)

mafāṣılına zeyt ve malḫ sürmek sipāriş eyledi (66a/14)

ġıdāsı ḫall-i ziytden ġayrı olmamaḳ ile sipāriş eyledi (89b/19)

Not: Diğer isim fiil ekleriyle örnek bulunmamaktadır.

1.1.10.Unvan Grubu

Bir şahıs ismiyle, bir unvan veya akrabalık isminden kurulan kelime grubudur (Karahan 2007: 68). Metinde örneklerin kısıtlı olduğunu görmekteyiz. Bu grupta asıl ismin başta olduğu görülmektedir. Bunun yanında unvanların veya akraba isimlerinin daha sonra gelmesi söz konusudur. Metinde bir örneği bulunmaktadır:

İbnüʿs-sulṭān Muḥammed ḫān (2b/6)

1.1.11. Birleşik İsim Grubu

Bir şahsa özel ad olmak üzere bir araya gelen kelimeler topluluğudur (Karahan 2007: 69). Metinde Arapça isimlerin yine Arapça kurallarla birleştiği görülmektedir. Örneklerde sadece isimlerin yan yana gelmesi ile karşılaşılmıyor aynı zamanda unvan ifadesinin başa gelmesiyle de birleşik isim grubu oluşturulduğu görülmektedir. Birleşik isim grubuyla unvan grubu arasındaki fark şu şekildedir. Birleşik isimlerin vurgusu sonda, unvan gruplarının vurgusu başta bulunur (Karahan 2007: 69).

ḥekīm rāsiḫ Muḥammed bin Zekeriyyā Er-Rāzī (1b/8)

Ḥasan bin Zeyd üstāda didi kibir cāriyem fevt olmaġla...(82b/18-19)

tedbīrini Ebu'l-Ḥasan el-Iṣfahānīye ḥavāle idüb...(140a/1-2)

Ebū Recā Ebū Zerīne taḥrīr eylemiş (143b/6-7)

Ebu'l-Ḥasanʿ Allan didiler ki (147b/8)

1.1.12.Ünlem Grubu

Bir ünlem ile bir veya daha fazla ad ögesinin oluşturduğu kelime grubu (Korkmaz 2007: 225). Örneklere bakıldığında da anlaşılacak ki ünlem ifadesi başta isim ifadesi sondadır:

Ey ḥakīm çāresāz bī-ʿadīl (1b/1)

Ḳıl aʿṭā yā Rab aña hem alına (1b/6)

tā ki madde daḫile nüks itmeye (53a/14-15)

1.1.13.Sayı Grubu

Basamak sistemine göre sıralanmış sayı isimleri topluluğudur (Karahan 2007: 72). Küçük sayının daha sonra geldiği görülmektedir. Sıfat tamlamalarında, büyük sayı sistemlerinde görülen küçük sayının başta büyük sayının sonda olması durumu söz konusdur. Ancak aşağıdaki örnekler sayı grubu içerisinde değerlendirilir:

bu kitāb otuz bir ḳısma taḳsīm olınmuşdır (2b/16-17)

baʿde yüz yigirmi dirhem sikecübīne altı dirhem mesḥūḳ (16b/10)

üstād buyurdılar ki evla olan yüz elli (dirhem) (55a/19)

on dört yaşında bir ḳızcaġızıñ ṭabiʿatında (81a/8)

on iki yaşında bir ṣabi getürdiler (89a/3)

on sekiz dirhem aḫz ve mezc (92a/18)

1.1.14. Kısaltma Grubu

Kelime grupları ve cümlelerden yıpranma ve kalıplaşma yoluyla ortaya çıkan gruplardır (Karahan 2007: 79).

1.1.14.1. İsnat Grubu: Unsurlarında çekim eki bulunmayan veya sadece birinci unsurunda iyelik eki bulunan kısaltma grularıdır (Karahan 2007: 80). Metindeki örnekleri aşağıdaki gibidir:

dört dirhem çekirdegi çıkmış beyaż üzüm (12a/9-10)

tabiʿatı ınḳıbāz üzre olur ise (32a/6)

boynı uzun ve içine idi (61a/7)

derisi ṣoyulmuş idi(71b/6)

ḳarūresi ṣaru idi (82a/8)

ṣulu ve rengi ṣaru ḳan cereyān ider idi (100b/5)

Aşağıdaki örnekte de iyelik eki kullanılmadan isnat grubu oluşturulmuştur. “Başı açık” olarak ele alınabilir.

bu seferiñde baş açuḳ güneşde ṭurduñ mı (23a/13-14)

1.1.14.2. Belirtme grubu: Belirtme eki almış bir ismin başka bir isimle kurduğu kelime grubudur (Özkan 2008: 88).

ġıdāsını şorbāc sipāriş eyledi (55a/14)

Vaḥdetiñ dārusını taʿlīm ile (1b/5)

başını tebrīd ve terṭīb idüp (76a/14-15)

ṭabiʿatını mülāyim ṭutmaḳ ile (79a/3)

mevcūd olanı iḫrāc itmek (119b/10)

faẓlasını iḫrācda müdāre gerekdür (17b/5)

1.1.14.3. Yönelme grubu: Yönelme eki almış bir isimle, ondan sonra gelen bir isim ya da sıfattan oluşur (Özkan 2008: 85).

ḫallūḳa müşābih bir şeyʾ iḫrāc ider idi (50b/1)

ḥayżına noḳṣan gelmiş idi (69b/13)

gül ṣuyına batırılmış bezler (72a/4)

bu ʿalīl bu ʿārıżalara mübtelādur /75a/10)

ḳarūresi raḳīḳ ve ṣufrata māʾil idi (77b/4-5)

yaraḳāna mübtelā bir kimseniñ ḳarūresi (88a/1)

poṣalu ḳana beñzer ḳarūre (95a/13-14)

1.1.14.4. Bulunma grubu: Bulunma eki almış isim unsuru ile ondan sonra gelen bir sıfat ya da isim unsurundan oluşur (Özkan 2008: 86).

lüʿābında süḫūnet olur idi (49a/9)

kezalik ṭabiʿatında ınḳıbāż olmaġla (50a/8-9)

iki yanlarında aġrı var idi (53b/15)

ḫāṣırasında vacaʿ ve ṭaʿbiatında yübs var idi (55a/9)

raḥmında ḥarāret var idi (66b/14)

ṭaʿāmı günde bir daḳḳ eyleme (69a/1-2)

aġzında acılıḳ var idi (79a/18)

ḥayżında noḳṣān ve ṭabiʿatı līnet üzre olup (79b/16)

dünyada devām ve sebāt yokdur (83a/12)

1.1.14.5. Ayrılma grubu: Ayrılma eki almış isimle ondan sonra gelen bir isim ya da sıfat unsurundan oluşur (Özkan 2008: 86). Metindeki örnekler şöyledir:

ṭabiʿat üç meclisden ziyāde icābet eyleye (18a/1-2)

günden güne ziyāde oldı (11-12)

maʿcūndan büyücek cevz ḳadar (12b/10)

nefʿī faṣdan ziyādedür (21b/16)

yoldan gelmiş bir kimseniñ (23a/10)

burnundan vāfir ṣular aḳardı (48b/7-8)

1.1.14.6. Vasıta Grubu: Vasıta eki almış bir isim ile bir başka ismin ya da sıfatın oluşturduğu kelime grubudur (Özkan 2008: 88).

bir bez ile bağlu ṭuta (36b/11)

su ile ṭolu idi (122a/6)

luffan narı suyı ile müdāvemet (36b/17)

sikencübīn ile ġarġara emr idüp (37b/8*9)

eftimūn maṭbūḫı ile tenḳıye gerekdir (39b/13)

1.2.Cümle

Çekimli bir fiille oluşan yapı olarak değerlendirilir. Tek başına çekimli bir fiil cümleyi oluşturabileceği gibi kelimelerin yan yana gelmesiyle de bir cümle oluşabilir. Çekimli fiil en basit ifadeyle eylem unsurunda şahıs ve zaman ifadesinin bulunmasıdır.

1.2.1.Cümle Unsurları

Yüklem, özne, nesne, tümleç gibi alt başlıklara ayrılmaktadır.

1.2.1.1.Yüklem

Yüklem; cümlenin temel ögesi konumundadır. Cümledeki diğer unsurların yükleme yardımcı ögeler olduğunu söylemek mümkündür. Yüklemlerin farklı şekillerde cümlede oluştuğu görülmektedir. Yüklemin cinsine göre değerlendirildiğinde fiil ve isim cümlesi olarak iki alt başlıktan bahsetmek gerekir. Aynı zamanda yüklemin tek bir sözcükten mi ya da farklı kelime gruplarının bir araya geldiği yapılardan mı oluştuğu da önem arz etmektedir. Yüklemler tek sözcük olarak kullanıldığında basit sözcükler, türemiş ya da birleşik olarak oluşabilirler. Yüklemin aldığı her bir zaman, şahıs veya diğer ekler tüm cümlenin anlamına tesir etmektedir. O sebepten dolayı yüklemler yargı bildirdiklerinden diğer ögelerin yüklemle olan ilişkisi ve cümle anlamı bir kat daha önem kazanmış olacaktır. Fiil çekimlerinin anlam üzerindeki etkisi büyüktür. Zeynep Korkmaz yüklem tanımında, cümlede hareketi, olayı, yargıyı bildiren, fiil çekimine girmiş kelimenin cümle bilgisindeki adı (Korkmaz 2007: 246) olarak tarif eder ve fiil çekimi unsuruna vurgu yapar. " Tercüme-i Ebubekir Er-Razi adlı tarihi tıp metni incelendiğinde yüklemlerin birçok yönünü ele alacak malzemenin olduğu söylenebilir. Aşağıda tek kelimelik yüklem örnekleri, kelime gruplarından oluşan yüklem örnekleri, isim ve fiil cümlelerinin kullanılış biçimleri sıralanmaya çalışılmıştır.

1.2.1.1.1.Fiil Cümlelerinde Yüklem

1.2.1.1.1.1.Çekimli Tek Fiilden Yüklem

enfine daḫı vacaʿ gelmiş idi (5a/4)

vacaʿ var daʾimā elleri ḳulaġından gitmez (29b/13)

zīra saña bersām geliyor (34b/11)

üstād buyurdılar (34b/14)

behāyıma ḳocalıḳ gelmez (146b/1)

suʾal olunduḳda belī ḳırmızıdır didi (79b/8)

1.2.1.1.1.2.Birleşik Fiilden Yüklem

Bilhassa yardımcı eylemle kurulmuş birleşik fiil yapılarının yüklem unsuru olarak ortaya çıktığı görülmektedir. Bu ve buna benzer örneklerin çokluğu bu metinde dikkat çekmektedir.

baʿż eṭibbā añа ayāric virüp faṣddan menʿ ve taḫvīf itmişler (3b/11-12)

ḥāl bu ki ol kimseniñ başında imtilā müşāheda olunur idi (3b/18-19)

suʿāl itdikde gelmez diyü cevāb virdiler (130b/13-14)

ol kimse didi ki iki kerre faṣd eyledüm (26a/4-5)

duhn-i ḳusṭı ardıc yimişi ile ṭabḫ idüp ṭılā eyledüm (15b/9)

türbüd ve ḳışmışıdan bāü'd-defʿāt istiʿmāl itdirdüm (15b/7-8)

helīleʾ maṭbūḫı ile tenḳıyye itmekdir (20a/13-14)

baʿde mezbūr ġarġara veʿaṭusı istiʿmāl eylesün (25a/8-9)

secdeyi ḫafīfce eyle diyü tenbīh eyledi (27a/10-11)

ʿużv-ı meʾūfi tebrīd sipāriş eyledi (69a/18)

üstād faṣddan menʿ idüp ḥacāmat emr eyledi (22a/7)

1.2.1.1.2.İsim Cümlelerinde Yüklem

1.2.1.1.2.1.İsimden Yüklem olanlar

bir kimse miʿdeden müteşāʿid buḫār-ı ṣafraviden ṣudaʿa mübtelā idi (4a/1-2)

bir ṣabiniñ bir ṭarafına istirḫāʾʿārıż olup suʾ-i mizācı daḫı var idi (20a/5-6)

pes bu tedbīrden ġaraż maddeʾ-i munṣıba sühūlet (ile) iḫrācdır (70b/6-7)

müberridāt ile teskīn-i vacaʿ baʿdü'l-faṣd ve'l-ishāl gerek idi (72b/6-7)

1.2.1.1.2.2.Sıfattan Yüklem Olanlar

mübtelā olup ḥāli ġāyet żaʿīf idi (53b/7-8)

boynı uzun ve ince idi (61a/7)

1.2.1.1.2.3.Zamirden Yüklem Olanlar

żımādıñ terkībi budur (73a/18)

devāʿnıñ nüsẖası budur (100a/3)

ḳanıñ mecrası nedir (143a/12)

1.2.1.1.2.4.Edattan Yüklem Olanlar

ṭabiʿatı iʿtidāl üzre idi (13b/8)

belʿ itmesi şiddet ve meşaḳḳat iledür (36a/13)

ḳarūresi ġalīẓ ve nar ṣuyı gibi idi (99b/17-18)

miḳdār-ı istiʿmāli cevz ḳadardır (150b/8)

bulanuḳ nar ṣuyına beñzer idi (107a/18-19)

aḥvāl-i ṣelaṣesi içündür (105a/12)

1.2.1.1.3.Kelime Gruplarından Yüklem

1.2.1.1.3.1.İsim Tamlamasından Yüklem olanlar

üstād buyurdılar ki bu teşennüc ve ḳavʿi istifrāġun keṣretindendür (19b/8-9)

bu tedbīr ḥarāret-i hevā vaḳtınıñ tedbiridir (13b/14)

1.2.1.1.3.2.Sıfat Tamlamasından Yüklem Olanlar

bunuñ emṣāli baʿżı ʿalilden baḳıye ḳalmış feżalāt-ı ḫārredür (70b/5)

ʿillet ẓuhūr ideli ṭokuz aydır (35b/12)

ol kimse naḥīf ve uzun boylu idi (64a/9)

beş senedir (104a/8)

bu bir dübeyledür (52b/1)

1.2.1.1.2.3.Arapça ya da Farsça Tamlamalarda Yüklem Olanlar

İsim cümlelerinde görülen örneklere bakıldığında da tek başına kullanılan sözcükler olduğu gibi aynı zamanda Arapça-Farsça tamlamaların oluşturduğu kalıplarla yapılan isim cümlesi örnekleri de vardır.

ḳanda olan keyfiyet ki ruṭūbāt-ı keşīreʾ-i fasidedir zāʾil ola (20a/2-3)

Teşne-i lebdir (1b/2)

debīb ve ḫadar ʿalāmet-i berddendir (15a/5-6)

1.2.1.2.Özne

Cümle içerisinde yapılan şeyin üzerine alındığı öge, özne olarak değerlendirilir. Leylâ Karahan, özne için, yüklemin gösterdiği kılışı, oluşu ve durumu üzerine alır (Karahan 2007: 18) ifadesini kullanılır. Özneler de diğer ögelerde olduğu gibi bir sözcük veya birden fazla sözcüğün oluşturduğu kelime grupları olabilir. Aşağıdaki örneklerde de görüldüğü gibi özneyi bulmak için yükleme bazen "kim" sorusu bazen de "ne" sorusu sorularak cevap alınmıştır. Bir cümlede bir özne olduğu gibi birden fazla da olabilir. Öznelerin çokluk eki, iyelik eki alabildiğini görmekteyiz. Özneler, cümle içinde bulunmayıp yüklem içerisinde şahıs eki olarak da kendini gösterebilirler. İster kurallı cümle olsun isterse de devrik cümle olsun, öznelerin bulunduğu yer değişiklik gösterebilir. Bazen yükleme yakın bazen de yükleme uzak olabilirler.

1.2.1.2.1. Herhangi Bir Ek Almamış Özne

gözinde cereb var idi (5a/14)

üstād aña bilā ṣabrı ʿamel olunan ḳurṣü'l-kevkeb istiʿmālini emr eyledi (6a/1-2)

bir ḫātunuñ bir eline istirḫā gelmiş idi (17a/6)

naḳl eylediler ki süd emer bir maʿṣūmuñ ḳulaġında vacaʿ var (29b/12-13)

iḫrāc eyledügi şeyʾde ḳan ve ol kimsede suʿāl var idi (50b/1-2)

ol kimseniñ ḳarūresinde küdūret var idi (55a/18-19)

baʿde ẓuhrunda vacaʿ ẓuhūr eylemiş (56a/13)

şavṣa ẓuhūr idüp ve münfecir olup andan midde ḫurūc itmiş idi (58b/14-15)

yüzine bir buḥar-ı mürtefiʿ ve aña kaşʿarire ʿārıż olur idi (69b/12)

meni daḫı menḳaṭıʿ olmuş lakin ḥareket ḳaʿim imiş (92a/3)

tā ki ol madde ḳalʿide (63b/10-11)

ḳarnı ve ayaḳları şişüp suʿāl daḫı gelmiş idi (74b/13-14)

ḳafāsınuñ baʿżı yerlerinde kūbā yaʿni temregü var idi (138b/14-15-16)

1.2.1.2.2.İyelik Ekli Özne

didi ki ṭabiʿatım ḳabż üzredir (78a/16-17)

kimseniñ miʿdesinde żaʿafından ishāli ve ḥırḳat-ı miʿdesi var idi (51/a/4-5)

ḳarūresi aşfer idi (60a/5-6)

ḥummāsı veʿateşi yoḳ idi (60a/16)

terlemesi ifrāṭ üzredür (133b/13-14)

kimseniñ aġzında acılıḳ olup dudaḳları birbirine yapışur idi (5b/4-5-6)

çeñeleri ve dişleri birbirine munżam olmuş idi (101a/12-13)

1.2.1.2.3.Çoğul Ekli Özne

bunlar ṭaş tevellüdüne muʿīn olur (96a/5)

ṭaruya müşābih bişreler var idi (113a/16)

1.2.1.2.4. Bağlaçlı Özne

bir ḫātunuñ gözlerinde cereb ve sebil var idi (24b/6-7)

ol ḫātunun miʿdesinde vacaʿ ve ḳalbinde iḫtilāc daḫı var idi (17a/9-10)

buyurdılar ki dünyada devām ve sebāt yokdur (83a/12)

benden kan ve iriñ gider (86b/10)

1.2.1.2.5.İsim-Fiilden Özne

mā ʾü'l-keşīr ile memzūc-ı şarāb dökmek daḫı münāsibdür (14b/16)

gözleri bağlamak ve baʿdü'l-kayʾ üzerine soġuḳ ṣu reşş itmek lāzımdır (28a/4-5)

1.2.1.2.6.Zamirden Özne

beş gün muḳaddem ben faṣd itdim (79b/9-10)

sen bu ḥimyaya müdāvemet iderseñ helāk olursuñ (128a/16)

bu bir madde-i demeviyyedür (114a/9)

bu bir dübeyledür (52b/1)

1.2.1.2.7.Sıfat Tamlamasından Özne

bu ʿalīl bu ʿārıżalara mübtelādır (75a/10)

bir ḫātun ṣadāʿa mübtelā idi… (5a/9)

bir yigit didi…(6b/13)

bedeninde beyaż behaḳ peydā olmuş (11a/18)

bir kimseniñ ṣol ṭarafında favḳ et-ṭıḥāl bir şiş var idi (56a/5-6)

üstād buyurdılar ki rıyyesinde bir ṭamar çatlamış (57a/17)

öksürdükçe bir köpük çıkardı (61a/5-6)

ġıdāsı şeker ḳatılmış bādem yaġı olsun (62a/14-15)

ṣadrından bir şeyʾ ḫurūc itmezdi (63a/3)

baʿż eṭıbbā faṣd ile emr itmişler (64b/18-19)

bu ʿalīl bu ʿārıżalara mübtelādır (75a/10)

bir kimseniñ surresinde bir nutuvv var idi (78a/7-8)

kimsede diyā bīṭus yaʿni ṭolab dinmegile maʿrūf olan ʿillet vardır (24a/2-3)

1.2.1.2.8.İsim Tamlamasından Özne

kimseye remed ʿārıż olup göz ḳapaḳları şişüp ḳızarmış idi (29a/10-11)

kündüseniñ levni aḥżar olmuş (30b/11-12)

zerūrüñ terkībi budur (23b/4)

intişār ve su ʿalāmetleri yoḳ levnında ḳırmızılıḳ var (29a/3-4)

üstād buyurdılar ki mādām murżʿa sınuñ südi fāsid ola (21a/18-19)

1.2.1.2.9. Gizli Özne ile Oluşan Cümle

(Ben) ṣoġuḳ ṣu içmege iẕin virdim (80b/9)

(Ben) baʿde ḳadar-ı ḳalīl bezr-i ḳaṭūna içürdim (80b/11)

(Sen) eger teverrüm ẓuhūr itdikde ṣabr etseñ (142a/6-7)

(O) ..ṣabaḥlarda ḳurṣü'l-ṭebāşirü'l-müleyyin istiʿmāl eylesün (67b/6-7)

(O) ʿalīl daḫı belī didi (18b/13)

(Biz) bezler tecessüs eyledük (88b/6)

(Siz) ḥışrımiyye ve ḥall-i ziyt emṣāline ḳaṣr idüñ (83a/10)

(Siz) anıñla ʿamel idesiz (28a/7-8)

(Onlar) vacaʿ mevżıʿını el ile yāḫud ḫaşīn bezler ile oġalar (70a/14)

1.2.1.2.10. Arapça ve Farsça tamlamalardan Özne

bir kimseniñ gözinde ʿatīḳ-i cereb var idi (24a/16-17)

aña suʿāl-i mezbūrdan żīḳ ü'n-nefes gelmiş idi (60a/15-16)

bir kimsede suʿāl-i yābis var idi (63a/2-3)

ḥāmileye bir ʿillet ʿārıż olup müddet-i ḥamli beş ayı olmuş idi (100b/12-13)

zīrā fenn-i ṭıbda ʿilāc-ı mutlaḳ yoḳdur (135b/4)

1.2.1.3.Nesne

Yüklemi geçişli bir fiil olan bir cümlede, bu yüklemin etki alanını ifade eden kelime ve kelime grubu nesneyi teşkil eder (Bilgegil 1984: 31). Belirtili ve belirtisiz nesne olmak üzere ikiye ayrılır. Belirtili nesnenin sorusu kimi, neyi; belirtisiz nesnenin sorusu ne'dir.

1.2.1.3.1.Belirtili Nesne

Cümle içinde yükleme, belirtme hâli eki alarak bağlanan belirtisiz nesneler, kimi veya neyi soruları sorularak bulunur. Belirtili nesnelerin de cümle içindeki yeri değişkendir. Yükleme hâli eki, nesneye sadece belirlilik değil aynı zamanda söz dizimi içindeki yeri bakımından bağımsızlık kazandırır (Karahan 2007: 26). Metindeki örnekler aşağıda sıralanmış olup belirtme hâli ekinin, dönemin kullanımlarına bağlı olarak bazen -ı, -i bazen de -n şeklinde olduğu görülmektedir. Bütün bunların dışında belirtme hâli eki olmadan da sözcüğün aldığı diğer ekler ve yükleme olan bağlanışıyla belirtili isim tamlamasının varlığından söz etmek mümkün olacaktır. İyelik ekinin hem kendi görevini hem de belirtme ekinin fonksiyonunu üstlendiği durumlar da vardır.

1.2.1.3.1.1.Tek İsim Unsurundan Belirtili Nesne

…bir ṣu aḳup saḳalımı ısladır (10a/17)

miʿdem devāyı kabul eylemez (10b/9)

ʿanzıñ ḳaracigeri bedeline inek karacigerini istiʿmāl eyledüm (21a/2-3)

iki günde bir kerre ḥammāma girüp ʿaliyü'ş-şibʿ uyḫuyı terk eylesün (24b/3-4)

şalġamı ṭabḫ idüp baʿdü'l-ḥammām buḥārına başıñı taʿlīḳ it (51b/14-15)

ġıdāsını şorbāc sipāriş eyledi (55a/14)

üstād aḥşāsını tecessüs eyledi (76a/2)

Aşağıdaki örnekte de ilgi hâli eki aynı zamanda belirtme ekinin görevini üstlenmiştir.

her gün ṭatlu ṣuya girüp gözleriñ aç (23a/16-17)

1.2.1.3.1.2.İsim Fiil Unsurundan Belirtili Nesne

…sükker ile iżāfe idüp istiʿmāl eylemegi emr eyledi (7a/1-2)

açlıġa ṣabr eylemegi ve ḳabl ü't-ṭaʿām ḥammāma girmegi emr eyledi (14a/7-8)

ol elden tekrār faṣd itdirmegi emr eyledi (15b/1-2)

ıccāṣ ve sükker ile telyīn itdirüp luffan narı ʿuṣāresi içmegi ve ġıdāsı ḥall ve zeyt olmaġı emr eyledi (21a/8-9-10)

ḥareket itmiş diyüp göze edviyeʾ-i ḥāre çekmegi menʿ eyledi (29a/5-6)

istiʿmāl itmegi ve başını māʾ-ı bābunece taʿlīḳ itmegi emr eyledi (56b/7-8)

1.2.1.3.1.3.Sıfat Tamlamasından Belirtili Nesne

bu devāyı ayda iki defʿa vireler (12b/1-2)

ol şeyʾ bedene ḳuvvet-i ḥissiyye getüren aʿṣābıyı izʿāf itmiş (19a/13-14)

1.2.1.3.1.4.Zamir Unsurundan Belirtili Nesne

Metinde bir örnekte görülmektedir:

kim beni mālezim iştiġālimden menʿ eyledi (83a/1)

1.2.1.3.1.5. Birleşik Fiilin Belirtili Nesne Olması

ḥall olınmuş berūd-ı ḥamra ṭılā olınmasın emr eyledi (23a/7-8)

ḫılāf ṭarafında aḫdaʿ üzerine ḥacāmat olunmasın emr eyledi (23b/10-11)

ṣaḥṣ-ı aḫirde devā-yı āḫire muḥtāc oldıġın iʿlāme ider (28a/9-10)

1.2.1.3.2.Belirtisiz Nesne

Yükleme, özne bulunduktan sonra "ne" sorusu sorularak bulunur. Öge incelemesi yaparken öncelikle özne için sorulan kim ve ne sorularının cevapları aranmalıdır. Daha sonra diğer

ögelerin sorularına geçmek doğru olacaktır. Cümle içinde birkaç yerde belirtisiz nesne bulunabilir. Belirtili nesneye göre farklı bir yanı belirtisiz nesnenin yükleme hâl ekini almayışıdır. Zeynep Korkmaz belirtisiz nesne için, cümlede yüklemin belirtilmemiş bir kişi veya şeyi etkilediğini anlatan yalın durumdaki nesne (Korkmaz 2007: 39) ifadesini kulanır. Belirtisiz nesneler, bir tek sözcükten oluştuğu gibi tamlama ve gruplardan da oluşabilir. Bunların yanında belirtisiz nesnenin yargı bildiren bir cümle ifadesi olarak da kullanıldığı görülmektedir. Bilhassa iç içe birleşik cümlelerde içeride olan cümlenin öge olarak belirtisiz nesneyi karşıladığı söylenebilir.

1.2.1.3.2.1. Kelime ya da Kelime Grubu Olarak Belirtisiz Nesne

māliẖülyāya mübtelā bir yigit getürdiler (11b/12)

burnına duhn-i benefşe ve duhn-i nilüfer ṭamladalar (16a/10-11)

üç dirhem aṭarfīl ṣaġır ile bir dirhem zencebīl merrbāsı vireler (16b/12-13)2-3)

gāh gāh ʿuẋv meʾufa ısıcaḳ ṣu dökeler (18b/2-3)

ʿışā dinmek ile maʿrūfdur türkīde ṭavuḳ karaġısı dirler (21a/4-5)

gül yaġı yumurṭa beyāżına baturulmış bezler vażʿ ideler (21b/2-3)

gicelerde yumurṭa beyāżı ve gül yaġı ile żımād tenbīh eyledi (23b/11-12)

ıccāṣ ve ḳışmış istiʿmāl idünüp üzerine cülāb içsün (24b/5-6)

bir kimseye remed ʿārıż olup başında ḥırḳat ḥiss iderdi (26a/3-4)

bir yaşında bir maʿṣūm getürdiler (26a/9)

bu ʿillete mübtelā bir kimse gördüm (27a/12)

üstād aña ḥabbü'l-ayāric ile tenḳıye ve sekbīnec ile iktiḥāl emr eyledi (27b/2-3)

şarāb içürsüñ (28b/10-11)

ḫamūżata māʾil şarāb iç (28b/11)

ḥabb-ı ayāric ile helīle maṭbūḫı istiʿmāl ide (28b/19)

bir ṣabi getürdiler (30b/5)

ġıdāsını badem yaġı ile bişmiş şorbāc sipariş eyledi (50b/4-5)

ġıdāsını noḫudāb ve bal ile ekmek sipāriş eyledi (52b/15-16)

ḫuşūnet ḳalup ġāyet çoḳ tükürük iḫrāc iderdi (53a/4)

bir kimsede suʿāl olup beyaz balġam tükürür idi (56a/19, 56b/1)

ḳıfālden faṣd itdirüp ḳurş ü't-ṭebāşirü'l-kāfuriye virdi (57a/8-9)

ḳanıñ ḥiddetini giderici ṭaʿāmlar sipāriş eyledi (57a/11-12)

ṣavṣaya münāsib ġıdālar emr eyledi (65b/18-19)

bir ḳarūre getürdiler (67a/12)

boġazından bir buḫār mürtefiʿ olup ṭudaḳlarını iḫrāḳ ider ẓann iderdi (77a/5-6)

1.2.1.3.2.2.Cümle Hâlinde Belirtisiz Nesne

bunlar daḫı yoḳdur didi (82b/5)

ḥayżım evvelki gibi degildür didi (82b/14)

üstād kā'im olmaz didi (88a/18)

ol kimse iḫrāḳı yoḳdur didi (91a/7)

üstād belī münāsibdür didi (96b/10)

1.2.1.4.Dolaylı Tümleç / Yer Tamlayıcısı

Cümlede yönelme, bulunma ve uzaklaşma bildirerek yüklemi tamamlayan öge, yer tamlayıcısıdır (Karahan 2007: 28). İsmin –A, -dA, -dAn ekleriyle yükleme bağlanarak oluşturulur. Bu öge de diğer ögeler gibi tek başına bir kelime olabileceği gibi bir kelime grubundan da oluşabilir. Cümle tahlili çalışmalarında yükleme şu sorular sorularak yer tamlayıcısını bulmak kolaylaşmaktadır: kime, kimden, neye, nereye, nereden vb. Metinde çok yerde yer tamlayıcısı kullanılmıştır. Aşağıda ek alışına göre tasnif edilmiş yer tamlayıcıları sıralanmıştır. Örneklerde görüldüğü üzre yer tamlayıcılarının bazıları isim tamlamalarından bazıları ise sıfat tamlamalarından oluşmaktadır. Bunun yanında fiilimsilerle oluşan isim-fiil,

sıfat-fiil, zarf-fiilllerle de oluşan yer tamlayıcıları mevcuttur. Aynı zamanda Arapça tamlamaların üstüne gelen hâl ekleri de bazı cümlelerde yer tamlayıcısı oluşturmuştur.

1.2.1.4.1.İsmin "-A" Hâline Göre

ınḳıbāż-ı ṭabiʿat bir kimseye üç gün ḳadar ʿārıż olmuş idi (7b/11-12)

…buña ʿilāc olmaz (7b/16)

yürümege mübāşeret daḫı idemezdi (9b/4-5)

…arḳası ṭarafından dimāġa ṣuʿūd ider imiş (9b/14-15)

ṣol dizi altında olan veterlere teşennüc ʿārıż olmuş (16b/17)

gülbeşeker ile maṣṭakī istiʿmāline müdāvemet eylesün (18b/5-6)

buḫārına gözini ṭutsun ve ḳabl ü't-ṭaʿām ḥammāma girsün (20b/12)

üstād aña maṭbūḫ helīle istiʿmālini emr eyledi (22a/18)

tā ki ṣu gözиniñ içine gire (23a/17)

eftimūn maṭbūḫına müdāvemet eylesün (23b/2-3)

her gün sereṭān üzerine bu ẕerūri eksün (23b/3-4)

bir ḫātunun gözlerinden birine demevī bir māde inmiş (23b/8-9)

bir kimseye imtilādan nāṣī ġışāve-i ʿayn ʿārıż olmuş (23b/13-14)

ısıcaḳ ṣu ḳoyup başını ol ṣunuñ buḫarına bir sāʿat ṭutsun (25a/7-8)

bu laṭūḫı göz ḳapaḳlarına ve ṣaḳaḳlarına sürsün (25a/11-12)

ṣabaḥ ḥammāma gire yāḫud başını ısıcaḳ ṣunuñ buḫārına ṭuta (25b/5-6)

ṣayāf-ı aḥżar leyn ile ḥakk itmege müdāvemet eyleye (25b/9-10)

olmadıġı ṣūretde ṣiyāf-ı aḥżarıñ ḥāddine terḳī eylesün (25b/12)

bir dirhem afyon sahaḳ ve zerūr olunup gözиñ üzerine ẕarr oluna (26b/1-2)

anıñla ġarġara olunmaġa mülāzemat olunsun (27b/14-15)

hindibā ṣuyı ve gül ṣuyı ile noḫudı ḥall idüp gözine çek (28a/11-12)

burnuna ṭamladup tekrār başını ısıcaḳ suya taʿlīḳ eyledi (30b/9-10)

baʿde ʿillet-i ḳulınca müeddi olmuş (51b/6-7)

bir kimse zerdālu yiyüp miʿdesine żaʿaf gelmiş (51b/16-17)

ṣabaḥlarda miʿde üzerine vażʿ oluna (52a/14)

ṭaʿām vaḳtine gelince ʿalīl arḳası üzerine yata (52a/14-15)

bu ʿārıża üç ay mütemādi olup iştihāsına fütūr gelmiş (53a/5-6)

üstād aña sükker ile leben-i ḥalībe müdāvemet eyle didi (54b/14-15)

baʿde ṣadrında vacaʿ ẓuhūr idüp ḳan tükürmege başladı (55a/3-4)

olmaġla gāhi helīle üzerine tercīḥ olunur (61b/17-18)

ziyāde olmaya ki ḥarāretiñ ziyadeligine baʿiṣ olur (63b/12-13)

hefte iki kerre luḥūm-ı ḫafīfe ve isfidbāc tanāviline muḥtācdır (64a/1-2)

omuzına bir żaʿif gelüp barmaḳlarına bir ḥarāret-i muḫadr olur idi (67a/5-6)

ḳarūresi daḫı ḥarārete delālet ider idi (69a/13)

baʿde ısıcaḳ suya vażʿ oluna (70a/15-16)

bir vacaʿ olup ol vacaʿ sürreden miʿdesine mürtefiʿ olmuş idi (74a/17-18)

ol kimseye ḥumma ʿārıż olmaz (76a/18-19)

ayaġ üstüne ḳalḳdıḳda başına devvār ʿārıż olur idi (77b/2-3)

ṣaġ ḥaṣrasına māʾil vacaʿ olup sol omuzına bir buḥār-ı mürtefiʿ olur idi (79a/8-9)

su içmege iẕin virdim ve didim ki her ṣu içdikde saña ishāl gelür (80b/9-10)

aclıġa ṣabr eyleye ve sikencübīne müdāvemet eyleye (86a/19, 86b/1)

Not: Bazen de yön gösterme ekleriyle dolaylı tümleç ifadesi oluşur.

bir kimseniñ ishāli olup günde yigirmi kerre taşra çıḳar idi (109b/8-9)

1.2.1.4.2. İsmin "-dA" Hâline Göre

…sol ḳulaġında devī ve iltihāb var idi (7b/4)

ağzında acılıḳ var mıdır (9a/5-6)

…ol yigitde ḫafīfçe bir öksürük daḫı var idi (9a/6-7)

şarāb-ı ṣırf aṣabda sākin olur (15b/15)

ol ayaḳda şarṭ-ı ḥacāmat itmişler (16b/18)

zīrā bu ḫālet zaʿif ḳalbden olsa elbetde nabżda iḫtilāf olurdı (18b/10-11)

māʾ-yı keṣīra ile memzūc-ı ṣarābda żarar yoḳdur (19b/3-4)

ġalīẓ ṭaʿāmları keṣret-i ekl ile bedeninde çoḳ ḳan ḥāṣıl olmuş (19b/13-14)

buyurdılar ki fāsid ḳandan başa buḫār çıḳup ṣiryānede vāṣıl olur (20a/10-11)

süd emer bir ḳızcaġızıñ gözünde (18) ṣīş var idi (21a/17-18)

* bir kimsede vacaʿ ü'l-ʿayn var idi (21b/4)

zīrā vacaʿ maḥallinde bir māddecik vardır (24a/12-13)

bir miḳdār penbe yutmaḳ murād idüp burnunda ḳalmış (30b/5-6)

bir kimseniñ miʿdesinde żaʿaf ve ṭabiʿatında yubūset var idi (50b/8-9)

miʿde muḳābelesinde arkada daḫı aġrı varmıdır (51a/19, 51b/1)

ammā levnında teġayyür yoḳ idi (52a/3)

bāṭında münfecir olmuşdur (52b/1)

bir şabıñ baṭın-ı aʿlāsı ḥicābında kebediñ üzerinde şiş var idi (53a/10-11)

tenefüssi daḫı sālim olup lakin iki yanlarında aġrı var idi (53b/14-15)

bir kimsede seylān-ı lüʿāb ve nefes-i keṣīr ve żīḳ nefes var idi (56b/17-18)

vacaʿ-ı şedīd ʿārıż olup sağ ṭarafında ḥiss olunmaz idi (57a/3-4)

ol ḳanı daḫı bir legen içinde iḥżār eylediler (59b/3-4)

bir yigitde ʿusr-ı nefes var idi üstād gögsini ve ḳarnı üstini tecessüs idüp buyurdılar ki ḥicābında ve miʿdesinde şiş vardır (60a/3-4-5)

bir ḫātun didi ki memelerimde bir aġırlıḳ vardır (61b/17-18)

ṣol ṭarafından faṣd itdirüp suʾāl eyledi ki elem kolda ziyadedir (64b/5-6)

bunlardan mā‘ idā başında daḫı vaca‘ müşāhede ider idi (65b/2-3)

ınḳıbāż ‘ ārıż olup ḫāşıralarında vaca‘ ve ḳarāḳur var idi (73b/12-13)

bunda dīdān-ı şıġār vardır (102a/16)

1.2.1.4.3.İsmin “-dAn” Hâline Göre;

şarāb-ı memzūc bu ‘ illetlerde şarāb-ı şırfdan evla olur (15b/19)

bu ḫālet aña ınḳıbāż-ı ṭabi‘ atdan nāşī seyelān-ı demiñ keşretinden ve ol ḫālde kendüni ‘ adem-i muḥāfaẓa dan gelmiş idi (19a/1-2-3)

ṣadrıñı benefşe yaġı ile oġdırmaḳdan ḫāli olmaya (19b/12-13)

üstād anıñ tedbīrinde ol cānibden faṣd emr eyledi ((26a/16)

şikāyet idüp ṭabi‘ atından su’ al olundı (27b/1)

soġumuş sevīḳ-i ḫınṭadan bir şerbet virilmiş idi (28a/18-19, 28b/1)

bir kimseniñ kulaġından ḳayḥ ḫurūc iderdi (29b/6-7)

şebyār didigimiz ṣabr ile masṭakīden yapılur (50b/11)

bir ḫātun vaca‘ -ı mi‘ deden şikāyet eyledi (51a/18)

ḫamıżāt ve müneffiḥ-i eṭ‘ ima ekl itmekden men‘ eyledi (51b/8)

‘ aṭeş ve iltihāb emṣāli ‘ alāmāt-ı ḫarāretden bir ‘ alāmet yoḳ idi (53b/13-14)

‘ ārıż olup andan ḳan ile muḫallaṭ nefṣ-i keṣīr ḫurūc ider idi (55b/3-4)

bir kimseniñ su‘ āli olup ṣadrından bir beyaż madde ḫurūc ider idi (55b/12-13)

su‘ āl-i şedīd ve yābisden ve ınḳıbāżdan şikāyet eyledi (59b/8-9)

ḥummāsı olmaġla ḥacāmatdan men‘ eyledi (59b/12-13)

şikāyet idüp didi ki ṣaġ ṭarafdan faṣd itdirdim (60a/19)

burnundan ṣular akardı (61b/11)

ṣaġ ḫāṣırasında vāḳı‘ -yı vaca‘ den ve ḳarāḳırdan şikāyet eyledi (64a/8-9)

üstāddan su’ al eyledüm (70b/3)

ḳulınc-ı şedīde mübtelā olup eşyāʾ-ı ḥārreden müsteriḥ olur idi (73a/8-9)

1.2.1.4. Zarf Tümleci /Zarf

Cümlede yüklemin anlamını zaman, tarz, ölçü, yer, yön vb. bakımlardan daha belirgin duruma getiren, sınırlayan kelime veya kelime gruplarından oluşan tümleç (Korkmaz 2007: 252). Aşağıda zaman ve durum niteliği bakımından sıralanan zarflar metinde oldukça çok yerde geçmektedir. Bilhassa hekimin hastasına ilacı hangi günlerde ya da saatlerde kullanması gerektiğini anlatırken sık sık zarf unsurlarına başvurmuştur. Bu durum tüm metin boyunca devam etmektedir ve zarf ögesi olarak bolca malzeme kazandırmaktadır. Cümlede zarf ögesini bulmak için yükleme ne zaman, nasıl, niçin, neden gibi sorular sorulur. Bu soruların cevabı zarfı bulmayı kolaylaştırmaktadır. Aşağıdaki örneklere bakıldığında tek başına bir kelimenin zarf olduğu durumlar söz konusuyken aynı zamanda isim ve sıfat tamlamalarının, fiilimsilerle oluşmuş kelime gruplarının, Arapça kalıpların da zarf ögesi olduğu görülmektedir. Arapça ifadelerin öge olması durumuyla cümle bahsinde bu kadar çok karşılaşılması tercüme eserlerde sıkça karşılaşılan bir durum olarak düşünülmelidir.

1.2.1.4.1. Zaman Anlamı Verenler

Burada yükleme ne zaman sorusunun sorulması ve bundan alınan cevabın zamanla ilgili olması söz konusudur. Aşağıda edatlarla, fiilimsilerle ya da daha farklı yapılarla kurulmuş zaman anlamı katan zarf ögeleri görülmektedir:

ġaşyān geldikde mürre-i ṣafrā ḫurūc idüp istirāḥat iderdi (7b/2-3)

iki sāʿat yāḫud üç sāʿat ġıdā virilmeye (11a/9-10)

bir gün bir gice ışladalar (12a/12-13)

ol vaḳtda faṣd olunmuş idi (16a/4)

fażalātı iḫrāc itdikden ṣoñra bu ḥuḳne ile iḫtiḳān oluna (16a/17-18)

ḫardal ilhāḳ olunup ṣabaḥlarda ġarġara ideler (16b/11)

üstād nabżına yapışup müstevī bulduḳda taʿaccup eylediler (18b/9-10)

suʾal olunduḳda ʿaṭeşim ġāyet ziyādedür didi (19b/7-8)

ġalīżden nāṣī bir sene ḳadar ṣıḳl-ı ecfān ʿārıż olmuş idi (20b/10-11)

her gün ṣabaḥlarda ḥammāma ḳoyalar (21b/3-4)

kan göze ṣıḳlet virdikde ḥacāmatıñ nefʿī faṣdan ziyādedür (21b/15-16)

ol kimse didi ki on gün muḳaddem ḥacāmat itmiş idüm (22a/8)

başıñ ḳızduḳda ol mādde münaṣṣıb ve zāʾil olur (24a/13-14)

her iki heftede bir kerre helīle maṭbūḫı istiʿmāl eylesün (24b/1)

ṣoñra süzüp māʾ-ı muṣaffīʾ ʿale'ṣ-ṣabāh istiʿmāl eylesün (24b/12-13)

her haftada bir kerre bu ayāric renge terkībi budur (24b/13-14)

haftada bir kerre yāḫud on günde bir kerre faṣd eyle (25b/7)

didiler ki toġduḳda daḫı bundan eṣer var idi (26a/11)

günden güne ziyāde oldı (26a/11-12)

aġzınıñ ṭaʿamından suʾal olunduḳda müteġayyir degüldür didi (27a/1-2)

meşġūl ḳılunup iki sāʿate dek şiş ve aġrı maḫal oldı (28a/17-18)

sükker ile içüp ṣabaḥlarda nar ṣuyı istiʿmāl it (28b/6-7-8-9)

bir kimseye ruʿāf ʿārıż olup on ay mütemādi olmuş (30a/14-15)

terk itdikde ʿaṭse yaʿni aġsırıḳ gelüp penbe ḫurūc eyledi (30b/12-13)

bu ʿillet anda iki ay ḳadar mütemādi olmuş (50a/6)

ibtidāʾ-ı ẓuhūrunıda on gün mütemādi olmuş idi (52a/1-2)

yapışıldıḳda ḥarāret ḥiss olunur idi (52a/2-3)

ṭaʿāmını yeyüp bir sāʿat murabbaʿ otura (52a/16)

şimdi ise madde-i riyyeye munṣabb olmuş şekersiz arpa ṣuyı ile ḳurṣü'l-ḫaşḫāṣa

müdāvemet eylesün (55a/5-6-7)

ġāliba faṣddan ṣoñra et yeyüp ṣarāb içmişsin (56a/15)

her ne zaman ki öksürse ḳan çıkardı (57a/15)

emr itdikde ol kimse faṣd eyledüm ve şerbet daḫı içdüm didi (57b/10-11)

her gün on dirhem gülbeşeker tenāvül it (60a/1-2)

birḳaç gün muḳaddem faṣd itdirmiş idi (61b/11-12)

sekiz günden berü suʿāl ve żīḳ-ı nefes ve ṣadaʿa mübtelā olmuş idi (63a/7-8-9)

iḫrācdan ṣoñra arpa ṣuyı ve benefşe ḥamīresi istiʿmāli emr eyledi (63a/10-11)

virilmezden muḳaddem ısıcaḳ ṣuya iclās olunsun diyü emr eyledi (65a/16-17)

bu esnāda māʾü'l-kemmūn ile gülbeşeker istiʿmāl it diyü emr eyledi (65b/7-8)

vaḳt-ı ʿaṣrda aḫşama varınca maḥmūm olur idi (66b/8-9)

bu ʿārıża bir sene mütemādi olmuş idi (67b/16)

bir kimseniñ verikine iki gün bir vacaʿ ʿārıż olmuş idi (68a/9)

vacaʿ-ı mafāsıl-ı şedīd ve daʾim olmadıġı vaḳtde beş dirhem gülbeşekeri iki dānıḳ maṣṭakī ile her gün istiʿmāl it (68b/2-3-4)

vacaʿ-ı mafāṣılıñ ḥareketi vaḳtında iḫrāc-ı dem bedeli mevżıʿ-yı meʾufa gül ṣuyı ve sirke ve sāʾir müberridāt ile tebrīd it (68b/7-8-9)

bundan ṣoñra buyurdılar (69a/1)

üstād aña evvelā bu ḥuḳne ile iḥtiḳān sipāriş eyledi (73a/9-10)

sinn-i şeyḫūḫetde bir kimse dāʾimā ḳulıncdan müteʿeẕẕi olur idi (76b/4-5)

iki dirhem ḥurfā beyaż ṣu ile naḳıʿ olunup bir müddet terk oluna (77b/8-9)

üstād faṣd ile emr itdikde beş gün muḳaddem ben faṣd itdim didi (79b/9-10)

ʿadet ḥayżı çoḳ kerre müteʿaẕẕir olur idi (83b/17-18)

ṣoñralarda duhn-i ḥal bedeline lüʿāb-ı bezr-i kettan ittiḫāẕ ide (85b/2-3)

ṭaʿāmıñ ḥall ve ziyt yāḫud zirbāc olsun didikden ṣoñra didiler ki (85b/18-19)

bādem yaġı iżāfe olunup seḥer vaḳtında istiʿmāl oluna (87a/13-14)

aḳlı zāʿil oldıġı vaḳıtde ziyāde olur degül idi (89a/19, 89b/1)

ol ṣu seyelān idince bir saʿat yürüdükden ṣoñra banduḳatü'l-bezur istiʿmāli ve gicelerde ʿasel-i ḫıyārşenber istiʿmāl emr eyledi (91b/13-14-15)

şişe fāʿide itmedügi şūretde şafından faṣd sipāriş eyledi (98b/15-16)

bir ḫātun ḫayżını çok kere vaḳitsiz görür imiş (101b/6)

vaḳtaki tufl ḫurūc ide (106b/18)

1.2.1.4.2.Durum Anlamı Verenler

Eylemlerin yapılış biçimlerini belirten yani eylemin nasıl gerçekleştiğini belirten sözcüklerdir (Eker 2017: 313). Aşağıdaki örneklerde yükleme sorulan nasıl sorusunun cevabı zarf ögesi olarak belirtilmektedir:

başına çıḳup gözine dünyā zulmetde ḳalmış gibi görünürmiş (9b/12-13)

bir kimseniñ başında riyāḥ olup degirmen gibi gürler imiş… (10a/14-15)

tā ki ḳoyıca ola (12a/5)

mersīn ṣuyı ile acīn idüp żımād olına (16a/9-10)

mezbūr ḫātun ḫayżım muḫtebesdür diyü cevāb virdi (20a/17-18)

her gün gözlerine māʾ-ı rāzıyanec ṭamladup bir sāʿat ḳadar gözlerin yumup ṭura (21a/11-12)

on beş yaşında bir ġulām getürüp didiler ki gicelerde aṣlā görmez (23a/1-2)

başımı döner gibi müşāhade iderüm (26b/19)

sumāḳ-ı ġarġara olunmaġla zāʿil olur (27b/16-17)

gözüñde mezbūr aġrı ḥareket itdikde ziyāde ṣoġuḳ ṣu ile ġasl it (28b/9-10)

bir ḫātun ekl eyledügi eşyāyı müteġayyir olmaḳsızın ḳayʾ ider idi (51a/14-15)

bārid-i hevādan müsteriḥ olmaġla faṣd itmiş (56a/12)

bir ṣabide ḫarāretden nāṣi suʿāl var idi (62a/9-10)

fevt olan cāriyeyi size bīşek ferāmuş itdirir (83a/6-7)

çok degil idi belki az idi (84b/4)

büzāḳ gibi bir şeyʿ ḫurūc baʿde baʿar gibi ḫurūc ider idi (110b/11-12-13)

bunuñ ʿilācında ʿacele lāzımdır (117b/3)

bezr-i ḳaṭuna alup öylece uyuya (124b/19)

bir kimsede ḥumma ve ṣudaʿ olup ifraṭ üzre terler idi (132b/7-8)

1.2.1.4.3.Miktar Anlamı Verenler

bir ġulām gelüp didi ki üç fersaḫ miḳdārı yüridüm (118b/7-8)

buyurdılar ki sende favḳü'l-ġāye ṣafrā vardır (123a/18-19)

keşīrā faṣd itdirüñ (83a/8-9)

ḥatta teneffüs itmekde ziyāde ʿusret çeker idi (62b/9-10)

ṣusuzlıġı ziyāde ziyāde ve bevli çok gelür idi (23b/19, 24a/1)

oġup vāfirce lüʿāb akıdalar (11a/13-14)

ḥammāma çoḳca gire (12b/14)

iki raṭlden ziyāde ṣaru ṣu çıkmış (16b/18-19)

bir kimse ziyāde tükürür idi (53b/2-3)

bir kimseniñ suʿāli olup andan ziyādece nefeṣ ḫurūc ider idi (56b/3-4)

istisḳanuñ bu nevʿine devaʿ nādiren fāide ider (87a/6-7)

1.2.1.5.Cümle Dışı Unsur

Cümle içinde başta, ortada ya da sonda bulunur. Cümle için yardımcı bir kullanım olarak göze çarpar. Genellikle ünlemler, hitap unsurları, ara sözlerin cümle dışı unsur olarak görülebildiği söylenebilir. Çalışılan metinde bu tarz örneklere çok fazla rastlanılmamaktadır. Karahan'a göre; bu ögeler, yüklemin tamlayıcısı olan ögelerin aksine açıklama, pekiştirme vb. işlevlerle cümleye yardım eder ve cümleleri çeşitli anlam ilişkileri çerçevesinde birbirine bağlarlar (Karahan 2007: 36). Ancak aşağıda bahsi geçen cümlelerde bir ünlem unsuru olarak bazı örnekler belirtilmiştir:

lakin bu faḳīr bir küçük cariyem şavşaya mübtelā olup faṣd eyledüm ve sinniñ taḥammüli miḳdār ḳan iḫrāc eyledüm (58a/5-6-7)

bu faḳīr müsāʿde itmedim (80b/3-4)

faḳīr üstāda didim ki didim ki bu ʿillet nedür (118b/19, 119a/1)

ol kimse belī ṣoñradır didi (68a/18)

1.2.2.Cümle Çeşitleri

1.2.2.1.Yapılarına Göre Cümleler

1.2.2.1.1.Basit cümle

Bir düşünceyi bir duyguyu veya bir oluş ve kılışı tek bir yargı hâlinde anlatan ve en az bir yüklemden oluşan cümle türü (Korkmaz 2007: 37). Aslında bu tarz cümlelerin içinde fiiller ya da fiilimsilerle oluşmuş ifadeler olabilir. Ancak bu kullanımlar tam olarak yargı bildirmedikleri için basit cümle içerisinde değerlendirilmektedir. Bu tarz cümlelerde yargı bir tane olduğu için diğer tüm ögeler o yargıya bağlanmaktadır. Cümleler içerisinde kelime grupları ve tamlamalar olsa da bunlar da kendi grubu içerisinde yargı bildiren yükleme herhangi bir öge olarak bağlanmaktadır. Aşağıdaki örneklerde fiilimsilerle oluşmayan ya da fiilimsilerin de içinde olduğu kelime gruplarıyla birlikte oluşan örnekler sıralanmıştır. Leylâ Karahan, fiilimsilerle birlikte oluşan yapıları birleşik cümle içinde göstermese de bu tarz cümleleri girişik cümle başlığı altında ele alan kaynaklar da söz konusudur. Biz de bölüm sonunda girişik cümle adı altında bir başlık açmayı uygun bulduk:

vacaʿ sākin olup alīle bürū-ı tām geldi (3b/15-16)

ġıdāsını ḥall-i ziyt taʿyīn eyledi (49b/1)

fem-i miʿdesinde müntin ve fāsid ve muʾeẕẕı-yı rāyiḥa müşāhede ider idi (49b/3-4)

üstād ḳurṣü'l-kevkeb virüp ġıdāsını bal ile ekmek sipāriş eyledi (50a/14-15)

bir kimse ḫallūḳa müşābih bir şeyʾ iḫrāc ider idi (50a/19, 50b/1)

ṣabaḥlarda māʾü'l-kemmūn ile gülbeşeker istiʿmāli emr eyledi (50b/10)

bir ḫātunuñ miʿdesinde verem-i ṣulb olup ishāli var idi (50b/11-12)

ṭabiʿatı mün-ḳabż idi (53a/6)

ṭabiʿat-ı defʿatde müteḫayyir olmuş (53a/13)

üstād aña maʿcūn-ı şehr-i yārān-ı ḥār virdi (64a/16)

1.2.2.1.1.Cümlenin Bağlama Şekilleri

Cümle, dilin en küçük anlatım birimidir. Anlamı bütün boyutlarıyla yansıtmada tek bir cümlenin yeterli olmadığı durumlarda, cümlelerden meydana gelen dil birliklerine başvurulur (Karahan 2007: 85). İşte bu dil birlikleri yan yana gelerek birbirini anlam bakımından pekiştiren unsurlar olmaktadır. Bu cümleleri birbirinden ayırmak için bazı zamanlar bağlaçlar kullanılmaktadır. Türkçede bağlama edatlarını metinlerde çok sık görmek mümkündür. Cümleleri birbirine sebep-sonuç ya da diğer anlamlarla bağlarlar. Metinde cümleleri birbirine bağlayan bağlama edatları şunlardır: Ki, kim, ve, lakin, amma, zira, halbuki, yahud, çünki, eger, hatta gibi. Daha önce bu tıp metninin bazı zamanlar çok uzun cümlerlerden oluştuğunu söylemiştik. İşte bu uzun yapılarda yargıları birbirine bağlayan ifadeler bağlama edatlarıdır.

1.2.2.1.1.1. "ki, kim" ile Oluşan Bağlama Cümleleri

Kuruluş bakımından Türkçe söz dizimine uygun olmayan ve Farsçadan gelen "ki" edatıyla ve onun Türkçe karşılığı olan "kim" edatıyla yapılan bir cümle tipidir (Karaörs 1993: 49).

taġdiye emr eyledi ki ḳuvvet-i zāʾilesin iʿāde eyleye (3b/17-18)

buyurdılar ki müshil istiʿmāl iderseñ mahmūm olursun (4b/17-18)

üstād aña helīle maṭbūḫı emr idüp buyurdılar ki eger bunuñla avarız-ı mezbūra mündefiʿ olur (6a/15-16)

bir yigit didi ki bende bir ṣudāʿ vardır (6b/13-14)

üstād buyurdılar ki bu gün ḥimye ile baʿde iki gün ḳurṣ-ı benefşeden miḳdār şerbeti ḳadar istiʿmāl eyle ve uṣāre-i rummānü'l-muzz yaʿni luffan narı uṣāresi istiʿmāl eyle ki bu ʿillet ṣafrānıñ rāʾṣe-i ṣuʿūdundandır (9a/7-8-9-10-11)

ḫātun didi ki miʿdem devāyı kabul eylemez (10b/8-9)

bir yigit gelüp didi ki her gün defʿāt keṣīre baña bir rütbe-i fütur-ı şedīd ʿārıż olur ki cümleʾ bedenime istirḫā getürüp maġşiyyü ʿaliyye olurum (18b/6-7-8-9)

eyledi ki ḥarāreti teskīn ve ḳanı ḳaṭʿ idici olup miʿdeye ḳuvvet vire (110a/13/14)

münasibdür ki cüllāb-ı ḥamiyyāt-ı ḥārrede arpa ṣuyı bedlinedir (55b/18-19, 56a/1)

ḫādiṣ oldı kim beni mālezim iştiġālimden menʿ eyledi (83a/1)

muḥarriḳ olmasun ki ḥarāreti vardır ḳadar ḳalīl afyon iżāfe oluna (107b/2-3)

1.2.2.1.1.2. "ve" ile Oluşan Bağlama Cümleleri

var idi ve ishāl olup ishāl ile midde yaʿni iriñ ḫurūc ider idi. (4a/5-6-7)

gibi idi ve bulanuḳ idi ve ṭabiʿatı ḳabż olduḳça ṣudāʿı ziyāde olur idi (4a/17-18)

çıḳar imiş ve ṣol gözünden ḥumret olup demʿa yaʿni göz yaşı akardı (4b/9-10)

ḳurṣ-ı benefşe virdi ve gözine ṣiyāf-ı ebyaż ile (yaʿni ḳabżı olmaġla) tedbīr eyledi (4b/12-13)

bütün baş aġrısı taʿbīr olunan ṣudāʿa mübtelā olup beş gün mütemādi olmuş idi ve ṭabiʿatı ḳabż üzre idi ve üstāda arż eyledigi ḥālde cebhesine ve verāʾ-ı enfine daḫı vacaʿ gelmiş idi (5a/1-2-3-4)

pes üstād daḫı helīle maṭbūḫını istiʿmāl eyle didi ve her gün başıñı māʾ-i bābunece taʿlīḳ ile emr eyledi (6a/10-11-12)

māʾü'l-verdi ekṣer evḳatda şemm eyle ve ṣalc ile tebrīd olunmuş māʾ ül-verd ile mażmaża eyle ve başıñda mevżıʿ-ı darabāne māʾül-verd ile meblūl bezler vażʿ eyle (7a/ 16-17-18-19)

aġırlıḳ gelür imiş ve ʿādet ḥayżını on seneden berü menḳaṭʿa imiş (8a/8-9)

belī vardır didi ve ol yigitde ḫafīfçe bir öksürük daḫı var idi (9a/6-7)

mübāşeret daḫı idemezdi ve cümle aʿżāsında fetvūr var idi (9b/4-5)

uyḫum çokdur ve bedenime bir ṣıḳlet yaʿni aġırlıḳ getürür didi (9b/8)

ẓulmetde ḳalmış gibi görünürmiş ve gāh olurmış bu nefḫaʾ-i mezbūr ayaḳlarından ḳalḳup arḳası ṭarafından dimāġa ṣuʿūd ider imiş ve dāʾima aġzında cifāf yaʿni ḳurıluḳ olup şarāb içdikde müteʾeẕẕi olur imiş ve ṭaʿāma iştihāsı nāḳıs olup ḳarūresi daʾima ḳırmızı ve bulanuḳ olur imiş (9b/13-14-15-16-17-18)

ġalebe ider ve dimāġıñ ʿilācı ḥarāret ile olmaḳ gerekdir (10b/19)

ṭutulsun ve her on beş günde bir kerre maṭbūḫü'l-eftimūn virilsün ve başına duhnü'l-benefşec ilḳā olsun ve duhnü'l-benefşec istinşāḳ daḫı eylesün (14b/12-13-14-15)

virdim ve ṭabiʿatı ḳabż üzre idi ve ḳuvvetinde müsāʿade var idi (15b/6-7)

açılmaz ve ḥareket itmez ancaḳ baş parmaġı ḥareket ider (18a/18-19)

terkībi budur ger uya ve kemmūn ve neḫva-yı hindi ve ṣaʿter her birinden bir ḳabża aḫẕ olunup māʾü'l-ḳarāḥ ile kema yenbaġī ḳaynadalar (73a/10-11-12-13)

daḳḳ olunarak żımād oluna ve maʿlūm ola ki ḳan (106a/12)

tükürür idi ve ishāli var idi (54b/10-11)

ayaġını tebrīd it ve ayaġını meşaḳḳat ile ḥareket itdirme ve fıraşıñda daḫı daḫı yüksek ṭursun ve ṭabiʿatıña yübūset gelmemek içün bir miḳdār naʿnaʿ istiʿmāl idüp baʿde şarāb-ı ıccāṣ istiʿmāl it ve daḫı ṭaʿāmıñ oġlaḳ ve ḳuzı ve ṭuyūr ehliyye etlerinden ḫāmużāt ile bişmiş eṭʿimaya munḫaṣır olunsun (72a/5-6-8-9-10)

1.2.2.1.1.3. "lakin" ile Oluşan Bağlama Cümleleri

eyle lakin ḥammāmda hemān terṭīb idecek ḳadar otur ziyāde oturma (8a/1-2)

her gün vireler lakin ẕikr olunan maṭbūḫı içdügi günden bir gün muḳaddem ve içdügi gün ve irtesi (12b/9-10-11-12)

ḫurūc itmiş idi lakin vacaʿı bāḳi olup suʿāl-i ḫafīf ve nefeṣ-i raḳīḳ var idi (58b/15-16-17)

meni daḫı münḳaṭıʿ olmuş lakin ḥareket-i ḳaʿim imiş (92a/3)

zīrā egerce sinn-i şeyḫūḫetdedür lakin cismü'l-bedendür (55b/1-2)

iḳtiżā ider lakin on beş gün arpa ṣuyı ve gülbeşeker ve benefşe ḥamīresine müdāvemet idüp baʿde ṣoldan faṣd itdir (60b/2-3-4)

vardır lakin bir cüzʾvi şarāba dört cüzʾvi māʾ-ı ṣāfi iżāfe olunmaḳ gerekdir (66a/2-3)

ṭabiʿatı iʿtidāl üzre lakin līnete meyli var idi (69a/4-5)

raḥat buldı lakin maḳaʿdına vacaʿ-ı şedīd ʿārıż oldı (78b/12-13)

ġıdāsında noḳṣān yoḳ lakin günden güne neḥāfat ve hüzāl gelür (94b/2-3)

1.2.2.1.1.4. “ammā” ile Oluşan Bağlama Cümleleri

olur ammā irtesi fesād-ı istirḫāsı ziyāde olur (15b/17-18)

ʿārıż olur idi ammā açlıġınun ibtidāsında vacaʿ ḥiss itmez idi (51a/1-2)

ḥarāret ḥiss olunur idi ammā levnında teġayyür yoḳ idi (52a/2-3)

istiʿmāl oluna ammā mevżıʿ-ı māʾūf ḥār oldıġı ṣūretde ṭabiʿatı yābis olur ise ḥabb-ı helīle istiʿmāl oluna (103b/3-4-5)

istiʿmāl itmeye ammā ḥumma müştedd oldıġı ṣūretde miʿā istiʿmāl itmesin emr idüp ġıdāsın müzevvereʿ isfidbāc isfidbāc sipāriş eyledi (123b/17-18-19, 124a/1)

1.2.2.1.1.5. “zīra” ile Oluşan Bağlama Cümleleri

istiʿmāli emr eyledi zīra baldırı ḳara ṣadrı tenḳıye idüp ḥabb el-as ṭabiʿatı ḳabż ider (60b/17-18-19)

üstād buyurdılar ki bu emr-i ʿaẓīmdür zīrā bir verem-i ḥārdır ki ḥarāreti ṭabiʿata ġālib olup ruṭūbet-i ġarīziyyayı eftā 61b itmiş ẓan olunur (61a/18-19, 61b/1)

üstād aña faṣd emr eyledi zīra mevżıʿ-ı vacaʿ ḥār idi (68a/5-6)

zīra nabżınıñ dūdi olması baña delīl oldı ki anda olan vacaʿ-ı maġṣdır ve ʿillet-i ibtidāʾ heyżadır zīra ḳulıncda nabż-ı hāyic ve şedīdü’l-ıżṭırāb olur (80b/4-5-6-7)

1.2.2.1.1.6. “hālbuki” ile Oluşan Bağlama Cümleleri

eyleye ḫālbuki ol kimseniñ başında imtilā müşāheda olunur idi (2b/18-19)

taḥammülüm yoḳdur ḫālbuki ḥumma benden müfāreḳet eyledi (132b/16-17)

1.2.2.1.1.7. “yāhud” ile Oluşan Bağlama Cümleleri

ol ayaġı ṭutalar yāḫud bir ṭaş parçası ḳızdırılup sirkeye ilḳā ve ayaġı ol sirkeniñ üzerine ṭutalar (65a/6-7-8)

müşāhede ider misin yāḫud suʿ alıñ var mıdır bunlar daḫı yoḳdur didi (82b/4-5)

1.2.2.1.1.8. “çünki” ile Oluşan Bağlama Cümleleri

sebebi nedür buyurdılar ki çünki ḥarāret ve bürūdunda ġalebe yoḳdur (34a/1-2)

ġaleyān itse sevdādır diyü ḥükm olunurdı çünki ġaleyān itmez (126a/11-12)

1.2.2.1.1.9. “eger” ile Oluşan Bağlama Cümleleri

ziyāde ider eger istisḳā bi’l-külliyye zāʾil olup nıḳrīs ṣoñra ʿārıż oldıġı ṣūretde mānīʿ değil (72b/12-13-14)

ṭaʿamıñ daḫı ṭafṣīl olsun eger bu tedbīr ile araḳa noḳṣān gelmez ise (129b/18-19)

ve bādem yaġı ola eger ṭabiʿatı mülāyim olursa (148a/19)

cemʿ ve żımād oluna eger bu żımād müberrid olmaḳ murād olunursa

1.2.2.1.1.10. “hatta” ile Oluşan Bağlama Cümleleri

istiʿmāl it ḫatta fażalāt bunduḳa miṣallü müteḥaccir olmaya ve ḥumma ve ḳaşʿarire izālesi içün gülbeşeker istiʿmāl it diyü emr eyledi (81a/6-7-8)

ḫardal yaḳısı uralar ḫatta użvı tenfīṭ ide (10a/12)

ḥummāsı yoḳ idi ḫatta ṭaʿāmdan daḫı imtināʿ itmiş (34b/6)

vacaʿ müştedd olur idi ḫatta ḳarūresi aṣfer idi (65b/15-16)

1.2.2.1.1.11.Ortak Cümle Ögeleriyle Bağlanan Cümleler

Arka arkaya sıralanan cümlelerde bazı ögeler ortak olabilir. Metinde özne ortaklığı, yüklem ortaklı sık kullanılmıştır. Aynı zamanda yüklem içerisinde değerlendirilen ek-fiil ortaklığı da söz konusudur.

1.2.2.1.1.11.1. Özne Ortaklığı İle Yapılanlar

ki her ayda bir kerre faṣd eylesün kezalik vacaʿ ziyāde oldıḳça faṣd eylesün ve eftimūn maṭbūḫına müdāvemet eylesün (23b/1-2-3) (Özne ortaklığı)

ṭurmayınca bir şeyʾ görmem ve başımı döner gibi müşāhade iderüm (26b/19) (Özne ortaklığı)

gül ṣuyı ile noḫudı ḥall idüp gözine çek ve ṭabiʿatıñı telyīnden ġāfil olma (28a/12/13) (Özne ortaklığı)

bir ḫātun yedi ay ḳadar suʿāl-i mezmuna mübtelā olup nefes-i ebyaż tükürür idi ayaḳları şişmiş idi gicelerde başını yaṣdıġa ḳoduḳda buḥar yaʿni aġız ḳoḳısı(18) ẓāhir olur idi (58a/14-15-16-17-18) (Özne ortaklığı)

bir kimse öksürür ve tükürür ve gicelerde uyumaz idi (59a/9-10) (Özne ortaklığı)

1.2.2.1.1.11.2. Yüklem Ortaklığı İle Yapılanlar

üstād aña küzbereʾ-i yābise ve sükker-i ṭabarzaddan yapılmış sufūfdan her gün istiʿmāl eylemegi ve başına sirke ve gül yaġı urmaġı ve mākülātdan eṭʿimeʾ-i ḫāmıża ve fevākih-i ḫāmıża istiʿmāl itmegi emr eyledi (4a/12-13-14-15-16) (Yüklem ortaklığı)

üstād şaḳīḳa-i bāride-i şayāf-ı suʿūṭ olınmasın ve başına lebn-i ḥalīb vażʿ olınmasın emr eyledi (5b/12-13-14) (Yüklem ortaklığı)

üstād ekḥel taʿbīr olunan ṭamardan faṣd itdirüp ḳurṣü'l-ḳuluncü'l-bārid virmegile ve gözine beyāżü'l-beyz ve duhnü'l-verd vażʿ itmegile tedbīr eyledi (8a/13-14-15-16) (Yüklem ortaklığı)

üstād aña māʿ kemmūn ve māʿ sumāḳ ile cevāriş-i ḥūzı istiʿmāl eylemegi ve mümkün olduġı rütbe açlıġa sabr eylemegi ve ḳabl ü't-ṭaʿām ḫammāma girmegi emr eyledi (14a/5-6-7-8) (Yüklem ortaklığı)

ol ḫātunun miʿdesinde vacaʿ ve ḳalbinde iḫtilāc daḫı var idi (17a/9-10) (Yüklem ortaklığı)

baʿde başına gül yaġı ve sirke vażʿ eylemegi ve gözine süd ṣaġdırmaġı emr eyledi (22b/5-6) (Yüklem ortaklığı)

üstād aña her ayda bir kerre helīle maṭbūḫıyla ishāl emr idüp baʿde ṣaru helīle gül ṣuyı ile bir ṭaşa sürilüp o ṣunuñ ba-d-defʿāt gözlerine takṭīr olunmasın ve her ṣabāḥ ḥammāma girüp dirilince oturmasın tenbīh eyledi (22b/11-12-13-14-15-16) (Yüklem ortaklığı)

ol şişiñ üzerine günde yigirmi kerre ṭılā eylemegi ve her ayda bir kerre helīle maṭbūḫı içmegi emr eyledi (26b/11-12-13) (Yüklem ortaklığı)

gözlerinde ḥumret ve ṭabiʿatında yubūset var idi (27a/15-16) (Yüklem ortaklığı)

üstād aña ḥabb-ı ḳuḳıyā ile tenḳıyeʾ-i ḳaviyye emr idüp ḥammāma girmegi ve gözlerine ṣaru helīle çekmegi emr eyledi (27a/16-17-18) (Yüklem ortaklığı)

bir kimsede suʿāl-i şedīd ve yüzünde verem var idi (55a/2) (Yüklem Ortalığı)

sinn-i şeyḫūhetde bir kimse on sene ḳadar suʿāle mübtelā olup miʿdesinde ve ṣağ ḫāṣırasında vacaʿ ve ṭaʿbiatında yübs var idi (55a/7-8-9) (Yüklem Ortalığı)

bir kimseniñ suʿāl-i yābesi olup ḳarūresinden ḥiddet ve ṭabiʿatında yübūset var idi (56b/8-9-10) (Yüklem Ortalığı)

gāhi iki yanlarında vacaʿ gelüp teneffüsüne żīḳ ve baṭınına yübūset gelür (67a/2-3) (Yüklem Ortalığı)

üstād ʿilletiñ diyā biṭus olmasına ḥükm idüp baldırlarına şişe urmaḳdan menʿ ve arpa ṣuyına müdāvemet ve başını ısıcaḳ ṣuya taʿlīḳ ve nuḳuʿü's-ṣabr istiʿmāli sipāriş eyledi (71a/5-6-7-8) (Yüklem Ortalığı)

henüz bir ʿilletden ḫalāṣ olmuş nāḳih ve müsinn bir kimseniñ arḳasına bir vacaʿ ve eline cüzʾvi raʿşe ʿārıż olmuş idi (73a/1-2-3) (Yüklem Ortalığı)

buyurdılar ki faluniyā vacaʿi teskīn ve füvāḳı ḳatʿ ider (77b/15-16) (Yüklem Ortalığı)

baʿde suʿāl eyledi ki veled getürdügi ḥālde ḳan az mı yāḫud çoḳ mı aḳdı (84b/2-3) (Yüklem Ortalığı)

tā ki ḳadar-ı ḳalīl ḥarāretlü devā istiʿmāline müstaʿidd oldığında saña ḫaber ve izan virilür (110b/2-3) (Yüklem Ortalığı)

1.2.2.1.1.11.3. Ek-fiil Ortaklığı İle Yapılanlar

üstād buyurdılar ki ḳarureniñ beyaż olması bundan ve gice ṣu içilmesindendir (70b/12-13) (Ek fiil ortaklığı)

bir ḫātunuñ sürresinde vacaʿ olup ṭabiʿatı ḳabż üzre ve ḳarūresi māʾ ü'r-rummāna müşābih idi (74a/8-9-10) (Ek fiil ortaklığı)

bu ṣūret afyon ṣırf virmeden evla ve ġāʾilesi azdır (76a/11-12) (Ek fiil ortaklığı)

ol ḳan siyāh ve ol kimseniñ ṭabiʿatı mün-ḳabż ve ḳalbinde ḫafaḳān var imiş (104a/4-5) (Ek fiil ortaklığı)

1.2.2.1.2.Girişik Cümle

İçerisinde fiilimsilerin olduğu cümle yapılarıdır. Bu cümleler, fiilimsilerle (isim-fiil, sıfat-fiil, zarf-fiil) kurulan cümlelere verilen addır (Özkan vd. 2009: 182). İsim-fiil, sıfat-fiil, ve zarf-fiilerin kendi içerisinde kesin yargıya varmasa da oluşturduğu bir kelime grubu söz konusudur. Bu kelime grupları yüklemi destekleyici niteliktedir. İçerisinde öznesi, nesnesi vd. unsurlar bulunsa da bunlar, fiilimsi olan ögeye bağlıdırlar. Ancak grubun tamamına bakıldığında temel cümle içerisindeki yüklem ile alakalı durumdadırlar. Metin içerisinde oldukça fazla fiilimsi örneğinin olduğunu yukardaki bazı başlıklarda söz konusu etmiştik. Aşağıda bu üç unsurun örnekleri bir sıra dâhilinde verilmiştir.

1.2.2.1.2.1.Zarf-fiil ile Oluşan Girişik Cümle

Zarf-fiil ekleriyle birlikte cümle içinde yan cümle oluştururlar.

1.2.2.1.2.1.1. " -Up" ile Oluşan Girişik Cümle

ḳurṣ-ı ʿūd istiʿmāli emr idüp ġıdāsını sādece ḥısrımiyye yāḫud bilic ile bişmiş ḥışrımiyye sipāriş eyledi (51a/16-17-18)

bir kimsede suʿāl yābis olup ḳarūresi aṣferü'l-levn idi (52b/9-10)

üstād bu ʿillet içün bir ḳurṣ terkīb idüp ḳurṣü'l-sill tesmiye eyledi ve teʿlīf eyledügi Aḳrabādīne ol ḳurṣuñ nüsḫasını taḥrīr eyleyüp ol kimseye her gün ṣabaḥlarda bu ḳurṣdan

istiʿmāl idüp ʿaḳabinde bir kadeḥ arpa ṣuyı içmesin emr idüp ġıdāsın oġlak baçası ve sāʾir muġarri ṭaʿāmlar sipāriş eyledi (57a/18-19, 57b/1-2-3-4)

ḳoyun ḳuyruġı aḫz olunup ḳadarü'l-kifāye māʿile ṭabḥ olunup baʿd ü't-taṣfiye muṣaffanıñ yaġından altı dirhem maraḳasından on sekiz dirhem aḫz ve mezc olunup ḥīn-i iḳtiżāda iḥtiḳān-ı mezbūra iżāfe oluna (92a/16-17-18-19)

ḥabb ü'r-rummān ṣuyına itmek ṭoġrayup ekl itmek ve zebīb sipāriş eyledi (109a/2-3)

1.2.2.1.2.1.2. "-dIkdA, -dUkda" ile Oluşan Girişik Cümle

ol maḥallere yapışıldıḳda ḥarāret müşāhede olunur idi (64b/3-4)

ol kimse bir eyyam-ı şeker ile süd içmege müdāvemet itdikde ḥumma ʿārıż olup buḥḥatü's-ṣavte müştedd oldı (54b/15-16-17)

aġzınıñ dadından suʾal olunduḳda didi ki.. (10a/15-16)

iki gün mürūr itdükde ḥabb-ı ḳuḳiyādan miḳdār istiʿmāl ḳadar şerbet yirine vireler (16b/8-9)

1.2.2.1.2.1.3. "-IncA, -UncA" ile Oluşan Girişik Cümle

ḥumma zāʿil olunca südüñ südüñ terkini ve ziyt ve sükker ile teġaddi sipāriş eyledi (54b/19, 55a/1)

olmadıġı ṣūretde bisresine taġayyür gelince aḳıda (85a/2)

1.2.2.1.2.1.4. "-U" ile Oluşan Girişik Cümle

Metinde –ü ile örnekler vardır.

günlügi ṣaḳız gibi çiyne diyü emr eyledi (51b/18)

eyledi deyü suʾal olunduḳda iki ʿamel eyledi diyü cevāb virdi (57b/11-12)

1.2.2.1.2.1.5. “-dIkçA, -dUkçA” ile Oluşan Girişik Cümle

faṣd müddeti uzadıḳça vacaʿ ıñ şiddeti yāḫud bedʾa eyledügi ayagıñ ṭarafında vāḳıʿ-ı ḳolda basalıḳdan faṣd oluna (70b/1-2-3)

ḳarāḳar nefḫ olup ṭabiʿatı mülāyim olduḳça istirāḥat ider idi (77a/3-4)

rākib olduḳça yaʿni ata bindükçe daḫı ayaḳları şişer idi (120a/14-15)

1.2.2.1.2.1.6. “-AlI” ile Oluşan Girişik Cümle

bu ʿillet ḥādiṯ olalı birkaç sene imiş (79b/17-18)

bu ḳarḥa ẓuhūr ideli üç sene imiş (31b/7-8)

1.2.2.1.2.1.7. “-ArAk ile Oluşan Girişik Cümle

afyon iżāfe ve daḳk olunarak merhem gibi oluna (103a/16-17)

saḫīfe üzerine sürilerek lüʿāb-ı meẕkūre bir miḳdār eczāʾ-ı üsrubıyya muḥteliṭ olup merhem gibi bir cevher olur (120a/4-5-6)

1.2.2.1.2.1.8. “-mAksIzIn” ile Oluşan Girişik Cümle

berāz ḫurūc itmeksizin andan andan ḳan seylān der idi (102b/19, 103a/1)

ol ḳanı żaʿif virmeksizin ḳatʿ eylemek münāsib degildür (104a/14-15)

eşyāyı müteġayyir olmaḳsızın ḳayʾ ider idi (51a/14-15)

1.2.2.1.2.1.9. “-dIğıIndA, ” Oluşan Girişik Cümle

eger yürüdügüñde ayaġıña ḥużurat gelür ise (71b/15-16)

devā istiʿmāline müstaʿidd oldıġında saña ḫaber ve iẕān virilür (110b/2-3)

1.2.2.1.2.1.10. “-ken” ile Oluşan Girişik Cümle

bir ḫātuna ḫummā-yı ḥādd maḥriḳası var iken bir cāhil ṭabīb küzbere virmegile miʿdesinde bir vacaʿ ḥādiṯ olmuş (42b/4-5-6)

bir yigit ṣabi iken depesi üzre düşüp el-an vaḳtā vaḳtā ḳulaġı içinde verem ẓuhūr idüp müteḳayyiḥ olur imiş (142a/2-3-4)

1.2.2.1.2.2.Sıfat-fiil ile Oluşan Girişik Cümle

Sıfat-fiil ekleri alarak cümle içinde yan cümlecik oluşturan cümlelerdir.

1.2.2.1.2.2.1. “-mIş, mUş” ile Oluşan Girişik Cümle

ġıdāsını ḳavrulmuş ve muḳaşşer-i bādem ile kaʿk sipāriş eyledi (54b/12-13)

istiʿmālini emr idüp ġıdāsını yaġ ile bişmiş isfidbāc sipāriş eyledi (54b/1-2)

ġıdāsını bādem yaġı ile pişmiş ısfanaḫya sipāriş eyledi (55b/15-16)

ġıdāsı ekmek ṭoġranmış cüllāb ve bādem yaġı idi (60a/6-7)

ṭaʿāmıñ kaʿk ve pirincden yapılmış bulamac olsun (60a/12)

1.2.2.1.2.2.2.“-An” ile Oluşan Girişik Cümle

miʿdende olan vacaʿ-ı mafāsıldan ṣoñra mıdır (68a/17-18)

bu ṣuya cülūs yāḫud istincā maḳʿaddan seyelān iden ḳanı ḳaṭıʿ ider (105b/3-4)

1.2.2.1.2.2.3. “-dIk, -dUk” ile Oluşan Girişik Cümle

müsteriḥ olmaġla ḫads olundıgı ḥicāb-ı esfelde şiş vardır (53b/17-18)

her ekl eyledügi ṭaʿām miʿdesinde ekşiyüp (6a/18-19)

1.2.2.1.2.2.4. “-Ar” ile Oluşan Girişik Cümle

Metinde –er ile örnek vardır.

süd emer bir ḳızcaġızıñ gözünde (21a/17)

1.2.2.1.2.2.5. “-AcAk” ile Oluşan Girişik Cümle

ve efkār daʿima ile münḥall olacaḳ eşyāyı ḫayāl üzre ola (85a/13-14)

ʿalīlün mizācı taḫammül idecek miḳdārı muḫaddirāt ile olur (104b/4-5)

1.2.2.1.2.3.İsim-fiil ile Oluşan Girişik Cümle

Cümle içinde fiillerin –mAk ve –Iş, -Uş ekleri almasıyla oluşur.

1.2.2.1.2.3.1.“-mAk” ile Oluşan Girişik Cümle

sinne baḳılmayup faṣd itmek evla ve el-yaḳ olur (58a/10-11)

devālar ṭılā olunmak emr idüp ġıdāsını ṭurp yapraġı ve ısfanaḥātdan duhn-i levz ile terbiye olunmuş imrāḳ sipāriş eyledi (63b/16-17-18)

üstād anıñ tedbīrinde baldırlarına şişe urılmaḳ ve eftimūn maṭbūḫı istiʿmāli emr idüp baʿde Aḳrabādīnde taḥrīr olunan devāʾü’l-kelef yüzünde olan kelef üzerine ṭılā olunmaḳ sipāriş eyledi (69b/3-4-5-6-7)

Not: Diğer isim-fiil ekleriyle örnek bulunmamaktadır.

1.2.2.1.3.Şartlı Birleşik Cümle

Temel cümleyi yargı bildirmeden zaman, şart, sebep ve benzetme işlevi ile tamamlayan zarf görevindeki yardımcı cümle türü (Korkmaz 2007: 202). –sa, -se şart ekiyle bu yardımcı cümle türü oluşturulur. Aşağıda –a örneğine de rastlanmıştır. Ancak sebep-sonuç anlamı verdiğinden buraya alınmıştır. –sa ekinin yalnazca fiillere değil bunun yanında isimlere de gelmesi söz

konusudur. Şartlı cümle temel cümlenin yüklemine bağlanır ve temel cmlenin zarfı konumundadır. Kendi içinde de ögelere ayrılmakta kendine has özne, nesne yüklem uyumu bulunmaktadır. Ancak temel cümlenin yüklemine de zarf görevi yoluyla bağlanmaktadır.

eger ḳan çoḳ aḳmış olaydı muraṭṭabāt ile ve edhān muraṭṭabba ḳoḳlamaḳ ile emr ider idi (84b/5-6-7)

ḳan ḳırmızı çıḳarsa der-aḳab mesk idüp bağlayalar (84b/19, 85a/1)

eyyām-ı şitā ise ḥammāma gire sayf ise ṣoġuḳ ṣu ile istiḥmām ide (85a/6-7)

ʿillet aḳabinde olmasa istisḳādır tevehhüm olunurdı (87b/1)

eger ṣafra berāze meyl eylemese ḳarūre aḥmer olur idi (88a/3-4)

devā ile içdügüñ ṣunuñ faẓlası ḥabs olunsa saña muẓırr olur (95b/2-3-4)

mevżıʿ meʿufda ḥarāret ve iltihāb var ise bu merhemi ṭılā it (103a/5-6)

mevżıʿ-ı meʿufdan ḥarāret yoḳ ise bu merhem ṭılā oluna (103a/12-13)

puraṣa ṣuyı istikrāh olunur ise lüʿāb-ı bezr-i kettān ile ḥablar oluna (103b/10-11)

her ne zamān faṣd itdirir isem baña ġaşy gelür (115a/1)

ne zamān ḳulaġuñ içinde vacaʿ ḥiss iderseñ faṣd itdir (142a/11-12)

eger ḳıllarıñ aġarması ruṭūbet den olaydı sinn-i şebābda olanlarıñ yigirmi yaşında ḳılları aġarsa eşyā-ı ḥārre istiʿmālinden intifāʿ iderler idi (146b/15-16-17)

eger bu nüsḫaya benc iżāfa olunursa iṭfāde ʿacayibü'l-faʿal olur (151b/5-6)

eger bu ṣu seyelān itmese ishal-i ẕeriʿ ʿārıż olup bu kimse helāk iderdi (48b/10)

1.2.2.1.4.İç İçe Birleşik Cümle

Çekimli durumdaki bir cümlenin temel cümle içinde, o cümlenin bir ögesi olarak yardımcı cümle işlevi ile yer aldığı birleşik cümle türü. Temel cümle sondadır (Korkmaz 2007: 122). Metinde bu tarz cümle yapısının örnekleri sınırlıdır. Temle cümlenin yükleminin sadece "didi" örneği söz konusudur. Dolaylı olarak değil de doğrudan bir anlatım özelliğine sahip bu örneklerde hastanın sağlık sorunlarını anlatırken üçüncü bir kişinin bu durumu nakletmesi durumu söz konusudur. Temel cümlede özne ve yüklem arasına başka bir cümle girmiştir.

Kaynaklarda, içeride olan bu cümlenin “ne” sorusuna cevap vermesinden dolayı belirtisiz nesne olduğu ifade edilir. Yani burada içerideki cümle (yan cümle) temel cümlenin belirtisiz nesnesidir, diyebiliriz.

bir kimse didi ki her zevāl vaḳtında ṭaʿām idüp baʿde uyuyup uyandıḳda miʿdemde ṭaʿām müteġayyir olmuş ve bedenim żaʿif olmuş bulurum didi (51a/7-8-9-10)

ḫātun vardır didi (51b/1)

ol ḫātun beş gün muḳaddem ḳan aldırdım didi (129b/16-17)

1.2.2.1.5. Eksiltili Cümle

Günlük konuşmalarda cümle ögelerinin bazılarının kullanılmaması sonucu ortaya çıkan ifadelerdir. Metinde çok az yerde geçmektedir.

ʿalīl daḫı belī didi (18b/13)

ol kimse belī didi (70b/11-12)

1.2.2.2.Yüklemin türüne göre cümleler

Yüklem; Cümlede hareketi, olayı, işi, yargıyı bildiren, fiil çekimine girmiş kelimenin cümle bilgisindeki adı (Korkmaz 2007: 246). Yüklemlerin isim veya fiil oluşlarına göre cümleler isim cümlesi ve fiil cümlesi diye ikiye ayrılmaktadır. İsim cümleleri, yüklemi bir isim veya bir kelime grubu içinde bulunan isim soylu ifadeler olabilir. Aşağıdaki örneklere bakıldığında yüklemi fiil olan cümlelerin bir tek kelimeden ya da birleşik fiillerden oluştuğu görülmektedir. Hem isim hem de fiil cümlelerinin olumsuz hâlleri de örneklerde ele alınmıştır.

1.2.2.2.1.Fiil Cümlesi: Yüklemi fiil ya da birleşik fiil olarak şekillenen cümlelerdir.

1.2.2.2.1.1.Basit Kipli Fiil Cümlesi

Tek bir zaman içeren cümlelerdir.

1.2.2.2.1.1.1.Geniş Zaman

bu ḥāl bürūʾ-ı tāmdır kezalik fālic ʿilācları ile daḫı ʿilāc olunur (10a/13-14)

ve didiler ki ṣaḳalını yolar (11b/13)

bir yirde ṭurmaz serserī gezer her gice bilā irādet bevli aḳar (13a/4-5)

ḫader didikleri ʿillet ki türkīde uyuşuḳluḳ dirler (13a/9-10)

1.2.2.2.1.1.2.Gelecek Zaman

Metnimizde bir örnek mevcuttur:

yüzünde ḥaṣba yaʿni ḳızamıḳ ẓuhūr idecekdür (132b/2)

1.2.2.2.1.1.3.Şimdiki Zaman

-yor şimdiki zaman eki yorı- "yürümek" fiilinin yorı-r geniş zaman şeklinden çıkmıştır. Batı Türkçesinin başında yorı- fiilini, geniş zamanı ile, bağlandığı asıl fiilin şimdiki zamanını ifade eden bir yardımcı fiil olarak görüyoruz: gelü yorır, geli yorır "geliyor" gibi. İşte Eski Anadolu Türkçesinde hep birleşik fiil çerçevesi içinde kullanılan bu yorır Osmanlıcada haploloji yolu ile ekleşmiş ve böylece –yor eki ortaya çıkmıştır (Ergin 2009: 296). Metnimizde iki yerde geçmektedir:

taʿbīr olunan ṣafrādandır bevl ile mündefiʿ olıyor (4b/2)

ʿilācına meşġūl ol zīra saña bersām geliyor (34b/11)

1.2.2.2.1.1.4.Görülen Geçmiş Zaman

ḫātun didi ki bir defʿa istiʿmāl itmiş idüm zaḫīr getürdi (6a/9-10)

bunuñla ṣarʿdan ḫalāṣ olduñ didi (11b/1)

ṭul ve derāz secdede turdı vaḳtāki baş kaldırdı gözi görmez oldı (27a/13-14)

şarābdan ḥamiyye itmek sipāriş eyledi (141a/11)

bundan ṣoñra buyurdılar (142a/11)

ʿilacına ṭarīḳıla olur didim (9b/18)

ḳapaġıñ üzerine māʾü'l-küzbere ile ḥūlān sürmegi emr eyledi (22b/8-9)

1.2.2.2.1.1.5.Öğrenilen Geçmiş Zaman

bu nufżayı yaʿni behaḳ-ı ebyażı ki ṭabiʿat ṭaşra etmiş (11a/19)

bilā vaḳt faṣd olunmaġla ḫaṭā olunup ḳana ḳıllet gelmiş (17b/3-4)

ḳarība vażʿ ḥaml itmiş (53b/11)

iḫrāc-ı demde isrāf eylemişsin (7a/7)

ayaḳda şarṭ-ı ḥacāmat itmişler (16b/18)

1.2.2.2.1.1.6.Emir Kipi

eger mezbūr ḳurṣ ṣabrlu bulunmaz ise bedeline şebyār istiʿmāl eyle (6b/5-6)

ḳavī ḥuḳneler ile ihtikān olunsun (13a/6-7)

baʿde ʿillete münāsib muʿāleceler olunsun (15a/15-16)

istiʿmāline müdāvemet it (143a/19)

teskīn-i vacaʿ içün yumurṭa ṣarusı yaḳusı vazıʿ idüñ (106a/18-19, 106b/1)

1.2.2.2.1.1.7.İstek Kipi

bir dirhem maṣṭakī nıṣf dirhem aḫẕ olunup ḥablar oluna (6b/7-8)

tā ki bir defʿa daḫı ḳan iḫrācına müstaʿidd olasın (7a/9-10)

ḥatta użvı tenfīṭ ide yaʿni ḳabarda (10a/12-13)

baʿde aġdiyeʾ-i laṭīfe virile (11a/10)

meṣelā seknicbīne ekmek batırılup vireler (11a/10-11)

tā ki ḳoyıca ola (12a/5)

vaḳtā ki kemā-yenbaġī ḳaynayup helīleye mülāyemet gele (12a/13-14)

bu devāyı ayda iki defʿa vireler (12b/1-2)

1.2.2.2.1.2.Birleşik Kipli Fiil Cümlesi

1.2.2.2.1.2.1.Öğrenilen Geçmiş Zamanın Hikâyesi

başına ve gözlerine buḫār çıḳup ḥatta gözlerine żaʿif görmiş idi (9a/15-16-17)

bir kimse atdan düşüp vereki ḳatne ḳarıb arż üzerine urılmış idi (141a/5-6)

atdan arḳa üstine düşmüş idim (141b/2)

1.2.2.2.1.2.1.Öğrenilen Geçmiş Zamanın Rivayeti

bir kimseye ilāvüs ʿārıż olup muḳaddemā bir daḫı ʿārıż olup defʿ olmuş imiş (76b/10-11-12)

1.2.2.2.1.2.2.Geniş Zamanın Hikâyesi

ol kimsenüñ aġzında acılıḳ olup dudaḳları birbirine yapışur idi (5b/5-6)

bir kimseniñ muḳaddem reʾsine ṣudāʿ ʿārıż olur idi (6b/8-9)

zāʾil oldıġı vaḳıtde ziyāde olur degül idi (89a/19-89b/1)

1.2.2.2.1.2.3.Geniş Zamanın Rivayeti

dişlerin ḳamaşdırır imiş (40a/8)

akdem-i nefeş yaʿni tükürük çıḳar imiş (4b/9)

1.2.2.2.1.2.4.Geniş Zamanın Şartı

eger mezbūr ḳurṣ ṣabrlu bulunmaz ise (6b/5)

müshil istiʿmāl iderseñ mahmūm olursuñ (4b/17-18)

şarāb içerseñ ḫumūżata māʾil şarāb iç (28b/10-11)

ḥarāretden bir sāʿat rāḥat iderseñ (31a/1)

her ne ekl idersem miʿdemde ekşi olur (39b/11-12)

eger bādem yaġı bulunmazsa şirūġan ziyt ile mezc olunsun (68b/19)

eger ḳoldan faṣd itdirirseñ (83a/19)

1.2.2.2.1.2.5. Şartın hikâyesi

eger ḳulınc ḫavfı olmasa idi (63a/13)

eger ḳan çoḳ aḳmış olaydı (84b/5-6) (Şart anlamında)

Bazı zaman eklerinin üzerine –dIr, -dUr ekfili gelir. Bu ekler, o ifadeye kevvetllendirme ya da ihtimal anlamı katar. Metinde kuvvetlendirme anlamı örnekleri geçmektedir:

şevket-i rehīnleri iştiġāline istiʿcāl olunmışdır (2b/8-9)

tahrīr olunacaḳ devaʾ-yı ḥār ki feltifiḳūn taʿbīr olunmuşdur (33a/3-4)

mütemādi olup zāʾil ola gelmişdür (37a/18-19)

üstād sende evʿıyya meni fāsid olmuşdur (92a/5-6)

başdan inmişdür (114a/9-10)

yüzünde ḥaṣba yaʿni ḳızamıḳ ẓuhūr idecekdür (132b/2)

1.2.2.2.2.İsim Cümlesi

Yüklemi isim ya da isimle ilgili kelime grubu olarak şekillenen cümlelerdir.

1.2.2.2.2.1.Geniş Zamanlı İsim Cümlesi

üstād aleyhi'r-raḥme didiler ki bu ḥāl kürrāṣı taʿbīr olunan ṣafrādandır (4b/1-2)

ʿilāc ʿidüp bedeniñe ġıdā ile ḳuvvet virilmege muḥtācdır (7a/7-8-9)

üstād naḳīʿ-ı ṣabr istiʿmāl emr idüp didi ki bu miʿdedendir (9a/17-18)

lakin muḳaddimā perhīz itdirmek lazımdır (12b/1)

terkībi budur (12b/-3)

üstād buyurdılar ki dimaġında ḳurıluḳ var (14b/10)

māʾü'l-keṣīr ile memzūc şarāb dökmek daḫı münāsibdür (14b/16)

ve dirler idi ki debīb ve ḫadar ʿalāmet-i berddendir (15a/5-6)

üstād buyurdılar ki bu ʿillet ziyāde ḳan iḫrācından degüldür belki nişteriñ ucı siñire toḳınmadandır (15a/18-19, 15b/1)

tekrār ol yigit didi ki ḳulaġımda tanīn vardır (17a/4-5)

üstād ḫads eyledi ki ʿillet-i ġulāf kalbdedir (17a/12-13)

üstād buyurdılar ki bu ʿillet dıḳḳ ibtidālarıdır (17b/2-3)

bir şeyʿ ġālibā ṣuʿūd idüp dimaġıña aʿṣābıñ menbitidir (19a/11-12)

bu ʿārıża ṣabilikden berü mevcūddur (22b/2)

ġışā ʿilletine bi'l-ḥāṣṣata nāfiʿ olan devālardandır (28a/1)

miʿdesinde lüzūcetlü balġam ve ruṭūbāt-ı keṣīre vardır (51b/13-14)

bu ḥālde faṣdıñ fāʾidesi ṣoḳdur (52a/5-6)

üstād buyurdılar ki bu madde fażalāt-ı kebedden bir fazladır (53a/11-12)

üstād buyurdılar ki bu suʿāl-i riyyede südde oldıġundandır (55a/10-11)

olmaḳ lāzımdır ki sükkeriñ ve sāʾir ḥulviyyatıñ cilāsı vardır (57b/5-6)

üstād aña maʿcūnü'l-rebv virmek murād itdikde ḫāmiledür didiler (58a/18-19)

mersin-i ẕerūr olunmak ʿaṣaba ṣalābet içündir (67a/11-12)

didi ki evvelki gibi degil nāḳışdır ve ṭabiʿatda yübūset vardır (67b/12-13)

sebeb-i ṣandal ve emṣāli baʿżı müberridāt vażʿ eyledigümdür (72b/4-5)

māʾü’-verd ile naḳʿ olunup baʿde taṣfiye olunmaḳdır (105a/10-11)

1.2.2.2.2.2.Görülen Geçmiş Zamanlı İsim Cümlesi

bir kimse miʿdeden müteṣāʿid buḫār-ı ṣafraviden ṣudaʿa mübtelā idi (4a/1-2)

gözlerinde ve lisānında ṣufret yaʿni ṣarılıḳ yoḳ idi (4a/19, 4b/1)

bir ḫātun ṣudāʿa mübtelā idi ʿādet ḥayżı ʿale’l-hālihā idi (5a/9-10)

ḳarūresi ṣufrete māʾil olup nažīc idi ve ṭabiʿatı ḳabż üzre idi (5b/7-8)

iḫtibās-ı ḥayż ʿārıż olup ṭabiʿatı līnete māʾil idi (6b/18-19)

mesfūre ḫātunda buhār-ı sevdāvī eṣeri daḫı var idi (8b/6-7)

ʿārıż olup ḥatta başını ḳaldırmaḳ mümkün degil idi (10a/19, 10b/1)

ol ḫātunuñ yüzünde ḳırmızılıḳ olup ḫayżı muḫtebes idi (10b/1-2)

üç yaşında bir ṣabii ṣarʿa mübtelā idi ḥummāsı yoḳ idi (11a/2-3)

ḳarūresi ḳırmızı ve nużıcı var idi idi ṭabiʿatı ḳabż üzre idi (13b/9-10)

üstād naḳl eylediler ki vāliʾ-i Ḫorasānıñ ṣaġ ṭarafı meflūc idi (15b/4-5)

bir meflūc kimse ki ʿilletiniñ ẓuhūrı ḳarībü’l-ʿahd idi (18b/3-4)

ṣol gözünde ḥumret olup ṭabiʿatı münḳabż idi (21a/15-16)

bir kimseniñ gözlerine ġışāve ʿārıż olup ḳarūresi aṣfer idi (22a/16-17)

ḳarūresi beyāż ve raḳīḳ idi (23b/19)

zūfā maṭbūḫı virüp ṣoñra arpa ṣuyı virilmek münāsib idi (50b/6-7)

sinn-i şeyḫūḫetde bir kimse ṣavṣaya mübtelā olup ḥāli ġāyet żaʿīf idi (53b/7-8)

yüz elli dirhem ḳadar ḳan iḫrāc itmek idi (55a/19, 55b/1)

bir ṣabiniñ verekinde vacaʿ olup ḫārü’l-melmes idi (66b/17-18)

1.2.2.2.2.3.Öğrenilen Geçmiş Zamanlı İsim Cümlesi

şaḳīḳa olup ṣaġ gözine hüzāl gelmiş ṭabiʿatı kabż üzre imiş (8a/4-5)

lakin ḥareket-i kaʾim imiş (92a/3)

ishāli daḫı var imiş (93b/14)

1.2.2.2.2.4. Şartlı İsim Cümlesi

māʿidā başında aġırluḳ var ise (10a/1)

eger ḥarāreti yoḳ ise (19a/18-19)

1.2.2.3.Yüklemin Yerine Göre Cümleler

Bu cümleler, yüklemin cümle içindeki yerine göre tespit edilir. Aşağdaki örneklerin hemen hemen tamamı kurallı şekilde dizilmiştir. Devrik cümlenin yoğun olarak görüldüğü yerler ise konusu ister tıp olsun ister başka konularda olsun manzum parçalardır. Cümle içinde yüklemin dışındaki ögeler istediği gibi yer değişikliği yapabilirler. Bu durum cümlenin devrik ya da kurallı olduğu durumunu değiştirmez. Asıl önemli olan burada yüklemin durumudur. Türkçenin tarihi metinler içindeki örneklerini incelediğimizde karşımıza hep özne-tümleç-yüklem dizisi çıkmaktadır. İstisnai durumlar olsa da Türkçenin genel yapısı bu şekildedir.

1.2.2.3.1.Kurallı Cümle

Yüklemi sonda olan cümlelere denir.

1.2.2.3.1.1.Kurallı İsim Cümlesi

bu ʿillet ḳandan olmaġla sālim sālim ve umur-ı sehledendir (12b/19, 13a/1)

ol ġulamıñ unḳı yaʿni boynı uzun ve içine idi (61a/6-7)

buyurdılar ki muẓırr olan şarāb-ı ṣırfdır şarāb-ı memzūc degüldür (15b/13-14)

ḥālbuki ol kimseniñ miʿdesinde ve kalbinde vacaʿ yok idi (17a/18-19)

1.2.2.3.1.2.Kurallı Fiil Cümlesi

mecnūna müşābih bir ġalām iḥżār eylediler (13a/1-2)

el-ān berd ve nāfiż ile maʿā-ı maḫmūm olur imiş (14a/16-17)

ḫılṭ-ı kelām ve beyhūde ġażaba gelür imiş ve gāh çoḳ güler imiş (14b/9-10)

bu ṣūretde mekş olunup baʿde tekrār virilür (18a/2)

balmumı muḥ-ı sāḳü'l-baḳr ile ḳayrūṭī olunup vażʿ olunsun (18b/1-2)

ʿużv meʾ ūfa ısıcaḳ ṣu ile kimād itmegi emr eyledi (21b/18-19)

iki ḥabbe ḳadar kündüseyi burnuna idhāl idüp baʿde iḫrāc eyledi (30b/10-11)

1.2.2.3.2.Devrik Cümle

Yüklemi sonda bulunmayan cümlelere denir. Burada yüklem cümlenin başında ya da ortasında olabilir. Metinde pek az örnek vardır:

naḳl eylediler ki bir ḫātuna baʿd ü'l-vilāde üç gün yāḫud beş gün ḥumma ve żaʿf gelür imiş keşret-i seyelān-ı demden (132a/12-13)

behāyıma ḳocalıḳ gelmez insāna geldügi gibi (146b/1-2)

Manzum bölüm örnekleri:

Teşne-i lebdir tercümān ḳāl ü ḳīl (1b/2)

Eyledüñ irsāl bir ẕāt-ı celīl (1b/3)

Şirk-i ṭabʿı ʿālemi ḳılmış kelīl (1b/4)

Ḳıldı tedbīr ol ṭabīb-i bī-miṣīl (1b/5)

1.2.2.4.Cümlelerin Anlam Özellikleri

Yüklem unsuru olumlu yargı bildiriyorsa bu cümlelere olumlu cümle adını vermekteyiz. Anlam özellikleri yönünden bu olumlu ifadeler gerek eklerle gerekse de kendine özgü farklı kelime yapılarıyla olumsuz hâle dönüştürülür. Olumlu ya da olumsuz ifadeler fiil ve isim cümlelerinde farklılık gösterir. Aşağıda hem isim hem de fiil cümlelerinin olumlu ve olumsuz hâlleri gösterilerek örnekler daha belirgin biçimde sunulmaktadır. Olumlu ve olumsuz cümleler, ayrıca bildirme, emir, istek, ünlem vb. anlamlar taşıyabilir (Karahan 2007: 103).

1.2.2.4.1.Olumlu Cümle

Yargının gerçekleştiği cümlelerdir.

1.2.2.4.1.1.Olumlu-Fiil Cümlesi

iḫrāc-ı demde isrāf eylemişsin (7a/7)

olmaz el-aġdiye ve eşribe-i muraṭṭabaya müdāvemet ile olur (7b/16-17)

oġduḳları yerlere laşḳ oluna (13b/1)

bir ḫātuna iki sene ḳadar raʿşe ile maʿā-yı ishāl ʿārıż olmuş idi (14a/3-4-5)

ṭılā eylemegi ve ġıdāsı noḥudāb ve isfidbācāt olmasın emr eyledi (14a/11-12)

bunlara mübtelā olanlar māʾ-i bārid istiʿmāl eylesünler (15a/6-7)

bir kimse ser sām ile fuvāḳe-i maʿā mübtelā olmuş (15a/12-13)

buyurdılar ki bedenüñ ṣafra ile mümtelī olmuş (17a/1)

ḳusṭ yaġı ile elin oġa ġıdāsı noḫudāb ola (17a/8-9)

ḳarṣ el-verd el-kebīr taʿyin eyler idim (17a/17-18)

üstād buyurdılar teşennücdür evvelā şaḥm-ı vażʿ olunsun(18a/19, 18b/1)

ġıdāsı noḫudāb olsun (18b/6)

gözlerinde ḳırmızılıḳ ola şiyāf-ı ebyaż istiʿmāl eylesün (21b/5-6)

ol kimse belī turdum dedi (23a/14)

baʿde göz ḳapaḳların çevirüp mülāyemet ile şiyāf-ı aḥżar sürdürsün (25a/9-10)

ġalīẓ ṭaʿāmlardan saḳınuñ (26b/16)

sıḳca sıḳca ḥammāma idhāl idüñ diyü tenbīh eyledi (26b/16-17)

1.2.2.4.1.2.Olumlu-İsim Cümlesi

şaḳīḳa ki beynen-nās yarım baş aġrısı dimegile meşhurdur (7b/1)

ṣol ḳulaġında devī ve iltihāb var idi (7b/4)

üstād buyurdılar ki bu intişārdır zīrā ḥadekada ittisāʿ vardır (7b/15-16)

suʿāl ve tükürüginde cüzʾvi ḳan var idi ve ṭabiʿatı iʿtidāl üzre idi (13b/7-8)

bu tedbīr ḥarāret-i hevā vaḳtınıñ tedbiridir (13b/14)

bir kimse felce mübtelā imiş (14a/16)

mafāṣılıña ısıcaḳ şu dökdürmekdür (19b/10-11)

laṭūḥuñ terkībi budur (25a/12)

1.2.2.4.2.Olumsuz Cümle

Yargının gerçekleşmediği cümlelerdir.” –mA” olumsuzluk eki, “değil”, “ne...ne...” edatı ve “yok” ismi cümlenin anlamını olumsuz yapan unsurlardır (Karahan 2007: 104).

1.2.2.4.2.1.Olumsuz-Fiil Cümlesi

buña ʿilāc olmaz (7b/16)

gözlerin bir yire degmiş söylemez ve çaġırsalar cevāb virmez (13a/2-3)

māʾ-i ḥār istiʿmāl eylemesünler (15a/7)

ġışāve ʿārıż olup gicelerde ḳatʿa görmez idi (20b/14)

ṣudan intişār emsālinden bir eser bulunmadı (23a/12)

ḥadeḳadan eser ve ʿalāmet kalmamışdı (26a/15)

bir mikdār tevaḳḳuf idüp ṭurmayınca bir şeyʾ görmem (26b/18-19)

iki miśli ṣu ile mezc it ve açlıḳ ḥālinde cimaʿ eyleme (28b/13)

remed ziyāde olmaya (29a/6)

fāʿide mend olmadı (145b/17-18)

lakin altunları ihrāc itmedi (145b/13)

ammā açlıġınun ibtidāsında vacaʿ ḥiss itmez idi (51a/1-2)

üstād nabżına yapışup buyurdılar ki imtilāya noḳṣān gelmemiş (56a/13-14)

egerçe cālınus ṣıbyān içün faṣda mesaġ göstermedi (58a/4-5)

taḥrīke ve ṣiyābdan çıḳarmaġa ḳādir olamazdı (70b/9-10)

baş tebrīd olunduḳda duhn-i ḫurūʿdan süḫūnet gelmez (76a/17-18)

maddeʾ muʾeẕẕıyayıʾ miʿde ḳabūl eylemeye (76b/18-19)

ol ṣuyı ḳayʾ eylemedi (80b/8)

1.2.2.4.2.2.Olumsuz-İsim Cümlesi

buyurdılar ki mużırr olan şarāb-ı ṣırfdır şarāb-ı memzūc degüldür (15b/13-14)

ḥālbuki ol kimseniñ miʿdesinde ve kalbinde vacaʿ yoḳ idi (17a/18-19)

mesāmmata mündefiʿa olamadıġıdır (87b/3-4)

lisānında ṣufret yaʿni ṣarılıḳ yoḳ (4a/19)

üstād buyurdılar ki ʿillet żīḳ-i nefesdür nar ṣuyı münāsib degildür (60b/6-7)

ol ḫātun didi ki ḳurṣ-ı mezbūruñ istiʿmāline ḳādir degülem (79b/3-4)

1.2.2.4.3.Soru Cümlesi

Bu ifadelerde soru yoluyla cevap alınmak istenmektdir. Soru eki "-mI" ve bunun yanında soru sıfatları, soru zamirleri, soru zarfları ve soru edatları bir cümleye soru anlamı kazandıran unsurlardır (Karahan 2007: 107). Aşağıda soru eki olan –mI ve soru kelimeleriyle yapılan örnekler sıralanmıştır.

1.2.2.4.3.1.Soru Eki İle Yapılanlar

1.3.4.3.1.1. İsim Cümlelerinde Soru Eki

ʿaḳabinde ḳayʾ itmek caʾiz midir (46a/6-7)

yaʿni ṣu istemesi var mıdır (19b/6-7)

1.2.2.4.3.1.2.Fiil cümlelerinde Soru Eki

buyurdılar ki bu ḫālet saña keṣret-i cimāʿ ʿaḳabinde mi ʿārıż oldı (18b/12-13)

bu seferiñde baş açuḳ güneşde ṭurduñ mı (23a/13-14)

üstād suʾal eylediler ki aḫşamdan ṣoñra ṭaʿām ider misin (70b/10-11)

1.2.2.4.3.2.Soru Sıfatı İle Yapılanlar

ʿilacı ne ṭarīḳıla olur (9b/18)

suʾal itdim ki buña muʿālece ne güne olmaḳ gerekdir (19a/16)

şerbet kaç ʿamel eyledi (57b/11)

1.2.2.4.3.3.Soru Zamiri İle Yapılanlar

üstāda suʾal eyledim ki ʿillevṣ ʿilletiniñ sebebi nedir didim (20a/9-10)

üstāda suʾāl eyledüm ki saḳmūniya ile ṣaru helīlenün farḳı nedir (61b/15-16)

bu güne tedbīrden ġaraż nedir (70b/3-4)

faḳīr üstāda didim ki didim ki bu ʿillet nedir (118b/19, 119a/1)

1.2.2.4.3.4.Soru Zarfı İle Yapılanlar

üstāda faṣd ve ḥacāmatdan niçün menʿ itdüñüz didim (30b/1-2)

nedendür ki eṭıbbā ḳanı iḫrāca sāʿir aḫlāṭdan ziyāde meyl iderler(144b/5-6-7)

1.2.2.4.4.Emir Cümlesi

Yüklemin emir kipinde çekimlerinmesi sonucu emir cümlesinin oluştuğu görülmektedir. Bazen emir anlamının yanında rica anlamı katsa da 2. ve 3. tekil ve 2. çoğul şahıslarda kullanılan emir cümlesi örnekleri aşağıda sıralanmıştır. Emir kipi için Zeynep Korkmaz; Tasarlanan, yapılması istenen işi emir veya dilek biçiminde ifade eden, zaman ve şahıs kavramının aynı ekle verildiği tasarlama kipi (Korkmaz 2007: 83) biçiminde ifade eder. Bu metin bir tıp eseridir. Bu sebepten dolayı da hekimin hastalara sık sık hastalıklarının tedavisi doğrultusunda emir cümlesi kullanması söz konusudur. Bu durum son derece doğaldır.

1.2.2.4.4.1. "2. Tekil Şahıs" Emir Cümlesi

ol kimse iclās itdi ve ayaġıñ uzat diyü emr eyledi (65a/1-2)

ol mevżıʿı tażmīd it eger vacaʿ-ı miʿde olup vacaʿ-ı mafāsıl olmaz ise anīsōn maṭbūḫı ile gülbeşeker istiʿmāl it (68b/11-12-13)

hiza ayaġıña ʿilac ile eziyyet virme (71b/11)

1.2.2.4.4.2. "3.Tekil Şahıs" Emir Cümlesi

cevāriş kemmūnı istiʿmāl it ġıdālarıñ şorbalar ve ʿasel olsun (51b/11-12)

maṭbūḫ ü't-tiyn ile ʿasel-i ḫıyār şenberi mezc idüp ġarġara eylesün (53a/1-2)

ḫużrete meylinden ḫavf olunur ise faṣd olunsun (58a/3-4)

berd ile ḫumma var ise ṣu ile ḳurṣü'l-verd virilsün (71a/14-15)

miʿdesine ayda iki kerre ṣandal ve kāfur ve gül ṣuyı ṭılā eylesün ve günde birkaç kerre ṣoġuḳ ṣuya girsün (98b/3-4)

1.2.2.4.4.3. "2. Çoğul Şahıs" Emir Cümlesi

ḳanḳısına meyliñiz olur ise anı alup aña muhabbet itmege saʿy idüñ (83a/4-5)

bişmiş soġan ile ḫurmayı daḳ idüp üzerine yaḳu idüñ şişe ḫiffet virür kezalik teskīn-i vacaʿ içün yumurṭa ṣarusı yaḳusı vazıʿ idüñ (106a/18-19, 106b/1)

1.2.2.4.4.4. “3.Çoğul Şahıs” Emir Cümlesi

kezalik başına devāʾ-yı münevvim döksünler (14b/15)

bunlara mübtelā olanlar māʾ-i bārid istiʿmāl eylesünler (15a/6-7)

İKİNCİ BÖLÜM

ANLAM BİLİM

2.1.Anlam Bilim Nedir?

Anlam bilim; Kelime anlamlarını başka kelimelerinkilerle karşılaştırarak veya onların zaman içindeki gelişlerini gözönünde tutarak inceleyen bilim (www.tdk.gov.tr) olarak değerlendirilir. Cümle içindeki her bir kelimenin dizilişi, birbiriyle olan ilgisi anlamı etkileyecektir. O sebeple kelimeler, gerek tek başına kullanılsın gerekse de diğer kelimelerle deyimleşerek kullanılsın anlamın yeri ve mahiyeti çok önemlidir. Anlam bilim, dilbilimin bir alt koludur, dilbilimin diğer alt kolları olan söz dizimi, ses bilimi, şekil bilgisi ve diğerleriyle doğrudan bağlantılıdır, denilebilir.

Dilbilim çalışmaları çok eskilere dayanır. Bu alanda çeşitli konular işlenmiştir ancak doğrudan anlam konusunu ele alan çalışmalar ya da anlam bilim adının belirlenmesi çok yenidir. Bu da zaman olarak XIX. yüzyılın ilk dönemlerine rastlamaktadır (Aksan 1982: 141).

Anlam bilimin neleri içerdiği noktasında dilbilimcilerin üç şekilde görüşünün olduğu belirtilir:

1. Anlam bilim, anlamın incelenmesidir.
2. Anlam bilim, kelimelerin anlamının incelenmesidir.
3. Anlam bilim, kelimelerin, cümlelerin ve sözcelerin anlamının incelenmesidir (Aydın 2007: 72).

Bu noktadan bakıldığında anlamın her durumda önem arz eden bir inceleme alanı olduğu söylenebilir. O hâlde anlamın da tanımını yapmak gerecektir. Anlam, dil içinde gösterge özellikleriyle yer almış, insanın dünya bilgisiyle beraber belli başlı belirleyicileri olan, kelimelerin belirli bir bağlam ve konu dâhilinde ilettikleri kavram biçimidir (Aydın 2007: 73).

Anlam, çok yönlü bir kavramdır, anlamın tanımı birçok bilim alanında tartışıla gelmiştir. Sadece dilbilimi için değil aynı zamanda felsefeden psikolojiye, hukuktan ilahiyat alanınına kadar bu tartışmalar yapılmıştır (Toklu 2007: 92).

Türk tarihinde kelimlerin anlamlarını ortaya koyan, karşılaştırmalı bir şekilde izah eden eserler mevcuttur. Kaşgarlı Mahmud'un Divan-ı Lugat-it Türk adlı eseri, Ali Şir Nevai'nin Muhakemeletü'l-Lugateyn adlı eseri, Şemsettin Sami'nin Kamus-i Türki adlı eseri, bunlardan

bazırlarıdır. Bu eserler incelendiği vakit anlam yönlü çalışmaların Türk toplumu için çok önceleri başladığını söylemek mümkündür.

Bu çalışmamızda incelenen tıp metnini anlam bilim yönünden değerlendirmeye çalıştık. Bilhassa edebi eserlerde anlam bakımından incelemeler çok olsa da tıp metinlerinde bu tarz incelemeler çok azdır. Ancak aşağıda da görüleceği vakit şu anlaşılmıştır ki, tarihi tıp metinlerinin içerisinde anlam bilim açısından büyük bir malzeme vardır ve biz burada bu malzemeyi ortaya koymaya çalıştık.

Aşağıda ele alacağımız çalışmada anlam bilim ögeleri, metin içerisinde değerlendirilmiştir. Bu ögeler arasında şu başlıklar bulunmaktadır. Temel anlam, Yan anlam, eşanlamlılık, zıt anlamlılık, eşadlılık, benzetme, sözcük bilim (kelime anlamı), ikileme, duygu değeri, deyimler (kalıplaşmış sözcük dizeleri), adbilim, iletişimsel sözler, duyular arası aktarma, sıklık, farklı kullanımlar ve neden sonuç ilişkisi.

Kaynaklarda doğrudan anlam bilim konusu içerisinde alt başlık hâlinde gösterilmeyen ancak bizim maddelendirdiğimiz adbilim, sözcükbilim gibi ögeler aşağıda sıralanmıştır. Dilbilimin tüm kolları birbiriyle ilişkili olduğu düşüncesinden yola çıkarak ve her bir başlığın anlam için önem arz edeceğini düşünerek bu maddeleri aşağıda göstermeye çalıştık. Örneğin, adbilim konusunda o adın nereden geldiğini ve nasıl kullanıldığını bilmek anlam için değer ifade edecektir.

2.1.1.Temel Anlam

Kullanılan bir kelimenin bir ifadenin akılda oluşturduğu ilk kavrama temel ya da asıl anlam denilmektedir. Doğan Aksan'ın geniş tanımıyla temel anlam: sözcüğün ilk kullanılışında kurulan bir simge-gönderge ilişkisiyle dış dünyadaki nesneleri, konu ve kavramları dile yansıtan ve deneyimlerimize, mantığa uygun bir takım nitelikleri bulunan, dile özgü bir birimdir (Aksan 1982: 184). Tarihi süreç içerisinde dili kullanan kişiler tarafından tecrübeler yoluyla oluşturdukları anlam birlikleri, zamanla artık yerleşmiş ve herkes tarafından anlaşılır olmuştur. İnsanların birbiriyle rahat bir şekilde anlaşması, bir karışıklığa neden olmadan iletişim kurması son derece önemlidir. O sebepten dolayı da kelimelerin temel anlam ve diğer anlam özelliklerinin kullanılan cümle içinde yerli yerinde olması gerekir. Bir tıp eserini incelediğimiz bu çalışmada bir hekimin hastaları anlaşılır bir şekilde yönlendirmesi için kelimelerin anlamsal yönünü de doğru bir şekilde kullanması gerekir. Aşağıdaki her bir cümlede temel anlam teşkil edecek bir örnek ele alınmıştır:

żarabāne mübtelā olup gözlerinde ġaşāve yaʿni perde ve ḥumret yaʿni ḳırmızılıḳ var idi (3b/8-9-10) (Göz; görme organı)

bir kimse ṣudāʿadan şekvā idüp ol kimseniñ aġzında acılıḳ olup dudaḳları birbirine yapışur idi (5b/4-5-6) (yapışmak; birbirine tutunmak)

üstād aña cüllāb ile ḳurṣ-ı benefşe istiʿmāline müdāvemetle emr baʿde baldırlarına şīşe urmaġla emr eyledi (10b/9-10-11) (baldır; bacağın diz ile ayak arasındaki bölümü)

üstād anıñ tedbīrinde sükker ile ıcccāṣ istiʿmālini ve soġuḳ ṣuya girüp bir miḳdār oṭurmaġı ve ġıdāsı sirke ve zeyt olmaġı emr idüp buyurdılar (13b/11-12-13) (oturmak; vücudun belden yukarısı dik duracak biçimde ağırlığı kaba etlere vererek bir yere yerleşmek)

bir kimseniñ dişleriniñ birinde eğilme var idi (32b/15-16) (eğilme; bir yöne doğru yönelme, eğik durma)

bir kimseniñ boġazına buḥḥa ʿārıż olup bārid-i hevādan müsteriḥ olmaġla faṣd itmiş (56a/11-12) (boğaz; boynun ön bölümü, ağız boşluğundan sonra gelen yer)

bir kimseniñ ṣaġ ayaġında vacaʿ olup mevżıʿ-ı vacaʿa yapışıldıḳda ḥār idi (71a/19, 71b/1) (ayak; bacağın bilekten aşağıda bulunan ve yere basmaya yarayan bölümü)

tāze baḳla nīm-birişt olunup vaḳt-ı işāde baʿd ü't-ṭaʿām ekl it (96b/11-12) (taze; dalından yeni koparılmış meyve, sebze; pörsümüş, solmuş olmayan)

her sabāḥ nar ṣuyı ile ṭebāşir virilmek emr idüp ġıdāsın aġdiyeʿ-i ḫāmıża sipāriş eyledi (116b/15-16-17) (sabah; günün ve gündüzün başlangıcı)

...irtesi ḥammāma girmek ile emr eyledi (136b/17-18) (hamam; yıkanma işinin yapıldığı yer)

2.1.2.Yan Anlam

Bu terimle dile getirilen, belli bir ses bileşiminin sözcüğün temel anlamının yanı sıra edindiği bir başka anlam, yansıttığı yeni bir kavramdır. Her dilde, sözcüklerin çoğunluğunun, birden çok anlam yansıttığı, çok anlamlı olduğu düşünülürse, dil adını verdiğimiz düzen içinde gösteren'lerin tek bir görev yüklenmediklerini söyleyebiliriz (Aksan 1982: 184). Bir kelimenin akılda bıraktığı ilk kavrama temel anlam demiştik. Temel anlamın dışında o dili konuşan insanların yaşam şekilleri, kültür ögeleri vd. unsurlar, kelimelerin kullanım alanlarını genişletmektedir. Yan anlam da sözlükte bir kelimenin ikinci, üçüncü kavramı olmaktadır. Yan anlamlar hemen oluşabilecek unsurlar değildir. Bu unsurların oluşabilmesi için uzun bir

süreç ve yaşanmışlık gerekir. Aşağıda tıbbi ifadelerin bilhassa halk arasında konuşulan şekliyle yan anlamlar kullanılarak ifade edilmesi söz konusudur. Bu kullanımlar dilden dile değişmektedir. Hatta bir dil içinde yöreden yöreye değiştiği de gözlenmektedir. Türkçe bu bakımdan zengin bir dildir. Çünkü kendi kelime kadrosuyla yüzlerce yan anlamlı yeni anlam ve görevler türetebilir (Akkuş 2017: 620).

bir ḫātun ṣudāʿ dan ve ṣovuḳ ṣovuḳ terlemeden ve cümle aʿ żāsında kırıḳlık ḥiss eylemesinden şikāyet idüp ḥayżı daḫı muḥtebes oldıġın naḳl eyledi (8b/12-13-14-15) (kırıklık: kırık olma durumu; burada ise vücutta duyulan hafif rahatsızlık)

ol yigitde ḫafīfçe bir öksürük daḫı var idi (9a/6-7) (hafif; tartıda ağırlığı az olan, burada hafifçe, belli belirsiz bir biçimde)

bir ḫātun başına ve gözlerine buḫār çıḳup ḥatta gözlerine żaʿ if görmiş idi (9a/16-17) (buhar; sıvıların ve kimi katıların ısı etkisiyle dönüştüğü gaz durumu; burada ise buhar çıkması; burada; rahatsızlık belirtisi)

başında aġırluk var ise.. (10a/1) (ağırlık; ağır olma durumu; burada ise başın ağrıması, rahatsızlık)

bir ġulām iḥżāl eylediler ki müteḥayyir ve gözlerin bir yire degmiş söylemez (13a/1-2) (değmek; aralık kalmayacak kadar birbirine yaklaşmak; burada ise gözlerin bir yere odaklanması, dalması durumu)

bir ġulām getürdiler ki aña felc iṣābet idüp dili bir miḳdār ağırlanmış (15a/8-9)

(isabet; hedefe varma, hedefi vurma, burada ise felce yakalanmak) (ağır; tartıda çok çeken, burada ise ağırlanmak; söyleyemez, konuşamaz duruma gelmek)

üstād nabżına yapışup müstevī bulduḳda taʿ accup eylediler (18b/9-10) (yapışmak; birbirine tutunmak, burada nabzını kontrol etmek)

bu ḫālet zaʿ if ḳalbden olsa elbetde nabżda iḫtilāf olurdı (18b/10-11) (zayıf; sıska, cılız; burada ise kalbin çok yavaş atması)

üstād bābuneci ṭabḫ idüp buḫārına gözini ṭutsun ve ḳabl ü't-ṭaʿ ām ḥammāma girsün (20b/11-12) (tutmak; elde bulundurmak, ele almak, burada ise gözünü tutmak, gözünü oraya yaklaştırmak)

bir ḫātunun gözlerinden birine demevī bir māde inmiş (23b/8-9) (inmek; yüksekten aşağıya doğru gelmek, burada ise göze bir rahatsızlığın gelmesi)

ġıdāsı ḫafīf şeyler ve ziyt ile yapılmış ḳalyeler olsun (34a/13-14) (hafif; tartıda ağırlığı az olan, burada ise yağlı olmayan, rahatsız edici olmayan yiyecek ve içecekler)

bir şeyʾ ekl itse yāḫud diline itmek yā ġayrı ṭaʿām ṭoḳunsa ağır ve gāhi şişer (38b/12-13) (şişmek; içi hava veya gazlarla dolarak gerilmek, burada ise bir rahatsızlıktan dolayı kabarmak)

bir ḫātun gelüp didi ki her ne ekl idersem miʿdemde ekşi olur (39b/11-12) (ekşi; sirke veya limon tadında olan, burada ise mide asitlerinden dolayı yanma hissi)

bir kimsede kurı öksürük ve iltihāb var idi (54a/12-13) (kuru; suyu, nemi olmayan anlamı, burada ise öksürüğün bir çeşidi olarak verilmiştir.)

bir ḫātun vaḥşetden ve gönül tarlıġından ve gicelerde sehrden şikāyet idüp ʿādet ḫayżı ʿaliy ḥālihi idi (83b/1-2-3) (dar; geniş ve bol karşıtı, ölçüleri yetersiz; burada ise ruhun huzursuz olması)

bunuñla şarʿadan ḫalāṣ olduñ didi fakīr didim ki baraṣ ẓuhūrından emīn olunsa şarʿa ġāʾilesi az ḳalmış (11b/1-2-3) (fakir; yoksulluk durumu; burada ise alçakgönüllülük sözü olarak kullanılmış.)

miʿdemde evvelā ṭatlu olur (39a/11) (tatlı: şeker tadında olan, acı olmayan; burada ise mideye rahatsızlık vermeme durumu)

bize bir ḫafifçe bir cevāriş-i taḥrīr buyuruñ (43a/10) (hafif: tartıda ağırlığı az olan; burada ise kısa, öz ve anlaşılır biçimde)

ṭıḥalden miʿdeye dökilür (49b/12-13) (dökül-: dökme işi yapılmak; burada ise geçmek)

ol kimseye uyḫu ziyāde ve aġırdır (70b/15) (ağır: tartıda hafif olmayan; burada ise uykunun derin olması durumu)

ellerim ve ayaḳlarım çekilüp hemān maṣrūʿ olurum (82b/12-13) (çekil-: çekilme işi yapmak, kendini bir yana çekmek; burada ise el ve ayakları hareketsiz kalmak)

2.1.3.Eşanlamlılık

Aynı anlama gelen sözcüklerin Türkçenin eski dönemlerinden beri metinlerin içerisinde kullanıldığı görülmektedir. Aslında sözcükler çoğu zaman birbiriyle tam olarak eş anlama gelemezler. Yani bunlar için daha çok yakın anlamlı sözcükler ifadesi kullanılır. Aşağıdaki cümlelerde görülen eşanlamlı örnekler verilmeye çalışılmıştır. Bu örneklerde altı çizili

sözcükler için de tam olarak eşanlamlı kelimesi kullanılmayabilir. Birbirine çok yakın anlama sahip de demek yanlış olmayacaktır. Bu örneklerde dile yerleşen kelimelerle Türkçe kelimeler bir arada kullanılmıştır. Bu anlamların yakınlığı için de dilin eskiliğinden bahsetmek mümkündür. Bir dilin eldeki en eski ürünlerinde, özellikle anlamca birbirine çok yakın eşanlamlılar bakımından görülen zenginlik –bunlar başlangıçta ayrı ayrı kavramları yansıttığı, zamanla birbirine anlamca yaklaştığı için – dilin eskiliğine de ışık tutmaktadır (Aksan 1982: 193) İncelenen tıp metnindeki örnekler şu şekildedir:

bir kimse suʿāl eyledi ki nedendür ki eṭıbbā ḳanı iḫrāca sāʿir aḫlāṭdan ziyāde meyl iderler (144b/5-6-7) buyurdılar ki bu ġaşiyuñ bir sebebi bu kimse dün gice uyumamış seher ise ḳuvvete żaʿif virür (144b/12-13-14) (neden=sebep)

başına sirke ve gül yaġı urmaġı ve mākülātdan eṭʿimeʾ-i ḫāmıża ve fevākih-i ḫāmıża istiʿmāl itmegi emr eyledi (4a/14-15-16) helīle maṭbūḫı istiʿmāli emr idüp mafāṣılına zeyt ve milḥ sürmek sipāriş eyledi (66a/13-14) (urmak=sürmek)

bir beyaż şeyʾe baḳdıḳda ḥadearda yaʿni gözbebeginde bir aġrı peydā olup gözlerim kararır (28b/2-3) gözine nazar olunduḳda intişār ve şuʿalāmetleri yoḳ levnında ḳırmızılıḳ var (29a/3-4) (bakmak=nazar olunmak)

ekşi nar ṣuyına itmek baturup ekl it (39a/16-17) ġıdāsı nar ṣuyına batırılmış nān olsun (40a/4-5) (itmek=nān)

vaḳtında iḫrāc-ı dem bedeli mevżıʿ-yı meʾufa gül ṣuyı ve sirke ve sāʾir müberridāt ile tebrīd it (68b/8-9) faṣd itdirüp kan ḳırmızı olunca iḫrāc it (71b/16-17) (kan=dem)

oldı bir tabīb ḥurmā ile ve ḥacerü'l-fülfül ile tedbīr eyledi (120b/5-6) ḫekīm-i rāsiḫ Muḥammed bin Zekeriyyā er-Rāzī (1b/8) (tabib=hekim)

bir ḫātunuñ ṣol tarafına ʿārıż olup ġaşyān geldikde mürre-i ṣafrā ḫurūc idüp istirāḥat iderdi (7b/2-3) ġıdāsı ekşi olur imiş ve iki yanlarında aġrı var imiş (46a/11-12) (taraf=yan)

buyurdılar ki ol mevżıʿa mülāyemet virici yaḳular urulsun (12a/3) başına gül yaġı ve gül ṣuyı ve sirke vaż' itmegi emr eyledi (13b/6-7) (buyurmak=emr eylemek)

ḳafasında vacaʿ ve ṣıḳl müşāhede idüp ʿādet ḥayżı menḳaṭʿa olmuş idi (42a/16-17-18) gözlerine ve başına ḥarāret mürtefiʿ olur imiş (45b/19) (kafa=baş)

ṭaʿām vaḳtine gelince ʿalīl arḳası üzerine yata (52a/14-15) ne zaman ayaḳlarıyla süḫūnet gelür ise ṣoġuḳ ṣuya vaż' it (71b/14-15) (vakit=zaman)

bir ġulām getürdiler ki aña felc işābet idüp dili bir miḳdār ağırlanmış (15a/8-9) bir ṣabi getürüp didiler ki lisānında iʿtiḳāl vardır (34a/9) (dil=lisan)

baʿde on beş dirhem ṣaru helīleyi cerişā daḳḳ idüp ısıcaḳ ṣu ile bir gice ışlatdıḳdan soñra süzüp māʾ-ı muṣaffīʾ ʿaliyü's-ṣabāh istiʿmāl eylesün (24b/10-11-12-13) (baʿde=ṣoñra)

taʿāmuñ pek bişmiş yumurṭa ṣarusı (47a/7) bedeninde çoḳ ḳan ḥāṣıl olmuş (19b/14) (pek=çok)

2.1.4.Zıt Anlam

İfadelerin tam tersi anlamını içeren kelimelerdir, denilebilir. Zıt anlamlar da kullanıldıkları yer içerisinde anlamı daha da güçlendirmeye yarayan ögelerdir. Metinde birçok yerde karşıt anlamların kullanıldığı görülmektedir. Ancak aynı cümle ya da ifadenin içinde olması ele alacağımız konuyu daha iyi açıklar niteliktedir. Türkçede çokça zıt anlama gelen kelimeler mevcuttur. Bunlar bir liste hâlinde çıkarılabilir. Üzerinde çalıştığımız tıp metni 152 varaklık uzun bir eserdir ve zıt ögelerin çokluğu doğaldır:

suʿāl eyledi ki veled getürdügi ḥālde ḳan az mı yāḫud çoḳ mı aḳdı didiler ki çok degil idi belki az idi (84B/2-3-4) (az-çok)

bir küçük ṣabiniñ ishāl-i ṣafravīsi olup üstād aña bir dirhem ḳurṣ-ı ṭebāşir istiʿmāli (109a/4-5) üstād anıñ nuḳre'-i ḳafasına bir büyük şişe urılup ṭebāşir ile māʿ ü'r-rummān istiʿmāl itmesin (132b/8-9-10) (büyük-küçük)

bir gün üstāda suʿāl eyledim ki teneḳḳul itmege tatlu bādem mi yāḫud acı bādem mi münāsibdür (143a/6-7) (acı-tatlı)

bir ḫātunuñ baş barmaġı ve ṣalavāt barmaġı yesirā yesirā yuḳaru ḳalḳup ḥareketden ḳalmış idi (66b/12-13) dört parmaġını ʿalīliñ aġzına ṣoḳup ve çeñeyi aşaġı ceẕb idüp müstevī ide (37b/2-3-4) (aşağı-yukarı)

gicelerde gözine yumurṭa beyażı ve gül yaġı vażʿ itmegi ışmarladı (20b/5-6) faṣd olunsun eger ḳanı siyah çıkar ise levni ḳırmızı olunca iḫrāc olunsun (11b/15-16) (siyah-beyaz)

bir kimseye ḳulınc ʿaḳabinde saḥcü'l-emʿā ve ʿaṭeş-i şedīd ʿārıż olup üstād aña sabaḥlarda ve aḥşamlarda üçer dirhem sufūf ü't-ṭīn istiʿmāl it (108a/5-6-7) (sabah-akşam)

naḳl eylediler ki süd emer bir maʿṣūmuñ ḳulaġında vacaʿ var (29b/12-13) gözlerinde ve lisānında ṣufret yaʿni ṣarılıḳ yoḳ (4a/19) (var-yok)

ḳanḳısına meylüñiz olur ise anı alup aña muhabbet itmege saʿy idüñ (83a/4-5) üstād aña ḳurṣ-ı emir bāris virüp ayaḳların żımādü'l-remād ile tażmīd ve ġıdāsın ḥall ve ziyt sipāriş eyledi (86b/14-15-16) (almak-vermek)

üstād aña gündüzlerde ḳurṣ-ı ḫaşḫāş ve gicelerde mey-fehtec ile şarāb-ı ḫaşḫāş emr idüp boġazına ḫuşūnet geldikde lüʿāb-ı bezr ḳatūna istiʿmāli sipāriş eyledi (61a/2-3-4-5) (gündüz-gece)

toḳlıġı ve açlıġı ḥālinden suʾal olunduḳda (30a/5-6) (tokluk-açlık)

devānın fāʾidesi olmaz ise bāri żararı olmaya (80a/16-17) (fayda-zarar)

2.1.5. Eşadlılık

Eşanlamlılar kadar sık olmamakla birlikte, her dilde, aynı ses bileşiminden oluşmuş, başka başka kavramları yansıtan değişik sözcüklere rastlanır (Aksan 1982: 194). Aynı ses ve yazılış özelliğiyle oluşsa da anlam bakımından birbiriyle ilgisi olmayan ifadeler eşadlı ifadelerdir. Aşağıda da metinde belli yerlerde kullanılan, aynı şekilde yazıldığı hâlde anlamlarının farklı olduğu örnekler verilmiştir:

uyḫu ḥālinde yüz yaşduġını mümkün oldıġı mertebe yüksek eylesün (25a/18-19, 25b/1) bu ḳıyās üzre yüz seneye muḥtācdır (146b/8) (yüz: çehre, yüz: sayı)

göz ḳapaḳlarınuñ içinde şīş olup ḥarāret ʿalāmetleri var idi (22a/4-5) bir gün ol kimseye diş aġrısı ʿārıż olup yüziniñ bir ṭarafı şişmiş (28a/13-14) (şiş: kabartı, şiş-: kabarmak)

bir ḫātun ḫalṭ-ı kelām iderdi ve çok güler idi yüzünde ḳırmızılıḳ var idi (12b/15-16) ihtikān olunsun ve başına sirke ve gül yaġı ve gül şuyı vażʿ olunsun (13a/7-8) (gül:çiçek, gül-: gülmek)

on yaşında bir ġulām getürdiler (15a/8) ṣol gözünden ḥumret olup demʿa yaʿni göz yaşı aḳardı (4b/8-9-10) (yaş: yıl birimi, yaş: kuru karşıtı)

göz ḳapaḳlarınıñ içinde şīş olup ḥarāret ʿalāmetleri var idi (22a/4-5) ḫumūżata māʾil şarāb iç (28b/11) (iç:herhangi bir cismin sınırı içindeki yer, iç-: bir sıvıyı yudumlamak)

yoldan gelmiş bir kimseniñ bir gözine ẓulmete ʿārıż olup (23a/10-11) bir yigit getürdiler ve didiler ki ṣaḳalını yolar (11b/12-13) (yol: aşılan uzaklık, mesafe; yol-: bir şeyi çekip yerinden çıkarmak)

ṣol gözünden ḥumret olup demʿa yaʿni göz yaşı akardı (4b/9-10) akciger cirmine müşābih idi (61b/4) (ak-: sıvıların aşağıya inmesi, ak: beyaz)

2.1.6.Benzetme

İnsanoğlunun anlatıma güç verme amacıyla birtakım nesneler, kavramlar arasında gördüğü yakınlıklardan, benzerliklerden yararlanarak bunlardan birini anlatırken ötekini anması eğilimidir (Aksan 1982: 189). Benzetmeler anlatımı daha etkili kılar. Düz bir şekilde bir ifadeyi belirtmek yerine ona benzer bir ifadeyle anlatım sağlandığında akılda kalıcılığı daha fazla olmaktadır. Gerek konuşma dilinde gerekse yazı dilinde sık kullanılan benzetmeler, edebi unsurlara da konu olmuş, benzetme sanatları yapılarak şairlerin ifade güçlerini arttırmıştır. Aşağıdaki örneklere baktığımızda yazarın benzetme edatlarına başvurarak cümleleri zenginleştirdiğini görmekteyiz. Metinde geçen benzetme edatları şu şekildedir: gibi, kadar, benzer, māil vd. Bilhassa ilaçların yapımında, hastalıkların anlatımında çok etkili olan bu kullanım, tarihi tıp metinleri içerisinde de Türkçe söz varlığı ile alakalı çok fazla malzeme olduğunun kanıtıdır.

2.1.6.1.“gibi” ile Kurulan Benzetmeler

Bir kimse ṣudāʿa mübtelā olup ḳarūresi zeyt-i aḥżar gibi idi ve bulanuḳ idi (4a/16-17)

arḳası ṭarafından başına çıḳup gözine dünyā ẓulmetde ḳalmış gibi görünürmiş (9b/12-13)

bir kimseniñ başında riyāḥ olup degirmen gibi gürler imiş (10a/14-15)

tekrār didiler ki ḥayālarında aġırşaḳ gibi deger mi şeylerdir (12a/1-2)

başımı döner gibi müşāhade iderüm (26b/19)

on bir yaşında bir ṣabiye getürüp didiler ki lisānında aġırlıḳ vardır söyledikde faʾ faʾ gibi söyler (37a/13-14-15)

bir kimsede ifrāṭ üzre ġaşyān olup ḳarūresi nar ṣuyı gibi idi (40a/17-18)

üstād aña bir miḳdār günlük ekl it baʿde günlügi ṣaḳız gibi çiyne diyü emr eyledi (51b/17-18)

bir ḫātunuñ ḳarūresi ḳar ṣuyı gibi ṣāfi idi (53b/11-12)

bir kimse suʿāle mübtelā olup tükürügi muḫāṭ gibi ġalīẓ idi (60a/14-15)

bir aġırlıḳ vardır ve böcek yürür gibi bir ḥālet müşāhede olunur (61b/19, 62a/1)

saḳü'l-baḳr aḫẕ ve merhem gibi ḳılınup rükbeye żımād oluna (65a/8-9-10)

güya ki ol mevżıʿda bir ḫıyār ṭurur gibi elem virir (74a/19)

gāhi ḳayʾ eyledigim ṣafra siyāha māʾil olup ṣabr gibi ḫurūc ider (78a/18-19)

dāḫilinde ḫançer ile urılur gibi burucuḳ var ṣoġuḳ ṣuya oturdukda rāḥat ider (78b/16-17)

ayda iki kerre yāhud üç kerre vāḳıʿ olur ki ayaġımdan başıma ṭoġrı ḳarınca yürür gibi bir ḥālet müşāhede olunup (82b/9-10-11-12)

bu kimseniñ berazı beyāż ṭoprak gibi ola (88b/3-4)

bir kimseniñ ḳarūresi renkde ve incelikde ṣu gibi beyāż idi (90b/12-13)

midde gibi beyāż bir ḳarūre ṣahibine suʿal eyledi (93a/12)

bir ḥātunuñ ḥayż vaḳtı geldikde aḳlı zāʿil olup maṣruʿ gibi olur idi (98b/12-13)

ḳarūresi ġalīẓ ve nar suyı gibi idi (99b/17-18)

bir ḫātun altı aydan ṣoñra veled getürüp geregi gibi ḳan gelmemiş idi (101b/18-19)

bir kimseniñ sürresinde ve maḳʿadında vacaʿ ve andan büzāḳ gibi bir şeyʿ ḫurūc ider idi (102a/18-19)

bir şabbıñ daḫı ishāli olup andan ṣu gibi bir şeyʿ ḫurūc iderdi (109a/13-14)

ḳan nezf ider idi vaḳtaki tufl ḫurūc ide baʿar gibi çıḳar idi (106b/18-19)

bir kimsede zaḫīr olup evvelā büzaḳ gibi bir şeyʿ ḫurūc baʿde baʿar gibi ḫurūc ider idi (110b/11-12)

bir ġulamıñ ṣaġ bazūsında cereb-i aḥmer gibi şeyʿ ẓuhūr idüp üstād aña iḫtirāḳ ve ḥumra nevʿindendür diyüp (114a/18-19, 114b/1)

on dirhem miʿa sāʿile aḫẕ olunup ḳadarü'l-kifāye sirke ve gül yaġı ile merhem gibi oluna (115b/8-9-10)

bir kimseniñ bedeninde ṣeālil gibi biṣreler ẓuhūr idüp ol biṣreler mülāyim ve içleri ṣu ile ṭolu idi (122a/4-5-6)

bir ḫātunda ḥumma ve ḥılfete taʿbīr olunan ishāl olup baʿde andan siyāh ḳan gibi bir şeyʿ seyelān ider olmuş (126a/6-7-8)

bir kimseniñ bedeninde ṣıḳlet olup gāhi debīb-i nemle gibi bir ḥālet müşāhede ider idi (131b/5-6-7)

bir kimseniñ bedeninde inkisār ve ṭabiʿatında līnet olup su gibi terler idi (138a/11-12-13)

bir kimse atdan düşüp depesi żarb ile yere ṭoḳınup müteverrim ve kend ü medhūş gibi olmuş idi (140b/12-13-14)

buyurdılar ki ʿuruḳ-ı vasiʿadan bir ṭamar yoḳdur ella anıñ ḳıl gibi belki daḫı ince şuʿbeleri vardır (143a/12-13-14)

2.1.6.2. "kadar" ile Kurulan Benzetmeler

her gün fındıḳ kadar virilüp iki sāʿat yāḫud üç sāʿat ġıdā virilmeye (11a/8-9-10)

bu maʿcūndan büyücek cevz ḳadar her gün vireler (12b/9-10)

reyyān olacaḳ ḳadar yaʿni ṣuya ḳanacaḳ ḳadar içmesün (145a/8-9-10)

2.1.6.3. "benzer" ile Kurulan Benzetmeler

bir ḳarūre getürdiler et yaykandısına beñzer ve didiler ki bu ḳarūre ṣahibiniñ ẓuhūrunda vacaʿ vardır ve gāhi ḳarūresi ḳan gibi olur (67a/12-13-14)

poṣalu ḳana beñzer ḳarūre ṣahibi ki ḥummāsı daḫı var idi (95a/13-14)

ḳarūresi bulanuḳ nar ṣuyına beñzer idi (107a/18-19)

taḫta bitine benzer bir şey görinür (28b/4)

2.1.6.4. "māʿil" ile Kurulan Benzetmeler

ʿādet ḥayżını on seneden berü menḳaṭʿa imiş tehebbücüñ rengi suʾal olundı ṭobraḳ rengine māʿil imiş (8a/8-9-10)

sinn-i kühūletde bir kimseden meẕi cereyān idüp ḳarūresi beyāża māʿil idi (94a/13-14)

2.1.6.5 "müşābih" ile Kurulan Benzetmeler

bir gözine bādincāna müşābih bir şiş gelüp ḥatta ḥadeḳası müstetir olmuş (26b/7-8)

siyah ḳana müşābih muḥteriḳ bir madde ḳayʾider imiş (45a/5)

bir ḳan gelmiş ol ḳanı daḫı bir legen içinde iḥżār eylediler akciger cirmine müşābih idi (59b/3-4)

ol devī serv aġacın ruzgār taḥrīk itdikde ḥādiṯ olan devī müşābihi idi (111a/11-12)

bir kimsenüñ sag yanında beyaż ṭaruya müşābih bişreler var idi (113a/15-16)

2.1.7.Sözcükbilim (Kelime Anlamı)

Sözcükbilim, dilin sözvarlığını, yani sözcüklerini, türetmede görev alan biçimbirimlerini, bileşik sözcük, deyim, atasözü, kalıplaşmış söz gibi ögelerini incelemeye yönelen, bu ögelerin kökenlerini, oluşumlarını araştırarak biçim ve anlam açısından gelişmelerini saptamaya çalışan bir dilbilim dalıdır (Aksan 1982: 15). Bu bilgiler ışığında söylenebilir ki; tarihi tıp metinlerinde sözcükbilime hitap eden bir çok malzeme söz konusudur. Sözcükler cümle ögelerinin temel taşıdır. Onlara yüklenen her bir anlam, anlatımı zenginleştirir. Sözlükbilimi oluşturan ögeler sözcükbilim ögeleridir ve birbiriyle doğrudan bağlantılıdırlar. Metinlerde geçen benzetme ögeleri, deyim yapıları, atasözleri vd. hususlar sözcükbilim içerisinde önemli bir yer tutar. İşte bu hususların belli bir düzen içinde kimi zaman farklı dillerle karşılaştırmalı olarak ele alınması hususu da sözlükbilimle alakalıdır. İncelediğimiz tarihi tıp metni karşılaştırmalı sözlükbilim ögeleriyle doludur denilebilir. Aslında sadece bu eser değil hemen hemen bütün tarihi tıp metinleri bu şekilde ele alınarak yazılmıştır. Bu durum sözlükbilime son derecce katkılar sağlamaktadır. Çünkü her bir metinde geçen onlarca karşılaştırmalı kelime anlamı, sözlük çalışmalarında bir basamak teşkil edecektir. Aşağıda ele alınan örnekler sözlükbilim içerisinde değerlendirilen ve anlam bilime çok büyük katkı sağlayacak olan örneklerdir. Yazar burada bir kelimenin hem Türkçesini hem de farklı bir dildeki karşılığını vererek hem sözcükbilim çalışmalarına yardımcı olmakta hem de kendinden sonra gelecek kuşaklara tıp eğitimi anlamında önemli katkılar sağlamaktadır.

sinn kühūletde yaʿni yaşı ḳırḳ ile altmış mabeyninde bir kimse iki ay ṣudāʿ ve darabāne mübtelā olup gözlerinde ġaşāve yaʿni perde ve ḥumret yaʿni ḳırmızılıḳ var idi (3b/8-9-10)

gözlerinde ve lisānında sufret yaʿni sarılıḳ yoḳ idi (4a/19, 4b/1)

suʿāle mübtelā olup bundan akdem-i nefeṣ yaʿni tükürük çıḳar imiş ve ṣol gözünden ḥumret olup demʿa yaʿni göz yaşı akardı (4b/8-9-10)

üstād ʿaliyye er-raḥmete nuḳreʾ-i ḳafa ki türkīde eñse çuḳurı dirler (5a/4-5)

üstād her ayda bir kere saḳaynına yaʿni baldırlarına şīşe urmaġla ve māʾ-i hindibā ile ʿamel olunmuş (5a/10-11-12)

ḫātun ṣudāʿ ve devvārdan şikāyet idüp aġzında merāret yaʿni acılık var idi (5b/1-2-3)

bir kimse buḫrdan yaʿni aġız ḳoḳusundan ve ṣudāʿdan şikāyet idüp faṣd ile fevḳa'l-gāyye ḳan ihrāc eyledim didi (7a/2-3-4)

şaḳīḳa ki beynen-nās yarım baş aġrısı dimegile meşhurdur (7b/1)

bir kimseye ṣudāʿ ʿārıż olup baṣarı zāʿil olmuş yaʿni gözi görmez olmuş (7b/13-14)

bir ḫātuna ṣudāʿ ve yüzine tehebbüc ʿārıż olup gicelerde sıḳl-ı şedīd yaʿni ziyāde aġırlıḳ gelür imiş (8a/7-8)

dāʾima aġzında cefāf yaʿni ḳurıluḳ olup şarāb içdikde müteʾeẕẕi olur imiş (9b/15-16)

ḥatta użvı tenfīṭ ide yaʿni ḳabarda (10a/12-13)

bir kerre ve gāh iki kerre iġme yaʿni bir bayġınlıḳ gelüp ḥatta beşeresi müteġayyir-i siyāha māʾil olur imiş (10b/5-6)

ḫader didikleri ʿillet ki türkīde uyuşuḳluḳ dirler (13a/9-10)

bir ḫātuna felc ve iʿtiḳāl-i lisān yaʿni dil ṭutulması ʿārıż olmuş idi (16a/14-15)

iki canibinde yaʿni iki yanında vacaʿ olup şaçları dökilür idi (17a/19, 17b/1-2)

bir ḫātunuñ kebedinde yaʿni ḳaracigerinde ṣalābet olup ḳarūresi ġalīż ve ficc idi (85b/14-15-16)

bir kimse iḫżār eylediler ki dört parmaġı munżamm olmuş yaʿni bükülmüş açılmaz ve ḫareket itmez ancaḳ baş parmaġı ḥareket ider (18a/16-17-18-19)

cümleʾ bedenime istirḫā getürüp maġşiyyü ʿaliyye olurum yaʿni bayılurum (18b/8-9)

bir ḫātuna teşennüc ʿārıż olup dişleri daḫı munżamm olmuş idi yaʿni dişleri ḳasılmış idi (18b/18-19)

bir kimse ishal-i ẕeriʿa mübtelā olup cümleʾ aṣā baʿna yaʿni elleri ve ayaḳları barmaḳlarına gāhi teşennüc gelür imiş ʿaṭeşi yaʿni ṣu istemesi var mıdır diyü suʾal olunduḳda ʿaṭeşim ġāyet ziyādedür didi (19b/4-5-6-7-8)

bir ġulām getürdiler ki aña remed ve ṣudāʿ-ı şedīd ve cebhesine sıḳl yaʿni alnına bir aġırlıḳ ʿārıż olmuş (20b/2-3)

ẕikr eyledügimiz ʿillet beynü'l-eṭibbāʿ ʿışā dinmek ile maʿrūfdur türkīde tavuḳ karaġısı dirler (21a/3-4-5)

bir müsinne ḫātun gicelerde gözleriniñ ilzāḳından yaʿni yapışmasından şikāyet idüp (22a/11-12-13-14)

bir yigit bir sene ḳadar damʿaya mübtelā olup gözlerinden yaş aḳar imiş gözlerinde ḳırmızılıḳ daḫı var idi (22b/9-10-11)

bu kimsede diyā bītus yaʿni ṭolab dinmegile maʿrūf olan ʿillet vardır (24a/2-3)

bir beyaż şeyʾe baḳdıḳda ḫadeḳada yaʿni gözbebeginde bir aġrı peydā olup gözlerim kararır (28b/2-3)

bir şābba ihtilācü'lʿayn yaʿni göz seyirmesi ʿārıż olup ol gözde ḳırmızılıḳ ve ḳan ʿalāmeti var idi (28b/16-17-18)

sinn-i şeyḫūḫetde bir kimse sıḳlü'l-üẕnden yaʿni ḳulaḳ aġırlıġından şikāyet eyleyüp ṭoklıġı ve açlıġı ḥālinden suʾal olunduḳda (30a/4-5-6)

terk itdikde ʿaṭse yaʿni aġsırıḳ gelüp penbe ḫurūc eyledi (30b/12-13)

üstād buyurdılar ki bir baldırı üzerine iki şişe urılup üç gün mürūr itdikde sāḳ-ı uḫrasına yaʿni şişe urulmayan baldırına daḫı iki şişe urıla (31a/8-9-10)

eṭrāfını yaʿni ellerini ve ayaḳların ve başını kezalik faḥẕını muḥkem bağlaya (31a/13-14-15)

bir kimseniñ üç ay ḳadar menḫarından yaʿni burnı deliklerinden bir ṣu aḳar imiş (31b/9-10-11)

bir kimseniñ lissesinde yaʿni diş etlerinde ḳan akardı (33a/7-8)

bir ṣabi getürüp didiler ki lisānında iʿtiḳāl vardır yaʿni söz söylemesi müşkilcedür ve oḳudıġı şeyʾleri ḳıraʾte ḳādir degüldür (34a/9-10-11)

ol kimse didi ki belī meşy ile yaʿni yürimek ile kendümi itʿāb itdüm (35b/14-15)

bir ġulāmda şiḳāḳ-ı şefe yaʿni dudaḳ çatlaması var idi (36b/3-4)

üstād merḥūm ḥunnāḳ içün ḳıfālden faṣd ile rükbetine yaʿni dizlere nüzūl iden madde-i ḥāre içün basalıḳdan faṣd ile emr iderdi (36b/11-12-13-14)

sinn şeyḫuḫetde bir kimse getürdiler lisānı muʿteḳıl olmuş yaʿni bir söz söyleyemez ve kendüye söyleyenin sözleri fehm itmez (37a/5-6-7-8)

bir ṣabi getürdiler ki lehātı yaʿni küçük dili düşmüş (38b/6-7)

ekṣer evḳatda ʿataş yaʿni şusuzluḳ ʿārıż olur imiş (43a/3-4)

bir kimseniñ her ekl eyledügi derḥāl neyyen yaʿni ġayr-ı naż̄ic ḫurūc ider idi (44a/14-15)

sinn-i şeyḫūḫetde bir kimseye ḳayʾ ü'd-dem yaʿni ḳan ḳusmaḳ ʿārıż olup lisānı müteverrim yaʿni dili şişmiş idi (44b/16-17)

şebyār didigimiz ṣabr ile masṭakī̇den yapılur (50b/11)

bir ḫātunuñ boġazına taż̄yī̇ḳ yaʿni ṭarlık ʿārıż olup on sene ḳadar mütemādi olmuş (52b/16-17-18)

ol ġulamıñ unḳı yaʿni boynı uzun ve içine idi (61a/6-7)

vaḳtā ki ḥurf mezbūr māʾmı teşerrüp idüp münfetiḥ ola yaʿni ḳabara (77b/9-10)

ṭamarları müntefiḥ olup ġaşi ʿārıż olur imiş yaʿni bayılur imiş (81b/10-11)

şiryāna munṣabb olup ve dāclar müntefiḥ olur yaʿni kabarır (81b/12-13)

üstād emʿāsında ḳarḥa vardır diyüp ḥuḳne-i mümesseki yaʿni ṭutıcı ḥuḳne ve şiyāf ü'z-zaḫī̇r ve ḳurṣ-ı emir bāris emr eyledi (86b/10-11-12)

pes seniñ tedbī̇riñde delk yaʿni oġmaḳ kâfidir (87b/4-5)

ziyt ile nāne yaʿni itmege ḳaṣr itmesin sipāriş eyledi (97b/17-18)

bir ġulāmıñ ṣol ṭopuġunda verem-i ṣulb olup ayaġı iʿvicāca yaʿni egrilige meyl itmiş idi (119b/14-15-16)

rākib olduḳça yaʿni ata bindükçe daḫı ayaḳları şişer idi (120a/14-15)

üstād buyurdılar ki muġāṣ yaʿni yaban narınun köki ḫānazırda balī̇ġ u'n-nefʿadır (122a/19, 122b/1)

üstād yüzünde ḥaṣba yaʿni kızamık ẓuhūr idecekdür (132b/1-2)

buyurdılar ki ṭaʿāmı eṭrāfdan yaʿni paçadan yāḫud piliç emṣāli şeyʿlerden yapılmış (134a/17-18)

olan ʿilāclar muḳtażā-yı ḥāle yaʿni ḥāl-i ʿalī̇le göre olur (135b/5-6)

bir ġulāmıñ ʿunḳında ve ḳafāsınıñ baʿżı yerlerinde ḳūbā yaʿni temregü var idi (138b/14-15-16)

üstād buyurdılar ki ekşileriñ cümlesi dişlere żares yaʿni uyuşuḳluḳ getürür (145a/1-2)

illā ʿaṭeş ziyāde olduḳda şeyʿen fe şeyʿey içsün reyyān olacaḳ ḳadar yaʿni şuya ḳanacaḳ ḳadar içmesün (145a/8-9-10)

üstād buyurdılar ki cüderī müteferriḳ yaʿni seyrek olup baʿżı baʿżısından mütebāʿid olursa (147b/4-5)

tā ki ruṭūbeti ceyyiden müteferriḳ ola yaʿni ayrıla (149b/15)

ṣıfat-ı sufūf-ı küzbere ki türkīde kişniş dirler (4a der-kenar)

żımād yaḳu maʿnāsınadır (5a-der-kenar)

büsre sivilci dimekdür (5a-der-kenar)

şiryān diyü ḥareket iden ṭamarlara dirler ḥareket itmeyen ṭamarlara verīd dirler (7a-der-kenar)

sudġ türkīde şaḳaḳ dirler (8a-der-kenar)

senbūse samṣa dimek ile meşhūrdur (14b-der-kenar)

ṣıḳlü'l-ecfān göz ḳapaḳlarınıñ aġırlıġı dimekdür (20b-der-kenar)

ġışāve bunda ṭuman maʿnāsınadır (20b-der-kenar)

ʿanz keçiniñ ve yaban keçisiniñ ve geyigiñ dişisine dirler (20b-der-kenar)

Yukarıda verilen örnekleri karşılaştırma biçiminde aşağıya kaydediyoruz:

sinn-i kühūletde	:	yaşı ḳırḳ ile altmış mabeyninde
ṣufret	:	ṣarılıḳ
akdem-ı nefeş	:	tükürük
demʿa	:	göz yaşı
ḳafa	:	türkīde eñse çuḳurı
saḳaynına	:	baldırlarına
merāret	:	acılık
buḫrdan	:	aġız ḳoḳusundan
şaḳīḳa / beynen-nās	:	yarım baş aġrısı
başarı zāʿil olmuş	:	gözi görmez olmuş
ṣıḳl-ı şedīd	:	ziyāde aġırlıḳ
cefāf	:	ḳurıluḳ
tenfīṭ ide	:	ḳabarda

iġma	:	baygınlıḳ
ḫadar	:	türkīde uyuşuḳluḳ
iʿtiḳāl-i lisān	:	dil ṭutulması
canibinde	:	iki yanında
kebedinde	:	ḳaracigerinde
munżamm olmuş	:	bükülmüş açılmaz ve ḥareket itmez
maġşiyyü ʿaliyye olurum	:	bayılurum
müneżżem olmuş idi	:	dişleri ḳasılmış idi
cümleʾ aşā baʿna	:	elleri ve ayaḳları barmaḳlarına
ʿaṭeşi	:	şu istemesi
cebhesine s̱ıḳl	:	alnına bir ağırlıḳ
ıʿşā	:	ṭavuḳ karaġısı
ilzaḳından	:	yaʿni yapışmasından
damʿaya	:	gözlerinden yaş aḳmasına
diyā biṭus	:	ṭolab
ḥadeḳada	:	gözbebeginde
ihtilācü'l ʿayn	:	göz seyirmesi
s̱ıḳlü'l-üẕndan	:	ḳulaḳ ağırlığından
ʿaṭse	:	ağsırıḳ
sāḳ-ı uḫrasına	:	şişe urulmayan baldırına
eṭrāfını	:	ellerini ve ayaḳların ve başını
menḫarından	:	burnı deliklerinden
lissesinde	:	diş etlerinde
iʿtiḳāl	:	söz söylemesi müşkilcedür
meşy	:	yürimek
şiḳāḳ-ı şefe	:	dudaḳ çatlaması
rükbitine	:	dizlere nüzūl iden madde-i ḥāre
muʿteḳil olmuş	:	bir söz söyleyemez
		kendüye söyleyenin sözleri fehm itmez
lehātı	:	küçük dili
ʿaṭaş	:	ṣusuzluḳ
neyyen	:	ġayr-ı naż̄ic
ḳayʾ ü'd-dem	:	ḳan ḳusmaḳ
müteverrim	:	dili şişmiş

şebyār	:	ṣabr ile masṭakī̄den yapılur
tażyīḳ	:	ṭarlıḳ
unḳı	:	boynı
münfetiḥ ola	:	ḳabara
ġaşi	:	bayılur
kebedinde	:	ḳaracigerinde
mümesseki	:	ṭutıcı
delk	:	oġmaḳ
nāne	:	itmege
iʿ vicāca	:	egrilige
rākib olduḳça	:	ata bindükçe
muġāş	:	yaban narınun köki
ḥaṣba	:	ḳızamıḳ
eṭrāfdan	:	paçadan
muḳtażāyı ḥāle	:	ḥāl-i ʿ alī̄le
ḳūbā	:	temregü
żarıs	:	uyuşuḳluḳ
reyyān olacaḳ ḳadar	:	ṣuya ḳanacaḳ ḳadar
müteferriḳ	:	seyrek
müteferriḳ ola	:	ayrıla
ṣıfat-ı sufūf-ı küzbere ki	:	kişniş
żımād	:	yaḳu
büṣre	:	sivilci
şiryān	:	ḥareket iden ṭamarlar
verī̄d	:	ḥareket itmeyen ṭamarlar
ṣudġ	:	şaḳaḳ
senbūse	:	ṣamṣa
ṣıḳlü'l-ecfān	:	göz ḳapaḳlarınıñ aġırlıġı
ġışāve	:	ṭuman
ʿ anz	:	keçiniñ ve yaban keçisiniñ ve geyigiñ dişisi

2.1.8.İkileme

İkilemeler, aynı kelimelerin, zıt anlamlı kelimelerin, yakın anlamlı kelimelerin, yansıma kelimelerin vb. cümle içinde kullanıldıkları genelde zarf olarak kullanılan yapılardır. Zeynep Korkmaz'ın ifadesinde ikileme; aralarında belirli bir ses düzeni bulunan, biçim ve anlamca birbiriyle ilişkili olan, aynı yakın ya da zıt anlamlı iki veya daha çok kelimenin bir tek kelime gibi anlam göstermek üzere yan yana gelmesi ile oluşturulan kelime grubu (Korkmaz 2007: 123)dur. Bu tarz gruplar cümle bilgisi içinde tekrar grubu adı altında ele alınmıştır. Cümle içindeki yeri dilbilgisel yönden incelenmiştir. Burada örneklerin teknik yönünün dışında anlamsal olarak ele alınması söz konusudur. Bu tarz kelimeler tek başlarına kullanıldığında anlamda ne gibi değişiklik olur? Kelimelerin iki defa tekrar edilmesi o ifadeyi ne kadar güçlendirir? Bu soruların cevaplarını daha yakından tespit etmek için metin örneklerini aşağıda bir sıra dâhilinde vermeye çalıştık. Burada yazarın aynı kelimelerden oluşan ikileme örneklerini kullandığı görülmektedir. Kelimeler yansıma seslerden oluşanlar, edatlardan oluşanlar, isim, sıfat ve zarflardan oluşanlar diye farklılık göstermektedir. İki defa kullanılan kelimelerin anlam derinliği ile onların yerine kullanılabilcek bir tek kelimenin oluşturacağı derinlik aynı olmayacaktır. Bu sebepten dolayı anlamsal olarak incelendiğinde ikilemelerin dilbilim içerisindeki yeri büyüktür.

bir ḫātun ṣudāʿdan ve sovuḳ ṣovuḳ terlemeden ve cümle aʿżāsında ḳırıḳlıḳ ḥiss eylemesinden şikāyet idüp ḥayżı daḫı muḥtebes oldığın naḳl eyledi (8b/12-13-14-15)

İkilemenin kattığı anlam: ṣovuḳ ṣovuḳ terlemek: Bilhassa nefes darlığında vücudun stres yaparak ortaya koyduğu tepkiyle oluşan terleme

bir ġulām iḥżār olunup didiler ki gāh gāh bunuñ bedenine bir teşvīş ve istirḫāʾʿārıż olur (16a/1-2)

İkilemenin kattığı anlam: gāh gāh: Arada sırada, zaman zaman

lisānında aġırlıḳ vardır söyledikde faʾ faʾ gibi (37a/14)

İkilemenin kattığı anlam: faʾ faʾ: Garip bir şekilde, anlaşılmaz şekilde anlamında, Türkçede yansıma ses benzeri ifade.

ḳalīle ḳalīle ısıcaḳ arpa ṣuyı içsün (42b/9)

İkilemenin kattığı anlam: ḳalīle ḳalīle: Az bir şekilde, azar azar

bir ḫātunuñ baş barmaġı ve ṣalavāt barmaġı yesirā yesirā yuḳaru ḳalḳup ḥareketden ḳalmış idi (66b/12-13)

İkilemenin kattığı anlam: yesirā yesirā: Yavaş bir şekilde, ağır ağır

bir kimseniñ cevfında dübeyle olup münfecir olmuş idi üstād aña cürʿate cürʿate ısıcaḳ şu içüp (119b/7-8-9)

İkilemenin kattığı anlam: cürʿate cürʿate: Yudumlayarak, yudum yudum

luffan narı şuyına loḳmalar batırup az az birḳaç defʿada istiʿmāl ide diyü tenbīh eyledi (137b/2-3-4)

İkilemenin kattığı anlam: az az, bir anda olmayan, azar azar

bir ḫātun gelüp didi ki başımıñ baʿżı yerlerinde şac bölük bölük dökilür (139a/1-2)

İkilemenin kattığı anlam: bölük bölük: belli kısımlar, parça parça, ara ara

bir yigit şabi iken depesi üzre düşüp el-an vaḳtā vaḳtā ḳulaġı içinde verem ẓuhūr idüp müteḳayyiḥ olur imiş (142a/2-3-4)

İkilemenin kattığı anlam: vaḳtā vaḳtā: Bazı zamanlarda, ara sıra

2.1.9.Duygu Değeri

Duygu değeri, temel anlam ögesi gibi kesin ve açık bir biçimde bir göndergeyi yansıtmamakta, bir takım belli belirsiz duygu ve tasarımlarla insan üzerinde etki sağlamaktadır. Ancak hemen ekleyelim ki, bu değer insandan insana ve göstergenin kullanıldığı andaki duruma, koşullara göre değişebilir; göstergeyi duyan ya da kullanan insanın ruhsal yapısına, niteliğine ve koşullara göre azalıp çoğalabilir (Aksan 1982: 197). Türkçede bazen bir sözcüğe eklenen bir ekin bazen de kullanılan bir kelimenin anlamı, duygu değeri bakımından ifadeyi etkileyecektir. Duygu değeri verilecek yerde kullanılan ek ya da kelimenin yerine başka bir ifadenin kullanılması aynı anlam yoğunluğunu ve duygu değerini veremeyebilir. Bu sebepledir ki duygu değerini verecek kelime özenle seçilen bir kelime konumundadır. İncelenen eser bir tıp metnidir. Bu sebepten dolayı kendi dönemine ait bilimsel bir çalışmadır. Bilimsel çalışmalarda duygu değeri taşıyan ifadeler söz konusu olmayacaktır. O sebeple aşağıda gösterebileceğimiz bolca örnek yoktur. Ancak birkaç yerde acıma ve sevgi duygusunun olabileceği düşüncesiyle bu örnekleri almayı uygun gördük. Duygu değeri taşıyan unsurların daha çok edebi metinler içinde olacağını düşünürsek incelediğimiz tıp metninde bu kadar az görünmesi pek tabii olacaktır.

süd emer bir kızcaġızıñ gözünde şīş var idi (21a/17-18)

maʿṣumuñ gözüne anası süd ṣaġup üzerine gül yaġı yumurṭa beyāżına baturulmış bezler vażʿ ideler (21b/1-2-3)

2.1.10.Deyimler (Kalıplaşmış Sözcük Dizileri)

Belli bir kavramı, belli bir duygu ya da durumu dile getirmek için birden çok sözcüğün bir arada, seyrek olarak da tek bir sözcüğün yan anlamında kullanılmasıyla oluşan sözdür (Aksan 1982: 37). Her toplumun kendine ait kalıplaşmış sözleri vardır. Bu sözler toplumların kendine ait yaşam koşulları, kültür ögeleriyle şekillenir. Bu durum asırlar süren bir geleneğin sonucu oluşmaktadır. Türkçede de aynı bu şekilde oluşmuş yüzlerce deyim örneği bulunmaktadır. Deyimlerde kelimeler genellikle sözlükteki ilk anlamını yitirmektedir ve kendine özgü farklı anlamlar kazanmaktadır. Aşağıdaki örneklerde de tıbbi unsurların halkın kullandığı deyim özellikleriyle ifade edilerek kullanıldığını görmekteyiz. Genellikle iki kelimeden oluşan kullanımlar göze çarpmaktadır. Halk arasında da yaygın bir şekilde kullanılan bu deyim örnekleri bize şunu göstermektedir ki; tarihi tıp metinleriyle halkbilimi unsurları iç içedir ve bu iki unsur birbirini tamamlar niteliktedir.

ol mevżıʿı bir büyücek şīşe urdırup vāfirce şarṭ itdirdi (5a/5-6)

ol kebābdan ṭamlayan ṣuyı gözlerine çeküp kebābı ekl eyleye (20b/17-18)

bir kimse gelüp didi ki her ne zamān ḥareket idersem benden ʿaraḳ keşīr gelüp zaḥmet çekerim (142b/18-19)

bir beyaż şeyʾe baḳdıḳda ḥadeḳada yaʿni gözbebeginde bir aġrı peydā olup gözlerim kararır (28b/2-3)

didiler ki veled getüreli iki aydır (84b/2)

insān içün böyle umurda aḳlını ḳullanmak lazımdır (84b/12-13)

üstād aḥṣāsında żaʿif olmaḳ gerek diyüp nabżın ṭutdı (129a/19, 129b/1)

ḳuş yavruları ile yapılmış rībāsıyya ve zirişkiyya istiʿmāline cevāz gösterdi (131a/9-10)

ḫāṭırıñı ḫoş ṭut ve ziyādece uyumaġa saʿy eyle (18b/17-18)

ṭabībe ḫayret virecek umur-ı müteżāddadandır (35a/10)

Aşağıda örneklerdeki deyimlerin anlamları verilmeye çalışılmıştır:

şīşe urdırmak : Cam veya bardakla tedavi etme

gözlerine çekmek	:	Gözlerine uygulamak, sürmek
zaḫmet çekmek	:	Sıkıntıya katlanmak
gözlerin kararması	:	Başı dönmek, baygınlık geçirmek
veled getürmek	:	Çocuğu olmak
aḳlını ḳullanmak	:	Düşünmek
nabżın ṭutmak		:Kalp atışını kontrol etmek
cevāz göstermek	:	Hoş görmek, uygun bulmak
ḫoş ṭut	:	Rahatlamak
ḥayret virmek	:	Şaşırtmak

2.1.11ADBİLİM

Adbilim, dilbilimin diğer alanlarıyla yakından ilgilidir. Bilhassa sözcükbilim ve anlam bilim incelemeleri içerisinde adbilimin özel bir yeri vardır. Kullanılan adın çağrıştırdığı anlamlar zamanla gelişme durumu gösterebilir. Bilhassa özel adlar bu konu içerisinde önemli bir yer teşkil etmektedir. Özel bir adın köken incelemesi, anlam bilim açısından yaptığı çağrışımlar tarih boyunca araştırmacıların inceleme alanı içine girmiştir. Dilcilik tarihi boyunca değişik dillerde özel ad niteliği taşıyan ögeler üzerinde yürütülen çalışmalar, zamanla filoloji incelemeleri içinde kendine bir yer edinmiş, dil coğrafyası, sözcük tarihi ve lehçebilim alanlarındaki gelişmelerde uygulamaya konan yöntemler, adbilimin bu alanını da etkilemiş, yeni bilimsel inceleme dallarını oluşturmuştur (Aksan 1982: 93-94). İncelenen tarihi tıp metninde bazı özel isimler ön plandadır. Bu özel isimler arasında hekimler, tarihi şahsiyetler, hastaların zikredilen isimleri, şehir ya da bölge isimleri, eser ismi vb. bulunmaktadır. Kullanılan her bir özel isim kendi içinde anlamlar içermektedir. Bu özel isimlerin de ayrıca ele alınması, hakkında bilgiler verilmesi gerekir ki bu çalışmanın derinliği ve zenginliği daha çok ortaya konulmuş olsun.

Rey şehriniñ cāmiʿinde ṭul ve derāz secdede ṭurdı (27a/12-13)

Cālīnūs ve andan muḳaddem bażı ḳudemā ḫaṭā itmişlerdir (116a/11-12)

Ḥasan bin Zeyd üstāda didi ki bir cāriyem fevt olmaġla ḳalbimde o rütbe fikret ve gam-ı ḫādiṣ oldı (82b/18-19, 83a/1)

Ebu Abdi'llahi'l-ʿAlevī dinmegile maʿrūf kimsede ḥummā-yı ḥāde olup aña baʿz eṭıbbā ḳurṣü'l-kāfur taʿlīm eylemişler (132a/1-2-3)

bir kimseniñ başında ḳarḥa ḳarḥalar olup üstād anıñ tedbīrini Eb'u Ḥasan el-Işfahāniye ḥavāle idüp taḥrīr eyledi (139b/19, 140a/1-2)

Kitāb-ı Manṣūrıda yāḫud Aḳrabādīnde taḥrīr olunan ḳurṣü's-saʿfeyi ṭılā it (140a/13-14)

üstād aña Aḳrabādīnde taḥrīr olunan ġarġaratü'l-felc ile ġarġarat itmegi (14b/2-3)

Ebuʿl-Ḥasan ʿAllān emr eyledi (85a/16-17)

üstād naḳl eylediler ki vāliʾ-i Ḫorasānıñ ṣaġ ṭarafı meflūc idi (15b/4-5)

ḥekīm-i rāsiḫ Muḥammed bin Zekeriyyā Er-Rāzī (1b/8)

Nişāburda naḥīfü'l büny(e) bir şābbıñ ṭıḥālinden bir nefḫa yaʿni bir yıl ḳalḳup (9b/10-11)

Kitāb-ı Manṣūrıda yāḫud aḳrıbādında taḥrīr olunan ḳurṣü's-saʿfeyi ṭılā it (140a/13-14)

Buḫaradan bir kimse gelüp naḳl eyledi ki (81b/8)

Rey	:	İran'da bir şehir
Cālīnūs	:	Galen, meşhur bir hekim
Ḥasan bin Zeyd	:	Bir hanedanlığın kurucusu
Ebu'l-Hasan el-Işfahānī	:	Bir hekim adı
Ebu Abdi'llahi'l-ʿAlevī	:	Bir kişi adı
Kitāb-ı Manṣūrı	:	Razi'nin eserlerinden biri
Aḳrabādīn	:	Razi'nin eserlerinden biri
Ebuʿl-Ḥasan ʿAllān	:	Bir hekim adı
Ḫorasān	:	İran'ın doğusunda yer alan coğrafi bölge
Muḥammed bin Zekeriyyā er-Rāzī	:	Eserin müelifi, hekim, filozof
Nisābur	:	İran'da bir şehir
Buḫara	:	Maveraünnehir'de tarihi bir şehir, bugün Özbekistan sınırları içerisinde bulunur.

2.1.12.İLETİŞİMSEL SÖZLER

Toplumların yaşadığı çevre, yaşam koşulları, kültürel ögeleri vb. birçok durum aralarındaki iletişime de yansımaktadır. Kullanılan iletişimsel sözler artık o toplumun fertleri tarafından benimsenmiş ve herkes tarafından kullanılagelmiştir. Burada da söz konusu olan önemli bir

öge de yine tarihi süreçtir. Zamanla çeşitli anlamlar yüklü iletişimler sözlerin fertler arasında sürekli kullanılır hâle gelmesi, toplumdaki bireylerin bir arada yaşamalarının bir gereği olarak karşımıza çıkar. İncelenen metin bir tıp eseridir ancak günlük konuşma tarzıyla yazıldığı için iletişimsel bazı sözlerin de yazar tarafından kullanıldığı görülmüştür. Aşağıdaki örneklere bakıldığında sözü geçen kişiye bir dua mahiyeti taşımaktadır:

üstād aleyhi'r-raḥme didiler ki bu ḥāl kürraṣı taʿbīr olunan ṣafrādandır (4b/1-2)

üstād raḥmetu'llahi aleyh ısıcaḳ hevāda ṣarābdan ve seherden ʿārıż olan süḫūnet-i res içün ve nezle ve zükkām içün gāyet ṣoġuḳ ṣuyı yafūḥa-yı ṣabb ile yāḫud yafūḥa-yı ḳar vażʿ itmegile emr iderdi (32a/15-16-17-18)

üstād buyurdılar ki Allah teʿāla istiḫḳāḳların virsün zemānemiz eṭıbba seniñ ki bunuñ gibi şeyler ile iftiḫār iderler (144a/17-18-19)

2.1.13.DUYULAR ARASI AKTARMA

Bir durumu, bir olayı daha canlı ve güçlü bir anlatımla ifade edebilmek amacıyla kullanılan kelimeler vardır. Bu sözcükler sözlükteki ilk anlamının dışında çok farklı anlamlarda karşımıza çıkabilmektedir. Metinde sayısı çok sınırlı olsa da duyular arası aktarma örnekleri bir dilin zenginliğini göstermesi bakımından önemlidir. Metinde bir örnek mevcuttur:

ḫamūżata māʾil ṣarāb iç keskin ve eski ṣarābdan ictināb it (28b/11-12)

(Kesmek fiziki bir eylem iken burada içilen nesnenin tadından bahsedilmektedir.)

2.1.14.SIKLIK

Bir dilin sözcüklerinin öteki sözcüklere oranla daha çok ya da daha seyrek kullanılması anlamına gelir (Aksan 1982: 22). Konuşma dili ya da yazı dili farkı olmadan dilde belirli kelimler çok daha fazla kullanılır. Konuyla alakalı olarak bu durum değişiklik gösterse de bazı isimlere, fiillere ya da edatlara diğerlerine oranla daha fazla başvurulduğu görülür. Aşağıdaki örnekler incelendiğinde görülecektir ki bağlama edatlarının bazı fiillerin ve isimlerin aynı cümle içerisinde dahi olsa defalarca kullanılması dikkat çekicidir. Yazarın farklı bitkileri sıralaması buna bir örnek olabilir. Daha önce cümlelerin bağlama edatlarıyla birleştirilip uzunca ifadelerin ortaya çıktığını söylemiştik. İşte bu uzun cümlelerde birbiriyle

alakalı ifadeler olduğundan dolayı benzer ya da aynı sözcükler sıkça kullanılmıştır. Aşağıda cümle içinde sıkça geçen bazı örnekler verilmiştir:

baʿde ṣarı helīle ve şāhtere ve sināmeki ve şekerden ʿamel olınmış nuḳūʿdan bir şerbet virdi (3b/13-14-15)

eger maṣrūʿuñ aʿżāsında bir mevżıʿundan dimāġa buḫār-ı ṣuʿūdı müşāhede olunur ise ol mevżıʿı ḫardal yāhud cünd-i bīdester yāḫud ʿasel-i belādur ile taḳrīḥ itmek (10b/12-13-14-15-16)

ġıdāsı zeyt ile terbiye olunmuş nohūdāb ola yāḫud zeyt ile ḳavrulmuş ḳırmızı et (15) ola (16b/13-14-15)

üstād aña ḥacāmat ile ve cehār-ı reg taʿbir olunan ṭamardan faṣd ile emr idüp ṭarḫūn çiynemek ve sirke ile mażmaża eylemek ve ṣabaḥlarda nar ṣuyı istiʿmāl eylemek emr eyledi* bir kimseye diş aġrısı işābet itmiş idi üstād faṣd ile emr itdi (32b/7-8-9-10-11)

üstād anıñ tedbīrinde kar ile ṣoġudulmuş yoġurtdan vāfirce içürüp başını kar ile tebrīd ve cebhesine kar ṣuyı ile ışlanmış bezler vażʿ olunmaġı emr idüp ġıdāsı ḥışrımiyye ve sumāḳıyye olmaḳ tenbīh eyledi (30a/15-16-17-18-19)

üstād aña cüllāb ile bir dānıḳ saḳmūniya virüp buyurdılar ki eger eyüce teʾsīr ider ise ne güzel eylemedügi ṣūretde faṣdı tekrār it üstāda suʾāl eyledüm ki saḳmūniya ile ṣaru helīlenün farḳı nedir (61b/13-14-15-16)

bir ḫātunuñ ḥāṣırasında vacaʿ var idi baʿżı ʿalāmet delālet eyledigi rīḥü'l-ḳulunc ola üstād aña maʿcūn-ı şehr-i yārān-ı ḥār virdi tā ki yürimege ḳadar olunca baʿde ḳurs-ı ḳulunc ḥār virüp ġıdāsını noḫudāb ve isfidbācāt sipāriş eyledi* bir ḫātunuñ iki yanında vacaʿ olup ḳan tükürür idi (64a/14-15-16-17-18-19)

muraṭṭabaya müdāvemet ile olur ez-cümle māʾüş-şaʿīr ve cüllaba müdāvemet ile ve benefşe yaġını burun içine ilḳā ve başıña vażʿ ile ve ḥammāma girmege mülāzemet eyle (7b/17-18-19, 8a/1)

Metinde bir kez geçen bazı örnekler örnekler:

bulamac (Bulamaç)

çınṭıyānā (Çentiyana otu)

fa'fa' (Anlaşılmaz)

ḥaccām (Hacamatçı)

mirreteyn (İki tür safra)

nevādirāt (Nadir olan)

perde (Katarakt)

rummāneyn (Ekşi ve tatlı narlar)

ṣadriyye (Göğüsle ilgili)

ṣīrec (Şıra)

teġavvuṭ (Dışkılama)

Metinde en sık karşılaşılan kelime örnekleri:

aña, anıñ (523 kez, 88 kez)

benefşe (112 kez)

bir (1443 kez)

dirhem (415 kez)

emr (743 kez)

eyle- (1101 kez)

gel- (173 kez)

ḥabb (117 kez)

ile (1081 kez)

istiʿmāl (697 kez)

kimse (540 kez)

mā’ (255 kez)

ol- (1453 kez)

ṣu (554 kez)

üstād (988 kez)

vacaʿ (287 kez)

ʿārıż (187 kez)

bezr (82 kez)

di- (447 kez)

duhn (89 kez)

it- (550 kez)

faṣd (313 kez)

ġıdā (289 kez)

ḥummā (140 kez)

ʿillet (142 kez)

ki (641 kez)

ḳurṣ (267)

maṭbūḫ (132 kez)

sipāriş (235 kez)

ṭabiʿat (171 kez)

var (350 kez)

ve (2693 kez)

yaġ (151 kez)

2.1.15. Farklı Anlam Yapıları

Türkçede yan anlam, mecaz anlam, deyimleşmiş (kalıplaşmış) ifadeler sıkça kullanılır. Bazen de halk arasında kullanılan bazı isimler benzetme yoluyla oluşturulur. Kimi isimler de herhangi bir benzetme anlamı içermezler. Metinde geçen bazı bitki ve hastalık isimleri de bu şekilde ortaya çıkmıştır. İt ve üzüm kelimeleri, tavuk ve kara kelimeleri, baldır ve kara kelimeleri arasındaki anlam ilişkisinin hangi sebep ve sonuçlarla ortaya çıktığı yoruma açıktır. Birden fazla isim bir araya gelmiş ve bu isimler sözlükteki ilk anlamlarını kaybetmişlerdir. Ortaya bambaşka yeni ifadeler çıkmıştır. Bu örnekleri, metinde geçtiği yerleri ve anlamlarını aşağıya kaydettik:

İt üzümi (Bir bitki)

üstād anıñ tedbīrinde it üzümi ṣuyı ile ḥall olunmuş isfidācı her gün göz ḳapaḳlarına

sürüñ diyü emr eyledi (26a/12-13-14)

tavuk karagusı (Görme ile ilgili bir rahatsızlık)

ʿışā dinmek ile maʿrūfdur türkīde tavuḳ karaġısı dirler (21a/4-5)

baldırı kara (Bir bitki)

aña ḥabbü'l-ās ile ʿamel olunmuş baldırı ḳara ile maṭbūḫıla sufūfü'l-as istiʿmāli emr eyledi (60b/16-17)

2.1.16 Neden-Sonuç İlişkisi Kuran İfadeler

Bir cümle içindeki anlam bağlantılarını daha iyi kavrayabilmek için olaylar arasındaki neden-sonuç ilişkisi büyük önem arz eder. Çünkü anlatılan unsurun öncesini ve sonrasını bilmek olaya daha yakından vâkıf olmak anlamına gelir. Aşağıdaki örneklerde de bu tıp eseri içerisinde geçen neden-sonuç ifadelerini, durumları daha iyi anlamlandırabilmek için göstermeye çalıştık:

1. bir ġulām iḥżār olunup didiler ki gāh gāh bunuñ bedenine bir teşvīş ve istirḫāʾ ʿārıż olur sebebi vāfirce müddetdir ki atdan başı üzerine düşmüş idi ve ol vaḳtda faṣd olunmuş idi (16a/2-3-4)

Neden

atdan başı üzerine düşmüş idi ve ol vaḳtda faṣd olunmuş

Sonuç

bedenine bir teşvīş ve istirḫāʾ ʿārıż olur

Açıklama: Attan düştüğü için vücudunda bir sersemli bir gevşeklik meydana gelmiş.

2. ʿillevṣ ʿilletinüñ sebebi nedir didim buyurdılar ki fāsid ḳandan başa buḫār çıḳup şiryānede vāṣıl olur (20a/9-10-11)

Neden

fāsid ḳandan başa buḫār çıḳup şiryānede vāṣıl olur

Sonuç

ʿillevṣ ʿilleti

Açıklama: Vücuttaki bozulmuş kanın başa doğru yaptığı rahatsızlık ʿillevs (hazımsızlık) rahatsızlığına sebebiyet vermektedir.

3. üstāda suʾal eyledim ki faṣd ile ayāric istiʿmālini cemʿ eyledi eyledügüñüzüñ sebebi nedür buyurdılar ki çünki ḥarāret ve bürūdunda ġalebe yoḳdur ʿillet-i mücerred maddeʾ-i zāʾidedendür (33b/19, 34a/1-2)

Neden

çünki ḥarāret ve bürūdunda ġalebe yoḳdur ʿillet-i mücerred maddeʾ-i zāʾidedendür

Sonuç

faṣd ile ayāric istiʿmālini cemʿ eyled(i) eyledügüñüzüñ sebebi nedür

Açıklama: Üstadın kan aldırma ve macun verme sebebi, hararetin yoğun olmamasındandır.

4. üstād buyurdılar ki burnundan seyelān iden ṣu sebebiyle ḫalāṣ olmuş (48b/9-10)

Neden

burnundan seyelān iden ṣu sebebiyle

Sonuç

ḫalāṣ olmuş

Açıklama: Burnundan kan aktığı için bu hastalıktan kurtulmuş.

5. bir kimseniñ verekine iki gün bir vacaʿ ʿārıż olmuş idi sebebi keşkiyye ekl eylemesi idi (68a/9-10)

Neden

sebebi keşkiyye ekl eylemesi idi

Sonuç

verekine iki gün bir vacaʿ ʿārıż olmuş

Açıklama: Kemiklerindeki ağrının sebebi keşkiyye (Arpa çorbası türünde yiyecekler) tüketmesi idi.

6. bir kimseye vacaʿ-ı nıḳrīsiñ ḥiddetinden ve ayaġından olan süḫūnetiñ şiddetinden şikāyet idüp didi ki bu şiddete sebeb ṣandal ve emṣāli baʿżı müberridāt vażʿ eyledigümdür (72b/1-2-3-4-5)

Neden

bu şiddete sebeb ṣandal ve emṣāli baʿżı müberridāt vażʿ eyledigümdür

Sonuç

bir kimseye vacaʿ-ı nıḳrīsiñ ḥiddetinden ve ayaġından olan süḫūnetiñ şiddetinden şikāyet idüb

Açıklama: Sandal (çeşitli türleri olan bir ağaç) ve bazı soğuk nesneleri sürdüğüm için ayağımda şişme ve sıcaklık meydana geldi.

7. sinn-i şeyḫuḫetde bir kimseniñ bir maraż aḳabinde aʿżāsında tehebbüc ẓuhūr idüp üstād buyurdılar ki eger bu tehebbüc ʿillet aḳabinde olmasa istisḳādır tevehhüm olunurdı bu tehebbücüñ sebebi ḥarāret-i ġarīziyesi ḳıllet üzre olmaġla ecza-i fużūl dāḫilden ḫāric mesāmmata mündefiʿa olamadıġıdır (87a/18-19, 87b/1-2-3-4)

Neden

bu tehebbücüñ sebebi ḥarāret-i ġarīziyesi ḳıllet üzre olmaġla ecza-i fużūl dāḫilden ḫāric mesāmmata mündefiʿa olamadıġıdur

Sonuç

bir kimseniñ bir maraż aḳabinde aʿżāsında tehebbüc ẓuhūr idüb

Açıklama: Hastalıktan sonraki bu şişliğin sebebi artık maddelerin gözeneklerden atılamamasıdır.

8. bir kimse bir ʿillet sebebi ile beş dirhem mürdāsenc içüp kendü nefsine ḫaṭa itmiş (144a/11-12-13)

Neden

bir kimse bir ʿillet sebebi ile

Sonuç

beş dirhem mürdāsenc içüp kendü nefsine ḫaṭa itmiş

Açıklama: Bu hastalık sebebiyle, bir kişi beş dirhem kurşun oksit içmiş ve kendi için yanlış olacak bir iş yapmıştır.

9. bir kimse suʿāl eyledi ki nedendür ki eṭıbbā ḳanı iḫrāca sāʿir aḫlāṭdan ziyāde meyl iderler üstād cevābında buyurdılar ki her vaḳtde ḳandan ziyāde ruṭūbāt-ı erbaʿadan bir şeyʿ yoḳdur ḳandan ṣoñra balġam vardır emmā mirreteyn ziyāde olmaz illā bedene ġalebe ve ḳuvvet ile olur (144b/5-6-7-8-9-10)

Neden

her vaḳtde ḳandan ziyāde ruṭūbāt-ı erbaʿadan bir şeyʿ yoḳdur ḳandan ṣoñra balġam vardır emmā mirreteyn ziyāde olmaz illā bedene ġalebe ve ḳuvvet ile olur

Sonuç

eṭıbbā ḳanı iḫrāca sāʿir aḫlāṭdan ziyāde meyl iderler

Açıklama: Hekimler, kan aldırmayı neden diğer unsurlardan daha fazla yapıyorlar? Çünkü kan diğer balgam ve diğer safralara göre daha fazla olduğundan kan aldırma bedene kuvvet verir.

10. baʿżı küttāb bir ʿārıżadan ötüri ʿırḳ-ı ıbṭiden faṣd itdirüp añа ġaṣy-i ṣedīd ʿārıż olmuş idi üstād buyurdılar ki bu ġaṣiyiñ bir sebebi bu kimse dün gice uyumamış seher ise ḳuvvete żaʿif virür ikincisi bu ṭamar ażlāʿ-ı süfliyyeden ʿamīḳa ve ġāmıża mevżuʿları isḳı ider (144b/10-11-12-13-14-15)

Neden

bu ġaṣiyiñ bir sebebi bu kimse dün gice uyumamış seher ise ḳuvvete żaʿif virür ikincisi bu ṭamar ażlāʿ-ı süfliyyeden ʿamīḳa ve ġāmıża mevżuʿları isḳı ider

Sonuç

baʿżı küttāb bir ʿārıżadan ötüri ʿırḳ-ı ıbṭiden faṣd itdirüp añа ġaṣy-i ṣedīd ʿārıż olmuş idi

Açıklama: Bazı kâtipler, bir hastalıktan ötürü damardan kan aldırınca bayılma durumu olmuş, bayılanın sebebi ise gece uyumamasındandır.

11. suʿal eyledim ki behāyıma ḳocalıḳ gelmez insāna geldügi gibi bunuñ sebebi nedir buyurdılar ki behāyımıñ ḳanları ziyāde ġalīż ve mizācları yābisdür kezalik ḳıllarında cefāf vardır ve her şeyʾ ki ġalīż ola anıñ ruṭūbetiniñ taḥallüli serʿidür ve müddet-i ʿömr ḳıllarına cefāf gelecek müddetden azdır (146b/1-2-3-4-5-6)

Neden

behāyımıñ ḳanları ziyāde ġalīż ve mizācları yābisdür kezalik ḳıllarında cefāf vardır ve her şeyʾ ki ġalīż ola anıñ ruṭūbetiniñ taḥallüli serʿidür ve müddet-i ʿömr ḳıllarına cefāf gelecek müddetden azdur

Sonuç

suʿal eyledim ki behāyıma ḳocalıḳ gelmez insāna geldügi gibi

Açıklama: Dört ayaklı hayvanlar insanlar gibi yaşlanmaz, bunun sebebi kanları yoğun ve bünyelerinin kuru olmasıdır, aynı zamanda kıllarında kuruluk vardır.

2.1.17 Günümüz Türkçesine Aktarılmış Bazı Metin Örnekleri

Kelimelerin geçmişteki ve günümüzdeki anlamlarını bilmek ve cümleleri ona göre yorumlamak anlam çalışmalarının önemli bir bölümünü oluşturur. Burada çalıştığımız 18. yüz yıl tıp metni, 900'lü yıllarda yazılan bir eserden tercüme edildiğinden anlatılanı kavramak güçleşmektedir. O sebepten metni, Türkiye Türkçesi kelimeleri içerisinde değerlendirmek, daha iyi anlamamıza vesile olacaktır. Elbetteki günümüz Türkçesine çevirirken birebir çeviri yapmak imkânsızdır. Ancak kelimeler ve cümleler, günümüzdeki kullanışları itibariyle daha iyi yorumlanabilir. O sebeple aşağıda örneğini verdiğimiz bölümler sözlük bölümünün yorum katılmasıyla oluşmuştur, denebilir. Yapılan çeviriler anlam bilim alt başlıklarını da incelerken onların daha iyi anlaşılmasını sağlayacaktır.

7a cübne yaʿni sürtuḳāya sükker ile iżāfe idüp istiʿmāl eylemegi emr eyledi* bir kimse buḫrdan yaʿni aġız ḳoḳusundan ve ṣudāʿdan şikāyet idüp faṣd ile fevḳa'l-gāye ḳan ihrāc eyledim didi üstād aleyhi'r-raḥme nabżına yapışup mümtelī bulduḳda buyurdılar ki bu ʿillet şerā yini(ñ)dedir eger sāʾir ʿuruḳda olsa emr-i sehl olur idi iḫrāc-ı demde isrāf eylemişsin bu ḥarārete devā ile ʿilāc ʿidüp bedeniñe ġıdā ile ḳuvvet virilmege muḥtācdır tā ki bir defʿa daḫı ḳan iḫrācına müstaʿidd olasın imdi her ṣabaḫ seksen dirhem māʾü'r-rummānı ṭebāşir ile

istiʿmāl eyle ve ṭaʿāmıñ oġlaḳ etinden yapılmış ḳarīṣ olsun kezalik ṭayhūc ve ferrūc gögüs etleri vāfirce marul ile seẕāb iżāfe olunmaḳsızın maṣūṣ olunup ṣufārü'l-beyaż terbīye olunsun ve ṣadrıñı ṣandal ve māʾü'l-verd ve kāfur vażʿ eyle ṣandal ve kāfur ve māʾü'l-verdi ekṣer evḳātda şemm eyle ve ṣelc ile tebrīd olunmuş māʾü'l-verd ile mażmaża eyle ve başıñda mevżıʿ-ı ḍarabāne māʾül-verd ile meblūl bezler vażʿ eyle diyü emr eyledi

7a Üstad ona peynir suyuna şeker ilave edip kullanmasını söyledi. Bir kimse ağız kokusundan ve baş ağrısından şikayet edip çok fazla kan aldırdığını ifade etti. Üstad nabzını kontrol etti. Kanı kontrol ettiğinde bu sıkıntının atardamarlardan geldiğini anladı. Eğer başka damarlarda olsa bu işin çözümü kolaydı. Ancak fazla kan aldırmışsın. Vücudunun toparlanması ve tekrar kan aldıracak duruma gelmen için gıda takviyesi yapman gerekir. Şimdi söyleyeyim ki, her sabah nar suyunu tebaşir (bambu şekeri) ile beraber iç. Oğlak etinden yapılmış yiyecekler ye. Aynı şekilde sezab (sedef otu) kullanmadan ṭayhūc (turaç kuşu) ve piliç göğüs eti, çokça marul kullanarak terbiye et bu şekilde yemek hazırla. Göğsüne sandal, gül suyu ve kafur uygula. Sandal, gül suyu ve kafuru sık sık kokla ve kar ile soğutulmuş gül suyunu gargara yap. Başında zonklayan yere gül suyu ile ıslanmış bezi sür.

11b bunuñla ṣarʿadan ḫalāṣ olduñ didi faḳīr didim ki baraṣ ẓuhūrından emīn olunsa ṣarʿa ġāʾilesi az ḳalmış üstād emr eyledi ki ayda bir kerre ḥabb-ı ḳūḳıyādan miḳdār istiʿmāl ḳadar istiʿmāl ide ve ġıdāsı zeyt ile yāḫud duhn-i levz ile ʿamel olunmuş ḳalyeler ola ve behaḳ-ı ebyaż maʿcūnuna müdāvemet idüp baʿde mevżıʿ-ı behaḳa ṭılā oluna* bir ḫātun ṣarʿa mübtelāt olup şirret-i ḥarāret-i sayf ve ol ḫātunuñ żaʿifi ziyāde olmaġla maʿcūnü's-ṣarʿa ve ḥabbü's-sarʿa virilmek münāsib degil idi üstād aña sikencübīn ġuṣliniñ gülbeşeker ile istiʿmāl olunmasın münāsib gördi (el-rābiʿ fi'l-maliḫülyā) ve envaʿü'l-cünūn* māliḫülyāya mübtelā bir yigit getürdiler ve didiler ki ṣaḳalını yolar ve dīvārlarıñ ṭobraġını ḳoparmaġla meşġūl olur üstād buyurdılar ki bāselīḳden faṣd olunsun eger ḳanı siyah çıkar ise levni ḳırmızı olunca iḫrāc olunsun eger ḳan siyah degül ise iḫrāc olunmayup ṭutulsun ve ayda iki kerre maṭbūḫü'l-eftīmūn virilüp başına vāfirce duhnü'l-benefşec ilḳā olunsun ve ʿādeta olan eger

11b Bununla birlikte sar'a hastalığından kurtuldun dedi, ben de, baras (abraşlık) hastalığının ortaya çıkmasından emin olunsa sar'a hastalığının sıkıntısı azalmış, dedim. Üstad şöyle emr eyledi, ayda bir kere yeterli bitkilerden elde edilen hapı yeterli düzeyde kullansın, zeytinle ya da badem yağıyla yapılmış yiyeceklerden yesin, ak bahak (abraşlık) macununa devap etsin, sonra merhem olarak uygulansın. Bir hatun kişi sar'a hastalığına yakalanmış, yazları harareti

fazla ve zayıf bir insanmış. Sar'a hastalığının hapını ya da macununu kullanması uygun olmamış. Üstad ona sikencübin (şerbet) ile gülbeşer (macun)un iyi geleceğini belirtti. Malihulya (psikolojik rahatsızlık) olan bir yiğit kişi getirdiler ve onun sakalını yolduğunu aynı zamanda duvarların toprağını kopardığı söylediler. Üstad şöyle söyledi, şahdamardan kan alınsın, eğer kanı siyah renkli olursa rengi kırmızı olunca kan dışarı alınsın yok eğer kan siyah renkli değilse dışarı çıkartılmasın ve tutulsun ve ayda iki kere eftimun (bağbozan) pişirilip ilaç olarak verilsin, başına çokça menekşe yağı sürülsün. âdet olduğu şekilde fazlaca verilsin.

41a (1) ile ḫurūc ider ṭabiʿatda bir miḳdār līnet vardır (2) üstād ḳurṣ-ı emir bāris ve ḳurṣü'l-ʿūd istiʿmāli emr idüp (3) ġıdāsını emir bārisiye ve ḥall-i ziyt tenbīh eyledi bir ḫātuna (4) ġaşeyān-ı keṣīre gelüp ḳayʾ itmezdi üstād ḳurṣü'l-ʿūd (5) istiʿmālini ve sikencübīn ile ḳayʾ itmegi emr idüp baʿdü'l- (6) ḳayʾ buyurdılar ki mādām ki senden ġaşeyāndan baḳıyye (7) ola ḳurṣü'l-ʿūda müdāvemet olunsun* bir kimseniñ (8) ṣavtında buḫḫa ve miʿdesinde ḫumūżat olup (9) ekl eyledügi eşyāyı ḳayʾ ile ekşi ve ḳaracigere müşābih (10) ve beyaż meslūḳ gibi lezc ve rāyiḥası kerih iḫrāc ider (11) idi üstād aña fücl ve sikencübīn ve ʿasel ile ḳayʾ (12) itmek emr idüp ġıdāsını nān ile ʿasel tenbīh eyledi(13) * bir kimse ṭaʿām itdikde miʿdesinde kebede ḳarīb (14) bir nefḫa ve aġzına ruṭūbet-i keṣīre gelüp ṣudaʿ ve devār (15) daḫı ʿārıż olur idi üstād ṭaʿāmdan ṣoñra devāʿ-yı (16) el-ḳay ile ḳayʾ idüp baʿde ısıcaḳ ṣu ile gülbeşekere (17) müdāvemet emr eyledi* bir kimseniñ miʿdesinde (18) ṭaʿām ekşir idi ve ishāli var idi üstād (19) aña cevāriş ḫūzı ve sufūf ḥabb ü'r-rummān emr eyledi

41a ile dışarı çıkar. Biraz ishali de var. Üstad diken üzümü hapı ve öd ağacı hapı kullanmasını istedi. Yiyecek olarak da diken üzümü katılmış yiyecekler ve zeytin ezmesi tüketmesini tenbih etti. Bir kadına çokça bayılma hâli gelirdi, kusma durumu yoktu. Üstad, öd ağacı hapı kullanmasını ve sirke ve balla yapılan şerbetle kusmasını istedi. Kusmadan sonra eğer sende kusma devam ederse öd ağacı hapı kullanmaya devat et, dedi. Bir kimsenin sesinde kısılma ve midesinde ekşime vardı. Yediği şeyleri ekşi bir şekilde karaciğer rengine bezer bir şekilde çıkarırdı. Aynı zamanda kaynamış bir şekilde ve yapışkan misali olurdu. Kokusu çok kötü idi. Üstad, turp, sirke ve balla yapılmış şerbet ve bal ile birlikte kumasını istedi. Yiyecek olarak ekmek ve bal tenbih eyledi.Bir kimse yemek yediğinde midesinde karaciğere yakın bir gaz hissederdi. Ağzı çok sulanırdı. Baş ağrısı ve baş dönmesi de vardı. Üstad, yemekten sonra kusturucu ilaçlarla kusmasını ve sonra da sıcak su ile gül tatlısını tüketmesini istedi. Bir kimsenin midesinde yediği şeyler ekşirdi ve ishali de vardı. Üstad, dövülmüş etten yapılmış sindirimi kolay macun ve nar ağacından elde edilmiş ilaç tüketmesini istedi.

56b (1) balġam tükürür idi seyelān-ı lüʿāb daḫı olup (2) ṭabiʿatında ınḳıbāż var idi üstād aña müshil ü’r-rīḳ (3) ve ṭabıḫ ü’z-zūfā ve maʿcūn ü‘z-zūfā istiʿmāli emr eyledi* bir kimseniñ (4) suʿāli olup andan ziyādece nefeṣ ḫurūc ider idi (5) kezalik burnundan kerih ü’r-rāyiḥa bir ṣu gelüp ḳarūresi (6) bulanuḳ idi üstād aña on dirhem ʿasel-i ḫıyar şenberi (7) otuz dirhem benefşe şerbeti ile istiʿmāl itmegi ve başını (8) māʾ-ı bābūnece taʿliḳ itmegi emr eyledi* bir kimseniñ (9) suʿāl-i yābesi olup ḳarūresinden ḥiddet ve ṭabiʿatında (10) yübūset var idi üstād aña gicelerde şarāb-ı benefşe (11) ile ʿasel-i ḫıyār şenbe ve ṣabaḥlarda benefşe ḥamīresi (12) ve gülbeşeker istiʿmāli emr idüp ġıdāsını bādem yaġı ile (13) bişmiş ısfanah sipāriş eyledi* ʿacūze bir ḫātunda (14) suʿāl ve ziyādece nefeṣ ve nefeṣinde ḳayḥ olup (15) ḳarūresi beyaż idi üstād aña bilā sükker ʿamel (16) olunan ḳurṣ-ı ḫaşḫāş istiʿmāli emr idüp tenbīh bıyurdı (17) bir kimsede seyelān-ı lüʿāb ve nefes-i keṣīr ve żīḳ nefes (18) var idi üstād gicelerde şarāb-ı ḫaşḫāş ve ṣabaḥlarda (19) maṭbūḫ-ı zūfā (istiʿmāli) emr idüp buyurdılar ki eger żīḳ

56b balgam tükürürdü. Salya akıntısı da olup vücudunda kabızlık söz konusuydu. Üstad ondan salya müshili ve haşlanmış ve müshil haline getirilmiş çördük otu kullanmasını istedi. Bir kimsenin öksürüğü olup çokça nefes alışverişi vardı. Aynı şekilde burnundan kötü kokulu bir su gelirdi. İdrar rengi bulanıktı. Üstad ona on dirhem hint hıyarı balı, otuz dirhem menekşe şerbeti kullanmasını istedi ve başını papatya suyunun buharına tutmasını emr etti. Bir kimsenin kuru öksürüğü vardı. Vücudunda kuruluk söz konusuydu. Üstad ona gece vakitlerinde menekşe suyu, hint hıyarı balı ve sabah vakitlerinde menekşe ile yapılmış hamur ve gülden yapılmış macun kullanmasını istedi. Yiyecek olarak ayrıca badem yağıyla pişmiş ıspanak sipariş etti. Bakıma muhtaç bir kadında öksürük ve çokça nefes alışverişi vardı. Ayrıca nefesinde irin vardı ve görüntüsü beyaz idi. Üstad ona şekersiz bir şekilde yapılan haşhaş ilacı kulanmasını tenbih etti. Bir kimsede salya akıntısı, çok fazla nefes alış-verişi ve nefes darlığı vardı. Üstad gece vakitlerinde haşhaş suyu ve sabah vakitlerinde pişmiş çördük otu tüketmesini istedi. Üstad söyledi ki eğer nefes darlığı...

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

METİN

1b [1]

Bismillahirraḥmanirraḥīm

Fāʿilātün / fāʿilātün / fāʿilün

(1) Ey ḥakīm-i çāre-sāz-ı bī-ʿadīl

Nūş-dāruyı bu ḫˇāhed her ʿalīl

(2) Şerbet-i evṣāf-ı ẕāt-ı pāk ile

Teşne-lebdür tercümān-ı ḳāl ü ḳīl

(3) Defʿine suʾ-i mizāc-ı ʿālemiñ

Eyledüñ irsāl bir ẕāt-ı celīl

(4) Gördi ol üstād-ı küll şefḳat-şiyem

Şirk ṭabʿ-ı ʿālemi ḳılmış kelīl

(5) Vaḥdetiñ dārūsını taʿlīm ile

Ḳıldı tedbīr ol ṭabīb-i bī-meẕīl

(6) Ḳıl aʿṭā yā Rab aña hem āline

Kāse kāse şerbet-i ecr-i cezīl

***

(7) (Emmā baʿd) naḥārir-i eslāfıñ ʿallāme-i mümtāzı

(8) ḥekīm-i rāsiḫ Muḥammed bin Zekeriyyā er-Rāzī* ki ḳalem ü ḥikmetiñ

(9) yeke tāzi* ve ʿarṣa-i ḥaẕāḳatiñ çāpük-i ser efrāzı

[1] Bu bölüm Çorum Hasan Paşa İl Halk Kütüphanesi 2909'da kayıtlı olan eserin Latin alfabesine aktarımından oluşmaktadır.

(10) oldıġı bit-tevātür ve’l-iştihār* ʿale’l ḫuṣūṣ teʾlīfā

(11) tından ẓāhir ü āşikārdur* ḥāẕıḳ-ı mezbūrdan ṣādır

(12) baʿżı muʿalecāt ü tedābir* ki ḥiẕmetine mülāzım-ı telāmiẕesinden

(13) vażʿide-i mecmūʿa-yı taḥrīr baʿde sāʾir kütüb-i ṭıbbīyye-i tertībi

(14) üzre keşīde-i ṣaḥāyifi tasṭīr ḳılınup fī’l-vāḳıʿ (beyt)

2a

(1) kitābü’n-lev teemmeleh darīr* leʿāde kerīmetāh bilā irtiyāb

(2) feḥvāsınıñ maṣadaḳı bir kitāb-ı müsteṭāb olmuşdur*

(3) Ol kitāb-ı kem-yāb-ı keşīrü’l ʿāʾide * diyārımızda ʿamīmü’l-

(4) fāʾide* olmaḳ içün kelimāt-ı tāziyye-i icāziyesi zebān

(5) zedd-i ʿaṣr olan taʿbīrāt-ı türkiyye naḳl olınmasın*

(6) ḥāla aʿẓam-ı eczā-yı terkīb-i fuḥūl* cāmiʿü’l-maʿḳūl ve’l-menḳūl

(7) enmūzecü’l-faẓl ve’l-ʿirfān* hāvī ʿilmiyyü’l-ebdān* ve*

(8) ‘l-edyān* şeyḫ-i meşāyihü’l-islām* Ebu’l-Ḫayr Aḥmedü’l-Enām

(9)la-zāle ṣadrü’l-fetva müşerrefen bi-vücūdih* ve sadre ehli’l

(10) ʿilm münbesiṭān bihimmetih ve cudihi* ḥażretleriniñ bu dāʿiyyelerine

(11) nīm-i nigāh işāretleri olmaġla faḳīr vafīr ü’t-taḳṣīr*

(12) egerçi ḳayd-ı meʿāş kesret-i ʿiyāl* ve ḳıllet-i irād ve żaʿf-ı

(13) ḥāl ile* keşmekeş-i eşġālden bir nefes āsude ḥāl

(14) degül idüm* lākin yarī-i tevfīḳ-i bāri ile ol emre

(15) iḳdām-ı tām* ve teşmīr-i sāʿid-i ihtimām* idüp cenāb-ı

(16) serīr-i arā-yı ḫilāfet revnaḳ efzā-yı kürsi-yi vilāyet* mālik-i

(17) riḳāb-ı ecnās-ı ümem* mel-ceʾ-i selāṭīnü’l-ʾarab ve’l-ʿacem*

(18) ṣāḥibu’l-ḳıbleteyn ḥādimü’l-ḥarameynü’l-muḥarremeyn* sülāle-i

(19) dūdmān-ı selāṭin* ḫalīfetullah fī’l-arżīn*

2b

(1) (beyt) şāhı evreng-i ʿulā taht-ı nişin-i ʿaẕamet*

(2) ḥadd-ı ẕātında anı vaṣfa kimiñ var ḥaddi* ol

(3) şehiñ kim ola sulṭān dü kevniñ ismi* nām-ı nāmisi

(4) gibi nāmı ebi vü ceddi* ilā ve huve’s-sulṭānu ibnü’s-sulṭānüʾs-

(5) sulṭān Maḥmūd ḫān* ibnü’s-sulṭān Musṭafa ḫān*

(6) İbnü’s-sulṭān Muḥammed ḫān* eyyede Allah milkehu ila aḫir ü’z-zamān*

(7) ve şeyyede mebāni devletihi mā-dāme’d-deverān* ḥażretleriniñ

(8) ism-i sāmi maḥmidet karīnleri dibāce bend-i maḳāl*

(9) ve duʿā-yı devam-ı devlet şevket-i rehīnleri iştiġāline

(10) istiʿcāl olunmışdur* mevhibeʾ-i bi ġāyeʾ-i ilahiyyeden

(11) meʾmūl* ve mekremet-i ma-lā nihāye-i rahmāniyyeden mesʾuldur ki*

(12) bu muḫtaṣar-ı müfīdden kāffe-i enām müstefīd olup

(13) pād-şāhımızıñ duʿā-yı devām-ı devletine żarūrī dest-

(14) güşā* ve ol duʿā-yı bī- riyā ḳarīn-i ḳabūl-ı dergāh-ı muʿallā*

(15) ola* āmin bi ḥürmeti’n-nebiyyi’l emin* ve ālihi ve ṣaḥbihi ecmaʿīn

(16) (fihrisü’l-kitāb) maʿlūm ola ki bu kitāb otuz bir

(17) ḳısma taḳsīm olınmuşdur.(El-evvel) fi’s-ṣudaʿ ve’ş-şaḳīḳa

(18) (es-ṣāni) fi’d-devvār ü teşaʿudi’l buḥārāt ile’d-dimāġ

(19) (es-ṣāliṣ) fi’s-ṣarʿa (er-rābiʿ) fi’l-māliḥūliyā ve envāʿ i’l-cünūn

3a

(1) el-ḥāmis fi’l-fālic ve’l-ḫadar ve’l-istirḥā ve bāḳī emrāżü’d-

(2) dimaġ ve’l-ʿaṣab (es-sādis) fi’r-remed ve bāḳī evcaʿ i’l-ʿayn

(3) (es-sābiʿ) fi emrażü’l-üẕn ve evcaʿhā (es-ṣāmin) fi emrāżü’l-

(4) enf (et-tāsiʿ) fi’n-nezle ve’z-zükām (el-ʿāşır) fī emrāżü’l

(5) esnān ve evcaʿihā (el-ḥādī aşara) fi evcaʿi’l-ḥalḳ

(6) ve’l-ḫancera ve’l-mereyī ve’l-lisān ve’ş-şefe ve’l-ḫanek ve’l-lehāt

(7) ve’l-levzateyn (es-ṣāni ʿaşar) fi evcaʿ i’l-maiʿde ve’l-ḳayyi

(8) (eṣ-ṣāliṣ ʿaşar) fi’ş şavṣa ve es-suʿāl ve żīḳu’n-nefes

(9) ve bāḳī emrāż i’r-riyeh ve’s-ṣadr (er-rābiʿ ʿaşar) fī evcaʿü’l-

(10) mafāṣıl ve’l-ḥāşıre ve’l-yedeyni ve’r-ricleyn ve’n-nıḳris

(11) (el-ḫāmis aşar) fi’r-riyāḥ ve’l ḳūlunc ve’n-nefḥa ve yübsi’t-ṭabiʿat

(12) (es-sādise aşar) fī emrāżü’l-ḳalb (es-sābiʿa aşar) fi evcaʿü’l-

(13) kebed (eṣ-ṣāmin aşar) fi’l-istisḳāʾ (et-tāsiʿa aşar) fi’l-yereḳān

(14) (el-ʿişrūn) fī evcāʿ it-ṭıḥāl (e’l-ḥādi ve e’l-ʿişrūn)

(15) fī evcaʿ i’l-küla ve ’l-meṣāne ve’l-bāh (eṣ-ṣāni ve’l-ʿişrūn)

(16) fi evcāʿ i’l-ḥuṣa ve’l meẕākīr (eṣ-ṣāliṣ ve’l-ʿişrūn) fī evcaʿ

(17) er-raḥm (el-rābiʿ ve’l-ʿişrūn) fi emrāzü’l-maḳʿad (el-ḫāmis ve’l-ʿişrūn)

(18) fi’l-ishāl ve’l-seḥc ve’ẕ-ẕaḥīr ve seyelān ü’d-dem (es-sādis

(19) ve’l-ʿişrūn) fi’l-evrām ve’s-sübūr ve’l-cereb ve’l-ḥikke ve’ş-şeryi

3b

(1) (es-sābiʿ ve’l-ʿişrūn) fi’l-ḥummayyāt ve’l-inkisār ve’ṣ-ṣıḳl

(2) ve’l-ḳaşʿarīre ve’l-ḥarāre (eṣ-ṣāmin ve’l-ʿişrūn) fi’l-baraṣ

(3) ve’l-bahaḳ ve’l-fezaʿ ve’s-ṣalaʿ ve’l- ḳavābī (et-tāsiʿ ve ’l-ʾişrūn)

(4) fi’l-żarbeti ve es-saḳaṭa ve’l-vuḳuʿ mine’d-devvāb (eṣ-ṣelaṣūn)

(5) fi’l-emrāżü’l-müteferriḳati’n-nādiratü’l vuḳuʿ ve’l-cüdreriy ve’l-ḥaşbe

(6) (el-ḥādī ve’s-ṣelaṣūn) fīmā yetecallaḳ bi’l-ḳarābadin min imla-i

(7) Muḥammed bin Zekeriyyā er-Rāzī **el-evvel fi eṣ-ṣudāc ve’ş-şaḳīḳa**

(8) sinn-i kühūletde yacni yaşı ḳırḳ ile altmış mabeyninde

(9) bir kimse iki ay ṣudāc ve ḍarabāne mübtelā olup gözlerinde

(10) ġışāve yacni perde ve ḥumret yacni ḳırmızılıḳ var idi

(11) bacż eṭibbā aña ayāric virüp faṣddan menc ve taḫvīf

(12) itmişler üstād raḥmetu’llāhi caleyh faṣd ile emr idüp

(13) üç yüz dirhem miḳdārı ḳan iḫrāc eyledi bacde

(14) ṣarı helīle ve şāhtere ve sināmeki ve şekerden

(15) camel olınmış nuḳūcdan bir şerbet virdi vacac sākin

(16) olup alīle bürū-ı tām geldi bacde oġlaḳ eti

(17) ve zeyt ve sirkeden yapılmış ḳarīs ile taġdiye emr eyledi

(18) ki ḳuvvet-i zāʾilesin icāde eyleye ḥāl bu ki ol

(19) kimseniñ başında imtilā müşāhede olunur idi

4a

(1)bir kimse micdeden müteṣācid buḫār-ı ṣafraviden ṣudacа

(2) mübtelā idi üstād küzbere-i yābise ve sükker-i ṭabarzaddan

(3) macmūl sufūf istimāl eyle ve mākülātı sumākıyya

(4) olup sāʾir ḫumūżāta müdāvemet ile emr eyledi*

(5) bir kimsede ḥarāretden nāşī ṣudāc ve sucāl var idi ve

(6) ishāl olup ishāl ile midde yacni iriñ

(7) ḫurūc ider idi. Üstād ḳurṣ-ı ḫaşḫāş ve māʾü’ş-

(8) şaīr ve ḥabb-ı sucāl virüp bacde’l- ḥacāmat

(9) māʾü’l-babūnec ve māʾü’n-nemmām ile kimād emr eyledi*

(10) bir kimsede ṣudāʿ ve ṣaġ ḳulaġında vacaʿ olup

(11) ṭabiʿatı telyīn olunduḳda vacaʿıñ ekṣeri zāʾil

(12) olur idi üstād aña küzbereʾ-i yābise ve sükker-i

(13) ṭabarzaddan yapılmış sufūfdan her gün istiʿmāl eylemegi

(14) ve başına sirke ve gül yaġı urmaġı ve mākülātdan

(15) eṭʿimeʾ-i ḫāmıża ve fevākih-i ḫāmıża istiʿmāl itmegi

(16) emr eyledi* Bir kimse ṣudāʿa mübtelā olup ḳarūresi

(17) zeyt-i aḥżar gibi idi ve bulanuḳ idi ve ṭabiʿatı

(18) ḳabż olduḳça ṣudāʿı ziyāde olur idi

(19) gözlerinde ve lisānında ṣufret yaʿni ṣarılıḳ yoḳ

4b

(1) idi üstād aleyhi'r-raḥme didiler ki bu ḥāl kürrāṣı

(2) taʿbīr olunan ṣafrādandır bevl ile mündefiʿ olıyor

(3) bir ḥuḳne ile tenḳıye idüp ol gice vaḳtü's-seḥer bir

(4) miḳdār şeker ile māʾü'l-ıccāṣ ve irtesi māʾü'ṣ- ṣaʿīr

(5) virüp maḥall-i vacaʿa sirke ve gül ṣuyı ve gül yaġı

(6) ile ışlanmış bezler vażʿ itmegile ve ġıdāsını bādem yaġı

(7) ile pişmiş ısfanāḥ emr itmegile tedbīr eyledi* bir kimse

(8) ṣudāʿa ve vacaʿ ile suʿāle mübtelā olup bundan

(9) akdem-i nefeṣ yaʿni tükürük çıḳar imiş ve ṣol gözünden

(10) ḥumret olup demʿa yaʿni göz yaşı aḳardı üstād

(11) ṣol cānibinden faṣd itdirüp yubs-ı ṭabiʿatı olmaġla

(12) ḳurṣ-ı benefşe virdi ve gözine şiyāf-ı ebyaż ile (yaʿni ḳabżı olmaġla)

(13) tedbīr eyledi* bir kimse çoḳ ṣarāb içüp aña ṣudāʿ

(14) ve ḥarāret ʿārıż olmuş idi yubs-ı ṭabiʿatı olmaġla

(15) üstād ıccāṣ ve sükker istiʿmāl itdirdi şaḫṣ-ı

(16) mezbūr irtesi gelüp didi ki bir müshil istiʿmāl

(17) eylesem cāʾiz olur mı buyurdılar ki müshil istiʿmāl

(18) iderseñ mahmūm olursuñ ishāl zuhūr idince

(19) ıccāṣ ile sükkere müdāvemet eyle* bir ḫātun

5a

(1) bütün baş aġrısı taʿbīr olunan ṣudāʿa mübtelā olup

(2) beş gün mütemādī olmuş idi ve ṭabiʿatı ḳabż üzre

(3) idi ve üstāda arż eyledigi ḥālde cebhesine ve verāʾ-ı

(4) enfine daḫı vacaʿ gelmiş idi üstād ʿaleyhi'r-raḥme nuḳreʾ-i

(5) ḳafa ki türkīde eñse çuḳurı dirler ol mevżıʿa

(6) bir büyücek şīşe urdırup vāfirce şarṭ itdirdi

(7) yaʿni çizdirdi ve ol mevżıʿa żımād-ı şavṣa vażʿ

(8) idüp irtesi bir şerbet ḳavīce virmegile tedbīr

(9) eyledi* bir ḫātun ṣudāʿa mübtelā idi ʿādet ḥayżı

(10) ʿalā hālihā idi üstād her ayda bir kere saḳaynına

(11) yaʿni baldırlarına şīşe urmaġla ve māʾ-i hindibā ile

(12) ʿamel olunmuş naḳıʿ-ı ṣabr istiʿmāl itdirmegile tedbīr

(13) eyledi* bir ḫātun ṣadāʿdan şikāyet idüp

(14) gözinde cereb var idi üstād aña maṭbūḥ helīle

(15) virüp ve faṣd itdirdikden ṣoñra gözine māʾü'l-

(16) verd ile sumāḳ taḳṭīr itmegi emr eyledi* bir ḫātun

(17) ṣudāʿadan ve başına buḫār-ı ḫār ṣuʿūdından ve aġzında

(18) ṣübürāt ẓuhürından şikāyet eyledi üstād faṣd

(19) ile baʿde maṭbūḥ helīle virüp māʾü’l-verd ve māʾ-i

5b

(1) sumāḳ ile mażmaża itmegi emr eyledi* bir ḫātun ṣudāʿ ve

(2) devvārdan (yaʿni baş dönmesinden) şikāyet idüp aġzında merāret yaʿni acılık

(3) var idi ve ḥayżı cereyān itmezdi üstād maṭbūḫ

(4) helīle istiʿmāline müdāvemet ile emr eyledi* bir kimse

(5) ṣudāʿadan şekvā idüp ol kimseniñ aġzında

(6) acılıḳ olup dudaḳları birbirine yapışur idi

(7) üstād māʾüş-şaʿīr emr eyledi ḳarūresi ṣufrete

(8) māʾil olup nażīc idi ve ṭabiʿatı ḳabż üzre idi

(9) üstād maṭbūḥ helīle isḳā eyledi* bir ḫātuna ṣudāʿ

(10) ʿārıż olup ṣabr istiʿmāl ile ʿilāc ve izāle

(11) ḳaydında olmuş fāʾide mend olmadıġından māʿada ḳalaḳ

(12) ʿārıż olmuş üstād şaḳīḳa-i bāride-i şiyāf-ı suʿūṭ

(13) olınmasın ve başına lebn-i ḥalīb (yaʿni täze süd) vażʿ olınmasın emr

(14) eyledi* bir ḫātun ṣudāʿ-ı dāʾimden ve başında ḥarāret

(15) mevcūd olmasından ve ġam ve ḳalaḳdan ve aġzından gāhī

(16) acılıḳ ve gāhī ṭatlulıḳ ve yapışıḳlıḳ olmasından şikāyet

(17) idüp üstād aña eftimūnlu helīle maṭbūḫı istiʿmāl

(18) eylemesin emr eyledi* bir ḫātunuñ ḥayżı muḥtebes olup aña

(19) ṣudāʿ-ı şedīd ve ḳayʾ-ı keşīr ve ishāl ʿārıż olmuş

6a

(1) idi üstād aña bilā-ṣabrı ʿamel olunan ḳurṣü’l-kevkeb

(2) istiʿ mālini emr eyledi* bir ḫātun ruʿ āfa mübtelā olup

(3) andan eyyam-ı keşīre-i dem vāfir seyelān itmiş el-ān ṣudāʿ

(4) ʿ ārıż oldı diyü naḳl eylediler üstād ol ḫātunuñ

(5) başını māʾ-i bābūnece taʿ līḳ idüp baʿ de sirke ve gül

(6) yaġı ve gül ṣuyı ile tebrīd olınmaġı emr eyledi* bir ḫātun

(7) ṣudāʿ dan ve burnından midde seyelanından şikāyet

(8) eyledi üstād aña naḳıʿ u'ṣ-ṣabr istiʿ māl eyle didi

(9) ḫātun didi ki bir defʿ a istiʿ māl itmiş idüm zaḫīr

(10) getürdi pes üstād daḫı helīle maṭbūḫını istiʿ māl

(11) eyle didi ve her gün başıñı māʾ-i bābūnece taʿ līḳ ile emr

(12) eyledi* bir ḫātun ṣudāʿ ve sederden (yaʿ ni göz ḳararması) ve aġzında

(13) acılıḳdan ve ḫayżını ʿ ādetinden noḳṣān olmasından

(14) şekvā eyledi üstād aña helīle maṭbūḫı emr idüp

(15) buyurdılar ki eger bunuñla avarız-ı mezbūra mündefiʿ

(16) olur ise ne güzel mündefiʿ olmadıġı ṣūretde saḳaynına

(17) yaʿ ni baldırlara şīşe urmaġa mülāzemet eyle didi*

(18) bir kimse ṣudāʿ dan ve vacaʿ ü'l-üẕnden ve her ekl eyledügi

(19) ṭaʿ ām miʿ desinde ekşiyüp ḳayʾ ile ḫurūc itmesinden

6b

(1) şekvā eyledi üstād aña efāviyelü ṣabr ḳurṣı istiʿ māl eyle

(2) ve her gün beş dirhem gülengübīn sükkeri (gülbeşeker) ve bir dirhem***

(3) maṣṭakī aḫẕ idüp māʾ-i anīsōnü'l muġallī ile istiʿ māl

(4) eyle ġıdālarıñ noḫudāb ve isfidbācāt olsun diyü

(5) emr eyledi eger mezbūr ḳurṣ ṣabrlu bulunmaz ise bedeline

(6) şebyār istiʿmāl eyle ṣıfat-ı şebyār ṣabr-ı usḳuṭūrı

(7) bir dirhem maṣṭakī nıṣf dirhem aḫz olunup ḥablar

(8) oluna* bir kimseniñ muḳaddem reʾsine ṣudāʿ ʿārıż olur

(9) idi ṣovuḳ havādan ve sāʾir ṣovuḳ şeyler başına

(10) ṭoḳunmaḳdan müteʾezzi olur idi üstād aña seẕābī

(11) zeyt ile ṭabḫ idüp maḥall-i vacaʿa vażʿ itmegile ve

(12) ḥabb-ı ayāric istiʿmāl itdirüp ġıdāsını noḫūdāb

(13) emr itmegile tedbīr eyledi* bir yigit didi ki bende

(14) bir ṣudāʿ vardır ṭaʿām itdigimde sākin olur

(15) üstād buyurdılar ki her ṣabaḥ sükker ile seviḳ

(16) istiʿmāl eyle lakin ol seviḳ māʾ-i bārid ile ceyyiden

(17) tebrīd olunmış ola* aṣferü'l-levn bir ḫātuna ṣudāʿ ve

(18) evcāʿ-i baṭn ve iḥtibās-ı ḥayż ʿārıż olup

(19) ṭabiʿatı līnete māʾil idi* üstād aña maʾ-i

7a

(1) cübne yaʿni sūrtuḳāya sükker ile izāfe idüp istiʿmāl

(2) eylemegi emr eyledi* bir kimse buḫrdan yaʿni aġız ḳoḳusundan

(3) ve ṣudāʿdan şikāyet idüp faṣd ile fevḳa'l-gāye

(4) ḳan ihrāc eyledim didi üstād aleyhi'r-raḥme nabżına

(5) yapışup mümtelī bulduḳda buyurdılar ki bu ʿillet şerā-

(6) yini(ñ)dedir eger sāʾir ʿuruḳda olsa emr-i sehl

(7) olur idi iḫrāc-ı demde isrāf eylemişsin bu

(8) ḥarārete devā ile ʿilāc ʿidüp bedeniñe ġıdā ile ḳuvvet

(9) virilmege muḥtācdır tā ki bir defʿa daḫı ḳan iḫrācına

(10) müstaʿidd olasın imdi her ṣabaḫ seksen dirhem

(11) māʾü’r-rummānı ṭebāşir ile istiʿmāl eyle ve ṭaʿāmıñ

(12) oġlaḳ etinden yapılmış ḳarīṣ olsun kezalik ṭayhūc

(13) ve ferrūcuñ gögüs etleri vāfirce marul ile seẕāb

(14) iżāfe olunmaḳsızın maṣūṣ olunup ṣufārü’l-beyaż terbīye

(15) olunsun ve ṣadrıñı ṣandal ve māʾü’l-verd ve kāfur

(16) vażʿ eyle ṣandal ve kāfur ve māʾü’l-verdi ekṣer

(17) evḳātda şemm eyle ve ṣelc ile tebrīd olunmuş māʾü’l-

(18) verd ile mażmaża eyle ve başıñda mevżıʿ-ı ḍarabāne

(19) māʾül-verd ile meblūl bezler vażʿ eyle diyü emr eyledi

7b

(1) ṣaḳīḳa ki beynen-nās yarım baş aġrısı dimegile meşhūrdur

(2) bir ḫātunuñ ṣol ṭarafına ʿārıż olup ġaşyān gel-

(3)dikde mürre-i ṣafrā ḫurūc idüp istirāḥat iderdi

(4) ve ṣol ḳulaġında devī (türkīde ıslıḳ dirler)ve iltihāb var idi

(5) üstād ṣol cānibinden faṣd itdirüp üç gün

(6) mürūr itdikde helīle maṭbūḫı istiʿmālini emr eyledi*

(7) bir ḳoca ḫātun ṣaḳīḳaʾ-i bārideden şikāyet eyleyüp

(8) üstād ḥabb-ı ayāric istiʿmāli ile ve vacaʿ cānibinden

(9) kulaġına ṣiyāf-ı ṣaḳīḳaʾ-i ḥārre takṭīr itmegile tedbīr

(10) eyledi* ṣaḳīḳa didikleri baş aġrısı ve anıñla maʿan

(11) ḥummā-yı ḥādde ve inḳıbāż-ı ṭabiʿat bir kimseye üç gün ḳadar

(12) ʿārıż olmuş idi üstād ḥukneʾ-i leyyine ile ve şiyāf-ı

(13) ṣaḳīḳa ile tedbīr eyledi* bir kimseye ṣudāʿ ʿārıż

(14) olup başarı zāʾil olmuş yaʿni gözi görmez olmuş

(15) üstād buyurdılar ki bu intişārdır zīrā ḥadekada

(16) ittisāʿ vardır buña ʿilāc olmaz illā-aġdiye ve eşribe-i

(17) muraṭṭabaya müdāvemet ile olur ez-cümle māʾüş-şaʿīr

(18) ve cüllaba müdāvemet ile ve benefşe yaġını burun içine

(19) ilḳā ve başıña vażʿ eyle ve ḥammāma girmege

8a

(1) mülāzemet eyle lakin ḥammāmda hemān terṭīb idecek

(2) ḳadar otur ziyāde oturma eger bu tedbīr ile bir aya dek

(3) menfaʿat görülmez ise ġayrı devāya meşġūl olma* bir

(4) ḫātunuñ saġ cānibinde şaḳīḳa olup ṣaġ gözine

(5) hüzāl gelmiş ṭabiʿatı ḳabż üzre imiş üstād aña māʾü'l-

(6) hindibāʾ ile ʿamel olunmuş naḳıʿ-ü'ṣ-ṣabr emr eyledi*

(7) bir ḫātuna ṣudāʿ ve yüzine tehebbüc ʿārıż olup gicelerde

(8) ṣıḳl-ı şedīd yaʿni ziyāde aġırlıḳ gelür imiş ve ʿādet

(9) ḥayżı on seneden berü münḳaṭʿa imiş tahebbücüñ rengi

(10) suʾal olundı ṭobraḳ rengine māʾil imiş üstād

(11) helīle maṭbūḫına müdāvemet ile emr eyledi* bir ḫātuna

(12) ṣudāʿ ve remed ve ınḳıbāż-ı ṭabiʿat ʿārıż olmuş ʿādet

(13) ḥayżı on seneden berü münḳatʿa imiş üstād ekḥel

(14) taʿbīr olunan ṭamardan faṣd itdirüp ḳurṣü'l-ḳuluncü'l-

(15) bārid virmegile ve gözine beyāżü'l-beyz ve duhnü'l-

(16) verd vażʿ itmegile tedbīr eyledi* bir genc ḫātun

(17) ṣol ṣudġında vāḳıʿ-ı vacaʿdan ve ol vacaʿıñ

(18) ṣol gözi ucına varınca imtidādından şikāyet

(19) idüp üstād aña mürr-i sāfī ve ṣabr ve kündüs ve şaḥm-ı

8b

(1) ḫanẕaldan yapılmış suʿūṭı burnuna taḳṭīr idüp

(2) baʿde her ayda iki kerre ḥabb-ı ḳūḳıyā istiʿmāl idüp

(3) baʿde başını māʾ-i bābūnece taʿlīḳ itmegile baʿde pāzı

(4) ve merzencūş ʿuṣārelerini burnuna çeküp baʿde

(5) evvelen ẕikr olunan suʿūṭı çekmegile emr eyledi

(6) mesfūre ḫātunda buhār-ı sevdāvī eṣeri daḫı

(7) var idi* bir ḫātun ṣudāʿ-ı şedīdden ve saclarınıñ

(8) dökülmesinden şikāyet idüp üstād aña māʾü'l-

(9) hindibā ile ṣabr virüp ve başını sirke ve güllāb

(10) ve gül yaġı ve ḳadar-ı ḳalīl kāfūr ile mümkün olduġı

(11) mertebe tebrīd itmegile ve mākulāt-ı ḫāmıża emr itmegile

(12) tedbīr eyledi* bir ḫātun ṣudāʿdan ve ṣovuḳ ṣovuḳ

(13) terlemeden ve cümle aʿżāsında ḳırıḳlıḳ ḥiss eylemesinden

(14) şikāyet idüp ḥayżı daḫı muḥtebes oldıġın naḳl

(15) eyledi üstād anıñ baldırlarına şīşe urmaġla

(16) ve maṭbūḫ-ı eftīmūn içürmegile tedbīr eyledi* bir ḫātun

(17) şaḳīḳadan ve iḫtibās-ı ḥayżdan ve ınḳıbāż-ı ṭabiʿat

(18) ve baṭnında ḳaraḳardan şikāyet idüp üstād aña

(19) evvelā māʾür-rummān virmegile ṣafrāyı teskīn

9a

(1) baʿde faṣd idüp māʾü'l-uṣūl ve duhnü'l-levz ile

(2) ḫıyārşenbere müdāvemeti ve her ayda baldırlarına şīşe

(3) urmaġı emr eyledi **es-ṣāni fi'd-devvār ü teṣaʿudi'l buḥārāt**

(4) **ile'd-dimāġ** bir yigit baş dönmesinden ve dizlerinde

(5) aġrıdan şikāyet idüp suʾal olundı ki aġzında

(6) acılıḳ var mıdır belī vardır didi ve ol yigitde

(7) ḫafīfçe bir öksürük daḫı var idi üstād buyurdılar ki

(8) bu gün ḥimye ile baʿde iki gün ḳurṣ-ı benefşeden

(9) miḳdār şerbeti ḳadar istiʿmāl eyle ve uṣāre-i rummānü'l-

(10) muzz yaʿni lüffān narı uṣāresi istiʿmāl eyle ki

(11) bu ʿillet ṣafrānıñ rāʾse-i ṣuʿūdundandır bu eṣnāda

(12) ġıdālarıñ eṭʿimeʾ-i ḫāmıża ve tafṣīl olsun didi*

(13) bir ḫātun baş dönmesinden ve aġız acılıġından

(14) şikāyet idüp üstād didiler ki eger suʿāliñ

(15) yoḳ ise helīle maṭbūḫına mülāzemet eyle* bir ḫātun

(16) başına ve gözlerine buḫār çıḳup ḥatta gözlerine żaʿif

(17) görmiş idi üstād naḳīʿ-i ṣabr istiʿmāl emr idüp

(18) didi ki bu miʿdedendür eger ḳalbden olsa başa

(19) ve gözlere ṣuʿūd idemezdi*** bir ḫātun

<u>9b</u>

(1) ḥırḳata-i reʾsden ve gözlerine buḫār ṣuʿūdundan şikāyet

(2) idüp üstād aña māʾü'l-hindibā ile ʿamel olunmuş nuḳūʿü'ṣ-

(3) ṣabr istiʿmālini emr eyledi* sinn-i şeyḫūḫetde bir kimseye

(4) baş dönmesi ʿārıż olup yürümege mübāşeret

(5) daḫı idemezdi ve cümle aʿżāsında fütūr var idi

(6) femniñ ṭaʿāmından suʾal olundı bir bellü ve ẓāhir ṭaʿmı

(7) yoḳdur didi uyḫusunuñ keşretinden suʾal olundukda

(8) uyḫum çokdur ve bedenime bir şıḳlet yaʿni aġırlıḳ getürür didi

(9) üstād añа helīle maṭbūḫı istiʿmālini emr eyledi***

(10) üstāda naḳl eyledim ki Nişāburda naḥīfü'l-

(11) bünye bir şābbıñ ṭıḥālinden bir nefḫa yaʿni bir yil ḳalḳup

(12) arḳası ṭarafından başına çıḳup gözine dünyā

(13) ẓulmetde ḳalmış gibi görinürmiş ve gāh olurmış bu

(14) nefḫaʾ-i mezbūr ayaḳlarından ḳalḳup arḳası ṭarafından dimāġa

(15) şuʿūd ider imiş ve dāʾima aġzında cifāf yaʿni ḳurıluḳ

(16) olup şarāb içdikde müteʾeẕẕī olur imiş ve ṭaʿāma

(17) iştihāsı nāḳıs olup ḳarūresi daʾima ḳırmızı

(18) ve bulanuḳ olur imiş ʿilacı ne ṭarīḳıla olur didim

(19) üstād buyurdılar ki eger ẕikr olunan ʿārıżalardan

10a

(1) māʿidā başında aġırluḳ var ise ve ol başa şuʿūd

(2) ider didügüñ nefḫa-i bārideniñ ʿaḳabinde ḥarāret

(3) müstevli olur ise ʿillet başdan iner ʿilacında

(4) iḳtiżā ider ki ba'd-defʿāt ḥabb-ı ḳūḳıyā ile tenḳıye o-

(5)lunduḳdan şoñra baʿżı ġarġara ve muaʿṭṭisāt ile tedbīr

(6) olunup baʿde ʿużv-ı meʾūfuñ ʿilācına taṣaddī oluna eger

(7) böyle degül ise yaʿni başda aġırlıḳ olmayup ve ol

(8) bürūdetden şoñra ḥarāret-i müstevli olmaz ise ʿużv-ı me'ūfı

(9) ḫaşīn bezler ile ḳızarınca oġalar baʿde duhn-i

(10) ḳuṣtü’l-kebīr ki anda ferfiyūn ve cünd-i bīdester ola

(11) ol mevżıʿa ṭılā oluna eger bunuñla fāʾide olmaz ise

(12) ḫardal yaḳısı uralar ḥatta użvı tenfīṭ ide

(13) yaʿni ḳabarda bu ḥāl bürū-ı tāmdır kezalik fālic ʿilāc-

(14)ları ile daḫı ʿilāc olunur* bir kimseniñ başında riyāḥ

(15) olup degirmen gibi gürler imiş aġzınıñ dadından

(16) suʾal olunduḳda didi ki nevm ḥālinde aġzımdan

(17) bir ṣu aḳup ṣaḳalımı ışladır didi üstād aña

(18) ḥabb-ı ayāric virüp ġıdāsını noḫudāb ile emr eyledi*

(19) bir ḫātunuñ başına bir aġırlıḳ ʿārıż olup ḥatta başını

10b

(1) ḳaldırmaḳ mümkün degül idi ve ol ḫātunuñ yüzünde

(2) ḳırmızılıḳ olup ḫayżı muḥtebes idi üstād anıñ

(3) baş ṭamarından ḳan aldırup baʿde helīle maṭbūḫı

(4) istiʿmāli ile emr eyledi* bir ḫātuna uyḫu hālinde

(5) gāh bir kerre ve gāh iki kerre iġmā yaʿni bir bayġınlıḳ gelüp

(6) ḥatta beşeresi müteġayyir ve siyāha māʾil olur imiş

(7) ḥayżından suʾal olunduḳda ʿādet üzredir didi

(8) üstād aña helīle maṭbūḫı emr eyledikde ḫātun

(9) didi ki miʿdem devāyı kabul eylemez pes üstād aña

(10) cüllāb ile ḳurṣ-ı benefşe istiʿmāline müdāvemetle

(11) emr baʿde baldırlarına şīşe urmaġla emr eyledi

(12) **es-ṣāliṣ fi’s-ṣarʿa** üstād dirler idi ki eger

(13) maṣrūʿuñ aʿżāsında bir mevżıʿundan dimāġa

(14) buḫār-ı ṣuʿūdı müşāhede olunur ise ol mevżıʿı

(15) ḫardal yāhud cünd-i bīdester yāḫud ʿasel-i belādır ile

(16) taḳriḥ itmek yaʿni o devālar ile ol mevżıʿda yara

(17) ḥāṣıl itmek gerekdir zīrā ol mevżıʿda buḫār-ı ḥār

(18) cemʿ olup dimāġa ṣuʿūd itdikde buṭūn-ı dimāġa

(19) ġalebe ider ve dimāġuñ ʿilācı ḥarāret ile olmaḳ

11a

(1) gerekdir zīrā buḥār-ı mezbūr ile şeyʾ-i kiṣr taḥlīl olup

(2) dimāġ tebrīd ve tecfīf olmuşdur* üç yaşında bir ṣabi

(3) ṣarʿa mübtelā idi ḥummāsı yoḳ idi üstād anıñ

(4) tedbīrinde buyurdılar ki ḳara helīle ve kābilī her birinden

(5) on dirhem ḳarabaş beş dirhem kefe kemmūnı üç dirhem

(6) çınṭyānā ve defne yemişi ve zerāvend-i müdaḥrec her birinden

(7) bir dirhem ʿunṣul-ı meşvī üç dirhem aḫẕ olub

(8) ʿasel-i menzuʿü’r-ruġvet ile maʿcūn olunup her gün fındıḳ

(9) kadar virilüp iki sāʿat yāḫud üç sāʿat ġıdā

(10) virilmeye baʿde aġdiyeʾ-i laṭīfe virile meṣelā sikencübīne

(11) ekmek batırılup vireler yāḫud zirebāce yāḫud lüḥūm-ı

(12) ḫafīfe vireler ve kündüseyi burnuna çekdirüp aġsırdalar

(13) ve dili altını milḥ-i enderānī ile oġup vāfirce lüʿāb

(14) aḳıdalar ve taʿām itmezden muḳaddem ḥareket itdüreler

(15) envaʿ süddden ve ġalīẓ taʿāmlardan ṣaḳınalar*

(16) bir ḫātun ṣarʿa mübtelā olup ibtidā ḥālinde faṣd

(17) itdirüp vāfir ḳan çıḳarmış ve żaʿīf olup

(18) bedeninde beyaż behaḳ peydā olmuş üstād buyurdılar ki

(19) bu nufżayı yaʿni behaḳ-ı ebyażı ki ṭabiʿat ṭaşra etmiş

11b

(1) bunuñla ṣarʿadan ḫalāṣ olduñ didi faḳīr didim ki

(2) baraṣ ẓuhūrından emīn olunsa ṣarʿa ġāʾilesi

(3) az ḳalmış üstād emr eyledi ki ayda bir kerre ḥabb-ı ḳūḳıyādan

(4) miḳdār istiʿmāli ḳadar istiʿmāl ide ve ġıdāsı zeyt

(5) ile yāḫud duhn-i levz ile ʿamel olunmuş ḳalyeler ola

(6) ve behaḳ-ı ebyaż maʿcūnuna müdāvemet idüp baʿde mevżıʿ-ı

(7) behaḳa ṭılā oluna* bir ḫātun ṣarʿa mübtelā olup

(8) şirret-i ḥarāret-i sayf ve ol ḫātunuñ żaʿifi ziyāde olmaġla

(9) maʿcūnü's-ṣarʿa ve ḥabbü's-sarʿa virilmek münāsib degil

(10) idi üstād aña sikencübīn-i ʿunsulīnün gülbeşeker ile

(11) istiʿmāl olunmasın münāsib gördi **er-rābiʿ fi'l-māliḥülyā**

(12) **ve envaʿi'l-cünūn*** māliḥülyāya mübtelā bir yigit getürdiler

(13) ve didiler ki ṣaḳalını yolar ve dīvārlarıñ ṭobraġını

(14) ḳoparmaġla meşġūl olur üstād buyurdılar ki

(15) bāselīḳden faṣd olunsun eger ḳanı siyah çıkar

(16) ise levni ḳırmızı olunca iḫrāc olunsun eger ḳan

(17) siyah degül ise iḫrāc olunmayup ṭutulsun ve ayda

(18) iki kerre maṭbūḥü'l-eftīmūn virilüp başına vāfirce

(19) duhnü'l-benefşec ilḳā olunsun ve ʿādeta olan

12a

(1) eger ikrāmından ziyādece ikrām olunsun ve tekrār didiler ki

(2) ḥayalarında aġırşaḳ gibi degirmi şeylerdir üstād

(3) buyurdılar ki ol mevżıʿa mülāyemet virici yaḳular urulsun

(4) ve gice şebyār istiʿmāl idüp ʿale’ṣ-ṣabaḥ devāsını

(5) istiʿmāl eylesün tā ki ḳoyıca ola* bir kimseye māliḥulyā

(6) ve fikret ve vaḥşet ve fezaʿ ʿārıż olmuş idi üstād

(7) anıñ tedbīrinde buyurdılar ki ḳara helīle ve kābilī her

(8) birinden on dirhem eftimūnü’l-cedīdü’l-mübezzir yedi dirhem

(9) besfāyic üç dirhem usṭuḫūdus dört dirhem

(10) çekirdegi çıḳmış beyaż üzüm on dirhem aḫz olunup

(11) ḳara helīle ve kābilī ve besfāyic-i cerīşen daḳḳ olunduḳdan

(12) ṣoñra ḳadarü’l-kifāye ṣu ile ġamr idüp bir gün bir gice

(13) ışladalar baʿde bir ṭencereye ḳoyup ḳaynadalar vaḳtā ki

(14) kemā-yenbaġī ḳaynayup helīleye mülāyemet gele ḳarabaş ve üzüm

(15) ve eftimūn iżāfe olunup bir defʿa daḫı ḳaynaduḳda nardan

(16) tenzīl idüp ve eczāyı muḥkem oġup süzeler

(17) baʿde ṣāfīsinden seksen dirhem miḳdārı alunup içine

(18) bir dirhem meshūḳ türbüd ve yarım dirhem ġārīkūn ve iki

(19) dānıḳ milḥ-i naftı iżāfe ve eyüce mezc olunup alīle içüreler

12b

(1) lakin muḳaddimā perhīz itdirmek lāzımdır ve bu devāyı

(2) ayda iki defʿa vireler saʾir günlerde bu maʿcūn

(3) virile terkībi budur kābilī elli dirhem eftimūn on

(4) dirhem kehrübā beş dirhem zaʿferān iki buçuk dirhem

(5) gül üç dirhem sünbül-i hindī ve derūnec-ı aḳrebī

(6) her birinden iki dirhem küzbere-yi yābise dört dirhem

(7) aġac ḳavunı (yabraġı) iki dirhem bāzerūc toḫmı ve felencmüşk

(8) yapraġı her birinden üç dirhem aḫẕ olunup baʿdü'd-

(9) daḳ ʿasel-i menzuʿü'r-rugvet ile maʿcūn oluna bu

(10) maʿcūndan büyücek cevz ḳadar her gün vireler lakin

(11) ẕikr olunan maṭbūḫı içdügi günden bir gün muḳaddem

(12) ve içdügi gün ve irtesi virmeyeler ve hāṣṣıyyet mer-

(13) cimekden ve ḳurı balıkdan ve soġandan ve sığır etinden

(14) ictināb ide ve ḥammāma çoḳca gire ve ṣu ile mezc

(15) olunmuş nebīzi çoḳca içe* bir ḫātun ḫalṭ-ı kelām

(16) iderdi ve çok güler idi yüzünde ḳırmızılıḳ var

(17) idi üstād aña ekḥel ṭamarından faṣd itdirmek

(18) ile ve eftimūn maṭbūḫı ve devā-yı münevvim virmegile tedbīr

(19) idüp buyurdılar ki bu ʿillet ḳandan olmaġla

13a

(1) sālim ve umūr-ı sehledendir* mecnūna müşābih bir ġulām iḥżār

(2) eylediler ki müteḥayyir ve gözlerin bir yire degmiş söylemez ve

(3) çaġırsalar cevāb virmez ve didiler ki beş gündür ki

(4) ṭabiʿatı ḳabż olup bu ḥāl ʿārıż oldı bir yirde

(5) ṭurmaz serserī gezer her gice bilā irādet bevli aḳar

(6) üstād buyurdılar ki bu ʿillete şuḫūṣ dirler ḳavī ḥuḳneler

(7) ile ihtikān olunsun ve başına sirke ve gül yaġı ve gül

(8) ṣuyı vażʿ olunsun **el-ḥāmis fi'l-fālic ve'l-ḫader ve'l-**

(9) istirḫā ve bāḳī emrāż ü'd-dimaġ ve'l-ʿaṣab * ḫader

(10) didikleri ʿillet ki türkīde uyuşuḳluḳ dirler bir kimseniñ

(11) eline ʿārıż olup üstād tedbīrinde buyurdılar ki

(12) ḳara helīle elli dirhem egir on dirhem ġārīḳūn

(13) beş dirhem tazece kefe kemmūnı on dirhem maṣṭakī ve sünbül-i

(14) hindi her birinden beş buçuḳ dirhem aḫz olunup ʿasel-i menzūʿü'r-

(15) raġve ile maʿcūn olunup bu maʿcūndan her gün büyücek

(16) cevz ḳadar vireler eger bu miḳdār ile bedenine süḫūnet gelmez ise

(17) maʿcūndan daḫı ziyādece vireler baʿde ḳusṭ-ı baḥrīʾ-i māʾile

(18) ḳaynadup uyuşan yirleri ol şu ile oġalar baʿde

(19) o şunuñ bir miḳdārına ferfiyūn ve cünd-i bīdester ilḥāḳ idüb

13b

(1) oġduḳları yerlere laşḳ oluna baʿde ʿārıż olan

(2) süḫūnete fütūr gelince sükkeri gülbeşeker istiʿmāline müdāvemet

(3) oluna* bir kimsede sersām ile maʿan şavsa ẓuhūr idüp

(4) üstād anıñ tedbīrinde vacaʿ ṭarafından faṣd it-

(5) dirüp arpa şuyı ile benefşe ḥamīresi istiʿmāl

(6) itmegi ve başına gül yaġı ve gül şuyı ve sirke vażʿ

(7) itmegi emr eyledi ol kimsede suʿāl ve tükürüginde

(8) cüzʾvi ḳan var idi ve ṭabiʿatı iʿtidāl üzre idi*

(9) bir müsinne ḫātuna felcʿārıż olup ḳarūresi

(10) ḳırmızı ve nużcı var idi ṭabiʿatı ḳabż üzre idi

(11) üstād anıñ tedbīrinde sükker ile ıccāṣ istiʿmālini

(12) ve soġuḳ şuya girüp bir miḳdār oṭurmaġı

(13) ve ġıdāsı sirke ve zeyt olmaġı emr idüp buyurdılar ki

(14) bu tedbīr ḥarāret-i hevā vaḳtınıñ tedbīridir hevā

(15) soġuyınca bu tedbīre müdāvemet eyle baʿde ısıcaḳ

(16) devālar ile ʿilac olunur* bir kimse saġ eline

(17) ʿārıż-ı teşennücden şekvā idüp didi ki soġuḳ

(18) şu ile ġasl itmiş idim bu ʿillet ʿārıż oldı

(19) üstād anıñ tedbīrinde buyurdılar ki boyun

14a

(1) mührelerini ve cümle bedeniñi ḳusṭ yaġı ile oġdur

(2) ve her gün gülbeşeker istiʿmāl eyle ve ṭaʿāmıñ noḫudāb

(3) ve zeyt ile ḳavrulmuş ḳızıl et olsun bir ḫātuna

(4) iki sene ḳadar raʿşe ile maʿan ishāl ʿārıż olmuş

(5) idi üstād aña māʾ-i kemmūn ve māʾ-i sumāḳ ile

(6) cevāriş-i ḥūzī istiʿmāl eylemegi ve mümkün oldığı

(7) rütbe açlığa ṣabr eylemegi ve ḳablü't-ṭaʿām ḥammāma girmegi

(8) emr eyledi* bir kimseniñ baʿżı aʿżāsına ḫadar

(9) ʿārıż olmuş idi üstād aña helīle maṭbūḫı

(10) istiʿmālini ve uyuşan yerlere ḳusṭ-ı ṭabḫ olunmuş

(11) zeyt emr eyledi ṭılā eylemegi ve ġıdāsı noḥudāb ve

(12) isfidbācāt olmasın emr eyledi* bir şābba her gün

(13) bir ıżṭırāb ve ġam ʿārıż olur idi üstād aña faṣd

(14) ile ve günde iki kerre ṣoġuḳ ṣuya girüp oturmaġla

(15) ve nar ṣuyı ve arpa ṣuyı içürmegile tedbīr eyledi

(16) bir kimse felce mübtelā imiş el-ān berd ve nāfiż ile maʿan

(17) maḫmūm olur imiş üstād aña her gün māʾü'l-anīsōn

(18) ile yigirmi dirhem gülbeşeker istiʿmāl eylemegi ve ḥummānıñ

(19) ditretmesi vaḳtinde ısıcak su ve sikencübīn içmegle ḳayʾ

14b

(1) itmegi ve ġıdāsını noḫudāb olmaġı emr eyledi* bir yigit

(2) henüz felce mübtelā olmuş idi üstād añа Aḳrabā-

(3) dīnde taḥrīr olunan ġarġaratü'l-felc ile ġarġara itmegi

(4) ve duhn-i ḳusṭ ile bedenin oġdurmaġı ve her ṣabaḫ gülbeşeker

(5) istiʿmālini emr idüp ṭabiʿatından suʿal eyledi

(6) ol daḫı ḳabżım vardır didikde buzūr-ı keşīre ileʿamel olunmuş

(7) maṭbūḫ-ı uṣūl ile ḫıyār-şenber istiʿmāl eyle diyüp

(8) ġıdāsın noḫudāb emr eyledi* bir yigit naḳl eylediler ki

(9) ḫılṭ-ı kelām ve beyhūde ġażaba gelür imiş ve gāh çoḳ

(10) güler imiş üstād buyurdılar ki dimaġında ḳurılıḳ var

(11) faṣd idüñ ḳan siyah ise iḫrāc olunsun siyah degül

(12) ise iḫrāc olunmayup ṭutulsun ve her on beş günde

(13) bir kerre maṭbūḫü'l-eftimūn virilsün ve başına duhnü'l-

(14) benefşec ilḳā olsun ve duhnü'l-benefşec istinşāḳ

(15) daḫı eylesün kezalik başına devāʾ-yı münevvim döksünler

(16) māʾü'l-keşīr ile memzūc-ı şarāb dökmek daḫı münāsibdür

(17) lakin ṣuyı az olur ise mażarratı vardır diyüp

(18) ve ekşeriya ġıdāsı duhnü'l-ḫall ile bişmiş senbūse olsun

(19) diyü sipāriş eyledi* maʿlūm ola ki

15a

(1) üstādʿaleyhi'r-raḥme felc ve istirḫāya mübtelā olanlarıñ ḳarūresi

(2) aḥmer olduḳda ʿilācdan menʿ idüp ancaḳ gülbe-şeker

(3) ve luffān narınıñ ʿuṣāresi istiʿmāline ḥaṣr iderdi

(4) vaḳtā ki ḳarūresi ḥālet-i aṣliyyesine ʿavret ide

(5) ʿilāca şüruʿ iderdi* ve dirler idi ki debīb

(6) ve ḫadar ʿalāmet-i berddendir bunlara mübtelā olanlar māʾ-i

(7) bārid istiʿmāl eylesünler māʾ-i ḥār istiʿmāl eylemesünler*

(8) on yaşında bir ġulām getürdiler ki añа felc iṣābet

(9) idüp dili bir miḳdār aġırlanmış üstād buyurdılar ki

(10) yüz yigirmi dirhem sikencübīne on iki dirhem dögülmiş

(11) ḫardal ḳatılup ġarġara olunsun bu ḫuṣūṣa devāʾü'ṣ-

(12) ṣarʿa daḫı nāfiʿdür* naḳl eylediler ki bir kimse ser sām

(13) ile fuvāḳa maʿan mübtelā olmuş üstād buyurdılar ki māʾü'ş-

(14) şaʿīr ve māʾü'ş-şaʿīrüñ rubʿı ḳadar nar ʿuṣāresi

(15) istiʿmāl eylesün baʿde ʿillete münāsib muʿāleceler

(16) olunsun* bir ḫātunuñ bir eline istirḫāʾ ʿārıż

(17) olmuş kendü zuʿmınca bu ʿillet ol senede altı defʿa

(18) ḳan aldırdığından olmuş ola üstād buyurdılar ki

(19) bu ʿillet ziyāde ḳan iḫrācından degüldür belki

15b

(1) nişteriñ ucı siñire ṭoḳınmadandır ol elden tekrār

(2) faṣd itdirmegi emr eyledi zīrā üstād dirler idi ki

(3) ʿużuvda ḳan ziyāde oldıḳca ḫader ziyāde olur*

(4) üstād naḳl eylediler ki vāliʾ-i Ḫorasānıñ ṣaġ ṭarafı

(5) meflūc idi bu tarīḳıla ʿilāc eyledim ki evvelā inciri

(6) şarāb-ı ʿasel ile ḳaynadup virdim ve ṭabiʿatı ḳabż

(7) üzre idi ve ḳuvvetinde müsāʿade var idi türbüd ve

(8) ḳışmışıdan bāü'd-defʿāt istiʿmāl itdirdüm baʿde

(9) duhn-i ḳusṭı ardıc yimişi ile ṭabḫ idüp ṭılā eyledüm

(10) ve şarāb-ı ṣırfı menʿ idüp māʾ-i keşīr ile memzūc

(11) şarāb ışmarladım üstāda didim ki şarāb-ı

(12) memzūc felc ve raʿşeye ve fesād-ı aʿṣāba mużırr degil midür

(13) buyurdılar ki mużırr olan şarāb-ı ṣırfdır şarāb-ı

(14) memzūc degüldür zīrā aʿṣābıñ ḥarāretden hāli olan ḥāleti

(15) taġyīr içün şarāb-ı ṣırf ʿaṣabda sākin olur

(16) görmez misin ki şarāb içen kimse sekr ḥālinde felc ve raʿşe-

(17)den rāḥat olup aʿżāsı müsteviyü'l-ḥāll olur

(18) ammā irtesi fesād-ı istirḫāsı ziyāde olur imdi

(19) şarāb-ı memzūc bu ʿilletlerde şarāb-ı sırfdan evla

16a

(1) olur* bir ġulām iḥżār olunup didiler ki gāh gāh

(2) bunuñ bedenine bir teşvīş ve istirḫāʾ ʿārıż olur sebebi

(3) vāfirce müddetdir ki atdan başı üzerine düşmüş idi

(4) ve ol vaḳtda faṣd olunmuş idi üstād buyurdılar ki

(5) ḳarabaşlu helīle maṭbūḫı heftede bir defʿa istiʿmāl

(6) üzre iki defʿa yāḫud üç defʿa virilsün ve başını

(7) tırāş idüp tepesine bu żımādı vażʿ eylesün żımādıñ

(8) terkībi budur ḳaṣabü'z-zerīren ve ḳırmızı gül ve mersīn

(9) ve ḳarabaş ve ḳadar-ı ḳalīl rāmik-i adḫır ve mersīn ṣuyı

(10) ile ʿacīn idüp żımād olına kezalik burnına duhn-i

(11) benefşe ve duhn-i nilüfer ṭamladalar* bir ġulām getürdiler ki

(12) eliniñ birinde istirḫā var idi üstād añа ḥabb-ı fālic

(13) ve maʿcūn-ı fālic maʿ-ı ḥabb-ı müntin ve ıṭrıfīl-i sıġır emr idüp

(14) ġıdāsını zeyt ile ḳalye olunmuş lüḥūm ışmarladı* bir ḫātuna

(15) felc ve iʿtiḳāl-i lisān yaʿni dil ṭutulması ʿārıż olmuş idi

(16) üstād tedbīrinde buyurdılar ki ibtidā bir ḥuḳne-i leyyine

(17) ile iḥtiḳān olunup emʿāsında bulunan fażalātı

(18) iḫrāc itdikden ṣoñra bu ḥuḳne ile iḥtiḳān oluna

(19) terkībi budur şaḥm-ı ḫanẓal-ı kibere kökiniñ ḳabuġı ve besfāyic

16b

(1) ve ṣabr toḫmı her birinden bir ḳabża alınup baʿdü'd-daḳḳ

(2) üç yüz altmış dirhem ṣu ile ḳaynadılup içine ceri

(3) şen daḳḳ olunmuş bir ḳabża incir yapraġı iżāfe olunduk-

(4) dan ṣoñra taṣfiye oluna baʿde maṭbūḫ-ı muṣaffādan

(5) altmış dirhemine beş dirhem būraḳü'l-ḫubz ve ḳadar-ı ḳalīl

(6) mürri ḥall olunup ve ḳadarü'l-kifāyete zerdālü çekirdeginiñ

(7) yaġı ḳonulup iḥtiḳān oluna ve bu iḥtikān iki defʿa

(8) yāḫud üç defʿa olunup iki gün mürūr itdikde

(9) ḥabb-ı ḳuḳiyādan miḳdār istiʿmāl ḳadar şerbet yirine vireler

(10) baʿde yüz yigirmi dirhem sikencübīne altı dirhem mesḥūḳ-ı

(11) ḫardal ilhāḳ olunup ṣabaḥlarda ġarġara ideler

(12) ve baʿdü'l-ġarġara üç dirhem ıṭrıfīl-i ṣıġır ile bir dirhem

(13) zencebīl mürebbāsı vireler ġıdāsı zeyt ile terbiye olunmuş

(14) nohūdāb ola yāḫud zeyt ile ḳavrulmuş ḳırmızı et

(15) ola ve müsteriḫi olan użvı ḫaşīn bezler ile ḳızarınca

(16) oġup zanbaḳ yaġı süreler* asferü'l-levn bir şābbıñ

(17) şol dizi altında olan veterlere teşennüc ʿārıż olmuş

(18) ve ol ayaḳda şarṭ-ı ḥacāmat itmişler iki raṭlden ziyāde

(19) şaru şu çıḳmış üstād aña saġ ayaġından faṣd

17a

(1) ile emr eyledi ve buyurdılar ki bedeniñ ṣafra ile mümtelī olmuş

(2) her ayda iki kerre maṭbūḫ helīle ile tenḳıye eyle eger ṭabiʿatıñ

(3) seriʿā icābet itmez ise maṭbūḫ-ı mezbūre bir deng maḥmūde

(4) żamm itmegile ḳuvvet vire tekrār ol yigit didi ki ḳulaġımda

(5) tanīn vardır üstād didi ki bunlarıñ cümlesi ṣafrā

(6) ġalebesindendür* bir ḫātunuñ bir eline istirḫā gelmiş idi

(7) aña emr eyledi ki her gün nıṣf dirhem maṣṭakī ile

(8) gülbeşeker ile istiʿmāl eyle ve ḳusṭ yaġı ile elin oġa

(9) ġıdāsı noḫudāb ola ol ḫātunun miʿdesinde vacaʿ ve

(10) ḳalbinde iḫtilāc daḫı var idi* bir kimseniñ

(11) gāh gāh cümle bedenine istirḫā ʿārıż olup barmaḳ

(12) uçları ṣaru olur idi üstād ḥads eyledi ki

(13) ʿillet-i ġulāf kalbdedür ḳurṣü'l-verdü's-ṣaġīr ve reʾs-i

(14) kalbi tebrīd idici şeyler ile emr eyledi ġıdālardan

(15) ḳoruḳ ṣuyı ile bişmiş pilic ve fevākihden emrūd ve

(16) emṣāli taʿyīn eyledi ve buyurdılar ki eger ḳarūresi

(17) ḳırmızı ve ḥummāsı olmasa ḳurṣü'l-verdü'l-kebīr taʿyin eyler

(18) idim ḥālbuki ol kimseniñ miʿdesinde ve kalbinde vacaʿ

(19) yoḳ idi* bir ḫātunun bir ayaġında istirḫā ve iki

17b

(1) cenbinde yaʿni iki yanında vacaʿ olup ṣaçları

(2) dökilür idi ve ḥayżı muḥtebes olmuş idi üstād

(3) buyurdılar ki bu ʿillet dıḳḳ ibtidālarıdır bilā vaḳt faṣd

(4) olunmaġla ḫaṭā olunup ḳana ḳıllet gelmiş muʿālacasında

(5) ve ruṭūbāt-ı fażliyyesini iḫrācda müdārā gerekdür zīrā

(6) ʿalīliñ sinni muʿālacaya müsāʿid degildür baʿde buyur-

(7)dılar ki evla olan ġarzān şiddet buldukça ṣaġ

(8) basalıḳda faṣd idüp altmış dirhem ḳan çıḳaralar

(9) minvāl-i muḥarrer üzre üç defʿa faṣd oluna eger tekrār

(10) ġarzān ve vacaʿ gene gelür ise tekrār faṣd olunur eger

(11) iki faṣdıñ mābeyni ancaḳ üç gün olup ġarzān

(12) ve vacaʿ sākin olmaz ise baldırlar üzerine ṣīṣe urulsun

(13) zīrā baldırlara ṣīṣe urulmaḳ dem-i ḥayżıñ cereyānına

(14) muʿīn olur kezalik harāreti müştedd ise fülūs-ı

(15) ḫıyār şenber bir defʿa māʾü'l-uṣūl ile ve defʿa-yı uḥrada

(16) şarāb-ı benefşec yāḫud māʾü'l-ıccās ile ezilüp virile

(17) eger ḥarāreti olmayup nefḫadan şikāyet ider ise

(18) māʾü'l-uṣūl ve māʾ ü'r-rāziyanec ve māʾü'l-kerefes ile

(19) ezilüp virile ve bunlara üç hefte müdāvemet

18a

(1) oluna meger ki ṭabiʿat üç meclisden ziyāde icābet

(2) eyleye bu ṣūretde mekṣ olunup baʿde tekrār virilür

(3) kezalik duhn-i ḫīriden abzan ittiḫāz olunup ʿalīl-i

(4) mezbūr idhāl olunur ve bu abzan alīliñ kuvvetine

(5) göre olur yaʿni iki günde bir yāḫud üç dört

(6) günde bir olup ʿalīliñ taḥammüli ḳadar iclās olunur

(7) kezalik faṣdıñ ʿaḳabinde baldırlara şīşe urılup

(8) şarṭ olunur eger alīl bayılur ise evvelā bir parça

(9) ekmek ḳoruḳ ṣuyı ile yāḫud luffan narı ṣuyı

(10) ile vireler ġıdāsı daʾimā zirbāc ve piliç ṣuyı ile

(11) bişmiş noḫudāb ola eger harāreti var ise ġıdāsı

(12) ḥall-i zeyt ve oġlaḳ etinden yapılmış ḳarīṣ ve ṭafsīl-i

(13) müberrid olup ṣuyı sikencübīn ile taġyīr olunmuş

(14) ola ḥarāreti olmadıġı ṣūretde bilā efāviye ʿamel olunmuş

(15) māʾü's-sükker ile ṣuyı taġyīr oluna kezalik sāyir eyyāmda

(16) ısıcaḳ su ile gülbeşeker istiʿmāline müdāvemet ide* bir

(17) kimse iḫżār eylediler ki dört parmaġı munżamm olmuş

(18) yaʿni bükülmüş açılmaz ve ḥareket itmez ancaḳ baş parmaġı ḥareket

(19) ider üstād buyurdılar teşennücdür evvelā şaḥm vażʿ

18b

(1) olunsun baʿde şemʿ yaʿni balmumı muḥ-ı sāḳü'l-baḳr

(2) ile ḳayrūṭī olunup vażʿ olunsun ve gāh gāh ʿużv-ı

(3) meʾufa ısıcaḳ ṣu dökeler* bir meflūc kimse ki ʿilletiniñ

(4) ẓuhūrı ḳarībü'l-ʿahd idi buyurdılar ki użv-ı meʾufuñ

(5) duhnü'l-ḳusṭ ile temreḥine ve gülbeşeker ile maṣṭakī istiʿmāline

(6) müdāvemet eylesün ġıdāsı noḫudāb olsun* bir yigit

(7) gelüp didi ki her gün defʿāt-ı keşīre baña bir rütbe-i

(8) fütur-ı şedīd ʿārıż olur ki cümleʾ bedenime istirḫā getürüp

(9) maġşiyyü ʿaleyh olurum yaʿni bayılurum üstād nabżına yapışup

(10) müstevī bulduḳda taʿaccup eylediler zīrā bu ḫālet zaʿif

(11) ḳalbden olsa elbetde nabżda iḫtilāf olurdı

(12) baʿde buyurdılar ki bu ḫālet saña kesret-i cimāʿ ʿaḳabinde mi

(13) ʿārıż oldı ʿalīl daḫı belī didi pes üstād

(14) buyurdılar ki nefsiñi çoḳ itʿāb itme ve kāmilen bir sene

(15) cimāʿı terk eyle ve her gün ṣovuḳ ṣuya girüp bir

(16) miḳdār cülūs eyle ve miʿdeñe ṣandaleyn ile ṭılā

(17) eyle ve ḫāṭıruñı ḫoş ṭut ve ziyādece uyumaġa

(18) saʿy eyle* bir ḫātuna teşennüc ʿārıż olup dişleri

(19) daḫı munżam olmuş idi yaʿni dişleri ḳasılmış

19a

(1) idi ve bu ḫālet aña ınḳıbāż-ı ṭabiʿatdan nāşī seyelān-ı

(2) demiñ keşretinden ve ol ḫālde kendüni ʿadem-i muḥāfaẓa-

(3) dan gelmiş idi üstād aña ḥuḳne-i leyyine ile ve şarāb-ı

(4) benefşe ve ḫıyār şenber ile telyīn-i ṭabiʿat olunmak ve

(5) boyın mühreleri üzerine ısıcaḳ ṣu ve duhnü'l-benefşe

(6) nuṭūl olunmaḳ ve māʾü'ş-şaʿīre müdāvemet ile emr eyledi

(7) * bir kimseniñ ṣaġ eline bir nevʿ-i ḫadar ʿārıż olup

(8) baʿde ol kimseye ġażabından nāşī bir ḥarāret ʿārıż

(9) ve ol ḥarāret ṣoġuḳ ṣu ile izāle ḳaydında olmaġla

(10) ḫadar-ı mezbūr bütün aʿżāsına sirāyet itmiş diyü faḳīr

(11) üstāda naḳl eyledim buyurdılar ki dimaġına bir şeyʾ ġālibā

(12) ṣuʿūd idüp dimaġ ki aʿṣābuñ menbitidür

(13) ol şeyʾ bedene ḳuvvet-i ḥissiyye getüren aʿṣābı izʿāf

(14) itmiş ve didiler ki her ḫadar ki kendü ẕātında bürūdet-

(15)den olur meger ki żaġṭadan ve süddeden ola pes

(16) suʾal itdim ki buña muʿālece ne güne olmaḳ gerekdir

(17) buyurdılar ki eger ḥarāreti var ise münāsib olan ḥarāreti

(18) zāʾil oluncaya dek gülbeşeker tenāvül itmekdür eger ḥarāreti

(19) yoḳ ise ve şerb-i devāya vaḳtıñ ve ṭabiʿatıñ taḥammüli

19b

(1) var ise habbü'l-fālic ile telyīne ve maʿcūnü'l-fālice

(2) müdāvemet oluna zeyt ile ḳavrulmuş ḳalyeler olsa ġıdāsı

(3) ve şarāb-ı ṣırfdan ictināb ide māʾ-yı keşīra ile memzūc-ı

(4) şarābda żarar yoḳdur* bir kimse ishal-i ẕeriʿa mübtelā

(5) olup cümleʾ aṣābıʿna yaʿni elleri ve ayaḳları barmaḳlarına

(6) gāhi teşennüc gelür imiş ʿaṭeşi yaʿni ṣu istemesi

(7) var mıdır diyü suʾal olunduḳda ʿaṭeşim ġāyet

(8) ziyādedür didi üstād buyurdılar ki bu teşennüc ve ḳavʿi

(9) istifrāġun keşretindendür ḳurṣ ü't-ṭabāşirü'l-mümessek

(10) ve maʾü's-sevikayn istiʿmāline müdāvemet eyle ve mafāṣılıña

(11) ısıcaḳ ṣu dökdürmekdür ve bütün bedeniñi ʿale'l-ḫuṣūṣ

(12) boyın mühreleriñi ve ṣadrıñı benefşe yaġı ile oġdırmaḳdan

(13) ḫāli olmaya* bir cesīm yigit ġalīẓ ṭaʿāmları kesret-i ekl

(14) ile bedeninde çoḳ ḳan ḥāṣıl olmuş bir gün ziyādece

(15) serḫoş olunca şarāb içüp sekri geçdikde ṣol

(16) ṭarafına felcʿ ārıż olup yüzinde ve gözünde ḥumret ẓuhūr

(17) eylemiş üstād buyurdılar ki ṣaġ ḳolundan faṣd olunup

(18) bir raṭl miḳdārı ḳan iḫrāc olunsun baʿde iki gün

(19) terk olunup tekrār iki raṭl ḳan daḫı iḫrāc

20a

(1) olunsun baʿde ḥabb-ı fālic ile tenḳıye olunsun tā ki

(2) ṭaraf-ı meʾūfa-yı münḥadır ḳanda olan keyfiyet ki ruṭūbāt-ı

(3) keṣīreʾ-i fāsidedir zāʾil ola baʾdeʿ avārız ḥasebiyle

(4) iḳtiżā iden felc tedbīrleri ile tedbīr olunsun

(5) * bir ṣabiniñ bir ṭarafına istirḫāʾʿ ārıż olup

(6) suʾ-i mizācı daḫı var idi üstād aña māʾü'l-kemūn

(7) ile ḳurṣü'l-verd virüp ġıdāsını noḫudāb ve sāʾir

(8) meflūcına virilen ṭaʿāmlar olmak üzre emr eyledi

(9) * üstāda suʾal eyledim kiʿ illevṣʿ illetiniñ

(10) sebebi nedir didim buyurdılar ki fāsid ḳandan

(11) başa buḫār çıḳup şiryānede vāṣıl olur

(12)ʿ ilācında münāsib olan ẓāhir bedeni māʾ-yı bārid

(13) ile tebrīd idüp ve faṣd itmek ve helīleʾ maṭbūḫı

(14) ile tenḳıyye itmekdir buʿ illevṣ didügümizʿ illet

(15) sedr ü devvār envaʿ ındandır* bir ḫātuna çok kerre

(16)ʿ illevṣʿ ārıż olur imiṣʿ ādet ḥayżından suʾal

(17) olunduḳda mezbūr ḫātun ḥayżım muḥtebesdür diyü

(18) cevāb virdi üstād anıñ tedbīrinde baldırlara

(19) şīşe urmaġı ve ʿillet ʿārıż olduḳda ṣoġuḳ ṣuya

20b

(1) girmegi emr eyledi **es-sādis fi'r-remed ve bāḳī evcaʿ i'l-ʿayn**

(2) bir ġulām getürdiler ki aña remed ve ṣudāʿ-ı şedīd ve

(3) cebhesine ṣıḳl yaʿni alnına bir aġırlıḳ ʿārıż olmuş

(4) üstād evvelā faṣd ile baʿde ʿırḳ-ı cebheyi ḳaṭʿ

(5) ile emr idüp gicelerde gözine yumurṭa beyażı

(6) ve gül yaġı vażʿ itmegi ışmarladı* bir kimse demʿa

(7) seyelānınıñ keṣretinden şekvā idüp üstād aña

(8) ḥabb-ı ḳuḳıyā istiʿmāline müdāvemet eyle ve ġıdālarıñ ḳalyalar

(9) ve seviḳ yābis olsun diyü emr eyledi* bir murżiʿa

(10) cāriyeye buḫār-ı ġalīżden nāṣī bir sene ḳadar ṣıḳl-ı ecfān

(11) ʿārıż olmuş idi üstād bābuneci ṭabḫ idüp

(12) buḫārına gözini ṭutsun ve ḳablü't-ṭaʿām ḥammāma girsün

(13) diyü emr eyledi* sinn-i şeyḫūḫetde bir kimseniñ gözlerine

(14) ġışāve ʿārıż olup gicelerde ḳatʿa görmez idi

(15) üstād buyurdılar ki ʿanzıñ ḳaracigeri iki şaḳḳ

(16) olunup ve dār-ı fülfül-i mesḥūḳ ekilüp kebāb oluna

(17) ve ol kebābdan ṭamlayan ṣuyı gözlerine çeküp

(18) kebābı ekl eyleye baʿde şeyh-i mezbūr naḳl ve beyān

(19) eyledi ki üç loḳma tamām olunca gözlerimden

21a

(1) gışāve mün-ḥall olup zāʾil oldı üstād buyurdılar ki

(2) niçe kerre anzıñ ḳaracigeri bedeline inek ḳaracigerini

(3) istiʿmāl eyledüm ve maʿlūm ol ki ẕikr eyledügimiz

(4) ʿillet beynü’l-eṭibbāʾ ʿışā dinmek ile maʿrūfdur türkīde

(5) ṭavuḳ karaġısı dirler* bir kimseniñ gözinde iltihāb

(6) ve ḥumret var idi üstād aña ʿillet ṭarafında baş

(7) ṭamarından ḳan aldırup gözine şiyāf-ı ebyaż ile

(8) muʿālece ve ṭabiʿatını ıccāṣ ve sükker ile telyīn itdirüp

(9) luffan narı ʿuṣāresi içmegi ve ġıdāsı ḥall ve zeyt

(10) olmaġı emr eyledi* nüzūl-ı mānıñ ibtidāsında bir kimseye

(11) üstād buyurdılar ki her gün gözlerine māʾ-ı rāziyanec

(12) ṭamladup bir sāʿat ḳadar gözlerin yumup ṭura

(13) ve ıṭrıfīl maʿcūnuna müdāvemet ve şiyāf-ı sekbīnec istiʿmāl

(14) eyleye* sinn-işeyḫūḫetde bir kimseye remed ve ṣudāʿ

(15) ve ṣol gözünde ḥumret olup ṭabiʿatı mün-ḳabż

(16) idi üstād faṣd itdürüp helīle maṭbūḫı

(17) istiʿmālini emr eyledi* süd emer bir ḳızcaġızıñ gözünde

(18) şīş var idi üstād buyurdılar ki mādām murżʿa-

(19) sınıñ südi fāsid ola bu ʿillet defʿ olmaz pes

21b

(1) murżʿasınıñ ġıdāsı zirebāc olsun ve maʿṣumuñ

(2) gözüne anası süd ṣaġup üzerine gül yaġı ve yumurṭa

(3) beyāżına baturulmış bezler vażʿ ideler ve her gün ṣabaḥlarda

(4) ḥammāma ḳoyalar* bir kimsede vacaʿü’l-ʿayn var idi

(5) üstād aña buyurdılar ki mādām ki gözlerinde ḳırmızılıḳ

(6) ola şiyāf-ı ebyaż istiʿmāl eylesün eger ḳanıñ ġalebesi

(7) olur ise ʿillet ṭarafında baş ṭamarından yāḫud ḥablü'z-

(8) zirāʿdan faṣd ile ḳanıñ keşretini izāle eylesün

(9) bir ḫātunuñ göz ḳapaḳlarında ġılẓat var idi

(10) üstād aña faṣd emr idüp ve üç gün mürūr

(11) itdikde helīle maṭbūḫı virüp göz ḳapaḳlarını

(12) bir keḥāle ḥak itdirmek ve şiyāf-ı ebyaż ve şiyāf-ı

(13) aḥmer istiʿmālini emr eyledi ve her ayda helīle maṭbūḫı

(14) istiʿmālinden ve ḥacāmatdan ġaflet itme diyü tenbīh eyledi

(15) ve buyurdılar ki kan göze ṣıḳlet virdikde ḥacāmatıñ

(16) nefʿī faṣdan ziyādedür* bir kimseniñ ṣol

(17) gözi ḳapaġında bilā eẕāin ve lāşey-iʾ āḫer bir ḥużret ẓuhūr

(18) eylemiş idi üstād aña ḥacāmat ile ve ʿużv-ı me'ūfa

(19) ısıcaḳ ṣu ile kimād itmegi emr eyledi

22a

(1) bir ḫātunuñ ṣudāʿı ve cerebü'lʿaynı var idi üstād

(2) aña helīle maṭbūḫı virüp faṣd itdikden ṣoñra

(3) gözine māʾü'l-verd ile sumāḳ taḳṭīr eylemek emr eyledi

(4) * bir kimseniñ dudaḳlarında ve göz ḳapaḳlarınıñ içinde

(5) şīş olup ḥarāret ʿalāmetleri var idi üstād

(6) faṣd ile emr eyledikde ol kimse ṭabiʿatımda līnet vardır

(7) didi üstād faṣddan menʿ idüp ḥacāmat emr eyledi

(8) ol kimse didi ki on gün muḳaddem ḥacāmat itmiş idüm

(9) pes üstād aña luffan narı ʿuṣāresiyle iki dirhem

(10) ṭebāşir istiʿ māline müdāvemet eylemek ve ġıdāsı ḥall

(11) ve zeyt olmaḳ ile emr eyledi* bir müsinne ḫātun gicelerde

(12) gözleriniñ ilzāḳından yaʿ ni yapışmasından şikāyet

(13) idüp üstād baş ṭamarından faṣd itdirüp

(14) helīle maṭbūḫı virdi baʿ de gözlerine hindibāʾ

(15) żımād olunmaḳ yāḫud yumurṭa ṣarusı ve gül

(16) yaġı żımād olunmaḳ emr eyledi* bir kimseniñ gözlerine

(17) ġışāve ʿ ārıż olup ḳarūresi aşfer idi

(18) üstād aña maṭbūḫ helīle istiʿ mālini emr eyledi*

(19) bir genc ḫātunuñ bir gözi ḳırmızı idi ve dimaġından bir madde

22b

(1) nüzūl idüp ol gözine muttaṣıl olmuş idi ve didiler ki

(2) bu ʿ ārıża ṣabīlikden berü mevcūddur üstād ʿ ārıża

(3) ṭarafından baş ṭamarından faṣd itdirüp helīle maṭbūḫı

(4) virdi ve bu maṭbūḫa müdāvemetden ġaflet eyleme diyü tenbih

(5) eyledi baʿ de başına gül yaġı ve sirke vaż ʿ eylemegi ve gözine

(6) süd ṣaġdırmaġı emr eyledi* bir ḫātunuñ ṣol

(7) gözi ḳapaġında şīş ve ḳırmızılıḳ var idi üstād

(8) ol ṭarafdan faṣd itdirüp ḳapaġıñ üzerine māʾ ü'l-

(9) küzbere ile ḥūlān sürmegi emr eyledi* bir yigit

(10) bir sene ḳadar damʿ aya mübtelā olup gözlerinden yaş

(11) aḳar imiş gözlerinde ḳırmızılıḳ daḫı var idi üstād

(12) aña her ayda bir kerre helīle maṭbūḫıyla ishāl emr idüp

(13) baʿ de ṣaru helīle gül ṣuyı ile bir ṭaşa sürilüp

(14) o ṣunuñ bi’d-defʿāt gözlerine taḳṭīr olunmasın

(15) ve her ṣabāḥ ḥammāma girüp derleyince oturmasın

(16) tenbīh eyledi* bir ġulāmuñ gözlerinde cereb var

(17) idi üstād aña ḥak ile ve ṣiyāf-ı aḥżara ve ṣiyāf-ı

(18) aḥmere müdāvemet ile ve her gice gözlerine yumurṭa beyażı

(19) ve gül yaġı urup ṣabahlarda ḥammāma girmegi emr

23a

(1) eyledi* on beş yaşında bir ġulām getürüp didiler ki

(2) gicelerde aṣlā görmez üstād buyurdılar ki her gün

(3) ıṭrıfīl maʿcūnı istiʿmāl eylesün ve ṣiyāf-ı sekbīnec

(4) māʾ-ı rāziyāne ile ḥall olunup gözine çekilsün*

(5) bir kimseniñ göz ḳapaġınıñ içinde ḥumret-ı demeviyya

(6) ẓuhūr itmiş idi üstād ol cānibden faṣd itdirüp

(7) üzerine küzbere ṣuyı ile ḥall olınmuş berūd-ı ḥumra ṭılā

(8) olınmasın emr eyledi* ḥusyasında verem-i demevī ẓuhūr

(9) itmiş bir kimse daḫı üstād bu tedbīri emr itmiş idi

(10) * yoldan gelmiş bir kimseniñ bir gözine ẓulmete ʿārıż

(11) olup naẓar ve mülāḥaza olunduḳda ol kimsede

(12) ṣudan intiṣār emṣālinden bir eṣer bulunmadı üstād

(13) suʾal eyledi ki bu seferiñde baş açuḳ güneşde ṭur-

(14) duñ mı ol kimse belī ṭurdum dedi üstād buyurdılar ki

(15) ḥammāma girmek saña bir vechile münāsib degildür meger ki

(16) saña ḳalaḳ ʿārıż ola her gün ṭatlu ṣuya girüp

(17) gözleriñ aç tā ki ṣu gözüniñ içine gire kezalik

(18) her gün duhn-i benefşe istinşāḳ eyle ve māʾ üş-şaʿīre

(19) müdāvemet eyle* bir kimseniñ gözinde sereṭān var idi

23b

(1) üstād buyurdılar ki her ayda bir kerre faṣd eylesün

(2) kezalik vacaʿ ziyāde oldıḳça faṣd eylesün ve eftimūn

(3) maṭbūḫına müdāvemet eylesün ve her gün sereṭān

(4) üzerine bu ẕerūri eksün ẕerūrüñ terkībi budur

(5) isfidāc on dirhem ṭīn-i ermeni ve tūtıyā-yı müdebbir

(6) her birinden beş dirhem māẕū ve cülnār her birinden

(7) üç dirhem kāfur bir dirhem aḫẕ olunup cemʿ ve daḳḳ

(8) ve ẕerūr oluna* bir ḫātunun gözlerinden birine

(9)demevī bir māde inmiş üstād ol ṭarafdan faṣd

(10) itdirüp iki günden ṣoñra (iderse) ḫılāf ṭarafında aḫdaʿ

(11) üzerine hacāmat olunmasın emr eyledi ve gicelerde

(12) yumurṭa beyāżı ve gül yaġı ile żımād tenbīh eyledi

(13) bir kimseye imtilādan nāṣī ġışāve-i ʿayn ʿārıż

(14) olmuş üstād aña efāviyelü-naḳīʿü’s-ṣabr istiʿmālini

(15) emr eyledi kezalik ṣudaʿ-ı müzmine mübtelā olan kimse-

(16)niñ ḫummāsı olmadıġı ṣūretde bu devāyı emr

(17) iderler idi* bir ḫātunuñ gözlerine ẕulmet

(18) ʿārıż olup açlıġı ḥālde ziyāde olur idi

(19) ḳarūresi beyāż ve raḳīḳ idi ṣusuzlıġı

24a

(1) ziyāde ve bevli çoḳ gelür idi üstād buyurdılar ki

(2) bu kimsede diyā bīṭus yaʿni ṭolab dinmegile maʿrūf

(3) olan ʿillet vardır imdi ḳurṣ-ı diyā bīṭus ve

(4) arpa ṣuyına müdāvemet eyleyüp sirke ve gül yaġı

(5) ve gül ṣuyı ile başını tebrīd eylesün* bir kimse

(6) misk ḳoḳusundan nāṣī ẓulmet-i baṣara mübtelā olup

(7) üstād anuñ başına sirke ve gül yaġı ve gül ṣuyı

(8) lasḳ itmegile ve duhn-i benefşe suʿūṭ itmegile tebrīd

(9) emr eyledi* bir kimse gözlerimde bir vacaʿ ḥiss iderim

(10) diyü şikāyet eyledi maʿ-ı hażā gözlerinde ḥumret

(11) ve ġayr afat yoḳ idi üstād buyurdılar ki

(12) şarāb-ı ṣırf-ı şürb eyle zīrā vacaʿ maḥallinde bir māddecik

(13) vardır başıñ ḳızdıḳda ol mādde münṣabb ve zāʾil

(14) olur eger hevāda ziyādece ḥarāret olur ise emer

(15) daḫı asān olur ol kimse üstādıñ didügi

(16) gibi eyleyüp derḥāl vacaʿ sākin oldı* bir kimseniñ

(17) gözinde ʿatīḳ-i cereb var idi üstād buyurdılar ki

(18) baş ṭamarından faṣd olunup altmış dirhem ḳan iḫrāc

(19) olunsun baʿde ʿaḫd ʿayn üzerine ḥacāmat olunsun

24b

(1) ve her iki heftede bir kerre helīle maṭbūḫı istiʿmāl eylesün

(2) ve göz ḳapaġı çevrilüp şiyāf-ı aḥżar ve şiyāf-ı aḥmer

(3) ile ḥak olunsun ve her iki günde bir kerre ḥammāma

(4) girüp ʿaliyü’ş-şibʿ uyḫuyı terk eylesün ve ṭabiʿatı

(5) mün-ḳabż olduḳça ıccāṣ ve ḳışmış istiʿmāl idüp

(6) üzerine cülāb içsün* bir ḫātunuñ gözlerinde

(7) cereb ve sebil var idi üstād buyurdılar ki ayda

(8) iki kerre baş ṭamarından defʿaʾ-yı ūlāda ṣaġ ṭarafından

(9) defʿaʾ-yı ṣāniyede ṣol ṭarafından faṣd eyleyüp

(10) vāfirce ḳan ihrāc eylesün baʿde on beş dirhem

(11) ṣaru helīleyi cerişen daḳḳ idüp ısıcaḳ ṣu ile

(12) bir gice ışlatdıḳdan ṣoñra süzüp māʾ-ı muṣaffīʾ

(13) ʿale's-ṣabāh istiʿmāl eylesün kezalik her haftada

(14) bir kerre bu ayāricden ki terkībi budur ṣabr-ı usḳuṭūrī

(15) on dirhem ʿuṣāretü'l-afsentīn ve verdü'l-aḥmer her

(16) birinden beş dirhem keşīrā iki dirhem aḫz idüp

(17) baʿdü's-saḥḳ ḥīn-i iḳtiżāda bu safūfdan bir miṣḳālini

(18) żikr olunan helīle nuḳuʿı ile acīn ve ḥablar yāhud

(19) cülāb ile maʿcūn idüp ʿaliy ü'r-rīḳ istiʿmāl

25a

(1) eylesün ve her faṣddan ṣoñra ve müshil istiʿmāl idüp

(2) bir kerre ʿamel itdikde ḳadar-ı ḳalīl ḫardal yāḫud ṣemer-i

(3) nabṭī iżāfe olunmuş sikencübīn ile ġarġara eyleyüp

(4) baʿde on defʿa ḳadar suḥāle ṣemer-i nabṭī ile ʿaṭsa

(5) eylesün eger bunları ḥammāmda ider ise evla olur

(6) eger ḥammāma girmede ʿusret olur ise bir legen içine

(7) ısıcaḳ ṣu ḳoyup başını ol ṣunuñ buḥarına bir sāʿat

(8) ṭutsun tā ki yüzi derleye baʿde mezbūr ġarġara

(9) ve ʿaṭusı istiʿmāl eylesün baʿde göz ḳapaḳların çevirüp

(10) mülāyemet ile şiyāf-ı aḥżar sürdürsün baʿde

(11) ısıcaḳ ṣu ile ġasl idüp bu laṭūḥı göz ḳapaḳlarına

(12) ve şaḳaḳlarına sürsün laṭūḥuñ terkībi budur ḥūlān-ı

(13) mekki ve ṣabr u afyon ve şiyāf-ı māmīşā ve sandal-ı aḥmer

(14) ve aḳāḳıyā aḫẕ olunup baʿdü'd-daḳḳ ʿınebü'ṣ-ṣaʿleb

(15) ve hindibā ṣuları ile laṭūḫ oluna bu eṣnāda ḳatʿā

(16) eṭʿimeʾ-i ġalīẓa ekl itmeyüp ġıdāsı ancaḳ ḳoyun eti yāḫud

(17) oġlaḳ eti ile bişmiş şurbāc olunsun ve miʿdesinde

(18) ṭaʿām-ı haẓm olup munḫadır olmayınca uyumasun ve uyḫu

(19) ḥālinde yüz yaṣduġını mümkün oldıġı mertebe yüksek

25b

(1) eylesün ve her aḫşam hindibānıñ uçlarından alup

(2) baʿd ü'd-daḳḳ dört parça bez üzerine yayup ʿindü'n-nevm yüzine

(3) gül yaġı ṭılā ve gözleri üzerine ol bezleriñ ikisini

(4) nıṣfü'l-leyle varınca laṣḳ idüp baʿde tebdīl

(5) ve ol bezleriñ ikisini daḥı laṣḳ eylesün ve ṣabaḥ ḥammāma

(6) gire yāḫud başını ısıcaḳ ṣunuñ buḥārına ṭuta el-ḥāṣıl

(7) haftada bir kerre yāḫud on günde bir kerre faṣd ile

(8) ḳadar-ı ḳalīl ḳan iḫrāc idüp müshil-i meẕkūrı istiʿmāl

(9) eyleye ve göz ḳapakların çevirüp şiyāf-ı aḥżar-ı leyyin ile ḥakk

(10) itmege müdāvemet eyleye minvāl-i muḥarrer üzre müddet-i mütemādi

(11) olup göz ḳapaḳlarında ḥıffat ḥāsıl olur ise fe-bihā

(12) olmadıġı ṣūretde şiyāf-ı aḥżarıñ ḥāddine teraḳḳī eylesün

(13) * bir kimseniñ gicelerde gözlerinden yaş aḳup ḥatta ṣaḳalını

(14) ışladırmış üstād aña ḥabb-ı ayāric istiʿmāline müdāvemet

(15) ve gicelerde māʾü’l-ḳarāḥ ʿamel olunmuş helīle-i aṣfer

(16) hukākini gözlerine çekmek ile emr eyledi üstād merhūm

(17) ʿale’t’t-ṭaʿām ẓulmet-i ʿayndan şikāyet idenlere ḥabb-ı rummān

(18) istiʿmāl itdürüp gözlerine baʿżı şeyāf ile muʿālece

(19) iderdi ve ḥikke-i ʿayndan şikāyet idenleriñ fem-i

26a

(1) miʿdelerinde ḫamūżat oldıġı ṣūretde faṣddan

(2) menʿ idüp helīle maṭbūḫı istiʿmālini emr iderdi

(3) * bir kimseye remed ʿārıż olup başında ḥırḳat ḥiss

(4) iderdi üstād faṣd ile emr eyledi ol kimse

(5) didi ki iki kerre faṣd eyledüm pes üstād her ayda

(6) bir kerre baldırlarına şīşe urmaġı ve helīle maṭbūḫı

(7) içüp baʿde nuḳreʾ-i ḳafāya şīşe urmaġı ve gözlerine

(8) kezalik ḳulaḳlarına insān südi saġmaġı emr eyledi

(9) * bir yaşında bir maʿṣūm getürdiler bir göziniñ ḳapaġı

(10) içinde yeşile māʾil siyah noḳta müşābihi bir şeyʾ var ve

(11) didiler ki ṭoġduḳda daḫı bundan eṣer var idi günden

(12) güne ziyāde oldı üstād anıñ tedbīrinde it üzümi

(13) ṣuyı ile ḥall olunmuş isfidācı her gün göz ḳapaḳlarına

(14) sürüñ diyü emr eyledi* bir ḫātunun bir gözi münteşire

(15) ve benefşecü’l-levn olup ḥadeḳadan eṣer ve ʿalāmet kalmamış

(16) üstād anıñ tedbīrinde ol cānibden faṣd emr eyledi

(17) ve gözine süd ṣaġılup bir müddet meḳṣden ṣoñra

(18) ol südi gözden giderüp tekrār süd ṣaġılmaġla

(19) birḳaç defʿa süd ṣaġıldıḳdan ṣoñra beş dirhem isfidāc

26b

(1) ve bir dirhem kāfur ve bir dirhem afyon sahḳ ve zerūr olunup

(2) gözüñ üzerine ẕerr oluna baʿde üzerine ḳar ṣuyı

(3) ile tebrīd olunmuş bezler vażʿ oluna ve bir parça üsrüp

(4) ʿanebü's-ṣaʿleb ṣuyı ile bir ṭaş üzerine sürilüp

(5) ḥāsıl olan maḥlūl göz ḳapaḳlarına ṭılā oluna ve ġıdāsı

(6) ancaḳ ḫāmużāt ve eṭʿimaʾ-i ḫafīfe ola diyü emr eyledi bir kimseniñ

(7) bir gözine bādincāna müşābih bir şiş gelüp ḥatta ḥadeḳası

(8) müstetir olmuş üstād ol cānibden faṣd itdirüp

(9) baʿde Aḳrabādīnde mesṭūr üstādıñ terkīblerinden

(10) ṣandal ve māʾ-ı verd ve kāfur ve şiyāf-ı māmişādan ʿamel

(11) olunan devāyı ol şişiñ üzerine günde yigirmi

(12) kerre ṭılā eylemegi ve her ayda bir kerre helīle maṭbūḫı içmegi emr

(13) eyledi* sekiz yaşında bir maʿṣum getürüp didiler ki

(14) güneşde gözlerin açamaz üstād aña devāʾü'l-ḳışmış istiʿmālini

(15) emr idüp ġıdāsı ḥall ve zeyt yāḫud şurbāc olsun

(16) ġalīẓ ṭaʿāmlardan ṣaḳınuñ ve sıḳca sıḳca ḥammāma idhāl

(17) idüñ diyü tenbīh eyledi* nahīfü'l-bünye bir yigit ẓulmet-i

(18) ʿaynden şikāyet idüp didi ki bir mikdār tevaḳḳuf idüp

(19) ṭurmayınca bir şeyʾ görmem ve başımı döner gibi müşāhade

27a

(1) iderüm aġzınıñ ṭaʿamından suʾal olunduḳda müteġayyir

(2) degüldür didi ṭabiʿatı iʿtidāl üzre idi üstād

(3) başında aḫlāṭ-ı reddiye cemʿ olmuş diyü ḳuḳıyā ile

(4) tenḳıye ve ḥammāma girmege müdāvemet emr idüp ġıdāyı

(5) taḳlīl tenbīh eyledi* bir kimsenüñ bir gözine ẓulmet ʿārıż

(6) olup ol gözinde siyah şeyʾ taḫayyül eyler idi

(7) üstād anıñ gözine naẓar itdikde küdūret bulup

(8) ḥacāmatdan menʿ ve ḥabb-ı ayāric ile tenḳıye ve taḳlīl-i ġıdā ile

(9) emr idüp ve faṣda ʿale'l-ıṭlāḳ cevāz gösterüp

(10) iḳtiżā iderse faṣd olunsun didi ve secdeyi ḫafīfce

(11) eyle diyü tenbīh eyledi ḥāzır bi'l-mecliss olanlardan birisi

(12) naḳl eyledi ki bu ʿillete mübtelā bir kimse gördüm Rey şehriniñ

(13) cāmiʿinde ṭūl ve derāz secdede ṭurdı vaḳtāki

(14) baş ḳaldırdı gözi görmez oldı* bir kimseniñ

(15) gicelerde çok gözleri yapışur idi gözlerinde

(16) ḥumret ve ṭabiʿatında yubūset var idi üstād aña

(17) ḥabb-ı ḳuḳıyā ile tenḳıyeʾ-i ḳaviye emr idüp ḥammāma girmegi

(18) ve gözlerine ṣaru helīle çekmegi emr eyledi* bir ġulām

(19) yatsu vaḳtinden ṣoñra gözlerine ẓulmet ʿurużından

<u>27b</u>

(1) şikāyet idüp ṭabiʿatından suʾal olundı ġulām

(2) ṭabiʿatım muʿtedildir didi üstād aña ḥabbü'l-ayāric

(3) ile tenḳıye ve sekbīnec ile iktiḫāl emr eyledi* bir ḫātuna

(4) ʿaṭse geldikde gözinden vāfir yaş aḳardı üstāda

(5) aña günde iki kerre başını pābunec maṭbūḫına taʿlīḳ

(6) eyle diyü emr eyledi* bir kimse ġışā ʿ illetine mübtelā oldum

(7) ḥāl-i şibaʿ de ziyāde müştedd olur diyü üstāda

(8) mektūb gönderüp üstād cevābında ḥabb-ı ḳuḳıyā

(9) istiʿ māli münāsibdür eger ḥaseb'ü'l-iḳtiżā ḥabb-ı mezbūruñ

(10) miḳdār şerbetinde olan şaḥm-ı ḥanẓalıñ miḳdārı

(11) tażʿ īf olunur ise evla olur baʿ de bir defʿ a

(12) ayāric ile ve bir defʿ a ḫardal iżāfe olunmuş sikencübīn

(13) ile ġarġara olunup mülāḥaẓa olunsun ḳanḳısından

(14) seyelān-ı lüʿ āb ziyāde olur ise anıñla ġarġara

(15) olunmaġa mülāzemet olunsun eger bu devālardan

(16) aġızda merāret ḳalur ise māʾ ü'l-verd ile sumāḳ ġarġara

(17) olunmaġla zāʿ il olur baʿ de bir ḳaracigeriñ üzerine

(18) dār-ı fülfül ẕerr olunup bir miḳdār terk olunduḳdan

(19) ṣoñra andan tereşşuḥ iden ṣuyı göze çekmek

28a

(1) ġışā ʿ illetine bi'l-ḥāṣṣa nāfiʿ olan devālardandır kezalik

(2) sirke ve ʿ asel ile sekbīnec göze çekmek devāʾ -yı mezbūrdan

(3) ḳavīcedür eger miʿ de ṣudan ve ġayrdan mümtelī bulunur ise

(4) ḳayʾ ile muʿ ālece oluna lakin ḳayʾ ḥālinde gözleri baġlamak ve baʿ dü'l-

(5) kayʾ üzerine soġuḳ ṣu reşş itmek lāzımdır bu taḥrīr

(6) olunan devālarda tereddüdden ġaraż oldur ki ẕikr eyledigimiz

(7) gibi mülāḥaẓa olunup her ḳanḳısı münāsib gelür ise anıñla

(8) ʿ amel idesiz zīrā edviyeniñ ḫevāṣındandır ki bir şaḫṣa teʾ ṣīr

(9) idüp şaḫṣ aḫirde devā-yı āḫire muhtāc oldıġın iʿ lāme

(10) ider* bir kimseniñ gözine ẓafre ʿārıż olup yubūset

(11) ve ṣalābet gelmiş idi üstād buyurdılar ki hindibā ṣuyı

(12) ve gül ṣuyı ile noḫudı ḥall idüp gözine çek ve ṭabiʿatıñı

(13) telyīnden ġāfil olma bir gün ol kimseye diş aġrısı

(14) ʿārıż olup yüziniñ bir ṭarafı şişmiş ve ol ṭarafdan

(15) başa ṣudaʿ ʿārıż olmuş ol ṭarafda olan aḫdaʿ

(16) üzerine bir şīşe urılup başına sirke ve gül yaġı ve gül

(17) ṣuyı ve kāfur laṣḳ olundı ve ṭarḫūn çekinmege meşġūl

(18) ḳılunup iki sāʿate dek şiş ve aġrı münḥall oldı ve baʿdü'l-

(19) ḥacāmat ḥarāretini teskīn içün ḳar ṣuyı ile ṣoġumuş

28b

(1) sevīḳ-i ḥınṭadan bir şerbet virilmiş idi* bir derzi

(2) şikāyet eyledi ki bir beyaż şeyʾe baḳdıḳda ḥadeḳada yaʿni

(3) gözbebeginde bir aġrı peydā olup gözlerim ḳararır ve gāh

(4) iki gözimiñ mabeyninde taḫta bitine benzer bir şeyʾ görinür

(5) boġaz içinde ḥarāret ve ḥuşūnet ve aġızda acıluḳ

(6) vardır üstād buyurdılar ki şeker ilḥāḳ olunmuş ıccās

(7) ve helīle ṣuyı ile ṭabiʿatıñı telyīn idüp gicelerde

(8) lüʿāb-ı bezr-i ḳatunāyı sükker ile içüp ṣabaḥlarda nar

(9) ṣuyı istiʿmāl it ve gözüñde mezbūr aġrı ḥareket

(10) itdikde ziyāde ṣoġuḳ ṣu ile ġasl it ve şarāb

(11) içerseñ ḫumūżata māʾil şarāb iç keskin ve eski

(12) şarābdan ictināb it iḳtiżā eyledügi ṣūretde

(13) iki miṣli ṣu ile mezc it ve açlıḳ ḥālinde cimāʿ eyleme

(14) azacıḳ şeyʾ yiyüp bir müddet mürūr itdikde cimāʿ it

(15) eger gözlerüñde ḥumret olur ise ḳıfāldan faṣd

(16) ile muʿālece it* bir şābba ihtilācü'lʿayn yaʿni göz

(17) seyirmesi ʿārıż olup ol gözde ḳırmızılıḳ

(18) ve ḳan ʿalāmeti (ve ḥarāret) var idi ḥarāretle üstād buyurdılar ki

(19) ḥabb-ı ayāric ile helīle maṭbūḫı istiʿmāl ide

29a

(1) baʿde mülāḥaẓa idüp iḳtiżā ider ise ḥabb-ı ḳuḳıyā

(2) istiʿmāl it* bir yigit gözlerimiñ biri görmez oldı

(3) diyü şikāyet eyledi gözine naẓar olunduḳda intişār

(4) ve şu ʿalāmetleri yoḳ levnında ḳırmızılıḳ var üstād

(5) remed ḥareket itmiş diyüp göze edviyeʾ-i ḥārre çekmegi

(6) menʿ eyledi ki remed ziyāde olmaya pes birkaç defʿa

(7) basalıḳdan faṣd itdirüp helīle maṭbūḫı

(8) virdi bundan ṣoñra gözine edviyeʾ-i ḥārre ile

(9) ʿilāc it diyü emr eyledi* sinn-i şeyḫūḫetde bir

(10) kimseye remed ʿārıż olup göz ḳapaḳları şişüp

(11) ḳızarmış idi üstād iki ḳıfālinden faṣd itdürüp

(12) helīle maṭbūḫı istiʿmāl itdürdi ḫaşḫāş ve gül

(13) yaġı ve hindibāyı dögüp bir beze yayup gözlerine

(14) żımād eyledi ol şaḫṣıñ şaḳaḳlarında o rütbe

(15) vacaʿ var idi ki żarūri ṣayḥa iderdi **es-sābiʿ fi**

(16) emrāżü'l-üẕn ve evcāʿhā* süd emer bir maʿṣūmuñ

(17) ḳulaḳları şişüp yüzine ḥumret ʿārıż olmuş idi

(18) üstād murżıʿasına luffan narı uṣāresiyle arpa

(19) ṣuyı içmegi emr idüp maʿṣūma her gün nar ṣuyı

29b

(1) virilüp şiş üzerine gül yaġı ve kāfur ṭılā oluna

(2) diyü emr eyledi* bir ḫātunuñ kulaġına vacaʿ ve żarabān

(3) ʿārıż olup üstād vacaʿ ṭarafında baş ṭamarından

(4) faṣd itdürüp kulaġına şiyāf-ı ebyaż ilḳā

(5) eylemegi ve luffan nar ʿuṣāresi istiʿmāl eylemegi emr

(6) idüp ġıdāsını ṭafṣīl tenbih eyledi bir kimseniñ

(7) kulaġından ḳayḥ ḥurūc iderdi üstād ol

(8) ṭarafdan faṣd itdirüp cülābı ısıcaḳ ṣu ile

(9) ḥall idüp kulaġa ilkā baʿde izāle ve yeñiden ilkā

(10)itmegle iki defʿa yāḫud üç defʿa ilḳā olunup

(11) baʿde şiyāf-ı ebyaż taḳṭīr olunmasın emr eyledi

(12) * naḳl eylediler ki süd emer bir maʿṣūmuñ ḳulaġında

(13) vacaʿ var daʾimā elleri ḳulaġından gitmez üstād

(14) buyurdılar ki günde bir kerre yāḫud üç kerre ḳulaġına

(15) süd ṣaġılup bir müddet mürūr itdikde ol süd

(16) izāle olunsun* bir kimseniñ kulaġına ṣıḳl

(17) ve debīb ʿārıż olup üstād ḥabb-ı ḳuḳıyā istiʿmālini

(18) emr eyledi* bir kimseniñ saġ ḳulaġı altına ḥarāret

(19) ve żarabān ʿārıż ve beş ay mütemādi olup

30a

(1) eṭibbāʾ Baġdād ʿilācında müteḥayyir olmuşlar üstād ol

(2) cānibden faṣd itdirüp helīle maṭbūḫı ile

(3) ishāl ve ol ḳulaġa şiyāf-ı şaḳīḳa ilḳā olunmaḳ emr eyledi

(4) sinn-i şeyḫūḫetde bir kimse ṣıḳlü'l-üẕndan yaʿni ḳulaḳ

(5) aġırlıġından şikāyet eyleyüp ṭoklıġı ve açlıġı ḥālinden

(6) suʾal olunduḳda açlıḳ ḥālinde semʿama bir miḳdār

(7) ḥiddet gelür didi üstād aña naḳīʿ-i ṣabr istiʿmālini

(8) ve ḳadar-ı ḳalīl cünd-i bīdester iżāfe olunmuş acı bādem

(9) yaġını ṭamlatmaḳ emr eyledi* bir sabīniñ vacaʿ-yı üẕni

(10) olup ṭabiʿatı mün-ḳabż idi üstād māʾ-ı ıccāṣı

(11) sükker ile istiʿmāl eylemegi ve ḳulaġına leben-i insān

(12) ile şiyāf-ı ebyaż taḳṭīr eylemegi emr idüp ġıdāsı

(13) ṭafşīl ve saʾir eṭʿimaʾ-i bāride olmaḳ tenbīh eyledi

(14) **es-ṣāmin fi emrāżü'l-enf** bir kimseye ruʿāfʿārıż olup

(15) on ay mütemādi olmuş üstād anuñ tedbīrinde

(16) ḳar ile ṣoġudulmuş yoġurtdan vāfirce içürüp

(17) başını ḳar ile tebrīd ve cebhesine kar ṣuyı ile

(18) ışlanmış bezler vażʿ olunmaġı emr idüp ġıdāsı

(19) ḥışrımiyye ve sumāḳıyye olmaḳ tenbīh eyledi ve faṣd

<u>30b</u>

(1) ve ḥacāmatdan menʿ itdi üstāda faṣd ve ḥacāmatdan

(2) niçün menʿ itdüñüz didim buyurdılar ki ruʿāfıñ

(3) seyelānı mütemādi olmaġla şerāyin-i münbasıṭ olmuş

(4) ḳan iḫrācı lāzım degildür evvel emirde olaydı

(5) faṣd vācib olurdı* bir ṣabi getürdiler bir

(6) miḳdār penbe yutmaḳ murād idüp burnunda ḳalmış

(7) üstād anıñ tedbīrinde ısıcaḳ ṣu üzerine başını

(8) taʿlīḳ idüp baʿde ḳadar-ı ḳalīl gül yaġını ılıcaḳ

(9) burnuna ṭamladup tekrār başını ısıcaḳ ṣuya taʿlīḳ

(10) eyledi baʿde iki ḥabbe ḳadar kündüseyi burnuna

(11) idhāl idüp baʿde iḫrāc eyledi kündüsenüñ

(12) levni aḥżar olmuş bir miḳdār ʿalā ḥāli terk itdikde

(13) ʿaṭse yaʿni aġsırıḳ gelüp penbe ḫurūc eyledi

(14) * bir ḫātuna bir sene ḳadar ruʿāf ʿārıż olup

(15) yāfūḥunda ṣudāʿ-ı şedīd var idi ve ḥayżı

(16) münḳatıʿ olmuş idi üstād kāfur ḳoḳmaḳ ile

(17) ve mümkün oldıġı rütbe başını tebrīd ile emr eyledi

(18) ol ḫātun didi ki kāfurdan müteʾeẕẕi ve ḥarāretden

(19) müsteriḥ olurum üstād buyurdılar ki

31a

(1)ḥarāretden bir sāʿat rāḥat iderseñ baʿde ʿilletiniñ

(2) ziyāde olur kāfur ḳoḳmaġa mülāzemet idüp

(3) sufūf-ı küzbere ile luffan narı ṣuyı istiʿmāline

(4) müdāvemet it ṭaʿāmıñ ḳoruḳ ṣuyı ve sumāḳ ile

(5) bişmiş pilic olsun* bir ḫātuna sekiz ay ḳadar ruʿāf

(6) ʿārıż olup eyyam-ı ṣayfda ziyāde olmuş ʿādet

(7) ḥayżından suʾal olunduḳda menḳaṭʿadır didi

(8) üstād buyurdılar ki bir baldırı üzerine iki şişe

(9) urılup üç gün mürūr itdikde sāḳ-ı uḫrasına

(10) yaʿni şişe urulmayan baldırına daḫı iki şişe urıla

(11) ve her ṣabaḥ ġāyet ṣoġuḳ ṣu ile ṣeviḳ-i ṣaiʿre müdāvemet

(12) idüp başını ḳar ile ve kāfur ve sāʾir eşyāʾ-ı bārida

(13) ve ḳoruḳ ve sirke ile tebrīde saʿy ide eṭrāfını

(14) yaʿni ellerini ve ayaḳların ve başını kezalik faḥẓını muḥkem

(15) bağlaya ġıdāsı ḳoruḳ yāhud sumāḳ ile bişmiş pilic ola

(16) * aṣferü'l-levn bir ġulām bir sene ḳadar ruʿāfa mübtelā

(17) olup üstāda ḥālini ʿarż eyledügi ḫālde ṭabiʿatı

(18) līnet üzre idi üstād anıñ içün bir ḳurṣ-ı

(19) telif idüp virdi terkībi budur bezr-i baḳlatü'l-ḥamḳā

31b

(1) ve bezrü'l-ḥass ve bezr-i ḫaşḫāş her birinden üç dirhem çekirdegi

(2) izāle olunmuş emir bāris ve sumāḳ her birinden beş dirhem

(3) aḫẕ olunup daḳḳ ve sufūf oluna miḳdār istiʿmāli

(4) üç dirhemdür iki ḥabbe kāfur iżāfe olunup ekşi

(5) nar ṣuyı ile istiʿmāl oluna* bir kimseniñ burnı

(6) içinde bir ḳarḥa ḥuşk-rīşe olup ṭaşrasında

(7) daḫı ḥuşk-rīşe var idi ve bu ḳarḥa ẓuhūr ideli

(8) üç sene imiş üstād buyurdılar ki bu ʿillet sereṭān-ı

(9) müteḳarriḥdir vacaʿ ṭarafından faṣd münāsibdür bir

(10) kimseniñ üç ay ḳadar menḫarından yaʿni burnı deliklerinden

(11) bir ṣu aḳar imiş ve aḳmadıġı ḥālde iki ṭarafında

(12) vacaʿ ḥādiṯ olur imiş üstād buyurdılar ki

(13) bu ʿillet başdan inen ṣuyuñ ḥiddetindendür başıñı

(14) ḫaşīn bezler ile eyüce ve pekçe oġdırup çoḳ

(15) uyḥudan ʿale’l-ḥuṣūṣ kafa üzerine yatup

(16) uyumaḳdan ḥaẕer it ve uyḫu iḳtiżā eyledikde şarāb-ı

(17) ḫaşḫāş-ı mey-puḫtec ile mezc idüp ġarġara it ve dāʾima

(18) şarāb-ı benefşe ile ḫıyār şenbe istiʿmāl it ḥammāma

(19) girme ve dāʿima başıñı bābunec ve eklīlü’l-melik

32a

(1) maṭbūḫına taʿlīḳ ile tesḫīn it **et-tāsiʿ fi’n-nezle ve’-zükām**

(2) bir kimseye ṣudaʿ ile meʿān-ı zükām ʿārıż olup burnundan

(3) māʾ-ı ḥār seyelān ider idi üstād anıñ tedbīrinde

(4) ṣaġ ṭarafında ḳıfālden faṣd itdürüp nuḳreʾ-i

(5) ḳafadan ḫacāmat ve daʿimā māʾ-ı bābunec ile kimād emr eyledi

(6)ve tabiʿatı ınḳıbāz üzre olur ise iḫrāc-ı demden

(7) bir gün mürūr itdikde sükker ile māʾ-ı ıccāṣ ve ḳurṣ-ı

(8) benefşe istiʿmāli ile ishāl sipāriş eyledi* bir kimseye nezleʾ-i

(9) ḥāre isābet idüp ḳarūresi ṣaru idi

(10) üstād anıñ tedbīrinde nemmām ve bābunec ve şīḥ ṣularına

(11) başını taʿlīḳ itmegi ve ḳurṣ-ı benefşe istiʿmālini emr eyledi

(12) * bir kimseye nezle ile maʿan ḥarāret ʿārıż olmuş idi

(13) üstād aña ḥarāret zāʾil olunca arpa ṣuyı ile benefşe

(14) ḥamīresi istiʿmāl it baʿde zūfa maṭbūḫı istiʿmāl

(15) it diyü emr eyledi* üstād raḥmetu’llahi aleyh ısıcaḳ hevāda

(16) şarābdan ve seherden ʿārıż olan süḫūnet-i res

(17) içün ve nezle ve zükām içün gāyet ṣoġuḳ ṣuyı yafūḥa

(18) ṣabb ile yāḫud yafūḥa ḳar vażʿ itmegile emr iderdi

(19) eger zükām ve nezle hevāʾ-yı bāridden olup kış eyyāmında

32b

(1) olur ise bunuñ żıddı ile ve yāfuḥa ısıcaḳ ṣu ṣabb

(2) itmegile emr iderdi eger zükâm-ı ḥār aṣḥābınıñ ṭabiʿatı

(3) mün-ḳabż olur ise ṣaru helīle ve benefşe ve sükkerden

(4) maʿmūl sufūf istiʿmālini emr iderdi **el-ʿāşar**

(5) fi emrāżü'l-esnān ve evcaʿhā* bir şābba diş

(6) aġrısı işābet idüp ḳarūresi aḥmer idi

(7) üstād aña ḥacāmat ile ve cehār reg taʿbir olunan

(8) ṭamardan faṣd ile emr idüp ṭarḥūn çiynemek

(9) ve sirke ile mażmaża eylemek ve ṣabaḥlarda nar ṣuyı

(10) istiʿmāl eylemek emr eyledi* bir kimseye diş aġrısı

(11) işābet itmiş idi üstād faṣd ile emr itdi

(12) faṣd olunduḳda vacaʿ müştedd oldı pes üstād

(13) Aḳrabādinde taḥrīr olunan tiryāḳ ile oġmaḳ ve ḥabb-ı

(14) ayāric istiʿmāl emr idüp ġıdāsını noḥudāb ve duhn-i

(15) ḥall tenbīh eyledi* bir kimseniñ dişleriniñ birinde

(16) ikle var idi üstād çıḳarmaḳ ile emr eyledi tā ki

(17) ġayr dişleri ifsād itmeye baʿde ol dişiñ

(18) yerine zāc-ı medḳūḳ vażʿ itmek tenbīh eyledi

(19) ve buyurdılar ki diş ḥuşūşunda zāc-ı keyy

33a

(1) maḳāmına ḳāʾim olur bir ḫātun diş aġrısından

(2) şikāyet idüp didi ki aġzıma ṣoġuḳ ṣu alduḳda ziyāde müteʾellim

(3) ider üstād aḳarbādinde tahrīr olunacaḳ devaʾ-yı

(4) ḥār ki feltifiḳūn taʿbīr olunmuşdur anıñla dişlerin

(5) oġmaḳ ve ḥabb-ı ayāric istiʿmāl emr idüp ġıdāsı nohudāb

(6) veʿasel ve isfidbācāt emṣāli olmak tenbih eyledi

(7) * bir kimseniñ liṣṣesinde yaʿni diş etlerinde ḳan

(8) aḳardı üstād şarṭ itdürüp baʿde gül ve ṭabāşir

(9) ve sumāḳ ve ılġın yemişini ʿale’s-seviyye aḫẕ idüp ve

(10) ḳadar-ı ḳalīl ḳāfur ilḥāḳ idüp baʿdü’d-daḳḳ liṣṣeye

(11) laṣḳ olunup gündüzlerde müddet-i ṭavile mesk

(12) itmek emr eyledi ġıdāsın ḫamıżāt taʿyin eyledi

(13) * bir ḫātunda vacaʿ-yı esnān olup gendü zuʿmında

(14) çehār-ı regden faṣd itdirüp aġzına edviye-i ḥārre

(15) ilḳā eyledüginden vacaʿ ziyāde olup biṣreler

(16) ẓuhūr itmiş üstād buyurdılar ki çehār-ı regden

(17) faṣdda ḫaṭa itmişsin ḳoldan faṣd it ve gicelerde

(18) māʾ-ı ıccāsı sükker ile istiʿmāl it ṣabaḥlarda arpa

(19) ṣuyı ve sumāk nuḳūʿı ve gül ṣuyı içüp ve bunlar ile

33b

(1) mażmaża it ve devāʾü’l-femü’l-bārid istiʿmāl it meʾkūlatıñ

(2) sumāḳıyye olsun* bir kimseniñ dişlerinde aġrı ve

(3) aġzında biṣre ve başında iltihāb olup ḳarūresi

(4) aṣfer idi üstād aña faṣd ile emr eyledi

(5) bir ḥātun didi ki et ḳısmından her ne ki mażġ eylesem

(6) yaʿni çiynesem dişlerime vacaʿ gelür üstād aña ḥabb-ı

(7) ayāric istiʿmāli ve sikencübīn ile ġarġara itmegi emr eyledi

(8) tā ki başında olan ruṭūbāt-ı zāʾideyi tenḳıye eyleye

(9) * bir kimsede diş aġrısı olup ṣoġuḳdan müteʾeẕẕi

(10) olur imiş üstād aña duhni ısıdup bir sāʿat

(11) ḳadar aġzıñda ṭut ve ṭuzı ḳızdırup ḫāricden

(12) üzerine vażʿ it diyü emr eyledi* bir kimsede diş

(13) aġrısı olup māʾ-ı bārid istiʿmālinden istırāḥat

(14) iderdi ʿāḳırḳarḥā daḫı münāsib gelmiş yüzinde

(15) ve lisṣede olan şiş ḥārr degül idi üstād

(16) ol cānibinden faṣd ve ḥabb-ı ayāric ile tenḳıye emr

(17) eyledi ve ḥammāma girmekden menʿ eyledi tā ki şiş

(18) ziyāde olmaya kezalik taḳlīl-i ġıdā tenbīh eyledi üstāda

(19) suʾal eyledim ki faṣd ile ayāric istiʿmālini cemʿ

34a

(1) eyledügüñüzüñ sebebi nedür buyurdılar ki çünki ḥarāret

(2) ve bürūdetde ġalebe yoḳdur ʿillet-i mücerred maddeʾ-i zāʾidedendür

(3) hem faṣd-ı ḳıfāl ile hem ayāric ile reʾsi tenḳıye iḳtiżā

(4) eyledi* bir ḫātunuñ dişleriniñ cümlesinde aġrı

(5) olup bir şeyʾ çiynemege ḳādir degil idi ve ḥayżı

(6) daḫı ol vaktde muḥtebes idi üstād aña dört

(7) günde bir kerre kıfāldan faṣd ile emr eyledi **el-ḥādi ʿaşar**

(8) fi emrāżü'l-ḥalḳ ve'l-lisān ve'ş-şefe ve'l-ġam ve'l-levzeteyn*

(9) bir ṣabi getürüp didiler ki lisānında iʿtiḳāl vardır

(10) yaʿni söz söylemesi müşkilcedür ve oḳudığı şeyʾleri

(11) ḳıraʾate ḳādir degüldür üstād buyurdılar ki sikencübīne

(12) bir dānıḳ ḫardal-ı mesḥuḳ ilḥāḳ idüp anıñla ġarġara

(13) eylesün ve lisānını milḥ-i enderānī ile oġsunlar ve ġıdāsı

(14) ḫafīf şeyler ve ziyt ile yapılmış ḳalyeler olsun

(15) * bir kimsede buḥḥatü'ṣ-ṣavt var idi üstād buyurdılar ki

(16) şeker ile süd istiʿmāline ve süd ile taġaddi itmege

(17) müdāvemet eyle tā ki ʿillet zāʾil ola* üstād raḥmetu'llahi

(18) aleyh ḥalka ṣafvet virmek içün cülāb ve duhn-i levz ile

(19) yāḫud zebīb-i ṭāʾifi naḳʿ olunmuş duhn-i levz ile ġarġara

34b

(1) ve ṣabaḥlarda ekl olunmasın kezalik ṣabaḥlarda şeker

(2) ile süd istiʿmāl olunmasın emr iderdi* sinn-i

(3) kühūletde bir kimseniñ aġzında yübūset ve arḳasında

(4) vacaʿ olup gicelerde bir şedīd aġırluḳ ʿārıż olurdı

(5) kezalik bedeninde bir inkisār var idi maʿa- hazā ẓāhiren

(6) ḥummāsı yoḳ idi ḥatta ṭaʿāmdan daḫı imtināʿ itmiş

(7) idi üstād añа basalıḳdan faṣd ile ve ṣabaḥlarda

(8) ṭebāşir ile ekşi narʿuṣāresi istiʿmāli ile emr eyledi

(9) ol kimse didi ki faṣddan ḫavf iderim zīra bende

(10) behaḳ-ı ebyaż vardır üstād buyurdılar ki añа iltifāt eyleme

(11) ʿilācına meşġūl ol zīra saña bersām geliyor* bir

(12) kimse didi ki ne zamān bir şeyʾ fikr eylesem boġazıma aġrı

(13) ve ṭarlıḳ ve başıma iltihāb gelür başımı açarsam rāḥat

(14) iderim üstād buyurdılar ki ḥunnāḳ ibtidāsıdır basalıḳdan

(15) faṣd ve sikencübīn ile ġarġara it baʿde arpa ṣuyı iç

(16) ṭaʿāmıñ bādem yaġı ile terbiye olunmuş ısfanaḥ olsun

(17) * bir ḫātuna ḥarāretden ötürü üstād faṣd itdirüp

(18) ḳan çıḳmamış idi irtesi gün boġazına vacaʿ geldi

(19) üstād tekrār ol cānibden faṣd ve cülāb ile

35a

(1) ġarġara ve benefşe hamīresi istiʿmālini emr eyledi* bir ḫātunuñ

(2) boġazında ḥırḳat ve yüzünde ʿale'l'l-ḫuṣūṣa ṣol yüzünde

(3) iltihāb var idi altı gün muḳaddem faṣd olunmuş idi

(4) üstād gicelerde sükker ile māʾ-i ıccāṣ ve ṣabaḥlarda

(5) sikencübīn baʿde arpa ṣuyı baʿde luffan narı ṣuyı

(6) istiʿmāl ile emr idüp başına sirke ve gül ṣuyı vażʿ

(7) itmegi ve burnı içini taḥdīş ile ḳan aḳıtmaġı tenbīh eyledi

(8) * sinn-i kühūletde bir kimseniñ aġzında biṣreler ve baṭnında

(9) daḫı ḳarāḳır var imiş üstād buyurdılar ki bunlar

(10) ṭabībe ḥayret virecek umur-ı müteżāddadandır zīrā

(11) ḳarāḳırıñ cümlesi riyāḥ-ı bāridadan olur ve ṣübūr-ı ḥarāret

(12) femdendir imdi bu kimseniñ baṭnında daḫı biṣreler vardır

(13) diyüp çehār-reg ṭamarından faṣd ile emr idüp

(14) makūlat ve meşrubātı sumāḳıyye olmaḳ tenbīh eyledi* bir

(15) ḫātunuñ boġazında ḥırḳat var idi üstād aña

(16) gicelerde üç dirhem lüʿāb-ı bezr-i ḳatūnā ile bādem yaġı

(17) istiʿmālini ve ṣabaḥlarda bir ḳadeh ısıcaḳ arpa ṣuyı

(18) istiʿmālini emr idüp ġıdāsın bādem yaġı ile bişmiş

(19) ısfanaḥ emr eyledi ve buyurdılar ki bu ʿārıża miʿdeniñ

35b

(1) ḥarāret-i mültehibesindendür* bir şābbuñ boġazında ḫuşūnet

(2) ve vacaʿ olup ḳarūresi aḥmer idi ve ol ḫuşūnet

(3) ve vacaʿ bir ḥāl üzre gibi idi çandan ziyāde olmazdı

(4) üstād aña ḳurṣ-ı benefşe virüp sikencübīn ve māʾü'ş-

(5) şaʿīr ile ġarġara emr eyledi* bir yigit didi ki boġa-

(6)zımda bir ḫuşūnet müşāhade iderim itmek yutmaġa

(7) iḳtidārum yoḳdur ṣoġuḳ şeylerden ve ḥulviyyātdan

(8) aġrımaz üstād raḥmetu'llahi aleyh yanımda birḳaç loḳma

(9) şeyʾ ekl it diyü emr eyledi vaḳtā ki itmek murād

(10) eyledi fi'l-vāḳıʿ çiynedügi şeyʾ yutmaḳ müşkilce

(11) oldıġı müşāhede olındı ʿilletiniñ ibtidāsından

(12) suʾal eylediler ʿillet ẓuhūr ideli ṭokuz aydır didi

(13) üstād buyurdılar ki kendüñi bir meşaḳḳat ile itʿāb

(14) itdüñ mi ol kimse didi ki belī meşy ile yaʿni

(15) yürimek ile kendümi itʿāb itdüm ve fevḳel-ġāyye

(16) derledüm üstād didiler ki boġazıña ġılẓat

(17) ʿārıż olmuş imdi otuz ʿaded inciri şu ile

(18) ṭabḫ idüp taşfiyeden ṣoñra māʾ-ı muṣaffāya on dirhem

(19) ḫıyārşenbe ḥall oluna baʿde üç dirhem duhn-i levz

36a

(1) iżāfe idüp fātiren ġarġara oluna ve bu ġarġaranıñ ʿaḳabinde

(2) gāyet ısıcaḳ ṣuyı curʿate baʿd curʿate içüp kezalik ol ṣu

(3) ile ġarġara oluna ve boyın mührelerine ılıcaḳ şebū yaġı ile

(4) ṭılā olunup ısıcaḳ ṣu ile nuṭūl oluna ġıdāsı duhn-i

(5) ḥall ile ḥasā ola aġdiyeʾ-i ġalīẓe ve luḥūmdan ve ṣoġuḳ

(6) ṣudan ve penīr ve emṣālinden ictināb eyle* bir kimsenüñ

(7) üst dudaġında şiş ve dişinde vacaʿ olup

(8) ṣoġuḳ ṣu ile vacaʿine sükūnet gelür idi üstād

(9) faṣd tenbīh idüp ve ḳurṣ-ı benefşe istiʿmāli ve sirke

(10) ile ġarġara ve diş aġrısını teskīn içün ṭarḫun

(11) çiynemek emr eyledi* bir ḫātun naḳl eylediler ki iki

(12) ay ḳadar ki makūlat ve meşrubāt belʿ itmesi şiddet

(13) ve meşaḳḳat iledür üstād buyurdılar ki incir ṭabḫ olunup

(14) taṣfiye olunduḳdan ṣoñra muṣaffāsı rubb şekline

(15) getürilüp ḳadar-ı ḳalīl būrak ilḥāḳıle ġarġara oluna

(16) ve her gün devāʾü'l-ḥunnāḳ istiʿmāl oluna ṣıklü'l-lisān

(17) içün üstād buyurdılar ki ḥardal ilḥāḳ olunmuş

(18) sikencübīn ile ġarġara idüp baʿde ʿasel ile yapılmış

(19) gülbeşeker yiyüp bir sāʿat ḳadar sükūt ide ġıdāsı

36b

(1) zeyt ile ḳavrulmuş piliç yāḫud sāʾir ḳuş yavruları

(2) ola ṣu yerine māʾü'l-ʿasel istiʿmāl eyleye* ʿaskerī

(3) ṭāʾifesi ġulāmlarından raḳīḳü'l-beşere bir ġulāmda şiḳāḳ-ı

(4) şefe yaʿni dudaḳ çatlaması var idi üstād

(5) buyurdılar ki şaḥmü'l-baṭ-ı ẕevb olunup bir bezden süzile

(6) baʿde süzilen yaġdan üç dirhem mesḥūḳ māzu

(7) ve keşīrā ve muḳl her birinden yarım dirhem aḫż ve bir havānda

(8) muḥkem daḳḳ itmegile ve ḳadar-ı ḳalīl mey-puḫtec ile tertīb itmegile

(9) ceyyiden mezc ve merhem idüp her gice dudaḳlarına

(10) süre ve ṣabaḥlarda tāze üzüm dānesiyle ġasl

(11) idüp żeḥveʾ-i kübrāya dek bir bez ile baġlu ṭuta üstād

(12) merḥūm ḥunnāḳ içün ḳıfālden faṣd ile rükbetine

(13) yaʿni dizlere nüzūl iden madde-i ḥārre içün basalıḳdan

(14) faṣd ile emr iderdi* bir kimseye bersām ve ḥaṣba

(15) aḳabinde boġaz ṭarlığı ʿārıż olup başına bir ḥarāret

(16) müstevli olmuş üstād anıñ tedbīrinde arpa ṣuyına

(17) rubʿ miṣli luffan narı ṣuyı ile müdāvemet ve ġıdāsı

(18) ḥall ve zeyt olmaġla emr idüp buyurdılar ki ne zamān

(19) mizācına bürūdet gelür ise boġaz ṭarlığı zāʾil

37a

(1) olur* bir kimse aġzında biṣrelerden ve çeñeleri munżam

(2) olup açılmasından ve dizlerinde aġrıdan şikāyet

(3) idüp üstād faṣd ile emr eyledi ol kimseye

(4) faṣd eyledüm didi pes üstād ḳurṣ-ı benefşe ile emr

(5) idüp ġıdāsını ḥall ve zeyt tenbīh eyledi * sinn-i

(6) şeyḫuḫetde bir kimse getürdiler lisānı muʿteḳıl olmuş

(7) yaʿni bir söz söyleyemez ve kendüye söylenen sözleri

(8) fehm itmez üstād bu ʿillet sekteye ḳarībdür diyüp

(9) buyurdılar ki başını tırāş idüp ḥardal yaḳıyı ursunlar

(10) tā ki başını ḳabarda ve muaʿṭṭisāt ile aġsırdalar

(11) ve ḫardal ilḥāḳ olunmuş sikencübīn ile ġarġara ideler

(12) ve ḥabb-ı fālic ve maʿcūn-ı fālic istiʿmāl itdüreler

(13) * on bir yaşında bir ṣabiyye getürüp didiler ki

(14) lisānında aġırlıḳ vardır söyledikde faʾ faʾ gibi

(15) söyler taʿām ve su boġazından geçer lakin ṣu

(16) içdikde ṣu burnından akar üstād buyurdılar ki

(17) bu ʿillet ṣıbyānda nadiren vāḳıʿ olur ve bu ʿillete

(18) ʿilācıñ teṣiri olmaz lakin ancaḳ yigirmi gün ḳadar mütemādi

(19) olup zāʾil ola gelmişdür zīrā bir veremdür ki dimaġdan

37b

(1) nüzūl ider bu nüzūldan inḥilālü'l-fekkeyn daḫı

(2) gelür aña daḫı ʿilāc olmaz meger ki mücebbir dört

(3) parmaġını ʿalīliñ aġzına ṣoḳup ve çeñeyi aṣaġı

(4) ceẕb idüp müstevī ide pes üstād ol

(5) ṣabiyyeye her vaḳit ısıcaḳ ṣu tecerrüʿ ve ġarġara itdirüñ

(6) diyü emr eyledi* bir kimse aġzı lüʿābını yutmaġa

(7) ḳādir degül idi ṭabiʿatında līnet ve ḫāṣırasında

(8) vacaʿ var idi üstād aña sikencübīn ile

(9) ġarġara emr idüp arpa ṣuyı istiʿmālini ve boġazına

(10) eşyaʾ-ı ḥārreden bir şeyʾ ṭoḳundırmamaḳ emr eyledi

(11) * bir kimse tükürdükde ḳan gelüp dişlerinde

(12) vacaʿ var idi ṣoġuḳ ṣudan dişleriniñ

(13) aġrısı sākin olur idi üstād ekḥel ṭamarından

(14) faṣd ile ve ekşiler istiʿmāl itmegile emr eyledi*

(15) bir ġulāmıñ çeñesi altında ḥulḳūma-yı ḳarīb bir şiş

(16) var idi üstād ġulāmıñ ʿilletini teftīş itdikden

(17) ṣoñra ḳıfālden faṣd ile altmış dirhem ḳan iḫrāc

(18) olunmaḳ emr eyledi ve ṭabiʿatı ḳabż olmaġla sükker ile

(19) māʾ-i ıccāṣ istiʿmāli ve şişi boġaz içine

38a

(1) sirāyetden menʿ içün üzerine bir żımād urdı żımādıñ

(2) nüsḫası budur bābūnec-i mesḥūḳ-ı lüʿāb bezr-i kettān

(3) ve lüʿāb-ı ḥulbe ve bir miḳdār diyāḥilūn mecmūʿan bir havānda

(4) daḳḳ olınaraḳ żımād oluna kezalik bir ġulām türkīde

(5) bu ʿillet var idi ṣıġar-ı sinni faṣda māniʿ olmaġla üstād

(6) buyurdılar ki bir çul parçası iḫrāḳ olunup bir ha

(7)vānda ḳadar-ı ḳalīl milḥ ve semn-i baḳrı ʿatīḳ ile daḳḳ oluna daḳ

(8) merhem gibi olunduḳdan ṣoñra bir bez üzerine yayılup

(9) şiş üzerine vażʿ oluna iki defʿa yāḫud üç defʿa

(10) vażʿ olunmaġla şiş zāʾil olur* sinn-i şeyḫūḫetde

(11) bir kimseniñ lisānında aġırluḳ olup ve gāhi ṣol

(12) bazūsında uyuşuḳluḳ ve aġırluḳ müşāhede idüp

(13) bir sāʿatden ṣoñra bedenine bürūdet müstevli olur idi

(14) üstād bu kimsede aḫlāṭ-ı keṣīre vardur diyüp

(15) helīle maṭbūḫı emr eyledi* bir kimseniñ diş etlerinden

(16) ḳan aḳardı üstād aña evvelā kıfālden ṣoñra çehār-ı

(17) regden faṣd ile ve sirke ve gül ṣuyına sumāḳ ḳoyup

(18) mażmaża itmegile ve ṭarḫūn mażġ itmegile emr eyledi

(19) bir yigit geldi ki aña ḥunnaḳ ve ol rütbe żīḳ-ı nefs ʿārıż

38b

(1) olmuş boġazından şu geçmez üstād buyurdular ki ṣaġ

(2) ve ṣol baş ṭamarından faṣd olunup żaʿif ṭārı

(3) olunca ḳan iḫrāc oluna ve ḫıyār şenbe ve bādem yaġı

(4) ve aṣīr ü't-tīn ile ġarġara eylesün eger ʿillet-i müştedd

(5) olur ise dil altında olan ṭamardan faṣd olunsun

(6) ʿillet mündefiʿ olur* bir ṣabi getürdiler ki lehātı

(7) yaʿni küçük dili düşmüş üstād sük ile ḳadar-ı

(8) ḳalīl nüşādur memzūcā sürilüp baʿde aġzına

(9) sirke ve gül ṣuyı ilḳā oluna ve her gün bir parça

(10) gülbeşeker virile diyü emr eyledi* bir ḫātundan naḳl

(11) eylediler ki dili şişüp faṣd ile zāʾil olmuş

(12) lakin el-ān ne zaman bir şeyʾ ekl itse yāḫud diline

(13) itmek yā ġayrı ṭaʿām ṭoḳunsa aġrır ve gāhi şişer

(14) didiler üstād aña helīle maṭbūḫı istiʿmālini

(15) ve dili şişdükçe faṣdı tekrār idüp māʾ-ı ṭarḫūn

(16) ve sirke ve māʾü'l-ḫass ve naḳıʿü's-sumāḳ emṣāli ile

(17) ġarġara emr eyledi* bir kimse arḳası üstüne yatup

(18) uyuduḳda ḥunnāḳa müşābih bir ʿārıża ʿārıż olup

(19) aġzında ruṭūbāt-ı keṣīre müctemiʿa olur idi

39a

(1) üstād buyurdılar ki bu kimseniñ reʾs ve bedeni mümtelī

(2) olmaġla fem-i miʿdesine ruṭūbet munaṣabb olur imdi devāʾü’l-

(3) ḳayʾ ve sikencübīn māʾi fātir ile virilüp ḳayʾ itdirilsün

(4) ġıdāsı zeyt ile ḳavrulmuş ḳalāya olsun **es-ṣāni**

(5) ʿaşar fi emrāżü’l-maʿde ve’l-ḳayyi* bir kimsede żaʿif

(6) miʿde ve ınḳıbāż-ı ṭabiʿat olup üstād aña māʾü’l-

(7) kemmūn ile cevāriş-i kündüri müdāvemetini ve gāhi ḥabb-ı

(8) ayāric istiʿmālini ve ġıdāsını taḳlīl itmegi yaʿni şibaʿden

(9) muḳaddemce ekl-i taʿāmdan ferāġat itmegi ve ʿasel ve efāviyāt

(10) ile yapılmış nebīẕ-i zebīb istiʿmālini emr eyledi* bir

(11) kimse didi ki taʿām miʿdemde evvelā ṭatlu olur

(12) baʿde ekşi olur baʿde mün-ḥadr olup benden

(13) ḫurūc idince ḳarārım ḳalmaz üstād buyurdılar ki

(14) miʿdeñe ṣafra munṣabb olup ekl olunan ṭaʿāmı ifsād

(15) ider imdi ḳablü’t-ṭaʿām ısıcaḳ ṣu ile sikencübīn istiʿmāl

(16) idüp ḳayʾ it ve bir sāʿat mürūrunda ekşi nar

(17) ṣuyına itmek baturup ekl it ve miʿdeñe ṣandal

(18) ve kāfur ṭılā it eger żaʿafıñ var ise ḳoruḳ

(19) ṣuyı ile bişmiş pilic ve kuş yavruları tenāvül it

39b

(1) bir kimsede ınḳıbāż-ı ṭabiʿat olup gicelerde miʿdesine

(2) nefḫa gelür imiş üstād buyurdılar ki on dirhem ḫıyār

(3) şenbeyi benefşe şarābı ile mezc idüp üç dirhem

(4) bādem yaġı iżāfesiyle istiʿmāl it ṭaʿāmıñ

(5) şorbāc ve noḫudāb olsun* bir kimseniñ

(6) miʿdesinde maddeʾ-i ġalīẓa olup üstād bir dirhem ayāric

(7) ile iki dirhem ıṭrıfīl istīmāl it diyüp ġıdāsın

(8) noḫudāb tenbīh eyledi* miʿdesine südde ʿārıż

(9) olmuş bir kimse gicelerde ḫıyār şenbe ve ṣabaḥlarda

(10) māʾ-ı kemmūn ile gülbeşeker istiʿmāl it diyü emr eyledi

(11) * bir ḫātun gelüp didi ki her ne ekl idersem miʿdemde

(12) ekşi olur üstād buyurdılar ki miʿdeñe sevdāʾ

(13) munṣabb olmuş eftimūn maṭbūḫı ile tenḳıye gerekdir*

(14) on beş yaşında bir ġulāmıñ miʿdesinde bir vacaʿ

(15) ẓuhūr idüp şiddet-i vacaʿdan gāhi bayılmak

(16) ve ṣoġuḳ derler dökmek ve eline ayaġına ṣoġumaḳ gelür

(17) imiş üstād aña gülbeşeker ile ḳurṣü'l-verd istiʿmālini

(18) emr eyledi* bir kimseniñ miʿdesine bir vacaʿ ve ḫurḳata

(19) ʿārıż olup ṭaraf-ı ḳalbe meyelānı var imiş

40a

(1) ḳarūresi aṣferü'l-levn idi ḫumma ve suʿāli yoḳ idi

(2) üstād buyurdılar ki yereḳān-ı ḫafīdür imdi her gün

(3) bir dirhem ṭabāşir ile ḳırḳ sekiz dirhem mayḫoş nar

(4) ʿuṣāresi istiʿmāl idüp ġıdāsı nar ṣuyına batırılmış

(5) nān olsun* bir kimseniñ ınḳıbāżı olup ṭaʿām miʿde-

(6) sinden esfele nüzūl itmeyüp ḳayʾ ile ḫurūc idince müsteriḫ

(7) olmaz imiş ve baʿdü'l-ḳayʾ baḳıye ḳalan taʿām daḫı ḳayʾ ile

(8) ol rütbe ekşi çıḳar imiş ki dişlerin ḳamaşdırır imiş

(9) üstād aña ṣabrlu ḳursü'l-kevkeb istiʿmāli ile emr idüp

(10) ġıdāsın noḥudāb tenbīh eyledi* bir kimse żaʿif

(11) miʿdeden şikāyet eyledi ḳarūresi bulanuḳ idi

(12) üstād aña māʾ-ı kemmūn ile beş dirhem gülbeşeker istiʿmāl

(13) it ve miʿdeñe ısınmış bezler vażʿ it ṭaʿāmıñ nohudāb

(14) olsun diyü emr eyledi* bir kimse miʿdesinde

(15) ṭaʿāmıñ ekşimesinden ve ınḳıbāż-ı ṭabiʿatdan şikāyet

(16) idüp üstād aña gicelerde ḥabbü’s-ṣabr ve gündüzlerde

(17) ḳurṣü’l-kevkeb istiʿmālini emr eyledi* bir kimsede ifrāṭ üzre

(18) ġaşeyān olup ḳarūresi nar ṣuyı gibi idi

(19) ve gāh kendüde bir ġam ve iltihāb bulur idi üstād

40b

(1) aña nar ṣuyı ile ḳurṣü’l-ʿūd istiʿmālini her ġaşeyānıñ

(2) ʿaḳabinde tekrār it ve miʿdeñe ṣandal ve kāfur ṭılā

(3) it diyü emr eyledi* sinn-i kühūletde bir kimse didi ki

(4) miʿdeme bir vacaʿ ʿārıż olur ve ol vacaʿ ne zamān

(5) ki ʿārıż ola ṭabiʿatım ḳabż olur ol kimseniñ

(6) ḳarūresi tebnī idi üstād aña ḳurṣ-ı ḳulınc-ı

(7) ḥār istiʿmālini emr eyledi* süd emer bir ḳızcaġız getür-

(8)diler ki emdügi südi ḳayʾ ile bi’l-külliye iḫrāc ider

(9) imiş üstād murżıʿasına luffan narı ṣuyı istiʿmālini

(10) ve maʿṣuma bir dānıḳ ḳursü’l-ʿūd virilmegi emr eyledi

(11) * bir kimseniñ miʿdesinde vacaʿ ve ol vacaʿıñ

(12) muḳābelesinde arḳasında vacaʿ olup ṣudāʿ-ı

(13) şedīdi var idi üstād aña her gün māʾ-ı ḥār ile gülbeşeker

(14) istiʿmāl idüp başına gül ṣuyı ve gül yaġı ve sirke

(15) vaż‘ eylemegi emr eyledi* bir kimse ne zamān ṭaʿām itse

(16) ekl eyledügi şeyʾ derḥāl bilā tagayyür ḫurūc ider idi

(17) üstād buyurdılar ki bu ʿillet suʾ-i hażm ve zelḳü’l-miʿde

(18) ve żaʿif miʿdedür māʾ-ı sumāḳ ile ḥabbü’r-rummāna

(19) müdāvemet it* bir ḫātun didi ki her yidügim ḳayʾ

41a

(1) ile ḫurūc ider ṭabiʿatımda bir miḳdār līnet vardır

(2) üstād ḳurṣ-ı emir bāris ve ḳurṣü’l-ʿūd istiʿmāli emr idüp

(3) ġıdāsını emir bārisiye ve ḥall-i ziyt tenbīh eyledi bir ḫātuna

(4) ġaşeyān-ı keşīre gelüp ḳayʾ itmezdi üstād ḳurṣü’l-ʿūd

(5) istiʿmālini ve sikencübīn ile ḳayʾ itmegi emr idüp baʿdü’l-

(6) ḳayʾ buyurdılar ki mādām ki senden ġaşeyāndan baḳıyye

(7) ola ḳurṣü’l-ʿūda müdāvemet olunsun* bir kimseniñ

(8) ṣavtında buḫḫa ve miʿdesinde ḫumūżat olup

(9) ekl eyledügi eşyāyı ḳayʾ ile ekşi ve ḳaracigere müşābih

(10) ve beyż-i meslūḳ gibi lezc ve rāyiḥası kerih iḫrāc ider

(11) idi üstād aña fücl ve sikencübīn ve ʿasel ile ḳayʾ

(12) itmek emr idüp ġıdāsını nān ile ʿasel tenbīh eyledi

(13) * bir kimse ṭaʿām itdikde miʿdesinde kebede ḳarīb

(14) bir nefḫa ve aġzına ruṭūbet-i keşīre gelüp ṣudaʿ ve devār

(15) daḫı ʿārıż olur idi üstād ṭaʿāmdan ṣoñra devāʾü’l-

(16) ḳayʾ ile ḳayʾ idüp baʿde ısıcaḳ ṣu ile gülbeşekere

(17) müdāvemet emr eyledi* bir kimseniñ miʿdesinde

(18) ṭaʿām ekşir idi ve ishāli var idi üstād

(19) aña cevāriş ḫūzı ve sufūf ḥabb ü'r-rummān emr eyledi

41b

(1) bir ḫātunun miʿdesinde ve sürresinde żaʿif

(2) var idi ḳarūresinde ḥarāret-i müfriṭe ʿalāmeti

(3) yoḳ idi ṭabiʿatı muʿtedile idi üstād aña

(4) on dirhem gülbeşekeri māʾ-ı kemmūn ile istiʿmāl it

(5) diyü emr idüp ġıdāsını ḥall-i ziyt taʿyīn eyledi

(6) * bir ḫātuna tahavvuʿ ʿārıż olup miʿdesi

(7) żaʿīf idi ve idrār ḥayżı var idi üstād

(8) aña māʾü's-sumāḳ ile on dirhem gülbeşeker istiʿmālini

(9) emr eyledi* bir kimseye çoḳ şarāb içmekden miʿde

(10) ve baṭnına bir iḥtirāḳ ʿārıż olup üstād aña

(11) bādem yaġını fātiren cürʿa cürʿa nūş itmegi emr eyledi

(12) * bir ḫātun taʿām itdikde miʿdesinde ekşilik

(13) müşāhede iderdi ve gāhi ḳayʾ idüp ekşi

(14) ḳayʾ ider idi üstād aña bilā ṣabr ʿamel olunan

(15) ḳurṣü'l-kevkeb istiʿmāli emr eyledi* bir ḫātun

(16) miʿdesinde imtilā ve aġırlıḳ ve bedeninde süḫūnet

(17) ḥiss ider idi ṭabiʿatı muʿtedil idi üstād

(18) aña ısıcaḳ ṣu ile sikencübīn içürüp ḳayʾ itdir-

(19)dikden ṣoñra her gün on dirhem gülbeşeker

42a

(1) istiʿmāl idüp üzerine ısıcaḳ ṣu içmek emr eyledi

(2) * bir ḫātunuñ miʿdesinde bir rīḥ ẓuhūr idüp

(3) ıżṭırāb ve ḳalaḳ getürür imiş ḥayżı ʿādet üzre

(4) olup ḥarāret ʿalāyimi yoḳ idi üstād aña

(5) māʾ-ı ʿuṣūl ve acı bādem yaġı ile ḫıyārşenbe ve

(6) virüp buyurdılar ki eger eyyam-ı ṣayf olmasa duhnü'l-

(7) ḥurūʿ emr ider idüm* bir ḫātunuñ miʿdesi

(8) riyāḥ ile mümtelī olup başına ṣuʿūd ider

(9) ve gicelerde bunuñla müteʾeẕẕi olur diyü naḳl eylediler

(10) üstād ḥarāreti yāḫud ḥummāsı var mıdır diyü

(11) suʾal eyledikde yoḳdur didiler pes üstād daḫı

(12) ḳurṣü'l-verdü'l-kebīr istiʿmāl itsün diyü buyurdılar

(13) * bir ḫātunuñ miʿdesinde ṭaʿām ekşiyüp

(14) ḳayʾ ile ḫurūc ider idi üstād aña ṣabrlu ḳurṣü'l-

(15) kevkeb istiʿmālini emr eyledi* bir ḫātunuñ miʿde-

(16) sinde ve sürresinde vacaʿ-ı kezalik ḳafasında

(17) vacaʿ ve ṣıḳl müşāhede idüp ʿādet ḥayżı

(18) münḳaṭʿa olmuş idi üstād aña ṣāfin ṭamarından

(19) faṣd ile ve raziyāne ile on dirhem gülbeşeker istiʿmāl

42b

(1) emr eyledi bir kimse miʿdesinde vacaʿ ve anıñ muḥāẕi-

(2) sinde beynü'l-kitfynn ledġ ḥiss iderdi üstād

(3) aña māʾü'l-anīsōn ile gülbeşeker istiʿmāl emr eyledi

(4) * bir ḫātuna ḥummā-yı ḥādd maḥriḳası var iken bir

(5) cāhil ṭabīb küzbere virmegile miʿdesinde bir vacaʿ

(6) ḥādiṯ olmuş üstād buyurdılar ki küzbere ʿillete muḫālif

(7) olmaġla miʿdesinde afyon fiʿli gibi ʿamel itmiş imdi

(8) bi’d-defʿāt fātiren bādem yaġı istiʿmāl idüp baʿde

(9) ḳalīle ḳalīle ısıcaḳ arpa ṣuyı içsün ve ḥummāsına

(10) fütūr geldikde ısıcaḳ ṣu tecerrüʿ eylesün ġıdāsı duhn-i

(11) levz ile yapılmış zirebāc ve ḥasā olsun ve bunları ısıcaḳ

(12) istiʿmāl eylesün sinn-i kühūletde bir kimseniñ miʿdesinde

(13) bir vacaʿ olup ḥulviyyātdan bir şeyʾ tenāvül itdikde

(14) suʿāl irāṣ ider idi üstād aña māʾü’l-anīsōn

(15) ile ḳurṣü’l-verdü’l-kebīr istiʿmālini emr eyledi

(16) * on bir yaşında bir ṣabinün līnet ile meʿāna

(17) miʿdesinde vacaʿ ʿārıż olmuş bundan muḳaddem

(18) ḥummāsı var imiş üstād ḳurṣü’l-verd yāḫud ḳurṣü’s-

(19) sefercel istiʿmālini emr eyledi* bir ḫātun

43a

(1) ne zamān ṭaʿām itse aña ġaşy gelüp ḳayʾ idünce bī-ḳarār

(2) ve mużṭarib olur imiş vaḳtā ki ḳayʾ ide ṭaʿām

(3) bilā taġayyür ve lā-ḥamūżata ḫurūc ider imiş ve ekṣer evkatda

(4) ʿaṭaş yaʿni ṣusuzluḳ ʿārıż olur imiş üstād

(5) aña rāyib ile terbiye olınmuş ḫabeṣü’l-ḥadīd emr eyledi

(6) * bir ḫātunuñ miʿdesinde ve miʿde muḳābilinde

(7) arḳasında vacaʿ var idi üstād aña māʾ-ı anīsōn

(8) ile gülbeşeker ve ḳurṣü’l-verd emr eyledi* üstāda

(9) didim ki miʿdeye ḳuvvet virmek içün bize bir

(10) ḫafifçe bir cevāriş-i taḥrīr buyuruñ cevāriş ü’t-ṭebāşir

(11) tesmiye eyledügi cevāriş imlā eylediler terkībi

(12) budur ṭebāşir beş dirhem ḳaḳūleʾ-i kebīr ve ṣaġır

(13) ve nar-müşk her birinden iki dirhem maṣṭakī bir buçuk

(14) dirhem sünbül-i hindi ve suʿd ve dār-ı fülfül her birinden

(15) nıṣf dirhem aḫẕ olunup mecmūʿuñ miṣli ḳadar

(16) şeker ile cevāriş oluna miḳdār istiʿmāli üç dirhemdir

(17) * bir kimseniñ miʿdesinde cānib-i yesāre māʾil

(18) rīḥe müşābih bir vacaʿ var idi ve andan çoḳ balġam

(19) çıḳardı ve ḳayʾ ider idi ve bunlar ile istirāḥat

43b

(1) ider idi üstād aña devāʾü’l-ḳayʾ istiʿmāl idüp miʿdeñe

(2) taṭhīr it baʿde her gün māʾ-ı rāziyanec ile gülbeşeker

(3) istiʿmāl it diyü emr eyledi* bir kimseniñ miʿdesinde

(4) żaʿif ve ẓahrında vacaʿ var idi üstād aña her

(5) gün māʾü’l-anīsōn ve beş dirhem gülbeşeker ile ḳurṣü’l

(6) verd istiʿmālini emr idüp ġıdāsını noḫudāb ve her

(7) gün bir kerre ḥammāma girmesini tenbīh eyledi* bir ḫātunuñ

(8) her ekl eyledügi ṭaʿām fem-i miʿdesinde ḫamūżat-ı

(9) müfriṭa iḥdāṯ ider idi üstād aña maʿcūnü’l-

(10) efāviyā istiʿmālini emr eyledi ol maʿcūnuñ

(11) terkībi budur zencebīl ve fülfül ve kakūleʾ-i kebīr ve kebāba ve

(12) ḳışr-ı fıstıḳ-ı aḫżar ve ṭīn-i nişāburınıñ üzerinde

(13) olan siyah cüzʾvi ve ʿūd-ı hindi her birinden

(14) iki cüzʾvi kündür ve sünbül ve ḳaranful her birinden bir cüzʾvi

(15) maṣṭakī üç cüzʾvi ḫabeṣü'l-ḥadīd ki māʾ ile ġasl

(16) olunup daḳḳ olunduḳdan ṣoñra mersīn sirkesinde

(17) naḳʿ olunup tecfīf-i baʿde-i kuhl gibi hebā olunca sahḳ olunmuş

(18) ola aḫẓ olunup mecmūʿ-ı eczāʾ ḳadar helīle mürebbāsı ile

(19) maʿcūn oluna* bir ḫātunuñ miʿdesinde vacaʿ

44a

(1) ve aġzında merāret var idi üstād aña gicelerde māʾ-i

(2) ıccāṣ ve ṣabaḥlarda luffan narʿuṣāresi emr idüp

(3) ve bunlara müṣābih ġıdā tenbīh eyledi* bir kimseye her ekl

(4) eyledügi şeyʾ bir sāʿatden yāḫud iki sāʿatden ṣoñra

(5) ḳayʾiderdi ḳarūresi aḥmer idi üstād aña rübbü'r-

(6) rammān ile gülbeşeker istiʿmālini emr idüp ınḳıbāż-ı

(7) ṭabiʿat içün ḥabbü's-ṣabr emr eyledi bir kimse daḫı

(8) her ekl eyledügi şeyʾ derḥāl ḳayʾiderdi üstād

(9) aña rübbü'r-rammān ve ḳurṣü'l-ʿūd istiʿmāl emr eyledi

(10) * bir ḫātun altı ay ḳadar ekl eyledügi şeyʾ ḳaẓf

(11) ider idi ishāli daḫı var idi üstād aña

(12) gülbeşeker ile ḥabbü'l-ās istiʿmālini yāḫud şarāb-ı

(13) sefercel ile ḥabb ü'r-rummān istiʿmālini emr eyledi

(14) * bir kimseniñ her ekl eyledügi derḥāl neyyen yaʿni ġayr-ı

(15) naż̄ic ḫurūc ider idi ḳarūresi beyāż idi

(16) üstād buʿillete suʾi hażm dirler diyüp ḥabbü'r

(17) rummānü'l-mesḥūḳ ve bir miḳdār kündiri sumāḳ ile istiʿmāl

(18) olunmasın emr idüp ġıdāsını sumāḳıyye tenbīh eyledi

(19) * bir ṣabiniñ miʿdesinde vacaʿ var idi ḳayʾ-ı ḫāmıż

44b

(1) ile ḳayʾ itdikde istirāḥat ider idi üstād

(2) aña ḳurṣü'l-kevkeb istiʿmālini emr idüp ġıdāsını

(3) bal ile itmek emr eyledi ve ṭabiʿatı munḳabż

(4) oldukça maʾ-ı anīsōn ile ḫıyār şenbe virilmegi tenbīh-

(5) den ṣoñra buyurdılar ki vacaʿ-ı miʿdeniñ şiddeti

(6) ve müddeti evvelkiden noḳṣān bulup kezalik ḳayʾıñ

(7) ḫumūżeti evvelkiden ḳalīl meṣela dişlere uyuşma

(8) getürmeyecek ḳadar olduḳda maʾü'l-anīsōn ile

(9) üç dirhem gülbeşeker istiʿmāline müdāvemet eyleye*

(10) bir kimsede vacaʿü'l-miʿde olup ḳarūresi aḥmer idi

(11) ḥummāsı yoḳ idi üstād aña gülbeşeker ve ḳurṣü'l-verd emr

(12) eyledi* bir ḫātunuñ miʿdesinde vacaʿ olup ḳarūresi

(13) tebnī ve vecḥinde biṣreler ẓuhūr ider idi ve mezbūr

(14) biṣreler zāʾil olduḳça maḥalli siyah olur idi

(15) üstād faṣd ile baʿde helīle maṭbūḫıla emr eyledi

(16) * sinn-i şeyḫūḫetde bir kimseye ḳayʾü'd-dem yaʿni ḳan

(17) ḳusmaḳ ʿārıż olup lisānı müteverrim yaʿni dili

(18) şişmiş idi bundan muḳaddem ol kimsede bir nevʿi

(19) felc var idi üstād nabżına yapışup buyurdılar ki

45a

(1) bu kimseye sersām ʿurūżı ḫavfı vardır lakin muḳteżā-yı

(2) ṭabiʿatına naẓar olunduḳda sersām ʿurūżı müteʿazzirdür

(3) arpa ṣuyına ḳadar-ı ḳalīl żamġ-ı ʿarabi-yi mesḥūḳ iżāfe olunup

(4) istiʿmāl münāsibdür didi* bir ḫātun üç seneden

(5) berü siyah ḳana müşābih muḥteriḳ bir madde ḳayʾider imiş

(6) bundan muḳaddem boġazından bir buḥār-ı ḫāmıż ṣuʿudı

(7) müşāhede olunup ḥayżı maḥtebes itmiş baʿde ḥayżı

(8) cereyān idüp buḥār başına ṣuʿūd ider oldı

(9) diyü üstāda naḳl eylediler üstād ol ḫātunuñ

(10) ḳuvvetinde müsāʿde var ise baldırlarında ḥacāmat

(11) olunup baʿde eftimūn maṭbūḫı virilsün ġıdālardan

(12) ḥulviyyātdan ġayrı şeyʾvirilmeye ve cülāba itmek ṭoġrayup

(13) virile ve gāhi cüllābdan içe diyü sipāriş eyledi

(14) * bir ḫātuna beş gün ḳadar ḥummā ʿārıż olup

(15) ʿaḳabinde ġaşeyān-ı keşīr ve żaʿf gelüp ḳayʾziyāde

(16) ʿusret üzre idi üstād anıñ tedbīrinde

(17) beş dirhem benefşe ve otuz ʿaded ıccāṣ aḫż olunup

(18) ṣu ile tabḫ ve taṣfiyeden ṣoñra yigirmi dirhem şeker

(19) iżāfesiyle virilüp ṭabiʿatı telyīn olunduḳdan ṣoñra

45b

(1) rübb ü'r-rummān ile ḳurṣü'l-ʿūd tenāvül eylesün eger

(2) suʿāli yoḳ ise ġıdāsı ḥall-i ziyt olsun diyü sipāriş

(3) eyledi* bir kimse miʿdesi mümtelī olduḳda res-i

(4) miʿdede bir vacaʿ ḥiss idüp uyuduḳda ḫıffet

(5) gelür idi eṭıbbādan baʿżılar māliḥulyā ẓann idüp

(6) mecnūn ʿilaçları virmişler üstād her gün gülbeşeker

(7) istiʿmāl emr idüp nefesine rāḥat virüp taʿabı

(8) terk itmegi ve benefşe yaġı istinşāḳı ve bābūnec ve benefşe

(9) ile nuṭūl itmegi emr eyledi* bir ḫātuna gicelerde

(10) ġaşeyān ve ḳalbine ġamm gelüp ṣoġuḳ derler döker ve

(11) baṭnında ḳarāḳır ve ḥayżında noḳṣān vardır diyü

(12) üstāda naḳl eylediler ve didiler ki eger ʿillet-i ḳulınc

(13) olsa vacaʿ ġālib olurdı bunda ise ʿaraḳ

(14) ġālibdür üstād buyurdılar ki ḳanına bürūdet ʿārıż

(15) olup andan ḳalbine vuṣūl bulmuş imdi beş

(16) dirhem gülbeşeker ve yarım dirhem devāʾü'l-misk-i meybih

(17) ile istiʿmāl eylesün ve tesḫīn-i ḳalīl ile tesḫīn olunsun

(18) * bir ḫātun miʿdesinde bir iltihāb ḥiss idüb

(19) gözlerine ve başına ḥarāret mürtefiʿ olur imiş

46a

(1) üstād ṭebāşir ile māʾ ü'r-rummān istiʿmālini emr idüp

(2) ġıdāsını tafṣīl tenbīh eyledi* bir ḫātunuñ miʿdesinde

(3) ve beynü'l-kitfeyn bir vacaʿ var idi ḳarūresinde

(4) ḥarāret ʿalāmeti var idi üstād faṣd ile

(5) baʿde sikencübīn ile gülbeşeker istiʿmāli emr eyledi üstāda

(6) suʾal eyledüm ki faṣdıñ ʿaḳabinde ḳayʾ itmek caʾiz

(7) midir buyurdılar ki eger ḳayʾ ḥareket idüp ve sühūlet

(8) ile olur ise evla olan ḳayʾ itmekdür baʿde nar

(9) ʿusāresi ve ṭīn-i ḫorasānī ile ḳatʿ olunur

(10) bir ḫātunun miʿdesinde ledġ ḥiss olunup

(11) ġıdāsı ekşi olur imiş ve iki yanlarında aġrı

(12) var imiş üstād anıñ ʿilacında her gün cüllāb

(13) virilüp ṣabaḥlarda münferiden gülbeşeker virile

(14) ve ḫıyār şenbe istiʿmāli lāzımdır tā ki riyāḥı ṭaġıdup

(15) iḫrāc ve bu ṭarıḳıle yanlarda olan aġrı zāʾil

(16) ola diyü tenbīh eyledi ve ġıdāsını zirebāc taʿyīn

(17) eyledi* bir ḫātunun miʿdesinde vacaʿ olup

(18) her ekl eyledügi derḥāl ḳayʾiderdi kezalik

(19) maġsı ve zaḫīre müşābih ishāli ve aṭeşi var idi

46b

(1) üstād aña sikencübīn ve māʾ-ı ḥār ile ḳayʾ emr idüp

(2) baʿde rübbü’s-sefercel ile ḳurṣ ü’t-ṭebāşirü’l-mümessek

(3) istiʿmāli tenbīh eyledi eger ṭabiʿatı ġayr-ı munṭalik olur

(4) ise māʾ-ı bārid ile iṭfā olunmuş ḳurṣ-ı ṭebāşirü’l-muṭfiyye

(5) ve ḳurṣü’l-ūd istaʿmāl oluna diyüp ġıdāsı bilic

(6) ile bişmiş ḥısrımiyye olmaḳ ve miʿdesi üzerine ṣandal

(7) ve kāfur ve gül ṣuyı ṭıla olmaḳ sipāriş eyledi

(8) * bir ḫātun didi ki ḥacāmat itmiş idim vacaʿ-ı miʿde

(9) irāṣ eyledi ol vacaʿ gicelerde ziyāde olur

(10) üstād aña vacaʿ ḥālinde bezler ısıdup vacaʿ üzerine

(11) vażʿ it ve her gün beş dirhem gülbeşeker ile bir dirhem

(12) ḳurṣü’l-ūd tenāvül it diyüp ġıdāsın noḥudāb

(13) tenbīh eyledi* bir ḫātunuñ miʿdesine vacaʿ ʿārıż

(14) olup iki ketfiñ vasaṭına ve kebede vāṣıl olmuş

(15) idi gicelerde ziyāde müteʾeẕẕi olur idi ḳarūresi

(16) beyaż ve ṣāf idi ṭabiʿatına mülāyemet geldikde müsteriḥ

(17) olur idi üstād aña kemmūn ṣuyı ve raziyāne ṣuyında

(18) ḥall olunmuş on dirhem ḫıyār şenbe istiʿmāli emr idüp

(19) ve ġıdāsı noḫudāb olup fevākih istiʿmāl itmemek

47a

(1) üzre idi* bir kimseniñ miʿdesinde ṭaʿamdan

(2) bir şeyʾ ṭurmayup ḳayʾ iderdi üstād aña buyurdılar ki

(3) sük bir dirhem kündir ve masṭakī her birinden iki dirhem

(4) aḫẕ idüp saḥḳ ve cemʿ itdikden ṣoñra bu mecmūʿdan

(5) bir dirhem ayva ṣuyı ile istiʿmāl it eger anı daḫı (ḳayʾ iderseñ)

(6) tekrār bir defʿa yāḫud iki üç defʿa daḫı istiʿmāl

(7) it tā ki miʿdeñde ṭura taʿāmıñ pek bişmiş yumurṭa

(8) ṣarusı ṣallūṭası ve sumāḳıya olsun bundan ṣoñra

(9) bu ʿilletiñ żıddı olan edviye ile iḥtikān münāsibdir

(10) diyü tenbīh eyledi* bir kimseniñ miʿdesinde şiş

(11) ve rīḥ var idi ve miʿde muḥāẕisinde kitfinde daḫı

(12) aġrı var idi ve her ekl eyledügi şeyʾ bir sāʿatden

(13) ṣoñra ekşimiş yāḫud acımış ḳayʾ ider idi üstād

(14) aña her gice iki ḥabba yāḫud üç ḥabba şebyār istiʿmāl

(15) it gerek ʿamel itsün ve gerek ise ʿamel itmesün didi

(16) şebyār ki ṣabr ile maṣṭakīden yapılur ve ṣabaḥlarda

(17) iki dirhem ḳurṣü'l-kevkeb istiʿmālini emr idüp ekṣer

(18) ġıdāsı nān ve ʿasel olmasın ve nefḫ ve riyāḥ tevellüd iden

(19) eşyādan ictināb itmesin tenbīh eyledi* bir kimsede vacaʿ ve yubs

47b

(1) ve ṣudaʿ var idi öksürdükce ḳan tükürür idi

(2) üstād aña faṣd ile emr idüp şekersiz arpa ṣuyı

(3) ve ḳurṣü'l-ḥaşḥāş istiʿmālini ve ġıdāsı paça olmasın

(4) tenbīh eyledi* bir kimseniñ miʿdesinde bir şiş ẓāhir

(5) olup iʿtidāl üzre idi üstād faṣd itdürüp

(6) ʿilleti ve mizācı muḳtażasınca ḳan iḫrāc itdi baʿde

(7) ḳurṣü'l-verdü'l-kebīr istiʿmāli ve miʿde üzerine żımādü'l-

(8) muḳl vazıʿ itmegi emr eyledi bir kimseniñ fem-i miʿdesinde

(9) ve ḥicābında azıcıḳ şiş var idi üstād aña

(10) ḳurṣü'l-ʿūdü'l-kebīr istiʿmālini ve miʿde üzerine

(11) żımādü'l-muḳl vażʿ itmegi emr idüp ṣuṣadıḳça

(12) sikencübīn içmegi ve ġıdāsı ḥall-i ziyt yāḫud bilic olmaḳ

(13) üzere tenbīh eyledi* bir kimse her ekl eyledügi eşyāyı'

(14) ġāyet ḫumūżat üzre iḫrāc iderdi ṭabiʿatı

(15) ḳabż üzre idi üstād aña gicelerde ḥabbü's-ṣabr

(16) ve ṣabaḥlarda ḳurṣü'l-kevkeb istiʿmālini emr idüp

(17) ġıdāsını nān ile ʿasel tenbīh eyledi* bir ḫātunun

(18) miʿdesinde riyāḥ-ı ġalīẓe olup ṭabiʿatına līnet

(19) geldikçe müsteriḥ olur idi üstād aña

48a

(1) ısıcaḳ ṣu ile cevāriş kemmūnı istiʿmālini tenbīh eyledi

(2) * bir şābbıñ miʿdesine şiş ʿārıż olmuş idi

(3) ḳarūresi raḳīḳ ve ṣufrata māʾil idi ve nefes

(4) aldukça cüzʾvi öksürük gelür idi üstād

(5) ol şişiñ meyli olan cānibiñ başalıḳdan

(6) faṣd itdirüp sikencübīn ile ḳurṣü'l-verd istiʿmālini

(7) ve mavżıʿ-ı vereme ṣandal ve kāfur ve gül ṣuyı vażʿ

(8) itmegi emr idüp ġıdāsını ḥall-i zeyt tenbīh eyledi

(9) * bir kimsede ḳıllet-i istimrāʾ ve ʿaṭeş-i şedīd ve ḥummā-yı

(10) dāʾima var idi üstād aña gülbeşeker ile ḳurṣ-ı ṭebāşir

(11) emr eyledi* bir kimseye on gün ḳadar ḳayʾ ve ishāl-i

(12) ẕerīʿ ʿārıż olmuş idi ḳarūresi raḳīḳ ve tebnī

(13) idi üstād aña ḳurṣü'l-ūd (ve ḳurs-ı) ṭebāşir-i mümessek emr

(14) eyledi* bir ḫātun her ne zamān ḳayʾ eylese miʿdesine

(15) vacaʿ gelüp hayża ḥareket iderdi ḳarūresi

(16) raḳīḳ ve ebyaż idi üstād aña günde bir kerre

(17) ṭaʿām istiʿmālinden menʿ idüp ḳalīle ḳalīle defʿāt

(18) ile istiʿmāl it ve ṭaʿamıñ ḫāmıżāt olsun diyü

(19) tenbīh idüp her gün ısıcaḳ ṣuya girüp oturmaġı

48b

(1) emr eyledi* bir kimseniñ miʿdesinde şiş olup

(2) ḳarūresi ġalīẓ ve ḥumreta māʾil idi üstād aña

(3) ḳurṣü'l-verdü'l-kebīr istiʿmāli ve miʿdeye ṣandal ve kāfur

(4) ve māʾü'l-lüffāḥ ve māʾü'l-verd vażʿ eylemegi emr idüp

(5) ġıdāsı ṣu ile memzūc sirkeye batırılmış itmek olsun

(6) diyü tenbih eyledi* ḳızamıḳ dedikleri ʿilletiñ ʿaḳabinde

(7) bir kimseye ḳayʾ ve ġaşeyān-ı keşīr ʿārıż olup burnundan

(8) vāfir ṣular aḳardı ve ol kimse ziyāde naḫīf olmuş

(9) idi üstād buyurdılar ki burnundan seyelān iden

(10) ṣu sebebiyle ḫalāṣ olmuş eger bu ṣu seyelān itmese

(11) ishāl-i ẕeriʿ ʿārıż olup bu kimse helāk iderdi

(12) pes ḳurṣü'l-verd ve ḳurṣ'ü'l-ʿūd istiʿmāli ve reʾs fevādına

(13) ṣandaleyn ve kāfur sürmek emr idüp ḳoruḳ

(14) yāḫud sumāḳ ṣuyı ile bişmiş pilic ve sāʿir ḳuş yavruları

(15) ile teġaddi idüp bedenine taḳviyet virmegi ve saʾir

(16) nāḳihin tedbīrini tenbīh eyledi* bir ḫātunuñ miʿdesinde

(17) vacaʿ ve ḥayżından ḳıllet var idi üstād aña māʾü'l-

(18) uṣūl ile ḫıyār şenber istiʿmālini emr idüp ġıdāsı

(19) ısfanāḫya yāḫud noḫudāb ve isfīdbacāt

<u>49a</u>

(1) olmaḳ tenbīh eyledi* bir ḫātunda vacaʿü'l-fu'ād olup

(2) başına bir iltihāb ṣuʿud ider idi ḥayżından suʾal

(3) olunduḳda muḥtebesdür didi üstād anıñ tedbīrinde

(4) ol giceler ki aña ġaşy gelür idi bir miḳdār luffan narı

(5) ṣuyı baʿde baldırlarına şişe urıla diyü emr idüp

(6) her ayda bir kerre yāḫud iki kerre ṭabḫü'l-eftimūna müdāvemet

(7) sipāriş eyledi* bir kimseniñ miʿdesinde żaʿf

(8) olup gāhi tuḫme gelür idi ve ḫāliyü'l-miʿde olduḳda

(9) lüʿābında süḫūnet olur idi üstād devāʾü'l-ḥummayāt

(10) istiʿ mālini emr eyledi* bir kimseniñ miʿ desinde vacaʿ

(11) olup tabiʿ atında ḳabż var idi ve miʿ de üzerine

(12) eşyāʾ-yı bāride vuḳuʿ ından istirāḥat ider idi

(13) üstād añа ḳurṣü'l-ḳuluncü'l-bārid istiʿ māli emr eyledi

(14) * bir kimseniñ miʿ desinde vacaʿ olup ṭabiʿ atı

(15) ziyāde mün-ḳabż idi ḳarūresi ḥumrete māʾil

(16) idi üstād añа maʿ ü'l-kemmūn ile on dirhem ʿ asel-i

(17) ḫıyār şenbe istiʿ māline müdāvemet ide vaḳtā ki ishāl

(18) ẓuhūr ide ḫıyar şenberi beş dirheme tenzīl eyle ve daḫı

(19) ṣabaḥlarda ḳurṣü'l-verd istiʿ māl it diyü emr idüb

49b

(1) ġıdāsını ḥall-i zeyt taʿ yīn eyledi* bir kimse her ekl eyledügi

(2) ṭaʿ āmı ḥatta içdügi ṣuyı daḫı ḳayʾ ider idi

(3) ve fem-i miʿ desinde müntin ve fāsid ve muʾ eẕẕi rāyiḥa

(4) müşāhede ider idi üstād bu ʿ avārıż-ı ḥarāret-i

(5) ġālibedendir diyüp ḳurṣü'l-ʿ ūd ile rübb ü'r-rummān

(6) istiʿ mālini ve ḳayʾ-ı ḳatʿ içün māʾ ü't-lüffāḥ ile ṭīn-i

(7) nişābūrī istiʿ mālini emr idüp ġıdāsını bilic

(8) ve sāʾir ḳuş yavruları ile bişmiş ḥışrımiyye sipāriş

(9) eyledi* bir ḫātun siyah ḳan ḳayʾ ider idi ve her ne

(10) ekl eylese miʿ desinde ekşiyüp ḳayʾ ile ḫurūç ider

(11) idi ve miʿ desinde ḥurḳate müşāhede ider idi

(12) üstād bu ʿ illet mürre-i sevdādandır ki ṭıḥalden miʿ deye

(13) dökilür diyüp ısıcaḳ ṣu ile cüllāb istiʿ māl

(14) idüp her gün ḳayʾ itmesin ve yaġlu et ṣuyı

(15) içmesin ṭıḥal üzerine bilā-şarṭ şişe urulmasın

(16) emr idüp miʿdeden baḳıyyeʾ-i sevdāyı izāle içün

(17) maṭbūḫ-ı eftimūn ile tenḳıye sipāriş eyledi* bir kimsenün

(18) ekl eyledügi eṭʿime hażm olmaz idi ḳarūresi

(19) aḥmerü'l-levn olup ḥumması ve ḥarāreti yoḳ idi

50a

(1) üstād aña birḳaç kerre sikencübīn istiʿmāli ile ḳayʾ idüp

(2) baʿde her ṣabah māʾü'l-kemmūn ile beş dirhem gülbeşeker

(3) istiʿmālini emr idüp ġıdāsını noḫudāb sipāriş

(4) eyledi* bir ḫātun miʿdesinde ekşilik müşāhede

(5) idüp ve her ne ekl ider ise miʿdesi de ekşir

(6) idi bu ʿillet anda iki ay ḳadar mütemādi olmuş

(7) üstād aña ısıcaḳ ṣu ile ṭuz istiʿmāl idüp ḳayʾ

(8) itmesin emr eyledi kezalik ṭabiʿatında ınḳıbāż

(9) olmaġla gicelerde şebyār istiʿmāli ve her sabaḥ ısıcaḳ ṣu

(10) ile ḳurṣü'l-ʿūd ve gülbeşeker istiʿmāli emr idüp ġıdāsını aña

(11) taḳlīl sipariş eyledi* bir ḫātun her ne ekl

(12) ider ise derḥāl ekşiyüp ḳayʾ ider idi ve ḳayʾ

(13) ile iḫrāc eyledügi maddeniñ ḫumūżatından dişlerine

(14) uyuşuḳluḳ gelür idi üstād ḳurṣü'l-kevkeb virüp ġıdāsını bal

(15) ile ekmek sipāriş eyledi* bir kimse daḫı ḳıllet-ı

(16) iştihādan şikāyet idüp ṭabiʿatı muʿtedil

(17) idi üstād aña evvelā ısıcaḳ ṣu ile gülencübīn

(18) istiʿmālini emr idüp baʿde ġıdāsını daḫı ihāl

(19) idüp ve sāʾir ḫāmıżāt sipāriş eyledi* bir kimse

50b

(1) ḫallūḳa müşābih bir şeyʾ iḥrāc ider idi iḫrāc eyledügi

(2) şeyʾde ḳan ve ol kimsede suʾāl var idi ḳarūresi

(3) aḥmer idi üstād aña on dirhem benefşe ḥamīresi istiʿmāl

(4) idüp baʿde māʾ üş-şaʿīr istiʿmālini emr eyledi ve ġıdāsını

(5) badem yaġı ile bişmiş şorbāc sipariş eyledi eger

(6) ḥarāreti az olaydı arpa şuyı yirine zūfā maṭbūḫı

(7) virüp ṣoñra arpa ṣuyı virilmek münāsib idi

(8) * bir kimseniñ miʿdesinde żaʿaf ve ṭabiʿatında

(9) yubūset var idi üstād aña gicelerde şebyār

(10) ve ṣabaḥlarda māʾü'l-kemmūn ile gülbeşeker istiʿmāli emr eyledi

(11) şebyār didigimiz ṣabr ile masṭakīden yapılur* bir ḫātunuñ

(12) miʿdesinde verem-i ṣulb olup ishāli var idi

(13) üstād aña ḳurṣü'l-verdü'l-kebīr virüp miʿdesi

(14) üzerine evrām-ı ṣulbe içün terkīb olunan żımādü'l-

(15) miʿde vażʿ eylemegi emr eyledi* bir ḫātunda ishāl

(16) ve miʿdesinde vacaʿ var idi ḳarūresi beyaża

(17) māʾil ve ʿaṭeşi yoḳ idi üstād aña cevārişü'l-

(18) ḥūzı ve sufūf-ı ḥabbü'l-rummān sipāriş eyledi*

(19) bir kimseye ṭaʿām iştihāsı geldikde miʿdesine vacaʿ

51a

(1) ʿārıż olur idi ammā açlıġınıñ ibtidāsında

(2) vacaʿ ḥiss itmez idi üstād ṭaʿāmıñı günde

(3) üç defʿada istiʿmāl it ve ṭaʿām itmezden

(4) muḳaddem ḥammāma gir diyü tenbīh eyledi* bir kimseniñ

(5) miʿdesinde żaʿafından ishāli ve ḥırḳat-ı miʿdesi

(6) var idi üstād ayva rübbi ile ḳurṣü'l-verdü'l-

(7) kebīr istiʿmāli sipāriş eyledi* bir kimse

(8) didi ki her zevāl vaḳtında ṭaʿām idüp

(9) baʿde uyuyup uyandıḳda miʿdemde ṭaʿām

(10) müteġayyir olmuş ve bedenim żaʿif olmuş bulurum didi

(11) üstād aña her gün uyandıḳda ṣoġuḳ ṣuya gir

(12) baʿde māʾ ü'r-rummān ile yāḫud maṭbūḫ-ı ḥabb ü'r-rummān

(13) ile on dirhem gülbeşeker istiʿmāl it diyü sipāriş

(14) eyledi* bir ḫātun ekl eyledügi eşyāyı müteġayyir

(15) olmaḳsızın ḳayʾider idi üstād aña ḳurṣ-ı ṭebāşir

(16) ve ḳurṣ-ı ʿūd istiʿmāli emr idüp ġıdāsını sādece

(17) ḥısrımiyye yāḫud bilic ile bişmiş ḥışrımiyye sipāriş

(18) eyledi* bir ḫātun vacaʿ-ı miʿdeden şikāyet eyledi

(19) üstād suʾal eylediler ki miʿde muḳābelesinde arḳada

51b

(1) daḫı aġrı varmıdır ḫātun vardır didi üstād

(2) aña gülbeşekere bir miḳdār ḳurṣü'l-verd iżāfe olunup

(3) māʾü'l-anīsōn ile istiʿmāl it ve ġıdāyı taḳlīl it

(4) diyü tenbīh eyledi* bir kimse ḳayʾ-ı ḫāmızdan ve vacaʿ-ı

(5) miʿdeden şikāyet idüp üstād aña ḳurṣü'l-kevkeb

(6) istiʿmāli emr itmiş idi baʿde ʿillet-i ḳulınca müeddi

(7) olmuş üstād tekrār ḳurṣü’l-kevkeb emr idüp daḫı

(8) ḫamıżāt ve müneffiḥ-ı eṭʿima ekl itmekden menʿ eyledi

(9) ol kimse eşḳāḳul tenāvül olsun mı diyü suʾal

(10) itdikde üstād buyurdılar ki münāsib degildür

(11) zīra ḳana rīḥ-ı muḫteliṭ ider cevāriş kemmūnı istiʿmāl

(12) it ġıdālarıñ şorbalar veʿasel olsun ve buyurdılar ki

(13) bu kimseniñ miʿdesinde lüzūcetlü balġam ve ruṭūbāt-ı

(14) keşīre vardır ve tekrār ol kimseye didiler ki şalġamı

(15) ṭabḫ idüp baʿdü’l-ḥammām buḥārına başıñı taʿlīḳ it

(16) saña ġāyet münāsibdür* bir kimse zerdālu yiyüp miʿdesine

(17) żaʿaf gelmiş üstād aña bir miḳdār günlük ekl it

(18) baʿde günlügi ṣaḳız gibi çiyne diyü emr eyledi* bir

(19) kimseniñ esfel-i miʿdesiniñ ṣaġ ṭarafında

52a

(1) bir şiş ẓuhūr idüp ibtidāʾ-ı ẓuhūrında on gün

(2) mütemādi olmuş idi yapışıldıḳda ḥarāret ḥiss

(3) olunur idi ammā levnında teġayyür yoḳ idi üstād

(4) faṣd ile emr idüp buyurdılar ki ibtidāda olsa

(5) idi faṣd ziyāde münāsib idi bu ḥālde faṣdıñ

(6) fāʾidesi şu ḳadardir ki verem nużca meyl itmeyüp

(7) taḫlīle meyl itmiş ola ve bilinmeyüp ḫılāf –ı ṭabiʿat

(8) munżıcāta meşġūl oluna faṣdıñ fāʾidesi olma-

(9)dıġından maʿlūm oldı ki nużca meyli var imiş imdi

(10) babūnec ve arpa unı ve şibs̱ ve ḫaṭmī her birinden bir ḳabża

(11) muḳlü'l-yehūd on dirhem aḫẕ olunup muḳl-ı lüʿāb

(12) bezr-i kettān ve lüʿāb-ı bezr-i merv ile ḥall olunduḳdan ṣoñra

(13) sāʾir edviye-i mesḥūḳa ilḥāḳ ve żımād olunup

(14) ṣabaḥlarda miʿde üzerine vażʿ oluna ve ṭaʿām

(15) vaḳtine gelince ʿalīl arḳası üzerine yata vaḳtā ki ṭaʿām vaḳtı gele

(16) ṭaʿāmını yeyüp bir sāʿat murabbaʿ otura

(17) vaḳtā ki ol ṭaʿāmıñ aġırlıġı andan zāʾil ola żımādı

(18) tecdīd ide ve her gün beş dirhem ʿasel-i ḫıyār şenberi

(19) incir ṣuyı ve bādem yaġı ile istiʿmāl ide diyü emr

52b

(1) idüp buyurdılar ki bu bir dübeyledür bāṭında münfecir olmuşdur

(2) * bir kimseniñ żaʿif miʿdesi var idi üstād

(3) aña maʾ-ı anīsōn ile ḳurṣü'l-verdü'l-kebīr emr idüp

(4) ġıdāsını noḥudāb sipāriş eyledi **es-s̱āliṯ ʿaşar**

(5) fi'ṣ-ṣavṣa ve's-suʿāl ve żīḳ u'n-nefes ve bāḳī emrāżi'ṣ-

(6) ṣadr ve'l-riyeh* bir kimse ṣavṣa ʿilletine mübtelā olup

(7) üstād aña vacaʿ cānibinden faṣd ile ve arpa ṣuyı

(8) ile benefşe şerbeti virmegile ve mevżıʿ vacaʿ-yı żımād-ı

(9) ṣavṣa vażʿ itmegile tedbīr eyledi* bir kimsede suʿāl-i

(10) yābis olup ḳarūresi aṣferü'l-levn idi üstād

(11) aña on dirhem benefşe ḥamīresi yeyüp üzerine

(12) arpa ṣuyı içmek emr idüp ġıdāsını bādem yaġı

(13) ile bişmiş ısfanah sipāriş eyledi* sinn-i şeyḫūḫetde

(14) bir kimseniñ suʿāli ve rebvi var idi üstād añа

(15) maʿcūnü'l-rebvü'l-bārid ve zufā emr idüp ġıdāsını

(16) noḫudāb ve bal ile ekmek sipāriş eyledi* bir

(17) ḫātunuñ boġazına tażyīḳ yaʿni ṭarlıḳ ʿārıż

(18) olup on sene ḳadar mütemādi olmuş üstād

(19) buyurdılar ki boġazında sereṭān vardır lakin

53a

(1) ziyāde olmaz maṭbūḫ ü't-tiyn ile ʿasel-i ḫıyār şenberi

(2) mezc idüp ġarġara eylesün* bir kimse ʿilel-i sadriyyeden

(3) bir ʿillete mübtelā olup baʿde suʿāl ile maʿan ṣadrında

(4) ḫuşūnet ḳalup ġāyet çoḳ tükürük iḫrāc iderdi ve

(5) bu ʿārıża üç ay mütemādi olup iştihāsına

(6) fütūr gelmiş ve ṭabiʿatı mün-ḳabż idi üstād añа bir ay

(7) her gün beş dirhem benefşe ḥamīresi ve beş dirhem gülbeşekeri

(8) cüllāb ile istiʿmāl idüp bu eṣnāda ınḳıbāżı defʿ

(9) içün gāh gāh ḥabb-ı ayāric istiʿmālini emr idüp ġıdāsını

(10) ḥall ve ziyt sipāriş eyledi* bir şabbıñ baṭın-ı aʿlāsı

(11) ḥicābında kebediñ üzerinde şiş var idi üstād

(12) buyurdılar ki bu madde fażalāt-ı kebedden bir faźladır

(13) ṭabiʿat defʿinde müteḥayyir olmuş üzerine edviye-i bāride

(14) vażʿ olunmadan iḥtirāz lāzımdır tā ki madde dāḫile

(15) nüks itmeye imdi babūnec ve benefşe ve kepek ve lüʿāb-ı bezr-i

(16) ḳaṭūnā ve lüʿāb-ı bezr kettān ve daḳīḳü'l-ḥable ve duhnü'l-

(17) ḫīri ve duhn-i benefşeden bir żımād yapılup üzerine

(18) urıla baʿde otuz ʿaded ıccāṣ yigirmi dirhem şeker

(19) ile gicelerde istiʿmāl olunup ṣabaḥlarda luffan narı

53b

(1) ṣuyı baʿde arpa ṣuyı istiʿmāl olunmasın ve ġıdāsı

(2) ṭafṣīl olmasın sipāriş eyledi* bir kimse ziyāde

(3) tükürür idi ve tükürügi nāżic idi ḫummāsı yoḳ idi

(4) ṣadrında ḫuşūnet var idi üstād aña zūfā

(5) maṭbūḫıyla on dirhem benefşe ḫamīresi istiʿmālini

(6) baʿde māʾ eş-şaʿīr istiʿmāli emr eyledi* sinn-i

(7)şeyḫūḫetde bir kimse şavṣaya mübtelā olup ḫāli

(8) ġāyet żaʿīf idi üstād aña beş dirhem benefşe

(9) ḫamīresini arpa ṣuyı ile istiʿmāl idüp ısıcaḳ

(10) ṣu ile ġarġara itmesin ve bıttīḫ-i hindī ṣuyı tenāvül

(11) itmesin sipāriş eyledi* ḳarīben vażʿ-ı ḫaml itmiş

(12) bir ḫātunuñ ḳarūresi ḳar ṣuyı gibi ṣāfi idi

(13) anda ʿaṭeş ve iltihāb emṣāli ʿalāmāt-ı ḫarāretden

(14) bir ʿalāmet yoḳ idi tenefüssi daḫı sālim olup

(15) lakin iki yanlarında aġrı var idi el-ḥāsıl ʿilletiñ

(16) bilinmesine bir ṭarīḳ yoḳ idi illā hindibā istiʿmālinden

(17) müsteriḥ olmaġla ḥads olundı ki ḥicāb-ı esfelde

(18) şiş vardır pes üstād aña altmış dirhem hindibā

(19) ṣuyı ile ṭabḫ olunmuş beş dirhem ʿasel-i ḫıyār şenber

54a

(1) ve üç dirhem bādem yaġı istiʿmāli emr idüp ġıdāsını

(2) ḥall ve ziyt ḥulv sipāriş eyledi eger ziyt bedeline bādem

(3) yaġı olur ise ecved olur idi iki yāḫud üç

(4) günden ṣoñra maṣṭakī ile gülbeşeker istiʿmāl it diyü

(5) tenbīh eyledi* bir kimsede suʿāl ve ishāl ve ziyāde

(6) tükürmek ve ḥarāret-i zaʾide var idi üstād

(7) aña ḳurṣü'l-ās ve şekersiz arpa ṣuyı istiʿmālini

(8) emr eyledi* bir ḫātunuñ memesinde şiş olup

(9) iltihāb ve ḥarāreti var idi üstād ṭaraf-ı hilāfdan

(10) faṣd itdirüp üzerine ḥall-i ḫamr ile ṭīn-i ermenī

(11) vażʿ olunmasın ve māʾ ü'r-rummān ve ḫaşḫāş istiʿmālini

(12) sipāriş eyledi* bir kimsede ḳurı öksürük ve iltihāb

(13) var idi bürūdet-i hevā ile iltihābı sākin olur idi

(14) üstād aña faṣd ile emr idüp arpa ṣuyı ile

(15) bilā bencʿamel olunan ḳurṣ-ı ḫaşḫāş istiʿmāl olunmasın

(16) sipāriş eyledi* bir kimsede suʿāl ve ınḳıbāż-ı

(17) ṭabiʿat ve ḥumma ve iltihāb var idi üstād aña ʿale's

(18) -ṣabah bir ḳadeḥ arpa ṣuyı ile on dirhem benefşe

(19) hamīresi ve gice otuz dirhem benefşe şerbeti ile on

54b

(1) dirhem ʿasel-i ḫıyar şenber istiʿmālini emr idüp ġıdāsını

(2) yaġ ile bişmiş isfidbāc sipāriş eyledi bir kimsede

(3) ḥarāretden nāṣī suʿāl-i şedīd ve nefes-i keṣīr olup

(4) ṭabiʿatı iʿtidāl üzre ve ḳarūresi aḥmer idi

(5) üstād benefşe ḥamīresi ve maʿ eṣ-ṣaʿīr istiʿmālini

(6) emr idüp ġıdāsını bādem yaġı ile bişmiş ısfanaḥ

(7) emr eyledi bir kimsede suʿāl ve ishāl olup

(8) ziyāde tükürür idi üstād aña ḳurṣ-ı ḥabbü'l-ās

(9) emr eyledi bir kimseye maraz-ı müzmin ʿaḳabinde suʿāl

(10) ʿārıż olup beyaż tükürük tükürür idi ve

(11) ishāli var idi üstād ḳurṣ-ı ḥabbü'l-ās istiʿmāli

(12) baʿde şekersiz māʾ eş-şaīr istiʿmālini emr idüp ġıdāsını

(13) ḳavrulmuş ve muḳaşşer-i bādem ile kaʿk sipāriş eyledi

(14) bir kimse buḫḫatü's-ṣavte mübtelā olup üstād aña

(15) sükker ile leben-i ḥalībe müdāvemet eyle didi ol kimse

(16) bir eyyam şeker ile süd içmege müdāvemet itdikde ḥumma

(17) ʿārıż olup buḥḥatü's-ṣavte müştedd oldı pes

(18) üstād faṣd ile emr idüp māʾ eş-şaʿīr ile bādem

(19) yaġını istiʿmālini emr idüp ḥumma zāʾil olunca

55a

(1)südüñ terkini ve ziyt ve sükker ile teġaddi sipāriş eyledi

(2) bir kimsede suʿāl-i şedīd ve yüzünde verem var idi

(3) baʿde ṣadrında vacaʿ ẓuhūr idüp ḳan tükürmege

(4) başladı üstād buyurdılar ki bu kimse ḫaṭā

(5) eylemiş ki ḳan aldırmamış şimdi ise madde-i riyyeye munṣabb

(6) olmuş şekersiz arpa ṣuyı ile ḳurṣü'l-ḫaşḫāşa müdāvemet

(7) eylesün sinn-i şeyḫūhetde bir kimse on sene ḳadar

(8) suʿāle mübtelā olup miʿdesinde ve ṣaġ

(9) ḫāṣırasında vacaʿ ve ṭaʿbiatında yübs var idi ve ol

(10) vacaʿ ḥareket itdikde maḥmūm olur idi üstād

(11) buyurdılar ki bu suʿāl-i riyyede südde oldıġundandır

(12) imdi gicelerde dört dirhem ḳurṣü'l-ḳulıncü'l-bārid

(13) ve ṣabaḥlarda ısıcaḳ ṣu ile gülbeşeker istiʿmāl eylesün

(14) diyüp ġıdāsını şorbāc sipāriş eyledi sinn-i

(15) şeyḫūḫetde bir kimseye rebv ve suʿāl ve żīḳ u'n-nefesden

(16) şikāyet idüp üstād aña ṣol başalıḳdan

(17) faṣd ve maʿcūn er-rebv ve maṭbūḫ ü'z-zūfa istiʿmāli

(18) emr eyledi ol kimsenüñ ḳarūresinde küdūret

(19) var idi üstād buyurdılar ki evla olan yüz elli

55b

(1) dirhem ḳadar ḳan iḫrāc itmek idi zīrā egerçi sinn-i

(2) şeyḫūḫetdedür lakin cismü'l-bedendür* bir kimseye suʿāl

(3) ʿārıż olup andan ḳan ile muḫallaṭ nefṣ-i keṣīr ḫurūc

(4) ider idi bu ḥāl bir ay ḳadar mütemādi olup ṭabiʿatı

(5) ḳabż üzre idi üstād aña benefşe ḥamīresiyle

(6) zūfa maṭbūḫı emr eyledi* bir kimseniñ suʿāli olup

(7) tükürdükde ġalīż ve beyaż vāfir ḳan ile muḥallaṭ-ı

(8) balġam ḫurūc ider idi üstād aña her gün iki

(9) dirhem ḳurṣ-ı ḫaşḫāş ve şekersiz arpa ṣuyı istiʿmāl

(10) emr eyledi üstādıñ ḳurṣ-ı ḫaşḫāş virmeden

(11) murādı suʿāl ile maʿan ṭabiʿatına ishāl gelmek

(12) ihtimāli ḫavfındandır* bir kimseniñ suʿāli olup

(13) ṣadrından bir beyaż madde ḫurūc ider idi üstād

(14) aña benefşe ḥamīresi ve gülbeşekeri cüllab ile istiʿmāl

(15) eylemesin emr idüp ġıdāsını bādem yaġı ile pişmiş

(16) ısfanaḫya sipāriş eyledi üstād buyurdılar ki

(17) nefṣ-i bilā ḥumma oldıġı ṣūretde benefşe ḥamīresi

(18) maṭbūḫ-ı zūfā ile ḥummāsı olmayanlar da cülāb ile

(19) münasibdür ki cüllāb-ı ḥamiyyāt-ı ḥārrede arpa ṣuyı

56a

(1) bedelinedir* bir ḫātunuñ suʿāl-i şedīdi olup

(2) ḳarūresi aşfer idi üstād aña benefşe ḥamīresi

(3) baʿde arpa ṣuyı ve cüllāb istiʿmāli emr idüp

(4) ġıdāsını bādem yaġı ile bişmiş ısfanaḫ sipāriş

(5) eyledi* bir kimseniñ ṣol ṭarafında fevḳ et-ṭıḥāl

(6) bir şiş var idi her ne zaman ol mevżıʿ ṣıḳılsa

(7) başına bir iltihāb ṣuʿūd idüp ve devār gelüp

(8) maṣrūʿ olur idi üstād aña faṣd itdir-

(9)düñmi ve on dirhem fulūs ḫıyār şenbe benefşe şerbeti

(10) ile istiʿmāl itmegi emr idüp bu şiş ḥicābdadır

(11) diyü ḥükm eyledi* bir kimseniñ boġazına buḥḥa ʿārıż

(12) olup bārid-i hevādan müsteriḥ olmaġla faṣd itmiş

(13) baʿde ẓahrında vacaʿ ẓuhūr eylemiş üstād nabżına

(14) yapışup buyurdılar ki imtilāya noḳṣān gelmemiş

(15) ġāliba faṣddan ṣoñra et yeyüp şarāb içmişsin

(16) pes ġıdāsını taḳlīl ve vacaʿ maḥalline duhn-i ḫīri

(17) ṭılā eylemegi ve ḥammāma girmegi emr idüp buyurdılar ki

(18) eger vacaʿ ʿavdet ider ise bir defʿa daḫı faṣd

(19) iḳtiżā ider* bir kimsede suʿāl olup beyaż

56b

(1) balġam tükürür idi seyelān-ı lüʿāb daḫı olup

(2) ṭabiʿatında ınḳıbāż var idi üstād aña müshil ü’r-rīḳ

(3) ve ṭabıḫ ü’z-zūfā ve maʿcūn ü‘z-zūfā istiʿmāli emr eyledi* bir kimseniñ

(4) suʿāli olup andan ziyādece nefeṣ ḫurūc ider idi

(5) kezalik burnundan kerih ü’r-rāyiḥa bir ṣu gelüp ḳarūresi

(6) bulanuḳ idi üstād aña on dirhem ʿasel-i ḫıyar şenberi

(7) otuz dirhem benefşe şerbeti ile istiʿmāl itmegi ve başını

(8) māʾ-ı bābūnece taʿliḳ itmegi emr eyledi* bir kimseniñ

(9) suʿāl-i yābesi olup ḳarūresinden ḥiddet ve ṭabiʿatında

(10) yübūset var idi üstād aña gicelerde şarāb-ı benefşe

(11) ile ʿasel-i ḫıyār şenbe ve ṣabaḥlarda benefşe ḥamīresi

(12) ve gülbeşeker istiʿmāli emr idüp ġıdāsını bādem yaġı ile

(13) bişmiş ısfanah sipāriş eyledi* ʿacūze bir ḫātunda

(14) suʿāl ve ziyādece nefeṣ ve nefeṣinde ḳayḥ olup

(15) ḳarūresi beyaż idi üstād aña bilā sükker ʿamel

(16) olunan ḳurṣ-ı ḫaşḫāş istiʿmāli emr idüp tenbīh bıyurdı

(17) bir kimsede seyelān-ı lüʿāb ve nefes-i keṣīr ve żīḳ-ı nefes

(18) var idi üstād gicelerde şarāb-ı ḫaşḫāş ve ṣabaḥlarda

(19) maṭbūḫ-ı zūfā (istiʿmāli) emr idüp buyurdılar ki eger

57a

(1) żīḳ-ı nefes saña zaḥmet virmez ise bunlara müdāvemet

(2) ġāyet münāsibdür* bir kimseniñ ṣol memesi mevżıʿından

(3) mevżıʿ-ı fuʾāde ve ḥulḳuma varınca gögsi kemiklerine vacaʿ-ı

(4) şedīd ʿārıż olup ṣaġ ṭarafında ḥiss olunmaz idi

(5) ve bu vacaʿ iki gün ḥilālinde ve gāhi günde iki defʿa

(6) ʿārıż olup ṣoġuḳ ṣu içmeyince ve ol mevżıʿa

(7) ṣoġuḳ ṣu dökmeyince müsteriḥ olmaz idi ve ol kimsede

(8) nıḳrīs daḫı var idi üstād ṣol ṭarafında ḳıfālden

(9) faṣd itdirüp ḳurṣ ü't-ṭebāşirü'l-kāfuriye virdi

(10) kezalik māʾ ü'r-rummānü'l-ḫāmıż ve māʾ ü't-luffāḥ içürüp

(11) ġıdāsını ḥarāret teskīn idici ve ḳanıñ ḥiddetini giderici

(12) ṭaʿāmlar sipāriş eyledi kezalik gül ṣuyı ve ṣandal

(13) ve kāfurı ṣadrına ṭılā itmegi tenbīh eyledi* bir yigit

(14) bir ay ḳadar suʿāle mübtelā olup aġzından fücʾah vāfirce

(15) ḳan gelmiş el-an her ne zaman ki öksürse ḳan çıḳardı

(16) ve ḳayʾ eyledügi köpüklü idi nefesinde żīḳ yoḳ idi

(17) üstād buyurdılar ki rıyyesinde bir ṭamar çatlamış ʿāḳıbet

(18) sille mü'eddi olur pes üstād bu ʿillet içün bir ḳurṣ

(19) terkīb idüp ḳurṣü'l-sill tesmiye eyledi ve teʾlīf

57b

(1) eyledügi Aḳrabādīne ol ḳurṣuñ nüsḫasını taḥrīr eyleyüp

(2) ol kimseye her gün ṣabaḥlarda bu ḳurṣdan istiʿmāl idüp

(3) ʿaḳabinde bir kadeḥ arpa ṣuyı içmesin emr idüp ġıdāsın

(4) oġlak baçası ve sāʾir muġarra ṭaʿāmlar sipāriş eyledi

(5) lakin mezbūr arpa ṣuyı sükkersiz olmaḳ lāzımdır ki sükkeriñ

(6) ve sāʾir ḥulviyyatıñ cilāsı vardır bize ise bu ḫuṣuṣda

(7) taʿzīye lāzımdır didi* bir kimsede ġam-ı şedīd ve żīḳ-ı

(8) nefes olup ḳarūresi ṣaru idi üstād ṣol

(9) basalıḳdan faṣd it ve helīle maṭbūḫı ile tenḳıye it

(10) diyü emr itdikde ol kimse faṣd eyledüm ve şerbet daḫı

(11) içdüm didi şerbet ḳaç ʿamel eyledi deyü suʾal olunduḳda

(12) iki ʿamel eyledi diyü cevāb virdi üstād daḫı bu gün

(13) ve yarın ıstırāḥat it ve arpa ṣuyı iç yarından ṣoñra

(14) ḳurṣ-ı benefşe ile tekrār tenḳīye it diyü emr eyledi* bir kimsede

(15) ṣavṣa olup ḳarūresi beyaż idi üstād

(16) buyurdılar ki mirāren görülmüşdir ki ṣavṣa ṣahibiniñ

(17) ḳarūresi bu levnde olduḳda teşennüc ʿurużına muʾeddī

(18) olur ve bu nadir vāḳıʿ olup ekṣeriyya beliyyesi ʿale’r- reʾse

(19) muʾeddī olur pes ol kimseye faṣd ve ṣavṣa

58a

(1) ʿilācları sipāriş eylediler* bir ṣabiyyeniñ ṣol faḫżında

(2) verem-i ḥār var idi üstād buyurdılar ki eger vacaʿ-ı müştedd

(3) olup veremiñ ḥużrete meylinden ḫavf olunur ise

(4) faṣd olunsun ve buyurdılar ki egerçe cālınus ṣıbyān

(5) içün faṣda mesāġ göstermedi lakin bu faḳīr bir küçük

(6) cāriyem ṣavṣaya mübtelā olup faṣd eyledüm ve sinniñ

(7) taḥammüli miḳdār ḳan iḫrāc eyledüm ʿilletinden ḫalāṣ

(8) oldı imdi māde bir ʿużuvda iḥtibās ile

(9) müteʿaffin olup uzuv-ı mezbūr ḳatʿ olunmaġa muḥtāc

(10) olmaḳdan ise sinne baḳılmayup faṣd itmek evla

(11) ve el-yaḳ olur baʿde ol ṣabiyyeniñ faḥẕında olan

(12) şiş mevżıʿını güllab ve ḳadar-ı ḳalīl sirke ile tebrīd

(13) emr idüp ġıdāsını arpa ṣuyı ile māʾ ü'r-rummān

(14) ve salīḳ-i ʿades sipāriş eyledi* bir ḫātun yedi

(15) ay ḳadar suʿāl-i müzmine mübtelā olup nefes-i ebyaż

(16) tükürür idi ayaḳları şişmiş idi gicelerde

(17) başını yaṣdıġa ḳoduḳda buḥar yaʿni aġız ḳoḳısı

(18) ẓāhir olur idi üstād aña maʿcūnü'l-rebv virmek murād

(19) itdikde ḥāmiledür didiler pes üstād maʿcūn-ı mezbūr

58b

(1) bedeline zūfa maṭbūḫı emr eyledi* bir ḫātunuñ ṭabiʿatı

(2) ınkıbāż üzre olup ʿusret-i nefes ʿārıż olmuş

(3) idi üstād aña ḥuḳneʾ leyyine emr idüp ṣabaḥlarda

(4) cüllāb ile benefşe ḥamīresi ve gicelerde benefşe şerbeti

(5) ile ḫıyār şenber balı sipāriş eyledi* bir ġulama bilā

(6) ḥumma şavṣa ʿārıż olup üstād aña üç dirhem

(7) gülbeşeker ve beş dirhem benefşe ḥamīresi emr idüp

(8) ġıdāsını badem yaġı ile ısfanah ve arḳasına şavṣa

(9) cānibine şişe ve şavṣa üzerine żımādü'l-şavṣa urulmaḳ

(10) sipāriş eyledi* bir kimsede suʿāl var idi

(11) nefeṣ ḫurūc itdikde müsteriḥ olup ṣoġuḳ

(12) şu içdikde müteʾeẕẕi olur idi üstād aña

(13) maṭbūḫ-ı zūfā ile benefşe ḥamīresi istiʿmāli emr eyledi

(14) * bir ḫātunun ṣag ṭarafında ṣavṣa ẓuhūr idüp

(15) ve münfecir olup andan midde ḫurūc itmiş idi lakin

(16) vacaʿı bāḳi olup suʿāl-i ḫafīf ve nefes-i raḳīḳ

(17) var idi üstād anuñ tedbīrinde rīş ile yāḫud

(18) rīşe müşābih mülāyim şeyler ile maḥşūv bezleri ısıdup

(19) mavżıʿ-ı vacaʿa kimād olunmasın ve curʿate baʿd curʿate

59a

(1) ısıcaḳ ṣu içilüp bu ṭarīḳ ile yareniñ tenḳıye olunmasın

(2) sipāriş idüp maṭbūḫ ü'z-zūfā virdi* bir kimseniñ

(3) suʿāli var idi üstād anıñ tedbīrinde incir ve daḫı

(4) sibistān onarʿaded persiyāvşan ve ḫaṭmī her birinden

(5) beş dirhem aḫẕ ve üç raṭl ṣu ile nışfı zā'il olunca

(6) ṭabḫ olunup baʿd ü't-taṣfiye günde bir raṭlını vireler

(7) ekşilerden ve ṭuzlulardan ḥimye ide ġıdāsı duhn-i

(8) ḥall ile yapılmış ısfanaḫya ola yāḫud duhn-i ḥall ile

(9) fānid ekl eyleye diyü sipāriş eyledi* bir kimse öksürür

(10) ve tükürür ve gicelerde uyumaz idi üstād aña daḫı

(11) ḫaşḫāş şerbeti emr idüp iki üç defʿa istiʿmāl

(12) it ziyāde nāfʿidür diyü tenbīh eyledi* bir ṣabiniñ

(13) şedīdce suʿāli olup ṭabiʿatında ınkıbāż var

(14) idi üstād aña gicelerde cüllāb ile ḫıyār şenbe

(15) ve ṣabaḥlarda luʿuḳü'l-ḫaşḫāş sipāriş eyledi*

(16) bir kimseye suʿāl ve ınḳıbaż-ı ṭabiʿatdan şikāyet eyledi

(17) üstād aña gicelerde benefşe şerbeti ileʿasel-i ḫıyar şenbe

(18) ve ṣabaḥlarda benefşe ḥamīresi istiʿmāli baʿde arpa

(19) ṣuyı içmek ile emr idüp ġıdāsını ısfanaḫya

59b

(1) sipāriş eyledi* bir genç ḫātun beş ay ḳadar suʿāle

(2) mübtelā olup üç gün muḳaddem aġzından köpüklü

(3) bir ḳan gelmiş ol ḳanı daḫı bir legen içinde iḥżār

(4) eylediler aḳciger cirmine müşābih idi ve sühūlet ile

(5) ḫurūc itmiş idi vacaʿ var mıdır diyü suʿal olunduḳda

(6) ṣaġ yanımda vardır didi üstād aña ḳurṣü'l-ḥaşḫās

(7) ve bilā sükker arpa ṣuyı istiʿmāli emr eyledi* bir ṣabi

(8) gelüp suʿāl-i şedīd ve yābisden ve ınḳıbāżdan

(9) şikāyet eyledi ḥummāsı daḫı var idi üstād aña

(10) gicelerde şarāb-ı benefşe ile beş dirhem ḫıyār şenbe

(11) istiʿmāli ve ṣabaḥlarda arpa ṣuyı ile luʿuḳu's-suʿāl

(12) istiʿmāli emr idüp ḥummāsı olmaġla ḥacāmatdan menʿ

(13) eyledi* bir kimsede ḳurı öksürük var idi üstād

(14) aña her gün arpa ṣuyı ile benefşe ḥamīresi istiʿmāline

(15) müdāvemet emr eyledi vaḳtā ki māddesine nużc gelüp

(16) tükürmege başladı üstād arpa ṣuyı bedeline maṭbūḫ-ı

(17) zūfā taʿyīn eyledi* bir kimse gögsümde bir ḫarḫara

(18) vardır diyü şikāyet idüp üstād aña devāʿü'l-ḳayʾ

(19) istiʿmāl it zīra ṣadrıñda bir madde cemʿ olmuş

60a

(1) ḳayʾ ile tenḳıye olunsun ve her gün on dirhem gülbeşeker

(2) tenāvül it ve ġıdāyı taklīl it diyü emr eyledi*

(3) bir yigitde ʿusr-ı nefes var idi üstād gögsini

(4) ve ḳarnı üstini tecessüs idüp buyurdılar ki

(5) ḥicābında ve miʿdesinde şiş vardır ḳarūresi

(6) aṣfer idi ġıdāsı ekmek ṭoġranmış cüllāb ve bādem

(7) yaġı idi üstād cüllāb ile badem yaġını ḥall ve ziyt

(8) gibi ittiḫāẕ it ve şarāb-ı ḫaṣḫāṣ istiʿmāl it diyü

(9) tenbīh eyledi* bir kimseniñ ṣadrında ḫarḫara

(10) ve ṭabiʿatında yübūset olup ṣaḳīḳası daḫı var

(11) idi üstād aña ḳurṣ-ı ḫaṣḥāṣ ve arpa ṣuyı istiʿmāl

(12) it ṭaʿāmıñ kaʿk ve pirincden yapılmış bulamac olsun

(13) ḳulaġıña ḳız südi ile şiyāf-ı şaḳīḳa taḳṭīr it

(14) diyü emr eyledi* bir kimse suʿāle mübtelā olup tükürügi

(15) muḫāṭ gibi ġalīẓ idi ve aña suʿāl-i mezbūrdan żīḳu'n

(16) nefes gelmiş idi ḥummāsı ve ʿateşi yoḳ idi üstād

(17) beş dirhem gülbeşeker ile beş dirhem benefşe ḥamīresi

(18) istiʿmāli emr eyledi* bir yigit żīḳ-ı nefesden ve ġam istilāsından

(19) şikāyet idüp didi ki ṣaġ ṭarafdan faṣd itdirdim

60b

(1) ḳalbime bir ḥurḳat ʿārıż olup bu ġam müstevlī oldı

(2) üstād buyurdılar ki henüz ṣoldan faṣd iḳtiżā ider

(3) lakin on beş gün arpa ṣuyı ve gülbeşeker ve benefşe ḥamīresine

(4) müdāvemet idüp baʿde ṣoldan faṣd itdir

(5) ol yigit didi ki nar ṣuyı içmege cevāz var mıdır

(6) üstād buyurdılar ki ʿillet żīḳ-i nefesdür nar ṣuyı

(7) münāsib degildür* Bir ḫātunuñ ṣadrında buḫḫa olup

(8) ḳarūresi raḳīḳ-i ṣufrete māʾil idi üstād ʿillet-i

(9) cefāfdır buyurup incir maṭbūḫı ve ḫıyār şenber balı

(10) ve bādem yaġı ile ġarġara eylesün kezalik ılıcaḳ süde

(11) ḳadar-ı ḳalīl badem yaġı ḳoyup ġarġara eylesün ġıdāsı

(12) ekmek ile süd ve şeker olsun diyü sipāriş eyledi

(13) ol ḫātunıñ ınḳıbāzı var idi telyīn içün

(14) ḳurṣ-ı benefşe taʿyīn eyledi bir kimse zātü'l-cenbe mübtelā olup

(15) aña ishāl ve suʿāl ʿārıż olmuş idi üstād

(16) aña ḥabbü'l-ās ile ʿamel olunmuş baldırı ḳara ile

(17) maṭbūḫıla sufūfü'l-as istiʿmāli emr eyledi* zīra baldırı

(18) ḳara ṣadrı tenḳıye idüp ḥabbü'l-as ṭabiʿatı ḳabż

(19) ider nahīf ve aṣferü'l-levn bir kimsede suʿāl

61a

(1) ve rebvi var idi ve ḳayʾ ile beyaż ve lezic andan bir madde

(2) ḫurūc ider idi üstād aña gündüzlerde ḳurṣ-ı

(3) ḫaṣḫāṣ ve gicelerde mey-fehtec ile ṣarāb-ı ḫaṣḫāṣ emr idüp

(4) boġazına ḫuṣūnet geldikde lüʿāb-ı bezr ḳatūna istiʿmāli

(5) sipāriş eyledi* Bir ġulamıñ suʿāli var idi öksür-

(6) dükçe bir köpük çıḳardı ol ġulamıñ unḳı yaʿni

(7) boynı uzun ve ince idi sillʿilletine istiʿdādı

(8) var idi üstād aña māʾ eş-şaīr ile ḳurṣ-ı ḫaṣḫāṣ

(9) istiʿmāli emr eyledi* Bir kimse öksürdükçe ḳan çıḳarır

(10) imiş üstād aña şekersiz arpa ṣuyı ile ḫaşḫāş-ı maġsūl-ı

(11) bi-mā ʾü'l-verd istiʿ māli ile emr eyledi* bir kimsede suʿ āl

(12) ve ḳay ʾ-ı şedīd var idi üstād aña ḳasb taʿ bīr olunan

(13) ḥurma maṭbūḫıyla ḳurṣ-ı ḥabbü'l-ās istiʿ māli ve miʿ desine

(14) ṣandal ve kāfur ṭılāsı emr idüp ġıdāsını ḳavrulmuş

(15) bādem ile kaʿ k sipāriş eyledi* bir ḫātun getürdiler

(16) memeleriniñ birinde ḥayāt ḳalmamış ve birisi ṣalābet

(17) ḥāṣıl idüp mutaḥaccir ve barız-ı ġuddeye müşābih olmuş

(18) üstād buyurdılar ki bu emr-i ʿ aẓīmdür zīrā bir verem-i ḥārrdır ki

(19) ḥarāreti ṭabiʿ ata ġālib olup ruṭūbet-i ġarīziyyayı ifnā

61b

(1) itmiş ẓan olunur ki sereṭān ola lakin seretān degildür

(2) sereṭān-ı bāriz olmaz bāriz olsa ḳaṭʿ olunur idi

(3) pes üstād aña gicelerde bir miṣḳāl şebyār istiʿ māline müdāvemet

(4) it ve abzene girüp baʿ de duhn-i ḥal ve duhn-i benefşe

(5) ṭılā it diyü emr idüp ġıdāsını makūlāt-ı muraṭṭaba

(6) tenbīh eyledi* bir kimse şavṣa ʿ illetine mübtelā olup

(7) ol ṭarafdan faṣd itdirmegile bir mikdār ḫıffet gelmiş

(8) eyyām eyyām ḥadde idi üstād aña ḳurṣ-ı benefşeden

(9) bir şerbet virüp żımād-ı şavṣa ile tażmīd sipāriş

(10) eyledi* bir kimse suʿ āle ve ṣudāʿ dāʿ ima mübtelā olup

(11) burnundan ṣular aḳardı birḳaç gün muḳaddem faṣd

(12) itdirmiş idi ṭabiʿ atından su ʾāl olunduḳda yubūset

(13) üzredir didi üstād aña cüllāb ile bir dānıḳ saḳmūniya

(14) virüp buyurdılar ki eger eyüce teʾs̱īr ider ise ne güzel

(15) eylemedügi ṣūretde faṣdı tekrār it üstāda suʾāl

(16) eyledüm ki saḳmūniya ile ṣaru helīlenün farḳı nedir

(17) buyurdılar ki saḳmuniyā bi-ḥasebü'l-fiʿl aḳva olmaġla gāhi

(18) helīle üzerine tercīḥ olunur* bir ḥātun didi ki memelerimde

(19) bir aġırlıḳ vardır ve böcek yürür gibi bir ḥālet

62a

(1) müşāhede olunur üstād ḥayżından suʾāl itdikde

(2) birḳaç veled getürdikden ṣoñra munḳaṭıʿ oldı didi

(3) üstād aña aġırlık az olan ṭarafdan faṣd itdirüp

(4) aḫer ṭarafıñ memesini ki anda aġırlıḳ ziyādedir ṣoġuḳ ṣuya

(5) vażʿ itmegi emr idüp ġıdāsını ṣorbāc sipāriş eyledi

(6) * bersām ʿilletine mübtelā ṭabiʿatı ınḳıbāż üzre bir kimseye

(7) üstād taze zerdālu yemek yāḫud ṣıḳup ṣuyın

(8) içmek emr idüp buyurdılar ki zerdālu arpa ṣuyından

(9) ebreddür* bir ṣabide ḥarāretden nāṣīʿ suʿāl var

(10) idi üstād anıñ tedbīrinde bir ḳabża ḫaṣḫāṣ ṣu ile

(11) daḳḳ olunup baʿd ü't-taṣfiye muṣaffāsından bir sükrece

(12) alunup şeker ve lebn-i ḥalīb ve üç dirhem keṣīrā ve üç dirhem

(13) rubbü's-sūs iżāfe oluna diyüp buyurdılar ki bu maʿmūlden

(14) ılıcaḳ günde birḳaç defʿa ol maʿṣūma virile ġıdāsı

(15) şeker ḳatılmış bādem yaġı olsun* bir kimseye şavṣaʿārıż

(16) olup bir sene ḳadarʿatīḳ olmuş ve gāhi ḥummāsı olup

(17) ḳalīle tükürür idi üstād aña her gün on dirhem

(18) benefşe ḥamīresi ve zūfa maṭbūḫı istiʿmāli ve ḥummāsı olmaġla

(19) bunlardan ṣoñra arpa ṣuyı istiʿmāli ve żımādü'l-şavṣa tażmīd

62b

(1) eylemegi emr idüp ġıdāsını bādem yaġı ile terbiye olunmuş

(2) ḳarʿiyye yāḫud duhn-i ḥall ile sükker yāḫud bādem yaġı ile

(3) pişmiş ısfanaḥ taʿyīn eyledi* bir kimseniñ ṣadrında

(4) vacaʿ olup suʿāli ve şeyʾ-i aḫeri yoḳ idi üstād

(5) aña gül yaġı ve bal mumıdan ḳayruṭı olunup ṣadrına

(6) ṭılā olunmaġı ve çoḳ kerre gögsi üzerine ısıcaḳ ṣu dökmegi

(7) emr idüp ġıdāsını bādem yaġı ile terbiye olunmuş

(8) ḳarʿiyye yāḫud māş taʿyīn eyledi* bir kimse şedīdçe

(9) rebv ʿilletine mübtelā olup ḥatta teneffüs itmekde ziyāde ʿusret

(10) çeker idi ve miḳdār ḳalīl ḳan ile vāfirce tükürür

(11) idi üstād aña basalıḳdan faṣd ile ve her ṣabaḥ

(12) on dirhem benefşe ḥamīresi ve arpa ṣuyı istiʿmāli

(13) emr idüp bādem yaġı tecerruʿ itmegi sipāriş eyledi*

(14) bir ġulām getürdiler ki buḥḥatü's-ṣavta mübtelā ḳarūresi

(15) ṣufrete māʾil gicelerde ḥumma ʿārıż olur imiş üstād

(16) bu ʿillet-i sillden bir nevʿdür diyüp duhn-i levz ile

(17) benefşe ḥamīresi istiʿmāli emr idüp ġıdāsını keşkü'ş-şaʿīr

(18) ile ḳarʿ ve bādem yaġı taʿyīn eyledi* bir ḥāmile ḫātun

(19) rebve mübtelā olup baʿdü'l-inficār üstād aña

63a

(1) zūfa maṭbūḫıyla benefşe ḥamīresi emr idüp ġıdāsını

(2) leben ve şeker taʿyīn eyledi* bir kimsede suʿāl-i yābis

(3) var idi ṣadrından bir şeyʾ ḫurūc itmezdi ṭabiʿatı

(4) ḳabż idi üstād aña bezr-i bencsiz yapılmış ḳurṣ-ı ḫaşḫāş

(5) ve sükkerlü arpa ṣuyı istiʿmāli emr idüp ġıdāsını

(6) selcemiyye sipāriş eyledi* sinn-i şeyḫūḥetde bir kimseniñ

(7) ḳarūresi aḥmer ve ṭabiʿatı ḳabż olup sekiz günden

(8) berü suʿāl ve żīḳ-ı nefes ve ṣudaʿa mübtelā olmuş

(9) idi üstād aña ḥuknеʾ-i leyyine ile bir iḥtiḳān idüp

(10) muḥtebes olan tüfli iḫrācdan ṣoñra arpa ṣuyı

(11) ve benefşe ḥamīresi istiʿmāli emr eyledi baʿde faṣd

(12) idüp ṣadrına żımād-ı şavṣa vażʿını sipāriş

(13) eyledi eger ḳulınc ḫavfı olmasa idi faṣd ile ibtidā

(14) eyler idi* bir ṣabiyye iḥżār eylediler ki dıḳḳ ʿilletinden

(15) aña hüzāl gelmiş üstād anıñ tedbīrinde her gün ısıcaḳ

(16) ṣu içine iclās olunup bedenine benefşe yaġı ṭılā olunmak

(17) ve bu kitābda ẕikr olunan şekersiz arpa ṣuyı ile

(18) hüzāl tedbīrine büruʾ ḥāṣıl olunca mülāzemet idüp

(19) baʿde tekrār ısıcaḳ ṣuya iclās ve benefşe yaġı ile

63b

(1) ṭıla olunmaḳ emr idüp bıṭṭıḫdan māʿidā-yı fevākih-i raṭba

(2) istiʿmālini mübāḥ ḳıldı ve buyurdılar ki bıṭṭıḫ-ı ṣafrāya seriʿü’l-

(3) istiḥāle oldıġından maʿadā bevli idrār ider* bir

(4) kimse on sene ḳadar rebve mübtelā olup her zamān bārid

(5) şeyʾler istiʿmāl etse öksürügi ziyāde olurmuş

(6) ve ṣabaḥlarda ṣadrından ṣulı ve beyaż köpüklü bir madde

(7) ḫurūc ider imiş baʿżı eṭıbbā māʾü’l-cübn istiʿ māli taʿlīm

(8) idüp andan ziyāde mutażarrır olmuş ḳarūresi tibnī

(9) idi üstād buyurdılar ki akcigerde mevadd-ı lezce müctemiʿ

(10) olmuş bir devāya muḥtācdır ki anda ḥarāfete ḳalīle ola tā ki

(11) ol madde ḳalʿ ide lakin devaʾ-yı mezbūruñ ḥarāfeti ḥarāret-i

(12) beden miḳdārı olup ziyāde olmaya ki ḥarāretiñ ziyade-

(13)ligine baʿiṣ olur pes üstād aña bir müshil virdi ki anda

(14) türbüd ve şaḥm-ı ḫanẓal var idi baʿde

(15) maʿcūn ü’r-rebv baʿde maʿcūnü’l-verd virdi ve başını tırāş idüp ḫardal

(16) ve ḫardal maḳāmına ḳāʾim olur devālar ṭılā olunmak emr idüp

(17) ġıdāsını ṭurp yapraġı ve ısfanaḥātdan duhn-i levz ile

(18) terbiye olunmuş imrāḳ sipāriş eyledi eger ʿalīliñ duhn

(19) içmege taḥammüli olsa madde-i mezbūrayı ḳalʿa kifāyet ider

64a

(1) idi lakin bu ṣūretde hefte iki kerre luḥūm-i ḫafīfe ve isfidbāc

(2) tanāvüline muḥtācdır tā ki kuvveti zāʾil olmaya* bir ḫātun

(3) suʿāle mübtelā olup lüʿābında yübūset ve ḥayżında daḫı

(4) iḥtibās var idi üstād saḳından ḥacāmat ve bezr-i kerefis

(5) ve bezr-i rāziyane ile ṭabḫ olunmuş zūfa maṭbūḥı istiʿ māli emr eyledi

(6) **er-rabiʿ ʿaşar fi evcaʿü’l-mafāṣıl ve’l-ḥāṣıra ve evcaʿ**

(7) el-yedeyni ve’r-ricleyn ve’l-ʿarḳü’l-medni ve’n-nıḳrīs* bir yigit

(8) ṣaġ ḥāṣırasında vāḳıʿ vacaʿdan ve ḳarāḳırdan şikāyet

(9) eyledi ol kimse naḥīf ve uzun boylu idi ḳarūresi

(10) tibnī idi üstād anıñ baṭnını lems ile tecessüs eyleyüp

(11) buyurdılar ki kebediñ öñünde nefḫa vardır pes ısıcaḳ ṣu

(12) ile gülbeşeker istiʿmāli ve duḫūl-ı ḥafīf ile ḥammāma girüp

(13) baʿde sikencübīn ile maʿcūn olunmuş beş dirhem eftimūn

(14) istiʿmāli emr idüp tenbīh eyledi* bir ḫātunuñ ḥāṣırasında

(15) vacaʿ var idi baʿżı ʿalāmet delālet eyledi ki rīḥü'l-

(16) ḳulunc ola üstād aña maʿcūn-ı şehr-i yārān-ı ḥār virdi

(17) tā ki yürimege ḳādir olunca baʿde ḳurs-ı ḳulunc ḥār virüp

(18) ġıdāsını noḫudāb ve isfidbācāt sipāriş eyledi*

(19) bir ḫātunuñ iki yanında vacaʿ olup ḳan tükürür idi

64b

(1) üstād aña gicelerde ʿasel-i ḫıyār şenber ve ṣabaḥlarda ḳurṣ-ı

(2) ḫaşḫāş emr eyledi* bir kimseniñ ṣaġ zendinde ve

(3) ṣaġ ṭopuġı mafṣalında vacaʿ olup ol maḥallere

(4) yapışıldıḳda ḥarāret müşāhede olunur idi üstād

(5) ṣol ṭarafından faṣd itdirüp suʾāl eyledi ki elem

(6) ḳolda (mı yaḥud ayaḳda mı ziyadedür ol kimse didi ki elem ayaḳda) ziyādedir pes üstād ṣaġ basalıḳdan faṣd

(7) itdirüp meʾūf olan mafṣalı sirke dürdisi ve

(8) gül ṣuyı ile tebrīd emr idüp ġıdāsın māʾ ü'r-rummān

(9) ve māʾü'ṣ-ṣaīr sipāriş eyledi* bir kimseniñ ayaġında

(10) vacaʿ olup yürüdükde istirāḥat ve ḥareket

(11) itdikde istirāḥat ider idi üstād aña ḥabb-ı

(12) müntin ve devāʾü'l-ḳayʾ istiʿmāli emr eyledi* bir ḫātunuñ

(13) ḥāṣrasında vacaʿ olup ḳarūresi nażīc ve tibnī

(14) ve ṭabiʿatı mün-ḳabż idi ve gāhi maḫmūm olur idi

(15) üstād bu kimsede rīḥ-i ḳulunc vardır diyüp ḳurṣ-ı

(16) ḳulunc-ı bārid istiʿmāli emr eyledi* sinn-i şeyḫūḫetde bir

(17) kimseye ʿuruc ʿārıż olup ṣol ökçesi yere mülāṣıḳ

(18) olmaḳ mümkün degil idi baʿżı eṭıbbā faṣd ile emr

(19) itmişler üstād saña faṣd emri ḫaṭādır

65a

(1) diyüp ol kimse iclās itdi ve ayaġuñ uzat

(2) diyü emr eyledi uzatmaḳ mümkün olmayınca üstād buyurdılar ki

(3) taḥt ü'r-rükbete vaḳıʿ olan iki vetere yubūsetden nāṣī

(4) ṣalābet ve cefāf gelmiş pes anıñ tedbīrinde ol

(5) ayaġun üzerine vāfirce ısıcaḳ ṣu dökilüp ve sirke

(6) tesḫīn olunup buḥārına ol ayaġı ṭutalar yāḫud

(7) bir ṭaş parçası ḳızdırılup sirkeye ilḳā ve ayaġı

(8) ol sirkeniñ üzerine ṭutalar baʿde muḳl-ı yehūd

(9) ve muḥḥ-ı saḳü'l-baḳr-ı aḫż ve merhem gibi ḳılınup rükbeye żımād

(10) oluna bu eṣnāda ʿalīl her gün tedrīce ve ḳalīlen ḳalīlen

(11) ayaġını uzatmaġa saʿy eyleye bu minvāl üzre ʿamelden

(12) ḫāli olmaya tā ki ayaġı müstevī ve mümtedd ola* süd emer

(13) bir ṣabiniñ iki yanında vacaʿ var idi üstād anıñ

(14) ʿādetā olunan irżāʿı ne ḳadar ise tenḳīṣ olunup

(15) şimdi nıṣfī miḳdārı irżāʿ olunsun ve her gün

(16) uyḫudan uyandıḳda meme virilmezden muḳaddem ısıcaḳ

(17) ṣuya iclās olunsun diyü emr eyledi* bir kimseniñ

(18) ṣol ḥāṣırasında göbegi altında vacaʿ olup ol

(19) maḥalde ṣalābet ve ledġ ḥiss ider idi ve aclıḳ ḥālinde

65b

(1) istiraḥāt ider idi ḳarūresi yaġlu ve bulanuḳ

(2) olup nuzcı yoḳ idi bunlardan māʿidā başında

(3) daḫı vacaʿ müşāhede ider idi üstād bu ḳarūre

(4) emṣāliniñ ṣacı ṣudaʿdan ḥāli olmaz diyüp günde

(5) iki kerre ikişer dirhem cevāriş semeri istiʿmāline müdāvemet

(6) it tā ki yedi meclis ʿamel ide ve her gün cevāriş kemmūnı

(7) istiʿmāline müdāvemet it bu eṣnāda māʾü'l-kemmūn ile

(8) gülbeşeker istiʿmāl it diyü emr eyledi* bir kimseniñ ẓahrında

(9) vacaʿ olup ḳarūresi aṣfer idi üstād aña ḳıfāl-

(10)den faṣd emr idüp cüllāb ile beş dirhem gülbeşeker

(11) ve beş dirhem benefşe ḥamīresi istiʿmāl it ve mevżıʿ-ı vacaʿa

(12) ısıcaḳ duhn-i ḫīri ṭılā it diyü emr eyledi* sinn-i

(13) kühūletde bir kimseniñ ṣol cānibinde meme altında

(14) bir vacaʿ olup miʿdesine ve ẓahrına mürtefiʿ olur idi

(15) ve ol cānibe yatdıḳda vacaʿ müştedd olur idi ḥatta

(16) ḳarūresi aṣfer idi ʿusr-ı teneffüsi yoḳ idi üstād

(17) bu ʿillet ṣavṣa-yı ḫāricedür diyüp faṣd ve mahal-i vacaʿa

(18) żımād-ı ṣavṣa tażmīdi ve ṣavṣaya münāsib ġıdālar emr

(19) eyledi* üstād dirler idi ki evrāmıñ ḥārını

66a

(1) ve bāridini taḥlīlde ṣarāb keṣīrü'l-mizacıñ iʿānet-i ʿaẓīmesi

(2) vardır lakin bir cüzʾvi şarāba dört cüzʾvi māʾ-ı ṣāfi iżāfe

(3) olunmaḳ gerekdir* bir kimseniñ ṣaġ ḥāṣırasında vacaʿ

(4) ve teneffüsünde meşaḳḳat olup lisānına ṣufret gelmiş idi

(5) ve on gün muḳaddem faṣd itdirüp żaʿīf olmuş

(6) idi üstād buyurdılar ki ḫavf olunur bu kimsede

(7) bir madde olup nużca meyl itmiş ola imdi faṣd

(8) çendan münāsib degüldir tedbīrinde evla olan otuz

(9) ʿaded ıccāṣı ṭabḫ idüp anıñ ṣuyı ile on dirhem

(10) ʿasel-i ḫıyārşenber istiʿmāl eylemek ve ṣabaḥlarda arpa

(11) ṣuyı istiʿmāl eylemekdür* sinn-i kühūletde bir kimseniñ

(12) cümleʾ mafāṣılında vacaʿ var idi üstād aña sūrıncān

(13) inżimāmı ile ṭabḫ olunmuş helīle maṭbūḫı istiʿmāli emr idüp

(14) mafāṣılına zeyt ve milḥ sürmek sipāriş eyledi ol

(15) kimse ḥarāretim vardır didi üstād her gün gülbeşeker

(16) tenāvül it didi* bir ḫātunun ṣaġ eli mafṣalında

(17) vacaʿ-ı şedīd var idi hevāʾ-yı ḥārreden ve sāʾir ḥār

(18) şeyʾlerden istirāḥat ider idi üstād aña ḥabb-ı

(19) müntin ve devāʾü’l-ḳayʾ istiʿmāl emr idüp mevżıʿ-ı vacaʿa

66b

(1) duhnü’l-ḳusṭ ṭılā eylemek ve ġıdāsı noḫudāb ve isfidbāc

(2) olmaḳ emr eyledi* sinn-i şeyḫūḫetde bir kimseniñ ṣaġ

(3) ḥāṣırasında ve ṣulbında vacaʿ var idi üstād aña

(4) abzene girmek baʿde zeyt yāḫud semenü’l-baḳr yāḫud duhnü’l-

(5) levz ve lüʿāb bezr-i kettān ile iḫtiḳān emr idüp

(6) ṣulba duhn-i benefşe ṭılāsı sipāriş eyledi* bir ḫātunuñ

(7) ṣol ḥāṣırasında vacaʿ olup kitfine varınca mümtedd

(8) olmuş idi ve her gün vaḳt-ı ʿaṣrda aḫṣama varınca

(9) maḥmūm olur idi lakin az terler idi üstād aña

(10) vacaʿ cānibinden faṣd ve sikencübīn ile ḳurṣü'l-verd

(11) istimāli emr idüp ġıdāsını ḥall ve zeyt sipāriş eyledi

(12) * bir ḫātunuñ baş barmaġı ve ṣalavāt barmaġı yesirā yesirā

(13) yuḳaru ḳalḳup ḥareketden ḳalmış idi gözlerinde

(14) ẓulmet ve raḥmında ḥarāret var idi üstād aña (ṣaġ) basalıḳdan

(15) ṣaġdan faṣd emr idüp luffan narı ṣuyı içmek

(16) ve etʿimeʾ-i ḫāmıza ve ḳoruḳ ṣuyı ile bişmiş bilic ekl itmek

(17) emr eyledi* on bir yaşında bir ṣabiniñ verekinde

(18) vacaʿ olup ḥārü'l-melmes idi üstād beynü'l-kitfeyn

(19) ḥacāmat itdirüp ʿużv-ı meʾufi sirke ve gül

67a

(1) ṣuyı ile dāʾima tebrīd emr eyledi* on üç yaşında

(2) bir ṣabi getürüp didiler ki gāhi iki yanlarında vacaʿ

(3) gelüp teneffüsüne żīḳ ve baṭınına yübūset gelür üstād

(4) aña ḳurṣü'l-verd virüp başına māʾü'l-bābunec ile kimād

(5) sipāriş eyledi* bir kimseniñ omuzına bir żaʿf gelüp

(6) barmaḳlarına bir ḥarāret-i munḫadr olur idi ve gāhi böcek

(7) yürür gibi bir ḫālet ḥiss ider idi üstād ṭaraf-ı

(8) ḫilāfdan faṣd emr idüp ḳar ile ṣoġumuş gül

(9) ṣuyı ve sirke ile meʾūf olan omuzı tebrīd olunup

(10) gicelerde gül yaġı ṭılā olunduḳdan ṣoñra üzerine mesḥūḳ

(11) mersin ẕerūr olunmak sipāriş eyledi mersin-i ẕerūr

(12) olunmak ʿaṣaba ṣalābet içündür* bir ḳarūre getürdiler

(13) et yaykandısına beñzer ve didiler ki bu ḳarūre ṣahibiniñ

(14) ẓahrında vacaʿ vardır ve gāhi ḳarūresi ḳan gibi

(15) olur tebevvül itdikde ṣu yoluna ḥurḳata virir üstād

(16) ol kimseniñ bögreginde ḳarḥa vardır diyüp bundukatü'l-buzūr

(17) ve ḳurṣü'l-kehrüba istiʿmāli emr eyledi* sinn-i şeyḫūḫetde bir

(18) kimseniñ arḳasında ve yanlarında bir vacaʿ var idi

(19) gicelerde başına ve cümle bedenine ḥarāret müstevli olup

67b

(1) barmaḳları birbirine munżam olur idi ṭabiʿatı yübūset

(2) üzre ve ḳarūresinde ʿalāmet-i ḥarāret var idi

(3) üstād buyurdılar ki on dirhem ʿasel-i ḫıyārşenber ve otuz

(4) dirhem benefşe şerbeti ve beş dirhem bādem yaġı memzūca ʿale's-

(5) ṣabaḥ istiʿmāl eylesün eger ṭabiʿat kemā yenbaġı icābet

(6) etmez ise ṣabaḥlarda ḳurṣü'l-ṭebāşirü'l-müleyyin istiʿmāl

(7) eylesün ve buyurdılar ki ḥummāsı mevcūd iken ġıdāsı

(8) māʾ-ı ısfanaḥ ve māʾü's-silḳ olup ḥummāsı zāʾil ol-

(9)duḳda noḫudāb ve eṭrāf-ı ḥayvanātdan yapılmış isfidbāc

(10) olsun* bir ḫātun aʿżāʾ-yı süfliyyesinde vacaʿden

(11) kezalik sudaʿdan şikāyet idüp ḥayżından suʾāl

(12) olunduḳda didi ki evvelki gibi degil nāḳışdır ve ṭabiʿatımda

(13) yübūset vardır üstād aña māʾü'l-uṣūl ile ḫıyārşenbe

(14) ve bādem yaġı istiʿmāli emr eyledi* bir şabbıñ canibinde

(15) bir vacaʿ olup vacaʿun şiddetinden żarūri ṣayḥa

(16) ider idi ve bu ʿārıża bir sene mütemādi olmuş idi

(17) üstād nabżına yapuşıb mümtelī ve mütevātir buldı ve daḫı

(18) ḳarūresi ġalīẓ ve cüzʾvi ṣaru idi üstād

(19) vacaʿ-ı mevżıʿına daḫı yapışup dāhilde ḫurāc

68a

(1) oldıġın müşāhede eyledi pes cānib-i muḳābilden

(2) faṣd itdirüp ʿala sebīl ü't-taʿlīl nar ṣuyı istiʿmāl

(3) ve ḥall-i ziyt ile taġaddi emr eyledi* bir kimseniñ

(4) kitfinde vacaʿ olup omuz cānibine ve ṣadrına meyl

(5) itmiş idi üstād aña faṣd emr eyledi zīra mevżıʿ-ı

(6) vacaʿ ḥārr idi üstāda didiler ki bir sene muḳaddem faṣd

(7) olunmuş idi pes üstād helīle maṭbūḫı istiʿmāli

(8) baʿde luffan narı ʿuṣāresi emr eyledi* sinn-i şeyḫūḫetde

(9) bir kimseniñ verekine iki gün bir vacaʿ ʿārıż olmuş idi

(10) sebebi keşkiyye ekl eylemesi idi ḥammāma girdikde daḫı

(11) müsterīḥ olur imiş üstād aña ṭaʿāmı taḳlīl it

(12) ve mümkin oldıġı rütbe açlıġa ṣabr it ve ḥammāma girmege

(13) mülāzemet it diyü emr eyledi ol kimse ınḳıbāż-ı ṭabiʿatdan

(14) şikāyet eyledi üstād cevāriş-i temri tenāvüli sipāriş

(15) eyledi* sinn-i şeyḫūḫetde bir kimsede vacaʿ-i mafāṣıl

(16) olup miʿdesine daḫı vacaʿ ṭāri olmuş idi

(17) üstād buyurdılar ki miʿdende olan vacaʿ mafāsıl-

(18)dan ṣoñra mıdır ol kimse belī ṣoñradır didi üstād

(19) ẓann olunur ki senden ziyādece ḳan istifrāġı vāḳiʿ

68b

(1) olup sende ʿilletteyn-i müteżaddeyn cemʿ olmuş diyüp

(2) buyurdılar ki vacaʿ-ı mafāsıl-ı şedīd ve daʾim olmadığı

(3) vaḳtde beş dirhem gülbeşekeri iki dānıḳ maṣṭakī ile

(4) her gün istiʿmāl it eger vacaʿ-ı miʿde ile vacaʿ-ı mafā-

(5)sılıñ ḥareketi ziyāde olur ise beş dirhem gülbeşekeri

(6) iki dānıḳ ṭebāşir ile istiʿmāl idüp māʾ ü'r-rummān

(7) yāḫud rubbü's-sefercel iç ve vacaʿ-ı mafāṣılıñ ḥareketi

(8) vaḳtında iḫrāc-ı dem bedeli mevżıʿ-yı meʾufa gül ṣuyı

(9) ve sirke ve sāʾir müberridāt ile tebrīd it baʿde duhnü'n-

(10) nārdın ve ziyt-i rikābiden aḫẕ olunmuş żımād-ı ḳavī

(11) ile ol mevżıʿı tażmīd it eger vacaʿ-ı miʿde olup

(12) vacaʿ-ı mafāsıl olmaz ise anīsōn maṭbūḫı ile gülbeşeker

(13) istiʿmāl it ḥāżır bi'l-meclis olanlardan birisi didi ki

(14) cevāriş kemmūnı baña ziyāde münāsib gelür üstād daḫı

(15) buyurdılar ki cevāriş kemmūnı egerçi vacaʿ-ı miʿdeye münāsibdür

(16) lakin vacaʿ-ı mafāṣıla mażarratı mukarrerdür pes ol

(17) ʿalīle ġıdāyı bādām yaġı ile yapılmış noḫudāb sipāriş

(18) eyleyüp didiler ki şirūġan miʿdeyi irḥā ider

(19) eger bādem yaġı bulunmazsa şirūġan ziyt ile mezc

69a

(1) olunsun bundan ṣoñra buyurdılar ki ṭaʿāmı günde bir defʿa

(2) eyleme ḳalīle ḳalīle defaʿāt-ı (kesirede) eyle tā ki miʿde hażm itmege

(3) mütemekkin ve ḳādir ola* bir ḫātun vacaʿ-ı mafāṣıla mübtelā

(4) olup ṭabiʿatı iʿtidāl üzre lakin līnete meyli var

(5) idi ḳarūresi ḥarārete delālet ider idi üstād

(6) aña luffan narı ṣuyı ile ḳurṣ-ı ṭebāşir istiʿmāli emr eyledi*

(7) bir ḫātunuñ ṣol omuzunda vacaʿ olup ısıcaḳ

(8) ṣudan istirāḥat ider idi üstād ʿużv-ı meʾūfi

(9) tesḫīn idüp üzerine żımād-ı şavṣa vażʿ itmegi

(10) ve gülbeşeker istiʿmāli emr idüp ġıdāsını noḫudāb sipāriş

(11) eyledi* bir kimseniñ iki ay ḳadar omuzına bir vacaʿ

(12) ʿārıż olup mavzuʿ-ı meʾūfa yapışıldıḳda ḥār ve

(13) ḳarūresi daḫı ḥarārete delālet ider idi ve beş

(14) gün muḳaddem faṣd olunup faṣddan istirāḥat

(15) itmiş idi üstād anıñ tedbīrinde mevżıʿ-ı vacaʿa

(16) iki büyük şişe urılup şarṭ oluna diyü emr idüp

(17) baʿde sirke ve gül ṣuyı ile ışlanmış bez parçaları

(18) vażʿ olunmaḳ ile ʿużv-ı meʾūfi tebrīd sipāriş eyledi*

(19) bir ḫātunuñ yanlarında vacaʿ olup gāhi yüzine

69b

(1) ve başına bir ḥarāret mürtefıʿ olur idi vechinde kelef-i

(2) ġalīż ve ʿādet ḥayżı ḳıllet üzre idi ṭabiʿatına

(3) līnet geldikde istirāḥat ider idi üstād anıñ

(4) tedbīrinde baldırlarına şişe urılmaḳ ve eftimūn maṭbūḫı

(5) istiʿmāli emr idüp baʿde Aḳrabādīnde taḥrīr olunan

(6) devāʾü’l-kelef yüzünde olan kelef üzerine ṭılā olunmaḳ

(7) sipāriş eyledi* bir kimsede vacaʿ-ı mafāṣıl olup

(8) ḥumma ve ṣudāʿ ve ġaşeyān emṣāli ʿārıżası yoḳ idi

(9) lakin aġzında büzāḳ süḫūnet üzre idi üstād aña

(10) ayāric ile maʿan helīle maṭbūḫı istiʿmāli sipāriş eyledi

(11) * bir ḫātunun arḳasında vacaʿ olup baṭınından

(12) yüzine bir buḥar-ı mürtefiʿ ve aña ḳaşʿarire ʿārıż olur idi

(13) ve ḥayżına noḳṣan gelmiş idi üstād anıñ tedbīrinde

(14) baldırlarına şişe urılup baʿde her gün ısıcaḳ

(15) ṣu ile gülbeşeker istiʿmāli emr eyledi* bir şābbıñ ṣol

(16) yanında taḥtü’l-eżlāʿ vacaʿ olup ishal-i ẕeriʿi

(17) var idi üstād tecessüs idüp ishāl ile maʿan

(18) ṭıḥālli oldıġın müşāhede ve ḳurṣ-ı ṭebāşir-i kezalik

(19) ḳurṣ-ı fencengüşt istiʿmāli emr eyledi* bir ḫātunuñ

70a

(1) omuzunda bir vacaʿ olup miʿde ve baṭnına münḥadr olmuş

(2) idi ṭabiʿatında yübs olup ʿādet ḥayżı mürtefiʿa olmuş

(3) idi üstād aña büzūratdan maʿmūl ḥayżı idrār idici

(4) maṭbūḥ ile ḥall olunmuş ʿasel-i ḫıyār şenber istiʿmāli ve baldır-

(5) larına şişe urmaḳ emr eyledi* bir şābbda vacaʿ-ı mafāsıl

(6) olup mevżıʿ-ı vacaʿ yapışıldıḳda ḥār idi üstād

(7) faṣd itdirdi vacaʿ sākin olup baʿde yine ẓuhūr

(8) eyledi lakin bu defʿa ẓuhūrunda mevżıʿ vacaʿ-ı bārid idi

(9) üstād aña surincānlü helīle maṭbūḫı istiʿmāli ve ḥammāma

(10) girmek emr idüp ġıdāsını noḥudāb sipāriş eyledi*

(11) sinn-i kühūletde bir kimseniñ birḳaç ay ḳadar ṭopuġında

(12) bir vacaʿ ẓuhūr idüp ṭabanı altına münḫadr olmuş idi

(13) gicelerde şiyāb ile ayaġı ḳızdıḳda üstād anuñ tedbīrinde

(14) vacaʿ-ı mevżıʿını el ile yāḫud ḫaşīn bezler ile oġalar

(15) tā ki ol mevżıʿ ḥumret ḥāsıl ide baʿde ısıcaḳ

(16) ṣuya vażʿ oluna tā ki ol mevżıʿa dağdağa ile

(17) ḥırḳat ḥāṣıl ola baʿde ṣoġuḳ ṣuya vażʿ oluna

(18) veʿalīl ṭatlu şeylerden ve şarābdan ḥimye idüp

(19) ḥarāret teskīn idici ġıdālara meyl ide ve baldırlarına

70b

(1) şişe ura ve faṣd müddeti uzadıḳça vacaʿıñ şiddeti

(2) yāḫud bedʾa eyledügi ayagıñ ṭarafında vāḳıʿ-ı ḳolda basalıḳdan

(3) faṣd oluna üstāddan suʾal eyledüm ki bu güne tedbīrden

(4) ġaraż nedir buyurdılar ki bunuñ emṣāli baʿżı ʿilelden

(5) baḳıye ḳalmış feżalāt-ı ḥārredür ki mevażʿ-ı ḥasīseye

(6) munṣab olmuşdur pes bu tedbīrden ġaraż maddeʾ-i munṣaba

(7) sühūlet (ile) iḫrācdır* bir yigit bir ay ḳadar vacaʿ-ı mafāṣıla

(8) mübtelā olup baʿde iki gün ṣaġ ḳolunda vacaʿ o

(9) rütbe şedīd olmuş ki taḥrīke ve ṣiyābdan çıḳarmaġa ḳādir

(10) olamazdı ḳarūresi tibnī idi üstād suʾal

(11) eylediler ki aḫşamdan ṣoñra ṭaʿām ider misin ol

(12) kimse belī didi üstād buyurdılar ki ḳarureniñ beyaż

(13) olması bundan ve gice ṣu içilmesindendir baʿde uyḫu-

(14)sunuñ ziyādeliginden ve aġırlıġından suʾal eyledi

(15) ol kimseye uyḫu ziyāde ve aġırdır didi üstād faṣd

(16) ile emr idüp ḳanḳı ṭamar mümtelī görinür ise andan

(17) faṣd it diyüp ġıdāsını mā-yuḥibbu ʿaleyh emr eyledi*

(18) bir ḫātunun cümle aʿżāsında el parmaḳlarınun eṭrafında

(19) vacaʿ olup mecraʾ-ı bevlden bir soġuḳ şu aḳardı

71a

(1) üstād baldırlarına şişe urılup ṣabr-ı nuḳuʿı

(2) istiʿmāli emr itdikde ol ḫātun ziyāde ʿaṭeşim

(3) vardır ve idrārım daḫı ziyādedür didi ḳarūresine

(4) naẓar olunduḳda diyabiṭus aṣḥābı ḳarūresine

(5) müşābih göründi pes üstād ʿilletiñ diyābiṭus

(6) olmasına ḥükm idüp baldırlarına şişe urmaḳdan

(7) menʿ ve arpa ṣuyına müdāvemet ve başını ısıcaḳ ṣuya taʿlīḳ

(8) ve nuḳuʿü’s-ṣabr istiʿmāli sipāriş eyledi naḳl

(9) eylediler ki bir ḫātunuñ yanlarında ve baṭınında ve sürre-

(10)sinde vacaʿ olup ʿaṭeşi ġālib ve bi’d-defaʿāt

(11) tebevvül iḳtiżā idüp ṣuya müşābih bir madde ḫurūç

(12) ider idi üstād aña ḳurṣ-ı ṭebāşir-i mümessek emr

(13) eyledi baʿde naḳl olundı ki o ḫātunda berd ile

(14) maʿan ḥumma vardır üstād buyurdılar ki berd ile ḥumma

(15) var ise ṣu ile ḳurṣü’l-verd virilsün ishāli

(16) daḫı ḳatʿ ider ishāli olmaġla sikencübīn virilmek

(17) istikrāh olunur eger ḥumma zāʾil olur ise ḳurṣ-ı

(18) ṭebāşire ḳaşr olunsun ġāyet münāsibdür ʿale’l-

(19) ḥuşūş ʿaṭeşi ola bir kimseniñ ṣaġ ayaġında

71b

(1) vacaʿ olup mevżıʿ-ı vacaʿa yapışıldıḳda ḥār idi

(2) üstād faṣd ile emr itdikde didiler ki on gün

(3) muḳaddem faṣd olunmuşdı üstād tekrār faṣd olunsun

(4) diyüp et ḳısmundan ve şarābdan menʿ eyledi bir

(5) kimsede nıḳrīs ʿilleti olup ayaḳları şişmiş

(6) ve derisi ṣoyulmuş idi ḳarūresi ṣaru idi

(7) ve didi ki bu ʿillet bende ẓuhūr ideli bir senedir

(8) bir kerre faṣd eyledüm ayaġımuñ derisi ṣoyuldı ve

(9) parmaḳlarımda ḳarḥa peydā oldı üstād buyurdılar ki

(10) ʿilletiñ ʿilacını itmişsiñ lakin ʿilletden baḳiye kalmış

(11) el-ḥāletü hāẕihi ayaġıña ʿilac ile eẕiyyet virme ḥimyeye

(12) mülāzemet it ṭaʿāmıñ ṭafṣīl-i ḫāmuż olsun

(13) ekṣeriyā sikencübīn sükkeri ile memzūc ṣu iç ve tedrīcen

(14) yürimege meşḳ ve saʿy it ve ne zaman ayaḳlarıyla süḫūnet

(15) gelür ise ṣoġuḳ ṣuya vażʿ it eger yürüdügüñde

(16) ayaġıña ḥużret gelür ise faṣd itdirüp ḳan

(17) ḳırmızı olunca iḫrāc it ve gāhi muḳayyiʾ istiʿmāl it

(18) bir kimse nıḳrīse mübtelā idi üstād aña buyurdılar ki

(19) ne zaman ayaġıña seyelān bulunur ise faṣd it

72a

(1) ve māʾ-ı rummān ile ṭebāşir istiʿmāl it ve her beş günde

(2) bir kerre helīle maṭbūḫı istiʿmāl it ve sikencübīn ve ısıcaḳ

(3) ṣu ile ġarġara it eger ayaḳda ḥarāret-i mütezāyid olursa

(4) şişe urup baʿde sirke ve gül ṣuyına batırılmış bezler

(5) ile ayaġını tebrīd it ve ayaġını meşaḳḳat ile ḥareket itdirme

(6) ve firaşıñda daḫı yüksek ṭursun ve ṭabiʿatıña

(7) yübūset gelmemek içün bir miḳdār naʿnaʿ istiʿmāl

(8) idüp baʿde şarāb-ı ıccāṣ istiʿmāl it ve daḫı

(9) ṭaʿāmıñ oġlaḳ ve ḳuzı ve ṭuyūr-ı ehliyye etlerinden

(10) ḫāmużāt ile bişmiş eṭʿimeye munḫaṣır olunsun

(11) bundan ṣoñra maʿlumuñ olsun ki bu ʿillete cimāʿ mużırrdır

(12) olundıġı ṣūretde muḳaddemā kāfur ve gül ṣuyı şemm

(13) olunup baʿde cimaʿ oluna baʿde ġāyet ṣoġuḳ

(14) ṣu içile ve ekṣer-i evḳatda ṣoġuḳ ṣudan imtināʿ

(15) olunmaya diyü sipāriş eyledi sinn-i kühūletde bir kimseye

(16) bir sene muḳaddem vacaʿ-ı nıḳrīs ʿārıż olup el-ān ol

(17) ayaġında ve dizlerinde ayaḳlarına varınca süḫūnet var

(18) idi üstād aña buyurdılar ki ʿilletüñ ẓuhūrı vaḳtinde

(19) faṣdıñ ve muḳayyiʾ istiʿmāliniñ fāʾideʾ-i ʿaẓīmesi vardur

72b

(1) ve nevbet ḥālinde ayaġı tebrīd ve ishāl-i ṣafradan intifaʿ

(2) olunur bir kimseye vacaʿ-ı nıḳrīsiñ ḥiddetinden ve ayaġında

(3) olan süḫūnetiñ şiddetinden şikāyet idüp didi ki

(4) bu şiddete sebeb ṣandal ve emṣāli baʿżı müberridāt vażʿ

(5) eyledigümdür üstād buyurdılar ki belī müberridāt vaṣfındandır

(6) zīra māddesi keşīre imiş müberridāt ile teskīn-i vacaʿ

(7) baʿdü’l-faṣd ve’l-ishāl gerek idi bir kimse istisḳāya

(8) mübtelā ve ḫalāṣ olup aña bir nevʿ nıḳrīs ʿārıż olmuş

(9) idi üstād suʾal eyledi ki mevāżıʿ-ı istisḳāya başıldıḳda

(10) ḥāmir midür belī ḥāmirdür didiler üstād buyurdılar ki

(11) istisḳā ʿavārıżından bir ʿārıża olduḳda faṣd

(12) münāsib degildür istisḳāyı ziyāde ider eger istisḳā

(13) bi’l-külliyye zāʾil olup nıḳrīs şoñra ʿārıż oldıġı

(14) ṣūretde māniʿ degil bir kimsede ise nıḳrīs ile

(15) istisḳā müctemiʿ olmuş faṣddan ictināb olunup

(16) ḫāricden ve dāḫilden istisḳāya mażarratı olmayan

(17) devālar ile ʿilāc olunsun bir kimseye ʿırḳ ü’n-nisā ʿārıż

(18) olup ḳarūresi ḳırmızı ve ġalīẓ idi üstād

(19) basalıḳdan baʿde ʿırḳ ü’n-nisādan faṣd ile emr

73a

(1) idüp ġıdāsın ḥall ve zeyt sipāriş eyledi henüz

(2) bir ʿilletden ḫalāṣ olmuş nāḳih ve müsinn bir kimseniñ arḳasına

(3) bir vacaʿ ve eline cüzʾvi raʿşe ʿārıż olmuş idi ḳarūresi

(4) beyaż ve raḳīḳ idi üstād ġıdāsını taḳlīl ile emr idüp

(5) ḳabl ü’t-ṭaʿām istiḥmām sipāriş eyledi ol kimse iki

(6) gün muḳaddem ḥacāmat itmiş idi üstād ḫaṭā olunmuş buyurdılar

(7) **el-ḫāmis aşar fi’r-riyāḥ ve’l-ḳulunc ve yübsi’t-ṭabiʿat**

(8) bir kimseye ḳulınc-ı şedīde mübtelā olup eşyāʾ-yı ḥārreden

(9) müsteriḥ olur idi üstād aña evvelā bu ḥuḳneʾ

(10) ile iḫtiḳān sipāriş eyledi ḥuḳneniñ terkībi budur

(11) kerāviyā ve kemmūn ve neḫva-yı hindi ve ṣaʿter her birinden

(12) bir ḳabża aḫẕ olunup māʾü’l-ḳarāḥ ile kema yenbaġī

(13) ḳaynadalar tā ki ṣuya ḥumret gele baʿde taṣfiye ve muṣaffā-

(14)dan bir raṭl aḫẕ olunup içine lübb ḥabbü’l-ḳurṭum

(15) on dirhem sekbinec ve duhnü’l-ḫurūʿ her birinden bir dirhem

(16) ayāric fayḳarā üç dirhem ilhāḳ olunup ʿalīy ü’r-rīḳ

(17) iḫtiḳān oluna baʿde baṭnı ve ḥāṣıraları bu żımād

(18) ile tażmīd olunmak emr eyledi żımādıñ terkībi budur

(19) pābunec ve ṣemretü’l-birincāsıf ve merzencūş ve futenc

73b

(1) ʿale’s-seviyye aḫẕ ve baʿd ü’t-ṭabḫ merhem gibi olunca daḳḳ olunup

(2) fātra baṭn ve ḥāṣıralara żımād oluna eger gicelerde

(3) vacaʿ ziyāde olur ise bir dirhem faluniyā virile ṣoġuḳ

(4) ṣudan ictināb idüp şarāb ṣırf-ı tecerruʿ ide

(5) ġıdāsı isfidbāc olup luḥumdan ictināb ide

(6) diyü emr eyledi bir kimseye iki gün ḳadar ḳulınc-ı ḫafīfe

(7) mübtelā olup üstād aña incir maṭbūḫına ḥall olunmuş

(8) ʿasel-i ḫıyār şenber istiʿmāli emr eyledi bir kimseniñ sürre-

(9)sinde vacaʿ olup ekṣer günlerde ṭabiʿatı ḳabż üzre

(10) idi ʿale’r-rīḳ eşyāʾ-yı ḥārre istiʿmālinden mutażarrır

(11) olup ḳarūresi aḥmer idi bir ġulāma üç gün

(12) ınḳıbāż ʿārıż olup ḥāṣıralarında vacaʿ ve ḳarāḳar

(13) var idi ḳarūresi aṣfer ve ġayr-ı nażīc idi üstād aña

(14) evvelā maʿcun-ı şehriyārāndan bir şerbet virüp baʿde ḳurṣ-ı

(15) ḳulınc istiʿmāli emr eyledi bir ḫātun baṭnında vacaʿdan

(16) ve ḫamıżāt istiʿmālinden tażarrurdan şikāyet idüp

(17) ʿadet ḥayżı münḳaṭıʿa olmuş idi üstād aña māʾü’l-

(18) kemmūn ile on dirhem gülbeşeker istiʿmāli ve baldırlarına

(19) şişe urulmak emr idüp ġıdāsını noḥudāb

74a

(1) sipāriş eyledi bir ḫātuna yedi gün baṭn-ı aʿlāsından

(2) ṣol cānibine vacaʿ ʿārıż olup ṭabiʿatı munḳabż ve

(3) teneffüsi müteʿassir idi üstād ṣol ṭaraf ḳıfālden

(4) faṣd itdirüp gicelerde otuz dirhem benefşe şerbeti

(5) ile on dirhem ʿasel-i ḫıyar şenber istiʿmāli ve ṣabahlarda

(6) cüllāb ile benefşe ḥamīresi baʿde bir ḳadeḥ arpa ṣuyı

(7) istiʿmāli emr idüp mevżıʿ-ı vacaʿa żımād-ı şavṣa ile

(8) tażmīd sipāriş eyledi bir ḫātunuñ sürresinde

(9) vacaʿ olup ṭabiʿatı ḳabż üzre ve ḳarūresi māʾü’r-

(10) rummāna müşābih idi ʿaṭeşi ve aġız ḳurılığı yoḳ

(11) idi üstād aña duhn-i sezāb ve cünd-i bīdester

(12) ile iḫtiḳān emr eyledi bir ḫātunun sürresi altında

(13) bir vacaʿ var idi ḳarūresi leben-i cāṣur gibi

(14) idi ve mevżıʿ-ı vacaʿı ḥārü’l-melmes olmaḳ üzre naḳl

(15) eyledi üstād aña faṣd ve cüllāb ile ḳurṣü’l-benādıḳ

(16) istiʿmāli emr idüp ġıdāsını bādem yaġı ile ısfanaḥ

(17) emr eyledi bir ḫātunuñ sürresinde bir vacaʿ olup

(18) ol vacaʿ sürreden miʿdesine mürtefiʿ olmuş idi

(19) güya ki ol mevżıʿda bir ḫıyār ṭurur gibi elem virir

74b

(1) idi eşyāʾ-ı ḥārreden müsteriḥ olur idi

(2) üstād aña ḳurṣ-ı ḳulınc-ı ḥār istiʿmāli emr eyledi

(3) bir kimseye beş gün ḳadar yübs-i ṭabiʿat ʿārıż olup

(4) ḳarūresi aşfer ve naż̄ic idi üstād aña ḥuknеʾ-i

(5) leyyine ile iḥtiḳān olunup baʿde ḳurṣ-ı ḳulınc-ı bārid

(6) istiʿmāli emr eyledi bir ḫātunuñ sürresinde vacaʿ

(7) olup baṭnı linet üzre olduḳda vacaʿ-ı şed̄id

(8) olur idi üstād cevāriş ḥūzı ve sufūf-ı ḥabb ü'r-rummān

(9) istiʿmāli emr eyledi bir kimseye gāh gāh vacaʿ-ı ḳulınc gelür

(10) idi üstād aña altmış dirhem māʾü'l-kemmūn ile

(11) beş dirhem bādem yaġı ve on dirhem fān̄id sükkeri

(12) istiʿmāline müdāvemet ve ġıdāyı taḳl̄il ve şarāb-ı

(13) ṣırf içmek emr eyledi bir ḫātunuñ baʿdü'l-vilāde

(14) ḳarnı ve ayaḳları şişüp suʿāl daḫı gelmiş idi

(15) üstād aña bilā bencʿamel olunan ḳurṣ-ı ḫaşḫāş ve māʾü'ş-

(16) şaʿīr istiʿmāli emr idüp ġıdāsını kaʿk ve levz-i

(17) muḳaşşer sipāriş eyledi üstād Şāpūra bir ḥuḳne

(18) sipāriş eyledi ki ḳulınc balġamı ve rīḥ̄iye ac̄ibü'l-fiʿldür

(19) terkībi budur mābunec ve ikl̄ilü'l-melik ve pāzı

75a

(1) ve besfāyic onar dirhem incir ve ḫanẓal birerʿaded ḥasek

(2) ve şibş ve seẕāb bir ḳabża ve buy toḫmı ve kettān toḫmı

(3) ve naḫve-i hindī birer cefne aḫẕ olunup sekbīnec ve cav

(4)şīr ve muḳl ve ḳaṣnı ve milḥ-i hindī ve būraḳ her birinden

(5) bir dirhem cünd-i bīdester yarım dirhem ilḥāḳ ve ḥall

(6) olunduḳdan ṣoñra naḫve-i hindī ṭabḥ olunmuş nıṣf-ı

(7) vaḳıyye ziyt iżāfe ve iḥtikān oluna ve üstād buyurdılar ki

(8) tehevvuʿuñ şiddetine ve mevżıʿ-ı vacaʿıñ ʿiẓamına ve ihtibās-ı

(9) baṭnıñ şiddetine ve tuḥmeʾ-i müteḳaddimiye iʿtimād eyledigüm

(10) devālardandır bu ʿalīl bu ʿārıżalara mübtelādır

(11) vacaʿ-ı ḳulınc vacaʿ ḥaṣāh gāh gāh olur ki farḳ olunmaz

(12) ikisini daḫı teskīn içün bu maʿcūn münāsibdür

(13) terkībi budur bezrü'l-benc ve fülfül-i ebyaż ve afyon her

(14) birinden on dirhem zaʿferān on miṣḳāl sünbül-i

(15) hindī ve ferfiyūn ve ʿūdü'l-ḳarḥ her birinden iki miṣḳāl

(16) aḫẕ olunup ḳanun üzre ʿasel-i menzuʿ ü'r-raġve ile

(17) maʿcūn oluna bir ḫātunuñ sürresinde reʾs-i miʿde-

(18)sine bir buḥar mürtefiʿ ve yanlarına munbasıṭ olup

(19) vacaʿ-ı şedīd ile icāʿ ider idi suʾāl olundı ki

<u>75b</u>

(1) ṭabiʿatıñ mülāyim olduḳda bunlara ḫıffet gelür mi

(2) belī ḫıffet gelür didi pes üstād anıñ tedbīrinde

(3) kemmūn ve anīsōn birer ḳabża razıyāne köki ve kerefes köki

(4) ḳabuḳları onar dirhem aḫẕ olunup üç raṭl

(5) ṣu ile bir raṭl ḳalınca ṭabḥ ve taṣfiye oluna baʿde

(6) on dirhem ʿasel-i ḫıyārşenber ve beş dirhem ṭatlu

(7) bādem yaġı iżāfe olunup ṣabaḥlarda istiʿmāl

(8) oluna diyü emr eyledi ve tekrār buyurdılar ki eger ḳarūre-

(9)de ḥarāret olur ise bu devāya bir ḳabża ḳurı benefşe

(10) ilḥāḳ oluna devāʾü'l-ḳulıncü'l-ḥārr ol ṣu ile virilür

(11) ṣıfatı budur (ṣıfatu'l-māʾi'leẕi yüṣrab bihi devāʾ el-ḳulınc)

(12) yaʿni ol ṣunuñ beyānındadır ki kemmūn ve naḫve-i hindī

(13) her birinden elli dirhem aḫẕ olunup üç raṭl ṣu

(14) ile bir buçuḳ raṭl ḳalınca ṭabḫ ve taṣfiye oluna baʿde

(15) muṣaffādan bir ḳadeḥ aḫẕ olunup dört dirhem

(16) devāʾü'l-ḳulıncü'l-ḥār ve iki dirhem bādem yaġı ve iki

(17) dirhem ḫurūʿ yaġı iżāfe ve istiʿmāl oluna gāh olur ki

(18) huruʿ yaġına ḥācet olmaz bu ṣūretde duhn-i ḫurūʿ

(19) terk olunur bir ḫātun ınḳıbażdan

76a

(1) ve sürresinde vacaʿden ve intifāḥdan şikāyet idüp

(2) üstād aḫṣāsını tecessüs eyledi ve didi ki māʾnıñ

(3) ibtidāsıdır pes tedbīrinde buzūr-ı ḥārre ṣuyı ile

(4) ʿasel-i ḫıyārşenber istiʿmāl emr idüp ġıdāsını noḫudāb

(5) sipāriş eyledi bir kimseye beş gün ḳadar yübūset-i

(6) ṭabiʿat ʿārıż olmuş idi üstād bir ḥuḳneʾ-i müshile

(7) ve benefşe ḥamīresi istiʿmāli emr idüp ġıdāsını sāde

(8) yaġı ile terbiye olunmuş ısfanaḫya sipāriş eyledi

(9) ḥarāretden neşʾet itmiş vacaʿ-ı ḳulınc-ı şedīde afyon

(10) naḳʿ olunup taṣfiye olunmuş ʿuṣāre-i hindibā emr

(11) eyledi bu ṣūret afyon ṣırf virmeden evla

(12) ve ġāʾilesi azdır vacaʿi teskīn ider taḥẕīri vardır

(13) bir ʿilletde duhn-i ḫurūʿ virildikde yafuḥ-ı ʿalīle

(14) duhn-i benefşe vażʿ oluna ki başını tebrīd ve terṭīb

(15) idüp buḫārı menʿ ider ʿale'l-ḫuṣūṣ ʿalīle duhn-i

(16) ḫurūʿdan ṣadāʿ-ı ʿārıż ola bu tedbīre muhtāc olunur

(17) ve maʿlūm ola ki baş tebrīd olunduḳda duhn-i

(18) ḫurūʿdan süḫūnet gelmez ve ol kimseye ḥumma ʿārıż

(19) olmaz bir kimse ṣaru bir mādde ḳayʾider idi ve ṭabiʿatı

76b

(1) ḳabż üzre idi üstād aña ḳurṣ-ı benefşe ile ishāl

(2) baʿde ḳurṣ-ı ṭebāşir ve ḳurṣü'l-ʿūd istiʿmāli emr idüp

(3) ġıdāsını ḳoruḳ ṣuyı yāḫud rībās ṣuyı ile

(4) bişmiş piliç sipāriş eyledi sinn-i şeyḫūḫetde bir kimse

(5) dāʾimā ḳulıncdan müteʾeẕẕi olur idi üstād aña otuz

(6) dirhem incir ṣuyı ve on dirhem ḫıyār şenber balı

(7) ve üç dirhem bādem yaġı istiʿmāline müdāvemet emr eyledi

(8) tā ki ṭabiʿat günde iki meclisden ziyāde ʿamel ider

(9) olunca baʿde ġıdāsını isfidbāc ve ḳulınc ʿilletine ṣāliḥ

(10) ġıdālar sipāriş eyledi bir kimseye ilāvüs ʿārıż

(11) olup muḳaddemā bir daḫı ʿārıż olup defʿ olmuş

(12) imiş üstād aña evvelā şeyāfāt-ı ḥārreye mürācaʿat it

(13) fāʾide ider ise febiha fāʾide itmedügi ṣūretde

(14) ṭuz ve būraḳ iżāfe olunmuş ḥuḳne ḥādde ile iḥtiḳān

(15) it diyü emr eyledi baʿde ġıdā’iyyetlü şeyʾler ile

(16) iʿāliʾ miʿdeye taḳviyet sipāriş idüp cevāriş-i

(17) sefercel-i kebīr istiʿmāli ve sefercel-i muṣaffa taʿyīn eyledi

(18) tā ki emʿādan miʿdeye munṣabb olan maddeʾ-i muʾeẕẕıyayıʾ

(19) miʿde ḳabūl eylemeye baʿde didiler ki ḥuṣyelerinde

77a

(1) şiş vardır üstād buyurdular ki ʿilletiñ maddesi

(2) keṣīre olmaġla faẓlası ol mevżıʿa munṣabb

(3) olmuşdur bir ḫātunuñ baṭnında ḳarāḳar-ı nefḫ olup

(4) ṭabiʿatı mülāyim olduḳça istirāḥat ider idi ve

(5) boġazından bir buḫār mürtefiʿ olup ṭudaḳlarını

(6) iḥrāḳ ider ẓann iderdi üstād bu fiʿl buḥār-ı

(7) ḥāmıżdan olur nefḫ ve ḳarāḳar tuḫmeden olur diyüp

(8) cevāriş kemmūnı istiʿmāli ve her gün ḥammāma girmek

(9) ve ġıdāyı taḳlīl itmek emr eyledi müddet ḥamli dört

(10) ay olmuş bir ḫātunuñ gāhi baṭnına nefḫa ʿārıż olup

(11) cüşāʾ ile müsteriḥ olur idi ḥumma ve istisḳaʾ

(12) ʿalāmetleri yoḳ idi üstād aña naḫva ṣuyı

(13) ile gülbeşeker istiʿmāli ve baṭnını ḫaşīn bezler ile ḳızarınca

(14) oġdırmak emr idüp ġıdāsı merī ve ziyt ile

(15) nān olmaḳ eger bir ṭaʿām ṭabḫ iderler ise ol

(16) ṭaʿāma merī ve ziyt iżāfe olunmaḳ sipāriş eyledi

(17) bir kimse getürdiler ki ḳızamıḳ ʿilleti ʿaḳabinde itmiş daḫı

(18) ḳarūresine ḥarāret ve baṭnında ḳarāḳar ve ṭabiʿatında

(19) yübūset var idi üstād aña ḳurṣ-ı benefşe istiʿmāli

77b

(1) emr eyledi aṣferü'l-levn bir kimseniñ baṭnında riyāḥ

(2) olup ṭabiʿatı mülāyemete māʾil iʿtidāl üzre idi ayaġ

(3) üstüne ḳalḳdıḳda başına devvār ʿārıż olur idi

(4) çandān ʿaṭeşi yoḳ idi ḳarūresi raḳīḳ ve ṣufrata

(5) māʾil idi üstād aña māʾü'l-kemmūn ile on dirhem

(6) gülbeşeker istiʿmāli emr eyledi bir kimseniñ baṭnında vacaʿ

(7) ve ḳarāḳar ve secḥ olup muḫāṭ gibi bir şeyʾi çıḳardı üstād

(8) anıñ tedbīrinde iki dirhem ḥurfā beyaż ṣu ile naḳʿ

(9) olunup bir müddet terk oluna vaḳtā ki ḥurf-ı mezbūr māʾ-ı

(10) teşerrüp idüp münfetiḥ ola yaʿni ḳabara iki dirhem

(11) ziyt iżāfesiyle istiʿmāl ide ġıdāsı ṣufratü'l-

(12) beyaż ola diyü emr eyledi ḳulınca mübtelā bir kimseye

(13) ishāl ve füvāḳ ve baṭnına vacaʿ ʿārıż olmuş idi üstād

(14) aña nıṣf dirhem faluniyā istiʿmāli emr idüp daḫı

(15) buyurdılar ki faluniyā vacaʿi teskīn ve füvāḳı ḳaṭʿ

(16) ider bir ḫātunuñ üç gün ḳadar ṭabiʿatında yübūset

(17) ve sürresinde vacaʿ olup ḳarūresi beyāża

(18) māʾil ġalīż idi ve kesīren ġaşeyān gelür idi üstād

(19) aña ḥuḳne-i ḥādde ile iḥtiḳān ve ḳurṣü'l-ḳulıncü'l-ḥār

78a

(1) istiʿmāli emr eyledi bir ḫātunuñ sürresine maġż

(2) müşābihi bir vacaʿ ʿārıż olup ṭabiʿatı muʿtedile

(3) idi eşyāʾ-i ḥārreden müteʾeẕẕi olup ʿāḳıbet

(4) ṣudāʿa müntehī olur idi üstād aña beş dirhem

(5) gülbeşekere bir dānıḳ devāʾü'l-misk iżāfe idüp māʾ-i

(6) raziyāne ve māʾü'l-kemmūn ile istiʿmāl itmesin emr idüp

(7) ġıdāsını noḫudāb sipāriş eyledi bir kimseniñ surresinde

(8) bir nutuvv var idi arḳa üstine yatdıḳda başılmaḳ

(9) ile ol nutuvv muḫtefī olup bir ḳarḳara işidilür idi

(10) üstād bu nütüvve ʿilāc olmaz illa ṣarḳılar ile muḥkem

(11) baġlanmaḳ ile mümkün olur diyüp cevāriş kemmūnı

(12) istiʿmāli sipāriş eyledi bir ṣabiniñ esfel-i sürresinde

(13) şiş olup üstād aña māʾü'l-kemmūn ile bir dirhem

(14) gülbeşeker virilmek emr idüp buyurdılar ki vacaʿ

(15) müştedd olur ise ısıcaḳ ṣuya iclās ideler bir

(16) ḫātun getürdiler ki vücūdı raʿşe üzre idi didi ki

(17) ṭabiʿatım ḳabż üzredir ve mürreʾ-i ṣafra ḳayʾ iderim ve

(18) gāhi ḳayʾ eyledigim ṣafra siyāha māʾil olup ṣabr gibi

(19) ḫurūc ider üstād aña ḳulınc-ı merārīdür diyüp her üç

78b

(1) günde bir kerre bir huḳneʾ-i müshileʾ-i ḳaviyye ile iḫtiḳān itmek

(2) ve bir dānıḳ saḳmuniyā ilhāḳ olunmuş devāʾü'l-ḳulıncü'l-bārid

(3) istiʿmāl itmek ve miʿdesini ṭoldurınca cüllāb

(4) istiʿmāl idüp baʿde ḳayʾ itmek ile emr eyledi

(5) eşḳarānıyü'z-żaḫm bir kimse ḳulınca mübtelā olup

(6) eṭıbbā ʿilācında ʿāciz olmuş idi ol kimse-

(7)niñ her ekl eyledügi şeyʾ miʿ desinde ekşiyüp

(8) baʿ de ḳayʾ ider idi ve ʿilleti müştedd olur idi

(9) üstād añа gicelerde ḥabb-ı sekbinec ve ḥabbü’s-ṣabr

(10) ve ṣabahlarda ḳurṣü’l-kevkeb istiʿ māli emr idüp

(11) ġıdāsını itmek ile bal sipāriş eyledi üç

(12) günden ṣoñra gelüp didiler ki raḥat buldı

(13) lakin maḳaʿ dına vacaʿ -ı şedīd ʿ ārıż oldı üstād

(14) şişe içinde teshīn olunmuş duhn-i ḥall ile

(15) iḥtiḳān sipāriş eyledi tekrār gelüp didiler ki maḳʿ adı

(16) şişdi ve ḳızardı ve dāḥilinde ḥancer ile urılur

(17) gibi burucuḳ var ṣoġuḳ ṣuya oturdukda rāḥat

(18) ider üstād tedbīrinde ḥumret ziyāde oldıġı

(19) ṭarafıñ basalıḳdan faṣd ile emr idüp ġıdāsını

79a

(1) zirebāc-ı bārid ve ṣoġuḳ ṣuya oturmaḳ sipāriş eyledi

(2) baʿ de ʿillet-i maḳʿ ad içün her gice bir miṣḳāl ḥabbü’l-

(3) kever istiʿ māli ve ṭabiʿ atını mülāyim ṭutmaḳ ile emr eyledi

(4) bir ḡātunun sürresinde rīḥ-i fatḳ ve miʿ desinde

(5) daḫı riyāḥ olup üstād anıñ tedbīrinde mevżıʿ -ı

(6) fatḳ ḳanıñ üzre şedd olunup māʾ -i ḥār ile cevāriş

(7) kemmūnı istiʿ mālini emr eyledi bir kimseniñ ṭabiʿ atında ınḳıbāż

(8) ve sürresi altında ṣaġ ḥaṣrasına māʾ il vacaʿ olup

(9) ṣol omuzına bir buḥār mürtefiʿ olur idi üstād

(10) aña ḳurṣ-ı ḳulınc-ı bārid emr idüp ġıdāsını noḫudāb

(11) ve isfidbāc-ı bilā-luḥum sipāriş eyledi bir kimsede

(12) ḳulıncdan nevʿ-i ḫafīf var idi üstād aña şehr-i yārāndan

(13) bir şerbet virüp bir gün ṣoñra ḳurṣ-ı ḳulınc-ı ḥār

(14) istiʿmāli emr idüp ġıdāsı ḥummāsı olmadığı ṣūretde

(15) noḫūdab olmaḳ ile emr eyledi bir ḫātuna ḳulınc ʿārıż

(16) olup üstād aña bādem yaġı ile ʿasel-i ḫıyārşenber

(17) emr eyledi bir ḫātunuñ sürresinde ve miʿdesinde

(18) vacaʿ olup aġzında acılıḳ var idi bir şeyʾ ekl

(19) itdikde vacaʿ müştedd olur idi üstād aña ḳurṣ-ı

79b

(1) ḳulınc-ı bārid istiʿmāli ve ṣabaḥlarda gülbeşeker vacaʿ-ı şedīd

(2) olduḳda ısıcaḳ ṣuya cülūs emr idüp ġıdāsını

(3) noḥudāb sipāriş eyledi ol ḫātun didi ki

(4) ḳurṣ-ı mezbūruñ istiʿmāline ḳādir degülem pes üstād

(5) ḳurṣuñ bedeline bādem yaġı ve ḥām incir ʿuṣāresiyle

(6) ʿasel-i ḫıyārşenber istiʿmāl taʿyīn eyledi bir ḫātunuñ

(7) kitfinde riyāḥ müctemiʿa olmuş idi mevżıʿ-ı vacaʿ ḳırmızı

(8) mıdır diyü suʾal olunduḳda belī ḳırmızıdır didi

(9) üstād faṣd ile emr itdikde beş gün muḳaddem ben

(10) faṣd itdim didi üstād suʾal eyledi ki ʿillet faṣd

(11) itdügin gün mi ẓuhūr itdi ḫātun yoḳ didi

(12) ol günde vacaʿ ziyāde oldı mı dinüldikde ziyāde

(13) olmadı didi pes üstād cānib-i maḥāfilden faṣdı

(14) iʿāde it diyü emr eyledi bir ḫātunuñ sürresinde

(15) vacaʿ-ı ḳarāḳar olup miʿdesine mürtefiʿ olur idi

(16) ḥayżında noḳṣān ve ṭabiʿatı līnet üzre olup

(17) günde dört meclis icābet ider imiş ve bu ʿillet

(18) ḥādiṯ olalı birkaç sene imiş üstād aña cevāriş

(19) ḥūzī ve ḥabb ü'r-rummān istiʿmāli ve her gün ṭaʿāmdan

80a

(1) muḳaddem ḥammāma girmek ve ġıdāsı saʿter-i ḳalīl ile noḫudāb

(2) sipāriş eyledi bir ṣabiniñ sürresinde vacaʿ

(3) ve ṭabiʿatında līnet olup ḳarūresinde ʿalāmet-i

(4) ḥarāret yoḳ idi üstād aña ısıcaḳ ṣu ile

(5) gülbeşeker istiʿmāli emr idüp ġıdāsını noḥudāb sipāriş

(6) eyledi bir kimseniñ sürresinde vacaʿ-ı dāʾimi ve ṭabiʿatında

(7) līnet olup zaḫīre ʿalāmeti kezalik didān ve ḳan

(8) daḫı yoḳ idi günde üç kerre gāh dört kerre ʿ

(9) amel ider idi üstād aña iki dirhem bezr-i ḳaṭūnayı

(10) miṣli gül yaġı ile ḳavurup istiʿmāl eylemek emr idüp

(11) ġıdāsını ḥabb ü'r-rummān ve zebīb ile ʿamel olunmuş müzevvere

(12) emr eyledi ümerādan birine maġṣ ʿārıż olup

(13) eṭibbāsı lüʿāb-ı bezr-i ḳaṭūna virmek içün ittifāḳ

(14) eylediler üstād menʿ idüp buyurdılar ki lüʿāb-ı bezr-i ḳaṭūna-

(15)nuñ ḳulınca mażarrat-ı irāṣında şübhe olunmaz mı lāyık

(16) ve evla olan oldur ki virilen devānın fāʾidesi

(17) olmaz ise bāri żararı olmaya pes iki dirhem bādem

(18) yaġı cüllābıñ miḳdār şerbetine mezc olunup ḳalīle

(19) ḳalīle tecerruʿ iderek ṣabaḥdan nıṣf-ı nehāre dek tamam ide

80b

(1) üstād buyurdılar ki vāliʾ-i Ḫorasāna bir nevʿa vacaʿ-ı baṭın

(2) ʿārıż olup eṭıbbā ʿilleti ḳulınc ẓann itmegile ḥabb-ı müntin

(3) virmek üzre ʿazm ve cezm eylediler bu faḳīr müsāʿde

(4) itmedim zīra nabżınıñ dūdi olması bañа delīl oldı ki

(5) anda olan vacaʿ-ı maġṣdır ve ʿillet-i ibtidāʾ-i

(6) heyżadır zīra ḳulıncda nabż-ı hāyic ve şedīdü'l-

(7) ıżṭırāb olur pes miḳdār ḳalīl ısıcaḳ ṣu

(8) içerdim ol ṣuyı ḳayʾ eylemedi eger ḳulınc olsa ḳayʾ

(9) ider idi baʿde ṣoġuḳ ṣu içmege iẕin virdim ve

(10) didim ki her ṣu içdikde sañа ishāl gelür didügim

(11) gibi vāḳıʿ oldı baʿde ḳadar-ı ḳalīl bezr-i ḳaṭūna içürdim

(12) ġıdāsını sumāḳıye ve iki yāḫud üç yumurṭa ṣarusı

(13) taʿyin eyledim sinn-i kühūletde bir kimseniñ arka-

(14)sında verāʾ ḳaṭanında vacaʿ-ı şedīd olup

(15) ol vacaʿ baṭnında daḫı müşāhede ider idi

(16) ol kimse ʿillet ʿarużdan muḳaddem tāze buġday

(17) ekl itmiş idi üstād añа ısıcaḳ ṣu ile cevāriş-i

(18) şehr-i yārān yāḫud cevāriş-i temrī istiʿmāli emr eyledi

(19) bir kimse didi ki ṭabiʿatım ḳabż üzredir diyüp

81a

(1) dört günde bir icābet idüp ibtidāʾ-i bunduḳa miṣallü

(2) şeyʾler çıḳup baʿde ġāyet mülāyemet üzre ḫurūc

(3) ider baʿde bir ḳaşʿarire ʿārıż olup maḥmūm

(4) olurum üstād añа ḳulınc ḳarībi bir ʿilletdür diyüp

(5) her gice beş dirhem ʿasel-i ḫıyār şenber istiʿmāl idüp üzerine

(6) cüllāb istiʿmāl it ḫatta fażalāt bunduḳa miṣallü müteḥaccir olmaya

(7) ve ḥumma ve ḳaşʿarire izālesi içün gülbeşeker istiʿmāl it diyü

(8) emr eyledi on dört yaşında bir ḳızcaġızıñ ṭabiʿatında

(9) ınḳıbāż ve yüzünde iltihāb ve gözlerinde ḥumret var idi

(10) ḥāʾıż oldı mı diyü suʾāl olunduḳda henüz ḥāʾıż

(11) oldıġı yoḳdur didiler üstād imdi faṣdı

(12) ḫaṭarnākdır diyüp ıccāṣ ve terencübīn ile ṭabiʿatı telyīn

(13) idüp ṣabaḥlarda sükker ile māʾ ü'ş-şaʿīr baʿde māʾü'r-

(14) rummān virile diyü emr idüp ġıdāsını bādem yaġı ile

(15) ḥall-i ziyt sipāriş eyledi bir ḫātun her ne zaman

(16) bir şeyʾ ekl eylese ṣaġ ḥāsırasında bir vacaʿ ḫādiṣ

(17) olup başına ve arḳasına müteṣāʿid olur idi ve ol

(18) şeyʾ ḫāmıżā ḳayʾ itmedikçe ṣabr idemezdi ṭabiʿatı

(19) ziyāde münḳabż idi üstād bu ʿillet-i ḳulıncdır diyüb

81b

(1) gicelerde bir dirhem ḥabbü'ṣ-ṣabr ve ṣabaḥlarda ḳurṣü'l-kevkeb

(2) istiʿmāli emr idüp ġıdāsını taḳlīl ve ısfanaḥ ve zirebāc

(3) sipāriş eyledi süd emer bir ṣabide fatḳ olup üstād

(4) añа şibʿ tām getürecek ḳadar süd virmesünler ve uyanup

(5) beşikden çıḳarıldıḳda bir sāʿat ḳadar mekṣ olunmadıḳca

(6) emzirmesünler diyü tenbīh idüp mevżıʿ-ı fatḳa żımādü'l-

(7) fatḳ vaż eyledi **es-sadis ʿaşar fi emrāżü'l-ḳalb**

(8) Buḫaradan bir kimse gelüp naḳl eyledi ki bir ḫātunuñ

(9) cevfından başına bir buḫār ḳalḳup boynunda ve dāc

(10) ṭamarları müntefiḥ olup ġaşi ʿārıż olur imiş yaʿni

(11) bayılur imiş ʿādet ḥayżı müsevveye imiş üstād buyur-

(12)dılar ki ḳalbinde ḥarāret-i mufriṭe vardır şiryāna munṣabb

(13) olup ve dāclar müntefiḥ olur yaʿni ḳabarır ve dimaġa

(14) sühūnet virir pes tedbīrinde ṣāfinlerden on günde

(15) bir kerre faṣd oluna ve ayda bir kerre baldırlar üzerine şişe

(16) urıla diyüp zevci var mıdır diyü suʾal eyledi

(17) belī vardır didiler bir kimseniñ ḳalbinde żaʿif-i

(18) hażmdan südde var idi üstād aña ḳurs-ı emir bāris

(19) ve ḥabesü'l-rāʾib istiʿmāli ve afāviye ile sikencübīn

82a

(1) istiʿmāli ve südde irāṣ idici ġıdālardan ictināb

(2) emr idüp şarāb-ı ṣırf içmek sipāriş eyledi

(3) bir ḫātunuñ ʿādet ḥayżı münḳaṭʿa olup ḳalbinde

(4) ḫafaḳān ḥādiṣ olmuş idi üstād ṣol ṭarafdan

(5) faṣd itdirüp bir dānıḳ devāʾü'l-miski māʾ ü'r-rummān

(6) ile istiʿmāl itmek emr idüp ġıdāsını sumāḳıya sipāriş

(7) eyledi bir ḫātunda ḫafaḳān ve żaʿif miʿde

(8) var idi ḳarūresi ṣaru idi üstād aña bir dānıḳ

(9) devāʾü'l-misk ile beş dirhem gülbeşeker istiʿmāli emr eyledi

(10) bir ḫātunda ḫafaḳān olup ṣoġuḳ ṣoġuḳ

(11) terler idi üstād anuñ tedbīrinde beş dirhem gülbeşekere

(12) bir dānıḳ devāʾü’l-misk mezc olunup māʾ ü’t-tüffāḥ ile

(13) istiʿmāl olunmasın ve miʿde üzerine güllāb

(14) ile ṣandal vażʿ olunmasın emr eyledi ḫafaḳān-ı

(15) fuʾad içün buyurdılar ki bedende olan ḥarāret tefaḥḥuṣ

(16) oluna eger ol ḥarāreti izālede māʾ ü’t-tüffāḥ ile devāʾü’l-

(17) miskü’l-bārid istiʿmāli kifāyet ider ise bunlarıñ istiʿmāline

(18) müdāvemet oluna eger ḥarāret ziyāde olup izālesinde

(19) bunlar kifāyet eylemez ise māʾü’l-cübn ile dört dirhem ḳara helīle

82b

(1) istiʿmāline mübāderat oluna sinn-i şeyḫūḫetde bir kimse

(2) gelüp şikāyet eyledi ki ziyādece yürüdükde aña bühr

(3) ve ḥafaḳān-ı fuʾad ʿārıż olur imiş üstād suʾāl

(4) eyledi ki ṣadrıñda balġam müşāhede ider misin yāḫud

(5) suʿalıñ var mıdır bunlar daḫı yoḳdur didi pes

(6) üstād anıñ tedbīrinde beş dirhem gülbeşekere nıṣf

(7) dānıḳ devāʾü’l-misk iżāfe olunup māʾ ü’t-tüffāḥ ile

(8) istiʿmāl olunmasın emr eyledi bir ḫātun didi ki

(9) ayda iki kerre yāhud üç kerre vāḳıʿ olur ki ayaġımdan

(10) başıma ṭoġrı ḳarınca yürür gibi bir ḥālet müşāhede

(11) olunup ʿaḳabinde hafaḳān-ı fuʾad ve siñirlere vacaʿ

(12) ʿārıż olur baʿde ellerim ve ayaḳlarım çekilüp hemān

(13) maṣrūʿ olurum üstād ʿādet ḥayżından suʾāl

(14) eyledikde ḥayżım evvelki gibi degildür didi üstād

(15) aña iḫtināḳ-ı raḥmdır diyüp ṣāfından faṣd ve müdirrāt-ı

(16) ḥayż ve maṭbūḫ-ı eftimūn istiʿmāli emr idüp baʿde

(17) teẕkirede tahrīr olunan ihtināḳ-ı raḥm ʿilācları

(18) sipāriş eyledi Ḥasan bin Zeyd üstāda didi ki

(19) bir cāriyem fevt olmaġla ḳalbimde o rütbe fikret ve gam-ı

83a

(1) ḫādiṯ oldı ki beni mālezim iştiġālimden menʿ eyledi

(2) üstād nabżına yapışup fikret-i mezbūrdan nāṣī naḥīf

(3) buldı ve didi ki varuñ nefsüñüze cevārı keṣīre

(4) ʿarż eylemeñ ḳanḳısına meylüñiz olur ise anı alup aña

(5) muhabbet itmege saʿy idüñ bunuñ esheli Baġdāda ʿaẓīmet

(6) itmekdür anda ḥasna cāriyeler vardır ki fevt olan

(7) cāriyeyi size bī-şek ferāmuş itdirir ve bedenüñize

(8) her gün defʿatle soġuk ṣu reşş itsünler ve keṣīren

(9) faṣd itdirüñ ġıdāyı ṣafrā teskīn idici ez-cümle

(10) ḥışrımiyye ve ḥall-i ziyt emṣāline ḳaṣr idüñ ve iki

(11) günde bir kerre maʾ ü’r-rummānü’l-muzz istiʿmāl idüñ baʿde

(12) buyurdılar ki dünyada devām ve ṣebāt yokdur yoḫsa

(13) bunuñ gibi feylesof böyle ḫāliñ hezārına bir anda

(14) teselli virmege ḳādirdür bir ḫātuna gāhi vaḥşet

(15) ve ḳalbine ṭarlıḳ ʿārıż olur imiş ʿādet ḥayżı

(16) vaḳt ve miḳdār ciḥetinden müteġayyir olmamış idi üstād

(17) aña baldırlara ṣīṣe urmak yāḫud ṣāfından faṣd

(18) itdirmek baʿde maṭbūḫ-ı eftimūn istiʿmāli emr idüp

(19) didi ki eger ḳoldan faṣd itdirirseñ ḥayżuñ bi’l-külliye

83b

(1) münḳaṭʿa olur bir ḫātun vaḥşetden ve gönül tar-

(2)lığından ve gicelerde sehrden şikāyet idüp ʿādet

(3) ḥayżı ʿalā ḥālihi idi üstād aña devaʾü’l-murḳıd ve devāʾü’l-

(4) eftimūn istiʿmāli emr eyledi bir ḫātunuñ ḳalbine

(5) ıżṭırāb ve lehib ʿārıż olup bükāya müteheyyi olur

(6) idi vaḳtā ki büka ide ıżṭırāb ve lehīb sākin

(7) olup vacaʿ ḥareket ider idi ve her ekl eyledügi

(8) muvāfiḳ gelmez idi bazūsından faṣd itdirmiş

(9) idi üstād aña maʾ-ı cübne ve ḳar ṣuyı ile cüllāba

(10) müdāvemet emr idüp ġıdāsını oġlaḳ etinden yapılmış

(11) ḳarīṣ sipāriş eyledi vesvās ʿilletine mübtelā

(12) bir kimse ṣāfından faṣd itdirüp eftimūn ile maʾü’l-cübn

(13) istiʿmāli emr eyledi bir ḫātunun ḥayżı münḳaṭıʿ olup

(14) aña vesvās ʿārıż olmuş idi üstad aña daḫı

(15) bu tedbīr ile tedbīr eylemiş idi bir ḫātunda līnet-i

(16) ṭabiʿat ile maʿan ḫafaḳān-ı ḳalb olup levni aṣfer

(17) olmuş idi ʿadet ḥayżı çoḳ kerre müteʿazzir olur

(18) idi üstād nabżına yapışup bunda ḥummā-yı ḳalb

(19) vardır ve redidir ki dıḳḳa intiḳāl itmiş diyüp

84a

(1) duġ-ı baḳar ile ḳurṣ-ı ṭebāşir istiʿmāli ve ḫıyār ve bārid şeyʾler

(2) ekl eylemek ve benefşe ḳoḳmaḳ emr idüp ġıdāsını hülām-ı laḥmu'l-

(3) baḳr sipāriş eyledi bir ḫātun fu'ādında vāḳıʿ

(4) ḫafakāndan ve vesvās müşābihi bir ḥāletden şikāyet

(5) idüp ḳarūresi beyāża māʾil ve ʿādet ḥayżı ʿalā ḥālihi

(6) idi üstād aña ayda bir kerre yāḫud bi-ḥasebü'l-illete iki

(7) kerre eftimūn içmek emr eyledi bir ḫātunda velādet

(8) ve faṣd ile dem-i keşīr cereyān itmegile ḫafaḳān-ı ḳalb

(9) ve vesvās ʿārıż olup üstād aña mevżıʿunda ẕikr

(10) olunan tedbīri sipāriş itmiş idi tekrār gelüp

(11) didiler ki baṭnında bir iltihāb var ṭabiʿatı līnete maʾildür

(12) üstād on dirhem gülbeşekeri bir ḳadeḥ luffan narı ʿuṣāresi

(13) yāḫud maʾ-i ḥabb ü'r-rummān ü't-ṭariyyü'l-ḫāmıż ile istiʿmāl

(14) itmesin emr idüp ġıdāsın ḥabb ü'r-rummān ve zebīb

(15) sipāriş eyledi bir ḫātunuñ maḳʿadından dem-i keşīr

(16) seyelān itmegile ḳalbine ḫafaḳan ʿārıż olup üstād

(17) aña her gün gülbeşeker ile üç dirhem ḳurṣ-ı kehrübā istiʿmāli

(18) emr idüp ġıdāsın kaʿk ile sumāḳıya sipāriş eyledi

(19) bir ḫātunı naḳl eylediler ki uyḫu ḥālinde fezaʿ ider

84b

(1) imiş üstād nisāya maḫṣūṣ olan ʿilleti ne günedir didi

(2) didiler ki veled getüreli iki aydır baʿde suʿāl eyledi ki

(3) veledi getürdügi ḥālde ḳan az mı yāḫud çoḳ mı aḳdı

(4) didiler ki çok degil idi belki az idi pes üstād

(5) eftimūn maṭbūḫı istiʿmāli emr eyledi ki eger ḳan çoḳ

(6) aḳmış olaydı muraṭṭabāt ile ve edhān muraṭṭabā ḳoḳlamaḳ ile

(7) emr ider idi bu eṣnāda eṭʿime muġarriyye ile taġaddīde

(8) daḫı fāʾide olur sinn-i şeyḫuḫetde bir kimseye daḫı

(9) bir muṣıbet-i ʿaẓīmeden nāşī vesvās ʿārıż olup

(10) bir mevżıʿda ḳarārı mümkün olmayup dāʿima ṭavāf-ı

(11) eṭrafa ḥarīṣ idi üstād buyurdular ki bu nefsānīdür

(12) ṭabiʿi degildür insān içün böyle umūrda aḳlını

(13) ḳullanmak lāzımdır meṣelā dünyāyı ve dünyāda vāḳıʿ

(14) olan mesāʿib-i kesīre ve nevʿ-i insānuñ firāḳ-ı maḥbūbe

(15) ve fıḳdan-ı maṭlūba ibtilāsın taṣavvur idüp dünyanıñ

(16) dār- belā ve maḥall-i fāḳa ve ʿanāʾ oldıġın teẕekkür ide baʿde

(17) belde-i uḫrāya azīmet ve iḫvān ve eḥibbā ile mücāleset

(18) ve ülfet iḫtiyār ide ve ne zamanki nefesinde ḳan

(19) ʿalāmeti müşāhede oluna faṣd idüp ḳan

85a

(1) ḳırmızı çıḳarsa der-aḳab mesk idüp bağlayalar ḳırmızı

(2) olmadıġı ṣūretde beşeresine taġayyür gelince aḳıda ve her

(3) ayda iki kerre eftimūn maṭbūḫı istiʿmāl idüp

(4) edviyeʿ-i müferriḥaya müdāvemet ide ve ṭaʿāmını isfidbācāt-ı

(5) desime ḳalup miʿdeden taʿām münḥadır olduḳda

(6) eyyām-ı şitā ise ḥammāma gire sayf ise ṣoġuḳ ṣu

(7) ile istiḥmām ide ve ḥammāmdan çıḳdıḳda cüllāb

(8) içe ve duhn-i benefşe istinşāḳ ide ve şarābına o ḳadar

(9) ṣu iżāfe ide ki şarābıñ ṭaʿamı az müşāhede oluna

(10) ve ḳış eyāmında bıṭṭīḫ-i hindi ve anıñ emṣāli ve yazlarda

(11) ḥıyār ve anıñ emṣāli fevākih istiʿmāl ide ve nefsiniñ

(12) istedügi ṭaʿamları peydā idüp ziyādece

(13) ekl ide ve efkār-ı daʿima ile münḥall olacaḳ eşyāyı

(14) ḫayāl üzre ola bir ḫātunuñ maḳʿadında dem-i

(15) kesīr caryānından nāṣī ḥicāb-ı merīsinde şiş ve ḳalbinde

(16) ḫafaḳan ḥādiṯ olup üstād anıñ tedbīrin Ebu'l-

(17)Ḥasan ʿAllān emr eyledi ki evvelā rubb-ı rummān ile

(18) ḳurṣ-ı ṭabāşīr ve ḳurṣü'l-ʿūd virüp ḫafaḳan

(19) ve żaʿfe ʿilāc ide baʿde vāfirce maʾü'l-ḥār ile

85b

(1) ġarġara itdirüp baʿde duhn-i ḥall-i ḥār ile ġarġara

(2) itdüre ṣoñralarda duhn-i ḥal bedeline lüʿāb-ı bezr-i kettan

(3) ittiḫāẕ ide **es-sābiʿa ʿaşar fi evcaʿü'l-kebed** bir kimseniñ

(4) kebedinde ḥarāret müşāhede ider idi ve ḳarūresi

(5) ṣaru idi üstād aña bir vaḳıyye maʾ-ı hindbā ve iki vaḳıyye

(6) sikencübīn ile ḳurṣ-ı emir bārisü'l-bārid istiʿmāli ve ġıdā-

(7)sın sikencübīn ile ḥall ve ziyt emr idüp ḥulviyyāt

(8) ve eşyāʿ-ı ḥarreden iḫtirāz ile emr eyledi cesim

(9) ve ḥasenü'l-levn bir yigit gelüp aña ḥarāretden vacaʿü'l-kebed

(10) ʿārıż olmuş idi üstād nevādırāt-ı ṭıbbiyyedendür

(11) diyüp evvelā faṣd baʿde gicelerde ʿasel-i ḫıyār şenbe

(12) ve ṣabaḥlarda yarım raṭl maʾ-ı hindibā ile sikencübīn

(13) istiʿmāli emr idüp ġıdāsını ḥall ve ziyt-i ḫāmıż

(14) sipāriş eyledi bir ġātunuñ kebedinde yaʿni

(15) ḳaracigerinde ṣalābet olup ḳarūresi ġalīż

(16) ve ficc idi ve ḥarāret-i keşīret eşeri yoḳ idi üstād

(17) aña baʿdü'l-faṣd maʾü'l-hindibā ve ʿasel-i ḫıyār şenber

(18) ve iki dirhem bādem yaġı emr idüp ṭaʿāmuñ ḥall

(19) ve ziyt yāḫud zirebāc olsun didikden ṣoñra

86a

(1) didiler ki eger bu ṣalābet devām üzre ḳalursa żımād-ı

(2) ḥār ile mevżıʿ-ı kebedi tażmīd lāzımdır bir kimsede

(3) vacaʿü'l-kebed olup gicelerde ʿale'l-firāş ʿaraḳ-ı keşīr

(4) cereyān ider idi üstād kebed cānibi basalıḳdan

(5) faṣd ve ḳurṣ-ı emir bāris-i kāfuriyya istiʿmāli emr idüp

(6) mevżıʿ-ı meʾufa güllāb ile ṣandaleyn ṭılāsı sipāriş

(7) eyledi bir kimseniñ hicāb-ı kebedinde şiş olup

(8) ḥummāsı var idi üstād anıñ tedbīrinde on dirhem

(9) ʿasel-i ḫıyār şenberi maʾ-ı hindbā ile ḥall olunduḳdan

(10) ṣoñra iki dirhem acı bādem yaġı ve iki dirhem ṭatlu

(11) bādem yaġı ilḥāḳ olunup istiʿmāl olunmasın ve mevżıʿ-ı

(12) kebede ṣandal ve gül ve ḳadar-ı ḳalīl kāfur ile tażmīd olunmasın

(13) emr idüp ġıdāsını ḥalāvete māʾil ḥall-i ziyt ile

(14) sipāriş eyledi **es-ṣāmin ʿaşar fi'l-istisḳā'** bir ġulām

(15) getürdiler baṭnı biʿl-külliye şişmiş ve ḳarūresi

(16) aḥmer-i ḳanī idi üstād aña kelkelānec ve ḳurṣ-ı emir bāris-i

(17) bāride istiʿmāli emr eyledi üstāda bu tedbīrden

(18) suʾal eyledim buyurdılar kiʿillet-i istisḳāʾ zıḳḳīdür

(19) baʿde tenbīh eylediler ki mümkün oldıġı rütbe aclıġa ṣabr

86b

(1) eyleye ve sikencübīne müdāvemet eyleye ṭaʿamıñ ḥall ve ziyt

(2) ola bir kimseniñ ḳarūresi siyah idi üstād baṭnını

(3) lems ile tecessüs idüp müstesḳīdür didiler ve emr eylediler ki

(4) kelkelānec ve ḳurṣ-ı emir bāris ve zebīb ve emir bāris

(5) istiʿmāl ide ġıdāsı emir bārisiye olup aclıġa

(6) ṣabr eyleye istisḳaya mübtelā bir kimseye ṣalaḥ-ı ḥāle

(7) gelmiş idi üstād kelkelānecden ferāġat itdirüp

(8) ve ḳurṣ-ı emir bārisü'l-kāfurı istiʿmālin emr eyledi

(9) bir kimsede istisḳa ve zaḫīr var idi ve didi ki

(10) benden ḳan ve iriñ gider üstād emʿāsında ḳarḥa

(11) vardır diyüp ḥuḳne-i mümesseke yaʿni ṭutıcı ḥuḳne ve şiyāfü'z-

(12) zaḫīr ve ḳurṣ-ı emir bāris emr eyledi bir yigit istisḳaʾ-i

(13) laḥmiyye mübtelā olup ayaḳları o rütbe şişmiş idi ki

(14) parmaḳları görünmez olmuş üstād aña ḳurṣ-ı emir bāris

(15) virüp ayaḳların żımādü'l-remād ile tażmīd ve ġıdāsın

(16) ḥall ve ziyt sipāriş eyledi sinn-i şeyḫuḫetde

(17) bir kimseye intihāʾ-i istisḳāda idi ve uyḫu ḥālinde

(18) fezaʿ idüp ekṣer gicelerde sehre mübtelā idi ṣuya

(19) girmek murād itdikde teneffür idüp mün-ḳabż

87a

(1) olur idi duhn-i benefşe suʿuṭ eylese ṣudaʿ ʿārıż

(2) olur idi üstād anıñ bedeninde fażalāt-ı niyye

(3) vardır başına buḥarāt-ı ġalīẓe teṣāʿud ider diyüp

(4) ḥabb-ı ḳuḳıyā istiʿmāli emr eyledi bir kimse istisḳaʾ-i

(5) ṭabliye mübtelā idi üstād aña devaʾü'l-kürkümü'l-kebīr

(6) istiʿmāli emr idüp buyurdılar ki istisḳanıñ bu nevʿine

(7) devaʾ nādiren fāide ider ġıdālardan nān ile sikencübīn

(8) ve saʾir etʿimeʾ-i ḫāmıża münāsibdür bir ḫātunda tehebbüc-i

(9) aḥṣaʿ olup istisḳāya müşrif olmuş idi

(10) ṭabiʿatı yābise idi üstād anıñ tedbīrinde on

(11) dirhem ʿasel-i ḫıyār şenber maʾü'l-hindibā ile ḥall olunup

(12) raġvası alındıḳdan ṣoñra iki dirhem acı bādem yaġı

(13) ve iki dirhem ṭatlu bādem yaġı iżāfe olunup seḥer

(14) vaḳtında istiʿmāl oluna vaḳtā ki ṭuluʿ-ı şems ola üç

(15) dirhem ḳurṣü'l-verdü'l-kebīr istiʿmāl ide miʿdesine

(16) ṣandal ve gül ve ḳadar-ı ḳalīl kāfur ve maʿü'l-ās ve maʾü's-

(17) sefercel żımād oluna ġıdāsı ḥalāvete māʿil ḥall-i ziyt

(18) ola sinn-i şeyḫuḫetde bir kimseniñ bir maraż aḳabinde aʿżā-

(19)sında tehebbüc ẓuhūr idüp üstād buyurdılar ki eger bu tehebbüc

87b

(1) ʿillet aḳabinde olmasa istisḳādır tevehhüm olunurdı bu tehebbücüñ

(2) sebebi ḥarāret-i ġarīziyesi ḳıllet üzre olmaġla

(3) ebḫire ve fużūl-ı dāḫilden ḫāric mesāmmata mündefiʿa

(4) olamadıġıdır pes seniñ tedbīriñde delk yaʿni

(5) oġmaḳ kāfidir imdi ṣabaḥlarda gün ḳızınca

(6) yürüyüp baʿde aʿżāñı bir ḫaşīn mendīl ile oġdır-

(7)dıḳdan ṣoñra uyuyup bir şeyʿ ekl eyleme uyandıḳda tekrār

(8) bunuñ gibi ʿamel it vacaʿ-ı şedīd gelmeyince ṭaʿām eyleme dört

(9) yaşında bir ṣabide istisḳā ve intifāḫ-ı baṭn var

(10) idi üstād aña ṣabaḥlarda ḳurṣü'l-verd istiʿmāli

(11) emr idüp bevlini idrār içün bezr-i bıṭṭīḫ ve sükkere

(12) müdāvemet ve ḳaṭan üzerine tennūr-ı ʿatīḳ ḫurflarından

(13) meʾḫuẕ ḫarf ṭılā olunmaḳ emr eyledi bir kimse ki

(14) istisḳānun ibtidāsında idi ḳarūresi beyāż idi

(15) üstād şarāb ü't-tüffāḥ ile ḳurṣ-ı emir bārisü'l-ḥarü'l-ḳavī

(16) istiʿmāli emr idüp ṭaʿāmını māʾ-ı rummāna ve düsūmeti

(17) alınmış sikbāca batırılmış itmek sipāriş eyledi ve

(18) buyurdılar ki eyyām-ı şitāda istisḳānıñ meʿūneti azdır

(19) zīrā aʿṭeş ḳalīl olur **et-tāsiʿ aşar fi'l- yaraḳān**

88a

(1) yaraḳāna mübtelā bir kimseniñ ḳarūresi tibnī idi ṭabiʿatı

(2) ḥālinden suʾal olunduḳda leyyinedür didi üstād

(3) buyurdılar ki eger ṣafra berāze meyl eylemese ḳarūre aḥmer

(4) olur idi bu ʿillet mübtelāsınıñ saʿirinde oldıġı

(5) gibi bir kimse yarakāne ve istisḳāya mübtelā idi üstād

(6) aña her gün üç dirhem ḳurṣ-ı emir bārisü'l-kāfuriya

(7) yāḫud ḳurṣ-ı emir bāris sādece bir miḳdār kāfur

(8) ilḥaḳ idüp istiʿmāl itmek ve her haftada bir kerre

(9) ḳurṣ-ı kelkelānecü'l-bārid istiʿmāl itmek emr eyledi ol

(10) kimse didi ki kelkelānec istimāl eylemiş idüm ḳadar keṣīr

(11) ṣaru ṣular ishāl eyledi üstād didügim tedbīre

(12) müdāvemet it ṭaʿamıñ piliç emṣāli ile pişmiş zirişkiya

(13) olsun diyü tenbih eyledi bir kimseniñ ḳarūresi

(14) maʾ-ı kamaḥa müşābih esved idi ki bu karurede yarakān-ı

(15) esved ṣāḥibinde olur üstād aña ṣabaḥlarda maʾü'l-hindibāʿ

(16) ile sikencübīne ve şarāb-i afsentīne müdāvemet it didi

(17) bizler didük ki maʾ-ı hindibāʿ bulunmaz ise maʾ-ı ınebü's-saʿleb

(18) anıñ maḳāmına ḳā'im olur mı üstād kā'im olmaz didi

(19) zīra telyīni yoḳdur didi baʿde nıṣf ü'n-nehārda maʿü'l-hindbā'

88b

(1) ve şekerlü arpa ṣuyı istiʿmāli emr idüp ṭabiʿatını telyīn

(2) içün ḫıyārşenbe ve benefşe şerbeti istiʿmāli sipāriş eyledi

(3) ve buyurdılar ki görinüş budur ki bu kimseniñ berazı

(4) beyāż ṭoprаḳ gibi ola ne berazı mün-ṣabıġ ola yāḫud

(5) ṣıbġı ziyāde ola ḳarūresiniñ ṣabġı ḳalīl olur

(6) fi'l-vāḳiʿ bizler tecessüs eyledük ol kimseniñ berāzı üstādıñ

(7) didügi gibi beyāż ṭoprаḳ müşābihi idi yaraḳān

(8) ṣāhibi ḳarūresine müşābih bir ḳarūre ṣahibi içün

(9) suʾal eyledi ki gözlerinde ṣufret var mıdır belī vardır

(10) ve maḥmūmdur didiler üstād kebedinde daḫı südde vardır

(11) diyüp her gün sikencübīn ve māʾ ü'ş-şaīre müdāvemet

(12) itsün ġıdāsı ḥall ve ziyt olsun diyü sipāriş eyledi

(13) **el-ʿişrūnfi emrāż ü't-ṭıḥāl** bir ḫātunuñ ṭıḥālında

(14) şiş ve kebedinde vacaʿ olup cevfi ṭaʿamdan

(15) ḫāli oldığı ṣūretde vacaʿ-ı kebedi müştedd olup

(16) ṭabiʿatı ishāl ile icābet itdikde vacaʿ-ı ṭıḥāline ḫiffet

(17) gelür idi veʿādet ḥayżı beş senedür noḳṣān

(18) üzre imiş üstād aña ṣol ṣāfından faṣd itdirmek

(19) ve ṣabaḥlarda sikencübīn ile ve ḳurṣ-ı fencengüşt

89a

(1) ve ḳurṣü'l-kehribā istiʿmāl idüp baʿde māʾ 'ü'r-rummānü'l-

(2) mürr istiʿmāl itmek emr idüp ġıdāsını ḥall-i ziyt sipāriş

(3) eyledi on iki yaşında bir ṣabī getürdiler ḳarūresi

(4) tibnī idi ve didiler ki ṭıḥālında vacaʿ vardır ve teneffüsi

(5) redīdür üstād fesād-ı ṭıḥāluñ ibtidāsıdır diyüp

(6) ḳurṣ-ı fencengüşt istiʿmāli mevżıʿ-ı tıḥāle ḥall ile maḥlūl

(7) uşaḳ vażʿ olunmasın emr idüp ġıdāsını ḥall-i ziyt

(8) ve sāʿir eṭʿima-i ḫāmıża sipāriş eyledi bir kimsede

(9) ṭıḥāl ve istisḳā var idi üstād aña ḳurṣ-ı fencengüşt

(10) ve ḳurṣ-ı emir bārisü'l-bāride istiʿmāli emr eyledi bir

(11) kimseniñ ṭıḥālinde şiş olup miʿde ḳarībine varınca

(12) şiş mürtefiʿ olmuş idi üstād buyurdılar ki bunuñ

(13) miṣli nādir vāḳıʿ olur ki ṭıḥāl meʾūf olup ve kebed

(14) ve miʿde ṣaḥīḥ ola pes anıñ tedbīrinde ḳurṣü'l-kebirü'l-

(15) ḳavī istiʿmāli ve mavżıʿ-ı ṭıḥāle żımādü'l-ṭıḥālü'l-ḳavi

(16) vażʿı emr eyledi bir şabıñ ṭıḥālinden bir vacaʿ başına

(17) baʿde aġzına çıḳup gāhi aḳlı zāʾil olup ve gāh

(18) zāʾil olmazdı ve aña sehr-i keşīr ʿārıż olur idi ve sehriñ

(19) ʿurūżı aḳlı zāʾil oldıġı vaḳıtde ziyāde olur degül

89b

(1) idi üstād ḳarūresin isteyüp getürdiler ḳırmızı

(2) ve ġalīẓ idi üstād aña ḥabb-ı ḳuḳıya istiʿmāli ve kündüse

(3) ile ʿaṭse baʿde maʿcūnü'ṣ-ṣarʿ istiʿmāli emr idüp

(4) ġıdāsın ziyt ile yapılmış ḳalāya sipāriş ve südlerden

(5) ve ṣayd etlerinden ictināb ile tenbīh eyledi bir ḫātun

(6) ṭıḥālinde vacaʿden şikāyet idüp üstād lems ile tecessüs itdikde

(7) miʿdesini tażmīd emr idüp ġıdāsını ḥall-i ziyt ve taḳlīl

(8) ġıdā sipāriş eyledi bir kimsede ṭıḥāl ve ażlaʿında ḥicāba

(9) varınca bir şiş olup teneffüsünde ʿusret var idi

(10) ṭabiʿatı iʿtidāl üzre idi üstād aña faṣd ve sikencübīn-i

(11) sādec istiʿmāli emr idüp hindibānıñ ṭıhāle fāidesi yoḳdur

(12) buyurdılar bir ṣabiyyeniñ ṭıḥālinde ṣalābet ve emʿāsında

(13) ġılẓet olup ḳarūresi tibnī idi üstād aña

(14) māʾü'l-uṣūl ile beş dirhem ʿasel-i ḫıyārşenber ve iki

(15) dirhem duhn-i levz istiʿmāli emr eyledi bir ḫātuna ḥumma

(16) ʿārıż olup ṭıḥālinde cüzʾvi şiş var idi

(17) üstād aña ḳurṣ-ı fencengüşt ve ḳurṣü'l-verd istiʿmāli

(18) ve żımād ü't-ṭıḥāl ile mevżıʿ-ı ṭıḥāli tażmīd emr idüp

(19) ġıdāsı ḥall-i ziytden ġayrı olmamaḳ ile sipāriş eyledi

90a

(1) **el-ḥādi ve el-ʿişrūn fi emrāżü'l-kila ve'l-meşāne ve fi'l-bāh**

(2) bir kimsede ʿusrü’l-bevl olup tebevvül itdikde ḥırḳat

(3) ʿārıż ve ḳadar-ı ḳalīl ḳan çıḳardı üstād aña bunduḳatü’l-

(4) buzūr istiʿmāli ve günde üç kerre ısıcaḳ ṣuya girüp

(5) oṭurmaḳ ile emr idüp ġıdāsın bārid ve raṭbe

(6) ṭaʿāmlar ve semiz ṭavuḳ ile yāḫud bādem yaġı ile

(7) bişmiş isfidbāc sipāriş eyledi bir kimsede daḫı

(8) selesü’l-bevl olup ḳarūresi tibnī ve ʿaṭeşi şedīd

(9) ve aġzı yübūset üzre idi üstād aña diyābiṭusdur

(10) diyüp māʾ ü’ş-şaīr ve rubʿ miṣallü māʾ ü’r-rummānü’l-mürr

(11) istiʿmāline müdāvemet ile emr idüp ġıdāsını sumāḳıyye

(12) sipāriş eyledi bir kimseniñ bürūdet-i meṣāneden

(13) nāṣī selesü’l-bevli var idi üstād anıñ tedbīrinde

(14) ıṭrıfil-i ṣaġīra bir dānıḳ sencerniyana iżāfe olunup

(15) istiʿmāl olunmaḳ ve meṣāne ve eṭrāfına ban yaġı ṭılā olunmaḳ

(16) ve ısıdılmış bezler vażʿ olunmaḳ ile emr idüp ġıdāsın

(17) isfidbāc sipāriş eyledi fıtḳ ʿilletine mübtelā bir kimseye

(18) ʿaṭeş ile maʿan selesü’l-bevl ʿārıż olup üstād aña

(19) benefşe şerbeti ile ʿasel-i ḫıyārşenber istiʿmāli emr eyledi

<u>90b</u>

(1) bir ṣabi getürüp didiler ki meṣānesinde ḥaṣāt var idi

(2) iḫrāc olundı lakin şimdi eli ḳażibinden gitmez ve ḥayāların

(3) ḥakk ider üstād anıñ tedbīrinde bezr-i ḳıṣṣa ve bādem ve şeker

(4) her birini münferid evirmege mülāzemet idüñ eşyāʿ-ı lezceden

(5) imtināʿ idüñ diyü emr eyledi bir kimseniñ meṣānesinde

(6) ḥurḳata olup ḳażībden midde ḫurūc ider idi

(7) üstād aña ḳurṣü'l-kākunec ve bunduḳataü'l-buzür emr idüp

(8) ġıdāsın semiz ḳoyun eti yāḫud ṭavuḳ eti ile pişmiş

(9) isfidbāc sipāriş eyledi bir kimseniñ meṣānesinde

(10) ḥurḳata olup ḳarūresi beyāż ve ḥummāsı var idi

(11) üstād aña benefşe şerbeti ile ḫıyārşenber ve gicelerde

(12) ḳurṣü'l-buzür sipāriş eyledi bir kimseniñ ḳarūresi

(13) renkde ve incelikde ṣu gibi beyāż idi kezalik

(14) ʿaṭeşi şedīd ve ṣudaʿı ve dürürü'l-bevli olup

(15) üstād aña diyā biṭusdur diyü ḥükm idüp ḳurṣ-ı

(16) diyā biṭus istiʿmāli ve māʾ ü'r-rummānü'l-ḥāmıżata ve naḳıʿü'l-mişmişe

(17) müdāvemet ve ḥār şeylerden ictināb ile emr eyledi

(18) bir ḫātun ḥurḳatü'l-bevle mübtelā olup ḳarūresi

(19) utrucī idi üstād aña ṣaġ ḳıfālden faṣd

91a

(1) ve ḳublden merhem-i isfidāc kāfurı ḥumūl itmek ve arpa

(2) ṣuyı istiʿmāl itmek emr idüp ġıdāsını bādem yaġı

(3) ile pişmiş isfidbāc sipāriş eyledi* sinn-i şeyḫuḫetde

(4) bir kimseniñ ʿānesinde vacaʿ olup ḳarūresi beyāż

(5) ve ġalīẓ ve esfelinde rüsūb-ı ebyaż-ı keṣīr var idi

(6) üstād suʿal eyledi ki tebevvül ḥālinde ḳażībi iḥrāḳ

(7) ider mi ol kimse iḥrāḳı yoḳdur didi üstād bu

(8) ṭabiʿi bir defʿdir diyüp ḥabb-ı mütin istiʿmāl emr itdikde

(9) ol (kimse) ḥabb-ı müntinden istiʿmāl eyledim didi pes üstād

(10) incīr şerbeti ile ḫıyārşenber istiʿmāli emr idüp ġıdāsın

(11) noḫūdab ve isfidbāc sipāriş eyledi* bir kimsede

(12) ẕiya biṭus olup ḳarūresi beyāż idi ʿaṭeş-i

(13) şedīdi olup aġzında ḳurılıḳ var idi üstād

(14) aña şeker ile māʾ-i ıccās istiʿmāli ve ṣabaḥlarda arpa ṣuyı

(15) baʿde nıṣf ü'n-nehārde nar ṣuyı emr idüp

(16) ġıdāsın bādem yaġı ile pişmiş ısfanaḥ sipāriş

(17) eyledi ve buyurdılar ki bıṭṭīḫ-i hindi istiʿmāl eyleme zīra

(18) bıṭṭīḫ-i hindi seriʿü'l-istiḥāle ve müdirr olmaġla müberridāt

(19) beyninde diyā biṭus ʿilletine ziyāde mużırdur* bir şābbıñ

91b

(1) meṣanesinde bir vacaʿ olup ne zaman edna-yı bürūdete mülāmı

(2) olsa bevli teḳāṭur ider idi üstād buyurdılar ki

(3) bu ʿillet saña ḥāl-i ṣıbāda daḫı ʿārıż oldı mı ol

(4) yigit belī didi pes üstād gicelerde benefşe şerbeti ile

(5) ʿasel-i ḫıyārşenber ve ṣabaḥlarda cüllāb ile bundukatü'l-buzūr

(6) istiʿmāli ve ʿużv-ı meʿūfa duhn-i ḫīri ṭılā ve günde iki

(7) defʿa ısıcaḳ ṣuya cülūs sipāriş idüp ġıdāsın

(8) ṭavuḳ etiyle isfidbāc taʿyin eyledi ve ṣoġuḳ

(9) yerlere başmamaḳ ile tenbīh eyledi* bir ḳarūreʿ-i ḥarre ki

(10) levni luʿlūya müşābih idi üstād ṣāḥibine suʿal

(11) eyledi ki tebevvül ḥālinde ḥurḳata var mıdır ol kimse

(12) didi ki evvel var idi şimdi yoḳdur üstād aña

(13) ısıcaḳ ṣu içüb ol ṣu seyelān idince bir saʿat

(14) yürüdükden ṣoñra bunduḳatü’l-buzūr istiʿmāli ve gicelerde

(15) ʿasel-i ḫıyārşenber istiʿmāl emr eyledi* bir ḫātunuñ

(16) meṣānesinde ḳarḥa olup midde ḫurūc ider idi ve meslūl

(17) olmaġla ḳarīb olmuş idi üstād aña benefşe şerbeti ile

(18) ʿasel-i ḫıyārşenber istiʿmāli ve ṣabaḥlarda Aḳrabādīn-i üstādda

(19) taḥrīr olunan ḳurṣ-ı kākunec istiʿmāli emr eyledi

92a

(1) bir şabbıñ vaḳt-ı ṣıbāsından berü mesānesinde

(2) vacaʿ olup vacaʿ müteheyyic olduḳda iḫlīlinden midde ḫurūc ider idi

(3) kezalik meni daḫı münḳaṭıʿ olmuş lakin ḥareket ḳaʾim imiş

(4) lüḫūm ve ḥāmıżātdan mutażarrır olur imiş ol şābb

(5) gelüp meni ziyāde idici devāʾ ṭaleb eyledi üstād

(6) sende evʿiyye meni fāsid olmuşdur cimāʿdan iḥtirāz

(7) it ki saña emrāż-ı reddiye irāṣ ider diyüp ʿilletiniñ

(8) ʿilacını vaṣf eylemege mübāşeret eyledi ve didi ki

(9) lüʿāb-ı ḫulbe ve lüʿāb-ı bezr-i kettān ve semn-i baḳarī ve duhnü’l-

(10) narcīl her birinden altışar dirhem ve ātiy ü’z- zikr olan

(11) maraḳadan ṭoḳuz dirhem aḫẓ olunup her ayda on

(12) gice iḥtiḳān oluna lakin iḥtiḳān-ı mezbūr ḳadem-gāhe

(13) varup baʿd ḳażaʿü’l-ḥacet gerekdür maraḳanıñ ṣıfatı

(14) budur buġdayı ve noḫud ve ṣoġan toḫmı ve helyūn toḫmı

(15) ve havuç toḫmı her birinden bir ḳabża yüz yigirmi dirhem

(16) miḳdārı ḳoyun ḳuyruġı aḫẓ olunup ḳadarü’l-kifāye

(17) māʾ ile ṭabḥ olunup baʿd ü't-taṣfiye muṣaffanıñ yaġından

(18) altı dirhem maraḳasından on sekiz dirhem aḫẕ ve mezc

(19) olunup ḥīn-i iḳtiżāda iḥtiḳān-ı mezbūra iżāfe oluna

92b

(1) baʿde üstād ol şabıñ vacaʿ olan aʿżāsına

(2) duhnü'l-bān ṭılāsını emr idüp meni ziyāde idici

(3) edviye taʿlīm eyledi ve didi ki ḳırḳ dirhem terencübīn

(4) bir buçuḳ raṭl lebn ile ṭabḫ olunup istiʿmāline müdāvemet

(5) eyleye kezalik cevāriş buzūrı istiʿmāline mülāzemet eyleye*

(6) bir yigit on sene ḳadar ʿusr-ı bevle mübtelā olup yüzi

(7) üzre yatdıḳda şıḳl bulur idi ve secde idemezdi

(8) ve gāhi andan midde ḥurūc ider idi ḳarūresi

(9) ficc ve kudūrete māʿil idi üstād bu vacaʿ-ı külliyede ḳarḥa

(10) olduġındandır diyüp gündüzlerde meyfeḥtec ile

(11) üç dirhem ḳurṣ-ı kākünec ve gicelerde cüllāb ile üç dirhem

(12) bundukatü'l-buzūr emr eyledi* bir kimse tebevvül murād itdikde

(13) şiddet-i şedīdeden ṣoñra tebevvül idüp andan

(14) bir şeyʾ-i lezc ḫurūc ider idi ve cemiʿ aʿżāsına vacaʿ

(15) gelür idi ḳarūresi beyāża māʾil ġalīẓ idi

(16) üstād aña cevārişü'l-buzūr emr eyledi* bir kimse gelüp

(17) didi ki baʿżı seferlerimde bir gün aḫşama dek ḥabs-ı

(18) bevl ʿārıż olup tā ki ḥammāma girüp ḳarnı

(19) üzerine ısıcaḳ su dökülmedikçe cereyān vāḳıʿ olmamış

93a

(1) idi el-ḥālete hazihi beş aydır bunuñ gibi ʿusrü’l-bevl ʿārıż

(2) olup ṭabiʿatım ḳabż üzre olduḳda ʿusr-ı tebevvül şedīd

(3) olur reʾs-i ḳażībde daḫı ḥurḳata vardır ve gāhi rīḥ-i

(4) ḳulınc ʿārıż olur üstād aña bādem yaġı ile ʿasel-i

(5) ḫıyārşenber istiʿmāli emr idüp mevżıʿ-ı mesāneye duhnü’n-

(6) nārdın ve duhnü’l-ḳusṭ ṭılā eylemek ve ġıdāsı

(7) kendüye muvāfık olup zaḥmet virmeyen eṭʿime olmaḳ

(8) emr eyledi* bir yigit didi ki çoḳ kerre vāḳıʿ olur ki

(9) ḳan tebevvül iderim ve ḳażībde ḥurḳata bulurum üstād

(10) aña ziyāde ḥurkata olan cānibuñ ṣāfınından faṣd ve ḳurṣ-ı

(11) kehrübā istiʿmāli emr idüp ġıdāsın sumāḳıye emr eyledi*

(12) midde gibi beyāż bir ḳarūre ṣahibine suʾal eyledi ki arka-

(13)sında aġırlıḳ var mıdır ol ḫātun didi ki belī vardır

(14) üstād kellā sende dübeyle vardır diyüp bunduḳatü’l-buzūr

(15) istiʿmāli ve ġıdāsı isfidbācāt-i desime olmaḳ emr eyledi*

(16) bir ḫātun bir ḳuyuya düşüp ayaḳlarına istirḫā

(17) gelmiş ve bevlini tutamaz olmuş üstād berāz bilā irādet

(18) ḫurūc ider mi diyü suʾal itdikde ḫurūc itmez diyü

(19) cevāb eylediler pes üstād bir ḥuḳne-i müshile ve māʾü’l-buzūr

93b

(1) ve ʿasel-i ḫıyārşenber ve bādem yaġı istiʿmāli emr idüp baʿde ẓann

(2) iderüm ki bunda verem vardır diyüp otuz dirhem benefşe

(3) şerbeti ve on dirhem ḫıyārşenber bir miḳdār bādem yaġı ile

(4) istiʿmāl oluna ve müteʾellim olan mevżıʿa fātiren duhn-i

(5) ḫīri ṭıla oluna* bir kimseniñ mesānesinde vacaʿ olup

(6) dürūru’l-bevl ile müsterīḥ olur idi ḳarūresi

(7) ġalīẓ ve kedir idi üstād aña cüllāb ile üç

(8) dirhem ḳurṣü’l-kākünec ve üç dirhem bunduḳatü’l-buzūr istiʿmāli

(9) emr idüp ġıdāsın bādem yaġı ile pişmiş ısfanaḥ

(10) sipāriş eyledi* bir kimsede diya biṭus ve ishāl

(11) var idi üstād aña maʾü’s-sumāḳ ile ḳurṣ-ı

(12) diya biṭus istiʿmāli emr idüp bu ʿilāc ishāli

(13) daḫı ḳaṭʿ ider buyurdılar* bir kimse ḳan tebevvül idüp

(14) ishāli daḫı var imiş üstād aña māʾ-ı sumāḳ ile

(15) iki cüzʾvi ḳurṣ-ı ṭebāşir-i mümesseke ve bir cüzʾvi ḳurṣü’l-kehrübā

(16) istiʿmāli emr eyledi* bir ṣabiniñ ḳarūresin

(17) getürüp didiler ki ḫurūc-ı bevli ʿusret üzredür

(18) ḳarūre sevāda māʿil idi üstād bu ḳarūre

(19) ḥaṣāte edille-i delildür nitekim kitāb-ı Rūfisde

94a

(1) görüp mirāre tecrübe eyledim diyüp bunduḳatü’l-bezūr

(2) istiʿmāli emr eyledi* sinn-işeyḫuḫetde bir kimseye

(3) vacaʿü’l-külli ve ḳażībinde ḥurḳata-i şedīde ve ḳarūresinde

(4) ḥumret olup zaḫīr gelmiş idi üstād buyurdılar ki

(5) bu kimse ḫalāṣ olmaz zīra külli emʿāya mülteziḳdir ḥarāret-i

(6) külli ile emʿā münṣaḳib olmuş fi’l-vāḳıʿ ol kimse on

(7) güne dek fevt oldı beyāża māʿil bir ḳarūre ṣahibiniñ

(8) ʿusrü’l-bevl var idi üstād aña ısıcaḳ ṣuya cülūs

(9) ve müdirrātü’l-bevl istiʿmāli emr eyledi* bir kimseden

(10) raḳīḳ meẕi cereyān ider idi üstād añа beş gün

(11) māsikeʿ-i yābise istiʿmāli emr idüp baʿde sürresinde

(12) vacaʿ olmaġla ḥuḳne-i ḳaviyye ile iḥtiḳān ve ḳurṣü’l-ḳulınc

(13) istiʿmāli emr eyledi* sinn-i kühūletde bir kimseden

(14) meẕi cereyān idüp ḳarūresi beyāża māʿil idi

(15) üstād añа māsikü’l-meni ve ıṭrıfil-i ṣaġīr istiʿmāli

(16) emr eyledi* bir kimseniñ meṣānesinde ḳarḥa olup

(17) ḳarūresi ġalīẓ ve beyāża māʿil idi ve bevl çıḳdıḳca

(18) istiraḥat ider idi üstād añа cüllab ile üç

(19) dirhem ḳurṣü’l-kākunec ve üç dirhem bunduḳatü’l-buzūr emr

94b

(1) eyledi* sekiz yaşında bir naḥīfe ṣabi getürüp didiler ki

(2) ġıdāsında noḳṣān yoḳ lakin günden güne neḥāfat ve hüzāl

(3) gelür ʿaṭeşi ziyādedür ve uyuduḳda bevli ṣabaḥa dek

(4) seyelān ider üstād añа arpa ṣuyı ve nar ṣuyı yāḫud

(5) ḳoruḳ ṣuyı istiʿmāl ve bu ʿillete münāsib sāʿir devālar

(6) istiʿmāli emr idüp ġıdāsın ḥışrımiyye ve sumāḳiyye

(7) yāḫud ihāl-i laḥmü’l-baḳr sipāriş eyledi* bir ṣabiniñ

(8) ḥaṣātı var idi üstād añа ẕikr olunacaḳ tedbīri

(9) emr idüp buyurdılar ki muḳaşşer ḳavun çekirdegi ve güneş

(10) ṭarısı her birinden on dirhem erik aġacı żamġı

(11) ve acı bādem herbirinden beş dirhem ḥabbü’l-belesān iki buçuḳ

(12) dirhem mürr-i ṣāfi ve cünd-i bīdester her birinden bir dirhem

(13) ḳızıl boya köki beş dirhem ubhul ve asārun ve rāvend

(14) ve bezr-i kerefes cebeli her birinden iki dirhem aḫẕ olunup

(15) baʿd e’d-daḳḳ ḳanun üzre maʿcun olunup günde

(16) bir dirhem iki defʿada virile ve uyḫudan uyandıḳda

(17) ısıcaḳ ṣuya otura ve sikencübīne ve ḥammāma girmege

(18) müdāvemet idüp ziyāde ḥareketden ve ġalīẓ ṭaʿām-

(19)lardan iḥtirāz eyleye* bir kimseniñ meṣānesinde

95a

(1) vacaʿ-ı şedīd olup muḳaddemā ḳan tebevvül ider imiş

(2) ve el-an ḳadar keṣīr midde ḫurūc ider imiş üstād aña

(3) bunduḳatü’l-buzūr ve arpa ṣuyı istiʿmāli emr idüp

(4) buyurdılar ki meṣānesinde ḳarḥa vardır lakin baṭṭ itmege

(5) muḥtāc olacaḳ rütbe henüz vāṣıl olmamış imdi

(6) ḳurṣü’l-kākunec istiʿmāline müdāvemet itsün ġıdāsı bādem

(7) yaġıyla yapılmış isfidbāc olsun* bir ḫātunuñ

(8) ḳarūresin getürdiler beyāż ve raḳīḳ idi üstād

(9) ʿaṭeşi çoḳ mıdır diyü suʾal itdikde çoḳ degüldür

(10) didiler üstād bu ʿillet idrār-ı bevldir diyüp māsikü’l-

(11) bevlü’l-ḥār istiʿmāli virüp ve ziyt ile sezābı ṭabḫ

(12) idüp meṣānesine ṭılā ve ısıcaḳ bezler kimād eylemek

(13) ve tīn-i aṣfer-i yābis istiʿmāl eylemek emr eyledi* poṣalu

(14) ḳana beñzer ḳarūre ṣahibi ki ḥummāsı daḫı var idi

(15) üstād aña māʾ-ı sumāḳ ile ḳurṣ-ı kehrübā istiʿmāli emr eyledi

(16) * bir kimsede bilā ḥurḳata idrār-ı bevl var idi eyyām-ı

(17) ramażān olmaġla üstād suʿal eyledi ki bu idrār sende

(18) ṣavmdan muḳaddem midir yoḫsa ṣavm ḥālinde mi

(19)ʿārıż oldı ol kimse ṣavmdan muḳaddem yoġıdı diyü

95b

(1) cevāb itdikde üstād buyurdılar ki bu ʿillet ṣavmuñ keṣretinden

(2) olmuş imdi ṣuyı az iç ʿillet mündefiʿa olur eger devā ile

(3) içdügüñ ṣunuñ fażlası ḥabs olunsa saña mużırr

(4) olur* bir ḫātunuñ ḥurḳatü'l-bevli olup ḳarūresi

(5) ġalīẓ idi ve anda midde-i keṣīre var idi üstād

(6) aña ṣabaḥlarda bunduḳatü'l-buzūr ve gicelerde ḳurṣü'l-kākunec

(7) istiʿmāli emr eyledi* bir kimse ʿusr-ı bevlden müte'ẕẓi olup

(8) ʿilācı ihmāl itmegle ṭabiʿatına ınkıbāż geldikde ʿilleti

(9) müştedd olur imiş ve tebevvüli sühūlet ile olduḳda

(10) baʿd ü't-tebevvül andan meẓi müṣābihi bir madde ḫurūc ider

(11) imiş üstād bu mevażʿda maddeʿ-i keṣīre müctemiʿa olmuş

(12) eger tedbīr olunmaz ise seḥc-i irāṣ ider diyüp buyurdılar ki

(13) kemmūn ve rāziyāne ve anīsōn ve ardıc yemişi birer ḳabża aḫẕ

(14) olunup üç raṭl ṣu ile ṣuda ḥumret ḥāṣıl olunca

(15) ṭabḫ ve taṣfiyeden ṣoñra muṣaffādan altmış dirheme yedi

(16) dirhem ʿasel-i ḫıyārşenber yāḫud ḳudret ḥelvası ḥall olunup

(17) her gün ʿale'r-rīḳ istiʿmāl it ve ṭaʿāmdan bir saʿat muḳaddem bu

(18) sufūfdan üç dirhem istiʿmāl it sufūfuñ nüsḫası

(19) budur ḳavun çekirdegi otuz dirhem kerefis toḫmı

96a

(1)ve yaban havucı toḫmı ve maġdenūs toḫmı ve güneş ṭarısı

(2) her birinden beş dirhem aḫẕ ve sufūf olunup cüllāb ile

(3) istiʿmāl oluna ve ḳuşluḳ ṭaʿamında ḳoyun etiyle

(4) pişmiş isfidbāc ola ve eşyaʿ-i bāride ve ḥulviyyātdan

(5) ictināb ide zīra bunlar ṭaş tevellüdüne muʿīn olur

(6) ve nebiẕüñ ṣāfisini ve eyüsini içe kezalik ṣunuñ

(7) daḫı ṣāfisini bulup bir miḳdār içüp bulanuk ṣulardan

(8) iḥtirāz ide eger nebiẕiñ eyüsi bulunmaz ise bedeline

(9) zebībiñ ṣāfisini bulup bir miḳdār ʿasel iżāfesiyle

(10) içe ġıdāsı zirebāc ve ḥall-i ziyt ola lakin çok kerre bādem

(11) yaġı ve sirke ve şekerden idām ittiḫāẕ ide* sinn-i şeyḫuḫetde

(12) bir kimseye bilā ḥurḳatın idrār-ı bevl ʿārıż olup üstād

(13) aña masikü’l-bevlü’l-ḥār istiʿmāli emr eyledi ol kimse

(14) żaʿf-ı bāh daḫı vardur didikde üstād masikü’l-

(15) bevlü’l-ḥār ile maʿan cevāriş buzūrı istiʿmāl it didi

(16) baʿde buyurdılar ki cevāriş buzūrı münferiden istiʿmāl

(17) olunsun zīra cevāriş-i mezbūra ḳuvvet-i bāhiyyeye iʿānetden

(18) māʿade imsāk-ı bevle daḫı iʿānet ider bundan ṣoñra

(19) ġıdāsını ḫafīf ḳoyun eti ve noḫud ile pişmiş piliç emr idüp

96b

(1) geçi etinden ve ekşi şeylerden ḥamiyye tenbih eyledi* maḥrūrü’l-

(2) mizāc bir kimse fıḳdan-ı bāhden şikāyet idüp didi ki

(3) mizācım ḥār olmaġla devāʿ-ı ḥār istiʿmāline cesāret

(4) idemem üstād buyurdılar ki bir raṭl ḳudret ḥelvasını

(5) iki raṭl süd ile bir ṭencerede lebīḥe gibi olunca ṭabḥ

(6) idüp bu maṭbūḫı ḥalva yerine ḳabl ü't-ṭaʿām ve baʿdü'ṭ-

(7) ṭaʿām ekl it ve kömür üstünde bişmiş et

(8) ekl it ve noḫūdı naḳʿ idüp günde elli dānesin

(9) ekl it ben didim ki noḫūd zebīb ile naḳʿ olunsa

(10) ḳuvvet nefḥi ziyāde olmaz mı üstād belī münāsibdür didi

(11) kezalik tāze baḳla nīm-birişt olunup vaḳt-ı işāde

(12) baʿd ü't-ṭaʿām ekl it şarābı iʿtidāl üzre

(13) iç ve ziyādece şu ile mezc it diyü emr eyledi

(14) **es-şāni ve'l-ʿişrun fi evcaʿü'l-ḥuṣa ve'l-meẕākir***

(15) bir ṣabiniñ ḥuṣyesinde şiş var idi ve iki günde

(16) bir defʿa vacaʿ-ı şedīd ʿārıż olur idi üstād anıñ

(17) tedbīrinde baʿzı aʿmāl yāḫud taʿab ile yorulmadıḳça

(18) ṭaʿām itmemek ve baʿd ü't-ṭaʿām ḳatʿā ḥareket itmemek

(19) ve her vaḳt cevāriş-i kemmūnı istiʿmāl itmek ve ʿuzv-ı

97a

(1) meʿūfı ṣoġuḳ ṣuya ilḳā itmek ve duhnü'l-bān yāḫud

(2) duhn-i ḥallūḳ yāḫud duhn-i yāsemin ṭılā itmek emr

(3) idüp ġıdāsın sükker ile ḥall-i ziyt sipāriş eyledi

(4) ve buyurdılar ki bu ʿillet emʿānıñ ḥuṣyeye nüzūlıdur

(5) * sinn-i şeyḫuḫetde bir kimseniñ iḥlilinde ḥurḳata

(6) olup ḳadar-ı ḳalīl ḳan çıḳar idi üstād aña lebn-i

(7) insān ile şiyāf-ı ebyaż zerḳ itmek ve cüllāb ve bādem

(8) yaġı lüʿāb-ı bezr-i ḳaṭuna tenāvül itmek ve günde iki

(9) kerre ṣoġuḳ ṣuya girmek emr idüp ġıdāsın

(10) semiz ṭavuk ile isfidbāc sipāriş eyledi* sinn-i

(11) şeyḫūḫetde bir kimseniñ iḥlilinde ḥurḳata olup

(12) üstād aña süd iç ve itmegi süde baturup ekl

(13) it ve semiz etler ile şorba tenāvül it ve duhn-i ḥall

(14) içmege eyyām-ı keş̄ire müdāvemet it diyü emr eyledi

(15) * bir kimseniñ iḥlīlinden ṣu gibi bir ṣaru şeyʾ çıḳar

(16) idi üstād aña ṣafradır ve redīdir diyüp

(17) bunduḳatü'l-buzūr istiʿmāli emr eyledi* bir kimseniñ

(18) ḥuṣyesinde vacaʿ-ı şedīd olup ḳaşındıḳça ḥuṣyesinde

(19) yaşlıḳ ẓuhūr iderdi ve ḳışr ġalīẓ ile taḳaşşur ider idi

97b

(1) üstād aña ṣaġ başalıḳdan faṣd ve ḫaṣyeye ḥumāż-ı

(2) utruc ṭılāsı yāḫud bādem yaġı ile z̄evb olunmuş şemʿ

(3) ṭılāsı emr idüp ġıdāsın eṭʿime-i ḫāmıża sipāriş

(4) eyledi* bir ṣabiyyeniñ yüzi z̄ikr olunan taḳaşşur ile taḳaşşur

(5) ider idi üstād aña ḥacāmat ile emr eyledi* bir kimseye

(6) baʿż emrāż ʿaḳabinde veremü'l-ḥuṣye ʿārıż olmuş idi

(7) üstād anıñ tedbīrinde ʿużv-ı meʾūf madde-i muʿezziyeyi

(8) ḳabul itmemek içün ṣalābet virici yaḳular ile tażmīd

(9) olunmaḳ ve muḳayyiʿ virüp ḳayʾ itdirmek ile emr eyledi

(10) ol kimseniñ ınḳıbāżı var idi üstād aña müshil

(11) istiʿmāli cāʿiz degildür zīra mevāddı ḥuṣyelere münḥadr

(12) ider diyüp benefşe şerbeti ve ʿasel-i ḫıyārşenber istiʿmāli

(13) ile telyīn emr idüp miʿdesin ṭaʿām ile

(14) mümteli itmemek sipāriş eyledi* bir kimseniñ ḥuṣye-

(15)sinde verem olup üstād anıñ tedbīrinde faṣd

(16) itdirdikden ṣoñra sirke ve ziyt ile tebrīd emr idüp

(17) ġıdāsın taḳlīl idüp cüllāb ile yāḫud ziyt ile

(18) nāne yaʿni itmege ḳaṣr itmesin sipāriş eyledi* bir kimse-

(19)niñ iḫlilinde ḥurḳata olup gāhi ḳan ḫurūc ider

98a

(1) idi ḳarūresi ġalīż ve ṣufrete māʿil idi üstād

(2) aña on dirhem ʿasel-i ḫıyārşenberi benefşe şerbeti ile istiʿmāl

(3) ve ṣabaḥlarda bunduḳatü'l-buzūr istiʿmāli emr idüp ġıdāsın

(4) eṭʿime-i desime sipāriş eyledi* bir kimseniñ ḥuṣyesinde

(5) verem olup lakin ol veremiñ levni cesediniñ levnine muḫālif

(6) degül idi üstād aña devāʾü'l-ḳayʾ istiʿmāli ve ʿużv-ı

(7) meʿūfa süd ile baḳla unı ile żımād olmasın emr idüp

(8) ġıdāsın noḫūdab sipāriş eyledi* bir kimseniñ ḥusyesinde

(9) bāridü'l-melmes bir şiş ẓuhūr idüp üstād anıñ tedbīrinde

(10) muḳayyiʿ virüp baʿde baḳla unı ḥulbe maṭbūḫıyla użv-ı

(11) meʾūfa żımād olunup ṣoġumaġa meyl itdükçe

(12) ısıdup tekrār ẓımād olunmaġa müdāvemet oluna diyü emr eyledi

(13) bu tedbīr ile mezbūr ʿillet bir günde mündefʿi oldı

(14) **es-ṣālis ve el-işrūn fi evcaʿi'r-raḥm*** bir ḫātunuñ

(15) raḥmında ḥurḳata ve fem-i raḥmında şubūrāt olup ʿādet

(16) ḥayżı on ay ḳadar münḳaṭıʿ olmuş idi ve ziyāde

(17) żaʿfı var idi üstād aña nışf raṭl nar ṣuyı

(18) ile bir dirhem ṭebāşir istiʿmāl itmek ve raḥma merhem-i isfidāc

(19) ḥumūl itmek emr idüp ġıdāsın ḳoruḳ suyı ile

98b

(1) bişmiş piliç sipāriş eyledi vaḳtā ki bu tedbīr ile żaʿfı

(2) zāʿil olup vücūdına ḳuvvet gele ṣāfından faṣd eylesün

(3) ve miʿdesine ayda iki kerre ṣandal ve kāfur ve gül ṣuyı

(4) ṭılā eylesün ve günde birkaç kerre ṣoġuḳ ṣuya girsün

(5) baʿde māʾü'l-cübn istiʿmāl itsün eger māʾü'l-cübn telyīn

(6) itmez ise helīle iżāfesiyle istiʿmāl itsün diyü

(7) tenbih eyledi* bir ḫātunuñ maḥall-i maʿhūdunda vacaʿ olup

(8) ḳarūresi ḳana müşābih idi üstād aña ṣaġ ba-

(9)salıḳdan faṣd ve merhem-i isfidācdan şiyāf ittiḫāẕı

(10) emr idüp ġıdāsın ġaleyān-ı demī teskīn ve tebrīd

(11) idici eşyā sipāriş eyledi sumāḳıya ve tafşīl ve ḥall-i

(12) ziyt gibi* bir ḥātunuñ ḥayż vaḳtı geldikde aḳlı

(13) zāʿil olup maṣruʿ gibi olur idi ve gāhi

(14) iḫtināḳ ʿārıż olur idi üstād aña abzene cülūs

(15) ve sāḳ üzerine şişe urmaḳ ve şişe fāʿide itmedügi

(16) ṣūretde ṣāfından faṣd sipāriş eyledi eger

(17) bu tedbīr ile idrār ṭamṣa dek müsteriḥ olur ise

(18) eftimūn maṭbūḫı istiʿmāl ide ve iḫtināḳ ḥālinde

(19) sikencübīn ile ġarġara ide diyü tenbih eyledi

99a

(1) bir ḫātun inḳıṭaʿ-i ḥayżdan ve cevfinde vacaʿden

(2) şikāyet idüp üstād aña ṣaġ ṣāfından faṣd

(3) ve eyyām-ı ḥayżda her gün baldırlarına iki şişe

(4) urmaḳ ve dāʿimā ısıcaḳ ṣu içinde oturmaḳ emr eyledi

(5) * bir ḫātun veled getürüp meşimşe ḫurūc itmemiş üstād

(6) aña kündüs ile ʿaṭse itmegi eger meşīmeden şeyʾ-i ḳalīl ḫurūc

(7) ider ise üzerine taʿlīḳ itmegi ve mürr-i sāfi ḳurṣı istiʿmālini

(8) emr eyledi* bir ḫātun maḥall-i maʿhūdunda ḫuşūnet-i

(9) şedīde ḥiss idüp gāhi aña bir ġam ve riḳḳata ʿārıż

(10) olur imiş üstād aña lüʿāb-ı bezr-i kettān ve lebn-i

(11) ḥalīb ve zūfaʾ-i raṭb yāḫud bedeline semen ve maṭbūḫ-ı

(12) sibistān her birinden yarım vaḳıyye aḫż ve mezc olunup

(13) ferce ihtiḳān oluna kezalik duhn-i ḥall tecerruʿ eyleye diyü

(14) emr idüp ġıdāsın eşyaʿ-i semīne sipāriş eyledi

(15) * bir ḫātunuñ ḥayżı münḳaṭıʿ ve başına miʿdesinden

(16) bir buḫār müteṣāʿid olup ṣudaʿ getürür idi

(17) üstād aña ṣol ṣāfından faṣd ve her gün nar

(18) ṣuyı ile üç dirhem küzbere-i yābise istiʿmāli ve başına

(19) sirke ve gül ṣuyı ve gül yaġı vażʿ itmegi emr idüp

99b

(1) luḥūmdan ictināb ve ḫumūżāta mülāzemet emr eyledi

(2) * bir ḫātunun ṭamṣı ziyāde cereyān idüp kemāl-i

(3) żaʿif irāṣından ṣoñra ḳan muḥtebes olmuş üstād

(4) aña her gün ısıcaḳ ṣu ile maṣṭakī mezc olunmuş gülbeşeker

(5) istiʿ māli emr idüp ġıdāsın māʾü’l-laḥm sipāriş eyledi*

(6) seẕāb dalların ḥumūl idinüp baʿde uyumaḳ kezalik

(7) seẕāb ṣuyı yāḫud ḫanẓal ṣuyı ile ihtiḳān itmek

(8) idrār-ı ḥayżda ʿilāc kāfīdür kezalik bu devālar cenīni

(9) daḫı isḳāṭ ider* bir ḫātunuñ ḳublinden bir ṣu aḳar

(10) imiş üstād raḥm-ı istisḳāsından bir ṣınıfdır diyüp

(11) kelkelānec-i ḥār istiʿ māli emr eyledi* nifās ḥālinde bir

(12) ḫātunda cereyānı lāzım olan ḳan cereyān itmemiş

(13) üstād aña bābunec maṭbūḫına cülūs emr idüp ḳanun

(14) cereyānda ʿusreti olur ise baldırlarına şişe urulmasun

(15) diyüp ġıdāsın noḫūdāb ve ḳızıl et sipāriş eyledi

(16) * bir ḫātunda baʿdü’l-isḳāṭ nifās ḥālinde ifrāṭ

(17) üzre ḳan cereyān ider imiş ḳarūresi ġalīẓ ve

(18) nar ṣuyı gibi idi üstād aña māʾ-ı sumāḳ ile ḳurṣ-ı

(19) kehrübā ve nar ṣuyı ile arpa ṣuyı istiʿ māli emr eyledi

100a

(1) *bir ḫātunuñ ḳublinde ḥurḳata var imiş üstād aña basalıḳdan

(2) faṣd idüp bu devāʿ ile ṭılā sipāriş eyledi

(3) devāʿ nıñ nüsḫası budur beyāż bal mumı bir dirhem

(4) gül yaġı on dirhem aḫẕ olunup baʿde içine isfidācü’r-

(5) reṣṣāṣ beş dirhem mürdāsenc iki dirhem demü’l-aḫaveyn

(6) ve ṣabr ve afyon ve nişādur ve kāfur her birinden bir dirhem

(7) iżāfe ve merhem olunup ferc-i ḫārice ṭılā oluna* bir

(8) ḫātunuñ ḥayżı muḥtebes olup aña suʿāl-i şedīd ve

(9) ḳayʾ-i keş̄ir ve ishāl ʿārıż olmuş üstād bilā ṣabr ʿamel

(10) olunan ḳurṣü'l-kevkeb istiʿmāli emr eyledi* ifrāṭ-ı

(11) ṭamş içün faṣd ve maṭbūḫ helīle istiʿmāli baʿde

(12) luffan narı ṣuyına müdāvemet emr idüp ġıdāsın

(13) ḫumużata māʿil aġdiye sipāriş eyledi* bir ḫātunuñ

(14) ifrāṭ -ı ṭamş̄dan nāş̄ī unḳına iştibāk ve vacaʿ ve fekkeynine

(15) teşennüc misallü bir ḥālet ʿārıż olup ṭabiʿatı yübūset

(16) üzre idi üstād aña ḫukneʿ-i leyyine ile iḫtiḳān ve reʾs

(17) ve ʿunḳ ve fekkeynini duhn-i ḥall-i ṭarı ile tedhīn ve benefşe

(18) yaġı istinşāḳı ve benefşe yaġını başına vażʿ itmek emr

(19) idüp ġıdāsın semiz et ile yapılmış isfidbāc ve günde

100b

(1) bi'd-defaʿāt ısıcaḳ ṣuya girüp oturmaḳ ve bedenini

(2) ziyt ile tedhīn itmek ve ḳan münḳaṭıʿ olmadıġı

(3) ṣūretde māʾ-i sumāk ile ḳurṣ-ı kehrübā istiʿmāl itmek

(4) sipāriş eyledi* bir ḫātun ḥaʾiż olduḳda ekş̄er

(5) ḥālde (andan) ṣulu (ve rengi) ṣaru ḳan cereyān ider idi üstād

(6) aña raḥmında ḫurāc vardır ḳana ṣafra ġālibdür diyüp

(7) helīle maṭbūḫı istiʿmāli ve her gün māʾ ü'r-rummān ve ṣafraya

(8) münāsib sāʿir eşyā istiʿmāli emr eyledi* bir ḫātunuñ

(9) ḥayżı muḥtebes olup vaḳt-ı ḥayżda aña ġaş̄ī gelüp

(10) ḥāli müteġayyir olur idi üstād aña baldırlara şişe

(11) urulmaḳ ve eftimūn maṭbūḫı istiʿmāli emr eyledi* bir

(12) ḥāmileye bir ʿillet ʿārıż olup müddet-i ḥamli beş ay

(13) olmuş idi üstād faṣd emr idüp buyurdılar ki

(14) faṣd bu vaḳtde cāʿizdür lakin evā'il ve evāḫirde

(15) cāʿiz degildür* bir ḫātun bir ay muḳaddem veled getürüp

(16) nifās ḥālinde andan dem-i keṯīr cereyān itmiş baʿde

(17) ḥā'iż olup baʿde faṣd itdirmegle ḳalbine ḫiffet

(18) gelüp ḫavf ve fezaʿ ʿārıż olmuş ḳarūresi ebyaż

(19) idi ishāli daḫı var imiş üstād aña bir dānak

101a

(1) devāʾü'l-misk ile cülencübīn istiʿmāli ve māʾü's-seviḳ ve sükker

(2) ile istedügi şeyleri ḥāẕır idüp seviḳü'l-ḫınṭa

(3) ve ḥışrımiyye ile bilic tenāvüli emr idüp duhn-i benefşe

(4) suʿūṭ itmek ve başına ṭılā itmek ve lehv ve lüʿabdan

(5) istedügi şeyleri ḥāẕır itmek sipāriş eyledi

(6) ve ishāli mün-ḳaṭıʿ olduḳda bādem yaġı ve sükker ile yapılmış

(7) falūẕec istiʿmāli emr eyledi* bir ḫātunuñ ḳarūresi

(8) beyāż olup anda midde var idi üstād aña raḥmında

(9) yāḫud meṯānesinde şiş vardır diyüp ḳurṣ-ı

(10) kākunec istiʿmāli emr idüp ġıdāsın isfidbāc

(11) sipāriş eyledi* bir ḫātuna ifrāṭ-ı ṭamṯdan ṣoñra ishāl

(12) ʿārıż olup çeñeleri ve dişleri birbirine munżam olmuş

(13) idi üstād aña teşennücdür diyüp boynına ısıcaḳ

(14) ṣu ile kimād olunup baʿde boyın mührelerine benefşe

(15) yaġı ṭılā olunmaḳ baʿde ḳulaġı ardına māʾü'l-ḥār ve benefşe

(16) yaġı sürülmek emr idüp arpa ṣuyı tenāvüline müdāvemet

(17) emr eyledi* bir ḫātunuñ ṭabiʿatında yübūset olup

(18) baṭnından ṣulbına bir vacaʿ mürtefiʿ olur idi ḳarūresi

(19) rıḳḳate beyāża māʿil ve ḥayżı muḥtebes olmuş idi üstād

101b

(1) aña ḳurṣ-ı ḳulınc ḥār istiʿmāli ve baldırlarına şişe urılmaḳ

(2) ve ısıcaḳ ṣuya oturmaḳ emr eyledi* bir ḫātunuñ raḥmı

(3) müteḳarriḥ olup ḳan ve midde ḫurūc ider idi üstād aña

(4) ḳıfalden faṣd itdirdikden ṣoñra bādem yaġı ile

(5) ʿasel-i ḫıyārşenber istiʿmāli ve raḥmına merhem-i isfidāc ilkāsı

(6) emr eyledi* bir ḫātun ḫayżını çok kere vaḳitsiz görür imiş

(7) ve gāhi ḳan yirine mürre-i ṣafra cereyān ider imiş ekṣer eṭibbāyı

(8) meʾyūs itmiş üstād aña ṣaġ basalıḳdan faṣd itdir-

(9)dikden ṣoñra sikencübīn ile ḳayʾ itmege müdāvemet ve raḥma

(10) merhem-i isfidāc ḥumūl itmek emr eyledi* bir ḫātun

(11) veled getürüp nifās ḳanı andan geregi gibi cereyān itmemiş

(12) ḳarūresi beyāż idi bedenine cefāf gelmiş idi

(13) üstād aña māʾü’l-kemmūn ile gülbeşeker istiʿmāli emr idüp

(14) ġıdāsın noḫūdab sipāriş eyledi* bir ḫātunuñ

(15) üç ay ḳadar ifraṭ ṭamṣı olmaġla żaʿīf olup

(16) yüzine tehebbüc gelmiş Ebu’l-Ḥasan ʿAllān aña ḳurṣ-ı kehrübā māʾ-ı

(17) sumāḳ ile istiʿmāli emr idüp ġıdāsın sumāḳıya sipāriş

(18) eyledi* bir ḫātun altı aydan ṣoñra veled getürüp geregi

(19) gibi ḳan gelmemiş idi el-ān maḥmūm olup

102a

(1) ṣufret-i lisān ve ishāl ʿārıż olmuş üstād aña ḳurṣ-ı

(2) ṭebāşir-i mümesseke ve māʾü’s-sevīḳayn istiʿmāli emr idüp

(3) aġdiye’-i münāsibe sipāriş eyledi* bir ḫātunuñ fercinden

(4) bir ṣaru ṣu aḳardı üstād aña istisḳā ü’r-raḥmdır

(5) diyüp kelkālanec-i ḥār istiʿmāli emr eyledi* **er-rabiʿ ve el-işrun**

(6) fiʿ emrāżi’l-maḳʿad* bir kimseniñ maḳʿadından bir sene ḳadar

(7) riyāḥ ile ḳan gelmiş üstād aña istirḫādır diyüp

(8) ḳurṣ-ı kehrübā ile cevāriş ḫūzı istiʿmāli ve māʾü’l-ḳumḳum ki

(9) nüsḫası baʿż mavāżıʿda taḥrīr olunmuşdur ol ṣuya

(10) cülūs sipāriş eyledi* bir kimseniñ maḳʿadında

(11) bir ḳarḥa olup andan ḳan ḫurūc ider idi üstād

(12) aña gülbeşeker ve ḳurṣ-ı kehrübā istiʿmāli emr idüp ġıdāsın

(13) sumāḳıya sipāriş eyledi* sinn-i kühūletde bir kimseniñ

(14) maḳʿadında ḥikke olup gāhi şiḳāḳ gelür idi

(15) üstād aña ziyt-i rikābi ile fūdenc-i nehri ḥamūl idinmek

(16) emr eyleyüp buyurdılar ki bunda dīdān-ı ṣıġār vardur

(17) kezalik şiḳāḳ içün merhemü’l-isfidāc emr eyledi*

(18) aṣferü’l-levn bir kimseniñ sürresinde ve maḳʿadında

(19) vacaʿ ve andan büzāḳ gibi bir şeyʿ ḫurūc ider idi ve ziyāde

<u>102b</u>

(1) ʿaṭeşi var idi üstād bu kimsede bevāsır vardır diyüp

(2) her gice beş dirhem ḥabbü’l-muḳl istiʿmāli emr eyleyüp buyurdılar ki

(3) beş meclis icābet olunca bu ḥabbe müdāvemet idüp baʿde

(4) ferāġat ide kezalik mevżıʿ-ı meʾūfa miʿa ve muḳl ile

(5) maǧlūṭ duhn-i mişmiş ṭılā olumasın sipāriş eyledi

(6) * bir kimseniñ esfel-i maḳʿ adından ḳan aḳardı üstād

(7) aña māʾ-ı sumāḳ ile ḳurṣ-ı kehrübā istiʿ māli ve maḳʿ ada kāfur

(8) ve gül ṣuyı ṭılāsı emr idüp ġıdāsın sumāḳıya

(9) ve ḥammām ve taʿ abdan ictināb sipāriş eyledi kezalik

(10) şiḳāḳ-ı maḳʿ ad içün baṭnı yübūset üzre olduḳda

(11) ḥabb-ı muḳl ve merhem-i isfidāc ṭılāsı emr eyledi* bir yigit

(12) benden bilā irādet bir rīḥ ǧurūc ider diyü şikāyet idüp

(13) üstād aña ḥalḳa'-i maḳʿ adın duhn-i ḳusṭ ile tedhīn

(14) emr itmiş idi ol kimse on günden ṣoñra gelüp

(15) didi ki bu devādan fāʾide-i ʿ aẓīme ḥāṣıl oldı

(16) üstād bu ǧuṣūṣı kütüb-i cālinusda görmedim kendü

(17) istinbāṭımdır diyüp ol kimseye didi ki saña büruʾ-ı tām

(18) gelince ıṭrıfīl ve sencerniyāya müdāvemet lāzımdur* bir

(19) kimseniñ bevāsırı olup berāz ǧurūc itmeksizin

103a

(1) andan ḳan seyelān ider idi üstād aña sufūfu'ṭ-

(2) ṭīn ve ḳamīḥatü's-sevdāʿ istiʿ māli ve senām-ı cemel tebḫīri

(3) emr idüp başal-ı meşvī ve ṣufretü'l-beyaż ve semn-i baḳarıdan

(4) merhem ittiḫāẕı sipāriş eyledi* bir kimse nāṣur-ı maḳʿ addan

(5) şikāyet eyledi üstād aña buyurdılar ki mevżıʿ -ı meʾ ūfda

(6) ḥarāret ve iltihāb var ise bu merhemi ṭılā it merhemiñ

(7) nüsḫası budur gül yaġı otuz altı dirhem balmumı üc

(8) dirhem aḫẕ olunup baʿ d ü'z-ẕevb bir havāna ilḳā

(9) ve on dirhem yāḫud daḫı ziyāde isfidāc ve bir miḳdār

(10) kāfur iżāfe ve beyāżü’l-beyż ile terṭīb ve daḳḳ

(11) iderek merhem olunup mevżıʿ-ı meʾūfa ṭılā oluna eger

(12) mevżıʿ-ı meʾūfda ḥarāret yoḳ ise bu merhem ṭılā

(13) oluna terkībi budur zerdālu çekirdegi yaġı on

(14) iki dirhem muḳl-ı aḥmer üç dirhem aḫẕ olunup hāvān-ı

(15) ḥārrede daḳḳ ile muḳlı ḥall itdikden ṣoñra bir dirhem

(16) miʿa-i sāʿile ve nıṣf dirhem afyon iżāfe ve daḳḳ olunarak

(17) merhem gibi oluna baʿde ʿużv-ı meʾūfa birḳaç defʿa sürilüp

(18) üzerine żımād-ı afyon vazıʿ oluna ol żımādıñ terkībi budur

(19) bişmiş yumurṭa ṣarusı iki ʿaded zaʿferān ve afyon

103b

(1) yarımşar dirhem aḫẕ ve bir havāne vażʿ olunup lüʿāb-ı

(2) bezr kettān iżāfe ve daḳḳ olunarak żımād gibi oluna bu

(3) ṣūretde ṭabiʿatı yābis olur ise ḥabb-ı muḳl istiʿmāl

(4) oluna amma mevżıʿ-ı meʾūf ḥār oldıġı ṣūretde ṭabiʿatı

(5) yābis olur ise ḥabb-ı helīle istiʿmāl oluna* terkībi

(6) budur kābili on dirhem keṣīrā üç dirhem rubbü’s-sūs

(7) bir dirhem aḫẕ olunup lüʿab-ı bezr-i ḳaṭunā ile ḥablar

(8) oluna ammā ʿalīlde ḥumma oldıġı ṣūretde telyīn iḳtiżā

(9) ider ise keṣīrā bedeline muḳl ve rubbü’s-sūs bedeline sekbinec

(10) vażʿ olunup puraṣa ṣuyı ile ḥablar oluna eger puraṣa ṣuyı

(11) istikrāh olunur ise lüʿāb-ı bezr-i kettān ile ḥablar oluna

(12) eger mevżıʿ-ı mʾūfuñ elemi şedīd olup ḳandan eṣer

(13) olmaz ise ḳanı cereyān itdirici devālara mürācaʿat

(14) oluna ez cümle merārü’l-baḳr sürmek ve ḥumūl idinmek

(15) kezalik māʾü’l-baṣal daḫı münāsibdür* bir kimse maḳʿadında

(16) vāḳıʿ didān-ı ṣıġārdan şikāyet idüp üstād

(17) aña ṭaʿamlardan muḳaddem vāfirce mürri ic ve zerdālu

(18) çekirdeki yaġı yāḫud ḫurūʿ yaġı ḥamūl it ve ḳaṭana

(19) ṭılā it diyü emr eyledi* bir kimseniñ maḳʿadından

104a

(1) ḳan aḳardı üstād aña māʾ-ı sumāḳ ile ḳurṣü’l-kehrübāʿ

(2) ve sufūf ü’t-ṭīn istiʿmāli emr idüp ġıdāsın sumāḳıya

(3) sipāriş eyledi* bir ḫātunuñ maḳʿadından her gün

(4) ḳan seyelān ider imiş ol ḳan siyāh ve ol

(5) kimseniñ ṭabiʿatı mün-ḳabż ve ḳalbinde ḫafaḳān var imiş

(6) üstād aña ḥabb-ı muḳl istiʿmāli emr idüp ġıdāsın

(7) isfidbāc sipāriş eyledi* Ümerādan bir kimse üstāda

(8) mektūb gönderüp taḥrir eylemiş ki beş senedir ki

(9) bāsura mübtelā idim lakin żararı yoḳ idi

(10) şimdi ḳanıñ ifrāṭ-ı seyelānından beşerem ṣaru olup

(11) ve bedenime żaʿif geldi ve ol ḳan maḳʿadıñ ṣol

(12) cānibinden aḳar ve gāhi nezfi daḫı vardır üstād cevāb

(13) nāme taḥrir eyledi ki dem-i bāsuruñ ḫurūcunda ʿilletleriñ

(14) çoġına fāʿide vardır ol ḳanı żaʿif virmeksizin

(15) ḳatʿ eylemek münāsib degildür ḳatʿıñ münāsib olmasına

(16) ʿalāmet-i ḫafaḳān ve levnde ṣaruluḳ ve dizlerde żaʿiflik

(17) ve iştihāda noḳṣandır eger cereyān-i dem-i bāsuruñ

(18) aḳabinde bunlar yāḫud bunlardan birisi ʿārıż olursa

(19) ol ḳanı ḳaṭʿ eylemek lāzımdır zīra ḳaṭʿ olunmaz ise

104b

(1) süḳūt-ı iştihāya ve fesād-ı mizāca muʿeddī olur kezalik

(2) ḳan evvelki ḥālinden raḳīḳ olup yāḫud ṣufrata

(3) māʿil ola ḳaṭʿ olunmaḳ lāzımdır ve bunuñ ḳaṭʿı ḳābıż ve

(4) muġarra devālar ve ġıdālar ile ve ʿalīlün mizācı taḫammül idecek

(5) miḳdārı muḫaddirāt ile olur (devā-i kātıʿı'd-dem)

(6) dem-i bāsur ziyāde cereyān idüp ʿalīlde ḥumma

(7) ve mizācında bürūdet-i maḥsūsa olmayup ḥarāret ve bürūdeti

(8) iʿtidāl üzre oldığı ṣūretde münāsibdür terkībi

(9) budur kehrübār bir dirhem żamġ-ı ʿarabī yarım dirhem gezmāzec

(10) ve aḳāḳıyā ikişer dānıḳ afyon nıṣf dānıḳ aḫż olunup

(11) ḥablar oluna mecmūʿı bir şerbetdür on iki dirhem sumāḳ

(12) maṭbūḫı ile istiʿmāl oluna (devāʿ-ı aḫer) dem-i bāsuruñ

(13) ifrāṭ-ı cereyānından bedene bürūdet ʿārıż olup

(14) iştihā-i sāḳıṭ ve beşereye ṣulaḳlıḳ geldikde münāsibdür ki

(15) bedeni cüzʾvi tesḫīn idüp iştihāyı iʿāde ider

(16) terkībi budur kehrübā ve kündür yarımşar dirhem cülnār bir

(17) dirhem bezrü'l-benc bir dānıḳ maṣtaḳī iki dānıḳ aḫż olunup

(18) ḥablar oluna mecmūʿı bir şerbetdür on iki dirhem māʾü's-suʿd

(19) ile istiʿmāl oluna māʾü's-suʿduñ ṣanʿatı suʿd

105a

(1) ve ḳuşūr-ı kündür birer ḳabża aḫẕ olunup ḥamr-ı sefercel

(2) ile ṭabḫ ve taṣfiye olunmakdır (devāʿ-ı aḫer) dem-i bāsuruñ

(3) ifrāṭ-ı cereyānından bedene ḥarāret gelüp ʿalīle ḥumma

(4) ʿārıż oldıġı ṣūretde münāsibdür tebrīdi daḫı

(5) vardır terkībi budur ṭebāşir ve gül birer dirhem kehrübāʿ

(6) ve żamġ-ı ʿarabī ve bezr-i ḥass ve bezr-i baḳlatü'l-mübāreke ve bezr-i hindibāʿ

(7) her birinden yarım dirhem afyon iki ḥabba aḫẕ olunup

(8) sufūf oluna mecmūʿı bir şerbetdür altı dirhem nuḳūʿü's-

(9) sumāḳü'l-verdi ile istiʿmāl oluna nuḳūʿ-ı mezbūruñ

(10) ṣanʿatı bir ḳabża sumāḳ altmış dirhem māʾü'l-verd ile

(11) naḳʿ olunup baʿde taṣfiye olunmaḳdır edviyeʿ-i ṣelaṣe-i

(12) mezbūre dem-i bāsur aṣḥābınıñ aḥvāl-i ṣelaṣesi içündür

(13) lakin bu edviye eṣnāsında ʿalīlün ġıdāsı sumāḳıya olmaḳ

(14) yāḫud ḳavrulmuş bādem ile yāḫud maraḳü'l-ḥacel yā maraḳü'l-

(15) ʿiẓām ile ʿamel olunmuş müzevvere olmaḳ münāsibdür

(16) ammā şerābı zebībiʿ ʿaseli olaʿatīḳ ola yāḫud şedīdü'l-

(17) ḳabż olan şarāblardan ola bunlar ḥāżır bulunmadıġı

(18) ṣūretde üzüm çekirdegi daḳḳ olunup şarābda nakʿ

(19) baʿde taṣfiye ve istiʿmāl oluna eger beden bürūdet üzre

105b

(1) olup taḥrīk-i iştihāya muḥtāc olunur ise on raṭl

(2) şarābda iki vaḳıyye suʿd küfi naḳʿ ve taṣfiyeʿ (ve) istiʿmāl oluna

(3) (ṣıfatü'l-māʾü'l-ḳaṭıʿ ü'd-dem) bu ṣuya cülūs yāḫud istincā

(4) maḳʿaddan seyelān iden ḳanı ḳaṭıʿ ider ṣanʿatı budur

(5) afṣ-ı aḥżar ve ekşi nar kapuġı ve ılġın yemişi her birinden

(6) bir raṭl aḫẕ olunup vāfirce ṣu ile ṭabḫ oluna eger

(7) bu tedbīrler ile ḳan muḥtebes olup bedende żaʿif

(8) ve iştihāda noḳsān ḳalur ise her gün beş dirhem

(9) gülbeşeker ile yarım dirhem kehrübār ve bir dānıḳ devāʾü'l-misk

(10) istiʿmāl oluna ve baʿżı eşyā-ı ṭayyibe sürünmege ve ḳoḳlamaġa

(11) mülāzemet ide ve şıfarü'l-beyż şürb oluna kezalik

(12) bu vaḳtde māʾü'l-laḥm daḫı münāsibdür bir miḳdār māʾ-ı tuffāḥ

(13) ve māʾ-ı sefercel izāfe olunup istiʿmāl olunur kezalik

(14) duhn-i benefşe istinşāḳı daḫı münāsibdür ki nevmi ziyāde

(15) ve ṭavīl ider ve maʿlūm ola ki seyelān-ı dem ḥālinde ḥammāmdan

(16) ve ata binmekden ve ḥār ġıdālar istiʿmālinden ictināb lāzımdır

(17) zīra bunlar seyelānı ziyāde iderler bu vaḳtde ġıdāyı

(18) sābıḳ ü'ẕ-ẕikr olan aġdiyeye yāḫud maṣūṣ ve ḳarīṣ

(19) ve sumāḳ ve ḥışrım emṣāli ḫumūżatı ve ḳabżı olan eşyāya

106a

(1) ḥaṣr itmek münāsibdür kezalik baṣal ve ṣūmdan

(2) ve keṣret-i tevābilden iḫtirāz şarṭdır eger ḳanıñ cereyānı

(3) ġāyetü'l-ġāye ziyāde olur ise ol cānibiñ basalıḳdan

(4) faṣd olunur ve ʿalīliñ baṭnı üzerine büyük şişeler

(5) urılur lakin şarṭ olunmaz ve sābıḳ ü'ẕ-ẕikr olan

(6) ṣuda cülūsı ziyāde idüp baʿdü'l-ḫurūc maḳʿad

(7) bu żımād ile tażmīd olunur żımādıñ terkībi budur*

(8) cülnār veʿafṣ ve ceft-i bellūṭ ve mürdāsencʿale's-seviyye

(9) aḫz ve sirke ile saḥḳ iderek lebīḥe gibi mülāyim ḳıvāma

(10) getürdikden ṣoñra eczāʿ-i ṣelaṣeden biriniñ vezni

(11) ḳadar isfidāc ü'r-reṣṣāṣ ve bir miḳdār gül yaġı iżāfe

(12) ve daḳḳ olunaraḳ żımād oluna ve maʿlūm ola ki ḳan

(13) muḥtebes olduḳda ḥumma yāḫud ḳurūḥ ve ṣübūr emṣāli

(14) ʿavārıż ʿārıż olur ise faṣda mübāderet

(15) olunup baʿde eftimūn maṭbūḫı istiʿmāline müdāvemet

(16) olunur* bir ḥāmile ḫātunuñ bāsurı var idi

(17) üstād aña bu ḥālde faṣd münāsib degildür diyüp

(18) bişmiş soġan ile ḥurmayı daḳḳ idüp üzerine

(19) yaḳu idüñ şişe ḫiffet virür kezalik teskīn-i vacaʿ

106b

(1) içün yumurṭa ṣarusı yaḳusı vazıʿ idüñ ol

(2) yaḳunuñ ṣanʿatı bişmiş yumurṭa ṣarusı ṣalāya

(3) üzerinde cüzʾvi zaʿferān ve cüzʾvi afyon ile

(4) saḥḳ olunaraḳ żımād oluna baʿde buyurdılar ki minvāl-i

(5) muḥarrer üzre tedbīrde olunsun tā ki veled getürüp

(6) andan ḳan çıḳınca zīra bu ʿalīle büruʾ-ı tām baʿdü'l-velādet

(7) gelür* sinn-i şeyḫūḫetde bir kimseniñ maḳʿadından

(8) ḳan nezf ider idi devā ile ḳaṭʿ olunmuş (idi) ḳarūresi

(9) beyāż ve raḳīḳ idi üstād aña her gün beş dirhem

(10) gülbeşeker istiʿmāli ile miʿdeñe ḳuvvet vir ve maḳʿada

(11) ṣandal ve kāfur ṭıla it eger ḳaşʿarīre ʿārıż

(12) olmazsa bedeniñe ṣoġuḳ ṣu reşş it diyü emr eyledi

(13) **el-ġāmis ve'l-işrūn fi'l-ishāl ve'l-seḥc ve seyelān ü'd-dem**

(14) * bir kimseniñ bilā ḥumma ishāli var idi ve birazında midde

(15) müşābihi bir şeyʿ var idi üstād aña cevāriş

(16) ḥūzı ve sufūf-ı ḥabb ü'r-rummān istiʿ māli emr eyledi

(17) * bir ġātunda tezeḫḫür ve yübs-i ṭabiʿat olup maḳʿadından

(18) ḳan nezf ider idi vaḳtaki tufl ġurūc ide

(19) baʿar gibi çıḳar idi üstād aña duhn-i ḥall

<u>107a</u>

(1) içmek ve ḥabb-ı muḳl istiʿ māl itmek emr idüp

(2) ġıdāsın isfidbāc taʿyin eyledi* bir kimseniñ

(3) cevfnde bir dübeyle münfecir olup ishāl ile midde

(4) ġurūc ider idi üstād aña ısıcaḳ şu tecerrüʿ

(5) itmek ve kündür ve demü'l-aḫaveynden ʿamel olunmuş

(6) sufūfdan bir dirhem istiʿ māl itmek emr idüp

(7) ġıdāsın şufretü'l-beyż ü'n-nim birişt sipāriş

(8) eyledi* bir ġātunuñ esfelinden ḳan seyelān

(9) ider idi üstād aña māʾü's-sumāḳ ile ḳurṣ-ı

(10) ṭebāşir istiʿ māli emr idüp ġıdāsın sumāḳıya

(11) sipāriş eyledi* bir kimsede ishāl olup

(12) ṣadrında ṣıḳlet var idi muḳaddemā ol kimse

(13) bersāma mübtelā olup faṣd itdirmek ile ḫaṭā

(14) itmiş idi üstād aña māʾü's-sevīḳayn ve żamġ ve

(15) ṭebāşir istiʿ māli emr idüp ġıdāsı ḥall ve ziyt

(16) olmaḳ yāḫud ṭafşīl olmaḳ sipāriş eyledi* sinn-i

(17) şeyḫuḫetde bir kimseye zaḫīr ʿārıż olup andan ḳan

(18) seyelān ider idi ḳarūresi bulanuḳ nar ṣuyına

(19) beñzer idi üstād aña şiyāf-ı zaḫīr ḥumūl idinmek

107b

(1) fāʿide itmedügi ṣūretde ḥuḳne ü’z-zaḫīr ile iḫtiḳān emr

(2) eyledi lakin ḥuḳne-i mezbūrda ḳırṭās-ı muḥarriḳ olmasun ki

(3) ḥarāreti vardır ḳadar-ı ḳalīl afyon iżāfe oluna diyü

(4) tenbīh eyledi eger ʿaṭeşi müştedd olur ise seviḳ şaʿīr

(5) ve seviḳ ḥabb ü’r-rummān ṭabḫ olunup bunlaruñ ṣuları

(6) ile yarım dirhem ṭepāşir ve yarım dirhem żamġ-ı ʿarabī

(7) istiʿmāl ide ġıdāsı bādem yaġı ile sumāḳıya ve kaʿk

(8) ve ṣufratü’l-beyż ola diyü sipāriş eyledi eger ḥuḳne-i

(9) mezbūra fāʿide itmeyüp vacaʿ fevḳa’s-sürre ve ishāl

(10) haddi tecāvüz ider ise sufūf-ı ṭebāşiri istiʿmāl

(11) oluna ve baṭn üzerine żımād ü’z-zaḫīr vażʿ oluna sufūf -ı

(12) mezbūr ve żımād-ı meẕkūr üstādıñ teʿlīfidir ki Aḳrabādīnde

(13) mesṭūrdur* bir kimseye ishāl-i ṣafrāvī ʿārıż

(14) olup üstād aña ḳurṣ-ı ṭebāşirü’l-mümesseke ve māʾü’s-sevīḳayn

(15) istiʿmāli emr eyledi sevīḳayndan murād seviḳ-i ḥab ü’r-rummān

(16) ve sevikḳ ü’ş-şaʿīrdür* bir kimsede ḳarḫatü’l-emʿā ve ishālü’d-

(17) dem ve tehebbüc var idi üstād aña ḳurṣ-ı ṭebāşir-i

(18) mümesseke ve sufūf ü’ṭ-ṭīn ve māʾü’s-sevīḳayn emr idüp

(19) ġıdāsın sumāḳıya sipāriş eyledi* bir kimsede

108a

(1) ishāl-i dem ġabīṭ olup ḳarūresi ziyāde ḳırmızı

(2) ve ʿaṭeşi şedīd idi üstād aña ḳurṣ-ı ṭebāşir

(3) ile ḳurṣ-ı ḥarnūb-ı bāride istiʿmāli emr idüp ġıdāsın

(4) ḥabb ü’r-rummān ve zebīb ve sumāḳıya sipāriş eyledi*

(5) bir kimseye ḳulınc ʿaḳabinde saḥcü’l-emʿā ve ʿaṭeş-i şedīd

(6) ʿārıż olup üstād aña ṣabaḥlarda ve aḫşamlarda

(7) üçer dirhem sufūf ü’t-ṭīn istiʿmāl it ve lüʿāb-ı

(8) bezr-i kettan ve lüʿāb-ı ḥulbe maṣṣ it ve baṭınıñda vacaʿ

(9) ziyāde olduḳda żımād-ı zaḫīr ile tażmīd it ṭaʿamıñ

(10) ṣufretü’l-beyżü’l nīm birişt olsun diyü emr eyledi*

(11) bir ḫātunuñ ʿānesinde vacaʿ olup ṣu gibi bir beyāż

(12) madde ishāl ile ḫurūc ider idi bundan māʿadā

(13) ʿaṭeş-i şedīdi olup ḳan tükürür idi bu ʿillet

(14) aña bir devā istiʿmālinden gelmiş idi üstād aña ṣaġ

(15) basalıḳdan faṣd ve ḳamīḥa ü’ṭ-ṭīn istiʿmāli emr idüp

(16) buyurdılar ki istiʿmāl eyledügüñ devāʾ-ı ḥār olmaġla

(17) bir ṭamar müntafıḳ olmuş imdi saña ḳurṣ-ı kehrübā istiʿmāli

(18) daḫı lāzımdur* bir kimse keşretle cimāʿ idüp żaʿīf

(19) olmuş baʿde heftede bir kerre cimāʿ ider olmuş el-ān

108b

(1) mübāşeret itdikçe maḳʿadında bir şiş ẓuhūr idüp

(2) ve maḳʿadı ḫurūc itmegile zaḫīre müşābih bir elem ile müte’eẕẕi

(3) olur imiş üstād anıñ tedbīrinde afṣ-ı ḥām otuz

(4) ʿaded nar ḳabuġı ve mersīn yabraġı ve gül her birinden

(5) iki ḳabża aḫẕ olunup ṣu ile ṭabḫ olunduḳdan ṣoñra

(6) māʾ-ı maṭbūḫ ile istincā ve gāhi ol ṣuya cülūs

(7) oluna ve her gün iki dirhem ḳamīḥaü'l-sevdā istiʿmāl oluna

(8) diyüp ġıdāsın ṣıfārü'l-beyż sipāriş eyledi

(9) * bir ḫātunda ishāl-i ṣafrāvī olup ṣu gibi

(10) icābet ider idi ḥummāsı ve suʿāli yoḳ idi üstād aña

(11) ṣarāb-ı sefercel ile ḳurṣ-ı ṭebāşir mümesseki ve sufūf-ı

(12) ḥabb ü'r-rummān istiʿmāli emr idüp ġıdāsın sumāḳıya

(13) yāḫud narenciyye yāḫud ḥışrımiyye yāḫud zirişkiyye yāḫud

(14) tuffāḥḥiye olmaḳ sipāriş eyledi* sinn-i kühūletde bir kimsenüñ

(15) sürresi altında ve sürresine muḥāzı mevżıʿlarda vacaʿ

(16) ẓuhūr idüp aḳabinde tezaḫḫur gelür idi ve aḥyānā

(17) ḳan daḫı gelür idi üstād aña ṣabaḥlarda ḳurṣ-ı

(18) ḥarnūb-ı ḥār istiʿmāli ve gicelerde istiḥmām emr eyledi

(19) kezalik riyāḥı taḥlīl içün ḥuḳne-i ḥāde ile iḥtiḳān

109a

(1) ve zaḫīr içün şiyāf ü'z-zaḫīr emr idüp ġıdāsın ṣıfārü'l-

(2) beyż ve ḥabb ü'r-rummān ṣuyına itmek ṭoġrayup ekl itmek

(3) ve zebīb sipāriş eyledi* bir küçük ṣabiniñ ishāl-i

(4) ṣafravīsi olup üstād aña bir dirhem ḳurṣ-ı ṭebāşir

(5) istiʿmāli ve gicelerde bir dirhem ḳamīḥa ü'ṭ-ṭīn ve miḳdār

(6) musʿuṭa maʾü's-seviḳayn istiʿmāli emr eyledi* bir ḫātunuñ

(7) ishāli olup cümle bedeninde vacaʿ var idi ḳarūresi

(8) beyāż idi üstād aña cevāriş ḥūzı istiʿmāli

(9) emr idüp ġıdāsın narbaciyye sipāriş eyledi

(10) * bir kimseniñ ishāli olup ḳarūresi naż̄ic ve aṣfer

(11) ve raḳīḳ-i ṣāfi idi üstād ḳarureniñ raḳīḳ ve naż̄ic

(12) olması mürreniñ miʿdeye inṣıbābındandır diyüp māʾ-ı

(13) sumāḳ ile ḳurṣ-ı ṭebāşir emr eyledi* bir şabbuñ daḫı

(14) ishāli olup andan ṣu gibi bir şeyʿ ḫurūc iderdi

(15) ve aġzında merāret ve başında devvār var idi üstād

(16) aña ḳurṣ-ı ṭebāşir mümesseke istiʿmāli ve mevżıʿ-ı ḳalebe

(17) ṣandal ve gül ṣuyı ṭılāsı emr idüp ġıdāsında

(18) sirke ile ṭabḫ olunmuş sıġır eti ṣuyına batırılmış ekmek

(19) ekl eylesün ve ol ṣudan içsün diyü sipāriş eyledi

109b

(1) bir ʿacūze ḫātun on sene ḳadar ishāle mübtelā olup

(2) gāhi andan ḳan gelür idi ḳarūresi fi'l-cümle beyāża

(3) māʿil idi üstād aña şarāb ile maʿcūnü'l-ḥabeṣ

(4) istiʿmāli emr eyledi* bir ġulamda ishāl-i ẕeriʿ ve ʿaṭeş-i

(5) şed̄id olup üstād baṭnını tecessüs eyledi ve didi ki

(6) ṭıḥālinde rī̄ḥ vardır lakin evvelā ishāle ʿilāc olunsun

(7) meṣelā ḳurṣ-ı ṭebāşir ve māʾü's-sev̄iḳayn istiʿmāl eylesün

(8) * bir kimseniñ ishāli olup günde yigirmi kerre ṭaşra

(9) çıḳar idi ve bunlar ile meʿān zaḫiri daḫı var

(10) idi üstād aña ḳurṣ-ı ḫarnūb ve māʾü's-seviḳayn

(11) istiʿmāli ve şiyāf ü'z-zaḫ̄ir iḫtimāli emr eyledi bir kimsede

(12) zaḫ̄ir ve emʿāsında ḳarḥa olup muḫtebes olmuş idi

(13) üstād añа abzene cülūs ve ʿasel-i ḫıyārşenber ve şarāb-ı

(14) benefşe ve bādem yaġı istiʿmāli ve bābunec żımādı emr

(15) eyledi* bir kimseniñ bürūdetden nāṣī zaḫīri ve rīḥi

(16) var idi üstād anıñ tedbīrinde ḥurf ve nānḫuvāh

(17) ve ubhul ʿale’s-seviyye aḫẕ olunup sahḳ ve sufūf

(18) olunduḳdan ṣoñra bu sufūfdan bir dirhem istiʿmāl it

(19) ṭaʿāmıñ ṣıfārü’l-beyż olsun diyü sipāriş

110a

(1) eyledi* bir kimseye iki ay ḳadar ishāl ve sürresine vacaʿ

(2) ʿārıż olmuş idi üstād añа ḥuḳne-i mümesseke ile

(3) iḥtiḳān ve ḳurṣü’l-ḥarnūb ve sefūf ü’t-ṭīn istiʿmāli emr

(4) eyledi* bir naḥīfe ṣabiyye getürdiler ḥamiyyat-ı keṣireye mübtelā

(5) olup ḫalāṣ olmuş el-ān ishāli var ve gāhi andan

(6) ḳan aḳar üstād añа ḳurṣ-ı ṭebāşir mümesseke emr

(7) eyledi suʿāli daḫı vardır didiler üstād muḳayyiʿ

(8) istiʿmāli emr eyledi* Rey şehri ricālinden

(9) aṣferü’l-levn bir kimseniñ maḳʿadından ḳan seyelān

(10) idüp ol kimseʿ żaʿīf itmiş idi üstād

(11) nabżına yapışup didi ki bunda ḥarāret-i keṣīre ve

(12) żaʿif miʿde vardır üstād añа bir devā terkīb

(13) eyledi ki ḥarāreti teskīn ve ḳanı ḳaṭʿ idici olup

(14) miʿdeye ḳuvvet vire terkībi budur ṭebāşiri hindi

(15) ve sumāḳ-ı münaḳḳīʿ üç dirhem bezr-i ḥummās altı dirhem cülnār

(16) ve kehrübā her birinden bir buçuk dirhem maṣṭaki nıṣf dirhem

(17) bezrü’l-ḥass ve bezr-i baḳlatü’l-ḥamḳa her birinden bir dirhem aḫẕ

(18) ve sufūf olunup rubb-ı sefercel-i ḫāmıż ile

(19) ṣabaḥlarda ve aḫşamlarda üçer dirhem istiʿmāl oluna

110b

(1) baʿde üstād buyurdılar ki bu sufūfa müdāvemet

(2) it tā ki ḳadar-ı ḳalīl ḥarāretlü devā istiʿmāline müstaʿidd

(3) oldıġında saña ḫaber ve iẕān virilür bu eṣnāda

(4) rubb-ı sefercel-i ḫāmıż ile ʿaṭeşiñ teskīn it ṭaʿāmıñ

(5) ḥabb ü’r-rummān ile tebrīd olunmuş cenbü’l-cedī olsun

(6) ve daḫı sumāḳıyya ve ḥışrımiyye olsun* bir kimseniñ

(7) zaḫīri var idi üstād aña māʾ-ı sumāḳ ile ḳurṣü’l-

(8) ḥarnūb emr eyledi ol kimse ʿaṭeş-i şedīdden

(9) şikāyet itdi üstād icdigiñ ṣuya rubb-ı

(10) sefercel mezc it ṭaʿāmıñ māʾ ü’r-rummān ve zebīb

(11) olsun didi* bir kimsede zaḫīr olup evvelā

(12) büzāḳ gibi bir şeyʿ ḫurūc baʿde baʿar gibi ḫurūc ider

(13) idi üstād aña ḥabbü’l-muḳl emr idüp ġıdāsın

(14) ṣufretü’l-beyż ile kürrāṣdan ittiḫāz olunmuş ḳayḳana

(15) sipāriş eyledi* üstād buyurdılar ki ishāl

(16) ṭabiʿatıñ ʿaks üzre fiʿlidür zīrā ṭabiʿat ḳaviyyü’l-

(17) ḥarāret olduḳda şāni maddeyi eṭrāfa defʿ idüp

(18) vücūda nemā virmekdür ammā zaʿīf olduḳda mevādı

(19) eṭrāfa defʿe ʿadem-i iḳtidār olmaġla defʿ

111a

(1) idemeyüp madde cevfde müctemiʿ olup ishāl

(2) ile ḡurūc ider* bir kimsede ishāl ve vacaʿ ü’l-maḳʿad

(3) ve büzāḳ müşābihi zaḡīr var idi ḳarūresi aḥmer

(4) idi üstād aña şiyāf-ı zaḡīr ḥumūl itmek

(5) ve ḳurṣ-ı ṭebāşir ve māʾü’s-seviḳayn istiʿmāli emr eyledi

(6) * bir ḡātuna iki sene ḳadar ishāl ʿārıż

(7) olup el-ān ḥummāsı ve ḡafīfçe suʿāli ve vacaʿ ü’z-ẓahri

(8) var idi üstād aña ḳurṣ-ı ḥabbü’l-ās istiʿmāli

(9) ve mevżıʿ mūciʿı duhn-i ḥirī fātir ile yaġlamaḳ emr

(10) eyledi* bir kimseniñ ḳulaġında devī var idi

(11) ol devī serv aġacın ruzgār taḥrīk itdikde

(12) ḥādiṯ olan devī müşābihi idi ve ol kimsede

(13) zaḡīr dahı var idi üstād aña devaʾ ü’z-zaḡīr

(14) istiʿmāli ve ḳulaġına māʾ-i bābunec kübūb itmek emr eyledi

(15) * bir kimseniñ ishāl-i ṣafravisi olup ṭabiʿatı

(16) iʿtidāle gelmiş lakin nabżında ḥarāret olup asfel-i

(17) baṭnında nefḫa ve ḳarāḳar var idi üstād anıñ

(18) tedbīrinde baṭnına cāvers-i ḥār vażʿ idüp

(19) bir mendil-i ḥār ile ṣarmaḳ ve kebedine ṣandal ve kāfur

<u>111b</u>

(1) ve gül ṣuyı vażʿ itmek emr idüp ġıdāsın ḥall

(2) ve ziyt sipāriş eyledi* bir kimse tebevvül ve teġavvuṭ

(3) murād itdikde aña zaḡīr ḥāleti ve bir naḫs-ı şedīd

(4) ʿārıż olur imiş üstād aña ısıcaḳ ṣuya cülūs

(5) emr idüp ġıdāsın ṣıfārü’l-beyż ve sufūf-ı

(6) ḥabb ü’r-rummān tenāvüli sipāriş eyledi* bir kimse

(7) her ne ekl eylese aña tahavvuʿ gelür idi ve ishāli

(8) var idi üstād aña ḳurṣü’l-ʿūd bir cüzʾvi ḳurṣ-ı

(9) ṭebāşir iki cüzʾvi aḫẕ ve mezc olunup istiʿmāl

(10) olunmaḳ ve ġıdāsı narbaciyye olmaḳ sipāriş eyledi

(11) * bir kimse ishālün keṣretinden żaʿif gelüp

(12) suʿāli ve ġam-ı şedīdi var idi üstād aña sikencübīn

(13) ve māʾ-ı ḥār ile ḳayʾ idüp ḳurṣ-ı ṭebāşir istiʿmāli

(14) ve ġıdāsın ḥışrımiyye ile piliç sipāriş eyledi

(15) * üç yaşında bir ṣabi getürüp didiler ki

(16) bişmiş sıġır memesi ekl itdirmiş idük intifāh-ı

(17) baṭn ve ishāl-i ẕeriʿ ʿārıż oldı üstād aña

(18) ḳurṣ-ı ṭebāşir ve ḳurṣ-ı emīr bāris-i bārid istiʿmāli

(19) emr idüp ġıdāsın nar ṣuyı ile ve zebīb

112a

(1) ile itmek sipāriş eyledi* bir ṣabīde ishāl-i

(2) ṣafrāvī olup üstād aña māʾ-ı tuffāḥ ile iki

(3) dānıḳ ṭebāşir ve bir dānıḳ sük istiʿmāli emr eyledi

(4) * bir kimsede ishāl-i dāʿimi ve tahavvüʿ-i dāʿimi olup

(5) ḳarūresi aḥmerü’l-levn idi üstād aña ḳurṣü’l-

(6) ʿūd ve nar ṣuyı istiʿmāli sipāriş eyledi*

(7) süd emer bir maʿṣumuñ ḳan ile muḫteliṭ ishāli

(8) var idi üstād anıñ tedbīrinde iki dānıḳ

(9) żamġ-ı ʿarabi ol maʿṣumuñ anası südi ile ezilüp

(10) günde iki defʿa virile ve ḳamīḥat ü’ṭ-ṭīne mülāzemet

(11) itdirile diyü emr eyledi* bir kimse iki ay ḳadar

(12) ishāle mübtelā olup evvelā ʿānasında berd-i şedīd

(13) ẓuhūr idüp baʿde icābet ider idi üstād

(14) anuñ tedbīrinde duhn-i zanbaḳa ḳadar-ı ḳalīl misk ḳadar ḳalīl

(15) iżāfe olunup ʿānasına fātiren ṭılā olunduḳdan ṣoñra

(16) üzerine ısıcaḳ bezler vażʿ oluna ve her ṣabaḥ ve aḫşam

(17) üçer dirhem cevāriş ḥūzı istiʿmāl ide

(18) ġıdāsı ṣıfārü’l-beyż ola ve gāhi sufūf-ı ḥabbü’r-

(19) rummān żamm oluna ve bu tedbīre müdāvemet ide diyü

112b

(1) emr eyledi* bir kimse ishāl-i ẕeriʿa mübtelā olup

(2) günde yigirmi ʿamel ider idi her ekl eyledügi

(3) ve içdügi bilā-teġayyür ḫurūc ider idi ʿaṭeşi yoḳ

(4) idi üstād aña zelḳü’l-emʿādır diyüp māʾ-ı sumāḳ

(5) ile ḳurṣü’l-ḥarnūb istimāli emr eyledi eger ʿaṭeşi olaydı

(6) māʾü’l-seviḳayn ile ḳurṣ-ı ṭebāşir mümesseke emr ider

(7) idi* bir kimseye zaḫīr ʿārıż olup andan büzaḳ

(8) gibi bir şeyʿ ḫurūc ider idi üstād anıñ tedbīrinde

(9) ḥabb ü’r-reşād ṣu ile ḳaynadılup bir miḳdār duhn

(10) iżāfe olunup her gün istiʿmāl oluna ve iki

(11) saʿat ṣoñra ṭaʿām ide ġıdāsı zebīb ve ḥabbü’r-

(12) rummān ola lakin saʿter-i keṣīr ve keraviyā ile ola

(13) ve ṣıfārü’l-beyż ola **es-sādis ve el-işrūn** sinn-i şeyḫūḫetde

(14) bir kimseniñ ṣol ayaġına fażalāt-ı demeviyye munṣabb

(15) olup üstād aña basalıḳdan faṣd baʿde daḫı

(16) sikencübīn ve māʾ-ı cüllāb ile ḳayʾ emr eyledi* bir

(17) ḫātunuñ ellerinde iltihāb ve ḥikke olup üstād

(18) aña basalıḳdan faṣd itmek ve üç gün ṣoñra

(19) helīle maṭbūḫı ve gicelerde sükkeri lüʿāb-ı

113a

(1) bezr-i ḳaṭūnā emr idüp helīle maṭbūḫı istiʿmālinden

(2) ṣoñra sükkeri şarāb-ı ıccāṣ istiʿmāli ve ġıdāsın

(3) ṭafṣīl sipāriş eyledi* bir kimse şerīʿilletine

(4) mübtelā olup üstād anıñ tedbīrinde faṣd

(5) olunmaḳ ve helīle maṭbūḫı istiʿmāl olunmaḳ ve luffan narı

(6) ṣuyı ile ṭebāşire müdāvemet olunmaḳ ve ġıdāsı

(7) ḫāmıżāta ḳaṣr olunmaḳ emr eyledi lakin bu tedbīr-i

(8) ʿillet ziyāde ḥār oldıġı ṣūretdedir* bir kimseye

(9) faṣdda ḫaṭā olunup faṣd olunan ḳolı müteverrim

(10) ve mültehib olmuş üstād anıñ tedbīrinde ṭaraf-ı

(11) ḫılāfdan faṣd ile ve mevżıʿ-ı vereme sirke ve gül

(12) ṣuyı ve ḳadar-ı ḳalīl kāfura yāḫud māʾ-ı ṭarḫuna batırılmış

(13) bezler vażʿ olunmaġla tebrīd emr idüp ġıdāsı müsekkinātü’d-

(14) dem olup luḫūmdan ve şarāb içmekden ictināb

(15) sipāriş eyledi* bir kimseniñ ṣag yanında beyaż

(16) ṭaruya müşābih bişreler var idi üstād aña ol

(17) cānibiñ basalıḳından faṣd ve iki dirhem ṭebāşir

(18) ile luffan nar ʿuṣāresi istiʿmāli ve mevżıʿ-ı meʾūfa

(19) gül yaġı ve kāfur ṭılāsı emr eyledi* bir kimsede

113b

(1) yābis biṣreler olup üzerinde ḳışr-ı başal emṣāli

(2) ḳışralar var idi üstād aña ḳubādır diyüp māʾ-ı cübn

(3) istiʿmāli emr eyledi* bir kimsede cereb-i müfriṭ olup

(4) üstād aña her ayda bir kerre faṣd ve sükkeri māʾ ü'ş-şaʿīr

(5) müdāvemet ve cümle-i bedene gül yaġı ṭılā olunmaḳ ve ılıcaḳ

(6) şu reşş olunmaḳ ve ḳarḥa mevżıʿalarına merhem-i isfidāc

(7) ṭılā olunmaḳ emr eyledi* bir verem-i ḥārre nuzc virmek içün

(8) leben-i ḥalīb ile bezr-i merv vażʿ olunmaḳ emr eyledi* sinn-i

(9) kühūletde bir kimsede cereb-i yābis var idi üstād

(10) aña dem-i ḳalīl iḫrācı ile emr idüp bu bir muḥteriḳ

(11) ḳandır didi baʿde ḥammāma girüp gül yaġı ve sirke

(12) ve māʾü'l-kerefes sürinmek emr eyledi* bir ḳızcaġız

(13) getürdiler ṣol bazūsı muteverrim olup baṭṭ olunmaġla

(14) tekrār müteverrim olmuş üstād aña beynü'l-kitfeyn şişe

(15) urılup ve mevżıʿ-ı müteverrime muberridāt vażʿ olunmaḳ

(16) emr idüp ġıdāsın ḫāmıżāt sipāriş eyledi

(17) * bir kimseniñ iki yüzünde gözi uçlarına ṭoġrı

(18) bir şiş var idi ki ol şiş ḥarārete delālet ider

(19) idi üstād aña basalıḳdan faṣd ve helīle

<u>114a</u>

(1) maṭbūḫı istiʿmāli ve yüzini māʾ-ı babūnece taʿliḳ emr eyledi

(2) * sinn-i şeyḫuḫetde bir kimseniñ ṣol ḳulaġı ardında

(3) bir verem-i ḥār ẓuhūr itmiş ve müteḳarriḥ olmuş idi

(4) üstād aña ol cānibden faṣd ve baʿżı müleyyināt

(5) ile ṭabiʿatı telyīn ve şiş üzerine merhem-i ebyaż ṭılāsı

(6) emr eyledi* bir kimseniñ üst ṭudaġında bir şiş

(7) ẓuhūr idüp eṭıbbā ol şişi rīḥ-i ḳulıncdır ẓann

(8) idüp ḳulınc devāsı sipāriş eylediler üstād menʿ

(9) idüp buyurdılar ki bu bir madde-i demeviyyedür ki başdan

(10) inmişdür imdi ṣol ḳol ḳıfalından faṣd

(11) olunsun ve mevżıʿ-ı meʾūfa eşyāʿ-i bāride ez-cümle

(12) merhem-i isfidāc vażʿ olunsun ve helīle maṭbūḫı

(13) istiʿmāl olunup ruʿāf getürmege ḥīleler olunsun

(14) * bir kimseniñ ṭudaġında şiḳāḳ olup meni

(15) ṭılā olunmaġla mündefiʿ oldı* elde ve ayaḳda

(16) olan şiḳāḳa māʾ-ı zebīb üzerine şīrec ṭurı içmegile

(17) ve şiḳāḳıñ üzerine ṣulb-ı şātde olan beyāżı ṭılā

(18) itmegile ʿilāc olunur* bir ġulamıñ ṣaġ bazūsında

(19) cereb-i aḥmer gibi şeyʾ ẓuhūr idüp üstād aña iḫtirāḳ

<u>114b</u>

(1) ve ḥumra nevʿindendür diyüp maʿcūn-ı kişmişi istiʿmāline

(2) müdāvemet ve ol mevżıʿı sirke ve gül ṣuyı ve kāfur

(3) vażʿ olunmaġla tebrīd emr eyledi* bir ġulāmıñ ṣol

(4) ṭarafında esfel-i ṣadrında ḥār-ı bişreler olup

(5) üstād aña ol ṭarafından faṣd ve mevżıʿ-ı meʾūfa kāfur

(6) ve gül ṣuyı ve ṣandal ṭılāsı emr eyledi* bir kimseniñ

(7) bedeninde beş̱re ẓuhūr itmeksizn ḥikke olup ḳarūresi

(8) aṣfer idi üstād aña bir ḳadeh nar ṣuyı ile iki

(9) dirhem ṭebāṣir istiʿmāli ve ḥammāma girmege müdāvemet

(10) ile emr eyledi* bir ḫātunuñ ṣaġ eli parmaḳlarınıñ

(11) uçları ḳararmış ve keffi şişmiş idi üstād

(12) aña ṣol ṭarafdan faṣd ve mevāżıʿ-i meʾūfaya ṭīn-i

(13) ermenī ve sirke ṭılā itmek emr eyledi* bir kimsede

(14) biş̱relü cereb-i raṭb olup üstād aña faṣd ile

(15) ve helīle maṭbūḫı istiʿmāli ile emr idüp ḥammāma

(16) girmekden ve edviye ṭılā itmekden menʿ eyledi* bir

(17) ḫātunda cereb-i müzmin var idi üstād aña her

(18) ayda bir kerre faṣd ve dört kerre helīle maṭbūḫı

(19) içmek emr eyledi ol ḫātun didi ki

115a

(1) her ne zamān faṣd itdirir isem baña ġaşy gelür üstād

(2) buyurdılar ki birḳaç loḳma itmegi nar ṣuyına batırup ekl

(3) it ve ḳar ṣuyı iç ve bir saʿat miḳdār-ı mekş̱ idüp

(4) baʿde faṣd itdir* bir ḫātunuñ eʿāli-i bedeninde

(5) ḥurḳata ve ḥikke olup ʿādet ḥayżı alā ḥāliha idi

(6) üstād aña münferiden helīle maṭbūhına ve ʿuṣāre-i

(7) rummānü'l-mürr istiʿmāline müdāvemet emr idüp buyurdılar ki

(8) bu ḫātunuñ demi fāsiddür* bir ḫātunuñ

(9) dizlerinde şedīd ve mūciʿ bir verem olup iki

(10) sene ḳadar mütemādi olmuş anda ḥarāret-i ʿalāyımı

(11) olmaġla üstād faṣd ile emr idüp ishāl olmaġla

(12) luffan narı ʿuṣāresi ile ḳurṣ-ı ṭebāşir istiʿmāli

(13) sipāriş eyledi* bir kimseniñ miʿdesinde verem olup

(14) ḳarūresi nazīc ve ʿaṭeşi yok idi üstād aña

(15) māʾ-ı kemmūn ile ḳurṣü'l-verdü'l-kebīr istiʿmāli ve ʿużv-ı

(16) meʾūfa duhn ü'n-nārdın ṭılāsı emr idüp ġıdāsın

(17) ziyt ile yapılmış noḫūdāb ve her gün bir raṭl şarāb-ı

(18) ṣırf içmek ve emyāh-ı bāride ve fevākihden ḥimye etmek

(19) tenbīh eyledi* şerī ʿilletine mübtelā bir kimseye sāḳ

115b

(1) üzre şişe urılmaḳ ve helīle maṭbūḫı istiʿmāl itmek

(2) ve her ṣabaḥ mişmiş nuḳuʿı içmek ve ısıcaḳ ṣuya

(3) girüp oturmaḳ emr idüp berdden ve māʾ-ı

(4) bāridden ve luḥūm ve şarābdan ḥimye sipāriş eyledi

(5) * sinn-i şeyḫūḫetde bir kimsede ḥikke de olup

(6) biṣre emṣāli bir şeyʿ yoḳ idi üstād anuñ tedbīrinde

(7) yigirmi dirhem ḳuṣt ve beş dirhem kündür ve beş dirhem

(8) türāb ü'z-zībaḳ ve on dirhem miʿa-yı sāʿile aḫẕ

(9) olunup ḳadarü'l-kifāye sirke ve gül yaġı ile merhem gibi

(10) oluna baʿde ḥammāmda alīli delk-i şedīd ile

(11) oġaraḳ ḥumret ḥāṣıl itdikde merhem-i mezbūrı

(12) ṭılā idüp üzüm cibresi yāḫud nühāle ile ġasl

(13) ideler diyü emr idüp ġıdāsın sermaḳ ile yapılmış

(14) müzevvere yāḫud ḥall-i ziyt olup eṭʿime-i māliḥeden ictināb

(15) sipāriş eyledi* bir ḫātun ṣadaʿdan ve başına

(16) buḥarāt ṣuʿūd itmesinden ve feminde biṯreler ẓuhūr

(17) itmeden şikāyet idüp üstād aña faṣd baʿde

(18) helīle maṭbūḫı istiʿmāli ve gül ṣuyı ve sumāḳ ṣuyı

(19) ile mażmaża emr eyledi* bir kimseniñ

116a

(1) vechinde aḥmerü'l-levn ve ḥār bir verem ẓuhūr idüp ziyāde

(2) ḥikkesi var idi ḥumma emṯāli bir ʿārıżası yoḳ idi

(3) üstād aña ḳurṣ-ı benefşe istiʿmāli emr eyledi* bir

(4) yaşında bir maʿṣūmuñ yüzinde ḳırmızı biṯreler

(5) ẓuhūr idüp üstād aña şişe urılup ve māʾ-ı

(6) rummān ile ṭebāşir virilmek emr eyledi* üstād

(7) buyurdılar ki ṯübūr ve demāmiliñ ekṯer ẓuhūrı

(8) ḳanıñ keṯretinden degildür zīrā çok kerre olur ki

(9) naḥīf ve ḳalīl ü'd-demm ve'l-laḥm kimseler demāmil

(10) ve ḳurūḥātdan müte'eẕẕi olur bu ḫuṣūṣda

(11) Cālīnūs ve andan muḳaddem bażı ḳudemā ḫaṭā itmiş-

(12) lerdir eger faṣd-ı şiryāna imkān olsa fāʿide-i

(13) ʿaẓīme olur idi* bir kimseniñ yüzünde demāmil

(14) olup münfecir olmuş idi lakin teverrümi bāḳī idi

(15) üstād aña gül yaġı ile ḳimūliyā (tıla olınup) bir rifāde ile

(16) muḥkem şedd idüp ve bir gün ve bir gice yāḫud verem

(17) zāʾil olunca ʿalā ḥālihi terk olunmaḳ sipāriş eyledi

(18) * bir maʿṣumuñ sāḳında ḫuşk rīşe müşābihi

(19) saʿfe var idi üstād aña ḥimye emr idüp

116b

(1) devāʾü'l-kişmişiye müdāvemet ve ʿużv-ı meʾūfa devāʾü's-

(2) saʿfe ṭılā olunmaḳ emr eyledi* bir ġulāmıñ

(3) ʿunḳında ḫurāc ẓuhūr idüp iki ay ḳadar mütemādi

(4) olmuş ve ġulām ḥarāretden daḫı şekvā ider idi

(5) üstād aña ol cānibiñ basalıḳından faṣd emr

(6) idüp ʿużv-ı meʾūfı baḳla unı ve sikencübīn ile

(7) tażmīd sipāriş eyledi* bir kimsede şedīdü'l-

(8) ḥumra biṣreler ẓuhūr idüp üstād aña faṣd

(9) ve maṭbūḫ helīle istiʿmāli emr idüp māʾ-ı rummāna

(10) müdāvemet itmesin ve ḥall ve ziyt ile taġaddi sipāriş

(11) eyledi* dört yaşında bir maʿṣumuñ arka-

(12)sında ʿacz taʿbir olunan fıḳralar ortasında

(13) biṣreler ve sāʿir aʿżāsında ḥumret var idi

(14) üstād aña şişe urılmaḳ ve mevżıʿ-ı meʾūfa merhem-i

(15) isfidāc ve kāfur ṭılā olunmaḳ ve her ṣabāḥ nar

(16) ṣuyı ile ṭebāşir virilmek emr idüp ġıdāsın

(17) aġdiyeʿ-i ḫāmıża sipāriş eyledi* ṣafraviy ü'd-dem

(18) bir ṣabda şerī ẓuhūr idüp birḳaç defʿa faṣd

(19) itdirmiş baʿżı aʿżāsında vacaʿ ve cümle

117a

(1) bedeninde inkısār var imiş üstād anıñ tedbīrinde

(2) her üç günde bir kerre ale’s-ṣabāḥ bir ḳadeḥ-i kebīr

(3) mişmiş naḳuʿ olunmuş ṣu içüp bir sāʿat mürūrunda

(4) bir ḳadeḥ māʾ ü’r-rummān içmek ve ayda iki kerre helīle

(5) maṭbūḫı istiʿmāli emr idüp ġıdāsın aġdiye-i

(6) ḫāmıża sipāriş eyledi* helīle maṭbūḫınıñ

(7) terkībi budur helīle on dirhem ṣāhtere ve sināmeki

(8) üçer dirhem aḫẕ olunup ḳadarü’l-kifāye māʾü’l-ḳaraḥ

(9) ile ṭabḫ ve taṣfiyeden ṣoñra muṣaffāya yigirmi dirhem

(10) sükker żam ve istiʿmāl oluna* bir kimseniñ yüzünde

(11) bir verem ẓuhūr eyledi didiler üstād buyurdılar ki

(12) eger verem ḳırmızı ise faṣd olunsun ve her gün

(13) bir ḳadeḥ māʾ ü’ş-şaʿīr rubʿ miṣli luffan narı ṣuyı

(14) ile virilsün ve şiş üzerine ḳadar ḳalīl kāfur

(15) ile gül yaġı ṭılā olunsun* bir kimseniñ sürresinde

(16) bir dübeyle münfecir olmuş ve beş gün ḳadar andan ḳayḥ-i keṣīr

(17) ḫurūc itmiş üstād aña penbeden bir fetīle ittiḫāẕ

(18) olunup şemʿ ve ziyte vażʿ olunmaḳ ve bu fetīle her gün

(19) tecdīd olunmaḳ ve her ṣabaḥ ısıcaḳ ṣu ile beş

117b

(1) dirhem gülbeşeker virilmek emr eyledi* üç yaşında

(2) bir maʿṣūm getürdiler ki anda cereb-i müteḳayyiḥ var idi

(3) üstād bunuñ ʿilācında ʿacele lāzımdur zīrā gāh

(4) olur ki bir mevżıʿda müctemiʿ olur diyüp şişe

(5) urılmaḳ ve ṭebāşir ile luffan narı ʿuṣāresi

(6) virilmek ve mevāżiʿ-i cerebden ruṭūbeti ziyāde ve fāḥiş

(7) olan mevżıʿlara isfidāc ẕerūr olunmaḳ emr eyledi

(8) * sinn-i şeyḫūḫetde bir kimseniñ yüzünde sereṭān-ı

(9) müteḳarrıḥ olup üstād anuñ tedbīrinde isfidāc

(10) ve ṭīn-i ermenī ve cülnār ve afṣ ve şeb-i yemeni ve ılġın

(11) yimişi ʿale's-seviyye aḫẕ olunup ḳadar-ı ḳalīl kāfur mezc

(12) olunduḳdan ṣoñra mevżıʿ-ı meʿūfa ẕerūr oluna ve ol

(13) ṭarafdan faṣd oluna diyü sipāriş eyledi* bir

(14) ġulāmıñ lisānında bir şiş ẓāhir olup anda

(15) ḥarāret ʿalāmetleri var idi ve didiler ki gāhi

(16) sersām daḫı ʿārıż olur iser aña pazı ṣuyı ve bure

(17) ṣuyı ve ḫūzı şeker ile iḫtiḳān ve sikencübīn ile

(18) ġarġara itdirmegile ʿilāc eylediler* bir ġulāmıñ

(19) arḳasında cerāḥāt olup üstād aña

118a

(1) naẓar itdikde bu cāversiye ve ʿadesiyedür diyüp

(2) ol cānibden faṣd ve māʾ ü'ş-şaʿīre rubʿ miṣli luffan

(3) narı ṣuyı ile müdāvemet ve mevżıʿ-ı meʾūfa

(4) ṭīn-i ermeni ve ḳadar-ı ḳalīl kāfur sirke ile ṭılā

(5) olunmaḳ emr idüp mevżıʿ-ı meʾūfda ḥarāret ve ḫurḳat

(6) bulunduḳda tekrār faṣd itdirmek sipāriş eyledi

(7) * bir ṣabide cereb-i yābis ve suʿāl-i yābis var

(8) idi üstād aña şekerlü māʾ-ı cübn istiʿmāli emr

(9) eyledi* bir ġātun getürdiler ki ʿunḳında sereṭān-ı

(10) kebīr olup ṭokuz sene ḳadar mütemādi olmuş üstād

(11) anıñ tedbīrinde her ayda bir kerre eftimūn maṭbūġı

(12) istiʿmāli ve bir kerre baldırlarına şişe urılmaḳ ve sereṭān-ı

(13) mezbūre sirke ve gül ṣuyı ve ḥām ḥurma vażʿ olunmaġla

(14) tebrīd olunmaḳ emr idüp ʿamel-i bi'l-ḥadīdden iḥtirāz

(15) sipāriş eyledi* bir kimse sirke ile sarımsaḳ

(16) ekl idüp aṣl-ı lisānında ve ḥalḳında biṣreler

(17) ẓuhūr itmiş idi eṭʿimeyi belki riḳi belʿ itmesi

(18) mümkün degil idi üstād aña elem-i ziyāde olan cānibiñ

(19) ḳıfālinden faṣd olunmaḳ ve sāʿaten baʿd sāʿatin ġall-i

118b

(1) memzūc ile ġarġara itmek ve ṭarḫūn mażġʿ idüp

(2) ḳalīlen ḳalīlen (ṣuyı) bādem yaġı içmezden evvel belʿ itmek

(3) baʿde ḳalīle ḳalīle bādem yaġı içmek ve telyīn-i ṭabiʿat

(4) içün māʾ ü'ṣ-ṣaʿīrden miḳdār-ı şerbete nıṣf dānıḳ

(5) saḳmuniyā ilḥāḳ idüp istiʿmāl itmek emr idüp

(6) ʿilletiñ ekṣeri zāʾil olduḳda helīle maṭbūġı istiʿmāl

(7) itmek sipāriş eyledi* bir ġulām gelüp didi ki

(8) üç fersaḫ miḳdārı yüridüm bir ayaġım saḳa varınca

(9) müteverrim oldı üstād bu ʿillet dāʾü'l-fīliñ

(10) ibtidāsıdır henüz kemāle vāṣıl olmamış diyüp

(11) sikencübīn ile ḳayʾ itmek ve ol mevżıʿ māʾ u'r-rummāneyn

(12) ile tażmīd olunmaḳ emr eyledi ʿużv-ı meʾūf ḥārrü'l-

(13) melmes idi* bir kimseniñ ṣol ayaġında saḳına

(14) varınca bir şiş ẓuhūr idüp bāridü'l-melmes ve ebyażü'l-

(15) levn idi ḥummāsı ve sāʿir şeyʾi yoḳ idi üstād

(16) aña devāʾü'l-ḳayʾ istiʿmāli emr idüp remād ü'z-zibl

(17) ile tażmīd ve dāʿimā şedd-i şedīd ile şedd itmek

(18) sipāriş eyledi ve buyurdılar ki bu ʿillete şedd-i şedīd-i

(19) dāʿimi ʿaẓīmü'l-fāʿidedür faḳīr üstāda

119a

(1) didim ki bu ʿillet nedür buyurdılar ki verem balġamıdır uẕımā

(2) tesmiye olunur ʿilācınıñ ecvedi māʾü'l-kilse bezler

(3) batırılup üzerine vażʿ ve şedd-i dāʿimi ile şedd

(4) itmekdür* ve buyurdılar ki sirke muḥallil ve mülaṭṭıfdur*

(5) bir kimseniñ ṣaġ bazūsında vacaʿ ve verem-i ṣulb

(6) ve ḥār var idi üstād aña ṣol cānib ekḥelinden

(7) faṣd ile emr idüp mevżıʿ-ı meʾūfı müberridāt ile

(8) tebrīd sipāriş eyledi *bir ġulāmıñ ṣaġ ḳoltuġında

(9) ve omuzı başında nuffaḫāta müşābih ḥārre beṣreler

(10) var idi üstād aña ṣol basalıḳından faṣd

(11) idüp ʿużv-ı meʾūfa sirke ve gül ṣuyı ile kil-i ermenī

(12) ve kāfur ṭılāsı ve ḳoruḳ ṣuyı içmek emr eyledi

(13) * sinn-i şeyḫūḫetde bir kimse faḫẕeyninde bir ḥurḳat

(14) ḥiss ider idi üstād aña ṣol basalıḳdan

(15) faṣd ve ol mevżıʿı sirke ile ġasl idüp

(16) baʿde gül yaġı ve kāfur ṭılāsı emr eyledi* üstād-

(17)dan cereb içün bir ṭılā suʿāl eyledüm buyurdılar ki

(18) lübni on dirhem ḳusṭ-ı mürr iki dirhem kündüs

(19) bir dirhem gül yaġı beş dirhem aḫẕ olunup ceyyiden

119b

(1) mezc ve ṭılā oluna ve buyurdılar ki cereb içün ʿilāc-ı

(2) ecved oldur ki ayda bir kerre yāḫud bi-ḥasebü'l-iḳtiżā

(3) iki kerre faṣd itdüre ve her hafta sināʿmeki

(4) ve şāhtere istiʿmāl ide* bir kimsede ḳūbā

(5) müşābihi saʿfe'-i yābise var idi üstād aña sirke

(6) ile rāmık ṭılāsı emr eyledi bu ṭılā ḳūbāya daḫı

(7) münāsibdür* bir kimseniñ cevfında dübeyle olup

(8) münfecir olmuş idi üstād aña curʿate curʿate ısıcaḳ

(9) ṣu içüp cüzʾvi ḥareketden ṣoñra ḳarnı üzerine

(10) başmaḳ ile baṭnında mevcūd olanı iḫrāc itmek

(11) eger cevfında henüz dübeyle mevcūd ise ısıcaḳ ṣu

(12) ile ḳayʾ itmek ve bu tedbīri üç kerre tekrār itmek

(13) emr idüp bu tedbīr eṣnāsında ġıdāsı yaġluca

(14) malūḥıyya ve ḳarʿiyye olmaḳ sipāriş eyledi* bir ġulāmıñ

(15) ṣol ṭopuġunda verem-i ṣulb olup ayaġı iʿvicāca

(16) yaʿni egrilige meyl itmiş idi üstād aña ṣol

(17) ḳolundan faṣd itdirmek ve arpa ṣuyı içmek

(18) emr eyledi* bir ḫātunuñ ṣol yanaġında sefercele

(19) müşābihi bir sereṭān-ı mustaṭīle var idi

120a

(1) üstād anıñ tedbīrinde buyurdılar ki māʾ-ı baḳlatü'l-ḥamḳā

(2) ile müstaḫrec lüʿāb-ı bezr-i ḳaṭūna ḳurşundan bir ṣaḥīfe

(3) üzerine sürilüp aḫer ḳurşun ṣaḥīfesi ol

(4) ṣaḥīfe üzerine sürilerek lüʿāb-ı meẕkūre bir

(5) miḳdār eczāʾ-ı esrübiyye muḥteliṭ olup merhem gibi

(6) bir cevher olur bu ṭarīḳıla ol cevherden bir miḳdār

(7) cemʿ olunup seretān üzerine ṭılā oluna* bir

(8) ḫātunuñ ṣol ayaġında muḳaddemā saʿfa var imiş

(9) ḥālā andan bir ṣaru ṣu tereşşuḥ ider imiş üstād aña ol

(10) cānibden faṣd itdirüp bir gün ṣoñra istiḥmām baʿde

(11) helīle maṭbūḫı istiʿmāli ve mevżıʿ-ı meʾūfa ḳurṣü's-saʿfa

(12) ṭılāsı emr eyledi* sinn-i şeyḫūḫetde aṣferü'l-levn

(13) bir kimseniñ gāhi bedeni ve ayaḳları şişer idi

(14) lakin vacaʿi yoḳ idi rākib olduḳca yaʿni ata

(15) bindükce daḫı ayaḳları şişer idi üstād aña rehel

(16) dirler bir nevʿ istirḫādır diyüp rubb-ı sefercel ile

(17) üç dirhem ḳurṣü'l-verdü'l-kebīr istiʿmāli ve aclıġa mülāzemet

(18) emr idüp bu tedbīre birḳaç hefte müdāvemet sipāriş

(19) eyledi ol kimse didi ki faṣda iʿtiyādım vardır

120b

(1) üstād buyurdılar ki her ne zamān ḳanda süḫūnet müşāhede

(2) ider iseñ faṣd it* bir kimse naḳl eyledi ki vaḳt-ı

(3) ṣabāda vālidim ile Baġdadda idüm ẕeḳanımda bir büṣre

(4) ẓuhūr idüp ol büṣre ẕeḳanımda bādincān miṣillü aḥmer ve sevāda māʾil

(5) bir verem-i muʿallaḳ oldı bir ṭabīb ḥurmā ile ve ḥacerü’l-

(6) fülfül ile tedbīr eyledi yaʿni bir miḳdār raṭb-ı ḥurmāyı

(7) ṣuda ışladup maḫ gibi olduḳda bir beze yayup

(8) aṣl-ı biṯreye ve ḥevalisine laṣḳ eyledi ol laṣḳa

(9) ol mevżıʿı cezb-i ḳavī ile ceẕb idüp eṭrafını

(10) aḥmerü’l-levn eyledi baʿde ḥacerü’l-fülfüli aḫẕ idüp

(11) bilegü ṭaşına eyüce sirke ile sürüp ol eṭrāfa

(12) ṭılā eyleyüp şedd eyledi verem-i mezbūr ol gice sāḳiṭ

(13) oldı ṭabīb-i meẕkūr olʿillete ḳūbāʿ-i raṭbdır dimiş

(14) idi* bir kimseniñ iki omuzundan birinde bir şiş

(15) ẓuhūr idüp anda vacaʿ-ı şedīd var idi üstād

(16) aña buyurdılar ki mülāḥaẓa it mevżıʿ-ı vacaʿa ḳızġınlıḳ

(17) geldikde ol ḳolda saḥīḥ olan mevżıʿıñ ḳızġınlıġından

(18) ziyāde olur ise faṣd it ṭaʿamıñ ḥall ve ziyt

(19) olsun eger ḳızġınlıġı sāʿir cesede müsāvī

121a

(1) olur ise yāḫud cüzʾvi bārid olursa duhn-i ḥīrı

(2) ṭılā it ṭaʿāmıñ noḫūdāb olsun vaḳta ki ol

(3) kimseye duhn ṭılā itmegile istirāḥat geldi mi Aḳrabādīnde

(4) taḥrīr olunan müsekkinü’l-vacaʿ żımād ile tażmīd emr

(5) idüp ġıdāsın ḳoyun etiyle zirebāc ve isfidbāc

(6) sipāriş eyledi ve buyurdılar ki bu ḫuṣūṣda

(7) maraḳa ve luḥūm eklinden idenleriñ reʿyi ḫaṭādur

(8) * bir kimseye gicelerde ḥār ve şedīd bir ḥikke-i ʿārıża

(9) olur idi üstād aña heftede bir kerre bir dānıḳ

(10) saḳmūniyāyı elli dirhem māʾ-ı ıccāṣ ile istiʿmāl

(11) idüp ṭabiʿatıñ telyīn it ve sāʿir eyyāmda

(12) sikencübīn-i sādic ile ve ihāl (ile) taġdiye itmegile teskīn-i

(13) ḥarāret it diyü emr eyledi üstād buyurdılar ki

(14) şeri üzerine ısıcaḳ ṣu dökmek cāʿizdür

(15) eger şeri ile maʿan ishāl olur ise zīrā

(16) ısıcaḳ ṣu dökinmek cāʿizdür ishāli ḳatʿ ider

(17) * bir ṣabide ṣeālīl ẓuhūr idüp üstād

(18) aña her ayda eftimūn iżāfe olunmuş helīle

(19) maṭbūḫına ṣabr ile müdāvemet emr eyledi maṭbūḫ-ı

121b

(1) mezbūr ṣıbyāna göre bu vezn üzre ʿamel olunur

(2) ṣaru helīle ve şāhtere ve sināʿmeki ve eftimūn

(3) her birinden beş dirhem aḫẕ olunup ḳadarü'l-kifāye

(4) māʾü'l-karāḥ ile ḳanun üzre ṭabḫ oluna* sinn-i

(5) şebābi tekmīl itmiş bir ḫātun gelüp didi ki ṣol

(6) ḳolumda üç aydır ki bir vacaʿ vardır üstād

(7) mevżıʿ-ı vacaʿı açdırup naẓar itdikde ol

(8) mevżıʿda ḳırmızı bişreler görüp ḥayżı ḥālinden

(9) suʿāl eyledi ḫātun didi ki küliyyen mün-ḳaṭʿadır

(10) üstād aña ṣaġ ḳıfālden faṣd itdirmek

(11) baʿde ikinci ayda ṣol ḳıfālden faṣd itdirmek

(12) baʿde her ayda bir kerre faṣda ve iki kerre

(13) māʾü’l-hindibā ile helīle maṭbūḫına müdāvemet

(14) ve bişreler üzerine baʿżı aṭliye ṭılā itmek emr

(15) idüp sevdā ziyāde idici eşyanıñ küllisinden

(16) ḥamıyya ve ictināb sipāriş eyledi üstāda bu

(17) ʿilletden suʿāl itdigimde buyurdılar ki bu ʿillet

(18) sereṭān ecnāsındandır* nāḳih bir kimseye daḫı

(19) ḳuvvet-i aṣliyesine ve ekl-i eṭʿimeye nāʾil

122a

(1) olduḳdan ṣoñra ayaġı şişüp ve ḥumret ḥāṣıl

(2) idüp üzerinde nifṭalar ẓuhūr itmiş idi

(3) üstād aña faṣd ile altmış dirhem ḳan iḫrācı

(4) emr eyledi* bir kimseniñ bedeninde ṣeālil gibi

(5) bişreler ẓuhūr idüp ol bişreler mülāyim ve içleri

(6) ṣu ile ṭolu idi üstād bu ʿillet fużūl-i

(7) demdendir ki ol fużūli istiḥāleden ṭabiʿatıñ

(8) ʿaczi vardır diyüp faṣd itdüñ mi diyü suʿāl

(9) eyledi ol kimse geçen sene faṣd itdirdüm ḫıffet

(10) buldum didikde her ayda bir kerre faṣd it ve

(11) dört kerre helīle maṭbūḫı istiʿmāl it

(12) diyü emr eyledi* bir cāriyeniñ ayaġında ṭaraḳ

(13) üsti ateş ile yanmış ve ʿilāc olunup curḥa-i

(14) ḥarḳ zāʾil olmuş lakin ol mevżıʿda şiş

(15) ḳalup cildi ḫaşīn ve ẕāt-ı kuşūr ḳalmış

(16) üstād anıñ tedbīrinde bal-mumı ve gül yaġı ve isfidāc

(17) ve lüʿābü’l-ḫatmī aḫẕ ve ceyyiden mezcc ve merhem gibi idüp

(18) ol mevżıʿa vażʿ itmegile ʿillet mündefiʿa oldı*

(19) üstād buyurdılar ki muġāṣ yaʿni yaban narınun köki

122b

(1) ḫānazırda balīġ u’n-nefʿdir ve ḳoyun terisi ṭuraḳ otı

(2) yaġıyla şişleri taḥlil ider* ve buyurdılar ki şaḥmu’ṣ-

(3) ṣevr ve şaḥūmü’s-sibāʿ incir küli ile mezc olunsa

(4) ḥanāzırı taḥlīl ider* ve buyurdılar ki ẓann iderim ki

(5) ḥanāzīra devāʾü’l-türbid gibi enfaʿ devāʾ olmaz nüsḫası

(6) budur türbid-i ebyaż ve zencebīl ve sükker aḫẕ olunup

(7) sufūf oluna zīrā bu devā aḫlāṭ-ı lüʿābiyyeyi ishāl

(8) idüp hażma cevdet virür balġam-ı ġalīẓiñ māddesini

(9) istīṣāl ider emer ṣıbyānda iʿtimād olunacaḳ devalar-

(10)dandur zīrā musaḫḫindür müṣhic degildür* bir kimsede cereb

(11) olup suʿāl eyledi ki üzerine ṭılā cāʿiz midür

(12) üstād buyurdılar ki ṭılā cāʿiz degildür tā ki birḳaç kerre

(13) faṣd idüp ve her faṣdıñ aḳībinde helīle nuḳūʿı

(14) ve anıñ emṣāli şāhtere sināʿmeki nuḳūʿı istiʿmāl

(15) eylemedükçe baʿde ṭılā cāʿiz olur* ve buyurdılar ki güneşde

(16) oturmaḳ cerebe redīdür ḳana ġaliyān ve ḥiddet getürür

(17) kezalik yoġurt daḫı cerebe mużırrdır zīrā ʿufūnete

(18) seriʿü’l-istiḥāledür **es-sādis ve el-işrūn fi’l-ḥummayyāt**

(19) ve’l-inkisār ve’l-ṣıḳl ve’l-ḳaşʿarire ve’l-ḥarāret

123a

(1) bir kimsede ḥummā-yı lāzıma ve ḳaşʿarīre ve yübūset-i ṭabiʿat

(2) var idi üstād añа vaḳt-i seḥerde otuz ʿaded ıccāṣıñ

(3) ṣuyını yigirmi dirhem şeker ile ve ḳuşluḳ vaḳtinde daḫı

(4) sikencübīn ile on dirhem gülbeşeker ve iki sāʿatden

(5) ṣoñra arpa ṣuyı istiʿmāl itmek emr idüp ġıdāsın

(6) tafṣīl sipāriş eyledi* bir kimseniñ ḥummāsı

(7) ve suʿāl-i ḫafīfi var idi üstād añа meyān köki

(8) maṭbūḫıyla benefşe ḥamīresi istiʿmāli emr eyledi* bir

(9) kimsede ḥummā-yı ḥādde ve ishāl olup üstād añа

(10) beş dirhem gülbeşeker istiʿmāli emr eyledi baʿde üç dirhem

(11) rubb-ı sefercel ile üç dirhem ḳurṣ-ı ṭebāşir-i mümesseke

(12) istiʿmāli emr eyledi* aṣferü'l-levn bir kimseniñ

(13) bedeninde inkisār ve baldırlarında vacaʿ-ı dāʿimi olup

(14) gāhi ḥumma ve ġaşeyān-ı keşīr ve ṣudāʿ ve yübūset-i ṭabiat

(15) ʿārıż olur didiler üstād ḳarūresine naẓar

(16) itdikde saña naḳl olunan eşyānıñ ḫılāfın

(17) müşāhede eyledi ve nabżın ṭutup mużṭarib

(18) müşāhede itdikden ṣoñra buyurdılar ki sende

(19) fevḳa'l-ġāye ṣafrā vardır şarāb-ı ıccāṣ istiʿmāl

123b

(1) it ve luffān narı ṣuyına müdāvemet it ve sende

(2) ne zaman ḳan heyecānı olur ise ḫāmıżāt

(3) ve sükker ile heyacānını teskīn it ṭaʿāmıñ ḳoruḳ

(4) ṣuyı ile bişmiş piliç ve ḳuş yavruları ve ḳarīs

(5) olsun ṣadrıña ṣandal ve kāfur ṣuyı ṭılā

(6) it ve ḳan iḫrācına māʾil olma meger ki saña ġalebeʿ-i

(7) demden bir ʿillet hücūm ide lakin baʿd haẕā ḳalīlen

(8) ḳalīlen ḳanı iḫrāc it ve itʿābıñı taḳlīl it

(9) ve dāʿimā ṭabiʿatıñ mülāyemet üzre ṭut* bir

(10) kimseye üç sene ḳadar devr ile ḥummā-yı muḥtelife ʿārıż

(11) olup lakin henüz istisḳā ʿalāmetleri ẓāhir

(12) olmamış idi üstād aña ḳurṣü'l-verd ve sikencübīn

(13) istiʿmāli emr idüp lüḥūmdan ḥimye sipāriş eyledi

(14) * bir ḫātunuñ miʿdesinde vacaʿ olup

(15) gāhi teverrüm ider idi ve ol kimseniñ ʿiẓāmında

(16) ḥummā-yı ḫafīfe var idi üstād aña anīsōn ṣuyı

(17) ile on dirhem gülbeşeker (istiʿmāli ḥumma müştedd oldıġı ṣūretde gülbeşekeri) rāziyāne ṣuyı ile istiʿmāl

(18) itmeye ammā ḥumma müştedd oldıġı ṣūretde maʿan istiʿmāl

(19) itmesin emr idüp ġıdāsın müzevvereʿ

124a

(1) isfidbāc sipāriş eyledi* bir kimse her gice

(2) ṣabaḥa dek maḥmūm olup dirler idi ve gündüzlerde

(3) ʿavārıż-ı mezbūrdan bir şeyʿ yoḳ idi üstād

(4) aña ḳıfālden faṣd ve luffan narı ṣuyı içmek

(5) emr idüp ġıdāsın ḥall ve zeyt sipāriş eyledi*

(6) bir kimse her ne zaman ṭaʿāmdan ṣibʿ geldikçe

(7) aña bir kesel ʿārıża olup anı ḥareketden menʿ ider

(8) idi ve cesedinde bir ḥikke bulur idi üstād

(9) aña basalıḳdan faṣd ve baʿd ü’t-ṭaʿām ṣoġuḳ

(10) ṣuya cülūs sipāriş eyledi* bir kimsede ḳaşʿarīre

(11) olup ḳarūresi aşfer ve suʿāli yoḳ idi

(12) ve ṭabiʿatı yābise idi üstād aña otuz ʿaded

(13) ıccāṣuñ ṣuyı ile on dirhem ʿasel-i ḫıyārşenber

(14) istiʿmāli ve ṣabaḥlarda gülbeşeker ve sikencübīn istiʿmāli

(15) emr idüp ġıdāsın ḥall ve ziyt sipāriş eyledi

(16) * bir kimseniñ bedeninde inkisār olup gicelerde

(17) ziyāde derler idi ṭabiʿatı iʿtidāl üzre idi

(18) üstād aña ṣaġ basalıḳdan faṣd itdirdikden

(19) ṣoñra ṣabaḥlarda luffan narı ṣuyı ile on

124b

(1) dirhem gülbeşeker istiʿmāli emr idüp ṭaʿāmdan muḳaddem

(2) daḥle-i ḫafīfe ile ḥammāma duḫūl emr eyledi*

(3) bir kimseye gicelerde ḥumma gelüp ol kimsede ishāl-i

(4) ẕerīʿ ve suʿāl var idi üstād aña bilā benc

(5) ʿamel olunan ḳurṣ-ı ḫaşḫāş emr idüp ġıdāsın

(6) kaʿk ve muḳaşşer-i bādem sipāriş eyledi* bir

(7) kimsede ḥumma-yı dāʿima olup ḳarūresi

(8) aḥmer ve aġzında biṣreler var idi ṭabiʿatı iʿtidāl

(9) üzre olup suʿāli yoḳ idi üstād aña

(10) māʾ ü’ṣ-ṣaīr ve anıñ rubʿ miṣli ekşi nar ṣuyı

(11) daḫı istiʿmāli emr idüp biṣreler içün aġızda ṭutacaḳ

(12) bir devā sipāriş eyledi ol devānıñ nüsḫası

(13) budur ʿades-i muḳaşşer ve sumāḳ-ı münaḳḳi ve küzbere ve bezrü'l-

(14) verd ve ṭebāşir ve ılġın yemişi ve ʿūdü'l-ḳarḥ

(15) ve māʾ mīrān-ı şīnī ve cülnār her birinden bir dirhem

(16) kāfur nışf dirhem aḫz ve sufūf olunup

(17) bir müddet aġızda misk olunduḳdan ṣoñra sirke

(18) ve sumāḳ ile ġarġara ve ʿind ü'n-nevm aġzına lüʿāb-ı

(19) bezr-i ḳaṭuna alup öylece uyuya* bir kimsede

125a

(1) ḥummā-yı ḥādde olup ḳarūresi aḥmer idi ve ṣaġ

(2) kitfinde vacaʿ var idi üstād aña ṣol basalıḳdan

(3) faṣd ve māʾ ü'ş-şaīr istiʿmāli emr idüp mevżıʿ-ı vacaʿa

(4) sirke ve gül ṣuyı ve gül yaġı vażʿ olunmasın ve ġıdāsın

(5) tafṣīl olmasın emr eyledi* sinn-i şeyḫūḫetde

(6) bir kimsede ḥummā-yı ḥādde-i dāʿima ve suʿāl ve ishāl

(7) olup ḳarūresi aḥmer idi üstād aña şekersiz

(8) māʾ ü'ş-şaʿīr ile ḳurṣü'l-ās istiʿmāli emr eyledi*

(9) bir kimseniñ gözünde bir ṣufret ẓuhūr idüp ḥummāsı

(10) ve żaʿifi var idi ṭabiʿatı yübūset üzre ve ḳarūresi

(11) siyah olup suʿāli yoḳ idi üstād aña gicelerde

(12) māʾü'l-ıccāṣ ile ʿasel-i ḫıyār şenber ve ṣabahlarda arpa

(13) ṣuyı ve gündüzlerde bıṭṭīḫ-i hindi ṣuyı istiʿmāli

(14) emr eyledi* bir kimsede ḳaşʿarire ve ḥumma olup gicelerde

(15) ziyāde derler idi üstād aña basalıḳdan faṣd ve

(16) sikencübīn ve gülbeşeker istiʿmāli ve vaḳt-i nevbetde ısıcaḳ

(17) ṣu ve sikencübīn ile ḳayʾ itmek emr eyledi* bir kimsede

(18) yübūset-i ṭabiʿat ve ḳaşʿarire ve bedeninde inkisār olup

(19) müteheyyicü'l-vech ve ḳarūresinde ʿalāmet-i ḥarāret var idi

125b

(1) üstād aña gicelerde ʿasel-i ḫıyār şenber ve gündüzlerde

(2) benefşe şarābı istiʿmāli emr idüp ġıdāsın isfidbāc

(3) sipāriş eyledi* bir genç ḫātunuñ bedeninde inkisār

(4) ve ṣıḳlet olup ḳarūresi māʾü'l-ıccāṣ gibi idi

(5) ḥummāsı yoḳ idi üstād aña iki gün ḥammāma girmek

(6) ve māʾ ü'n-nuḳuʿ istiʿmāl itmek emr eyledi* bir kimseniñ

(7) cemiʿ-i aʿżāsında ṣıḳlet ve inkisār olup ṭabiʿatı

(8) yübūset üzre ve ḳarūresi aṣfer idi üstād

(9) aña gicelerde otuz ʿaded ıccāṣ ile on dirhem

(10) ʿasel-i ḫıyār şenber ve ṣabaḥlarda arpa ṣuyı istiʿmāli

(11) emr idüp ġıdāsın ısfanāh sipāriş eyledi

(12) * sinn-i şebābda bir kimsede ṣudāʿ ve ḥummā-yı ḥādde

(13) ve gözlerinde ḥumret olup ḳarūresi aḥmer idi

(14) üstād aña ḳurṣ-ı benefşe baʿde māʾ ü'ṣ-ṣaʿīr istiʿmāli emr idüp

(15) vacaʿ cānibinde olan ḳulaġına şiyāf-ı şaḳīḳa idḫāli

(16) ve başına sirke ve gül ṣuyı ve gül yaġı vażʿ itmek ve

(17) ġıdāsı ṭafşīl ve ḥall ve ziyt olmaḳ sipāriş eyledi* bir

(18) ḫātuna gündüzlerde bir kerre ve gicelerde bir kerre daḫı

(19) ḥummā ʿārıż olur idi araḳ-ı keşīri ve suʿāli var

126a

(1) idi üstād añа cüllāb ile benefşe ḥamīresi istiʿmāli

(2) emr idüp ʿillet münḳaṭıʿa olunca ġıdāsı cülāb

(3) ile sirke olmasın sipāriş eyledi* bir kimsede

(4) ḥumma ve suʿāl ve vacaʿü'ṣ-ṣadr ve ishāl olup

(5) üstād añа ḳurṣü'l ās ve ṣarābü'l-ḫaṣḫāṣ istiʿmāli

(6) emr eyledi* bir ḫātunda ḥumma ve ḥılfete taʿbīr

(7) olunan ishāl olup baʿde andan siyāh

(8) ḳan gibi bir şeyʿ seyelān ider olmuş üstād suʿāl

(9) eyledi ki ol siyāh şeyʿ yir yüzünde ġaleyān ider mi

(10) didiler ki ġaleyān itmez üstād buyurdılar ki eger

(11) ġaleyān itse sevdādır diyü ḥükm olunurdı

(12) çünki ġaleyān itmez kebedde muḥtebes olmuş muḥteriḳ

(13) ḳandır imdi birḳaç ṭaş āteşde ḳızdırılup

(14) dūġ-ı baḳarıyaya ilḳā ve iṭfā oluna baʿde ʿalīl

(15) ol dūġdan istiʿmāl ide üstādıñ taʿlīmi

(16) üzre ʿamel eylediler bi iẕni'llāhi teʿāla üç günde

(17) ol ḳan münḳaṭıʿ olup ʿalīle büruʿ-ı tām geldi*

(18) bir kimsede ḥummāy-ı ḥādde olup baʿde

(19) iki gün ḥummāy-ı aḫẕ itmeyüp üçünci gün aḫẕ ider

126b

(1) olmuş ol kimseniñ miʿdesinde daḫı żaʿif

(2) var idi üstād bu ʿillet rıbʿ nevʿindendür diyüp

(3) żaʿif miʿde içün māʾ-ı kemmūn ile ḳurṣü'l-verd

(4) istiʿmāli emr eyledi* bir ġulamda ḥumma ḳalīlen

(5) suʿāl olup ḳarūresi siyāha māʾil aḥmer

(6) idi üstād suʿāl eyledi ki gözlerinde ṣufret

(7) var mıdır vardır didiler pes üstād buyurdılar ki

(8) on dirhem ḫıyār şenber balı şarāb-ı benefşe ile

(9) mezc olunup gicelerde istiʿmāl ide ve ṣabaḥ-

(10)larda arpa ṣuyı virile eger suʿāli zāʾil olursa

(11) şarāb-ı benefşe bedeline māʾü'l-ıccāṣ ve ʿasel-i ḫıyār şenber

(12) bedeline temür hindi aḫẕ oluna* bir kimse üç günde bir

(13) kerre ʿateş-i şedīd ile ḥumma aḫẕ idüp ziyāde

(14) derler idi üstād anıñ tedbīrinde ṣol

(15) ekḥelden faṣd ile elli dirhem ḳan iḫrāc oluna

(16) lakin ʿalīl żaʿīf olmaġla elli dirhem ḳan üç

(17) günde iḫrāc oluna diyü tenbīh eyledi kezalik

(18) her ṣabaḥ sikencübīn ile gülbeşeker istiʿmāl idüp

(19) nevbet vaḳtında sikencübīn ile ḳayʾ ide ġıdāsı

127a

(1) ḥall ve ziyt olup her nevbetiñ irtesi gün daḫle-i

(2) ḫafīfe ile ḥammāma gire diyü sipāriş idüp daḫı

(3) buyurdılar ki bu tedbīr ile on günde ḥummāsına

(4) noḳṣan gelür* bir ḫātuna bir sene ḳadar ḥummā-yı

(5) ḥāde ʿārıż olup her ne zaman ṭaʿām etse

(6) maḫmūm olur imiş ve miʿdesinde ṭaʿām müstaḳırr

(7) olmayup bir sāʿatden ṣoñra ḫāmıżan ḳayʾ ile

(8) ḫurūc ider imiş üstād aña ḳurṣ-ı kāfur ve ḳurṣ-ı

(9) ḥabb ü’r-rummān istiʿmāli emr eyledi* bir ḫātuna günde

(10) iki kerre üç kerre ḳaşʿarire ile ḥumma ʿārıż olur

(11) idi ṭabiʿatı yābise ve suʿāli yoḳ idi üstād

(12) aña ḳurṣ-ı benefşe istiʿmāli emr idüp baʿde her

(13) gün üç dirhem gülbeşeker bir içim sikencübīn istiʿmāl

(14) itmesin emr eyledi* bir ḫātuna inkisār ve ḥumma

(15) ve żaʿif ʿārıż olup ayaḳlarında biṣreler

(16) ẓuhūr itmiş ʿādet ḥayżı sekiz ay ḳadar münḳaṭıʿa

(17) olmuş üstād aña sāḳdan faṣd emr eyledikde

(18) ol ḫātun faṣd itdirdüm didi pes üstād

(19) gülbeşeker ve sikencübīn ve māʾ-ı rummān istiʿmāli emr eyledi

127b

(1) bir kimseye her gice ḥummāy-ı ḥāde ʿārıż olup aġzında

(2) merāret ve ṭabiʿatında yübūset var idi üstād

(3) aña müshil virmek murād idüp lakin ḥummāsı ḥādde

(4) oldıġından ıccāṣ ile terencübīn virüp baʿde

(5) sikencübīn ile gülbeşekere müdāvemet emr eyledi

(6) * bir kimse didi ki baña bir ḥumma ʿārıż olup

(7) benden nefeṣ-i keṣīr ḫurūc ider baʿde ḳayʾ gelüp

(8) müsterīḥ olurum suʿālim daḫı vardır üstād

(9) aña bilā benc ʿamel olunan ḳurṣ-ı ḫaşḫāş istiʿmāli

(10) emr idüp ṭabiʿatıñ ishāl üzre olduḳda

(11) bilā sükker arpa ṣuyı istiʿmāl it ishāl üzre

(12) olmadıġı ṣūretde kaʿk ve levz-i muḳaşşer istiʿmāl

(13) it ve ḥaşvdan imtināʿ it diyü tenbīh eyledi

(14) * bir kimsede ḳaşʿarire ve ḥumma olup muʿālece

(15) ile müdefiʿ olmuş baʿde ʿillet ʿavdet idüp

(16) ḳaşʿarire ile ḥumma tekrār gelmiş suʿāli daḫı var idi

(17) üstād aña māʾ ü'ş-şaʿīr ve cülāb ile gülbeşeker

(18) istiʿmāli emr idüp faṣd ile cüzʾvi ḳan iḫrācı

(19) sipāriş eyledi ol kimse didi ki

128a

(1) ḳablü'l-faṣd arpa ṣuyı istiʿmāli cāʿiz midür üstād

(2) cevābında eger żaʿīf iseñ faṣddan yarım sāʿat

(3) muḳaddem arpa ṣuyı içmekde beʾs yoḳdur* bir kimsede

(4) ḥumma ve suʿāl-i şedīd ve nefṣ ve ishāl olup

(5) üstād aña ḳurṣ-i ās ve şekersiz arpa ṣuyı istiʿmāli

(6) emr eyledi* bir ṣabi maḥmūm olup vechine ḥumret

(7) gelmiş idi üstād aña on dirhem sikencübīn ile

(8) beş dirhem gülbeşeker istiʿmāli emr idüp ḫāmıżāta

(9) müdāvemet ile emr eyledi* bir kimsede ḥarāret-i

(10) müfriṭe olup aña eṭıbbā faṣd ile ve perhīz ile

(11) emr idüp ol kimse didikleri gibi faṣd itdirüp

(12) her muʿtādından kemāl mertebe perhīz ve ḥimye itmiş

(13) ḳarūresi ʿilleti muḳteżası üzre aṣfer idi

(14) üstād anıñ nabżına yapışup buyurdılar ki ekl

(15) ve şürb ve sāʿir ʿādetiñde evvelki ḥāline mürācaʿat

(16) it zīrā eger sen bu ḥimyeye müdāvemet iderseñ

(17) helāk olursuñ her gün iki raṭl şarābı

(18) üç raṭl ṣu ile şürb it tā ki ḳarūre eṣıḥḥā

(19) ḳarūresi gibi ola zīrā mādām ki sen eski ʿādetiñ

128b

(1) üzre yiyüp ve içmeyesiñ ḳarūret bu ḥāl üzre

(2) olur ol kimse üstāduñ dedügi gibi eyleyüp intifāʿ

(3) eyledi* bir ġātunda ḥumma olup istisḳānıñ

(4) ibtidāsında idi üstād aña ʿilletiñ henüz kelkelānec

(5) istiʿmāl idecek rütbeye vāṣıl olmamış diyüp

(6) cüllāba ıccāṣ-ı müşerreḥ naḳʿ olunup istiʿmāl olunmasın

(7) baʿde ḳurṣ-ı emīr bārisü'l-bāride istiʿmāl

(8) olmasın sipāriş eyledi* bir ġātuna sekiz gün

(9) ḳadar ḥumma-yı ḥādde ve bir tahavvūʿ ʿārıż olup her

(10) ekl eyledügi şeyʾi ḳayʾider imiş üstād aña iki

(11) dirhem ḳurṣü'l-kāfurı bir ḳadeḥ luffan narı ʿuṣāre-

(12)siyle istiʿmāl itmek emr idüp ġıdāsın ḥall

(13) ve zeyt olunmaḳ tenbih eyledi ve ḳarūresi cüzʾvi

(14) beyaża māʾil olmaġla üstād buyurdılar ki ġavf

(15) olunur ki bu ġātunda bersām ola li-haẕa ḳurṣü'l-ʿūd

(16) istiʿmāli sipāriş eylemedim* bir kimsede ḥummāy-ı ḥādde

(17) ve bersām olup üstād aña gicelerde şeker ile

(18) māʾü'l-ıccāṣ istiʿmāli ve gündüzlerde arpa ṣuyı

(19) istiʿmāli emr idüp ġıdāsın ṭafşīl yāġud

129a

(1) şeker ile ḫablar sipāriş itdi üstāda suʿāl eylediler ki faṣd

(2) cāʿiz olur mı üstād cevābında eger gözlerinde ḥumret

(3) gelür ise lāzım olur pes didiler ki bu gün ḳadar-ı

(4) ḳalīl ruʿāf geldi üstād buyurdılar ki faṣda

(5) ʿacele olunsun zīrā ṭabiʿatıñ iḫrāc-ı deme ihtiyācı

(6) var imiş* bir kimsede ḥumma ve esfelden seyelān-ı dem

(7) olup andan ḫafaḳānü'l-ḳalb daḫı var imiş üstād

(8) aña māʾ-ı sumāḳ ile ḳurṣ-ı kehrübā istiʿmāli emr idüp

(9) daḫı ġıdāsın sumāḳıyye sipāriş eyledi* bir ḫātun birḳaç

(10) sene bir ḥummāya mübtelā olup ol ḥumma gāhi rıbʿ ile

(11) ve gāhi niẓāmsız gelür imiş üstād aña derler misün

(12) diyü suʿāl itdikde ol ḫātun belī ol ḥumma aḫẕ itdikde

(13) ḳadar-ı ḳalīl ʿaraḳ ẓuhūr ider idi üstād tekrār suʿal

(14) eyledi ki ol araḳıñ rayiḥası kerīh midür ḫātun belī

(15) kerihdür didi pes üstād aña her gün on dirhem

(16) gülbeşeker ve miḳdār-ı şerbe sikencübīn istiʿmāline yigirmi gün

(17) ḳadar müdāvemet it ṭaʿāmıñ ḥall ve ziyt olsun didi

(18) * bir ṣabī getürüp didiler ki dört ay bir ḥummāsı

(19) var idi el-ān ḥummāsı nā'ibe oldı üstād aḫṣāsında

<u>129b</u>

(1) żaʿif olmaḳ gerek diyüp nabżın ṭutdı ve didi ki

(2) istisḳānıñ ibtidāsıdır fi'l-vaḳiʿ ol ṣabide tehebbüc

(3) daḫı var idi pes aña ḥamiyye it ve gülbeşeker ile ḳurṣü'l-

(4) verd istiʿmāl it diyü emr eyledi* bir kimse dıḳḳa

(5) ve ishāle mübtelā olup ḳarūresi tibnī idi

(6) üstād aña ḳurṣ-ı ṭebāşir ve māʾü’s-sevīḳayn istiʿmāli

(7) emr idüp ġıdāsın narbaciyya sipāriş eyledi

(8) * bir kimsede iḥtirāḳ-ı sevdādan nāşī ḥummāyı rıbʿ

(9) ve araḳ-ı keşīr seyelānı var idi üstād aña ol-dem

(10) basalıḳdan faṣd ve nevbet güni ḳayʾ itmek ve fuḳāʿ-i

(11) ḥāşer içüp baʿde sikencübīn ve şibş maṭbūḫı

(12) içüp iḫrāc itmek ve irtesi gün ḥammāma girmek

(13) emr idüp ġıdāsın ḥal ve ziyt sipāriş eyledi

(14) * bir ḫātunda ḥummā-yı ḥādde ve araḳ-ı keşīr ve ʿaṭeş-i

(15) şedīd olup üstād aña basalıḳdan faṣd ile emr

(16) itdikde ol ḫātun beş gün muḳaddem ḳan aldırdım

(17) didi üstād buyurdılar ki imdi arpa ṣuyına ve nar

(18) ʿuṣāresine müdāvemet it ṭaʿamıñ daḫı ṭafşīl

(19) olsun eger bu tedbīr ile araḳa noḳṣān gelmez

130a

(1) ise bir kerre daḫı faṣd olunsun didi* bir ḫātunda

(2) ḥumma ve ḥarāret ve kitfinde vacaʿ olup mevżıʿ-ı vacaʿ-ı

(3) ḥārü’l-melmes idi gül ṣuyı ve ṣandal ṭılāsından

(4) istirāḥat ider idi bir kerre faṣd itdirüp

(5) vacaʿ-ı müşteddolmuş üstād buyurdılar ki tekrār faṣd it

(6) zīrā ol faṣd żaʿif olmaġla senden dem-i keşīr

(7) ḫurūc itmeyüp belki ṭabiʿatı taḫrīk idüp vacaʿ-ı

(8) müşteddolmuş* bir kimsede ḥummā-yı lāzıma ve ishāl-i

(9) ẕerīʿ olup günde on kerre ʿamel iḳtiżā ider idi

(10) üstād anıñ tedbīrinde ḥabbü'l-ās ve bezr-i ḫaşḫāş-ı

(11) ebyaż her birinden on dirhem żamġ-ı ʿarabi ve bezr-i bıṭṭīḫ

(12) muḳaşşer olmaḳ üzre her birinden beş dirhem aḫẕ

(13) olunup daḳḳ ve sufūf olunduḳdan ṣoñra bu

(14) sufūfdan üç dirhem istiʿmāl it ve bir sāʿat-

(15)dan ṣoñra şekersiz arpa ṣuyı istiʿmāl it ṭaʿāmıñ

(16) kaʿk ve levz-i muḳaşşer olsun diyü emr eyledi* bir

(17) ḫātunuñ cümle bedeninde inkisār ve vacaʿ olup ḳarūresi

(18) ebyaż ve ekl eyledügi eşyāda istimrāʾ yoḳ idi

(19) ʿādet ḥayżı iḫtilāf üzre idi üstād anıñ

130b

(1) baldırlarına şişe urulmaḳ ve her gün ısıcaḳ ṣu ile

(2) gülbeşeker istiʿmāli emr idüp ġıdāsın noḫūdāb

(3) sipāriş eyledi* bir kimsede tehebbüc olup didiler ki

(4) ḥummāsı daḫı var idi zāʿil olup tehebbüc bāḳī ḳaldı

(5) üstād aña ḳurṣü'l-verdü'l-kebīr ve gülbeşeker ve sikencübīn

(6) istiʿmāli emr idüp ol kimse birḳaç haftadan ṣoñra

(7) tekrār gelüp didi ki her gice berd ile ve yüzümde

(8) tehebbüc ẓuhūrı ile maḥmum olup benden ʿaraḳ-ı

(9) keşīr seyelān ider üstād aña faṣd ve gülbeşekere

(10) ve ḳurṣü'l-verde müdāvemet ile emr eyledi* bir kimse

(11) her ʿużvunda elem ve inkisār ḥiss idüp gicelerde

(12) uyuyunca eṣvabını izāle ider idi üstād gicelerde

(13) ʿaraḳ gelür mi diyü suʿāl itdikde gelmez diyü cevāb

(14) virdiler üstād ḳarūresine naẓar itdikde tibnī

(15) görüp anda ḥarāret-i keşīre olmadıġın meşāhede

(16) eyledi pes reʾs-ı miʿdesine nāḥiye'-i ḳalbe varınca

(17) ṣandal ve kāfur ve gül ṣuyı ṭılā itmegi ve her ṣabaḥ

(18) bir ḳadeḥ luffan narı ṣuyı iki dirhem ṭebāşir

(19) ve bir ṭassūc kāfur istiʿmāl itmesin emr

131a

(1) idüp ġıdāsın ḥall ve ziyt ve eşyāʿ-ı ḫāmıża sipāriş

(2) eyledi* sinn-i şebābda bir kimsede ḥummā-yı rıbʿ olup

(3) gicelerde terler idi ve baṭnı üzerinde zāhir-i istisḳāʾ

(4) ibtidāsı var idi üstād aña basalıḳdan faṣd

(5) ve bir içim sikencübīn ile ḳurṣü'l-emīr-i bārīs ve ḳurṣü'l-

(6) verd istiʿmāl itmesin emr idüp ġıdāsın

(7) ḥall ve ziyt sipāriş eyledi kezalik cūʿ-i şedīd

(8) olmadıḳça ṭaʿām itmemek tenbih idüp piliç ve sāʿir

(9) ḳuş yavruları ile yapılmış rībāsıyya ve zirişkiyya

(10) istiʿmāline cevāz gösterdi* bir ġulām iki ay

(11) ḳadar ḥummā-yı rıbʿa mübtelā olup ḳarūresi aṣfer

(12) idi ve didiler ki ḥummāsı nāfiż ile aḫẕ ider

(13) ṭıḥālinde ṣalābet ẓāhir oldı üstād aña

(14) bir içim sikencübīn-i sādic ile gülbeşeker istiʿmāline her

(15) gün müdāvemet ve ḥumma aḫẕ itdükçe sikencübīn ve māʾ-ı

(16) ḥār ile ḳayʾ itmek emr idüp ġıdāsın ḥall ve ziyt

(17) ve cūʿa ṣabr itmek ve şibʿ gelecek ḳadar ṭaʿām itmemek

(18) sipāriş eyledi kezalik sirkede seẕāb ṭabḫ olunup

(19) ol maṭbūḫa geçi ḳılınıñ tiftik taʿbīr olunan yumşaġın

131b

(1) batırup ve ʿalīli ḳafāsı üzre yatırup ol tiftigi

(2) ṭıḥāl üzre vażʿ itmek ve her gün üç dirhem

(3) ḳurṣ-ı emīr bārisü'l-bāride istiʿmāl itmesin ve luḥum

(4) işṭihā ider ise keklik ile yapılmış zirişkiyya tenāvül

(5) itmesin tenbīh eyledi* bir kimseniñ bedeninde ṣıḳlet

(6) olup gāhi debīb-i nemle gibi bir ḥālet müşāhede

(7) ider idi üstād aña helīle maṭbūḫı istiʿmāli

(8) emr eyledi* bir ḫātunda ḥummā-yı ḥadde ve vacaʿ ü'ẕ-ẓahr

(9) ve ġaşeyān ve ḳayʾ ve yübūset-i ṭabiʿat olup üstād

(10) aña yübūset-i ṭabiʿat içün ṣiyāf-ı ṣābun ve teskīn-i

(11) ḳayʾ içün nar ṣuyı ile ḳurṣü'l-ūd ve ḳurṣ-ı ṭebāşir

(12) emr idüp ġaşeyān-ı bāḳī ḳaldıġı ṣūretde rubʿ

(13) miṣli arpa ṣuyı ile nar ṣuyı istiʿmāli sipāriş eyledi

(14) * bir ḫātunda ḥumma olup ḳarūresi beyaż

(15) ve ṭabiʿatı yübūset üzre idi ḳarūresinde

(16) ġalīẓ-i midde var idi üstād aña benefşe şerbeti

(17) ile ḫıyār şenber balı istiʿmāli baʿde bunduḳatü'l-buzūr

(18) baʿde cüllāb istiʿmāli emr idüp buyurdılar ki

(19) eger ḥumma olmasa ḳurṣ-ı kākunec istiʿmāl it dir idüm

132a

(1) Ebu Abdullahi’l-ʿAlevī dinmegile maʿrūf kimsede ḥummā-yı

(2) ḥādde olup aña baʿz eṭıbbā ḳurṣü’l-kāfur taʿlīm

(3) eylemişler ol kimse ʿilletini üstāda naḳl eyledikde

(4) üstād müşāhede eyledi ki miʿdesinde ṣafrā ile

(5) balġam vardır pes aña sikencübīnden ḳalīlen ḳalīlen istiʿmāl

(6) idüp baʿde ısıcaḳ ṣudan cürʿate cürʿate nūş

(7) itmegi baʿde anları ḳayʾ ile iḫrāc itmegi baʿde arpa

(8) ṣuyı istiʿmāl itmegi emr eyledi bu tedbīr ile ol

(9) kimseye büruʾ-ı tām geldi* bir ḫātunda nāfiż-ı şedīd

(10) ile ve iṣtikak-ı esnān ile ḥumma gelür idi üstād

(11) aña māʾ-ı rāziyāne ile gülbeşeker istiʿmāli emr eyledi*

(12) naḳl eylediler ki bir ḫātuna baʿdü’l-vilāde üç gün yāḫud

(13) beş gün ḥumma ve żaʿf gelür imiş keşret-i seyelān-ı demden

(14) üstād aña nar ṣuyı ile gülbeşeker istiʿmāli ve ġıdāsın

(15) piliç ve sāʾir yavrular emr idüp fālūẕec ve luḥum

(16) ve ʿaṣāʿid envaʿından ictināb sipāriş eyledi

(17) * bir ṣabi getürdiler ki maḥmūm ve suʿāli ve ḥumret-i vechi

(18) var idi üstād suʿal eyledi ki arḳasında vacaʿ

(19) var mıdır didiler ki yoḳdur burnını ḳaşır mı diyü

132b

(1) suʿāl olunduḳda belī aña meşġuldür didiler üstād

(2) yüzünde ḥaṣba yaʿni ḳızamıḳ ẓuhūr idecekdür hemān

(3) ʿilācında ʿacele olunsun diyüp gicelerde on dirhem

(4) benefşe şerbeti ile beş dirhem ḫıyārşenber balı ve ṣabaḥ-

(5)larda beş dirhem benefşe ḥamīresi istiʿmāli emr idüp

(6) ġıdāsın ḥalāvete māʾil ḥall-i ziyt sipāriş eyledi

(7) * bir kimsede ḥumma ve ṣudaʿ olup ifraṭ üzre

(8) terler idi ḳarūresi aḥmer idi üstād anıñ

(9) nuḳre'-i ḳafasına bir büyük şişe urılup ṭebāşir

(10) ile māʾ ü'r-rummān istiʿmāl itmesin ve başını sirke ve gül

(11) ṣuyı ile tebrīd itmesin emr eyledi* bir kimse

(12) ʿIraḳdan Rey şehrine gelüp didi ki ṣoġukdan

(13) maḥmūm olmuş idüm ḫaṭā olunup baña bārid şeyʿler

(14) virdiler yüzime sevād gelüp ishāl ve ḳayʾ-i keṣīr

(15) ʿārıż oldı el-an vacaʿ-ı miʿde ʿārıż olup

(16) ṣu ve sāʿir eşyaʿ-ı raṭbe içmege taḥammülüm yoḳdur ḫāl

(17) bu ki ḥumma benden müfāreḳet eyledi üstād ḥummānıñ

(18) müfāreḳeti naḳl eyledügüñ istifrāġātdandur diyüp

(19) buyurdılar ki nişā ve keṣīraʾ her birinden iki dirhem

133a

(1) levz-i muḳaşşer ve bezr-i ḫaşḫāş-ı ebyaż ve daḳīḳ-i baḳla her birinden

(2) beş dirhem aḫẕ olunup lüʿāb-ı sibistān ile mezc

(3) olunduḳdan ṣoñra ḳalīlen ḳalīlen istiʿmāli idüp

(4) baʿde cürʿate cürʿate bādem yaġı nūş ide kezalik

(5) bir miḳdār leben-i ḥalīb fāteren yanında bulunup bir defʿa

(6) bādem yaġından tecerrüʿ itdikde defʿa-i uḫrada leben-i

(7) fātirden bir dirhem miḳdārı tecerrüʿ ide ġıdāsı

(8) bādem yaġı ile daḳīḳden yapılmış falūẕec ola*

(9) on altı yaşında bir ṣabiyye getürdiler ki ḥummā-yı dıḳḳa

(10) mübtelā olmuş üstād nabżına yapışup didi ki henüz

(11) rütbeʾ-i zübūle varmamış imdi her gün arpa ṣuyından

(12) bir içim virilüp bir sāʿat ḳadar cālisen mekṣ olunsun

(13) tā ki mezbūr arpa ṣuyınıñ miʿdeden buḥārını ceşbā

(14) ile müşāhede itmez ola baʿde żaʿif virmeyecek

(15) ḳadar ısıcaḳ ṣuya iclās olunup baʿde iḫrāc

(16) ve bedenine benefse yaġı ṭılā oluna baʿde māʾ-ı fātire

(17) ilḳā ve iḫrāc olunup hażm idecegi ḳadar arpa

(18) ṣuyı ve ṣıfārü'l-beyż ve sāʿir eṭʿime'-i laṭīfe-i iṭʿāma

(19) oluna* bir kimsede ḥumma ve ishāl olup ṭabiʿatı

133b

(1) ḳabż olduḳda maḳʿadında bir vacaʿ ẓāhir olur imiş

(2) ol mevżıʿda noḥūd ḳadar bir biṣre olup şiş

(3) ve ġayrı ʿārıża yoḳ imiş üstād aña eger ḳan aksa

(4) vacaʿ olmazdı diyüp buyurdılar ki süd ve beş ʿaded

(5) yumurṭa ve bir dānıḳ zaʿferān ve bir dānıḳ afyon aḫẕ

(6) olunup mevżıʿ-ı vacaʿa żımād oluna kezalik duhn-i

(7) duhn-i mişmiş ve mīʿa ve ḳadar-ı ḳalīl afyon aḫẕ olunup

(8) maḳʿada sāʿat fe sāʿat teskīn-i vacaʿ içün ṭılā

(9) oluna* naḳl eylediler ki bir kimse birḳaç eyyāmdır ki

(10) ziyāde ḥarāret ile maḥmūmdur ṭaʿām miʿdesinde

(11) hażm olacaḳ müddet mekṣ itmez maʿa haẕā ekl

(12) eyledügi ḳarʿ emṣāli eṭʿime'-i ḫafīfedür üstād

(13) suʿāl eyledi ki terler mi didiler ki terlemesi ifrāṭ

(14) üzredür pes üstād buyurdılar ki faṣd ile altmış

(15) dirhem ḳan iḫrāc olunsun ve her gün ḳurṣü'l-

(16) verde ve ḥall-i ziyte müdāvemet eylesün lakin ḳurṣü'l-

(17) verd bürūdete māʾil ola* bir ġulāmda iki ay

(18) ḥumma ve suʿāl ve yübūset-i ṭabiʿat olup andan ruʿāf-ı

(19) keṣīr seyelān ider idi üstād aña vaḳt-i

134a

(1) seḥerde benefşe şerbeti ile ḫıyār şenber balı ve ḳuşluḳ-

(2)larda benefşe mürebbāsı istiʿmāl idüp bir sāʿatden

(3) ṣoñra arpa ṣuyı istiʿmāl itmek ve ṣaġ ḳıfālden

(4) faṣd itdirüp altmış dirhem ḳan iḫrāc itmek

(5) emr eyledi* bir kimsede ḥummā-yı rıbʿ olup baʿdü'n-

(6) nāfiż bedenine süḫūnet gelür idi ḳarūresi

(7) aḥmer idi üstād aña vaḳt ü'n-nāfiż ve gāhī

(8) vaḳt ü'n-nevbete muḳayyiʿ istiʿmāl itmek emr eyledi eger

(9) baʿdü'l-ḳayʾ ṭaʿām idüp miʿdesin mümtelī

(10) iderse daḫı beʿs yoḳdur ve ḳayʾ eyledügi günüñ

(11) irtesi ḥammāma girmek ve her gün sikencübīn buzūrı

(12) ile bu sufūfdan üç dirhem istiʿmāl itmek

(13) ile tenbīh eyledi* sufūfuñ nüsḫası budur gül

(14) üç dirhem ʿuṣāre-i ġāfis ve ʿuṣāre-i afsentīn

(15) her biri(n)den bir dirhem bezr-i rāziyāne ve bezr-i kerefes

(16) ve anīsōn her birinden bir buçuḳ dirhem aḫẕ olunup

(17) sūfūf oluna ve buyurdılar ki ṭaʿāmı eṭrāfdan

(18) yaʿni paçadan yāḫud piliç emsāli şeyʿlerden yapılmış

(19) zirebāc ve ḥalāvete māʾil ḥal ve ziyt ola bundan ṣoñra

134b

(1) didiler ki bu ḥummāda evla olan her gice ḫıyār şenber

(2) balı ile ṭabiʿatı telyīn itmekdür ve mümkin olur ise

(3) her sāʿat ḥammāma girmekdür* ve daḫı buyurdılar ki

(4) bu ḥummānuñ ʿavārıżından eşerr ve redi olan süḳūt-ı

(5) iştihādır baʿde ʿalīle didiler ki yaġmur yaġup

(6) ebdānı terṭīb itmedükçe bu ḥummāda ḫalāṣ müşkilcedür

(7) * cāmiʿi aṣlü'l-kitāb dir ki müteʿalliḳātımdan

(8) bir ʿalīle ḥummā-yı rıbʿa mübtelā olup baʿde añaʿ nezleden

(9) nāṣī suʿāl ʿārıż olmuş idi ḳarūresi utruci

(10) ve raḳīḳ idi üstād añа evvelā suʿāl içün her

(11) gün beş dirhem gülbeşeker ve beş dirhem benefşe ḥamīresi

(12) cüllāb ile virilmek emr idüp ġıdāsı ḥall ve zeyt

(13) ve ḥulvā olmaḳ ṭabiʿatı telyīne muḥtāc oldıġı ṣūretde

(14) cüllāb ile ʿasel-i ḫıyār şenber virilmek sipāriş eyledi

(15) baʿde ḥummāsı tedbīrinde nevbet güni vücūdına

(16) ṣu ṭoḳındırmamaḳ ve yevm-i nevbetiñ irtesi ḥammāma girmek

(17) ve nevbet gicesi ṭabiʿatı ḫıyār şenber ve cüllāb ile

(18) telyīn ve nevbet güni ḥareket itmek ve ḥarāreti şedīd

(19) oldıḳda māʾ-ı rāziyāne yāḫud sikencübīn ile

135a

(1) ḳurṣü’l-verd istiʿmāl itmek sipāriş eyledi* bir

(2) kimsede nāfiż ve ḳaşʿarire ile maʿan ḥumma olup

(3) gicelerde ziyāde terler idi ayaḳları üstünde

(4) azacık şiş olup ḳarūresi aḥmer-i ḳanī idi

(5) üstād anuñ tedbīrinde iki defʿa yāḫud üç defʿa

(6) faṣd ile ʿalīliñ taḥammüli miḳdār ḳan iḫrāc itmek

(7) ve her gün gülbeşeker ve sikencübīn virmek ve gülbeşekere

(8) ḳadar-ı ḳalīl ḳurṣü’l-verd iżāfe olunmak emr idüp

(9) ġıdāsın ḥall-i ziyt sipāriş eyledi ve buyurdılar ki

(10) eger araḳ mün-ḳaṭıʿ olmayup dāʾim olursa piliç ile

(11) yapılmış zirebāc ile birḳaç gün taġaddi idüp bu ṭarīḳ

(12) ile bedenine ḳuvvet getürüp tekrār faṣd oluna* bir

(13) kimseye her gün nāfiż ile maʿan bir ḥumma gelüp araḳ-ı keşīr

(14) seyelān ider idi ḳarūresi aḥmer-i ḳanī idi

(15) üstād aña faṣd ile ḳuvvet taḥammüli ḳadar ḳan iḫrācı

(16) ve māʾ-ı anīsōn ile gülbeşeker ve ḳurṣü’l-verd istiʿmāli emr

(17) eyledi* bir kimsede ḥumma ve fuvāḳ ve ishāl olup

(18) üstād buyurdılar ki bu kimse naḥīfü’l-bünyedür ishāli

(19) var fem-i miʿdesi żaʿīfdür imdi ḳurṣü’l-ūd

135b

(1) fem-i miʿdeye ḳuvvet virür ḳurṣ-ı ṭebāşir emʿāya ḳuvvet

(2) virüp ishāli ḳatʿ ider emrāża ʿilāc itmekde

(3) vācib olan muḳtażā-yı ḥāle ve reʾyiñ iḳtiżāsına

(4) riʿāyet itmekdür zīrā fenn-i ṭıbda ʿilāc-ı mutlaḳ yoḳdur

(5) olan ʿilāclar muḳtażā-yı ḥāle yaʿni ḥāl-i ʿalīle

(6) göre olur* bir yigit ḥarr-ı şedīd ve żaʿf ḥālinde

(7) faṣd itdirüp her gün aña ḥumma ve ʿaṭeş ʿārıż

(8) olup çekerdi üstād aña her gün ḳuşluḳlarda

(9) sikencübīn ile arpa ṣuyına ve aḫşamlarda birḳaç defʿa

(10) ısıcaḳ ṣu ile ġasl olunup baʿde māʾ ü’ṣ-ṣelc

(11) ile tebrīd olunmuş ṣeviḳ-i ṣaʿīre müdāvemet itmek

(12) ve ṣoġuḳ ṣu içmeden iḫtirāz itmeyüp anıñla bedel-i

(13) mā-yeteḥallel kesb itmek ve gicelerde sükker-i ṭabarzad ile

(14) lüʿāb-ı bezr-i ḳaṭūnā tenāvül itmek emr eyledi baʿde

(15) ol kimseye ishāl-i ṣafrāvī iṣābet idüp şekersiz

(16) arpa ṣuyına müdāvemet eyledi* bir kimsede ḥummā-yı

(17) ḥādde ve yübūset-i ṭabiʿat olup ḳarūresi aḥmer

(18) idi üstād aña vaḳtü’s-seḥer ḳurı benefşe ve şekerden

(19) ittiḫāz olunmuş ḳamiḥadan beş dirhem istiʿmāl

136a

(1) idüp üzerine cüllāb istiʿmāli ve ḳuşluḳ vaḳtinde

(2) beş dirhem gülbeşeker istiʿmāli emr idüp ġıdāsın

(3) ḥall-i ziyt sipāriş eyledi* bir ḫātunda ḥummā-yı

(4) ḥādde ve ażlāʿında vacaʿ ve ṣaġ ḳolı altında

(5) ḥafaḳān ve raḥmında daḫı vacaʿ olup ṭabiʿatı

(6) līnete māʾil idi üstād aña arpa ṣuyı ve lüʿāb-ı

(7) bezr-i ḳaṭūna istiʿmāli emr eyledi* bir kimse maḥmūm

(8) olup hezeyān ider idi ṭabiʿatı līnete māʾil

(9) idi üstād aña arpa ṣuyı ile nar ṣuyı

(10) istiʿmāli ve başına sirke ve gül ṣuyı vażʿ itmegi

(11) emr idüp ġıdāsın ḥall-i ziyt sipāriş eyledi

(12) * bir kimseye beş günde bir ḥumma ʿārıż olup

(13) beyaż bir şeyʾ ḳayʾ ider idi üstād aña beş dirhem

(14) benefşe ḥamīresini māʾ-ı rübbü’s-sūs ile istiʿmāl

(15) idüp baʿde arpa ṣuyı istiʿmāl itmesin

(16) emr idüp buyurdılar ki bunda ḳayʾ-i ḳaṭıʿ içün

(17) ʿacele münāsib degildür* aṣferü’l-levn bir kimse

(18) ḳarūre getürüp ol ḳarūre ṣu gibi beyaż

(19) ve raḳīḳ idi ve didi ki cümle bedenimde bir inkisār

136b

(1) vardır üstād aña mā’ ü’r-rummān ile yāḫud mā’-ı ḥabbü’l-

(2) ās ile ṭebāşir istiʿmāl it diyü emr itdi

(3) üstāda suʿāl eyledim ki ḳarūre bu güne iken

(4) böyle tedbīr cāʿiz olur mı buyurdılar ki bedeni ṣafrā

(5) ile memlūdur ḳarūreye iltifāt olunmaz ġālib

(6) iḫtimāl çoḳ ṣu içmek gerekdir* ḥummā-yı rıbʿa

(7) mübtelā bir kimseye üstād sikencübīn ve ısıcaḳ ṣu ile

(8) yevm-i nevbetde ḳayʾ itmek ve irtesi gün ḥammāma girmek

(9) ve üçüncü gün eftimūn maṭbūḫı içmek ile emr eyledi

(10) * bir ḫātuna devr ile bir ḥumma gelüp yevm-i nevbetde

(11) maṣrūʿ olurdı üstād aña sevdā’-yı afineden

(12) nāṣī ṣarʿdır lakin nādirü’l-vuḳuʿdur diyüp ṣaġ

(13) basalıḳdan faṣd itdirmek ve her ayda iki kere

(14) helīle maṭbūḫı içmek ve nevbet güni gülbeşeker

(15) ve sikencübīn istiʿmāl idüp ḳayʾ itmek ve ol

(16) gün eṭʿimeden bir şeyʾ ekl itmeyüp yatsu vaḳtinde

(17) ṭaʿām itmek kezalik eşyā'-i ḫafīfe ekl itmek ve irtesi

(18) ḥammāma girmek ile emr eyledi* bir ḫātunda ḥumma

(19) ve suʿāl olup gāhī nefṣ ẓuhūr ider

137a

(1) idi kezalik ḥurḳata ve vacaʿ-i şedīd ile dürūrü'l-bevl

(2) var idi üstād anıñ tedbīrinde ḥabbü'l-ās

(3) on dirhem nişāste ve keşīra her birinden beş dirhem

(4) marul çiçegi ve hindibā çiçegi ve bezr-i ḳatūna her

(5) birinden iki dirhem aḫż ve sufūf olunup ṣabaḥ

(6) ve aḫşam bu sufūfdan üç dirhem istiʿmāl

(7) idüp üzerine arpa ṣuyı virile diyü emr eyledi

(8) * bir kimse naḳl eylediler ki ḳırḳ gün maḥmūm olup

(9) henüz on dört gün olmuş ki ṣadāʿa daḫı

(10) mübtelā olmuş ḳarüresi aḥmer ṭabiʿatı yābise

(11) idi üstād anda iki ʿillet cemʿ olmuş diyüp

(12) ḥacāmat emr eyledi kezalik vaḳtü's-seḥer şarāb-ı

(13) benefşe ile ʿasel-i ḫıyār şenber virilüp ḳuşluḳlarda

(14) on dirhem benefşe mürebbāsı ve gülbeşeker baʿde arpa

(15) ṣuyı virile diyü emr idüp ġıdāsın ḥall-i ziyt

(16) tenbīh eyledi* bir kimsede ḥumma olup ayaḳlarında

(17) vacaʿ var imiş faṣd ile fāʾide itmiş üstād gördi ki

(18) vacaʿ ada ḥarāret-i şedīde var zīrā şelc ile

(19) istirāḥat eylemiş tekrār faṣd itdirmek emr

137b

(1) idüp ṭaʿāmıñ bir defʿ ada ekl ile vaḳtü'l-inhiżāma

(2) bedenine süḫūnet getürmeyüp belki luffan narı ṣuyına

(3) loḳmalar batırup az az birḳaç defʿ ada istiʿ māl ide

(4) diyü tenbīh eyledi kezalik her gün nar ṣuyı ile

(5) bir dirhem ṭebāşir istiʿ māli sipāriş eyledi* bir

(6) kimseniñ cemiʿ -i aʿ żāsında inkisār olup gicelerde

(7) araḳ-ı keşīr cereyān ider idi üstād aña faṣd

(8) itdirmek ve her gün nar ṣuyı ile ṭebāşir

(9) istiʿ māl itmek emr idüp ġıdāsın ḥall-i ziyt

(10) ve ḳoyun etinden yapılmış sikbāc sipāriş eyledi

(11) * süd emer bir maʿ ṣūm getürüp didiler ki

(12) ḥummāya mübtelādır üstād te'emmül idüp gözlerinde

(13) teşennüc ʿ alāmeti buldı pes emr eyledi ki her gün

(14) bir sāʿ at ılıcaḳ ṣu içine ḳoyup baʿ de boyun

(15) mührelerine benefşe yaġı süreler ve ġıdāsı ḳadar arpa

(16) ṣuyı vireler ve murżiʿ asını arpa ṣuyına ve südini

(17) terṭīb idici eşyāya müdāvemet itdüreler*

(18) bir kimse naḳl eylediler ki anda ḥumma olup günde

(19) birḳaç kerre aña ġam ve ḳalaḳ ʿ ārıż olur imiş

138a

(1) üstād suʿāl eyledi ki ḳayʾ ve merāretü’l-ġam var mıdır

(2) didiler ki belī ḳayʾ ider ve aġzında acılıḳ vardır

(3) üstād aña ṣafrānıñ fem-i miʿdeye inṣıbābındandır

(4) diyüp aña ısıcaḳ ṣu ve sikencübīn ile ḳayʾ itmek

(5) ve ṣabaḥlarda sükker ve ıccāṣ ile ṭabiʿatını telyīn

(6) itmek ve ḳuşluḳlarda nar ṣuyı ile arpa ṣuyı

(7) içmek emr idüp ġıdāsın ḥall-i ziyt sipāriş

(8) eyledi araḳ ḥālinden suʿāl itdikde derlemez didiler

(9) li-haẕa faṣd ile emr eylemedi* bir kimsede inkisārü’l-

(10) beden olup derlemez idi üstād aña sikencübīn

(11) ile ḳurṣü’l-verd istiʿmāli sipāriş eyledi* bir kimseniñ

(12) bedeninde inkisār ve ṭabiʿatında līnet olup ṣu

(13) gibi terler idi ḳarūresi tibnī idi üstād

(14) aña luffan narı ṣuyı ile ṭebāşir istiʿmāl

(15) itmek emr idüp ġıdāsın ḥal ve ziyt ve zirebāc

(16) sipāriş eyledi* bir ḫātunun aʿżāsında

(17) evcaʿ ve inkisār olup gāhī aña ḳaşʿarire ile

(18) maʿan ḥumma ʿārıż olur idi ṭabiʿatı yübūset

(19) üzre idi üstād ʿādet ḥayżından suʿāl

138b

(1) itdikde ʿādeti üzre degildür ḳalīldür didi

(2) üstād daḫı aña her gün baldırlara şişe urılmaḳ

(3) ve ısıcaḳ ṣu ile gülbeşeker istiʿmāl itmek emr eyledi

(4) **es-ṣāmin ve’l-işrūn fi’l-bahaḳ ve’l-baraṣ ve’l-ḳavābi**

(5) ve’s-ṣarʿ ve’s-ṣalʿ * bir kimsede behaḳ-ı esved olup

(6) behaḳ-ı mezbūr ẓāhirü’s-sevād ve kedir idi üstād

(7) aña basalıḳdan faṣd itdirüp dem esvedi

(8) biʿl-külliye iḫrāc baʿde māʾü’l-cübn istiʿmāline müdāvemet

(9) ve helīle ve eftimūn ittiḫāz olunmuş sufūf istiʿmāli

(10) emr eyledi* bir ḫātunuñ ṣol ḳaşı üzerinde

(11) bir şiş olup ḥikkesine ṣabr ve taḥammül müşkil idi

(12) üstād aña ḳūbā nevʿindendür diyüp ol cānibden

(13) faṣd ve ol şeyʾiñ üzerine kāfur ve gül yaġı

(14) ṭılā itmek emr eyledi* bir ġulāmıñ ʿunḳında

(15) ve ḳafāsınıñ baʿżı yerlerinde ḳūbā yaʿni temregü

(16) var idi üstād aña ṣol ekḥelden faṣd itdir-

(17) dikden ṣoñra helīle maṭbūḫı ve māʾü’l-mişmiş ve sāʾir

(18) eşyāʾ-i ḫāmıża istiʿmāli emr idüp ġıdāsın

(19) zirebāc ve ḥall-i ziyt sipāriş eyledi

<u>139a</u>

(1) bir ḫātun gelüp didi ki başımıñ baʿżı yerlerinde

(2) ṣac bölük bölük dökilür ve tepede ḥarāret-i

(3) şedīde vardır ve gāhī baña vesvās müşābihi

(4) bir ḥālet ʿārıż olur üstād aña māʾü’l-hindibāʿ

(5) ile ʿamel olunmuş naḳīʿü’ṣ-ṣabr istiʿmāli ve duhn-i benefşe

(6) istinşāḳı ve başına gül yaġı ve sirke ve gül ṣuyı

(7) vażʿ itmek ve şehevāt-ı nefsāniyyeyi evvelkiden

(8) ziyādece icrā itmegi emr eyledi* baraṣ ʿilletine mübtelā

(9) bir kimseye üstād emr eyledi ki bezrü’l-fücül ve şeyṭarac-ı hindī

(10) ve fuvvehu’ṣ-ṣıbġ ve ḳusṭ ve kündüs ve zencār bi’s-seviyye

(11) aḫẕ olunup baʿdü’s-saḥḳ sirke ile taḥt ü’ṣ-ṣems

(12) baraṣa ṭılā ide* bir kimsede baraṣ olup

(13) taḳaṣṣur ider idi üstād aña ḥabbü’l-māhiyābadan

(14) bir şerbet içüp balġam māliḥi iḫrāca ve ḥammāma girmege

(15) müdāvemet ve baraṣ mevżıʿuna gül yaġı yāḫud zebed

(16) ṭılā itmek ve sikencübīn ile memzūc ṣuyı çoḳça

(17) içmek emr idüp buyurdılar ki bu ʿillet arż-ı yābis

(18) gibi ışlāḥı mümkin olmaz illā ṣu ile ve terṭīb ile

(19) olur* bir ṣabide balġam-ı maʿlıḥdan nāṣī ḳūbā var

139b

(1) idi üstād aña ıṭrıfil-i saġıra müdāvemet

(2) ve ḥimyeye mülāzemet ile emr eyledi* bir kimseniñ

(3) iki ellериniñ parmaḳları beyninde ḳūbādan ve ṣaḳaḳdan

(4) ġalīẓ bir şeyʾ var idi üstād aña helīle maṭbūḫı

(5) istiʿmāl itmek ve ellerin her gün beyaż üzüm

(6) ile ġasl itmek emr eyledi* bir kimseniñ cebhe-

(7)sinde ḳūbā olup üstād aña faṣd it ve helīle

(8) maṭbūḫı istiʿmāl it diyü emr eyledi* bir kimse-

(9)niñ bedeninde ḳūbā olup üstād aña ayda dört

(10) kerre eftimūn maṭbūḫı istiʿmāl itmek ve her gün

(11) ḥammāma girmek emr eyledi* bir ṣābbda behaḳ-ı

(12) esved olup vaḳt-ı ṣayf idi üstād faṣd

(13) ile dem-i ḳalīl iḫrācından ṣoñra bunuñ gibi evḳat-ı

(14) ḥārrede şürb-i devā mümkün olmaz lakin mezbūr faṣd

(15) ile dem-i ḳalīl iḫrācından ṣoñra helīle ve eftimūn

(16) ile māʾü’l-cübn istiʿāline eyyām-ı ḥārre mürūr idince

(17) müdāvemet it ve luḥum-ı baḳar gibi ḳanı taġlīẓ idici

(18) eşyādan ḥimye it evḳāt-ı ḥārre mürūrında iḳtiżā

(19) ider ise ʿilāc olunur* bir kimseniñ başında

140a

(1) ḳarḥalar olup üstād anuñ tedbīrini Ebu ‘l-Ḥasan

(2) el-Iṣfahānīye ḥavāle idüp taḥrīr eyledi ki evvelā ṣaġ

(3) ḳoldan bedāʿ idüp üç faṣd itdikden ṣoñra

(4) helīle maṭbūḫından bir şerbet vir baʿde başına

(5) nūra urup eşʿār ve evsāḫ ve cülūd-ı rediyyeden

(6) taṭhīr ve tanẓīf it baʿde ḥaccāma emr it ki

(7) başını ḳulaḳdan ḳulaġa varınca şedd-i şedīd ile

(8) baġlasun ve ʿurūḳ-ı duḳāḳdan ẓāhir olanları

(9) şarṭ itsün tā ki vāfirce ḳan aḳa lakin bu eṣnada

(10) ısıcaḳ ṣu ve bir miḳdār penbe ḥāżır ola ki çıḳan

(11) ḳan taṭhīr ve anıñla izāle oluna tā ki ḳan muḥtebes olup

(12) münḳaṭıʿa olmaya vaḳtā ki ḳan taṭhīr ve izāle oluna

(13) Kitāb-ı Manṣūrıda yāḫud Aḳrabādīnde taḥrīr olunan

(14) ḳurṣü’s-saʿfeyi ṭılā it kezalik remād-ı ḫaṣebü’l-kerm

(15) ve remādü’l-ḳaṣb aḫẕ idüp sirke ve gül yaġı

(16) ile ṭılā it ġıdāsın ḫāmıżāta ve eṭʿime’-i laṭīfeye

(17) ḥaṣr idüp māliḥ ve ḥulv ve ḥırrīfden ḥimye etsün

(18) ṣafrāviyyü'l-mizāc bir şabıñ ṣaçları dökilür idi

(19) ʿale'l-ġuṣūṣ ḥammāmda daġı ziyāde dökilür idi

140b

(1) üstād aña sen bir ġastalige mübtelā olup bu ʿillet

(2) saña anıñ aḳabinde mi geldi diyü suʿāl eyledi

(3) ol yigit didi ki belī kāmile bir ay maḥmūm oldum pes

(4) üstād aña her gün ḳar ile ṣoġumuş seviḳü'l-

(5) ġıntadan bir içim tenāvül it ve her gice başına mersīn

(6) yaġı ṭılā it diyü emr idüp ḥammāma girmekden

(7) iḥtirāz ile tenbīh eyledi* behaḳ içün tecrübe itmiş

(8) bir kimse ġaber virdi ki lübna aġacınıñ ince dalları

(9) ve kökleri onar dirhem aḫẕ olunup eyüce daḳḳ ve

(10) sirke ile ʿacīn ve behaḳ üzerine ṭılā oluna **et-tāsiʿ**

(11) ve'l-işrūn fi'l-żarbeti ve's-saḳaṭa ve'l-vuḳuʿ min

(12) ed-devvāb ve ġayr* bir kimse atdan düşüp depesi

(13) żarb ile yere ṭoḳınup müteverrim ve kendü medhūş

(14) gibi olmuş idi üstād aña ṣaġ basalıḳdan

(15) faṣd itdirüp bir bez parçasını sirke ve gül ṣuyı

(16) ve gül yaġına baturup başına vażʿ itmegi emr idüp

(17) sersām-ı ṣaḳīl ẓuhūrından ictināben ġıdāsın māʾü'ş-

(18) şaʿīr ve ḥall-i ziyt-i ḥāmıżadan māʿadā-i eṭʿimeden iḥtirāz

(19) ile tenbīh eyledi kezalik şiş ziyāde oldıḳca

141a

(1) tebrīdi ziyāde itmek ve gāh gāh seviḳ-i ṣaʿīr

(2) aḫẕ olunup baʿd ü’ṭ-ṭabḫ bir bezden ṣıḳup ʿuṣāre-i

(3) ṣāfiyesin şeker ile içmek emr idüp baṭnına

(4) iḥtibās geldikde ḥukne-i leyyine ile iḥtiḳān sipāriş

(5) eyledi* bir kimse atdan düşüp verigi ḳaṭana

(6) ḳarıb arż üzerine urılmış idi el-an cemiʿ

(7) aʿżāsında vacaʿ ve aġırlıḳ olup mevżıʿ

(8) saḳṭada şiş var idi üstād ol cānibden

(9) faṣd itdirüp nar ṣuyı tenāvül itmek ve ol

(10) mevżıʿı sirke ve gül ṣuyı ile tebrīd itmek ve luḥūm

(11) ve ṣarābdan ḥamiyye itmek sipāriş eyledi* bir kimse

(12) atdan düşüp arḳası ṭarafında mevżıʿ-ı kilyeleri

(13) arża isābet itmiş ve aña ʿaṭeş-i şedīd ʿārıż

(14) olmuş ḳarūresi ebyaż idi baʿde dulāb

(15) ʿilleti ʿārıż olup ḳarūresi beyaż ve ʿaṭeşi

(16) yoḳ idi üstād buyurdılar ki ẓann olunur ki

(17) bögreklerinde bürūdet var imiş verem-i ḥār

(18) ʿarūżından müntefiʿ olmuş imdi mevżıʿ-ı vacaʿa

(19) zenbaḳ yaġı ṭılā olunup baʿde muḳteżā-yı ḥāline

141b

(1) göre tedbīrinde taṣarruf oluna* bir kimse didi ki

(2) atdan arḳa üstine düşmüş idim el-ān bevliñ

(3) ḫurūcı ʿusret üzre olup tebevvülde cehd-i

(4) keşīre muḥtāc olurum üstād aña düşdügi

(5) cānibden faṣd itdirüp varaḳü'l-kerneb ve varaḳ-ı

(6) ḫaṭmī ṭabḫ olunmuş ṣuya cülūs kezalik raṭb ve varaḳü'l-

(7) kernebden żımād ittiḫāẕ idüp taḥtü's-sürre baṭnına

(8) vaż‘ itmek emr eyledi* bir kimse atdan

(9) düşüp depesi yere işābet idüp teverrüm itmiş idi

(10) ṭabi‘atı yābise idi üstād aña faṣd ile vāfirce

(11) ḳan iḫrāc itmek ve burāḳ ve murri ve nuḥāle ve silk

(12) ve sükker ve duhn-i ḥallden mütteḫaz ḥuḳne ile iḥtiḳān

(13) itmek ve başına sirke ve gül yaġı ve gül ṣuyı müberreden

(14) vaż‘ olunmaḳ ve mā’ ü'ş-ṣa‘īr ve mā’ ü'r-rummān isḳa

(15) olunmaḳ emr eyledi* bir kimse düşüp verigi yere

(16) işābet idüp münkesir ba‘de cebr ile müncebir

(17) olup henüz ol mevżı‘da bir vaca‘ var idi

(18) tesḫīn ile müsterīḥ olur idi üstād aña

(19) devā‘ ü'l-ḳay’ isti‘māli ve mevżı‘-ı vaca‘a duhnü'l-

142a

(1) bān ṭılāsı emr idüp ġıdāsın noḥūdāb

(2) ve isfidbāc emr eyledi* bir yigit ṣabi iken

(3) depesi üzre düşüp el-an vaḳten vaḳten ḳulaġı

(4) içinde verem ẓuhūr idüp müteḳayyiḥ olur imiş

(5) üstād buyurdılar ki bu bir maddedir müctemi‘ olup

(6) ḫurūc itmek ṭaleb ider eger teverrüm ẓuhūr itdikde

(7) ṣabr etseñ ba‘de veremiñ nużcına mürr ve ḥardal

(8) ile ḥileler olunup verem nużca geldikde üẕnüñ

(9) aṣlından ve esfilinden baṭṭ ile midde iḫrāc olunsa

(10) bu veremiñ ḳulaḳ içine ʿurużdan müsteriḥ olur

(11) idüñ bundan ṣoñra buyurdılar ki ne zamān ḳulaġıñ

(12) içinde vacaʿ ḥiss iderseñ faṣd itdir eger ol

(13) gün faṣd itdirmiş daḫı olursan ve ṭabiʿatı

(14) telyīn it ve nevm ḥālinde ol cānibe yat vereme

(15) nużc virüp baṭṭ itdirmek murād iderseñ

(16) * baʿżı kimseler ḥammāmda düşüp üstād anlara

(17) faṣd ile bir miḳdār ḳan iḫrācı emr idüp buyurdılar ki

(18) eger teneffüse żīḳ getürecek mevāżıʿa vāḳıʿ ise

(19) faṣd lāzımdır eger mevāżıʿ-ı mezbūraya vāḳıʿ degül ise

142b

(1) faṣd daḫı lāzım degüldür lakin ʿāmme saḳṭa her ne

(2) mevżıʿa vāḳıʿ olursa faṣdı ʿādet itmişlerdür

(3) **es-ṣelaṣūn fī'l-emrāż et-müteferriḳati'n-nādiratü'l-vuḳūʿ**

(4) ve'l-cuderiy ve'l-ḥaṣbe* bir kimse ebredden şikāyet

(5) idüp üstād aña ḥavlincān ve kündür-i aḫz ve sufūf

(6) olunup her gün üçer dirhem istiʿmāl itmek emr eyledi

(7) * Bir kimse gelüp didi ki geçen sene faḥzıma bir oḳ

(8) işābet idüp indimāl ve birüʿ gelmiş idi el-an

(9) vacaʿı şedīd aḫz idüp ḥammāma girdikde bir

(10) sāʿat istirāḥat virür baʿde vacaʿ gene ʿavdet

(11) ider üstād buyurdılar ki ol cānibden faṣda ʿacele

(12) it ol kimse faṣd itdirdim didi üstād buyurdılar ki

(13) yine faṣdı iʿāde idüp ġıdāyı taḳlīl it

(14) eger ekl ve şürbiñ ziyādece olmaḳ iḳtiżā ider ise

(15) ḳayʾ ile iḫrāc it* bir ġulāmun yüzünde kelef

(16) olup üstād aña eftimūndan bir şerbet virüp

(17) māʾü'l-cübne müdāvemet emr eyledi* evāḫir-i eyyām-ı rebiʿde

(18) bir kimse gelüp didi ki her ne zamān ḥareket idersem

(19) benden ʿaraḳ-ı keşīr gelüp zaḥmet çekerim baña

143a

(1) bir devāʿ-i müshil virseñüz didi üstād buyurdılar ki

(2) eyyām-ı ṣayf dāḫil olmazdan muḳaddem yigirmi dirhem

(3) helīleyi bir gice naḳʿ idüp baʿde yigirmi dirhem

(4) sükker iżāfesiyle istiʿmāl it ki ṣafrāyı tenḳış

(5) itsün sevdāʾ iḫrāc idici devālardan iḥtirāz

(6) it* bir gün üstāda suʿāl eyledim ki teneḳḳul itmege

(7) ṭatlu bādem mi yāḫud acı bādem mi münāsibdür buyurdılar ki

(8) ẓann olunur ki acı bādem elṭaf ola ve buyurdılar ki

(9) ḥāl-i ṣıḥḥatde ḳuvvet ve beḳā eşyāʾ-i ġalīẓe iledür

(10) ḥaddden ziyāde olur ise taḳlīl itmek lāzımdır

(11) üstāda suʿāl itdüm ki ṭamarlardan çıḳup cilde

(12) munṣabb olan ḳanıñ mecrası nedir buyurdılar ki ʿuruḳ-ı

(13) vasiʿadan bir ṭamar yoḳdur illā anıñ ḳıl gibi belki daḫı

(14) ince şuʿbeleri vardır ki inceliginden ḳanı iḫāṭa

(15) itmeyüp andan ḳan cilde munṣabb olur* bir kimse

(16) suʿāl eyledi ki ne güne şeyʿe müdāvemet oluna ki ṭobrāḳ

(17) yemege māʾil olanlara fāʿide idüp ol şehvet-i fāsideyi

(18) anlardan izāle ide buyurdılar ki ḳadid-i mümellaḥ ve naḥve-i hindī

(19) istiʿmāline müdāvemet it* emrāż-ı ḥādde nāḳıhlarından

143b

(1) birine üstād her gün nar ṣuyı ile on dirhem gülbeşeker

(2) istiʿmāli emr eyledi üstād buyurdılar ki şarābıñ ḥabs-i

(3) ṭabiʿatına iʿānatı vardır mādāmki şāribi sekrān

(4) ola zīrā mevādıñ eṭrāfa indifāʿın menʿ itmekde ḥarāret-i

(5) ġariziyyeye iʿānet ider kezalik şürb ile maʿan oġdırmaḳ

(6) nefʿ-i ẓāhir ile nafʿ virir* ebū recā ebū ẕerina taḥrīr

(7) eylemiş ki üstāddan şeybi ve ẕekāyı īṭāʿ ider bir

(8) devāʾ suʾāl oluna suʾāl olunduḳda buyurdılar ki

(9) bu ḫuṣūṣda lāzım olan eṭʿimeden ḳalāyā ve maṭbuḫāt

(10) ve eṭʿime-i yābise ve müceffafa istiʿmāl olunup südlerden

(11) ve yumurṭadan ve bunlardan aḫẕ olan eṭʿimeden

(12) ve herāyis-i desimeden ve ṣunuñ şürben ve istiḥmāmen keṣretinden

(13) iḫtirāz olmaḳdır kezalik ṭūl sivak ve mürri ile

(14) ġarġara idüp femden vāfirce balġam māʾ-i tenḳıyesinden

(15) ṣoñra (içmek) ve ḥāmı olduḳda cülencibīn istiʿmāl itmek ḥāmı

(16) olmadığı ṣūretde ıṭrıfīl istiʿmāl itmekdür kezalik

(17) ẕikr olunacaḳ devāya müdāvemet şeybi ibṭā ve ẕekāyı

(18) hıfẓ ider ol devānun nüsḫası budur ġāyet ince

(19) saḥḳ olunmuş ḳara helīle elli dirhem kündür ve fülfül

144a

(1) ve vec ve suʿd her birinden beş dirhem bezrü’l-kerefes ve bezrü’l-

(2) rāziyānec her birinden onar dirhem maṣṭakī ve sünbülü’l-ṭib

(3) her birinden yedi dirhem asārun ve selīḥe ve ʿūd-ı

(4) belesān her birinden üç dirhem aḫz ve daḳḳ olunup

(5) ʿasel ile maʿcūn oluna bu maʿcūn ıtrıfıl gibi

(6) istiʿmāl olunup dört sāʿat taʿām teʾḫīr oluna

(7) baʿde eṭʿime ve eşribede ẕikr eyledügimiz ḳanuna

(8) riʿāyet oluna kezalik miʿde mümtelī olacaḳ ḳadar ve tuḥme

(9) getürecek ḳadar ikṣār-ı ṭaʿāmdan ictināb oluna ve

(10) dimaġa ḳuvvet virecek eşyāʾ-ı ṭayyibe istiʿmāl ide

(11) ve ġıdālarında ziyti ziyāde ide* bir kimse bir ʿillet

(12) sebebi ile beş dirhem mürdāsenc içüp kendü nefsine ḫaṭa

(13) itmiş üstād anıñ tedbīrinde ḥuḳneʾ-i leyyine ile telyīn

(14) itdikden ṣoñra benefşe şerbeti ile ḫıyār şenber balı

(15) istiʿmāli emr eyledi* naḳl eylediler ki bir kimse helīle

(16) maṭbūḫı içüp ʿamel-i keṣīrden ṣoñra andan ḳuṭna

(17) müşābih bir beyaż şeyʿ ḫurūc itmiş üstād buyurdılar ki

(18) Allah teʿāla istiḥḳāḳların virsün zemānemiz eṭıbbasınıñ ki

(19) bunuñ gibi şeyler ile iftiḫār iderler ve bilmezler ki ḫurūc iden

144b

(1) şeyʾ emʿanıñ muḥtāc oldıġı şeydir ol kimse didi ki

(2) ishāl temām olduḳdan ṣoñra bir siyah şeyʾ daḫı

(3) ḫurūc eyledi üstād buyurdılar ki bu sevdādır ki

(4) miʿdedendür devānıñ ġāyet ḳuṣvāde ʿamelinden

(5) nāṣi̇dür* bir kimse suʿāl eyledi ki nedendür ki

(6) eṭıbbā ḳanı iḫrāca sāʿir aḫlāṭdan ziyāde meyl

(7) iderler üstād cevābında buyurdılar ki her vaḳtde ḳandan

(8) ziyāde ruṭūbāt-ı erbaʿadan bir şeyʿ yoḳdur ḳandan

(9) ṣoñra balġam vardır emmā mirreteyn ziyāde olmaz illā bedene

(10) ġalebe ve ḳuvvet ile olur* baʿżı küttāb bir ʿārıżadan

(11) ötüri ʿırḳ-ı ıbṭiden faṣd itdirüp añа ġaşy-i

(12) şedi̇d ʿārıż olmuş idi üstād buyurdılar ki

(13) bu ġaşyıñ bir sebebi bu kimse dün gice uyumamış seher

(14) ise ḳuvvete żaʿif virür ikincisi bu ṭamar ażlāʿ-ı

(15) süfliyyeden ʿamiḳa ve ġāmıża mevżuʿları isḳa ider

(16) * bir kimse didi ki miʿdemde arpa ṣuyı müstemirr

(17) ve müstaḳırr olmaz üstād añа arpa ṣuyını miṣli māʾ-ı

(18) ḥabb ü'r-rummān ile yāḫud māʾ ü'r-rummān ile mezc it

(19) tā ki miʿdeñe ḳuvvet gele diyü emr eylediler

145a

(1) üstād buyurdılar ki ekşileriñ cümlesi dişlere żares

(2) yaʿni uyuşuḳluḳ getürür meger ki baḳlatü'l-ḥamḳa gibi ludūneti

(3) ḫamūżatından ziyāde ola ve buyurdılar ki rībās-ı

(4) ebyaż nisābūrı żaresü'l-esnān yaʿni dişlere

(5) uyuşuḳluḳ getürmez zirā anda ludūnete vardır ammā

(6) rībās-ı aḥmer-i berrī anda şiddet-i ḫumūżata olmaġla żares

(7) irāṣ ider ve buyurdılar ki bir kimse semin olmaḳ

(8) murād iderse ṣu içmesün illā ʿaṭeş ziyāde

(9) olduḳda şeyʿen fe-şey’en içsün reyyān olacaḳ ḳadar

(10) yaʿni ṣuya ḳanacaḳ ḳadar içmesün* eşḳarānı

(11) bir kimseniñ bedenine żaʿif ʿārıż olup ġıdāsında

(12) noḳṣan yoḳ idi üstād aña bu żaʿf ḥarr-ı

(13) şedīddendür diyüp mevāżıʿ-ı riyāḥıyyada cülūsa

(14) mülāzemet it mevāżıʿ-ı ḥārrede sākin olma ve

(15) her gün iki kerre ṣoġuḳ ṣuya gir ve reʾs-i fu’āde

(16) gül ṣuyı ile kāfur ve ṣandal ṭılā it ve arpa

(17) ṣuyına müdāvemet it ve hevā ḥār oldıḳça bu tedbīre

(18) meşġūl ol diyü emr eyledi* bir kimseniñ yüzine

(19) felc ile bir żarb vāḳıʿ olmuş idi ol curḥuñ daḫı

145b

(1) inżimāmından meʾyus olunup üstāddan menbitü’l-laḥm

(2) bir devāʿ suʾal eylediler üstād buyurdılar ki ṣabr

(3) ve kündür ve anzurūt ve demü’l-aḫaveyn ve aṣlü’s-sūsenü’l-

(4) asmān-cūni ve’liḥāʾ cāvşīr ve daḳīḳü’l-kersine

(5) her birinden ʿale’s-seviyye aḫẕ olunup daḳ olunduḳdan

(6) ṣoñra curḥ üzerine zerūr oluna* bir kimse bir

(7) seferde bir miḳdār altun belʿ itmiş idi üstād

(8) aña ḥareket-i vāfire ve meşy-i keşīre sipāriş idüp

(9) milḥ-i keşīr ile duhnü’l-ḥal içmek kezalik sāʾir

(10) eşyā-ı maliḥa içmek ve mümkin olursa milḥi sufūfen

(11) istiʿmāl itmek emr eyledi ol kimse didi ki ben

(12) ḫaṭmī ve edviyeʾ-i müshileden niçe şeyler içdüm vāfir

(13) ʿamel eyledi lakin altunları ihrāc itmedi üstād

(14) buyurdılar ki seniñ didigiñ tedbīr belʿ vaḳtında

(15) gerekdür tā ki ṭabiʿatı seriʿan münḫal eyleye* naḳl

(16) eylediler ki bir kimseniñ cevfinde altun müddet-i ṭavīl

(17) bāḳī ḳalup günā-gün ʿilāc eylediler fāʿide-mend

(18) olmadı bir gün ol kimse vāfir üzüm yiyüp ṭabiʿatını

(19) münḫall ve altunı ihrāc eyledi üstād

146a

(1) buyurdılar ki evla olan cübn-i ʿatıḳuñ ʿaḳabinde ḫıyār

(2) ve ḳıṣṣāʿ yāḫud bādem yaġı yāḫud duhn-i ḥall ʿatīḳ

(3) olursa ḥiddeti ziyāde olur* Nişābūrda bir

(4) kimse ishāle mübtelā olup ʿilācında müteḥayyir olmuşlar

(5) zīrā ḳafasında ve boyın mührelerinde berd-i şedīd

(6) ḥiss idüp anda buḥḥaü’s-ṣavt ve ellerinde dāʿimā

(7) raʿşe var imiş ve nādiren bir yerde ḳarar ider imiş

(8) meger ki boynı mühreleri üzerine bir kimse ġamz ide ve illa

(9) mevżıʿ-be mevżıʿ gezer imiş gūyā ki ḥiss eyledügi bürūdeti

(10) izāle ide üstāda bu ḫuṣūṣı naḳl idüp

(11) ʿilācından suʿal eyledüm buyurdılar ki bürūdet

(12) ḥiss eyledügi mevżıʿlara ve elleriñ ḥareket itdirici

(13) aletleriñ maḫreclerine bir madde-i bāride munṣabb olup

(14) boyın mührelerinden ṣadra munṣabb olmuş li-hazā

(15) ellere ve ṣudā-yı ṣadra żarar işābet eylemiş ʿilācı

(16) ʿavārız-ı mezbūraya naẓar ile olur* memeden kesilmiş

(17) bir ṣabīye ʿaṭse-i keş̄īre ʿārıż olup üstād añа

(18) günde iki kerre māʾ-ı ḫıyār yāḫud māʾ ü’r-rummān ile

(19) iki dānıḳ ṭebāşir virilmek emr eyledi üstāda

146b

(1) suʿal eyledim ki behāyıma ḳocalıḳ gelmez insāna geldügi

(2) gibi bunuñ sebebi nedir buyurdılar ki behāyımıñ ḳanları

(3) ziyāde ġalīż ve mizācları yābisdür kezalik ḳıllarında

(4) cefāf vardır ve her şeyʾ ki ġalīż ola anıñ

(5) ruṭūbetiniñ taḥallüli serʿidür ve müddet-i ʿömri ḳıllarına

(6) cefāf gelecek müddetden azdır imdi insāna

(7) ḳocaluḳ otuz senede gelürse behāyımıñ ḳocalıġı

(8) bu ḳıyās üzre yüz seneye muḥtācdır behāyimda ise

(9) bu ḳadar beḳā maʿhūd degildür el-ḥāṣıl ḳıllarıñ aġarması

(10) duhniyyetiñ ziyāde oldıġından olmaġla yaz ve ḳış

(11) ḥużretde bir ḥāli üzre olur ammā ḳıllarıñ beyaż

(12) olması cefāfındandır nitekim otlar ḳurıdıḳda beyaż

(13) olur emmā ḳıllarıñ aġarması ruṭūbetdendür diyenler ḫaṭā

(14) itmişlerdür zīrā ebyāż ḳıllarun cefāfı arıḳlıġından

(15) ve taġayyürinden ẓāhirdür eger ḳıllarıñ aġarması ruṭūbet-

(16) den olaydı sinn-i şebābda olanlarıñ yigirmi yaşında

(17) ḳılları aġarsa eşyā-ı ḥārre istiʿmālinden intifāʿ iderler

(18) idi maʿa heẕā şebābları māniʿdür* bir kimseye

(19) gicelerde ziyade terler idi on gün muḳaddem

147a

(1) faṣd itdirmiş ol gice ʿaraḳ noḳṣān gelmiş üstād

(2) aña tekrār faṣd itmek ve miʿdesine gülbeşeker ve maṣṭaki

(3) istiʿmāli ile ḳuvvet virmek emr idüp ġıdāsı ḳoyun

(4) eti ile yapılmış zirebāc olmaḳ ve ṭaʿāmı ʿādetden

(5) ḳalīl itmek ve defʿa-i vāḥidede ekl itmeyüp miʿdeye

(6) ṣıḳlet virmeyecek ḳadar ḳalīlen ḳalīlen ekl itmek

(7) sipāriş eyledi tā ki ḫılfa taʿbīr olunan ishāle

(8) muʿeddī olmaya ve buyurdılar ki ʿaraḳun keṣreti imtilāya

(9) ve fużūl-i deme delālet ider* ḥammāmıñ birinde bir ṣuḳba

(10) açılup bir kimseye ṭoḳunmuş idi üstād aña leben-i

(11) ḥalīb virilmek emr idüp buyurdılar ki bu ḫuṣūṣ

(12) içün süd cümle ʿilāclardan bi-ḥasebü'l-fāʿide ziyādedür

(13) egerçi bādem yaġı ve şeker ve cüllāb ve maraḳaʾ-yı ısfanāḥ

(14) gibi eşyā-ı müleyyine daḫı ʿaẓīm ü'n-nefʿdir ve buyurdılar ki

(15) bu kimseniñ riyyesinde duḫān-ı ḥammāmdan yübūset

(16) ve ḫuşūnet isābet itmiş* bir kimse ḥasbeye mübtelā

(17) olup üstād aña her gün nar ṣuyı ve arpa ṣuyı

(18) istiʿmāli emr idüp ishālden iḥtirāz sipāriş

(19) eyledi bir kimsede yübs-i ṭabiʿat ile ḥaṣbe ẓuhūr

147b

(1) idüp üstād ṭabiʿatını telyīn içün şiyāf iḥtimāli

(2) ve şekersiz arpa ṣuyı istiʿmāli emr eyledi arpa ṣuyı

(3) şekersiz olmak faṣl-ı ishāl ile ishāl itmesün

(4) içündür* üstād buyurdılar ki cüderī müteferrıḳ yaʿni

(5) seyrek olup baʿżı baʿżısından mütebāʿid olursa

(6) māʾü’l-milḥ ile taḫfīf olunur amā müctemiʿ yaʿni ṣıḳ olursa

(7) māʾü’l-milḥe beden taḥammül eylemez bu ṣūretde üzerine ās-ı mesḥūḳ

(8) ẕurūr oluna* Ebu’l-Ḥasan ʿAllān didiler ki cüderi

(9) bir defʿada biʿl-külliyye tecfīf itmeniñ münāsib degüldür

(10) evla olan oldur ki gül ṣuyına ḳadar-ı ḳalīl ṭuz

(11) ḳatılup ve bir çubuġa bir bez parçası lef olunup ve ol

(12) ṣuya batırılup ibtidāʾ beyaż olan cüderi

(13) üzerine sürile tecfīf ider kezalik birine daḫı

(14) ve birine daḫı sürerek bi’l-külliye tecfīf ider* bir

(15) ḫātun ṭarīḳ-i ʿavām üzre ḫabṣü’l-ḥadīd istiʿmāl

(16) idüp ṣadrına bir vacaʿ ʿārıż olup der-ʿaḳab

(17) ruʿāf ʿārıż olmuş ṭabiʿatı yābise idi üstād

(18) aña gicelerde sükker ile māʾü’l-ıccās ve ḳuşluḳlarda

(19) arpa ṣuyı istiʿmali emr idüp ḳadar-ı ḳalīl kāfur

148a

(1) ile māʾ üʾl-bāẕerūc suʿūṭ itmek ve ġıdāsını ḥall-i ziyt

(2) yāḫud ḥışrımiyye olmaḳ sipāriş eyledi **el-ḥādi ve’l-ṣelaṣūn**

(3) fīmā yeteʿallaḳ bi’l-ḳarabādīn min imlāʿ (ḥuḳnetü’l-bersām)

(4) pazı uṣāresi ve buraḳ-ü’l-ḥubz ve sükker-i aḥmer ve benefşe-i

(5) yābis ve duhn-i ḥall ve bir ḳabża nuhāle aḫẕ olunup

(6) ṭabḫ ve ḥuḳne oluna (ḥabbu’s-suʿāl) min imlāʾihi keṣīra ve

(7) nişāste ve meyān balı ve ḫaşḫāş toḫmı ve muḳaşşer

(8) bādem ve baḳla unı ale’s-seviyye aḫẕ ve mecmūʿuñ

(9) iki miṣli sükker ile mezc olunup lüʿāb-ı ḥabbü’l-sefercel

(10) ile ḥablar oluna (maṭbūḥu’z-zūfā) incir on dane

(11) ḳabuġı ḳazınmış meyān köki on dirhem bezr-i ḫaṭmī

(12) üç dirhem persāvişān beş dirhem aḫz olunup

(13) üç raṭl ṣu ile bir buçuḳ raṭl ḳalınca ḳaynadup

(14) istiʿmāl oluna ve her gün benefşe ḥamīresi istiʿmāl

(15) oluna şol kimselere münāsibdür ki suʿāl ile şeyʾ-i

(16) keşīr ḫurūc ide eger seʿāl yābes olursa şarāb-ı

(17) ḫaşḫāş ve ḳurṣ-ı ḫaşḫāş münāsibdür eger ṭabiʿatı

(18) ḳabż üzre oldıġı ṣūretde ġıdāsı ısfanāḥ

(19) ve bādem yaġı ola eger ṭabiʿatı mülāyim olursa ġıdāsı

148b

(1) muḳaşşer bādām ile kaʿk ola (sufūfü’d-diyā biṭus)

(2) dulab taʿbīr olunan ʿillete münāsibdür żamġ-ı ʿarabī

(3) ve ṭīn-i ermenī her birinden beş dirhem nişāste ve keşīrā

(4) her birinden üç dirhem cülnār ve sumāḳ her birinden

(5) beş dirhem bezrü’l-ḥass ve bezr-i baḳlatü’l-ḥamḳā her birinden

(6) üç dirhem ṣandal-ı ebyaż bir dirhem belluṭ beş dirhem

(7) aḫz olunup ṣufūf oluna baʿdü’l- istiʿmāl üzerine

(8) ḳabżı ve ḫumūżatı olan şulardan içmege (devāʾü’l-ḳayʾ)

(9) bezr-i sarımsāḳ ve bezr-i kengerzad ve cüzü’l-ḳayʾ her birinden

(10) bir dirhem kündüs bir dānıḳ aḫz ve daḳḳ olunup ʿasel

(11) ile ʿacīn ve ısıcaḳ ṣu ile istiʿmāl oluna baʿde tekrār

(12) ısıcaḳ ṣu istiʿmāl oluna (ḫuḳnetun li seyelānü’d-dem) emʿāde

(13) infitāḥ-ı ʿuruḳdan nāşī seyelān-ı demi ḳatʿ içün

(14) istiʿmāl olunur üstādıñ terkīblerindendir nüsḫası

(15) ʿafṣ ġayr-ı meşḳūb yigirmi ʿaded nar ḳabuġı bir ḳabża

(16) aḫẕ olunup üç raṭl ṣu ile iḥmirār ḥāṣıl idince

(17) ṭabḫ ve taṣfīyeden ṣoñra muṣṣafādan seksen dirhem

(18) aḫẕ olunup ḥıfẓ oluna baʿde kuḥl-ı mesḥūḳ ve

(19) isfidācü'r-reṣāṣ ve aḳāḳıyā ve kehrubā'

149a

(1) her birinden aḫẕ ve bir havāne vażʿ olunup üzerine

(2) balāda ẕikr olunan seksen dirhem ṣudan ḳadar-ı

(3) ḳalīl ḳonulup bir miḳdār terk ideler tā ki aḳāḳıya

(4) ḥall ola baʿde mezbūr ṣuyuñ baḳıyesi ḳonulup

(5) deste-i hevānla żarb iderek ceyyiden mezc ve ḥuḳne

(6) oluna (ḳurṣü'l-ās) mersīn on dirhem persiyāvşan

(7) bezr-i bıṭṭıḫ ve bezr-i ḥummāż-ı muḳaşşer her birinden beş dirhem

(8) rubbü's-sūs bir buçuḳ dirhem żamġ-ı arabī iki dirhem

(9) aḫẕ olunup ḳurṣlar oluna miḳdār-ı istiʿmāli üç dirhemdür

(10) (sufūfu't-ṭebāşirü'l-muṭfīyye) ṭebāşir iki dirhem

(11) żamġ-ı ʿarabī dört dirhem ṭīn ermenī yāḫud ṭīn-i

(12) maḫtūm beş dirhem ve demü'l-aḫaveyn ikişer dirhem

(13) ḳaraẕ ve tarāşiş ve muḳl-ı mekki ve cülnār her birinden

(14) üç dirhem saḥḳ olunmuş bellūṭ-ı meşvī ve cüzʾvi

(15) ḳavrulmış ḥabbü'l-ās her birinden beş dirhem ve

(16) cüzʾvi ḳavrulmuş ve ceyyiden saḥḳ olunmuş rāsü'l-ḥaşḥāş

(17) maʿa- ḳuşūre ve buzure on dirhem kaʿk beş dirhem

(18) aḫẕ olunup sufūf oluna miḳdār-ı istiʿmāli üç

(19) dirhemdür evvela māʾ-ı bārid ile baʿde rubbü’s-sefercel

149b

(1) ile istiʿmāl oluna (żımād-ı yeşiddü’l-baṭn) aḳākıya ve heyū fıṣṭıdās

(2) ve lādan ve maṣṭakī her birinden on dirhem gül ve ṭopalaḳ

(3) her birinden yigirmi dirhem kaʿk otuz dirhem aḫẕ

(4) olunup mersīn ṣuyı ḳanun üzre cemʿ ve żımād

(5) oluna eger bu żımād müberrid olmaḳ murād olunursa ṣandal

(6) ve kāfur iżāfe olunur (benādıḳü’l-buzūr) bezr-i bıṭṭıh ve bezr-i

(7) ḥıyār ve bezr-i ḳıṣṣa ve bezr-i ḳarʿ ve bezr-i baḳlatü’l-ḥamḳā her birinden

(8) üç dirhem żamġ-ı arabī iki dirhem anīsōn ve bezr-i rāziyānec

(9) her birinden bir dirhem aḫẕ olunup bunduḳalar oluna

(10) (duhn ü’n-narcīl) cevz-i kebīriñ lübbi üzerinde olan

(11) ince ve siyah ḳışrı izāle olunup ceyyiden daḳḳ olunduk-

(12)dan ṣoñra bir ṭencerede vāfirce ṣu ile bir miḳdār ḳaynadıla

(13) tā ki duhni ḫurūc idüp ṣuyuñ üzerine gele ve duhn-i

(14) mezbūrı bir penbe ile elenüp bir şişe vażʿ ve af-tāba

(15) taʿlīḳ oluna tā ki ruṭūbeti ceyyiden mütefferriḳ ola yaʿni ayrıla

(16) bu duhn balġam ve sevdādan neşʾet iden riyāḥ-ı bevāsīr

(17) de istiʿmāl olunur (ḳurṣü’l-benefşec) benefşe-i yābis

(18) bir buçuḳ dirhem türbüd yarım dirhem saḳmūniyā bir ṭassūc

(19) aḫẕ olunup lüʿāb-ı bezr-i ḳaṭūnā ile ḥablar oluna

150a

(1) mecmūʿı bir şerbetdir* bir kimse didi ki üstāda maṭbūḫ

(2) içmek bañа mümkün degildür ġaşeyān gelüp ḳayʾ ile ihrāc

(3) iderim üstād ḳurşü'l-benefşec istiʿmāl it diyüp

(4) nüsḫa-i mezbūraya işāret eylediler (berūd-ı yehlu ve yuḳavvi)

(5) ṣaru helīle beş dirhem dār-ı fülfül ve māmīrān-ı

(6) ebyaż ikişer dirhem zencebīl ve nuşādır yarımşar

(7) dirhem kāfur bir dānıḳ fülfül iki dānıḳ aḫẕ olunup

(8) daḳḳ ve bürūd oluna (ḫubbu'l fehi- li Ebi Caʿfer el-Alevi) nebīẕ üzerine

(9) tenaḳḳul olunur ḳayʾ teskīn ve miʿdeye ḳuvvet virüp

(10) füvāḳı ḳaṭʿ ider şarābı çoḳ içmege iʿānet ider

(11) nüsḫası budur ki ṭīn-i nişābūrı on dirhem

(12) mīʿa sāʾile bir buçuḳ dirhem verd-i aḥmer iki dirhem maṣṭakī

(13) ve kebāba ve sük ve suʿd her birinden nışf dirhem

(14) aḫẕ olunup māʾü's-sefercel ve māʾü'l-verd ile acīn

(15) olunup ḥablar oluna (maʿcūn nāfiʿ li-vecʿü'l-fuʾād) vacaʿ

(16) fuʾāde ve füvāḳa nāfiʿdür riyāḥı ṭard idüp miʿdeye

(17) ḳuvvet virir hayża ve ġaşeyānı menʿ ider ḳābıż ve

(18) müferriḥü'l-ḳulūbdur nüsḫası budur fıstık-ı şāmīniñ

(19) üzerinde olan yeşil ḳabuġı baʿd ü't-tecfīf

150b

(1) on dirhem naḫva-ı hindi ve bezrü'l-rāzyanec bir dirhem bezrü'l-

(2) bādrūc ve bezr-i felencmüşk ve sük her birinden iki

(3) dirhem fūdenc-i nahrī ve naʿnaʿ ve nemmām masḫūkā her birinden

(4) iki dirhem bezr bādrencbūya üç dirhem ḳara helīle

(5) kābli beş dirhem aḫz olunup baʿde bu mecmūʿuñ

(6) miṣli zebīb-i ebyaż aḫz ve çekirdegi ile daḳḳ ceyyiden

(7) daḳḳ olunduḳdan ṣoñra eczā-yı madḳūḳa iżāfe ve daḳḳ

(8) iderek mezc ve maʿcūn oluna miḳdār-ı istiʿmāli cevz ḳadardır

(9) māʾü'l-kemmūn ve māʾü'l-anīsōn ile istiʿmāl oluna (sünūn

(10) yeşiddü'l-lüṣṣe) diş etlerini muḥkem idüp dişleriñ

(11) taḥarrükini giderür nüsḫası budur ki şebb-i yemenī üç dirhem

(12) milḥ-i żerānı bir buçuḳ dirhem cülnār ve ceft-i bellūṭ ve

(13) gezmāzek ve ḳaraż aḫz olunup baʿd ü'd-daḳḳ ve'n-naḫl

(14) diş etlerine laṣḳ oluna üstād buyurdular ki şebb

(15) şedīdü'l-beyaż olup müşiff olmak lāzımdır ki

(16) dişleri tesvīd itmeye (devāʾyı yüzhibu rāyiḥatü'ṣ-ṣarāb)

(17) ricāl-i devletden bir kimse şarābıñ rāyiḥasını izāle

(18) ve iḫfā idici bir devā suʾal itdikde üstād

(19) buyurdılar ki zurunbād bir dirhem ṭopalaḳ

151a

(1) ve mersīn yapraġı ve aġac ḳavunı ḳabuġı ve adḫīr-i

(2) mekkī ve kebāba her birinden yarımşar dirhem küzbereʾ-i yābise

(3) iki dirhem aḫz olunup daḳḳ ve sefūf oluna

(4) ḫīn-i iḳtiżāda ḳadar-ı ḳalīl sirke tecerruʿ idüp

(5) bu sufūfdan bir miḳdārı aġıza alunup ṭutıla

(6) ve ṣuyı belʿ olunup poṣası iḫrāc oluna

(7) bu minvāl üzre üç kerre sufūf aġıza alınup

(8) ṣuyı balʿ ve poṣası iḫrāc oluna (ṣarābü’l-ḫaṣḫāṣ)

(9) reʾs-ı ḫaṣḫāṣ-ı ebyaż ve esved her birinden ellişer

(10) dirhem bezr-i ḥass ve bezr-i benc-i ebyaż otuz dirhem

(11) aḫẕ olunup beş yüz dirhem ṣu ile iki yüz dirhem

(12) ḳalınca ṭabḫ olunup baʿd e’t-taṣfiye muṣaffāya

(13) elli dirhem lüʿāb-ı bezr-i ḳatūnā ve yüz dirhem

(14) mey-feḫtec ilhāḳ ve ġılżat ḥāṣıl idince ṭabḫ ve

(15) ḥıfẓ oluna (ḳurṣü’l-ṭabāşirü’l-muṭfiyye) bu bir ḳurṣdur ki

(16) üstād bunı ḳurṣ-ı ṭabāşir-i mümesseke mukabele-

(17)sinde terkīb idüp Aḳrabādīne tahrīr olmasın

(18) emr eyledi nüsḫası budur ki ṭabāşir on

(19) dirhem verd-i aḥmer beş dirhem bezr-i ḳarʿ-ı ḥulv ve bezr-i

151b

(1) ve bezr-i ḥass ve bezr-i hindibā ve bezr-i baḳlatü’l-ḥamḳā her

(2) birinden üç dirhem beyaż ṣandal iki dirhem

(3) kāfur bir dirhem aḫẕ olunup lüʿāb-ı bezr-i ḳaṭūnā

(4) ile her ḳurṣ üç dirhem olmaḳ üzre ḳurṣlar oluna

(5) eger bu nüsḫaya benc iżāfa olunursa iṭfāde

(6) ʿacībü’l-fiʿl olur şerī içün bi’l-ḫāṣṣa nāfiʿ

(7) olan devālardandur (devāʾ-ı yunaḳḳī) sinn-i şeyḫūḫetde

(8) bir kimse üstāda didi ki kışlarda tenāvül

(9) olunan eṭʿime-yi ġalīẓeden mütevelidde olan mevādı

(10) cevfden tenḳīye ider bir devāʿ taʿlīm buyuruñ

(11) üstād taḥrīr eyledi ki ṣarı helīle on beş

(12) dirhem ḳara helīle beş dirhem sināʿmeki ve şāhtere

(13) ve benefşe her birinden beş dirhem türbüd-i maḥkūk

(14) bir dirhem afsentīn ve verd-i aḥmer her birinden üç

(15) dirhem eftimūn dört dirhem helīleler münferiden

(16) tabḫ olunduḳdan ṣoñra sāʿir edvaya üzerlerine

(17) ḳonulup ġaleyān-ı ḫafīf ile cüzʾvice daḫı ṭabḫ

(18) ve taṣfiye ve sükker ile taḥliye olunup ḥīn-i iḳtiżāda

(19) istiʿmāl oluna (diger) ṣabr bir dirhem

152a

(1) verd-i aḥmer ve afsentīn her birinden iki dānıḳ ṣarı

(2) helīle yigirmi dirhem saḳmūniyā üç ṭassūc aḫẕ

(3) olunup helīleyi tabḫ ve taṣfiyeden ṣoñra maṭbūḫ-ı

(4) muṣaffā ile sāʿir edviye

(5) istiʿmāl oluna

(ḳāle el-faḳīrü'l-mütercim temme tercemetü hāze'l kitāb* biʿavni'llah el-Vehhāb* ʿan nüsḫatin seḳıymetin ġāyeti's-saḳmi* fe ercū ʾafve'z-zeleli ve'n-nuksān min ehlil kerem* innallahe ʾafüvvun yuḥibbü'lʾāfīn* ve lehü'l-ḫamd ve'ṣ-ṣalatu ʾalā nebiyyihī ve ālihī ecmaʿīn.* mim

TIP TERİMLERİ SÖZLÜĞÜ

A

acı badem (T. Far.): Yabani badem, acı badem
acılıḳ: Acı olma durumu
acīn (Ar.): Yoğrulmuş şey, maya katılmamış hamur, macun
adḫır (Ar.): Ayrık otu
afsentīn (Gr.): Pelin otu, yavşan otu, Anadolu'da yirmi kadar türü bilinen ve veronika olarak da adlandırılan bir bitki
afyon (Far.): Kara haşhaşın uyuşturur, uyutur ve çoklukla öldürür donmuş sütü
aġac ḳavunı/ḳaunı: Turunc; ağaçkavunu
aġdiye: Yenip içilecek gıdalar
aġır: Sindirimi güç, Ağır
ağırlık: Ağırlık, güçsüz olma, halsizlik
aġız. Ağız
aġrı: Ağrı, hastalık
aġsırd-: Aksırtmak
aḫdaʿ : Boyun damarlarından bir damar
aḫlāṭ (Ar.): İnsan vücudunda bulunan dört unsur veya usāre: kan, salya, safra, dalak
aḫşā: (Ar.): İç organlar
aḳāḳıya (Ar.): Devedikeni meyvesinden henüz ham iken alınmış usare (öz su); akasya ağacı
ak ciger: Akciğer
ʿāḳırḳarḥā (Ar.): Nezle otu kökü, yabani tarhun kökü
aḳīde (Ar.): Şekeri kaynatma yoluyla ağda biçimine getirme ve bundan yapılan renkli ve kokulu şeker

alamet (Ar.): Belirti, işaret; hastalığın belirtisi

alın: Alın

ʿalīl (Ar.): Hasta, mariz, sayru
ʿalīle: Kadın hasta
anīsōn (Far.): Anason
anzurūt: Göz otu, bir tür ağaç reçinesi
arduc: Ardıç ağacı ve yemişi
ʿārıż: Gelen, Tesadüfi vak'a; yanak
ʿārıża (Ar.): Aksama; bozukluk; sakatlık
arka: Sırt
arpa: Arpa
ʿaruḳ: Zayıf, cılız
ās (Ar.): Mersin ağacı
ʿasab (Ar.): Sinir, damar
asārūn (Gr.): Kediotu, asaron
ʿasel (Ar.): Bal

aṣfer (Ar.): Sarı, uçuk, soluk
aşık: Ayak bileğinin alt kısmını oluşturan kemiklerden biri; aşık kemiği
ʿaṭeş: Sıcaklık, ateş, hararet
ʿatīḳ (Ar.): Eski, müzmin, kronik
ʿaṭse (Ar.): Aksırık, hapşırık
ʿavārıż (Ar.): Çeşitli sağlık sorunları, hastalıklar
ayak: Ayak
ayāric (Yun.): İlaç olarak kullanılan bir grup macuna verilen genel ad.

ʿayn (Ar.): Göz

ayva: Ayva

aʿżā (Ar.): Organlar

ażlāʿ (Ar.): Kaburga kemikleri, göğüs kemikleri

B

babūnec: (Far.): Bir tür küçük papatya

badem (Far.): Badem

bādem yaġı: Badem yağı

bādincan (Far.): Patlıcan

bādrencbūya (Far.): Oğulotu, melisa

bāh (Ar.): Cinsel istek, şehvet, cinsellik

baḥārāt (Ar): Tarçın, karanfil gibi güzel kokulu bitkiler

Baḳla (Ar.): Baklagillerden taneleri badıç biçiminde sebze; her tür ot

baḳlatü'l-ḥamḳa (Ar.): Semizotu

bal: Bal

bal mumı: Bal mumu

baldır: Baldır

baldırı ḳara: Eğrelti otu

balgam (Ar.): Ağızdan atılan sümüksü madde

bān (Ar.): Banotu

baraṣ: Tedavi edilmesi mümkün olmayan ve vücutta beyaz lekeler meydana getiren bir hastalık.

bārid/bāride (Ar.): Soğuk; tatsız, nahoş

barmaḳ: Parmak

başal (Ar.): Soğan

başalıḳ (Gr): Bileğin iç yanında hacamat yapılan üç damardan en aşağıda olanı, akciğer damarı, başlama ve aşağı damar da denir.

bāselik (Gr.): Şahdamar

başar (Ar.): Görmeklik, görüş, görme; göz

bāsur (Ar.): Kalın bağırsağın alt bölümünde oluşan varis, hemoroit

baş: Baş

baş aġrısı: Baş ağrısı

baṭn (Ar.): Karın

bayġınlıḳ: Baygınlık

bāzeruc (Ar.): Bir tür fesleğen

bazū (Far.): Pazı, kolun üst bölümündeki kas

beden (Ar.): Vücut, beden

behaḳ: İnsanın derisinde pul pul beyazlık ve alaca bir renk peyda eden bir çeşit hastalık

belʿ (Ar.): Yutma, yutulma

belādır (Far.): Beladır ağacı

belesān (Ar.): Pelesenk ağacı ve bundan elde edilen yağ

bellūṭ (Ar.): Meşe ağacı, pelit

benc: Türkçede "benek" adı verilen bir ot cinsidir ve tuhumuna "bezr-ül benec" derler.

benefşe/penefşe (Far.): Menekşe

bersām (Far.): Akciğer zarı iltihaplanması, zatülcenb, satlıcan

berūd: Göze çekilen sürme

besfāyic (Ar.): Bespaye, eğrelti

beṣre (Ar.): Vücutta çıkan sivilce, ufak çıban

bevāsir (Ar.): Basurlar, basur türü hastalıklar

bevl (Ar.): İdrar, sidik, işeme

beyaz (Ar.): Aklık, beyaz

bez: Bez

bezr (Ar.): Tohum, ekilecek tane; keten tohumu, keten yağı

bezr-i ḳatūnā (Ar.): Pireotu

bıṭṭīḫ (Ar.): Karpuz

birūdet: (Ar.): Sogukluk, hareketsizlik

bisre: Sivilce, siğil

boğaz: Boğaz

boyın: Boyun

bögrek: Böbrek

buġday: Buğday

buhar (Ar.): Gaz, atık nefes; gıdaların hazmından sonra vücutta meydana gelen nem

buḫārāt (Ar.): Buharlar

buḥḥa (Ar.): Ses kısılması

burucuk: Sancı

burun: Burun

bürūdet (Ar.): Soğukluk

büṣūr (Ar.): Çıbanlar, sivilceler

bünye (Ar.): Bünye, vücut yapısı

büzāḳ (Ar.): Tükürük, salya

C

Cālinus: Galen, Romalı hekim

cānib (Ar.): Yön, taraf

cāvşīr (Far.): Cavşır otu ve zamkı

cefāf (Ar.): Kuruluk

cenb (Ar.): Yan, böğür

cerāḥat (Ar.): Yara, irin

cereb (Ar.): Uyuz hastalığı

cereyan (Ar.): Akma, akıntı

cevāriş (Ar.): Macun

cevāriş-i kemmūn (Ar.-Far.): Kimyon macunu

cevz (Ar.): Ceviz

cild (Ar.): Cilt, ten, deri

cilnār: Gülnar, nar çiçeği

cism (Ar.): İnsan ve hayvan bedeni; gövde, boy; varlık, nesne, gözle görülen şey

cübn (Ar.): Peynir

cülencübīn (Ar.): Gül ve baldan yapılan bir tür macun

cülāb (Ar.): Gülsuyu; ishal veren şerbet

cülnār (Far.): Yabani nar ağacı

cünd-i bīdester (Far.): Kunduz taşağı otu ve kökü

cünūn (Ar.): Delirme, çıldırma, delilik

cüşā (Ar.): Geğirme

Ç

çehār-reg (Far.): Alt ve üst dudakların iç kısmındaki dört damar

çekirdek: Çekirdek

çeñe (Far.): Çene

çıntıyānā (Lat.): Çentiyana otu

çiyne-: Çiynemek

D

dāc (Ar.): Koroner damarlar

daḳīḳ (Ar.): Toz hâline getirilmiş şey, un

daḳḳ (Ar.): Dövme, ezme, ufaltma
dāne (Far.): Tane, tohum
dānıḳ (Far.): Bir dirhemin altıda biri ve iki kırat ağırlığı (Her kırat beş arpa ağırlığıdır)
dār fülfül (Ar.-Fr.) : Karabibere benzer uzun taneli baharat
defne: Yaprakları güzel kokar ve şenliklerde tezyinata yarar taflan cinsinden maruf küçük ağaç; defne
debīb (Ar.): Yürüme, kımıldama, hareket etme hissi biçiminde bir rahatsızlık
defne yemişi: Defne yemişi
dehen (Far.): Ağız
dem (Ar.): Kan
demeviyye (Ar.): Kanla ilgi olan
demʿa: Göz yaşı
depe: Tepe, başın üst kısmı
derle-: Terlemek
devā (Ar.): İlaç, çare, tedbir
devāb (Ar.): Yük ve binek hayvanları
devī (Ar.): Kulak çınlaması
devvār (Ar): Baş dönmesi hastalığı
dirhem(direm) (Ar.): Eski okkanın dört yüzde biri
dil: Ağız boşluğunda, tatmaya, yutkunmaya, sesleri boğumlamaya yarayan etli, uzun, hareketli organ, tat alma organı; dil
dil altı: Dil altı
dimāġ (Ar.): Bellek ile ilgili, zihne ait; beyin
diş: Diş
diyābīṭus (Ar.): Diyabet, şeker hastalığı
diz: Diz
dudaḳ: Dudak
dulāb (Far.): Diyabet, şeker hastalığı
dübeyle (Far.): İnsan vücudunda başka bir hastalıktan ileri gelen şişlik, kabarıklık
duhn (Ar.): Yağ
dürūr: İnmek; Akmak, seyelan

E

ebdān (Ar.): Bedenler, uzuvlar
ebyaż (Ar.): Beyz, akça, parlak
eczā (Ar.): Ecza, ilaç hammaddesi
edvā (Ar.): Dertler, hastalıklar, illetler
edviye (Ar.): Devalar, ilaçlar, çareler
efāviye (Ar.): Yemeğe konulan baharat
efsintīn (Far.): Pelin otu
eftimūn (Gr.): Bağbozan
ekhel (Ar.): Ortadamar, kolun iç tarafındaki ana damar
ekl (Ar.): Yeme
ekşi-: Ekşimek
ekşi: Ekşi
el: El
elem: Ağrı, sancı
em-: Emmek
emʿā (Ar.): Bağırsaklar
emrāż (Ar.): İlletler, hastalıklar
eftīmūn (Yun.): Bağboğan, bu isimle anılan bir nebat çiçeği, gelinsaçı
emirbāris (Gr.): Diken üzümü, kadın tuzluğu, karamuk
emrāż (Ar.): Hastalıklar
enf (Ar.): Burun
eñse: Ense
eñse çuḳurı: Ense çukuru

erük: Erik
eṣer (Ar.): İz, belirti
esnān (Ar.): Dişler
et: Et
eṭibbāʿ (Ar.): Hekimler, doktorlar
eṭrāf/aṭrāf (Ar.): Taraflar, yanlar; paça
evcāʿ (Ar.): ağrılar, sancılar
evrām (Ar.): Vücutta oluşan şişlikler, yumrular

F

faḫẕ (Ar.): Uyluk, kalça ile baldır arasındaki kısım
fālic (Ar.): Yarım inme, vücudun yarısına inen inme
faṣd (Ar.): Kan alma, hacamat
fażalāt (Ar.): Fazlalıklar, vücutta gereğinden çok olan maddeler
felc (Ar.): Vücutta bir tarafın hareketsiz kalması, inme
felencmüşk (Far.): Misk otu
fem (Ar.): Ağız
fencengüşt (Far.): Beş parmak otu
ferfiyūn (Ar.): Sütleğen otu ve bundan elde edilen tıbbi bir zamk
fevād (Ar.): Başın kulaklara yakın tarafı
fevākih (Ar.): Meyveler
fezaʿ (Ar.): Korkma, korkudan ileri gelen haykırma, bağırıp, çağırma
fıstık (Ar.): Güney Doğu Anadolu ve Halep yöresinde yetişen bir tür ağaç ve bunun verdiği meyve
fülfül (Ar.): Karabiber
fütūr (Ar.): Zayıflık, gevşeklik
füvāḳ: Hıçkırık

G

ġalīẓ(e) (Ar.): İri, kalın, kaba; sık, yoğun, kesif
ġarġara (Ar.): Suyu, içilen ilacı veya herhangi bir mayii boğazda oynatıp çalkalama, gargara
ġāriḳūn (Ar.): Katran köpüğü
ġaşeyān (Ar.): Kendinden geçme, bayılma
genür-: Genirmek
ġıdā (Ar.): İnsanı besleyen şeyler, gıda
ġıdāyetlü (Ar.+T.): Besin değeri yüksek olan
ġışā/ġışāve (Ar.): Örtü, perde, zar, deri
ġışāvet (Ar.): Körlüğü meydana getiren zar, aksu
ġışyān Bürünmek, örtünmek; cimadan kinaye olunur.
göbek: Göbek
gögüs: Göğüs
göz: Göz
göz ḳapaġı: Göz kapağı
gül: Gül
gül aġı: Gül yağı
gülbeşeker (Far.): Bir çeşit gül tatlısı
gülencübīn (Ar.): Gül ve baldan yapılan bir tür macun
Güllab (Far.): Gül suyundan yapılan bir tür şurup
Günlük: Günlük ağacı ve bundan elde edilen zamk

H

ḥabb (Ar.): Tane, tohum, çekirdek; yutulacak yuvarlak ilaç, hap
ḥabb ayāric (Ar.-Yun.): Tedavide

kullanılan macun

ḥacāmat (Ar.): Vücudun herhangi bir bölgesinden, sise ya da boynuzla toplanmış kanı alma

ḥadd (Ar.): Hummalarda ağırlaşma dönemlerinin sınırı

ḫadr (Ar.): Vücutta bir organın şişip yumrulaşması

ḫafaḳan (Ar.): Yürek oynaması, iç çarpıntısı

ḥālet: suret, hal, keyfiyet; hâl, durum

ḥalīb: taze süt

ḫāmıż (Ar.): Ekşi, ekşimtırak, kekre

ḥāmile: Yüklü, gebe; hamile

ḥamīr (Ar.): Hamur; öz, öz nitelik

ḥamīre: Mizaç, karakter

ḥamra (Ar.): Kırmızı, kızıl

ḥamret (Ar.): Çok kırmızı, kızıl renk

ḫanẓal (Ar.): Ebucehil karpuzu

ḥarāret (Ar.): Hararet

ḫardal (Ar.): Hardal, sofrada iştah açmak için kullanılan macunumsu madde.

ḥareket (Ar.): Kımıldanma, bir cismin bulunduğu konuma göre yer değiştirmesi, hareket

Hareket et-: Hareket etmek

ḫarḫara (Ar.): Sürekli hırıltı

ḥarnūb (Ar.): Keçiboynuzu

ḥarr (Ar.): Harraret, sıcaklık

Ḥaṣāt (Ar.): Mesane, karaciğer, böbrek gibi yerlerde peyda olan taş

ḥaṣba (Ar.): Kızamık hastalığı

ḥāṣıra (Ar.): Boş böğür

ḫāṣṣa (Ar.): Saç ve sakalı döken bir hastalık

ḫaşḫāş (Ar.): Kapsüllerinden afyon, tohumlarından da yağı çıkarılan bir nebat, bitki

ḫaṭmī (Ar.): Hatmi

ḥavlincān (Far.): Havlican otu

havuç (Far.): Havuç

ḥayż (Ar.): Adet olma, regl olma

hażm (Ar.): Midedeki yiyecekleri eritme, sindirme

ḥekīm (Ar.): Doktor, tabip

helīle (Far.): Tohumları müshil olarak kullanılan bir nebat

helyūn (Ar.): Kuşkonmaz

ḥılṭ (Ar.): Eski hekimlerin insan vücudunda var saydığı safra, sevda, dem, balgam gibi dört unsurdan biri

ḥırḳata: Haraeret, sıcaklık yanma

ḫıyār (Ar.): Kabakgillerden uzun, iri meyveli sürüngen bir sebze; bu sebzenin çok yenen meyvesi

ḫıyārşenbe (Ar.): Hıyarçember, Hint hıyarı

ḥikke (Ar.): Kaşıntı, kaşınma

ḥimye (Ar.): Perhiz, diyet

hindibā: Gündöndü çiçeği

ḥuḳne (Ar.): Şırınga, makattan ilaç şırınga etme

ḥumma (Ar.): Sıtma, nöbet, tifüs; hastalıktan dolayı vücutta oluşan şiddetli

ve hararetli ateş; nöbet nöbet gelen ateş veya hastalık

ḫunnāḳ (Ar.): Boğmaca, bademcik, boğaz iltihabı

ḫurḳat (Ar.): Yanma, hararet

ḫurūʿ (Ar.): Tanelerinden hint yağı çıkarın ağaç

Ḫüsn (Ar.): Güzellik

I

ıccāṣ (Ar.): Erik

ılġın: Ilgın ağacı ve yemişi

ʿınebu'ṣ-ṣaʿleb (Ar.): Tülki üzümü, it üzümü

ınḳıbāż: Kabızlık, tutukluk

ʿırḳ (Ar.): Damar

ısfanaḫ (Ar.): Ispanakgiller

ıṭrıfîl (Far.): Tirfilotu, cennet biberi

İ

iç-: İçmek

idrār (Ar.): Akıtma, sidik

iḫtiḳān (Ar.): Kan toplanması, kanın bir yerde birikmesi; şırınga ile göden bağırsağına su alma

iḫtilāc (Ar.): Heyecanlanma, çarpıntı oluşma, çarpınma

iḫtirāḳ (Ar.): Yanma

iklīlü'l-melik (Ar.): Koçboynuzu bitkisi, kokulu yonca, eşek yoncası

ʿilāc (Ar.): Derde deva olan şey, ilaç; çare, tedbir

ilāvus (Gr.): Kulunç sancısının ölümcül olabilen bir türü

ʿillet (Ar.): Hastalık, sakatlık

ʿillevs (Ar.): Dolgunluk, hazımsızlık, karın ağrısı

iltihāb (Ar.): Vücudun bir tarafına kan hücumuyla, oranın şişip kızarması; yangı

İmtilā (Ar.): Dolgunluk, mide dolgunluğu

İnc̄ir: İncir

inhiżām (Ar.): Hazm olunma, sindirilme

inḳıbāz (Ar.): Kabızlık, peklik

intişār (Ar.): Yayılmak, üremek; yorgunluktan damar şişip kabarmak

iriñ: Organizmanın herhangi bir yerinde iltihaplanma sonunda ölmüş hücre artıklarından ve bozulmuş ak yuvarlardan oluşan, mikroplu veya mikropsuz, genellikle sarımtırak renkte koyuca sıvı, cerahat

isfidāc/isbidāc (Ar.): Üstübec

isfidbāc: Üstübec

ishal (Ar.): Sürgün, iç sürme, ötürük, amel

istifrağ (Ar.): Vücutta fazlalığı olan bir maddenin çeşitli yollarla boşaltılması, kusma

istimrāʾ (Ar.): İştah

istinşāḳ (Ar.): Derin koklama, kokuyu iyice burna çekme

istiʿmāl (Ar.): Kullanma, faydalanma

istirāhat (Ar.): Dinlenme, rahat etme

istirḫā (Ar.): Gevşeme, duyarsızlaşma, işlevini yerine getirememe

istisḳāʿ (Ar): Vücutta su toplanması hastalığı, siroz
işit-: İşitmek
iştihā (Ar.): İştah, arzu, istek, keyif; cinsel istek ve arzu
it üzümi: İt üzümü
iṭʿam (Ar.): Yemek yedirme, besleme
iʿtiḳāl (Ar.): Yaranın vücudu yemesi, yaranın vücudu yemesi
iʿtiḳāl-i lisān: Dil tutulması

K

ḳabar-: Kabarmak

kābilī (Ar.): Helile otu türlerinden biri, kara helile

ḳabuḳ: Kabuk
ḳabż Kabzeden, ele geçiren, alan, tutan; peklik veren, katılaştıran
ḳafa: Kafa
kâfur (Ar.): Uzak Doğu'da yetişir bir çeşit taflandan elde edilen ve hekimlikte kullanılan beyaz ve yarı saydam, kolaylıkla parçalanan, ıtırı kuvvetli bir madde.
kākunc: Kanbel otu (it üzümünün bir nevidir.)
kakūle (Ar.): Zencefilgillerden, sıcak iklimlerde yetişen kokulu bir bitki ve bunun bahar gibi kullanılan tohumu
ḳalb (Ar.): Yürek, kalp
ḳalye (Ar.): Kavrulmuş et
ḳamaş-: Kamaşmak
ḳamīḥa (Ar.): Toz halinde alınan sindirime yardımcı ilaç
ḳan: Kan
ḳan-: Kanmak, doymak
ḳapaḳ: Göz kapağı
ḳara helīle: Helile otunun bir türü
ḳarabaş: Ballıbabagiller familyasından Akdeniz bölgesinde yetişen bitki türü,
ḳaraciger: Karaciğer

ḳaraġı: Güneş battıktan sonra göz görmeme hastalığı, tavuk karası

ḳaraḳır: Guruldamak

ḳaranful (Ar.): Karanfil

ḳarḥa (Ar.): Yara, ülser

ḳarın: Karın

ḳarınca: Karınca

ḳarīs: Donmuş; pıhtı

karanfil: Hindistan'dan gelen baharat cinsi kuyruklu bir tane; karanfilgillerden kokusu bahara benzeyen güzel bir çiçek
ḳarūre (Ar.): Gözün siyahı, gözbebeği; tahlil etmek üzere alınan idrar ve cam kabı
ḳarṣ: Yuvarlak ve yassı ekmek; daire şeklinde olan şey
ḳasıl-: Kasılmak
ḳaşnı: Kadıağacı, şeytanboku bitkisi ve bundan elde edilen tıbbi zamk
ḳaş: Kaş
ḳaşʿarīre (Ar.): Ürpermek, titremek
ḳaşın-: Kaşınmak
ḳaṭūna (Ar.): Pire otu, karnıyarık otu
ḳavun: Kavun
ḳayʾ (Ar.): Kusma
ḳayḥ (Ar.): İrin

kebed (Ar.): Karaciğer

kehrübā / kehrübār (Far.): Kehribar; Baltık kıyılarında çıkan kıymetli bir taş

kelkelānec (Ar.): Kalın bağırsak ve karın boşluğundaki sancı ile işeme zorluğuna karşıilaç olarak kullanılan bir çeşit macun

kemmūn (Ar.) Kimyon

kemük: Kemik

kerefes (Ar.): Kereviz

kettān (Ar.): Keten bitkisi

ḳırmızılıḳ: Kırmızı olma hâli

ḳışmış (Ar.): Kuş üzümü

ḳızamık: Kızamık hastalığı

Ḳızar-: Kızarmak

ḳīfāl (Gr.): Şahdamarı

kil-ermeni (Far.): Ermeni kili, alüminyum silikat bileşiminde, eczacılıkta da kırmızı renkli tıbbi bir kil türü

kilye (Ar.): Böbrek

kimād (Ar.): Yakı

kimyā (Ar.): Maddenin özünü inceleyen bilim, kimya

ḳoḳla-: Koklamak

ḳoḳu: Koku

ḳol: Kol

ḳoruḳ: Ekşi üzüm, olmamış üzüm

ḳūbā: Temregü; temriye hastalığı

ḳudret ḥelvası (Ar.): Türlü bitkilerden, öz sularının kurutulmasıyla elde edilen, hekimlikte iç sürdürücü olarak kullanılan macun

ḳulaḳ: Kulak

ḳulunc (Ar.): Şiddetli bağırsak veya omuz ağrısı, romatizma

kus-: Kusmak

ḳusṭ (Ar.): Kıst otu ve bu otun kökünden elde edilen ilaç

kuvvet: Kuvvet

kübed (Ar.): Karaciğer iltihabı

kündüs (Ar.): Çöven otu, çoğan otu, burun otu olarak da kullanılan aksırtıcı ot

küzbere (Ar.): Kişniş

L

laḥm (Ar.): Et

laṣḳ (Ar.): Yakı; yapışmak, yapışık olmak, ulaşmak

leb (Far.): Dudak

levn (Ar.): Renk

levz (A.): Badem

leyyin (Ar.): Yumuşak

lisan: Lisan, dil

liynet/līnet: Mülayimlik, yumuşaklık

loḳma (Ar.): Bir defada yutulacak yiyecek, lokma

luffān (Ar.): Ekşi nar

luʿūḳ (Ar.): Yalanarak yenmek üzere hazırlanmış, ilaç olarak kullanılan bir grup macun

lüʿāb (Ar.): Özsu; Salya, tükürük; hazm olmamış, ağızdan geri gelen gıda

M

māʾ (Ar.): Su

maʿcūn (Ar.): Hamur şeklinde olan şey, macun

mafāṣıl (Ar.): Eklemler

mafsal (Ar.): Eklem, bendükçe

maġaṣ/maġs (Ar.): Bağırsaklarda meydana gelen bir tür sancı.

maḥall (Ar.): Mahaller, yerler
mahmude (Ar.): Mahmudiye otu
mahmūm (Ar.): Humma hastalığına tutulmuş, sıtmalı, sıtmaya tutulmuş
māʾi fātir (Ar.): Ilıca
maḳʿad (Ar.): Oturak yeri, geri, kıç, makat, anüs
mālḥulyā (Ar.): Kara sevda, merak
ma'mirān (Far.): Kırlangıç otu
maraż (Ar.): Hastalık
marul: Marul
maṣrūʿ (Ar.): Saralı, sara hastalığı olan
maṣṭakī (Ar.): Sakız
māş (Ar.): Mürdümük
māʿ-ül-uṣūl (Ar.): Kimi tıbbi bitkilerin köklerinin suyu

mayḫoş (Far.): Ekşimsi

mazarrat (Ar.): Zarar, sakınca

mażġ (Ar.): Çiğneme, ağızda ezme

mażmaża (Ar.): Abdest alırken ağıza sul alma, ağız çalkalama

māzu (Far): Mazı ağacı

meflūc (Ar.): Felç olmuş, inmeli
memzūc (Ar.): Karıştırılmış, mezc edilmiş
menfaʿat (Ar.): Yarar, fayda
menḫar (Ar.): Burun deliği
meme: Meme
menī (Ar.): Meni, er suyu, sperm

menżam: Çeşitli şeyleri bir yere dizmek; parmakların bükümlü olması, hareket edememesi
merad: Boğaz
merāret: Acılık, tatsızlık
Mercimek: Mercimek
merhem (Ar.): Yaralara ve ağrıyan yere sürülmek üzere kullanılan yağlı ve yarı donmuş kıvamda ilaç; acı ve şiddeti geçirip yumuşatacak şey; çare; merhem
merī (Ar.): Yemek borusu
mersin (Ar.): Mersin yemişi, murt
merzencūş (Ar.): Mercan köşk, sıçan kulağı
meṣāne (Ar.): Sidik yolu, kavuk, idrar yolu
meshūḳ (Ar.): Esilmiş, tozlaştırılmış
meslūl (Ar.): Verem hastalığına tutulmuş kişi, veremli

me'ūf (Ar.): Hastalıklı, hastalığa yakalanmış

mevād (Ar.): Maddeler, cisimler, varlıklar

mevāżıʿ (Ar.): Yerler, mevziler (vücuttaki)

meyan köki: Meyan kökü

meypuḫtec (Far.): Pekmez

meẕāḳ (Ar.): Tat alınan yer, damak
miʿa (Ar.): Günlük ağacı, sığla ağacı

midde: Cerahat, irin

miʿde: İnsan ve hayvanlarda yenen şeyleri hazmetmek vazifesi olan bir iç uzvu

misk (Ar.): Misk, güzel koku

miṣḳāl (Ar.): Bir buçuk dirhem değerinde eski bir ağırlık ölçüsü

mişmiş (Ar.): Kayısı, zerdali

mizāc (Ar.): Huy, tabiat

munaṣṣab: Birbirinin üzerine tertiplenmiş olan

muʿālecāt (Ar.): İlaç yapmalar, ilaçla tedaviler

muḳl (Ar.): Günlük ağacı

müberrid (Ar.): Soğutucu, eski tıp anlayışına göre, soğuk, sıcak, kuru, nemli özelliklere göre soğuk özelliği sağlayan nesne

müferrih (Ar.): Ferahlatıcı

muḫaddirāt (Ar.): Uyuşturucu ilaçlar

muḳayyi' (Ar.): Kusturan, kusturucu

munżıcāt (Ar): Hazmı kolaylaştırıcı nesneler

müdirrāt (Ar.): İdrar söktürücüler

mühre (Far.): Omurga kemiği, bel ve boyun omurları

mültehib (Ar.): İltihaplı

mümtelī (Ar.): Dolmuş, dolgun, mide dolgunluğuna uğramış, tıkanmış, kan dolmuş

mürdāsenc (Far.): Doğal kurşun oksit

müshil (Ar.): Amel, ishal veren ilaç

müsterih (Ar.): istirahat eden, rahat

müstesḳī (Ar.): İstiska olmuş, karnı su toplamış, siroz hastalığına tutulmuş

müteʿaffin (Ar.): İltihaplı, enfekte, çürük

müzevvere (Ar.): Çeşitli sebzelerle yapılan ve içine et konmayan çorbalar

N

nabż (Ar.): Atar damar; atar damarın vuruşu; şah damarının atması; kırmızı kan damarının oynaması hâli; nabız

nāfiʿ (Ar.): Menfaatli, yararlı, şifalı

naḳs (Ar.): Azalma, eksilme; yokluk

nāfiż (Ar.): Aşırı titreme veren bir tür sıtma

naḫve (Ar.): Çörek otu

naḳīʿ (Ar.): Bitkilerin suda bekletilmesiyle oluşan şurup

nanḫuvāh (Far.): Anason

nar: Nar

nar ḳabuġı: Nar kabuğu

nazar (Ar.): Bakma, bakış

nażc: olgunluk, olmai kıvam bulma

nefes (Ar.): Ciğere alınıp verilen hava, soluk, dem

nefḫ (Ar.): Gaz, mide ve bağırsak gazı

nefs (Ar.): Öz, iç, ruh, can; Ben, benlik, kendilik; insanın yaşama vasıfları, biyolojik özellikleri; cinsel tutku; meni, döl suyu

neṭa: Yararın şişmesi

nevbet (Ar.): Nöbet, hastalık nedeniyle titreme ve yüksek ateş

nezf: Aklı gitme, sarhoş olma

nezle (Ar.): Nezle

nıḳrīs (Ar.): Damla, hastalığı, gut, ayak hastalığı

nişādur (Far.): Nişadır, Amonyak tuzu, amonyum klorür

nīşter (Far.): Neşter, cerrahide kullanılan bıçak

noḫūd (Far.): Baklagillerden yeşil yapraklı, meyvesi yuvarlak ve nişastalı bir bitki; bu bitkinin kuru olarak yenen tanesi

noksan: Eksik, kusurlu; eksiklik, azlık

nuḳre (Ar.): Ense çukuru

nuḳuʿ (Ar.): Çeşitli bitkilerin suyundan hazırlanmış şurup

nuṭūl (Ar.): Hasta olan organın üzerine bir kapla yavaşça dökülmek biçiminde kullanılan, çeşitli otların kaynatılmasıyla hazırlanan ılık ilaçlı su

O

oġlaḳ eti: Oğlak eti

omuz: Omuz

ot: Bitki

Ö

öksür-: Öksürmek

öksürük: Öksürük

P

paça (Far.): Kasaplık hayvanların ayaklarından yapılan yemek

parmaḳ: Parmak

penbe (Far.): Pamuk

perde (Far.): İki yeri birbirinden ayıran şey, böle, ara zarı; katarakt

perhīz (Far.): Perhiz, diyet

persiyāvşan: Baldırıkara

pilic: Piliç

puraṣa: Pırasa

puraṣa ṣuyı: Pırasa suyu

R

raḥim (Ar.): Döl yatağı, rahim

raḳīḳ (Ar.): İnce, narin, zayıf; yufka yürekli, yumuşak, hassas

raʿşe (Ar.): Titreme, parkinson hastalığı

raṭl (Far.): 2564 gramlık ağırlık ölçüsü

rāvend (Far.): Kökü hekimlikte kullanılan karabuğdaygillerden bir bitki, ışkın

razyāne/rāziyānec/rāzyanc (Far.): Rezene otu

rebv (Ar.): Astım hastalığı, nefes darlığı

rehel (Ar.): Şişme, kanın bir organda toplanması

remed (Ar): Göz ağrısı

remmānī (Ar.): Bi tür yakut

reʾs (Ar.): Baş, kafa

reyyān (Ar.): Bolca sulanmış, suya kanmış

rıbʿ (Ar.): Nöbeti dört günde bir tutan sıtma

rīḥ (Ar.): Vücutta biriken gaz, romatizmal ağrı

riyaḥ (Ar.): Vücuda yel girmeler, romatizmalar

rīḳ (Ar.): Salya, ağız suyu

ruʿāf (Ar.): Burun kanaması

rumman (Ar.): Nar ağacı ve meyvesi

S

ṣabr (Ar.): Sabırlık otu ve bu ottan eldeedilen tıbbi bir zamk

sac/saç: Saç

ṣadāʿ (Ar): Baş ağrısı

ṣadr (Ar.): Göğüs, sine; yürek, gönül, kalp

saʿfā (Ar.): Genellikle çocukların başında ve yüzünde beliren kaşıntılı bir cilt hastalığı türü

ṣāfın (Ar.): İç aşık kemiğinden topuğa kadar giden büyük toplardamar

ṣafrā (Ar.): Öd, merare

saḥc (Ar.): Bağırsağın yaş olup cerahat vermesi

sāḳ (Ar.): Baldır, incik

ṣaḳal: Erkeklerde yüzün etrafında ve alt çenenin üzerinde biten kıllar.

saḳaṭat (Ar.): Kasaplık hayvanların baş, paça, ciğer, bağırsak gibi yenebilen organları

ṣaḳız: Sakız

saḳmūniyā (Ar<Yun.): Sürdürücü olarak kullanılan bir madde, gözotu

ṣalʿ (Ar.): Kellik, dazlaklık

ṣalābet (Ar.): Sağlamlık, katılık; kuvvet; direnç

ṣandal (Ar.): Hindistan'da yetişen akaçya türünden sert bir ağaç

ṣarʿ (Ar.): Yaban soğanının kökü

ṣarʿa (Ar.): Sinir hastalığı, tutarak, tutarga

ṣarulıḳ: Sarılık

ṣaʿter (Ar.): Güveyiotu, keklik otu

ṣayḳ/ṣıyḳ : Kesif toz ve fena ter kokusu

ṣe'alīl (Ar.): Vücutta meydana gelen siğiller

secḥ (Ar.): Bir şeyin derisini, kabuğunu soyup çıkarma; tırmalama

sefercel (Ar.): Ayva

sekker: Şeker

sekbinec (Far.): Salatalığa benzer bir bitki ve bundan elde edilen zamk

selesü'-bevl (Ar.): İdrarını tutamama, prostat hastalığı

semāḳ: Somak ve tadım denilen ekşi taneler

sereṭān (Ar.): İyileşmeyen bir tür çıban

sersām (Far.): İnsana sersemlik veren hastalık, sersem; başı dönüp aklını toplayamayan, kendinde olmayan

sevda (Far.): Hastalığa sebep olan dört hılttan biri, kara safra

sevdāvī (Far.): Sevda hıltı ile ilgili

seyelan (Ar.): Akma, akıntı

sināʿmeki (Ar.): Yaprağı kuvvetli müshil olarak kullanılan bir bitki

siñir: Sinir

sirke (Far.): Bit yumurtası, sirke; ekşimiş üzüm suyu

siyah (Far.): Kara, siyah

soğan: Soğan

soluk: Soluk

ṣovuḳ/ṣoyuḳ: soğuk

su: Su

suʿāl: Öksürük

ṣudāʿ (Ar.): Baş ağrısı

ṣufret (Ar.): Sarılık, sarı renk

ṣufūf (Ar.): Toz hâlinde ilaç

susa-: Susamak

susuzluk: Susuzluk

suʿūṭ (Ar.): Enfiye; buruna çekilen çürütülmüş tütün tozu, burun otu

süd: Süt

südde (Ar.): Peklik, mide dolgunluğu, çeşitli organlarda görülen tutkunluk

süḫūnet (Ar.): Hararet, sıcaklık, kızgınlık

sünbül (Far.): Soğandan üreyen ve çok bilinen bir çiçek; Hind'den gelen, siyah saç gibi bir ot

sür-: Merhem vs. deriye sürmek, sürmek

sürre (Ar.): Göbek

Ş

şaḥm: Etler arasında bulunan yağ, iç yağı

şahtere/şahterec (Far.): Tıpla ilgili bir bitki, sıçratgu, şahtere otu

şaʿīr (Ar.): Arpa

Şaḳaḳ : Şakak

şaḳīḳa (Ar) Yarık; yarım baş ağrısı, migren

şarṭ (Ar.): Damardan kan almak, çizdirmek

şarṭ itdir-: Çizdirmek

şavṣa (Ar.): Zatülcenp türlerinden biri

şedīd (Ar.): Şiddetli

şeker: Şeker

şekersiz: Şekersiz

şekvā: Şikayet, aciz kaldığını ve zayıflığını haber vermek

şarāb (Ar.): İçilecek şey, şarap

şerbet (Ar.): Tatlandırılmış içecek; sürdürücü olarak kullanılan ilaç

şerī (Ar.): Bedende sivilce ve kabarcık çıkması hâlinde beliren bir hastalık, kurdeşen

şevsa: Karın içinde olan yel

şiḳāḳ (Ar.): Çeşitli organlarda meydana gelen çatlamalar, yarılmalar biçiminde görülen bir hastalık

şikāyet (Ar.): Sızlanma, şikâyet

şiryān (Ar.): Atardamar

şiş: Şiş, kabarma

şiş-: Şişmek

şīşe urmaḳ: Şişe vurmak

şiyāf (Ar.): Göz damlası, göz banyosu; gözler ve hassas, hastalıklara pek dirençli olmayan zayıf bölgeler için kullanılan antiseptik sıvı veya toz ilaç

şorbā: Çorba

T

ṭaʿām (Ar.) Yemek, aş

ṭabāşir: Hind hıyarı denilen bir deva

ṭabḫ (Ar.): Pişirme, pişirilme; ilaç kaynatma

ṭabiʿat (Ar.): Tabiat, yaratılış, huy, âdet, mizaç

ṭabīb (Ar.): Hekim, doktor

ṭafsīl (Ar.): Mercimek aşı

tagayyür (Ar.): Değişme, başkalaşma; bozulma, aslını yitirme; kokma, yer değiştirme

taġdiye (Ar.): Gıda verme, besleme;

tahliye (Ar.): Boşaltma, boş duruma getirme

taḫvīf (Ar.): Korku verme, ürkütme, korkutup kaçırtma

taḳaşşur (Ar.): Kabuklanma, kabuk tutma

taḳṭīr (Ar.): Damla damla sızdırma, imbikten çekme, damıtma

tamar: Damar

tamla-: Damlamak

tamlat-: Damlatmak

ṭanīn (Ar.): Kulak çınlaması

ṭaraḳ: Tarak, insanda ayağın yüksek olan üst bölümü

tarhun: Yavşan

ṭarlıḳ: Darlık, sıkıntı

tasfiye (Ar.): Arıtmak, zararlı maddelerden temizlemek

taṭhīr (Ar.): Temizleme, arındırma

ṭatlu: Tatlı

tażmīd: Merhemli bezi yaraya sarıp bağlama

tebevvül (Ar.): İşeme

tebrīd (Ar.): Soğutma, dondurma

tecessüs (Ar.): Araştırma, yoklama

tedbir (Ar.): Bir şeyi temin edecek veya önleyecek yol, çâre

tehebbüc (Ar.): Şişme, şişlik, kabarıklık

tehevvuʿ (Ar.): Kusma
telyīn (Ar.): Yumuşatma, gevşetme; yumuşaklık verme, iç sürdürme, ishal yapma

temregü: Temriye hastalığı
tenkıye (Ar.): Barsakları boşaltma

teneffüs (Ar.): Nefes alma, soluk; soluk alma

terleme: Terleme işi

teskin (Ar.): Rahatlandırma, yatıştırma

teşennüc (Ar.): Büzüşme, spazm
teşerrüb: Suyu kendine çekme, içme

ṭıb (Ar.): Tıp, hekimlik

ṭıbbiye (Ar.): Tabip yetiştirmek üzere açılan okul

ṭıḥal (Ar.): Dalak

ṭılā (Ar.): Sürülecek şey, sürülecek merhem, yağ, ilaç
tīn (Ar.): Kil, tıbbi kil; incir
tiryak (Ar.): Genellikle panzehir niteliğinde olan bir grup macuna verilen isim
toḫm (Ar.): Tohum
toḳlıḳ: Tokluk
ṭolab: Diyabet, şeker hastalığı
ṭopalaḳ: Topalak, suut kökü
tuḫme (Ar.): Peklik, hazımsızlık, dolgunluk
tūtiyā (Ar.): Göz hastalıklarında kullanılan, çinkodan yapılan bir ilaç
tükür-: Tükürmek
tükürük: Tükürük
türbüd (Far.): Türbit otu

U

ʿūdu'l-ḳarḥ (Ar.): Pireotu, nezle otu
Un: Un
ʿunḳ (Ar.): Boyun
ʿurūḳ (Ar.): Damarlar
ʿuṣāre (Ar.): Öz su, sıkılan şeylerden çıkan
usḳuṭūrī: Sabır otunun bir türü
ʿusr (Ar.): Güçlük, zorluk, zor iş
ʿusret (Ar.): Zor, güçlük, zahmet, sıkıntı, zorluk
Usṭuḫudus (Grk. >Far.): Karabaşotu, keşişotu
uṣūl (Ar.): Kökler, ilaç yapımında kullanılan çeşitli bitki kökleri
uyḫu: Uyku
uyu-: Uyumak
uyuş-: Soğuk, basınç vb. yüzünden vücudun bir yerinde, duygu ve hareket geçici olarak azalmak, uyuşmak
ʿużv (Ar.): Organ, vücudun müstakil parçası

Ü

üẓn (Ar): Kulak
üzüm: Üzüm

V

vāfir (Ar.): Çok, haddinden fazla, bol

vaḳıyye (Ar.): Okka amacıyla kullanılmış olan bir ağırlık ölçüsü biriminin adı

vażʿ (Ar.) Koymak, yerleştirmek (Bez)

vacaʿ (Ar.): Ağrı, sızı, acı

vech (Ar.): Yüz, surat, çehre

verd (Ar.): Gül

verd-i aḥmer (Ar.): Kırmızı gül

verem (Ar.): Şiş, yumru; şişme; akciğerde ve bazen de vücudun değişik organlarında ortaya çıkan ateşli ve bulaşıcı hastalık; bu hastalığa tutulmuş kimse

verik (Ar.): Kuyruk sokumu kemiği

vesvās (Ar.): Kuruntu
vur-: Sürmek

vücūd (Ar.): Vücut, beden, gövde

Y

yāfūḫ (Ar.): Bıngıldak, başın en üst ve orta kısmında bulunan hassas yer
yaġ: Yağ
yaġlu: Yağlı
yaġluca: Hafif yağlı
yaḳı/yaḳu: Tedavi için kullanılan bez, deriyi kabartıp su akıtmak için bedenin bir yerine yapıştırılan yakıcı şey
yan: Yan, taraf; kalça kemiğinin üst bölümü

yanaḳ: Yanak

Yapış-: Sıkıca yakalamak, tutmak, sarılmak; yapışmak
yapraḳ: Yaprak
yara: Yara, verh

yaraḳān (Ar.): Sarılık hastalığı
yāsemin (Far.): Güzel kokulu, beyaz ve küçük çiçekler açan sarmaşık benzeri bir ağaç
yil/yel: Mide ve bağırsak gazı
yumurṭa beyazı: Yumurta beyazı
yut-: Yutmak

yübs (Ar.): Kuruluk
yübūset (Ar.): Kuruluk

yüz: Yüz, çehre

Z

żaʿaf (Ar.): Zayıflık, kuvvetsizlik, arıklık

zāc (Ar.): Demir sülfat

zaʿferān (Ar.): Safran

zaḫīr (Ar.): Dizanteri

żaʿif (Ar.): Zayıf, kuvvetsiz, güçsüz, mecalsiz

żaʿiflik (Ar.-T.): Zayıflık, güçsüzlük

zāʾil/zāʾile (Ar.): Yok olan, daim ve baki olmayan

żamḳ/żamḳ (Ar.): Akasya, sütleğen gibi bazı ağaçların kabuklarından sızan sakızımsı madde

zanbaḳ (Ar.): Zambakgillerden, soğanlı ve uzun saplı büyük ve güzel kokulu bir çay
żarar (Ar.): Lüzumlu ve kıymetli bir şeyin eksilmesi veya kaybolması, ziyan; hastalık
żarabān (Ar.): Zonklama
żarıs: Uyuşukluk, dişte uyuşma

żarıs el-anesıtān: Dişlerin uyuşması

zātü'l-cenbe (Ar.): Akciğer zarı iltihabı, satlıcan

zebīb (Ar.): Kuru üzüm; kuru incir; yılan akrep gibi hayvanların zehiri

zencebīl (Ar.): Zencefil, Hindistan ve Malezya'da kalın ve yumuşak köksaplı bir bitki

zerāvend-i mudaḥrec (Ar.): Dölcük dibi, boru elması, uzun zeravend

zerdālū (Far.): Görünüş olarak eriğe ve lezzet bakımından kayısıya benzer meyve ve bu meyveyi veren ağacın adı.

zerḳ (Ar.): Bir sıvı ilacı şırınga ile verme

ẕerūr (Ar.): Toz hâline getirilmiş ve serpme ve ekme biçiminde kullanılan ilaç

żımād (Ar.): Bir uzvu sarmaya yarayan bağ, sargı

żīḳ nefs (Ar.): Nefes darlığı

zillet (Ar.): Alçalma, aşağı mertebe, tabiatta bulunma, alçaklık

zirbāc (<Ar. <Far.): Et suyu, çorba, paça

ziyade (Ar.): Artma, çoğalma; fazla

ziyt (Ar.): Zeytin; zeytin yağı

zūfā (Ar.): Çörtük, zufa otu

ẓuhūr: Arkalar, sırtlar

zükâm (Ar.): Nezle

SONUÇ

Üzerinde çalıştığımız metin 18. yüzyılda tercüme edilmiş bir tıp kitabıdır. Birkaç açıdan ele aldığımız çalışmamızda eserin Latin alfabesine çevirisini yaptık. Daha sonra anlam bilim, söz dizimi ve sözlük kısımlarını oluşturduk. 3 nüshası bulunan eserin mütercimi Ali Münşî çağında önemli işlere imza atmış bir hekimdir. Onun ele almış olduğu bu eserin incelemeye yönelik birçok tarafı vardır. Tercüme bir eser olması sebebiyle Arapça kelime sayısının fazlalığı göze çarpmaktadır. Tüm metne bakıldığında şöyle bir oranlama ile karşı karşıya kalınmaktadır. %60 Arapça kelime sayısı, %30 Türkçe kelime sayısı %10 ise Farsça ve diğer dillere ait kelime sayısı olduğu görülmektedir.

Yabancı kelimelerin birçoğunun Türkçe karşılıklarının hemen yanında veriliyor olması metni okumayı kolaylaştıran en önemli etkenlerden bir tanesidir. Böylelikle eserin içinde de bir sözlük kısmının olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Bazı yerlerin sorunlu olmasının dışında tüm eserin okunaklı bir yapıya sahip olduğunu söyleyebiliriz. Harekesiz bir metin gibi görünse de zaman zaman harekelerin konulmuş olması okumada bir nebze olsun katkı sağlamıştır.

O çağlara ait diğer tıp metinlerinin üslubuyla karşılaştırıldığında bu eserin, tutulan notlardan oluşması farklılığını biraz da olsa göstermektedir. Çünkü bu şekilde yazılması konuşma dilinin de metne yansımasını sağlamıştır. Bu da o zamanlarda iletişimin nasıl olduğunu göstermesi açısından önemlidir. Ancak tercüme edenin kendi katkılarının da olduğu gözardı edilmemelidir. Bu eserin üzerinde söz dizimi çalışması yapılması eserin kelime gruplarının, cümle yapılarının görülmesi bakımından önem arz etmiştir.

Bazı cümle yapılarının, özellikle bağlaçların çokça kullanımı sayesinde yarım sayfaya yaklaştığı görülmektedir. Bu kadar uzun cümle yapılarının bilhassa isim ve sıfat tamlamalarının çokluğuyla beraber anlatımı zengin kıldığını görmekteyiz. Metinde en fazla görülen dilbilgisi yapısının bağlama grupları olduğunu söyleyebiliriz. Gerek kelimelerin birbirleriyle olan bağlantıları gerekse de cümlelerin bağlantıları bağlaç kullanımını çok arttırmıştır.

O zamanın eserlerinde noktalama işaretlerinin olmayışı da bu durumu ortaya koyan diğer bir etken sayılabilir. Cümle yapılarının kurallı bir şekilde oluştuğu gözlemlenmiştir. Bir diğer inceleme alanı olan anlam bilim çalışmasında ise yer yer uzun ve yer yer kısa olan bu cümlelerde meydana gelen çeşitli anlam özelliklerine bakılmıştır.

Kelimelerin sözlükteki karşılığı ile burada verilen aynı ya da farklı anlamlar incelenmiştir. Bir araya gelen kelimelerin oluşturdukları yeni anlamsal özellikler ortaya konulmuştur. Az önce belirtildiği şekilde yazarın bir kelimenin hem yabancı hem de Türkçe olarak vermesi çalışmayı biraz daha anlaşılır hâle getirmiştir.

Elbetteki anlam bilim çalışması bu tarz eserler üzerinde çokça yapılan bir çalışma değildir. Günümüz eserlerini inceler gibi incelemek biraz zor olmaktadır. Ancak bu çağlarda kullanılan ögelerin anlamsal olarak da değerlendirilmesi gerektiği kanaatindeyiz. Türkçenin kelime kullanımı olarak mecazi unsurlarla dolu olduğu bir gerçektir. Aynı şekilde metnimizde de mecaz yapıların fazlalığı göze çarpmaktadır. Elbetteki bir edebi metinde bu tarz kullanımlar çok daha fazla olacaktır ama bir tıp metni de olsa günlük konuşma dilinin de fazlalığından kaynaklanan sebeplerle kelimelerin temel anlamının dışında diğer anlamlarının da kullanılması doğal bir durum olacaktır.

Sözlük kısmında sadece tıp terimleriyle ilgili kelimeleri ele aldık. Organ isimleri, bitki isimleri, karışımlar ve diğer tıp ile ilgili kelimeler tespit edildi ve sözlük kısmında gösterildi. Bir kelimenin yabancı ya da Türkçe olarak geçmesine bakılmaksızın hepsi sözlük kısmında madde başı olarak belirtildi.

KAYNAKÇA

AKKUŞ, Muzaffer, Kitab-ı Gunya, TDK Yayınları, Ankara, 1995

AKKUŞ, Mücahit, Siyahi Karamani Larendevi'nin Mecma-i Tıb Adlı Eseri (Gramer-Metin-Sözlük), Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Kayseri, 2008

AKKUŞ, Mücahit, Anlam Bilim Açısından Bir Tıp Metni İncelemesi "Tercüme-i Ebubekir er-Razi" Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, C. 10, s.1, s. 611-628, Çorum, 2017

AKSAN, Doğan, Her Yönüyle Dil (Ana Çizgileriyle Dilbilim), TDK yayınları, Ankara, 1982

ARSLAN SARMAN, Meryem, Kitâb-ı Tercüme-i Tezkire-i Dâvud fi'ilmi't-Tıbb (Metin-Dizinler-Sözlük), Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı Doktora Tezi, Adana, 2014

ALDERSON, A.D., İz Fahir, The Oxford English-Turkish Dictionary, Second Edition, Oxford University Press, 1978

AYDIN, Mehmet, Dilbilim El Kitabı, 3F Yayınları, İstanbul, 2007

BAYAT, Ali Haydar, Tıp Tarihi, Zeytinburnu Belediyesi Yayınları, İstanbul, 2016

BAYAT, Ali Haydar,Türk Kültüründe Lokmân Hekim, Türk Dünyası Araştırmaları, İstanbul, 2000

BAYTOP, Turhan, Bitki Adları Sözlüğü, TDK Yayınları, Ankara, 1995

BİLGEGİL, M. Kaya, Türkçe Dilbilgisi, Dergah Yayınları, İstanbul, 1984

CEYLAN, İbrahim, Türklerde Cerrahinin Gelişimi, Türk Cerrahi Derneği Yayınları, Ankara, 2012

Derleme Sözlüğü, I-XII, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 1963-1982

DEVELLİOĞLU, Ferit, Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat (Eski ve Yeni Harflerle), Aydın Kitabevi Yayınları, 12.Baskı, Ankara, 1995

DİLÇİN Cem, Yeni tarama sözlüğü, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 1983

DOĞAN, Şaban, Ebulfeyz Mustafa Efendi, Risâle-i Feyziyye Fî- Lügât'il Müfredâti't-Tıbbiyye, Değişim Yayınları, İstanbul, 2012

EKER, Süer, Çağdaş Türk Dili, Grafiker Yayınları, Ankara, 2017

GÜLENSOY, Tuncer, Türkiye Türkçesindeki Türkçe Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 2007

İHSANOĞLU, Ekmeleddin, Ekrem Kadri Unat, Suat Vural, Osmanlıca Tıp Terimleri Sözlüğü, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2004

İPŞİRLİ, Mehmet, Damadzâde Ahmed Efendi, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi Yayınları, Cilt 8, s. 449-450, İstanbul, 1993

KARAHAN, Leylâ, Türkçede Söz Dizimi, Akçağ Yayınları, Ankara, 2007

KARAMAN, Hüseyin, Bir Biyografi Denemesi: Ebû Bekir er-Râzî, Çorum İlahiyat Fakültesi Dergisi Cilt III, sayı 6, ss.101-128, Çorum, 2004

KARAÖRS, Metin, Türkçesnin Söz Dizimi ve Cümle Tahlilleri, Erciyes Üniversitesi Yayınları, Kayseri, 1993

KAYA, Elif, Terceme-i Kitâb-ı Ebûbekir Râzî: İnceleme-Metin-Dizin, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Tezi, Çanakkale, 2016

KAYA, Elif (2016), XVIII. Yüzyıla Ait Bir Tıp Yazması Üzerine: Terceme-i Kitâb-ı Ebûbekir Râzî, Turkish Studies, 11/21, s. 229-250

KAYA, Mahmut, Râzî, Ebû Bekir, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi Yayınları, Cilt: 34, 479-485, İstanbul, 2007

KORKMAZ, Zeynep (2003), Türkiye Türkçesi Grameri Şekil Bilgisi), Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.

KORKMAZ, Zeynep (2007), Gramer Terimleri Sözlüğü, TDK yayınları, Ankara

KÖKTEKİN, Kazım, "Hazâinü's-saadât'ta Geçen Tıp Terimleri", A.Ü.Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi, Sayı 35, Erzurum, 2007

KÜÇÜKER, Paki, Mücerreb-nâme (Şerafeddin Sabuncuoğlu), Kültür Ajans Yayınevi, Ankara, 2010

OKUTAN, M.Yahya, Doğan Koçer, Mecit Yıldız, Tabîb İbn-i Şerîf "Yâdigâr" Merkez Efendi ve Halk Hekimliği Derneği, Yerküre Yayınları, I-II, İstanbul, 2004

ÖZÇELİK, Saadettin, Kitabü'l-Mühimmat, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2001

ÖNLER, Zafer (1998), XVI-XV. Yüzyıl Türkçe Tıp Metinlerinin Dili ve Söz Varlığı, Kebikeç Dergisi Sayı: 6

ÖZKAN, Mustafa; SEVİNÇLİ Veysi, Türkiye Türkçesi Söz Dizimi (Kelime Çözümlemeli), Akademik Kitaplar Yayınları, İstanbul, 2009

ÖZTUNA, Yılmaz, Osmanlı Devleti Tarihi, Faısal Finans Kurumu Yayını, İstanbul, 1986

PAÇACIOĞLU, Burhan, VIII-XVI Yüzyıllar Arasında Türkçenin Sözcük Dağarcığı, Bizim Büro Basımevi, Ankara, 2006

PARLATIR, İsmail, Osmanlı Türkçesi Sözlüğü, Yargı Yayınevi, Ankara, 2009

SAMİ, Şemsettin, Kâmûs-ı Türkî, Çağrı Yayınları, 7.Baskı, İstanbul 1996.

SARAÇ, M.A.Yekta, Osmanlı Müellifleri Bursalı Mehmed Tahir Cilt III, Türkiye Bilimler Akademisi Yayınları, Ankara, 2016

SARI, Nil, Osmanlı Dönemi (Tıp), Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi Yayınları, Cilt: 41, s. 95-101, İstanbul, 2012

SİNAN, Ahmet Turan, Türkçenin Deyim Varlığı, Kubbealtı Yayıncılık, Malatya, 2001

STEİNGASS, Ph.D. F, A, Comprehensive Persian-English Dictionary, Librairie Du Lıban, Riad Solh Square, Beirut 1984.

ŞÜKÜN, Ziya, Farsça-Türkçe Lûgat, (Gencinei Güftar, Ferhengi Ziya), 3 C., Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul. 1984

TERZİOĞLU, Arslan, Bîmâristan, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi Yayınları, Cilt: 6, s. 163-178, İstanbul, 1992

TERZİOĞLU, Arslan, Ali Münşî, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi Yayınları, Cilt: 2, s. 421-422, İstanbul, 1989

TOKLU, Osman, Dilbilime Giriş, Akçağ Yayınları, Ankara, 2007

Türkçe Sözlük, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 2005

UZEL, İlter, Osmanlı-Türk Tıbbı, Osmanlı Ansiklopedisi Cilt 8, Yeni Türkiye Yayınları, İstanbul, 1999

UZLUK, Feridurn Nafiz "Bursalı Hekim Ali Münşî" DTCF Dergisi, Cilt VII, Sayı 3, s.329-337, Ankara, 1950

YEDİYILDIZ, Bahaeddin, Osmanlılarda Hakimiyet Anlayışı, Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi Cilt 12, Çağ Yayınları, İstanbul, 1989

(www.tdk.gov.tr) (Erişim:11.02.2018)

(www.yazmalar.gov.tr) (Erişim:10.03.2018)

(ulakbim.tubitak.gov.tr) (Erişim: 10.03.2018)

(www.ttk.gov.tr/tarihveegitim/osmanlıpadisahlari) (Erişim: 15.03.2018)